

VÖRÖSMARTY
MIHÁLY
ÖSSZE-
MŰVEI

3. 875

K. Horváth Károly és
Művészeti Akadémia
Kiad. - Bp. : Akad. K. - 6
szesz művei)
1826-ig. - 1960. - 711 p., [1]

Művészeti Akadémia. Irodalomtudományi

d: 2000. -

523.875 Bt. 1

VÖRÖSMARTY MIHÁLY
ÖSSZES MŰVEI I.

VÖRÖSMARTY MIHÁLY ÖSSZES MŰVEI

SZERKESZTI
HORVÁTH KÁROLY ÉS TÓTH DEZSŐ

I. KISEBB KÖLTEMÉNYEK

1960

Vörösmarty Mihály
1841

VÖRÖSMARTY MIHÁLY

KISEBB KÖLTEMÉNYEK I.
(1826-IG)

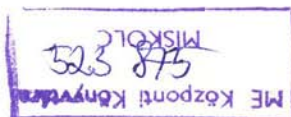
SAJTÓ ALÁ RENDEZTE
HORVÁTH KÁROLY

1960

Készült
A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
IRODALOMTÖRTÉNETI INTÉZETÉBEN

Lektorálta
BARTA JÁNOS
TÓTH DEZSŐ

IFJÚKORI KÖLTEMÉNYEK
(1816—1820)

1815/1816
TANÉV

1.

A VIRÁG LE SZAKASZTÁSAKOR

Én kiszakasztlak ugyan gyökeredből gyenge virágszál
Még te is meg eredsz 's újra színedbe kikelsz

Székesfehérvár. 1816.

2.

A BIALOK KÖZELITE[SE]

A mikor a tónak fűves partjára le dűlnék
Ime jön és kesereg túnya marha sereg

Székesfehérvár. 1816.

3.

DE VENATORE

Sternit in Silvis Aprum e venandi peritis
Quidam vulneribus oneratum ferme ducentis
Hic rugitum edit, plurimosque convocat apros
Sic lucrum morte persolvit dura venator.

Székesfehérvár. 1816.

4.

A TAVASZROL

Borzasztó télnek hidege már hátrá nyomulván
 A' Tavaszi kikelet jőve előre viszont,
 Már szabadon folynak gödrökben a Patakotskák
 És örömébe danol a' levegői madár
 5 Hangzik az erdő is, mellyben szökdösve danolgat
 Sok nemű erdei kar, és tavi tarka madár
 Az ligetén legelő nyájj is vigadozva szaladgál
 Tölti hasát, hizik, és mezejének örül.
 Végre a' természet elvetvén téli ruháját
 10 Uj biborba borul, és kikeletre szorul

Székesfehérvár. 1816.

5.

MARS ZÁSZLÓJA ALATT SZOMORKODO JÁMBORROL

Mit keseregsz jámbor! kit a sors Mars mezejére
 Rendele, hogy vele tőrj, és hadakozni tanulj
 És ha álhatatos lészesz a pályafutásig
 Elnyered a koszorut, melly kiterjeszti híred'
 5 Itt vagyon a szoros út, mellyben ditsó híre tehetz szert
 'S végre életed is tsenededésre akad

Székesfehérvár. 1816.

6.

A NYAROL

Az Tavaszi napokat nyár szokta nyomba követni
 Melly az éhségnek hív elüzője leve,
 Ekkor tündöklük pirosodva már a' gyümöls is
 Melly ezelőtt bimbó és viragotska vala.

5 Földi vetés zöldűl és már majd magva ki gördül
A hüveles helyből, végre de tsúrbe kerül.
Most vagyon a bővség, mellyel tápláll a' kegyesség
Nemde nagy szeretet, 's Isteni végezet ez.

Székesfehérvár. 1816.

7.

DE VOLUBILITATE BONI MUNDANI

Quidquid erat rarum est factum illud amarum
Et sors blanda prius, nunc inimica mihi est
Vertitur in rabiem favor verus ipse ferinam
Firmaque subito res labefacta ruit

Székesfehérvár. 1816.

8.

A[Z] ŐSZRŐL

El tűnt a Nyárnak hévséges színe előlünk
Jól tévő jelei kár hogy enyészni tudók,
Őszre kerülünk már melly tsak változni szokott bár
Még is hasznos üdő, mert hozza jokat elő
5 A szőlő tőkék meg lévén rakva fejekkel
A vagyonost hozák nem kis örömbe kivált
Végre a' szőlő lév hordokba töltetik, és itt
Tisztán meg forván, bor nevezetre kerül
10 Mindeneket most már tétre készítve behordnak,
Egy bizonyos helyre 's eddig az őszi idő.

Székesfehérvár. 1816.

9.

A

(Csak a cím van meg a kéziratban.)

Székesfehérvár. 1816.

AZ ÉLET IDŐRŐL

Mulnak az esztendőök szomoru folyamattal azomban,
 Még nyög az emberi nem élete terhe alatt
 Így mulik el gyengébb éltünk zsengeje valoban,
 A' mikor emberi kort érni kívána szívünk
 5 Eszt elis éri ugyan, még is keseregve tekinti
 Zsengessebb üdeit, hátra nyomulni pedig
 Hát mikor a vénség beteg ágyra szorítva reménség
 Nintsen életihez, és folyamodni kihez.
 Meg rettentí halál melly is körülötte forog már
 10 Mérges italt nyujtván el ragadozza szegé[nyt]
 Eddig az élet üdö, és mint buborék a vizekben
 Ugy el enyész[z], 's vége nem sok üdöre kerül

Székesfehérvár. 1816.

A SZERENTSE VÁLTOZÁSAIROL

Oh ti tsalárd képek tündérek, és tünemények
 Forgandó esetek, és tsupa képzeletek!
 Meg hódol néktek minden, és romlanak épek.
 Átlatatok durvák, 's kő szivü földi tsudák!
 5 Ez szomorun futya inséges palyafutását
 És keseregve forog élete terhe alatt.
 Aszt kebelébe veszi a szerentse nagyra segitti
 Végre de el vetvén utnak ereszti szegént
 10 Így a szerentsének prédája az emberiségnek
 Nagy része: 's nyomorog, majd ma veszélbe forog
 Hogy ha tsak illy tündér, mit az ember anyira ditsér,
 E Földön, ne legyen részem azokba soha.

Székesfehérvár. 1816.

K: URAM ATYÁM NEVE NAPJÁRA

Izzadozó nyárnak kiderültt szép napjai mulván,
 Fel váltják azokat a' vizes őszi hetek.
 Majd szomorú, majd vig a napok folyamata 's unalmas
 Órákat hoz elől, 's tárgyat azokra belől
 5 Ah! de mit is mondék bura, 's unalomra mi gondom
 A' mikor érzékeny szívnek örülni lehet
 Mert íme tisztesség 's szeretetnek lángja felindít
 'S névnapi tiszteletet, hogy tegyek a'ra segít,
 Hogy ki fejezze tehát érzéseit szívem, ezennel
 10 Belső rejtekibül, illy szavakat hoz elől:

* * *

Élte ki terjedjen boldog és hōszu időkre
 Hogy örömeire legyünk magzati, jó szívinek
 Éljen kedves Atyám 's minden rōsz mēsze kerülje
 Érdemmel tellyes, 's gondviselő kebelét,
 15 És így egésséggel kívánom áldja meg a mēny'
 Föld kerekiségének Istene, és Nagy Ura;
 Vigság, és örömök legyenek követői ezeknek
 Mellyek a' Boldogság' eszközi és mivei.
 Végre ha e' keppen eltelvén élete el váll
 20 Lelke a' testétül Boldog örökre legyen:
 Boldog örökre legyen 's a' midőn majd őszve jövendnek
 Mindenek örvendjen 's boldog örökre legyen.

Nyék. 1816.

1816/1817

TANÉV

13.

[ÁMDE HA KIVÁNOD . . .]

Ámde ha kívánod, mi lehetne bajongva kesergő
'S bántodott szívem rut fellege tudni.

Pest. 1816.

14.

[DAT DEUS ET RECIPIT . . .]

Dat Deus, et recipit saepe, quod ipse dedit.

Pest. 1816.

15.

[PRAETERIIT POSTQUAM GELIDA PARS . . .]

Praeteriit postquam gelida pars maxima bruma,
Labitur, asveta annus abitque via

Pest. 1816.

16.

[MOST EZER ÉS HÉTSZÁZ . . .]

Most ezer és hétszáz nyoltzvan nyoltzadik év ránk
Fordul és szomorú nyomait dühének

Pest. 1816.

17.

[BORZASZTÓ TÉLNEK MÁR MAJD KÖZEPÉT...]

Borzasztó Télnek már majd közepét is el hagyván
 Visza megy esztendőnk 's más jön helette viszont

Pest. 1816.

18.

[QUA SUM DEPRESSUS...]

Qua sum depressus, me sors attolletet illa
 Quod semel adversum est, saepe favere potest

Pest. 1816.

19.

[ACCIPE CARE PATER!...]

Accipe Care Pater! jam a longo tempore scripta,
 Carmina, quae nocuit continuisse mihi.
 Nil retinet jam nunc, veniam dato

Pest. 1816.

20.

[A FŐ BÖLTSESSÉG, A' MIDÖN...]

A Fő Böltesség, a' midön alkotta világot
 Egyszersmind abba különös természetet öntött
 A' mibe éltet adott a' melly természeti ösztön
 Minden állatokat a' magok Neméről

Pest. 1816.

21.

[ILLA DIVINA MOLEM SAPIENTIA...]

Illa divina molem sapientia postquam
 Condidit imensam, mundi animata natura
 Voluit ornata quaeque

Pest. 1816.

22.

[A' FEL HÁBORODOTT ELMÉT...]

A' fel háborodott elmét tehetetlensége követvén
Nem lehet használni, mintegy vesztére törekszőt

Pest. 1816.

23.

[INCIDAT UT MENTI...]

Incidat ut menti Xti patientis imago
Fac prope quae tulerat vincula flagra crucem
Quae suffers modo, possunt leviora videri.
Forte et tu cupies his graviora pati
5 Gaudia fac aevo subeam mansura perenni
Plurima, quae in caelis servat
Tunc damno dices factum quocunq̄ue beatum
Dulce pati est quidquid pignore tam nobili
His animum studiis aegrum relevare licebit
10 Quis [scit ?] an hac corpus ab arte leves.

Pest. 1816.

24.

[KEDVES URAM BÁTYÁM!...]

Kedves Uram Bátyám! szives Soraimra tekintsen
A' mellyek, bátor tanulatlan kéz szüleményi,

Pest. 1816.

25.

[FESTA DIES JANI...]

Festa dies Jani nunc laetae Calendae venerunt
Vota faventia sunt concipienda ruri
Sint procul hinc gemitus omnes lacrimae atque quaerelae
Questus agant venti in mare trecicum
5 Illa prius fuerint, at nunc te sospite Patre

Quis teneat vota et gaudia spemque suam
Turpe tacere est nunc, precibus nunc compita vacent
Nunc vici

Pest. 1816.

26.

EXERCITATIO POETICA

De Campo veniens Albensi littera amici
Culta manu tulerat verba notata mihi
O, utinam forent scriptae de more salutis
Illa tuae pariter nuncia laeta
5 O Quae tunc nostra tentarent gaudia corda
O Quanta plueret pompa dies lucida
O ego quam gratus Superis solemnia ferrem
Dona lubens dignis saepe et ubique coli
Importuni nunc quoniam molestia morbi
10 Me tenet et lenta saevior usque mora.
Tu bone quidquid pateris, levius tu redde ferendo
Sit medicina malis ipse animusque suis

Pest. 1816.

27.

[O QUAMVIS CORPORE...]

O Quamvis corpore quod aegrum vires minuuntur
Mens tamen quae est imota regat se velut arce
Quaeque homines credunt vitae quae miserae infortunia
Haec tu puta quod de caelo sint missa munera
5 Quos Deus amat, hos poenis exercet
Nam similes cupit esse suo filio sic

Pest. 1816.

28.

[O PATER HOMINUM COELI REGNATOR...]

O Pater hominum coeli Regnator et orbis
 Terno lux eadem conspicua est lumine
 Desinet in te Aevum nostrum quod devenit a te
 Auctori tempus serviet omne suo
 Me tibi resque meas ultro vitamque resigno
 In titulum nostri semper et ipse geras
 Me mea deludet falso jam cursu libertas
 Melius usque tuo dirigar arbitrio

Pest. 1816.

29.

[TECUM VITAE QVAE EST IUCUNDA...]

Tecum vitae quae est iucunda tempus traducam
 Sine Te mihi vita non nisi acerba erit
 Sed me dum trado, tuum munus reddo, quando
 Quod vivo et valeo munus omne tuum est

Pest. 1816.

30.

[NYÁJJAS ÉS SZOMORÚ VERSEKRE...]

Nyájjas és szomorú versekre fakaszta keservem.

Pest. 1816.

31.

[QUEM VIDIT EXORTA DIES...]

Quem vidit exorta dies veniensque superbum
 Hunc vidit fugiens exanimem illa dies

Pest. 1816.

32.

[REGGEL A' KI MAGÁT . . .]

In Hung: Reggel a' ki magát büszkén hordozza: azon
nap
Büszke keménységét megszeliditti halál

Pest. 1816.

33.

CONCILIANDI SUNT MULTORUM ANIMI M 1.

Flectere Corda hominum consuevit saepe benignus
Maiora imponens nobis agenda Deus
Tu tibi sic studeas animas allicere fructus
Amplios hinc capies, atque beatus eris
5 Ingenii eximias dotes attollis in altum,
Si multos jungas cordi piosque animos
Atsi deficient, quorum tibi corda fauerent,
Optatam metam tangere non poteris.

Pest. 1816.

34.

M II DECENTER FARI, MAGNAS RES TRACTARE INTENDE

Intentus rebus praeclaris esto decenter
Verba refer sumā gloria dignus eris.
Ingenii Signum est vox facta animorum
Altrix amborum vis animae ipsius est.
5 Vivida claret mens ex verbis facta animorum
Indicia ambo valent, ipsa vigente anima.
Verba decent magis mulieres, facta virorum
Sunt, manibusque labor perficiendus eis
Non tantae est artis fari sed honesta fecisse
Multum est hinc operis gloria maior erit
Illustres verbum factis, facta excole verbis,
Fama celebrabit nomen ubique tuum

Pest. 1816.

PRUDENTER FORTUNA UTENDUMEST M 3

Non quovis nobis fortunam obtingere casu
 Cense, virtuti pro meritisque datur.
 Neque procul ab ea spectanti sumus honorum
 Absque labore patet concediturque gradus.
 5 Egregio et nunquam cessante labore perenni
 Aevo mansuram nomen adire potes
 Quisque suae Faber est sortis, (veluti proverbía dicunt :)
 Et fortuna fugit indociles animos
 10 Ast favet, inconstans quamvis sit blandula imago
 Fortunae culto et qui ratione valent

Pest. 1816.

HONORES COMPARATOS CONSERVARE

Gloria non minimo nobis adeunda laborest
 Quam si nactus eris, custodienda nimis
 Assidua parti sint cura quamvis honores
 Sunt facili nobis hi retinendi opera
 5 Nititur ipsa suo intus operosa labori
 Et nullo quoquam corripienda malo est

Pest. 1816.

EPISTOLA AD AMICUM

Meny szerződ nélkül levelem e' Pesti vidéktől
 Drága barátimhoz 's ezeket számlálni ne késsél :
 Sollicitus de vobis eram semperque querebar
 Divulsum a sociis meque animumque meis.

5 Cur ergo taceo quaeris, si ego sum̄a laboris
 Immensi crede pondera ferre cogor
 Instruo nam juvenem sine fine et limite crudum
 Artis Rhetoricae qui sine mente studet.
 10 Optinui quartum tentamine, sed nunc
 Ter Quintum teneo plus laborando locum.
 Desiderant magna parti solertia honores
 Et variabilis est hic quoque crede gradus.
 Carmine sed primus iudicio sum Institutoris
 Hunc mihi primatum fors tenuisse satest

Pest. 1816.

38.

[MÉG PIROSULT ORCZÁD...]

Még pirosúlt orczád diszesitvén életüdödet
 Az arany Ifjúság utján gyors lábbal elindúlsz
 'S még hajló szived, ép tested 's tagjaid, akkor
 Készülj, oh nyomorult! készülj vénségre hanyatló
 5 Napjaid eltürni, 's mindenkor boldogul élni
 Kéméld leg drágább korodat, kéméljed erődet,
 Hogy szépen számos évekre kimérve haladjon
 Boldog léttedben készülj balsorsra Barátom!
 10 Még tudományok közt forgasz, azokat te tanuljad,
 Mert hasznodra leend tudományod gyenge korodban,
 Tudnillik a' midön elhulnak gyenge virági
 Éltednek, 's a hervadozó koszorúhoz hasonló
 Ősz hajajid hőszint aggott fejedre hozandnak,
 Másodszer ismét majd gyengebb korra jutandasz.

Pest. 1816.

[I.]

[LENGEDEZŐ SZÉLTŐL...]

- Lengedező széltől suhogó zöld fának alatta
 A' Puha gyep tetején Coridon nagy búba merülve
 Illy szomorú hangon bánatját közli ligettel
 Erdőkkel 's tsevegő madarakkal 's erdei fákkal:
 5 Oh Könyörületlen szível elnézed e' sorsom'
 Durva Elek! Vagy tán nem ügyelsz dallomra kegyetlen!
 A' ki midőn Mopszust el hagyván búba merülnék,
 'S mesze ki terjedező bokrok közt szívem epeztvén
 10 Jó szíved könyörült rajtam, és véltém azonnal
 Hogy benned Mopsust, a' jó Mopsust szemlélhetem ismét
 Meg tsalaték, s a fergetegek komor éjbeborítják
 Rám kiderült napnak szép fényeit, illy idegenség,
 Leg drágább Elekem! hogy szált szivedbe hanyatló,
 Együgyü állapotom 's keskeny aklomba be térő
 15 Nyájam' kis számát, 's alatson kalibámat utálod,
 's A' számos nyáját bíró gazdákra tekengetz?
 Fordulj már kegyesen hozzám oh dngydor tmiemt!
 Most a' midőn a sűrű homály terjedve be fogja
 Földünket, a' midőn tsendes bokrokban a'nyulak
 20 A Fákon madarak, 's fészekben nyúkszanak együtt
 És tsak éjji bagó húhog, 's szép tsergedezéssel
 A' patakok folynak, sühognak lenge szelektől
 Mesze terülttTölgy fán zöldellő gyenge levélkék,
 Zengj velem erdőség, zengjél nagy búba merültsel
 25 Tedd meg oh Elekem! hogy újj Mopsusra találjak
 Benned, 's meg ne legyen szívem utálva előtted
 Mert valamint fákról elhúlnak gyenge levélkék,
 Ugy én kedvemtől egyedül megfosztva szomorgok,
 Mesze hagyám Mopsust idegen térségre szaladván,
 30 És már elfordulsz tölem, 's végső vesztemre siettetz
 Irgalmatlan Elek! nem ügyelsz dallomra kegyetlen!
 Zengj velem erdőség, zengjél mély búba merültsel,
 Jer, közelits hozzám 's együtt versengve daloljunk

[II.]

35 Vagy ha talán nem akarsz vélem dalolásra fakadni
 Jer velem e' sűrű fák közt járkálva beszélljünk
 Vagy pedig e' zörgő fának aljába le dőljünk
 'S A Komor éjjnek fellegeit bánkodva tsudáljuk
 Vigasztalj imár szavaiddal Mopse vigasztalj.
 40 Oh én emlegetém Mopsust, aki messze vetődött
 Társát szüntelenül hiven könyvezve kesergi!
 Mopsust emlegetém, ki kegyes volt és könyörülő
 Vélem e' hogy Mopsust e' kegyetlen Elekbe találom!
 Nints már semmi remény, el halgatok, íme közelget
 Éjji homálynak enyészttével a' fényes hajnali tsillag.
 45 Majd még felkeresem Mopsust, 's kebelembe szorítom
 A' könyörületlen Eleket másoknak ajánlom
 Szünyetek oh ligetek 's erdők már zengeni vélem

Pest. 1816.

40.

FORDITTÁS

[AMIT MÉG TENGER 'S ARIONNAK . . .]

Amit még tenger 's Arionnak Hazája nemesmért
 Énekelésére viz' folyamaṫya meg ált
 Énekivel gyakran állitt meg üzöbe vevődött
 Júhot, 's az öldöklő Farkas utánna meg ált
 5 A' nyulak, és az ebek együtt a' bokorba heverték
 's Szarvas orozslányhoz volt közelitni merő.
 Gyakran perlekedés nélkül nagy sassal a' varjú
 Űlt, 's nem rettegte ölyvöt a' gyenge galamb
 Cinthia, ugy mondják, gyakran bámúlva fülelte
 10 Dallaidat, s Phoebust énekeidbe tsudált
 Már lantjárol híres sikulus' környékibe volt, és
 Már Latzium hirt zengte tudosi előtt
 Ott lantján keresett javait felrakja hajora,
 S így a Hazájába térni kívána vizont.

15 Oh tám az habokat, szélvészt rettegted, hajódnál,
 Balgatag! hivebb volt tengeri fergeteg is
 Mert az hajos mester kardot köszörűle Fejednek
 Gyilkos szándékát többiek helybe hagyák
 Mit neked a kardal? Vándor Gállýádra tekengess
 20 Révész! nem fegyver Gyáva kezedbe való
 Én pedig életemért, úgy mond, nem esdeklek előtted
 Ám de szabad légyen végre dalolni nekem
 Fényes öltözetét. A midön fel vette magára
 Sipja szokott hangon zenge veszélye felé
 25 Mint mikor a' hatýu vesztét érezve siralmas
 Hangon zengedező énekelésre fakad
 vagy: hangzatokon Gyászos modra kesergi ügyét
 Víz közepére le megy Arion, a' tenger azonnal
 Kékellő Habbal festi a' vétkes hajot
 30 Öt (hihetetlen eset) Delphin körülötte forogván
 Fel veszi és hátát annak alája veti
 Tsendesen ül 's tziparát Delphinnek kedvire tartván
 Penget, 's a' Tengert tsendesedésre viszi

Pest. 1816.

41.

VERSIO. MINDEN ERKÖLTS ORTZÁDON FÉNYLIK

A szép tisztesség ortzád környékzi, fehérő
 Szádban nyiladozó Rózsa szemérme ragyog
 Együgyűek szemeid, böv szorzatit adjaki nyelved
 Kellemetes ajakid fátyola a' kegyelem
 Homlokod irgalmas, méltóság vállaidon áll
 Harmazotó mellyed tiszta szemérme ragyog

Pest. 1816.

[MÉRT NEVEZEL...]

- Mért nevezel, már most mondd meg, változni tudónak
 Nem de okult az most, oktan a ki vala
 És ez a' két színiség van bennem, mellyre felindúlt
 Boszúló versel Gyúladozó kebeled.
- 5 Nem de talám koszorúd méltatlan el ragadoját
 Üldözöd, 's így szánod allyasodásod okát?
 Vagy tá'm más okbol indúltál ellenem álnok
 Szivú! 's nem mertél szembe ki jönni velem
- 10 Viszavonó két színü vagyok: habozólag okádtad
 Rám Feddö szavaid', illenek ám de reád
 Mert egyedül dítsérni lehet aki érdemes arra
 És le gyalázni kinek tettei arra valók
 E vétkem szemeidbe miként tünt? álmodozál tám
 Ezt a' midön rúttól rám igazitni meréd
- 15 Hogy ha pedig mostan megelőzől, 's nyert koszorúmtól
 Én elesek, haljad erre miként felelek:
 A'melly mostoha sors tsuffá tett, és lealázott
 Majd valahára viszont, még Ugyanaz felemel.
 Légyen elég már végre neked ezt hallani tölem:
 Illy alatsónságal hogy te ne szolj ezután.
- 20 Rut czudar az 's tsapodár lélek 'a ki inti barátját
 Forró mérgébül, s rontja, gyalázza nevét
 Illy vad vélekedés mellett mérgebben epedjen
 Búsongó szíved, mást gyakoroljon eszed.

Pest. 1816.

[BÁR KI LEGYEN...]

- Bár ki legyen, boszús nyelvel a' ki sérteget engem,
 1 Halja miként értem vélekedése okát:
 Oktalanúl titkoltt vétked rám kenni merészled
 2 'S kétszínűségem szülte gyanús kebeled

- 5 Kétszínűségem láthatyák mindenek, ám de
 3 Titkolod és roszul titkolod a' tiedet
 Ájtatos itt, ugy mondsz de amott már tsintalan, igr hát
 4 Két színű, roszul érted az ilyeneket
 Mertha talám tsendes vagyok itt, engem nem a' törvény
 10 5 Tilt meg, arra vezet szivbeli indulatom.
 Tsintalan, ám de sehol nem voltam, senkinek én még
 6 Nem törtem be fejt, 's kárt sem okoztam ugyan
 Hogy ha rutúl habozó nyelved nem sértene, szóval
 7 Sem volt szándékom sérteni másnak híret
 15 Vétkeimet hát mért emlitted, nem de talán szent
 8 Életet élsz, 's akarod hogy követője legyek
 Mentse meg az Isten ilyen követéstől az embert,
 9 Mert 'a jó rosznak igr követője leend.
 Rut, czudar az 's alaton lélek, aki mérgiből inti
 20 10 Társát, 's méltatlan rontja, gyalázza nevét
 Végre tsak ezt mondom, kár volt egyszerre kiadnod
 11 Minden erőd, eseted szánakozásra való!
 Nem maradott máskorra, miként védelmezed híred
 12 Vagy tám majd híred védeni tudja magát
 25 Vélede? hogy titkoltt vétked ha reám kened, elmúl
 13 Balgatag! Ellenző kímenetelre tekénts

Pest. 1816.

44.

[V ESZTEGETED FELSÉGES ERÖD...]

- Vesztegeted felséges erőd holt nyelvre Barátom!
 Nemzeti nyelvünket meg veti éles eszed
 Vagy tám hátráltat valami, 's nints semí reményed
 A'ki deák nyelven verseid irogatod
 5 Képzelly oly katonát, ki Mársnak rettenetessen
 Meny kövező helyiről futna reménytelenül
 Melly alaton szivhez illik futásba keresni
 Meg maradott éltünk romladozó javait.
 O hát mezse kerüld még most e' gyáva halandok
 10 Roszul vélekedő 's elhagyatott sziveket.

's Hogy netalán ezt mondja Hazád: Te haszontalan
ember

Én nem ezért téged szültelek hogy te henyély
Hozzad elől már félre vetett szándékokat ismét
'S irj magyarul, ha magyar lenni szivedből akarsz
15 Ezt javasollya Hazád, nyelvünk, javasolja Barátod
A' ki Vörösmarty névre születve akadt.

Pest. 1816.

45.

AJÁNLO VERSEK

Mint a' fergetegek tollat levegőbe emelvén
Majd feljebb úzik, majd ismét földre terítik
Ugy kit az elsőség mellyül bal sorsa elűzött
Fárodzásának szárnyán fellyebb mehet ismét.
5 Oh! ha tehát a' gondok után törekedni lehet még
Fellyebb, mit nyúkszom, jobb lesz próbálni szerentsét,
Mint rút szégyennel mindég le alázva maradni
Mint szégyen mellett rútúl le alázva maradni

Pest. 1816.

46.

[MINT KEZDJEM LEVELEM' ...]

Mint kezdjem levelem' bánkódjak és keseregjek?
Vagy vigabb hangon szoljak kétséges az elmém:
Nem de talán nem akarsz levelemre felelni Barátom!
Vagy mint méltatlant meg vetsz, vagy gyenge betegség
5 Tilt meg. vagy levelem más kéz elrejtve takarja,
Nem juta még hozzád? Mire visznek vélekedésim!
Hogy ha pedig téged', mint engem először, a' gondok'
Terhei hátráltatnának irj tsak röviden, hogy
Meg tudjam, mi vihet ilyen vadságra, 's mi légyen
10 Illy idegenségnek oka? irgy már, írni ne késsél.

Nékem egészségem szolgálván arra jutottam
A'mire még beteges sorsom sem hozhata, ámde,
Fel se veszem, ha kitől vártam, leveledbe tékentek.
Élj te egésséggel, éljen, kívánom ötsém is,
15 És Czeceink, de levél töled kebelembe repüljön

Pest. 1816.

47.

[SUNT NUNC IN CUNCTIS . . .]

Sunt nunc in cunctis . . . reta cavenda remotis
In bona Convertas sors quod acerba tulit
Consideres tantum, valeat sapientia quantum

Pest. 1816.

48.

[SUSTINUI POENAM NON AEQUA MENTE . . .]

Sustinui poenam non aequa mente ferendam
Hei mihi! Quam immerito haec pondera ferre cogor
Ergone tam multos peperit vox una labores,
Linguae non mendax mente notata fuit?
5 Linguae profuerat? nocuitne fuisse locutum?
Incertum est? Linguae lingua nocere solet.

Pest. 1816.

49.

FORDÍTÁS

[CĪMERI TÉRSÉGEN MÉLLY ÖBLŰ . . .]

Cīmeri térségen mélly öblű 's mesze benyúló
Barlangot egy nagy hegynek üregébe lakásúl
Választott a' rest Álom, hova reggeli fénye
A' napnak soha nem mehetett sem déli, se esti,
5 Tsak feketéllő Kőd gőzöl, s a' tüznek homályos

Fénye világol; 's nem üzi el a' hajnali álmat
 A' kakasok szava, tsendesség úralkodik ottan.
 Szorgos eb és annál szorgosb lúd vagy vadak éppen
 Nintsenek, a' széltől fáknak sohasem suhogások.
 10 Tsendesség mellett nem hallatik emberi szózat.
 Egy patakotska ered, Letes neve, szikla körül jön
 Álomhozó zuggást okozó követsekkel a' síkra.
 A' Barlangja előtt már nyílt bimbojival ékes
 Mákból és zöldellő füvekből éjj szedi a' téjt,
 15 A' mellyet földön elhint. Nehogy hangzana ajtó
 Forduló sarkán tsikorogván nints sehól örző
 Nints az egész házban, barlang közepette emelt ágy
 Szép Feketés Fából gyászos takaroja felette
 Itt maga ellankadt Testel nyujtózik az Isten.
 20 Ő körülötte pedig a' haszontalan álmodozások
 Tündér képekben oly számmal vagynak a' menyī
 Ágakkal erdő bővelkedik, hallal a' tenger,
 'S Menyī kalász aratáskor, vagy menyī fővények
 A' tenger'partyán habtól kiüzetve hevernek

Pest. 1816.

50.

FORDITTÁS

[CIMERI TÉRSÉGEN FEKVŐ ...]

Cimeri térségen fekvő nagy hegynek alatta
 Rest Álom lakozik, mélylő 's mesze benyúló
 Barlangban, hova a' napnak sугárja nem érhet,
 Sem délben, se midőn indúl, vagy végzi futását
 5 Gözölög a' feketéllő köd, 's a' tűznek homályos
 Fénnyel világol, 's nem üzi el a' hajnali álmat
 A' kakasok' hangos szava, tsendes 's néma egész ház,
 Sem kutya, vagy annál szorgosb lúd, sem vadak ottan
 Nintsenek, a' széltől fáknak soha nem suhogások,
 10 Tsendesség mellett nem hallatik emberi szózat.

30

Egy patakotska ered, Létes neve, 's szikla közül jön
 Álmod hozó zuggást okozó követsekkkel a' síkra.
 A Barlangja előtt már nyílt bimbóival ékes
 Mák terem, és füvek, honnan szedi éjtszaka álmát
 15 's Hinti homályba borúlt Földön. Nehogy hangzana' ajtó
 Forduló sarkán, 's tsikorogván, nints sehol, örző :
 Nints az egész házban, barlang közepette emeltt ág
 Van feketés fábol, gyászos takarója felette.
 Ott maga ellankadt testel nyujtózik az Isten;
 20 Ő körülötte pedig a' haszontalan álmodozások
 Tündér képekben olly számmal vagnak, a menyi
 Ágakkal erdő bővelkedik, hallal a' tenger,
 's Mennyi kalászt aratás hoz elő, vagy menyi fővények
 A' tenger partján habtól kiüzetve hevernek.

Pest. 1816—1817.

51.

EPISTOLA 1ma ELSŐ LEVÉL

PENELOPE ULISSESNEK

Pénelopéd neked e' levelet küldötte, Ulisses!
 1 Erre de most ne felelj, vissza hazádba siess.
 Trója le dőlt, mellyet gyűlöltének a' Görög Hölgyek:
 2 Trója 's Priam' egygyütt ezt alig érdemelék.
 5 O bár fulladt volna zajos tengernek ölébe
 3 A buja, még mikoron jönne hajója felénk
 Özvegyi gyász mellett a' tsendes homályba szövessel
 4 Nem fáradnának bádgyadazó kezeim.
 A történteknél súlyyosb veszedelmeket érzék
 10 5 Aggódo féltést szűl az igaz szeretet.
 Képzém, melly dühösen támadnak a' Trójaiak rád,
 6 Rémulten dobogott Hectori névre szívem.
 Hogy haki Hectortól meg győzött Antilocusrúl
 7 Szollott, rémulést Antilocus okozott

- 15 Patroklus idegen fegyverben lelte halálát
 8 Hogy ha tsalárdságban élted enyészne sirék.
 Tlepolem' éltét Sárpédon dárdája emészté,
 9 Ennek halála viszont gondjaimat nevelé.

Pest. 1816—1817.

52.

[DISTICA QUOT FINGIS...]

- Distica quot fingis, tot sunt ibi particularum
 Mília, quae adiungis non sine felle miser!
 Nil tu sollicitus de sensu sufficit, inquis
 Si pedibus constant carmina cuncta suis.
 5 Tu cave, ne regerat quondam haec carmina pangens
 Carmina, cum pueri sint, puerilia sunt
 Seu: A ki gyerek, gyerekes verseket irni szokott.

Pest. 1816.

53.

[ZOLTÁNROL, A FŐ HATALOM...]

- Zoltánról a' fő hatalom Toxusra le szálván,
 A Tizedik század' közepén Constantinápolyba
 Napkeleti Tsászár seregét prédálva vezette
 Nem türi ezt Ösink' vérengző szivek, azonnal
 5 Elkészültt bátor seregét Toxus ki vezetvén
 Ellene a' Váron kívül táborba ki szállott.
 Ekkor egy orias, 's rettentő termetü ember
 A' Görögök közzül Magyarokhoz érkezik, híván
 Kettőt közzülök különös viadalra, ha ugy mond
 10 Földre teritendnek ök engem', 's gyözve le vernek
 Akkor adó fizetője leend Toxusnak a' Tsászár.
 Hogy ha pedig részemre hajól a' szerentse: (s ugyis
 leszsz)
 Akkor uralja Magyar Bajnok Görögöknek hatalmát.
 Szózatit így ejtvén megtér a' várba kevélyen,
 15 Oh nem is irtozza rémitő termetedet meg,

Egy Magyar is, kettőt hivatál viadalra bolondúl
 Egy is elég léssen és kissebb termetű, mint te
 Egy Magyar a' viadal terhét válalta magára
 Volt nevezetre Botond, bátor 's deli termetű bajnok
 20 Meg bízott erejét, s éltét elszánva keményen
 A' Város' kapujához elért. (Még a' Görög akkor
 A' tsata' vérengző piatzán nem volt jelen.) A' Vár
 Réz-kapuján gyaluval szörnyü nagy hézakot ejtett,
 A' mellyen kiseded által bujhatna a' Várbol
 25 A' Görög is leszalad testében büszke reményét
 Helheztetve 's midön a' Magyarat meg látta, ezen szók
 Zengtenek illetlen ajakin: hol késik a' társad
 Nem de talán az uton el halt félelmibe, vagy tám
 Bokrok közt meg húzta magát, kikerülni kívánván
 30 Éltét szörnyüleg végzendő karjaim'? ilyen
 A' vesztét érző léleknek tsalfa reménye!
 Erre Botond ámbár fel gyullada védeni hirét
 Nemzetinek, röviden nyelvét illy szókra botsájtja:
 Még magam is elegendő gondot adok, te reménység
 35 Vad fia! nem felelek többekre, de meg mutatom még,
 Hogy Magyarokba, kiket szavaiddal földig alázáls,
 Nem olyan alacson 's a' veszélnek képzete mellett
 Bokrokban remegő lélek lakik. erre levetvén
 Mind ketten dárdájokat öszve szoritják
 40 Izmos karjokkal derekok', két féle reményel
 Biztatván magokat kezdtek viadalra ki kelni.
 A' Görögöt majd édig emeltt nagy termetes teste
 'Tsalfa reménységgel táplálta, Botondot
 Csüggedhetetlen szív

Pest. 1816.

54.

PROPOSITA SENTENTIA

Tündér szerentsénk olly tsalfán forgattya
 Gyarló ügyünket, hogy örömünkért
 még annyi epedő siralmakkal adozunk remény-
 telenül kerekedett esetinknek durva tsapá-
 5 sit szenvedni kényszerítetvén.

- Kénynye szerint forgattya ügyünket a tsalfa szerentse
 1 Kényne szerént felemel, 's hány vet a' földre
 Majd most szárnya alá vészen, 's mosologva ketsegtet,
 2 'S Tsábitó szinnel tsalja betöltve, szemed
 10 Már a' midön meg nyerte szived, 's bizodalmatat,
 elhágy
 3 Boldogsággoddal rútol a' földig aláz
 Illy gyarló öröminkek talpköve, illy töredékeny
 4 Lábon állapotott sorsra kimérve, ki szánva
 vagyunk
 Részesülünk öröm-orákban, nyájjaskodik a' szív,
 15 5 Tréfálló ajakunk néha katzagva nevet
 Sokszor az emberiség terhét (ez okozza hibánkat)
 6 Meg nem fontoljuk, 's alszik a' lélek erő
 Vígadozunk mulatunk, jádzunk de a gyenge mosoly-
 gást
 7 Sokszor sírással fojtja el a' bal eset!
 20 Majd epedő sirás, hervasztó bú, szomorúság
 8 Kétséggel rakodott gond keseríti szívüink'
 Kétszerezett rendel, öröminket félbe szakasztják
 9 Váratlan esetink' jön vigadásra bajunk
 Mint ama meszsze terült Tserfát meg fosztja diszétől
 25 10 Téli hideg, tavasz azt hozza színére megint.
 Szint ugy egy dolgunk vídít, keserít a' jövendő
 11 Vagy már meg jelenő óra tsapásaival
 Most kiderültt fénynyét bámulva tsudáljuk a' napnak.
 12 Nem sok idő mulván fényne homályba borúl.
 30 A' hajnal tsendes, reggel már fergeteget szül,
 13 A' nyugovo tenger mély habozása hevül.
 Víz színén támadt buborék' modjára enyésznek
 14 Mindenek e' földön, csügged erő 's hatalom.
 Jég hátán épült hó halmok az emberi dolgok
 35 15 Omlanak, olvadnak 's nem maradásra valok.
 Hát illy Gyarlóság bizodalmat is érdemel, illy nagy
 16 Tévelygésbe miként botlik az emberiség?
 A' mérget takaró fény eltsábitja szemünket
 16 's Mint a' szemetlen ló ugy mi gödörbe bukunk

- 40 A' bajoló vétkek, 's a' kevélység kedves előttünk
 17 Mérges káromlás, szánkbul omolva kiforr
 Boszúló harag, irigység egymásra süvöltnek
 18 A' kínos Poklok több szüleményeivel.
 Így rongálódunk, ha a' múlandókra tekéntünk
- 45 19 Lélek' isméret bús panaszokra fakaszt
 Sokszori tettünket szívünk bánkodva kesergi
 20 Bár sokszor szánkban vissza kerülne szavunk
 Mégis hanyatt homlok dőlünk 's roszszakra hevülünk
 21 'S Tsak vigyázatlanúl töltjük a' vig napokat
- 50 Így a' földi öröm tünemény; 's fordul bánatra midőn azt
 22 A' mit utobb síratunk, merete mívelni eszünk
 Jot, roszszat tehetünk, abból mindenkor örömmel
 23 Részesülünk, ebből bút keseregve nyerünk
 Busongjon hát a' ki akar, véget vetek én már;
- 55 24 A' kibe nem könnyen csüggedez a' magyar ér!

Pest. 1816—1817.

55.

A KÖZELGETŐ VESZEDELMEKNEK ISZONYÚ TSAPÁSIT
 KÉPZELŐ SZIVNEK PANASZAI

- Hogyha az erdőkön lett volna világra jövésém
 'S Ott egyedül lettem volna reszketve magam
 'S a' zuggó fák közt rettegtem volna vadaknak
 Ordító szavokat, 's küszködözéseiket
- 5 Illy vad borzasztó esetek közepette meg huzván
 Én magamat nyelvem Forgana szotalanúl
 Mostoha sorsomnak szomorú kebelébe kijutván
 Tám' lekötött nyelvem meg szabadulna nekem
- 10 Most, mikor Istenség szollástis engede, némán
 Halgatnék, nyomorúlt, 's balesetekre kiszánt
 Oh Jó 's Rosz esetek' igazán kiadója Teremtőnk
 1 Távoztasd ha lehet, e panaszimnak okát
 Sirjához közelit bajoló Pályája Atyámnak
 2 Egymást váltogató emberi évek után

- 15 Tagjai tsüggednek, 's már Teste is romlik hanyatlik,
 3 Oh mire jut mire jut ennyi veszélek után!
 Oh Kedves Nemzöm! Szülöm! és Kedves Ötseim!
 4 Nénéim! Hugaim! Oh mire jut fejetek!
 Tám valamelly idegen még szán fetrengni veszélbe
 20 5 Színből 's még mélyebb károsodásra hozand?
 Tám idegen nemzet gyilkos uradalmi által
 6 Kínoz? Melly szomorú, és bal esetekre juték!
 Távozz oh komor éjj rút fellege, mennyel előlem
 7 És ti tsalárd Sorsnak képzeti tünnyetekel

Pest. 1817.

56.

TITIRUS MOPSUS

- Már kezdé komor éjt fel váltani a' piros hajnal
 Titirus aklából a' midön mezzöre botsájtván
 Júhait öszve kötött sípjával méne utánnok;
 És tsendes utján közel éré a' kies erdöt
 5 'S A' hajnalnak kellemeit bámúlván tsudálja,
 'S Nem tartoztatván nyelvét illy szokra botsajtya
 Isteni Böltesség! mint kezdjek szolni felöled,
 Nagy böltességed jeleit mindenbe tsodálnom
 Kelletik, im millyen rendel mul az éjji setétség
 10 'S a' Gyönyörű fényel jelenő szép hajnali tsillag
 Hogy ragyog, elhagyák nyugodalmokat immár
 Mindenek ugy szolván, 's készülnek dolgokat üzni
 A' madarak sürü ágak közt szökve fütyölnek
 'S énekelésekkel gyönyörű hangokra fakadnak

Pest 1817.

57.

CARMINA

[O DEUS OMNIPOTENS...]

- O Deus Omnipotens adsis mihi semper egenti
 1 Justitiae semper cultor ut esse queam,
 Et qui non ulli sufragia ferre gravaris,
 2 Fer mihi neve sinas succubuisse malis.

- 5 Insidias suffer structas ab hostibus omnes
 3 In laudemque tuam tendere facta sinas.
 Dirige me, atque viae trepidantes dirige passus
 4 Hostium ut insidias falsaque verba vitem
 Est levitas animo, mendacia grata fuere
 10 5 Talibus ingentis incitamenta mali.
 Da mihi praesidia, et contra hos Deus optime firma
 6 Da, quae sint nullis debilitanda modis.

Pest. 1817.

58.

DE LABORIS SIMILITUDINE CUM ROSA

- Ut Rosa flos duris quamvis circumdata spinis
 1 Diligitur fructus Respiciendus enim est:
 Si manibus noceat, dulcis fragrantia floris
 2 Suplet decerpti, praemia quaeque manent
 5 Sic labor est durus quamvis, sudorque coactus
 3 Efluat ex artu perbene sollicito
 Fructus erit maior, te non sudasse dolebis
 4 Passio dulcis erit fine beata suo.
 Dum suffers duros onerata mente labores
 10 5 Dumque gemens cernis nil operari alios
 Optatum veniens ad portum dulcia carpis
 6 Proemia; nil pariunt otia grata malis
 Quin illos gaudens luctantes saeque videbis
 Fluctibus „otia” quos his peperere malis.

Pest. 1817.

59.

DE TIMORE DOMINI

- Qui timuit semper Dominum, cultor sit et idem
 1 Justitiae hinc verus provenit ecce timor.
 Legibus adversum quidquid sacris hominumque
 2 Censes haec semper tu fugienda puta

Pest. 1817.

[FORTUNATA DIES PATRONO SACRA RECURRIT...]

Fortuna dies Patrono sacra recurrit
 Lux felix multis laetificata modis.
 Nunc ubi iam gelidae solvuntur frigora brumae
 Vernaque succedunt tempora saevae hiemi.
 5 Laeta dies nobis illuxit, neque morari
 Non decet, ast liceat, talia ferre mihi
 Vive favente Deo sanus felixque nec unquam
 Adversos casus experiare precor.
 10 Tristia fata, dolor, maeror morbusque recedant
 Et fugiant tanti corque animumque viri.
 Et si a terrenis avulsus iveris oris,
 Non cesset nomen vivere perpetuum.
 Sitque salus animae vita quandoque beandae
 Perpetua meritis, quae est tribuenda viris.
 15 Vir praeclare! nolis, contemnere parva favoris
 Munera, quae tribuo corde favente tibi.

Pest. 1817. (?)

1817

61.

[A RÉNY NAGY JUTALOM ...]

- A rény nagy jutalom, 's egyedül messzére ki fénylik,
 1 Nem retteg bár mint hajtsa szerentse ügyét
 A' köznép szavain nem ohajt hírt szerzeni, megnem
 2 Rontja kevélységgel büszke dagállya soha.
 5 A' külsőkre nem indul meg, tettére ditsérést
 3 Nem vár, megtartván ritka tulajdonait.
 Bár mi veszélyre megáll bátran, 's a' gyávahalandok
 4 Tetteiket neveti Mennyei vára felől.
 Ám de ditső tisztség váratlan is éri jutalmát
 10 5 A' hol nem vélné, ott lepi meg kebelét
 Sok polgár mikoron mezejét szántotta, sok izben
 6 Nyerte meg a' Polgár mesteri tiszteletet.
 Tégedet is kit városi zaj s törvényes ítélet
 7 Régen nem tisztelt tsendes határid ölen.
 15 Hajdani tisztséged fogadott alkalmas ölébe
 Esmért kormányzást ad kezeidbe vizont.

Pest. 1817.

62.

[VÁRJA HANYATLÁSÁT KIKI ...]

Várja hanyatlását kiki: bármint féli elestét
 Nagy birodalmának, 's védelmezi nemzeti község :
 Végre sok múló hatalom

Pest. 1817.

[MINT LEBEGŐ LADIKOT . . .]

Mint lebegő ladikot ragad a' viz szine szüntelen
 Habzással lefelé, úgy folynak az emberi dolgok
 És egyedül végére siet síma talpakon álló
 Nemzeti dísz mikor a' hatalomnak eléri határát
 5 Éktelen éjbe borúl tündöklő híre, kegyetlen
 Fegyverrel szélyel terjedt birodalma Hazánknak
 Más idegent táplál, bár milly méltatlan hatalmat
 Szórogat ajka felől, rútúl legyalázva ditsőült
 10 Ösinket, 's maradékait, oh boldog üdőknek
 Nagy fiai, régen jeles hírrel sirba hanyatlott
 Árnyékok nagy lelkei Húnyadi Zrinyi, 's egyébként
 Halhatlan hírt érdemelő védői Hazánknak.
 Vagy ti tágas Egek boszszuló mennykövi, mellyek
 Hajdan dörgétek Atilának tábori rendét
 15 Búzdító keziből, hol késtek el ennyi üdőre?
 E' népet mért nem pusztítjátok ki Hazánkból
 A' kifajult fiakat rútúl poklokra taszítva?
 Háládatlan férgek! Ösink hagyományit elúnván
 Külső Nemzeteket majmolnak módi ruhákkal
 20 Kényesen élve szokásaikat rút tárgya szivőknek
 Forrón helybe hagyó ízléssel erőlteti többre.
 Póri ruhák mostan, mondják ők, mellyeket eddig
 Kedveltek deli természettel jelesített szittya vitézek.
 Vagy mikor a' békételenek seregére rohanván
 25 Fegyverük újra halált gőzölgő vérral elázott,
 Vagy mikoron kardal szerzett békének örülvén
 Nyájasan élének szeretett Hölgyöknek ölében.
 Méltatlan ügye' talán hozzátok ez öltözet? illőbb
 A' Bugyogó, vagy szűkre szabott puha gyolts ruha nadrág
 30 Mellyet egész kényjére feszít nyaklora kötözve,
 A' Görbült ifjú ki szakadván teste helyéből.
 E' mellett nyelvét dagadott esze megszsze kerüli
 A' botor, és idegen szónak hangjára ügyelvén
 Eltátott szájjal nyálazza beszédbeli tárgyát
 35 Már ha Magyar szót hall, fút szertelen hangjaitól mint

Ördög Tömjéntől, vélvén hogy otromba 's nem illik
Egy jeles Ifjúhoz, kit az Udvari pompa nevelt fel,
A' Tudatlanságnak feneketlen ölébe taszítva
'S Főkép a' Magyarok nyelvét meg vetve jövődő
40 Boldogságának kívánt kebelébe ajálni.

Pest. 1817.

64.

[VILLÁM KARDOK KÖZT...]

Villám kardok közt háborgó Hunnia téréen
Szült fiai jeles Árpádnak, sokféle viszonság
Dúló vészeinek fegyverrel vissza verőji
Hajdan, — most fetrengők rút puhaságnak ölében
5 Hajdan sok nemzet rémitő Ostori mostan
Nemzetség tagadók kifajúlt tsúfsági világnak.
Mint szél törzsökítől a' féreg rágta gyümöltsöt,
Elveti, ugy titeket más útra tsavar követéstek
Gondatlan szele, — vizsgáljuk, mi jelesre vetődttél
10 A' bő Plundra midőn gyengéded testedet, és a'
Fetske farok módjára szabott Frakk kezdte födezni
'S A' tsoszogó paputsok védették lábodat? — ugy e'
Majma levél a' németnek tsoda öltözet által,
És szived is veled, oh nyomorult meg változa, hogy már
15 Mindent a mi magyar Hősekre felille, tehozzád
Méltatlannak vélj. — Tündérek gyermeke, kényes
Uri személy, ékes termet, de velője hibázik.
E' szép fajzatnak, ki tsak hogy maga élje világát
Míg lehet; a' szerzett javakat pazarolja magának
20 És nem lelkének kíván használni, hogy annak
Kintse legyen megtartva Hazája javára, — de inkább
Még egy pár paputsot vesz ezen, mert látni akarja
Jártában, mint fárad egyéb Hazabéli, — nevetve
Nézi, de a' mikoron ki fogy erszényével hatalma,
25 Tzifra ruhájának még akkor látja sok hasznát.

Pest. 1817.

TITIRUS ÉS MOERIS

[TITIRUS]

Bátya, mi bús dallal feleselnek az erdeji bértzek?
 Mellyre liget komorúl, a' Gallyak földig hajolnak
 Fűlmile, mint ezelőtt nem vídít hangitsolással
 Mellyre berek szomorú gözzét sűrítve okádja
 5 'S Ágról ágra repes páratlan Gerlitzé sírva
 Vagy tán tőled ered sajnós panaszoknak ez árja?

MOERIS

Tőlem. — Ötsém, s e' tölgy fáknak hűves ernyei eddég
 Nyájamnak takaróji, dalom víg rejteki voltak
 Most immár panaszos szavaimnak visszazaverőji
 10 Dafnis halála okoz, 's hárít kebelemre keservet.
 Őt már, gyászos eset! Földnek gyomrába le zártuk
 Kedvelt nyájának hív Pásztori, 's szivbeli könnyel
 Áldoztunk panaszokkal elegy gyász dombja fűvének
 Tsak hűltt hamvainak, mondám, gyász dombja fűvének!

TITIRUS

15 Moeri, közös velem is fájdalmad, 's sajnosan értem
 Hogy elenyészet jó tettekkel láttatos élte
 Téged azomba talán ki segítlek bánataidból:
 Jersze velem, s úzd nyájadat is ligetekre, holottan
 Múlatnak több Pásztoraink, 's juhaikra homályos
 20 Galyjak alól gyakran kitekéntnek, jersze, keserved
 Enyheit ott lelhethd, bár milly nagy vesztedet érzed
 Vídúlj; — őt az Egek boldog kebelökbe fogadták

MOERI

Elsietek veled Hozzájok, 's elválok örökre,
 Elhagyatott nyájam zordon bértzekre, hegyekre
 25 Vígadj hogy ha talán elválásunknak örülhetsz

Én Hozzájok ugyan veled elmegyek, e kies hegynek
Zöld alján bús nyájamatis majd arra szorítom,
És ha (:miként mondad:) a' Pásztorok ott heverésznek
Végső éjet köztük lesz tölteni kedvem

TYTIRUS

30 Ne szomoríts, tréfaiddal, mert engemet illet,
Főképen mikor illy szomorú szükségre szorulék

Pest. 1817.

66.

[MÍG IFJÚI VIRÁNYID ...]

Míg ifjúi virányid hevét természeted oldja

1 'S a' hajló kornak bájait önti beléd.

'S Míg meg nem komorúlt éltednek napjait éled

2 A' boldog vigaság' ártatlan édjei közt

5 Űzdel bánat hozó habozásid féktelen árját

3 Melly rád, mint tenger, gödrit el hagyva, rohan.

A' dúló Szmimome tisztátalan útjaid útáld

4 Mellyeket a' puhaság vég veszedelme követ.

Sok vétkekbe merült társidnak kedvesen hívó

10 5 Nyomkait ne kövesd, Czircze pohári azok.

Majd ha korod lefolyand, s őszült hajfürtjeid aggott

6 Vén fejedet befödik, 's végre hanyatlík erőd

Majdha fagyos vénség meg törvén termeted ékét

7 Dísztelen arczodnak ránczait őszsze szedi

15 Ha jól töltötted már mult korod éveit, hasznos

8 Gonddal fáradván a' tudományok ölén

Boldog örömbe merült lélekkel vissza tekinthetsz,

9 Mint folytak ezelőtt nyájas időbe napid.

Pest. 1817.

67.

[HALHATLAN ISTEN . . .]

Halhatlan Isten bölcs kezinek remek
Munkáji, a kit föld ural, állatok
Szolgálnak

Pest. 1817.

68.

HOR I 5

Melly jó illatokat ömledező hajú
Gyermek kisztet az ép Rozsabokrok között
Hús árnyéknak alatta
Hítlen Pyrha, kiért kötöd

5 Sárgúlt fürtjeidet? haj! mi gyakran fog az
A' végzésre boszús könnyeket ejteni
Átkozván hited', ámül
Majd a' dúlt habok árjain

10 A' ki véled arany napjait éli most
Vélvén, hogy te örök kedvese léssz nekí
Az könnyű lebegőt nem
tud képzelni, szegény! — kire

15 Új fényed kiderül! — Nedvesedett ruhám
Már a' szent falakon függ, vizek Istene
Azt Néked feladám, a'
Táblán írva vagyon nevem

Pest. 1817.

69.

[A' KI HAZÁJÁNAK . . .]

A' ki Hazájának kívánván hú fia lenni
Érte dühös hartzban vérrel elázva fetreng
Vagy más hasznokat hajt, izzad köz Honja javáért
Örvendhet, mert már tzelja jutalmat ajánl

5 Boldog az a' gyermek, kinek Atyja után maradott nyáj
Tér mezején legelész, 's járja tulajdon aklát
Kit Szent csendesség táplál nyúgalmas ölében
Boldog, ez életnek mert nem is halja zaját.
10 Boldog az is kinek Ősei termő földeket hagytak,
Mellyeket ő vígan szántogat ökreivel.
Még is boldogb az kit Lelki tulajdoni, 's a' rény
Táplálván nem ereszt vég hanyatlásra soha.
Erre tehát törekedni, ezért fáradnia illik
A' ki szerentsébb életet élni ohajt.
15 A' rény jó hazafit táplál, nem győzi meg aztat
Semmi kevélységnek bájketje semmi veszély

Pest. 1817.

70.

[AEOLE, VIDD HÍRŰL...]

Aeole, vidd hírül Udvardinak, hogy ma Barátját
Meg látandja, — de vígy, jobb leszen engem' oda

Nyék. 1817.

71.

[VÁRNA MOHÁTS RÁKOS...]

Várna Moháts Rákos Magyaroknak bús Temetőji,
Hol sok ezer Hősek nyugszanak hantok alatt
Nem szomorúbb halmok bujaságink téres ölénél
Mellybe sok élők sírja meg ásva vagon.
5 Oh nagy Égek! ki fajúlt magyaroknak sajnos elestét
Gátoljátok, — előbb meg — 's elhanyatlása okát

Pest. 1817.

72.

[TÉGEDET HARCZ MEZEJÉN...]

Tégedet harc mezején vezetend majd ritka szerentse
Engemet a' bal sors kínos öblébe temet
Téged győzedelem koszorúzend gyenge faággal
Engemet a' sanyarú sors letapodva tipor.

Pest. 1817.

73.

[HOGY PAPUCSOS LETTÉL...]

Hogy papucsos lettél, szivem, hiddel, fájlala téged
Exstein bámultam, milly hegyesen tsoszogál

Pest. 1817.

74.

[HOGY PAPUCSOS MOST...]

Hogy papucsos most lett Exstein, sokan azt ki kacagják
Én pedig hogy nem volt eddigis, azt nevetem.

Pest. 1817.

75.

[SI TERRA TOTO CARDINE...]

Si terra toto cardine corruat
et cuncta coelo Sidera decidant
Si fracta moles delabatur
Tu tamen intemerata stabis

5

Cuncti perennis Gloria saeculi
Tu sola vincis nubila tempora
O Quid tibi tum gratum erit, Heu
Quid tibi tunc pariet quietem?

Pest. 1817.

76.

[OH FUSS E' KEGYETLEN FÖLDRŐL...]

Oh fuss e' kegyetlen Földről, fuss! mert ez irígy Ház
A' ki meszelt falakon mászkálnak sánta polotzkák.
Szerte legel sok bolha sereg vért ontva nyomába
És noha ezrenként pusztítjuk, vissza kerülnek
Kétszerezett számmal barlangjok szennyes öléből

5

Gyakran ez a' két nemzet ugyan még hartzra is indul,
 Akkoron a' székek s asztal mint földre verődnek
 Ablak ráma ropog, török ajtó, e kegyetlen hartz
 Dúló vészei közt ki vágyina kifutni közülök?
 10 Éjtszaka a terhes bolhák 's a' sánta polotzkák
 Vállokat hátodnak szegeznek, egy lusta rugással
 béljegezik Oldalbordáidat, az éktelen éjnek
 Magzati, borzasztó kinzás közt büzőket hintik
 Mondhatom azt, hogy barmaidat szaporíthatod itten
 15 Mert ide bár egy nélkül jöjj, ezerekre tehetsz szert.
 Hú követők lesznek, mindenhol véredet iszszák.

Pest. 1817.

77.

[MOSTOHA ÁLLAPATUNK ...]

Mostoha állapatunk terhét egy DráVai Nájás
 VILLongó hab közt szánta Le toLVa fejét.

Pest. 1817.

78.-

HELLYNEK LEIRÁSA

Sűrű bokrok közt a' bértzek homályos öbléből
 1 Egy patak habjaival görgeti kis köveit
 Ott szűk forrásából sebesen lezuhanva nagyúlván
 2 Sárgálló völgynek tér mezejere lefút
 5 Partjait a' naptól Nyárfák hűves ernyei védik
 3 Mellyeken a' madarak hangitsolása zeneg.
 Nedvével táplál tarkított gyenge virágok
 4 Díszei közt nyájnak víg legelésre mezőt.
 Hol mikor a' hajnal pirosuló Kelleme fel jött
 10 5 'S A' Tér tsendes ölen harmatit hintegeté
 A' madarak mikoron komor éjnek tsendit elúnván
 6 Dallal vídíták rengeteg erdejöket.
 Narciszsz a' napnak hevén kezdette vadászat'
 7 Ényheiben kedvét tölteni szerte futott.

- 15 Meszsze ragadta hiú vágyása az erdei téren
8 Sok kietlen berkek zordon öblébe botlott.
Végre sebes nyomozási után e sikra vetődött
9 Már mikor a' naptól izzadozásig hevült.
Szomjusága tüzét akará enyhitni, azomban
20 10 Forrobb szomjúság érleli gyáva keblét.
Víz színére hajól, 's a' látott képre sohajtván
11 Árnyékot testnek vélt vala gyáva szive
A' képzelt tagokat szemlélte meg ülve helyébe
12 És bámúlva soká, ő maga nézte magát.
25 Gyenge virányjainak díszét képébe csodálta
13 Vágyakodó szemeit látta szikrázni alúl.
Fébhez is illendő hajait nézgette lefüggni
14 Rózsákkal jádzó vállalai bájos haván
Szája ketsét, havazó ajakának gyenge pirossal
30 15 Ékült kellemeit egyre tsodálja szegény
A' mi csodálni való ugyan azt bámúlja magában
16 És vígyáztalanúl őmaga kéri magát.
Ennképét óhajtja, ha mit megerősít, helybe hagyással
17 Integet a' csillám tüköre képe felől.
35 És egyaránt búzdúl vele jádzó kedvese, egygyüt
18 Kiszteti háborgo gerjedezésre szivét.
Tsókjait oh hányszor kirohant érzései duló
19 Ingeri közt forron csalfa patakra veté.
Szép árnyéka után hajló keze hányszor elázott
40 20 Meg sem lelte magát, — kapdosa hasztalanúl!
A' mit lát, mi legyen, nem tudja, de gerjedez arra
21 És tsalatott szemeit tsalfa szem ingereli.
Könnyen hívő! mit vágyakodol tüneményed elérni?
22 Árnyékod látod 's kapdosod esztelenül.
45 Semmi tulajdona nincs, veled érkeze, 's jött ide, majdan
23 Hogy ha te vissza mehetsz, el tud enyészni veled
Őtet azomban sem éj sem az éhség hátranem huzta
24 'S Önn szemei bájos gerjedelemre hívák.
Telhetetlen gyönyörúséggel nézgette viritó
50 25 Pázsiton ülve tsaló termete' kellemeit.
Végre magát felemelve vadon környékre tekintvén
26 Illy bódúlt szavakat szórogat ajkafelől

Ti felelő bérczek panasziznak durva tanúji.

- 27 S Hajdani százaknak Öble, kietlen üreg.
55 Illy kegyetlen szeretőt nagy időtök hosszas határin
28 Viszsa csaló képpel jádzani láttatok e'
Kedvelem és látom de mit annyira kedvelek, épen
29 Nem lelem, illy szerelem milly nagy hibára csala!
Nem gátol bástyának erős fala, s tengeri hullám
60 30 Sem zordon sziklák ormai, s hosszas utak.
E' kis habok tiltanak — maga is kívanna ki jönni
31 Mert víz színe alúl láttam hajolni felem.
A' mikor én tsokkal zavarám a' kis patakocskát
32 Annyiszor ő szájjal hajlani látsza felém.
65 Jöjj ki kegyes gyermek: tündérként ingereiddel
33 Mit hitegetsz? vagy mért futsz, mikor állani kell.
Haj, ifjui korom még utálást érdemel, a' melly
34 Kedves volt Nymfák kék szemök éke előtt.
De mi reményt igérsz nevető ajakakkal hasonló
70 35 Kedvel nyujtva karod, a' mikor én le teszem.
Gyakran könnyeidet, mikoron szemem hullata könnyet
36 Megjegyezém, mosolyogsz, a' mikor én nevetek
Viszszafelelsz intésiddel

Pest. 1817.

79.

[NE SZÁNJ MEG ÉLTEM SZÜNTE UTÁN...]

Ne szánj meg éltem szünte után, utas!
Ne szánj! nyugalمام felzavaró szavat
Ne mondj felettem, kinjaimnak
Vélem együtt temetése itt lett

Pest. 1817.

80.

[A' MELLY ÉRZÉSEK...]

A' melly érzések gerjesztik nappal erőnket
1 A' komor éj tsendén vissza kerülnek azok.
Sok gond lepte vadászt, mikoron fáradva le nyugszik,
2 A' rohanó vágyás erdei lesre idéz.

- 5 Álmban perel a' bíró, kotsizo kikerülni
 3 Hasztalanul tárgyat gyors kerekekkel akar
 Perre bíró, lovaglásra lovász álmban is indul,
 4 'S mást, tárgyban meg nem akadt gyors kerekével
 előz.
- Tolvaj lopni szeret, révészt habok árja ijesztget
 10 5 Fősvény szánja futó kincseit álma után
 Nyujtja jeges forrás italát a' hasztalan égő
 6 Szomjúnak, 's csak hiún kelleti színe kecsét
 Engemis a' Múzsák buzdító Ösztöne szorgat
 7 A' mikoron mindent éjnek homálya borít.

Pest. 1817.

81.

A' KEGYETLEN EMBERRŐL.

Zordon Szikláknak szirtjei közt nevelt
 Vad, — Tigris emlő szoptata tégedet
 Te tenger' háborgó dagályán
 Szerte csapó Boreás' kegyetlen

Magzatja! milly nagy fergeteget szülél
 Tsendünknek habzó indulatid mire
 Kiszttetnek ismét álhatatlan
 Béke törő Furiák dühénél

Durvább ragadjon meszsze az éj szele
 Téged mi tőlünk a' hegyek öblibe
 Egymásra dőlöngő haboknak
 Árja vigyen felhevült ölébe

Szent béke áldott lakhelye téreink'
 Csendében allván tárjaki ajtajit
 'S Kisded karunkat felsegítő
 Karjaival kegyesen fogadja.

Pest. 1817.

GYGANTOMACHIA

A' nagy Egek fényét megirígylé egykoron a' Föld.
 A' Titanok gyötrődésit fájlalva ijesztő
 Szörnyetegekkel meg tölté a' Tartari öblet.
 Sok csoda állatokat nemzett, és büszke reménnyel
 5 A' komor éj mélységéből nap fényre bocsátván
 Magzatait vassal fenyegette az Isteni várat,
 Már ezek ingerlő zajjal jobbokra fenyítő
 Szirteket hánynak, az ég tüzei sárgulva le hulnak
 Phoebét is a' félés más útra ki térti tanítá.
 10 A' mikoron rútúl lehanyatlott Pithón otromba
 Tagjait a' kiseded Feb' nyila Földre veré
 Aki szörnyű farkával fede, s elnye le habzó
 Nagy tavakat, taraját tsillagokig felötlé
 Meg szabadúlt Parnaszszus hegye, barlangba virító
 15 Fürtök emelkednek Illatos ágak alól
 Melly folyamat gyakran mérget gőzölge vizével
 Most tükröt jádzó habjait öntögeti

Pest. 1817.

[KEDVETLEN A' DAL . . .]

Kedvetlen a' dal, kedvetlen a' soris
 Mellyt leg nagyobb gond 's fáradozás szüle
 Kedvetlen e sor, mellyet írok
 Mert kedvetlen kezek írogatták

Pest. 1817.

[ÉKES LEÁNYZÓ . . .]

Ékes Leányzó névnap tiszteletedre jó,
 Esméretlentől küldve e' levél
 Esméretlen még a' rokonid közül

Pest. 1817.

[MEG MENTETT HELICONT ...]

Meg mentett Helicont nyissátok vissza sereglő
 Múzsák a' meg ígért kar dalolásrahevült
 Semmi zajos mozgás nem hallik az Áoni téren
 A' Fene ellenség vad nyilazá[sa] meg ált
 5 Délie! vídúlt Delfosból félelmet előzve
 Ajó boszszúlót most koszorúzva dicsérd

Pest. 1817.

[ÉLTÜNK HIÚSÁG' TALPAIN ...]

Éltünk hiúság' talpain alkatott
 Báj-tűneménynyel jádzani láttatik
 Ha minden éveknek, napoknak
 Tüneteit, szomorún tekéntjük.

5 Kik jární tudnak, szollani, már nagyobb
 Termetre vágynak, 's azt ha elérhetik
 Eljutnak a' sok vélemények
 Rendetlenül habozó zajához

10 Serdül azomban hajladozó korok
 A' titkos épség ékei nyilának
 Ekkor alább megy már sikamló
 Életüdönk, hanyatlásra készül.

15 Aggott korunknak napjai a' komor
 Éjnek setétit képzik előnk[b]e, a
 Kétséges elmét csak fogyasztó
 Fergetegek kebelünkbe gyűlnek

Pest. 1817.

[BOLDOG AZ, A' KI JELES TZÉLJÁT ...]

Boldog az, a' ki jeles tzélját izzadva eléri
 's Bár milly munka legyen súlyát megbirni törekszik
 Álhatatosságát jutalommal örömmre tetézett
 Végezet ingerli 's más több munkákra vezérli

Pest. 1817.

[SEMMIRE SEM MEHETÜNK ...]

Semmire sem mehetünk, ha csak andalgólag emeljük
 Tollunkat, kedvünk, 's tárgyunk sinsz verseket írni
 Igy tehetetlen volt elmém, késtette nagyokra
 Vágyó indúlatom, mikoron tárgy nem vala mellyre
 5 Kénye szerént szedné érzésit rendbe, ez okból
 Kezdettem tünődésem versekbe foglalni.
 Múlik üdöm hasznos múnkaban, nem törömannyit
 Válogató elmém a' tárgy sok féle nemében
 És bár kedvetlen s ízetlen sorra fakadtki
 10 Kétes versezetem, még is több jóra tenyésző
 Munka helyett únalmamban jobb illyeketírnom
 Mint sem egyéb jelesebb dolgot rúttul magyarázni
 A' mi többnyire származni szokott unalomnak öléből

Pest. 1817.

AZ IRIGYSÉGHEZ

Minden jóra fenet vad agyart a' mérges irigység
 1 És gyakran a' rénytis éri miatta veszély
 A' terjedt jó hírt, bérét a' gondos erőnek,
 2 Hogy le tapodja, siet dönteni gúnyaival

- 5 A' boldog sorsot sanyarú epedéssel irigyli
2 Hogy ha nem ő nyer, dúl fúlva keserve alatt
A' mire álhatatos szorggal törekedhet az elmés
3 Fáradozó, henyeség által ohajtja azont.
Undok tévelygés, feneketlen mélyre sikamlott
10 4 Meg csalatás, mi remény csillaga, 's fénye vakít.
Büszke Athénának, híres Rómának az irégy
5 És henye polgárok csak düledékit hágyák.
Számptalan országok szomorú hányatlásai példát
6 Nyújtanak, 's a' bánat jaj szava erre tanít
15 Nagy Hunyadynek, ki Török vérrel festette ki pusztúlt
7 Téreit ellenség Földinek erre bukott
Ottoman őt remegé, neve is már rettenetes volt
8 Menyköveket szörnyen hullata karjaiból
Drága Hazájának javait, hogy tartsa halállal
20 9 Küzde, nagy hírének csillaga szerte hatott
De meg irigylették tettének határtalan hírét
10 A puha életnek kényei Cylleivel
Már vesztére megindúltak nagy gyilkos erővel
11 A' boszszút lehegő Cyllei pártosai
25 Tárgyokat el véték, mert ő meg tudta mit értnek
12 Bátor ugyan boszszút álhata, éltetadott
Isteni kar védj ilyen irigy csordának hadától
13 A' vad agyart tőlem hajtsad örökre el üzd

Pest. 1817.

90.

HÁLÁ ADÁS

Háladatlan szívvél nem akarnék tőled elálni
A' ki elődbe hozzád szinte esedezve jövők
Mert a' ki jól
Itt az üdő, melly

Pest. 1817.

[DÓRIAI FOLYAMOK . . .]

- Dóriai folyamok, csemetés sziget öblei sűrű
 Ágakkal bé nőtt erdők bús lengedezéssel
 Zörgő Gallyak alatt csapongó csergeteg együtt
 Sírva zokogjátok nehezült fájdalmaim árját.
- 5 Kezdjétek vélem könyvezni Bionnak halálát
 Búsult illatitok hincsétek gyenge virágok
 Bús tűzel, pirosult rózsák hervadjatok, inkább
 Jajgassad Hiacint kínos jeled, és szomorúan
 Hajladozó leveled' zöld fürtjét töltsd be nyögéssel
- 10 Téres határ füveiddel gyászba borúlva sírassad
 A' nagy Költőt, — hült tetemét, mer sírba le tették
 Kezdjétek o Múzsák velem itt epedezve zokogni
 Sérült Fűilemülék; kik bús csevegésre fakadtok,
 Zöld Gallyaknak homályi között, Aretúza holönti
- 15 Fris vizeit, holtát nyegjétek sírva Bionnak.
 Dóriai nymfák ékét már sírba temették.
 Kezdjétek oh Muzsák velem itt epedezve zokogni
 Pázsitos hantokkal kiesített Strímoni parton
 Hangitsoló hattyúk, Biszton' Nymfáinak Eagrus
- 20 Számos Lyányainak panaszoljátok meg, hogy elhúnyt
 Dórai Orfeusunk, 's eltűnt mint szótalán árnyék
 Kezdjétek oh Múzsák velem itt epedezve zokogni
 Kénye szerént legelő csordák a' pusztai téren
 Bámuló csendel követék őt, már ma kietlen
- 25 Mélység öbleiben Plátónak fujja halottas
 Énekeit. most már suhogó gallyaknak hűsítő
 Erneyei közt nem zeng dalolása, nem hatki ligetre.
 Némák a' hegyekis, némák a' szótalán öblek
 Bujdosik a' busult nyáj, 's nincsen kedve evésre
- 30 Kezdjétek oh Múzsák velem epedezve zokogni
 Illyhamar elhunytod' Bion! ő maga Féb keseregte
 Együtt a' satirok búsognak, sírva Priápus
 Pán Isten szép versezetid lézzegve sohajtják
 Gyászos téreiken. a folyóknak Szúzei könyvel
- 35 Áradozó szemek nedvét mint zápor előntik.

Ormos bérceknek felelő üregében az Ekkó
 Csak kesereg búsong, halgat, mert nem feleselhet
 Disztelen ága hevert a' fonnyadt kerti virágok
 Bús kórója körül csak alig hogy kezdte feselni
 40 A' Fák is csak idétlen, 's féreg rágta gyümölcsöt
 Hoztak, tiszta tejet tölgyökből a' juhok áldott
 Mézeket a' lépes köpüből méhek nem adának.
 Édei elveszvény nyájas nyelvednek a méhe
 Méze helyett mérget szívott vala gyenge viaszba
 45 Mert keserűvé vált csuda édessége keblének.
 Kezdtetek énvelem itt Múzsák epelkedve zokogni
 Mély csenddel kisimúlt tenger szélére vetődött
 Delfín olly busan nem nyögte baját vize színén.
 Olly bús énekkel sérelmét nem keseregte
 50 A' kis Fűlmele, égig emelt bérceknek ölében
 Progné sem repesett olly nagy panaszokra fakadva
 Halczion olly mélyly fájdalmat nem szenvedt' Tzeiksznak
 Holta után, nem volt úgy meg gyászolva halála
 Kezdtetek énvelem itt Múzsák epedezve zokogni
 55 A' piros Hajnalnak szeretett fia' hamvai mellett
 Nap keleti völnyek gyász halmokkal szomorított
 Térein a' tágas levegőről földre sereglő
 Memnonok annyira nem sirtak, mint most keseregnek
 Jaj szavaik mellett könyvöknek zápora hullik
 60 Kezdtetek énvelem itt Múzsák epelkedve zokogni
 A' sok Fűlemülék, fecskék, kiket ittminapában
 Láttanak a vig egek Bion éneklésire kedves
 Ébredés közben gerjedniük hangitsolásra
 Egymás elleniben bajokat gyötrődve kiáltják
 65 Tiis nyögjete hát, búsongó gerlicze párok
 Mert hiszen érzékeny szívetök siralomra is hajlók
 Kezd: Már nyájas sipodon kedves Bion! énekedet kí
 Kelleti, tollaidat tudatlan szájához emelni
 Ki meri? a' gyengén lehegő fúvásra kinyílott
 70 Szájadtól melegek még tollaid a' kies Ekko
 Ingadozó nád közt mostis kezd szólni utánad.
 Kínáljam meg bár Pán Istent ritka sipoddal
 Ő sem mérészel Teveled feltenni fúvásban.

Pest. 1817.

[EGYKORON A' KIS EGÉR ...]

Egykoron a' kis egér egy vas ládába be csúszott
 Mindene volt bőven, élete kénye szerént
 Ott ő jól lakozott, egyszer próbálja ha vallyon
 Melly hasadékon jött, vissza jöhetne e' meg
 5 Úgy lett ált menvén csak szőrét vesztie ismét
 Meg tért, mint ezelőtt lézzege töltve hasát
 Minden háborgás nélkül sétálgata csendes
 Rejtekekben, 's boldog napjait éldegelé
 De jó élte után sanyarú inségre vetődött
 10 Mert szúk a' hasadék kis köze, teste kövér
 Ő ugyan ált csúszott bőrét vas' tőre le húzta
 Mellyért illy szokkal hirleli bánatait.
 Bár még kis testem csak szőrét vesztve kicsúszott,
 Vissza ne indúltam volna lakozni megint
 15 Most nem nyújtoznám fele vesztett csonkafarommal
 Gondatlanságom' béllyege terhe alatt

Pest. 1817.

[KÉNYE SZERÉNT ...]

Kénye szerént széljel dühödő szél hajtja vitorlám
 Szerte ragad, nincs már állapotásra helyem
 Már a' vad Sirenek zaj alatt lesekődve csikorgó
 Zúgással fogokat dúlva toromra fenik

Pest. 1817.

[ÖSZVEJÖVÉSÜNKET LEVELEMMEL ...]

Öszvejövésünket levelemmel előzni akartam
 Fáradozó Elmém izzadozási között
 Édes Atyámnak halálával meg változa sorsom
 Melly, hogy tégedetis érdekel, írok azért

5 Téged is érdekel az, s ha talán már tőled örökre
Elváltasz, végső öszve jövésre siess.
Majdha Ötsém ki jövend, vele jöjj te is, hijjad azomban
A' Czeceit, ha ki jön egykis időre veled.
10 A' mire olly hevesen buzdíta előbbeni gondunk
És búzgó szívrünk ingere kisztete fel.
Bár a' Mennyei Bölts ugyan arra segítene! bártsak
E' gyász lenne egyedül engemet érdekelő

Nyék. 1817.

95.

[SZŰZ ARTZÁD ...]

Szűz artzád ketseid forro ifjúi viránynak
Kellemi ékitik s ritka kerékded ajak.

Pest. 1817.

EPIGRAMMÁK, 'S NÉMELY RÖVID ALAGYÁK

96.

I

Czinke reád sok irígyeknek rút vádjaik omló
Szikla gyanánt húlnak szüntelen, — hát komorúlsz?
Oh' nem! rényednek fényét az irígyek homályba
Nem viszik és nemesül a' vad időbe szived.

Pest. 1817.

97.

U. A. II

Búzgóságodat egy némelly mondotta hibának
Hát így mert búzgón fedde, hibás ugyan az

Pest. 1817.

98.

III

Átkozod életed, hogy ha szerentsétlen vagy, azomban
Áldod ha boldog vagy, — áldodis, átkozodis?
Nem tsoda, mert szivedet sorsod hordozza magával
Sorsod kénye szerint mondod ítéletedet

Pest. 1817.

99.

IIII

Azt mondod Kormos, köztünk nints nálad erősebb
Nints: de keresd Öklelő társid elégre találasz

Pest. 1817.

100.

V

Látom, hogy ájtatosan viseled magadat, de hogy épen
Tsak láttatni akarsz, aztis eszembe vevém.

Pest. 1817.

101.

VI

Imre sietsz; de hátráltat nagyon a' komor álom
Imre siess igazán, álmod elűzni fogod

Pest. 1817.

102.

VII

Míg nyájás ligetek tsendében napjaim' élém
Nyúgott lelkem erős terheit elfeledé
Most gyűlnek bajaim, mi időn a' pusztá magánynak
Téreitől távúl váras ölébe juték,
5 Tisztemet én mégis viselem jó kedvel, ha nézem:
Szerzeni gond nélkül nem lehet a' tudományt

Pest. 1817.

103.

VIII

Boldog az a' ki világát nyájasan éli magamként
És minden gondját vig poharába tömi
Ezt mormolván Pál, a' végső kortyokat iszsza
's Ott terem a' pénzért a' kinek iszsza borát
Pál veszi erszényét. — Hajj! Haj! gondolja magában
Nem maradt e' gond vig poharamnak öblén

Pest. 1817

104.

IX

Hogy fejedet beverék, ne boszúld meg, mert igaz ügyed
Mellett majd ismét bé verik a' fejedet.

Pest. 1817.

105.

X

AZ ÁLOMBÓL, HAMISAN JÓSLÓ BODORRÓL

Álmatat hímezvén ugyan abból jóslani szoktál
Mind eddég, 's mertél bátran ügyelni reá
Most ébren mondád Bodor, hogy nem fogsz ma felelni
És jól, mert tsak ugyan szűk vala a' felelet.

Pest. 1817.

106.

XI

Boszszonkods minden kitsinyért, mind egyre nagyítod
Mérgedet, hogy tőled senki se félti magát
's Hogy nints semmi betsed, dúlsz, fúlsz! — hej tsak
haragudjál
Mérged ha meg pukkaszt, rajtad örülni fogunk.

Pest. 1817.

107.

XII

Hogy megütél, Brálos, 's a' költsönt vissza nem adtam
Engedj; nem tehetek ilyen otromba rugást.

Pest. 1817.

108.

XIII

Síratod a' multat, de jövendőt várva tünődöl
E' két munka között a' jelen is szomorít.

Pest. 1817.

109.

XIV

Tiszteled Istenedet, mikor éles menyköve dördül
Káromlod mikoron szét veri fellegeit
Ugy van: boldog üdön mást úz eszed, ha dörög, e' nagy
Isteni tiszteletet Félelem önti beléd.

Pest. 1817.

110.

XV

Nappali pályáját végezve hanyatlani kezdett

1 A' nap 's már halovány alkonyodásra jutott.

'S Már hosszabb árnyék szakadott a' bértzes hegyekről,

2 Hogy zajos égéssel kezdé lobogni egy ház.

5 A' ropogó szikrák más házakat érve ki gyújtanak

3 's A' tűz mint nap' heves fénye világítani kezd

Pál ezt észbe vevén a' tsap szék ajtaja mellett

4 Ittasan, oh ugymond: már kididerüle napunk.

De mikor elhagyná az ivást, meg térni akarván

10 5 Ment, de jaj háza helyén tsak düledékre talált.

Ekkoron a' Földön fektébe sohajtva imigy szolt

Melly káros, 's szomorú fényre derüle napunk!

Pest. 1817.

111.

XVI

Engedelemre von a' hatalom vad rettegetéssel
 Ám a' gyűlölség titkon utána mozog.
 Vigyázz, ha valakit vágynál kaptsolni magadhoz
 Azt szép bánással engedelemre tanítsd,
 5 Mert ez örök lesz, ha bár hanyatlásra jutottis hatalmad
 Az pedig addig tart míg dörög a' hatalom.

Pest. 1817.

112.

XVII

A' Bajnok Hektort tsalfán leteríti Akilles
 's Kímélés nélkül motskos igára köti
 Ám de Akillest is Páris nyila titkon elejti
 Így ki tsel által emészt másokat, arra bukk.
 5 Czilley jó Hunyadit sokszor kísértve vadászta
 Hol lehetett hírét nyelve veszélybe hozá
 Mégis az a' nagy hős ki kerüli Czilley mérgét
 Ez pedig a' mi időn ölni akarna, ki vész
 Rútúl, de méltán, noha meg-boszzúlta halálát
 10 A' hitlen László, fenn marad híre betse.

Pest. 1817.

113.

XVIII

Rusnya fekélyeddel, melly tsorbát ejte nevemben
 És meg aláza, rutúl, fessd be pofádat, irígy
 Hogy forró mérged' jeleit kent képeden hordozd
 'S a' Jövevényeknek rettegetője lehess.

Pest. 1817.

114.

XIX

Pompeius fiait nyugat, és kelet halma takarja
Őt, ha temetve vagyon Lybia tére földi.
Nem tsoda: hogy ki terült az egész nagy földre halálok
Illy nagy hanyatlást nem rejthetel egy kis öböl.

Pest. 1817.

115.

XX

Bús Pyram a' mikoron társát elvesztve kesergné
A' kétségbeesés gyilka alatt leborúlt
Vak szerelem mire vitte fejét! tsak képzni tudta
Kedvese hoítát 's már Ő is halálra rohant.
5 Rejtekiből kijövő Thisbét rémíti Pyramnak
Holt testébe feszült fegyvere, mellyre borúlt,
Felriad ez, s szívét a' Fájdalom árja repesztí,
Majd dühe fel bújtván tört ragad, és leverí
Im' e' két szerető ifjúk még gyenge koroknak
10 Ékei közt feselő kellemöket le veték
'S mint bús áldozatok egymásra borúltak hevülten
A' fátyolt tapodó vad könyerülte után!

Pest. 1818.

116.

XXI

AZ ÉN NEVEM

V-én kezded nevemet, 's yttel fordítva rekeszted
V-ének utánna öröm jó, hol — s — m-met előz
Osztán egy rövid ár-t állíthatsz yttnek elébe
's Mind ezt rendesen írd őszve, nevemre találsz.

Pest. 1818.

1817/1818

117.

A' BETEG HAZAFIAKÉRT
FOHASZKODÁS
I. B. ÖRÖKKE TISZTELENDŐ
BRÚNA FERENTZHEZ
TEMETÉSEKOR.

PESTEN KARATSON HAV : 2 1817.

Brúna! Te boldog vagy. Még, harmad napja miséztél:

1 Lelked az oltártól, Ugy hiszem, égbe repült
Pesti Magyar próbáinkat tisztelte nem egyszer

2 A' Te jelen-voltod: nézz nyavalyánkra Te Szent!

5 Néhai nagy Rektor! küldd uj Gymnaziominkba

3 Egy Mátyás lelkét, hogy ha utadba kapod!

Küldd-el az Árpádét ha leled s a' Zrínyi Miklósét

4 Mert sok pesti Latán veszni rohanva nevet.

Jőjj Te! Mathésis helyett, hozz natragulyát, vagy eret
vágj

10 5 Mert sok pesti Latán veszni — nevetve rohan.

Pest. 1817. december 2.

118.

[KÉRJ TE...]

Kérj Te mathesis helyet Brúnától natragulyát, én

Egy Mátyás lelkét kérni sohajtva fogom

Natragulyádat akárhova tedd, én a' deli Mátyást

Hívom, hogy a' magyar had jó vezetője legyen

Pest. 1817. december

119.

[SZÍVEMBŐL, ÖRÜLÖK...]

Szívemből örülök hogy kedved e' tudományra
Gyullasztott benned, titkos erő 's nevelés.
Isteni ez munka foltasd tsak régi barátom
'S ez tudományban édes Atyára akadsz.

Pest. 1817. december

120.

[SOK VÉSZ RIASZT...]

Sok vész riaszt a' tengerek árjain
Mégis vak hittel sürgeted árbotzid
Hogy a' remény majd egy Charibdis'
Mérgecs öblén veled elmerüljön

5 Előbb meg éred ezt remegő Hajós!
Mint azt miért olly szívesen útatol
Oh! a' remény nem bíztat immár
A' mikor elragad a' valóság.

10 Boldogtalan! — járj! már tova hányatik
Hajód, vitorlád már szakadoz, bomol
Zúg a dagadt víz árja, s színét
Északi szél dühe ostromolja

A' kormos égnek fellegiből zavart
Morgással a' bús mennykövek húlanak
15 'S Romlott hajódnak szerte hányva
A zivatart követő veszélypont.

Pest. 1817. december

121.

[VÉGRE KÖSZÖNTÉSEM'...]

Végre köszöntésem', mellyet most vinni tilalmas,
Küldöm el hozzád, Miska fogadja felét.

Pest. 1817 vége, 1818 eleje

[A' HAVAZÓ TÉLNEK SZELE ...]

A' havazó télnek szele kezdi lezárni folyóink'

1 Árjait, és jegesül a' hegyek ormin hava

Már a' czímeres Híd nem rengeti annyi utasnak

2 Tagjait, hol kotsizott Pest 's Buda kénye szerént.

5 A Duna szőke vizén nem eveznekel annyi hajósok

3 Őketis a' télnek mord szele rettegeti.

Partra tolatnak hajók, csikorogva körülők haladnak

4 A' Jegek és ropogó zajjal omolnak alá.

Még egyedül járják a' víz esméretes utját

10 5 A' kész révészek, bátran evezve hajón.

A' mikor esztendők nagy üdőknek tágas ölébe

6 Viszsa kerül, 's más év kezd leforogni során.

Ő halad! és mi heves zengéssel verseket írunk!

7 Nem tudjuk, miket hoz majd lefolyása nekünk.

15 8 Ám ha nem is tudjuk, tiszteljük örömmel azomban

8 Eljöttét, nyerjük ösztöne által erőt.

Vizsgálgatva miket tettünk folytával az évnék

9 Roszszúl, vagy mely jó végzeni elmulatánk

Indúlunk munkára kegyével az Isteni Várnak

20 10 A' jámbor szeretet visszazanozási között.

Én pedig ohajtván, hogy ez évet boldogan éljed

11 Más többekkel együtt, 's élj az örömnék ölen

Tisztellek, 's köszönöm, hogy Ötsémnek dolgait híven

12 Meg jegyezed, 's gondod volt kiterülve reám.

Pest. 1818. január

CZECZEI BARÁTOMHOZ

Azt véléd, hogy már emléke baráti nevednek

1 A' feledékenység hitlen ölébe bolyong,

Hogy nints gondja Vörösmartydnak már ma erántad

2 'S Hálátlan szívét félre riaszta heve.

- 5 Megcsalatal: még ő elnem vétette arányát
3 Régi barátságunk vissza hozása felől.
Hogy levelünk közlése kitűnt, mély tsendbe borulánk
4 Mindketten, vad időnk durva tsapási között
Engem, mint tudod, a' sors mostoha karral ölelget
10 5 Sirba temetve Atyám meghidegült porait.
Még most érezzük, mi nagyot veszt a' ki atyától
6 Megvált Házában árva kenyérré szorúl.
Engem nem sanyarít úgy annyira sorsom, azomban
7 A' dúló ínség édes Anyámat öli
15 'S Több Testvéreimet, nevelés nélkül maradandó
8 Kisdedek! Oh ezeket félti keseregve fejem.
Sorsom zsámolyokúl hogy nem nyújthatja segédét,
9 Keblem hevül, 's epedő búk özönébe merül.
Meg ne akadj, Czeceim! e' tárgyban, versezetemnek
20 10 Bánatit elrebegő félre tsapása miatt
Könnyúl megsebesült szívem fájdalma midőn azt
11 Mérsékelve szavam tőlem előbbre viszi.
Béke tehát nyugovó hamvára szerelmes Atyámnak!
12 Hol bús zárait átnyögve siralma borong.
25 Térjünk vissza megint fel vett tárgyunkra, Barátom,
13 Melly majd mint engem, illete tégedet is
Hogy tudnillik okát adjam, mért halgatok eddég
14 Halgattam mult év elforogása alatt:
Öszve jövésünket vizes ősz végére reménylven
30 15 Bízva köszöntésem más' levelébe tevém
Melly hozzád elmenté, vagy a' levegőbe bolyongot
16 Út, 's vezető nélkül, nem tudom: erre felelj.
Őszi nyugalmban nem tudván merre vagy; írni
17 Írt levelemnek arányt nem mere szabni kezem
35 Mostis hever levelem mellyet számodra le írtam
18 És kiszabott idejét már meghaladva avúl
A levelek, mellyek tova jártanak, Hertzegi lábón
19 Mind tudtom nélkül mentek utazni feléd.

Pest. 1818. január

124.

[Ezt a barátomnak . . .]

Ezt a barátomnak küldöm, hogy értse, mit érzek.
S emlékezzen meg tőlem elválva szivemről.

Pest. 1818. (?)

125.

[Kis szunyog . . .]

Kis szunyog, a' Pásztor, hogy meg tartád vala éltét,
Érdemidért kegyetlen lenyomással halálra taszított

Pest. 1818

126.

ATYÁM' SÍRJÁHOZ

Feléd borongnak, bús temető, komor
'S vad képzetekben éji keserveim;
Feléd, hol elhúnyt jó atyámat
Sír födi, és füzeid takarják.

5 Oh a' kegyesség szendereg ott maga,
Melly földet únván, a' rokon égiek'
Csendébe visszatére, 's engem
Gyámtalanúl hagyta itt epedni.

10 De nem soká küzd, érzem előre is,
Nem küzd sokáig bánatos életem:
A' baj lerontá napjaimnak
Most fakadó örömét, nyugalmát.

15 Oh nincsen ott baj, hol te mulatsz, atyám,
Nincs üldözésben fáradozó irígy.
Békén mulass, míg nem sokára
Bús fiad is lerogyand porodhoz.

Pest. 1818.

ÓDÁK

127.

I

Nézzed Barátom, mint halad elkorunk
Mint múlnak el, nézd a' siető napok
Bár milly enyelgő vígasággal
Voltak azok, jelesítve, futnak,

5 És elragadják a' vígaságotis
Magokkal a' mint vissza nem áradoz
A' víz, ha elfolyt, ugy az élet
Elhaladott kora vissza nem tér

10 Fogantatásunk napjai szüntelen
Nagyobb időket érnek, erőtelen
Lábunk először tántorog, 's tsak
Ártatlanúl hebeg a' szopó nyelv,

'S majd tiszta szókat kezd, meg erősödik
A' láb — Tanítót néki! — deák legyen. —
15 Ez kis korunknak tárgya, mellyért
'S más okokért szomorú csapás ér

De még tsak álom 's kezdete bánatos
Sorsunknak a' melly gyakran hanyatlani
Készül, 's keservünk nyúgtalanná
20 Tesz, ki riaszt örömmünk öléből

Tsendünk mulandó bár mi elégedést
Ajánl szerentsénk, mert sima talpain
Mint jött, viszont elhagyhat; a' mint
Nagyra emelt, megalázhat ismét

Pest. 1817.

II

Kit meg nem ejtnek vágyakodásai
 'S Nem gögös érzés ösztöne bátorít
 Túl a' ködök hfg gőzein, mint
 Mennyei nézi, miként haboznak

5 A' nagy világnak sok Fiai, miként
 Küszködnek önként, s hímezik álmokat
 Mint sorsok, őkis változandok,
 Mindezeket szabadon tekénti

10 Nem képes ötet megszorítani,
 Ugy hogy baján ne tudna segíteni,
 A' sors tsapását bár mi terhél
 Sujtsa reá zavaros kebléből

Még ha sanyargó vándor is; a' veszély
 Rettegését úzi 's erőt veszen
 15 Mind azon a' mit megnem enged
 A' jeleset szerető betsület.

Pest. 1817—1818.

III

Boszsزús szíveknek képtelen átkait
 'S a' vad Tyrannak veszteni kész szavát
 Nem féli meg rémült tagokkal
 A' ki valót 's igazat szeretvén

5 Kényére önként nem szeret hajlani
 's Jóért keményen küszködik, érte hal.
 Semmit magának, meg nem enged
 A' mire mást vetemedni nem hágy

10 A' mit szívében forgat az értelem
Nyelvével olykép' adjaki titkait
Bár mit reménylhet véleményét
'S a' mi igaz, nemesen ki vallja.

15 Feltételében félre tsapó szelek
Nem ostromolják álhatatos szívét
A' büszkeséget félre vetvén
Tsendesen áll örök oszlopánál.

Pest. 1878.

130.

IV

Már meg szűnnie láttatik
Köztünk, a' szeretet, melly vezetett szabad
Útban képzeink után
5 Míg egy város ölen izzadozánk együtt
Pallasz mennyei kintsein,
Vagy nyajas ligeten, (hol suhog a' Zefír
Andalgó szele kedvesen
Fejtvén a' kikelet' gyenge virágait;)
10 Úzénk a' komor ész baját.
Vígabb gondolatink messzre repültenek
A' szél' reggeli szárnyain.
De haj! elragadá e' vigaságot is
Tőlünk a' beborúlt idő!
15 'S már megtért komolyabb életidőnk, noha
Két év sem folya el! — Siet
E' korban ki ki nyílt élte virányait
Szedvén végzeni, mit tegyen.
Melly végzese után rendeli életét;
20 Ha nem kedve szerént való,
Mindjárt kezdi szegény váltani sorsait
És így nyugtalan éltet él.
Boldog, hogy ha talán állapotást talál
S boldog! a' ki reménylet így

25 Mert a' kit nyugalom tsende meg állapít
's Táplál a' meg elégedés,
Azt még a' rohanó sors dühödése sem
Képes meg szomorítani.
Igy folynak komorabb gondolatim, midőn
30 Ámúlok tsoda tornyain
Pestnek, vagy felemelt Házfalak aljai
Közt járván tapodom követ,
Vagy a' tarka hajók rendjein alkatott
Hídnak, népeit úntalan
35 Zörgéssel haladó hintait a' vizek
Hátán menni tekéntgetem
Vagy szárnyas ladikon lengeni 's a Duna
Túlsó részire szállani
Hol sziklákra feszült ormain a' magas
Gellérd épületet mutat
40 'S nagy Mátyás' szeretett lakhelye Hermine
Gyászos holta után szomorg.
Nem rég' nyert örömét sírba temette már
Honnét vissza nem áradoz!!

Pest. 1817–1818.

131.

V

A' PUSZTAI VADÁSZ

A' Tél már befödé sikos
Havával telehinte téreit, a' hegyek
Hol Bakkus növényei
5 'S jó nedvvel dagadott sárga gerézdei
Olly víg szüretet adtanak
Szár az fagyja alatt nyúgszanak, a' tavak
Egyé ált vizein lebeg
A' jég, és ki simúlt útjai fénylenek
A' bértzek bokros ormai,
10 Az erdők, ligetek, már be borúltanak
Klórís' gyenge virágait

A' dér földre veré pusztai rétemen.
Köd felleg szakadoz felénk,
15 Midőn én vadakat lépre lesek, 's ebem
Körülem szemesen szökik,
's Intésemre nyulak nyomdokit üldözi.

Pest. 1817—1818.

132.

VI

Boldog a' kit kész meg elégedéssel
A' magány nyugalma fogad keblében.
Kedvesen töltvén idejét mezőknek
Tágas határin

5 A' boszús szívek dühödésit, örült
Várok háborgó zajait nem halja;
A mikor mások sanyarú bajok közt
Napjokat élék

10 Boldogabb még is kinek hű baráti
A viszontagló ölelések által
Nyájasan hívják örömökre szívét
Bár mi vidéken

15 Mert viditják őt, mikor a' magányzók
A' rideg puszták sivatag vidékin
Végtelen tsendben az unalmas álom
Képeit úzik.

Pest. 1817—1818.

133.

EGY BARÁTOM VERSEIRE ISÓ FELELET

VII

Ámulásba hozott verseid hangzata
Mellyel jóra derült kedvedet ékesen
Zengvén a' vigaság ömledezési közt
Szíved gerjed enyelgeni,

5 'S a' víg ünnepeket tiszteli — e' jeles
Mú mellett magadat kellemesé teszed;
Fellengző hevedet képzetid éltetik
's Jegyzik hí kebled érdemét

10 Bámúlok, mikor a' puszta magány borúlt
Tsendét 's a' sivatag berkek' homályait
'S a' sziklákra feszült bértzeket énekli
Bús képzetbe merült dalod

15 Mint üdvözlöd az ég tsillagai felett
A Holdnak ragyogó 's játszi sugárait
Egy tsendes liget hűs halmain ülve a'
Nyárnak harmatos éjelen.

20 Boldog, haj! mi igen boldog az a' kit így
Enged minden időn érzeni sorsa így
Vezérl szent tüze, 's nyílt élte virányait
Lantos zengzete kelleti

Boldog vagy Teis hát! — Én pedig úntalan
Lármák közt rebegek, 's félbe szegett dalim
Búsítnak, töredék énekimet tova
Hányván kedvemis elhagya.

Pest. 1818.

134.

II FELELET

VIII

Még vissza térhet kedved ez úntalan
Zajjal zibongó lárma között, 's viszont
Zenghetsz enyelgőn, 's bajt elűző
Lantod öröm dalolásra vethetd,

5 Ha dolgaidnak terhe meg engedi.
Majd a' Zefirnek szárnyain a' tavasz
Több jót hozand tám, 's a' szomorgó
Szívre borúlt ködöt hátra úzi.

10 A' kis levélkék fürtjein át szökő
'S a' zöld ligetnek térít ölelgető
Lágy szellet ismét vissza térend
'S a' szeles éj dereit fel oldja.

15 A' kert közel van, melly feselő levél
Fürtökkel újúlt fáit emelgeti
Mellyben pirúltát hajnalúnknak
Sok daloló madarak köszöntik

20 A' rengeteg fák aljai harmatos
Úlést ajánlnak, már mikor a' deres
Télnek tsikorgó jégre todúlt
'S Felrakatott hava szélyel olvad

Kényedre szint úgy itt is hajolnak a'
Parnaszsi Múzsák, 's dalra hevítenek
Ha bár kerülnéd őket elnem
Állanak ők soha tőled immár

Pest. 1818.

135.

III FELELET

IX

Nem képes hát már bár mi derült idő
Bánatra gerjedt szíved erős sebét
Enyhíteni? 's búdnak nints határa
Melly vigadó hevedet ki veszté?

5 Bár messze van még a' tavasz, és borúlt
Észak felül mind egyre sűrűltnek a'
Dúló szelek, dúl a' setét ég
Fellegiből hava bús telünknek.

's Még nem merészel járni kereskedő
10 Terhelt hajoval a' zavaros vizen,
A nem reménylett vészre félvén
Menni ki köt vize szürke partján

Szint úgy enyelghet nem szomorítható
15 Érzéssel a' nyílt szív, — de te, ki[t] szoros
Határ fogadt be néha ezt meg-
Nem teheted kobozod szavával?

Ugy szinte engem sok sanyarú bajok
Údöznek áldott bár mi kevés idő
20 Mellyen zsbongó lárma közt is
Gondomat e' tudományra hajtom.

Lássad, Barátom, mégis erőlködik
Bennem Tsekély, 's még tsak szikra kis tüzem,
Szint úgy te benned vég hanyatlást
Nem szerez e' beborúlt idő, nem.

25 A' szép magánynak béke, vadon berek
Szent tsende, 's ernyős lombok homályai
Közt szét kerengő kis pataknak
Álom hozó zuhanása kedves

Mindennek, és ott kényire andalog
30 A' lelkes érzés majd enyeleg, de majd
A' híg ködöknek gőzein túl
Lengeti mást tapodó dagályát

De mégis itt el kedvetlenül kiki
35 Ha nints egyéb tárgy, mellyre ügyeljen, — A'
Zordon sziklák nyílt oldalában
Bokrok alatt lebegő homályt nem

Láthatja mindég kedvesen. A' zajos
 Váras keblében, bár ha baj éri is
 Baráti védik, 's hú karok közt
 Rá rohanó bajait felejtí,

És víg örömmel gerjedez ártatlan
 Érzésre gyuladt keble, midőn rideg
 Földön bolyong a' bús magányzó
 's Üldözi szüntelen álma képét.

Pest. 1818.

136.

IV FEL:

X

Midőn sietnek képzetid rideg
 Puszták keblébe, 's a' mezők vadon
 Tsendét ohajtva, bértzek aljait
 Környékezik, 's ernyős lombokon lebegnek.
 5 Édes beszéded szinte elragad
 'S Hogy azt kövessem kisztet engemis.

A' renyhe váras úntalan zaját.
 Elhagyni készűl változó kedvem;
 Majd a' ligetnek bájoló ölén
 10 Majd a' hegy ormán szét bolyongani
 Vágyok veled, vagy harmatos gyepen
 Kies határban úlni fák alatt.

De mégis engedd nekem azt, Barátom!
 15 Hogy én a' roppant váras éveit
 Zenghessem ámbár minden verselőék
 A' tsendes élet bájjait védik
 És a' mezőnek nevető nyugalmát.

Midőn tekéntem a' sziklás hegyet
Ámúlva, melynek alját öblíti
20 A' szőke víznek féktelen árja
'S dicsőült Mátyás háza környeit
Melly Herminét, nem régen nyert díszét
Elvesztve holtán még most is szomorg;
Sokféle érzés gyujtja keblemet.
25 Majd a' Dunának feldagadt vizét
Nézem, 's hajókon mint megy a' zajos
Nép vígan ülve leng a' víz színén.
Mások zsibongva parton állanak
's Egymásra nézvén tréfát hímeznek,
30 Minden körülém él, örül, mozog
A mit csak képzél pusztában szívem.
Ha rendes útját vizsgálom tovább,
A' várnak ékes Házfalak között
Tündöklük a' bölts kéz remek műve
35 Vagy a' nagy elme szülemenyei
Éltünket hasznos moddal vezérlük

Mindezt mezőkön látni nem lehet
'S ott szüntelen csak egy tárgyad vagyon
Mellyet sokára únalom borít

40 Maradj Te vélünk, és a böltseség
Sokféle titkát fejtegesd, 's midőn
Engednek nyúgvást dolgaid vígan
Zengj, és daloddal űzd el únalmad
Vagy hú barátid társaságában
45 Ki tárt karokkal öleld a' nyúgalmat.

Pest. 1818.

Tsendünk mulandó bár mi elégedést
Ajánl szerentsénk fellegi szárnyain
Mert azt egy elkábúlt irigynek
Szeretsapó dühe megzavarja.

5 Midőn felúnszolt mérge alatt nyögő
Vad keble undok kárhozatot leheg,
Mindenre dül, fül, 's rút fekélyét
Mérgesedett ajakán habarja

10 Kínzásra termett poklok erőszakos
Setéte, (:mellyben bús jajok hangzanak
'S a' lelkek elfojtott nyögesit
Félbeszegő ropogás dörög, 's zúg:)

15 Nemzette őket. — béketörő fejök
Nap fényre jövén égnek homályiból
'Tsak arra készül és tör hogy mást
Nyelve miatt keserűlni lásson

20 A' már hanyatló szívre borúlt bajok
Illyen panaszszal búra fakasztanak
Mert im reám dül a' gyalázat
Melly okot ad vala gunyolásra.

De hagyjuk ezt el — pusztai térre vágý
És a' mezőnek tsendibe bánatom
Hol tám agyarló kínozással
Nem tel el a' megavúlt irigység

25 Bár e' bajoktól megszabadúlna már
Éltem, 's viritó térre kerülne, hol
Távúl emesztő nagy bajoktól
Béke ölen nyugalom fogadná.

30 Illy változová tette ítéletem
A' rút gyalázó! — a' ki előbb mezőt
Meg vetni mertem, most nem úgy már
Viszszavonom szavamat, Barátom!

De hasztalan, mert vissza idéznek a'
35 Szükségek Onnét! — ám legyen úgy, mezőn
Erdőn ligeten, bértzek alján
Lengeni képzetimet botsátom

Pest. 1818.

138.

XII

Bár zengje más a' Hősök homálytalan
Érdemre vagyó tetteit, Hadverő
Nagy Bajnokoknak megkeményült
5 Mars mezején dörögő hatalmát,

És fesse mint vész, mint megy halálra sok
Ártatlan a' míg ők zabolátlanúl
Dúlnak, kegyetlen fegyverőknek
Éle után mi jajos keservek

10 Sohajtnak, és tsak puszta magány marad
Fordúlt halommal várak helyén, mikép'
Húll a' vitéz nép a' Hazáért
Hartzba mohón, hevesen rohanva

Vagy vig örömmel dallja kiterjedett
Élet korának tárgyait, a' mikor
15 A hús tavasz bájos virányit
Fejti, 's kegyes kebelét ki tárja

Atyám! kitől én származatom veszem
Édes Atyám! én im egyedül Neked
20 'S bötsös nevednek zengetem kis
Lantomat és neved érdemének.

Pest. 1817—1818.

Már rég nem hallám zengeni lantodat
 's Igéretteddel' meg nem egyez szavad,
 Mellyért megengedj vissza hívlak
 Félbehagyott művedet követni.

5 Nem mintha ösztönt adni ohajtanék;
 Mért ám eléggé ösztönöz önn heved
 Mellynek vezérlő tsillagánál
 A hamis út rögeit kerülöd

10 Túl jársz az úndok, 's rút henyeség ködén
 A' tiszta égnek mennyezetén lebeg
 Homályt nem érző fényed, és ott
 Érdemesít nemesebb arányod.

15 Hallám, oh hallám már kobozod szavát
 's Örömmel indúlt lankadozó kezem
 Örömmel indúlt a' hanyatló
 Kéz idegét ki feszítve verni.

Majd zsenge munkámat közölém veled;
 Te elfogadván vissza felelni kész
 Voltál, Barátom! majd örömmel
 20 Nézzük utóbb nagy időnk sorában.

Ezt félbe szegvén, nints akadály ugyan
 Melly elragadná fáradozásaink
 Bérét, 's az érdem meg jutalmaz
 Bár külön izzadozunk, de kezdett

25 Pályánkat ámbár, tsak kis időigis
 Folytassuk, az most kedveden áll. — Szoros
 Szűkült határunk kis körében
 Elhagyte hát kihaló világunk?

30 Ne vesd meg a' mit néked ajánlok, ám
Ha többre visszük versezetünket; a'
Tágasb mezőkön lelkesülve
Fog szabadabb kebelünk hevülni.

Pest. 1817—1818.

140.

XIV KLIVÉNYI BARÁTOMHOZ

Vegyed köszöntő énekemet, velem
Örömré gerjedd tiszteletem szavát
Vegyed, Barátom, 's társaságunk
Tiszteit érdemesítsd neveddel.

5 Látod: dagályát a' zavaros Duna
Miként lövelli árka öblén kívül
Mikor vak árját bús nyugatról
Fereteges zivatar borítja

10 Terhelt hajókat mint ragad el zaja
És szöke hátán malmokatis visel.
Nézd: kútfejénél harmatozva
Görgeti kis köveit folyása.

15 A' melly tser alján most legelő juhok
Árnyékban álnak, 's hímezi álmait
A' víg Juhász dúdolva lézzeng
'S a' ragyogó nap hevét nem érzi

20 Mag volt, midőn azt pásztora elveté.
A' kezdet apró, végre nagyot nevel!
Máró rebegni, — szólni osztán
Kezde, utobb! — nemesen beszélni

Mi is reméljünk, míg szabad életünk
Virányin épség díszei lengenek.
Utobb, ha sorsunk nem zavar meg
Kész leszen a' koszorú fejünkre.

Pest. 1818.

CZINKÉHEZ

XV

Nem vár hiú bért a' nemesebb szívű
 Munkája bérét kései századok
 Adják meg idvezlett nevének,
 's Hűlt tetemét jelesíti tzíme

5 Mellyet dicsőült tettei őrzének.
 Bús vedre zárán, 's hantjain általhat
 Jó híre; éltét nem borítja
 A' komor éj rideg alkonyával

10 Ön haszna elnem tsalja arányítól,
 's Így Hazájának szenteli tárgyait,
 Bátran keresztül ront veszélyek
 Árjainis megörült reménynyel.

Ah Czinke! téged érdekel ez, jeles
 15 Magyar! — Tanítónk e' rebegő dalot
 Fogadd kezemből. — Egy tanítvány
 Hálaadón magyaráz útánnad.

Te a' Dunának fagyzivatarjain
 'S az öszve toldúlt habzatok árjain
 20 Átrontva hű keblünkbe megtérsz
 's Érzeni tsak magyarul tanítasz

Áldás reád már! Éljen öregbedő
 Díszével áldott lelked. Az ősz idő
 Nem képes aztat megtagadni
 A' mire érdemeid jutottak

Pest. 1818.

XVI

Feléd sohajtnak bánatim e kies
 Sikról füzekkel zárt temető, feléd
 borong elázott bús szememnek
 záporiból kitünő keservem

5 Midőn az estnek tsendi terül reánk
 és alkonyával bértzeket elborít
 Fáradt lovakkal már hanyatló
 Féb Oczeán özönébe bukkan.

10 búsult homályban lengedez egy jajos
 szellet, s virító lombokon átrepes
 A' tzi mköveknek gyászain túl
 Lengve felém kiható fuvással

15 bús szárnyain gyász könnyei lengenek
 sok árva szemnek, 's a' beborúlt idő
 jajos szavát széljel süvölti,
 hordja kies ligetink határin

20 meg lep panaszszal elsuhanó zaja
 rémül elaggot búja alatt szívem
 borzadva vívok képzetimmal
 's testemet a' remegés mereszti

Oh itten elhúnyt édes Atyám pora
 A' sir ürében szendereg. Ó soha
 nem fog közöttünk élni —! jaj! . . . de
 visszanyög elnyomatott siralma . . .

25 Nem — nem szegem meg tsendedet oh Atyám
 nyugodj porodban. Századok álma ez
 a' mellyet alszol, 's könnyeimnek
 bús tava hült tetemed nem éri.

Meg nem zavarnak búslakodásaim
 's mélyen sohajtó szózatim! oh kegyes
 árnyék, utobb is mind le szálunk
 's Porba megyünk ki haló világgal

Pest. 1818.

143.

XVII

NÉVNAPI TISZTELET

Tisztes nevednek napja derül reánk
 Nagy Férfiú! ím hived időzünk
 E' víg örömmel bő kegyednek
 's Tiszteletünk leborúl előtted.

5

Jeles nevednek jegyzeni érdemét
 Nem lesz beszédünk tárgya, magasztalást
 Nem vár az érdem, de tsekélyek
 Még ezeket szavaink rebegni

10

Tsekélyek ámbár égve buzog szívünk,
 's Vágyása titkát fejteni rendesen
 Nem képes oh ezt nem tekinti
 A' ki reánk örömet figyelmez.

15

Vegyed tehát a' mit nemesebb okon
 Nyujtunk elődbe: Élj szeretett Hazád
 Javára, 's öntsed ránk az égnek
 Mennyezetén lebegő sugárod

20

Igy érdemidnek szárnya allatt szabad
 Nyugvást találunk, 's nyomdokidat kitárt
 Utban követvén szorgalommal
 's Hálaadón sietünk utánad.

Pest. 1818.

Hor: I. 5.

Melly jó illatokat ömledező hajú
 Gyermek kész, 's ölel a' Rozsabokrok között
 Hús ernyőknek alatta
 Hitlen Pyrha! kiért kötöd

5 Sárgúlt fürtjeidet? haj! mi gyakran fog az
 A' végzésre boszús könnyeket ejteni,
 Átkozván hitedet, majd
 Ámúl a' habok árjain,

10 A' ki véled arany napjait éli most
 Vélvén hogy te örök kedvese léssz neki,
 Bár könnyű levegőként
 Lengsz változva, — szegény! kire

15 Új fényed kiderül. Nedvesedett ruhám
 Már a' szent falakon függ. vizek Istene!
 Azt néked feladám, már
 Tábládon nevem írva van.

Pest. 1818.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY
540 EAST 57TH STREET
CHICAGO, ILL. 60637
TEL: 773-936-3000
WWW.CHICAGO.EDU

1818

145.

SZULTÁNNAK HAMVAZÁST AJÁNLO TÖRÖK KÖVETHEZ

Észrehozó hamvat javasoltál másnak azomban
Leg szükségesb volt néked az olyan hamu.

Pest. 1818.

146.

[GYAKRAN KÉSZÜLTEM...]

Gyakran készültem reggel szerelemre, — de pártos
Lángom az elhanyagló nappal enyészve kitént.

Pest. 1818.

147.

Á BABONÁS SALLAYHOZ

Sallay! hogy fecskét láttál legelőször ez éven
A' Duna habjaiban artzodat öblögetéd.
Hogy meg tisztuljon. — ne siess szenny lepte pofádat
Mosni, eszed szennyét, mosd le, 's okúlj meg előbb.

Pest. 1818.

SZONNET EGY BARÁTOMHOZ

Míg az ifjúság zsendedő korán
 A' nyájas épség, 's kellemek virítnak
 's Bennünket gyakran víg örökre hívnak
 Az állhatlan év elhalad során.

5 Oh hát! Evezzünk a' világ porán
 Bátran Barátom! míg el nem borítnak
 Gyászai a' fényt elűző sírnak
 Minden elhagy majd éltünk alkonyán.

10 A' kellem tőlünk akkor elmarad
 Rántzok Barázdát vájnak bús artzunkon
 Az épség helyet nem lel tört tagunkon

Nem vidít a' kiints, minden elmarad!
 Egyedül a' mit szorgalmunk szerezheth
 Lelkünknek, bús vedrünk záraig követ.

Pest. 1818.

[MÁR HITLEN SALAMON...]

Már hitlen Salamon a' Mogyoródi hegy'
 Környéhez vezeté tábori rendeit,
 'S megkémelni kiment a' tsata bús helyét
 Viszszás gondolatok között

5 Tsendes volt az idő, gyenge fuvallatok
 Lengettek, 's Salamont búsánható szava
 Egy vén Jónak az ó szikla közül imígy
 Érdeklé, habozó Király

10 Szíved' merre viszi méltatlan ösztönöd?
Öldöklő zivatart vágyszé borítani
Testvéridre, hogy a gyilkosi hartz után
Fusson porba tiport hadad?

15 László, Geiza vitéz híveidet miért
Bántád meg, mi okért üldözöd őket így?
Ártatlan fejöket Vid az irigy gonosz
Mílyl gyász tette riasztja fel!

20 Ím sír tiszta szívű Bajnokod Erney
Látván egybeveszett rendeit a' Haza
Népének, 's szomorún képeli a' tsatát
Melly ön-nemzetetit öldökl.

E' mellett ki leszen oltalomúl neked?
Majd bús Erneyvel többi vitézeid
Nem méltó okokért porba leszálnak,
Vid Grof a' ravasz elmerül.

25 's Bátor Gögösen int ütközetekre most
Nem véd gyáva keze majd mikor a' vitéz
Lászlóhoz lekerülsz a' tsalatás után
'S Villám pallosa meg fenyít.

30 Hol majd a' deli Hős bátran elődbe áll
'S meg tiltott igazát karddal adatja meg
Ott majd elfeleded búszke reményedet
's Futás menti meg éltedet.

35 A' megholt Magyarok vére boszút kiált
Reád, 's átka alatt töltödel életed
Egy Barlang lesz utobb lakhelyed és tanyád
's Végét ott leli vén korod

Pest. 1818.

A' változatlan férfi erős szívét
 Megnem zavarja semmi gonosz tanáts,
 Sem a' Tyrannak lángra gerjedt
 Dölyfe, vagy a' Boreás haragja

5 Melly Hádriának dúlja dagadt vizét
 Sem Júpiternek Lemnusi Mennytüze:
 Ő bátran áll még a' világnak
 Egybezavart düledéki köztis.

10 Pollux, 's tsavargó Hercules így jutott
 Az égi várnak csillagihoz: velek
 Tündöklük Augusztus, 's közöttök
 Iszsza az égi italt ledőlve

15 Így érdemelted Bache, hogy égfelé
 Vontak szokatlan járom alá szorúlt
 Vad Tigrisek, 's így távozottel
 Mars lovain Romulus pokoltól;

20 Ekképp' beszélett Júno az Isteni
 Tanáts előtt: Oh Ilion! Ilion!
 Melly átkozott volt már előtttem
 'S Pallas előtt ravasz, agg urával

Egy vándor Aszszony, 's egy búja kárhozó
 Biró miatt bús porba merült, holott
 Az Isteneknek megtagadta
 Laomedon a' megigért jutalmat.

25 Már elhanyatlott a' hitetlen Laedén
 Vendége, már nem védheti hitszegő.
 Priam fiának fegyverével
 Várait a' Görögök dühétől.

* Horatius

30 Az általunk költ éktelen háború
Megszűnt, botsánat Marsnak ezennel! — én
Gyűlölt fiat, kit Veszta szűze
Szűlt vala vissza adom keblébe.

35 És felbotsátom őt az Égekbe, ám
Az égi nedvet szopja velünk együtt,
Ditső körünkben tündököljön
's Élje örök nyugalomban éltét

Míg Ilion, 's dús Róma között zajog
A' meszsze terjedt tenger; akárholis
Szerentse áljon részeikre;
40 Míg Priam hűlt tetemén ugrándoz

Pest. 1818.

151.

[EGY TAVASZ VAN . . .]

Egy Tavasz van csak rövid életünkben,
Elvirít gyorsan, 's ha gyümölcstelen volt,
Ah komor tél szál, meg előzve nyárt, ősz
gyáva fejünkre!

5 Gondosan vígadj, ki szabott határig
Vidd az indulat hevesen csapongó
Lángjait, búval ne mericsdki lelkes
Képzetid árját

Jámboran forgasd haladásra gerjedt
10 Szép tehetségít feselő korodnak
Igy jeles pályád lesz, örök komorság
Nem lepi arczod.

'S a' tavasz tüntén Nyaradat derítve
Boldogan tölthetd lefolyó üdödöt,
15 Míg utobb őszűlt fejed érdemekkel
télre hanyatlík'

Pest. 1818.

PINDÁR MÉRTÉKE [SZERINT]

I STROPHA

- 1 Oh borítsel engem
- 2 Szelfden andalodó erő!
- 3 és jelesítsd énekem,
- 4 hogy érdemesen kimerítsem titkaim árját
- 5 's im e' lelkesedést, tűz-
- 6 rendeiben, mellyet ébreszt
- 7 böcsös tárgya felriadt
- 8 hevemnek — vidám tekintetek, ép
- 9 Tagok, nemes erő, jeles érzemény
- 10 Ezen kor ékei!

I ANTISTROPHA

- 1 Boldog évek! — az ifjú
- 2 kor édes éve! bennetek
- 3 kezdi virultát rövid
- 4 időre szabott haladása az emberi létnek,
- 5 's kegyéből az öröklő
- 6 Mennyei végzetnek annyi
- 7 Gyönyörrel fakadnak a'
- 8 Merész, büszke, nyájas kellemek, hogy
- 9 Varázsaikat a' magas érzetek
- 10 Kinem kerülhetik

I sor EPOD

- 1 Elégelhet ennyit
- 2 Akárki is, 's ezek által boldogan élhet,
- 3 Teljes szerencse kezében!
- 4 Noha némelykoron
- 5 Elméje háborog, — oh kellemes
- 6 Kor mért maradszel örökre tőlünk
- 7 miként siet
- 8 hátra a' part a' hajózoktól

Pest. 1818.

[SZERENTSÉTTLEN, IGEN SZERENTSÉTTLEN ...]

Szerentsétlen, igen szerentsétlen
 Gyermek mint keseregjem halálotat
 Hová hanyatlasz! hová hanyatlasz!
 Szülednek siradalmas záloga
 5 Büszke nemednek dísze reménye
 Nem fogsz Ósid szép birtokiban
 Kormányt tartani, nem ural tégedet
 Rhenusnak dagadott vize habzata
 Sem fényes származatú Férfiak
 10 Közt nem látand aranyos, s bíboros
 Öltözetben vig örömmel téged
 A' népes hatalmas Bruxella

Pest. 1818.

[MINT VASAD ...]

Mint vasad buzgó paripádat, úgy úz
 Ösztönöd téged, hadi Hős! halálot
 Súrgeted Sírhoz törekedsz, hogy híred
 Éljen utánnad
 5 Ám lebegjen nagy neved a' világon
 Mind hegyen, völgyen szabadon repüljön
 Nem fog a' Menny illy idegen szavakra
 Visszafelelni.
 10 És te, oh Fösvény! kifödözni vágyod
 A' mit a' bértzek kebelőkbe rejtnek,
 Vész habok boszszút! Peru

Pest. 1818.

EGY BARÁTOMHOZ

- A' vigaság néked nem tetszett, minthogy egy s-sel
 1 Irtam az új költők helybenhagyása szerint
 Ők azt meg mutatók mért jobb így írni, 's azonnal
 2 Mert jónak láttam lenni, követni merém
 5 Hogyha talán még ezt nem volt megtudni szerentséd
 3 Arról nem tehetek régi szokásod hibás
 's Míg némelly helyeken gántstot lelsz, 's jegyzed
 hibámat
 4 Egynéhány szónak módi szabása miatt
 Tévelgesz mikor azt mondog versembe hibának
 10 5 A' mi hasonlóan verszettedbe forog
 Nálam *puzta magány tsendét* olvashatod, ámde
 6 Nálad is a' hegy alatt lakni magányba lehet
 Én vele élni merék, minthogy nem tartom hibának
 Hogy vele élsz, téssz így készakarattal hibát
 15 Feddesz az életnek tavaszát, hogy festi viránynyal
 Tollam, kezdőjét fedjed, ha bíztat eszed
 Mondod: tsúfítom nyelvünk természetes hangját
 (:A' mit más érzés helybe nem hagyna talán:)
 Meg tsalatól magad azt, még jobban rontod hibásan
 20 Irva tejes, teljes, és ijen, ilyen helyett.
 Millyen helyett mijen, így másokat írva tsigázod
 A' szavakat, s törvényt szabni már újra kezéd
 Sok gántstsal rakodott lévén így feddeni mertél
 'S önn gántsid nemeit számba se véve perelsz
 25 Végre hogy egy rövidet tettem legelőre, holottan
 Így szolsz, hosszúnak kellene hangzania
 Vagy sokat olvastál keveset vígyázva, kitetszik
 Vagy különös gondod nem vala erre soha.
 Lássad. — Azomban egyet mégis jól mondasz hogy a'
 h-át
 30 Nem mindég egy arányt vettem, hibáztam 'e hát
 Rájnis köz-hangot rövidít a' h-ának előtte
 A' mikor a' h-á más szó elejébe vagyon

- Révai hosszabbít mindég. De Virág 's egyebekként
Mind a' két módot már ma követni szabad.
35 Hogy pedig a' *dalt*, én mind eddég írtam egy l-lel
Láthatd józan okát, 's nints okod hogy kinevess.

Pest. 1818.

156.

[TÉGEDET, A' KI VELEM...]

- Tégedet, a' ki velem nyájás zsengekre kifejlő
1 korban együtt buzgál jární az ősi nyomon
Tégedet Udvardim feledékeny csendbe merülni
2 hagyjalak, a' hűség szép neve, pusztá, — hiú?
5 Kiskori távolesés örökön nem szünteti a' szív
3 forró érzeteit, csak kis homályba veti,
Mélyből a' tartós emlék életre kifejti
4 mint hűves harmati csepp a' ligetek füveit.
Elválánk, — im félbeszakadt azelőbbi barátság
10 5 's a haladékony idő bontakozásba vetett
Mert bátor levelink hírt vinni tudának, azokban
6 Csak szűk, és száraz dolgok akadnak elő
'S bár hű közlőnk is, félénken járnak előnkbe
7 Mint kiket a' kicsapás durva gyanúja szorít.
15 Miskám! A' vak eset minket tova szóra, 's azóta
8 Sorsodat a' rossz hír kétesen adja elő:
Mondják, (ha csak ugyan méltók hitelemre) hogy elszórt
9 Gyenge reményidtől a' könyörültlen erő:
'S a' fenn végzetnek szava tilt most téged előbbi
20 10 Pályádon buzgó szívvel eredni — ne félj
Ám a' pusztá vidék megnyugtát nyájás ölében
11 Hol majd múlt bajidon kedves örömré fakadsz
Mint, ki kemény sebbel megrakva csatának helyéről
12 Megmaradott éltét szép nyugalomba teszi.
25 Vagy mint vésztől mentt révész, ki öbölbe hevervén
13 A' hullámló zajt biztosan halja, 's örül.

- Így, ha megállapodol, megvetthetd csended helyében
 14 A' váras zajait, 's annak ezernyi dühét.
 Béke magány kísér, ottan, 's nem dúlja szivednek
 30 15 Érzésit csapodár módon az álnok erő
 A' tavasz erdőkön gyönyörködve ujítja virányit
 16 Hol gyors habjaikat csermelyek öntik alá
 A' szentes berkek lakosik zenegésit ajánlák
 17 Kényednek, suhogó lombok hüs árnyaikat.
 35 Hogyha süttö melegét a ' nyár ránk hozza, Te láthatsz
 18 Sárga kalászokkal habzani víg teleket.
 Míg mi henyén pihegünk a' rest gőz, s' porba, Te addig
 19 A' hüs róna között andalodásba merülsz
 's Jegyzed az elmúltak tükrében előbbi ügyednek
 40 20 Szánatlan bajait, 's a' haladékony időt,
 Melly egyesülésünk tárgyának régi tanúja,
 21 's A' nem vártt jeleket tünteti mostan elő.
 Változik ez mindég; 's vele változik emberi pályánk
 22 Egy kivesző támaszt Léte helyébe ezert
 45 's Mint a' Fölsőbbek szabják, úgy semmibe dőlnek
 23 A' volttak, 's ki derül, a' mi homályba nyögött
 Héj! mi is álmunkból fölocsódva Hazánkkal elégszünk
 24 Melly szűk volt ezelőtt, füstbe kel, a' mi hiú!
 Hajdani képzésink komor üszke világtalan áll most
 50 25 A' nem csalfa Való mostani fénye előtt.

Pest. 1818—1819.

157.

[UDVARDIM! TOVA FÖLDRE SZAKADT...]

- Udvardim! tova földre szakadt őszinte Barátom!
 hát örökös csenddel fogjuk feledékenyen élni
 E' rövid életidőt, mellyet, még zsenge nyomokkal
 Járva az ősi csapást, Honnunknak igérni merészlénk,
 5 Úgy, hogy együtt éljünk, soha megnem szegve hitünket?
 Élünk-még — elválva ugyan, de ki tiltja szívünknek
 a' bomlásnak eredt húséget visszaszerezni?
 Élünk, én kezdett pályámon futva hevülök,

- 's A' bájjal rajzolt nagyságnak ezernyi csodájin
 10 Andalgok: — Te (ha nem hazug híredet hallám)
 a' könyörületlen végzésnek fenn szava által
 Tiltatván utadat folytatnod szánatlan ügygyel
 Pusztai térre jutál, 's ott töltöd lételed évit.
 Hallám, 's (elkeserült szívvél bánkodva sohajték,)
 15 Mit vete vissza reményidtől egy férfi hatalma,
 Kárhoztatta ruhátlan ügyed, s' alrendü szokásod!
 Nincs szomorúbb, mint a' végzet rendelte szegénység
 Inségin gunyolót, 's méltatlan gögöt elállni
 'Szinte gyalázatosabb sincsen, mint emberi társát
 20 Emberiségéből kitagadni az emberi szíveknek.
 Érzed az illyeneket, 's hogy hasonlón érezem én is
 Nem tagadom: közös érzes ez, 's csak színe különböz.
 Én pedig, hogyha talán szavamam nem utálja figyelmed
 Búdnak, ha van, nyomos enyhültét az időbe találom.
 25 Míg elevén képét viseled vala kétes ügyednek
 búsongál habozó képzésiden üzve jövődet,
 Vagy tán átkaidat megbántójidra lövellted,
 Így vélem. — de talán más gondolatokra fakadtál
 a' későbbi időn, melly vissza adá az előbbi nyugalmat
 30 és feledékeny homályt öntött emlékid helyére
 mellyekben sokféle bajid lelkedre hatottak.

Pest. 1818—1819.

158.

[UDVARDIM! — NEVEMET HATALÁN
 NEM VONTA HOMÁLYBA . . .]

- Udvardim! — nevement hatalán nem vonta homályba
 1. Kedves lelked előtt a' haladékony üdő
 Hogyha utánnam ered még egy pillantati vágyás
 benned, tán örömet olvasod e' sorokat.
 5 mellyeket, hogy csendünk bús titka öröme derüljön
 Végtére már ki tanúlt utban elődbe teszek

Tégedet, ah sokszor téged nyöge vissza keservem,
mellyet együtt békés szívvel alázni tudánk
10 Gyász, unalom lengett rajtam 's emlékemet ezzel
Rád függesztve gyötré vágyakodásom heve.

Pest. 1818.

159.

[ÜDVÖZ LÉGY BÉKÉS LIGET...]

Üdvöz légy békés liget!
im itt az utolsó
Római, engedd őt

Pest. 1818.

160.

[FELÉD, BARÁTOM, ÍM FELÉD SIET...]

Feléd, Barátom, ím feléd siet
homályom alkonyában elmerült
de nem hitetlen érzetem, neked
(ha képes erre) újra esküszik
5 Csekély sorával e' levél hitet,
érezze változatlanúl szived
e' vissza gerjedő hevet, noha
reménytelen csapásival borúlt
reánk az égi végzet és homályt
10 vetett körünkbe a' serény idő.
Barátom, ime vissza tér, sohajt
Feléd, ki tőle távolabb esél,
Az, a' ki egykoron vidáman élt
tanúlt veled 's együtt hevült
15 az ősi büszkeség dicső nyomán,
de most, ha kérded, el nyomatva küzd
sulyos bajokkal, és midőn le szór
sokat magáról, többeket talál!
Éz ám az élet! — ah de mennyire
20 botlék hevemben, életünk mi más
mint a' negédek tárgya, és

Pest. 1818.

[KÜLDI KÖSZÖNTÉSÉT AZ ABYDAI...]

- Küldi köszöntését az Abydai Hero! tenéked
 1 Mellyet, ha engedné tengere, vinne maga
 Hogyha szerelmemnek kedveznek az égbeli lelkek
 2 Bár Kedvetlen, vedd e' soraimra szemed.
 5 De nem kedveznek; — mert ám gátolnak utamban
 3 És nemis engednek futni szerelmem után
 A' nagy fellegeket, 's tengernek határtalan árját
 4 Láthatod a' mellyen általevezni nehéz
 Révünkől egy hajós indúlt a' tengeri síkra
 10 5 A' ki levélkémet nyujtani fogja neked
 Őt, mikor útnak eredt, nagy Abydó népe zszibongva
 6 Nézte, nem is mertem hágni hajóra vele.
 Mert így a' Szüleim megtudták volna szerelmünk
 7 Titkait, ily vészelt tett utazásom után
 15 Mindjárt ezt írván, levelem menj békesen, ő majd,
 8 Így szólék: kegyesen nyujtani fogja kezét
 Tán, mikoron fel akar havazó foga törni, (:hol ömlik
 9 A' szép Nyájasság:) illeted ajka körét.
 Ezt röviden szolván rebegő nyelvemmel, azonnal
 20 10 Jobbom kezdte tovább jegyzeni titkaimat.
 Mellyel evezni habon, jobban mint irni óhajtnék
 11 Bár mély tengernek gyorsan haladna vízén
 Bátor az a' csendes vízben habot üzni tanúltabb
 12 Mégis vágyásim fejtegetője lehet
 25 Már hét éj haladel, melly hosszabb nékem egy évnél
 14 Hogy gödrén kívül a' tenger habozva zajog
 Hogyha az éjeken én alvás nyugalmaim érzém
 15 A' felhevült tenger habjait úzze tovább
 A' nagy szirtekről búsán révedve tekinték
 30 16 Gondolatim küldöm a' hova nem mehetek,
 Sőt nagy tornyodnak nézem búsongva világát
 17 Vagy csak csillámját képzetem adja elő.
 Háromszor vetvén a' száraz homokra ruháim
 18 Annyiszor elkezdtem kedvesen e' nagy utat

- 35 Ellene ált hevesen kezdett Munkámnak az árvíz
 19 Szájamat úsztomban visszafolyása tömé
 De te leg dühösebb zavaró mindannyi szelek közt
 20 Mért hartzolsz, kegyetlen vad! vetekedve velem
 Illy dühösen, tudjad Boreas! én ellenem indúlsz;
 40 21 Hátha nem esmernéd a' szerelemnek hevét?
 Bár jegesedve dühödsz, még is megvallod hogy érzett
 22 Aktaéisnak ölen gerjedezésed hevet
 Mint néznéd, ha, midőn szeretődöt elhozni akarnád
 23 Elzárná valaki a' levegőit utat?
 45 A' könnyű levegőt, mérsékeld kérlek, ezentúl,
 24 Roszra ne késztesen tégedet Hippotides
 Ő sikertelen kérésimre morogva felelget
 25 'S a' kék hullámok tornyait égre veti.
 Vajha, merész szárnynyal, Daedállal szálani tudnék
 50 26 Bár közel itt a' víz Ícari partot öblít
 Bár mi lesz, eltűröm, csakhogy a' levegőbe mehessek
 27 A' ki gyakran kétes tengereken lebegék.
 Végre, midőn a' szél, 's a vadhabok ellenem álnak
 28 Első próbámnak képit eszembe hozom
 55 Éjszaka kezdődött (:mert még emléke is édes)
 29 A' midőn elnyugodott házamat hátrahagyám
 Ott haladék nélkül merészen elhányva ruhámat
 30 A' sima víz színét gyorsan hasítva menék
 A' Holdnak remegő sугára lebegve vezetvén
 60 31 Engemet, hív követöm, 's társam az útba leve.
 Ezt én kérlelvén, kedvezz o! Lúna kiálték
 32 Jusson eszedbe, kegyes; Látmai sziklaköre
 Endymion szivedet kegyetlenné lenni ne hagyja
 33 Kellemes Istenné állapotomra tekénts
 65 Te mint Istenné keresél e földön halandot
 34 Hogy igazán szóljak, mennyei, kit keresek
 Isteni lelkekhez méltó erkölcsi ragyognak
 35 Mellyek az égre viszik termete kellemeit.
 Szebb nincs nálánál kivüled, Vénust ha ki vészed
 70 36 Láthatod azt magad is, adj szavaimnak hitelt.
 Mint a' tágas egek boltján sугáraid újúlt
 37 Fénye sok apróbb fényt, csillagokat megelőz

- Úgy ragyog ő sok-szépe felett a' Systai térnek.
 38 Cynthia nints szemed, ha kétesek e' szavaim.
 75 Így mondom ezeket, vagy ezekhez szinte hasonlót
 39 Szólva az éj csendét vizen evezve szegém.
 A' meg telt Holdnak lebegő sugára világlott
 40 A' csillám tükrén, 's nappali fényre dőrült.
 Sem szót, sem zajgást nem hallék, — mormol azomban
 80 41 A nyugvó tenger' mély vize csendes ölen.
 Hallottam Ceycist említő Alcyonoknak
 42 Bús panaszt, s' tetszett nékem ez a' jelenés
 Már elfáradván mind a' két karjaim, a' nagy
 43 Víz színére alig tudtak emelni elé
 85 Végre midőn látám a' métszet: az én tüzem ég ott
 44 A' part engem vár fényivel így rebegék.
 s Fárradt karjaimat megerősítettem azonnal,
 45 Gyengébbnek látszott víz habozása nekem.
 A' mélység hidegét könnyen türhettem hevítván
 90 46 A' gondos szerelem gerjedése keblem'.
 A' mennél közelebb jutok a' várt Szesztai parthoz
 47 Ujra nagyobb szízzel vágyom utazni tovább.

Pest. 1818.

164.

LEANDER HERÓHOZ

- Küldi köszöntését, melyet bár vinne Leander
 1 A' tsendes vizeken, szesztai lyánka, neked.
 Hogyha szerelmemnek kedveznek az Égiek, ámbár
 2 Nem jó kedvvel vesd e' soraimra szemed!
 5 De nem kedveznek; mert meg gátolnak utamban
 3 És nemis engednek futni szerelmem után
 A' nagy fellegetek 's tengernek határtalan árját
 4 Láthatod a' mellyen általevezni nehéz.
 Révünkől egy hajós indul a' tengeri sikra
 10 5 A' ki levélkémet színed elébe viszi
 Őt, mikor útnak eredt, nagy Abydó népe zsi bongva
 6 Nézte, „azért én nem ültem” hajóra vele

110

- Mert így a' szüleim meg tudták volna szerelmünk
 7 Titkait illy vésszszel tett utazasom után
 15 Mindjárt ezt írván, *levelem menj boldogan, Ó majd*
 8 Így szólék: kegyesen szűzi kezébeveszen,
 Tán, mikoron fel akar szabadítani tiszta fogával:
 9 Tán illetni fogod tetszetes ajka közét.
 Ezt mondtam röviden, 's ülven mély tsendben, azonnal
 20 10 Jobbom kezdte tovább jegyzeni titkaimat
 Mellyel kívánnék inkább habot úzni, 's ohajtnám,
 11 Hogy mély tengernek gyorsan evezze vizén.
 Az noha a' nyugovó mély tengeren úszni tanúltabb
 12 Mégis vágyásim hú közölője lehet.
 25 13 Már hét éj múlt el, melly hosszszabb nékem egy évnél
 13 Hogy gödrén kívül a' vizek árja zajog.
 Hogy ha ez éjeken én nyugodtam legkevesebbet
 14 Űzze tovább a' víz vad rohanása zaját.

Pest. 1818.

165.

EGY BARÁTOMHOZ

- Jár hevesebb szekerén nyájasb sűgárra derűlvén
 1 Fébus, 's a' kikelet fejti virágra keblét
 Már Títirus szabadon hajt hűs ligetekre mezőkre
 2 's Zengi furúlyáján Pásztori énekeit
 5 A' Faunok, Satirok kiterűlt lomboknak alatta
 3 Bolyganak, hol fiain egy Philoméla keserg.
 A' habozó csermely kűs partjai közt lezuhanva
 4 Fris csergésével félbe szakasztja szavát.
 A' száraz rezegő ágak levelekre fakadván
 10 5 Szent árnyakba borűlt enyhelyet adnakelő
 Hol, mikor a' nap mély Oozeán özönébe lebuokkant
 6 A' Holdnak csillám fénye remegve boróng
 Melly szép képzeni itt, mint dűlja nyugalmait a' bus
 7 Szűvnek egy elhagyatás, 's mint panasolja baját.
 15 Árva keservének tsak az ernyők néma tanúi
 8 E' közt a' viszhang verdesi vissza szavát.

Öt pedig a' langyos Zefirek környékezik, és gyász
 9 Hangozatit nyugovó térre susogva viszik.
 Mint cseveg a' zöld fürtök alatt sok gyenge madárka
 20 10 A mikor a' lator éj tsende kitűnni siet.
 'S a' piros hajnal előtt szaladásnak eredve homályát
 11 Ritkító gyöngyel harmatoz a' kegyes ég
 Éji setétbe merült halmok kifeszülnek az álmos
 12 Ködből, 's ormaikon virradoz a' nap heve
 25 Képzeni szép ezeket, de mi tornyos várfalak alján
 13 Túl a' természet kellemein lebegünk
 Oh mi sanyar, mi viszontagló sorsokba merülünk,
 A' mikor egy bal fényt űz, nyomoz árva kezünk!

Pest. 1818.

166.

EGY BOLDOGTALANNAK PANASZSZA

Már siet hátra napunk, már int az enyészeti alkony
 1 Minden Morphéus tsendes ölébe borúl
 Én egyedül e' gyászos halom selymére ledőlván
 2 Árva fejem bajait meg keserülve nyögöm:
 5 Délia már feltűnt, bájfénye remegve körülém
 3 Zsengedező gallyak fürtjein által evez.
 És egyedül a' boldogtalanok szívébe felunszolt
 4 Bükra tekint kegyesen Isteni éke felől.
 Már levonúla az éj e' környék bértzire, mégis
 10 5 Jóltevő fényét önti lebegve reám.
 Ám mi haszon? bánatba merült lelkemnek erőtlen
 6 Vágyását a' sors félre ragadja viszi
 A' hűves alkonyodást utálva világot ohajtok,
 7 Int a' nap, 's szaladok zsenge világa elől
 15 Várasból ligetekre viszont a' pusztai térről
 8 Őrült várbatsaló kedvem habozva ragad
 Szárazról tengerre, de a' mély tengeri síkról
 9 Félelmem száraz földre ki kelni siet.
 20 Haj! mi időre leszen már vége ez üldözeteknek?
 10 Vagy mi határ fogadel tsendes ölébe utobb?

112

Ah! hova tüntetedel kegyes Hold, deli képed előlem
Milly szomorú felleg korma vakítja tüzed?
Most, mikor elhagyatom mindentől, még te is elhagysz
És régen keresett fényedet eltagadod

Pest. 1818.

167.

[A' VÁNDOR ÉLET ...]

A' vándor élet szélveszes útjain
Bátran, s dic[s]őn tett többszöri léptedet
Imádja mostis nemzetednek
Hálaadó szava, 's a' keresztény

5 Világ dicsőít, a' vad agyú pogányt
Hogy hátra nyomtad, 's Égre törő fejét
A' porba döntéd Hőseiddel
Annyiszor

Pest. 1818.

168.

[TÉGEDET, A' KI REÁNK ...]

Tégedet, a' ki reánk öntesz 's nyelvünkre világot
Hálaadón tisztel, Te reád intézi

Pest. 1818.

169.

[HÁT ÉN VÉGRE NEKED ...]

Hát én végre Neked mit nyujtsak vissza, Tanítóm
Hogy megháláljam teljesen, a' mit adál.
Tán aranyat nyujtsak? nincs ez meg adatva kezemnek
'S ha csakugyan bírnám, mennyire menne böcse?
5 India kincseivel ha nem tudna

Pest. 1818.

[DRÁGA TANÍTOM! MIT NYUJTSAK ...]

- Drága Tanítom! mit nyujtsak végtére jutalmúl
 1 Hogy megháláljam teljesen a' mit adál.
 Nincsen hatalmam alatt méltán lefizetni adómat
 2 Vedd Te csak a' mit adok, szívem adózva fizet.
 * Engedd hálámnak buzgón kirebegni Nevedhez
 3 Intézett szavait, 's titkos hevére tekínts.
 Hogy ha csekély soraim rendében hanyatlani látod
 4 A' költői tüzet engedelemre hajólj
 A gyakorolt elmét ékes műve kelletí, engem
 10 5 Csak csupa hálaadás, kiszt 's nyom erembe tüzet
 Oh bár ezt tudnám alacson versemben szorítani
 6 Méltó lenne egész tiszteletedre talán!
 Szólni tanítsz magyarul, és a' nyelv titkaid oldod
 7 Nemzetiségednek fénye nagyokra ragad
 15 Érzeni, mint Hazafit gyakor intésekkel is unszolsz
 8 's Ezt régen kezdvén őszbe borúla fejed
 'S ah hányszor fáradsz, — áldás éltedre, magadra!
 9 Hányszor rettent a mély Duna, fagy, zivatar.
 Buzgóságod alatt elenyészett minden, utánnad
 20 10 Zeng a' hálaadó nagy sereg, élni siet.
 Érzéd azt, mikoron felavattak nemzeti fénynyel,
 11 Szép tisztedbe, mi nagy milly akadályos az ügy.
 Érzéd, — szent lánggal forró mellyedben Hazánknak
 12 Serdülő fiait lenni bizatva reád.
 25 'S már elkészülél hogy megnyugtassad az áldott
 13 Szándékon függő lelkeket, utba kelél
 A' haladó évek már visszaborongva művednek
 14 Felségét jegyzik, míg Te Hazánknak örülsz,
 És korcs népeit is megnem csüggedve hevítvén
 30 15 A' koszorús hűség társaihoz vezeted.
 Élj hát érdemeid teljes díszében; irántad
 16 Hogy hálámat adom, légy Te segédet adó

Pest. 1818.

171.

[A' MERÉSZ HALANDÓKAT ...]

A' merész halandókat
 Gyakran segítik az Istenek!
 Gyakran elámultan áll
 Magas

Pest. 1818.

172.

[A' SZÉP HALÁLNAK ...]

A' szép halálnak, bús, de ditső nyomát
 Kesergi Musád, 's szivre ható dalát.
 Elzengi a' méltó Öregnek
 Sírja felett szomorú ideggel.

5 Az árva ömlő érzete tündököl
 's Gyengéd hevekkkel önti keserveit
 Versedben, érzést adsz szavaddal
 's Szíveiket gyönyörűn kifejtetd.

10 A' Híven érző szív magyarázta ki
 Indulatodnak titkait, oh örülj,
 Mert megnyeréd a' miért volt
 Most legelőbb szabadulva húrod.

Pest. 1818.

173.

[KI FOGJA MÉLTÁN ...]

Ki fogja méltán zengeni érdemes
 Honnunk Vitézit, 's Nagyjait a' setét
 Óság ködéből vissza hozván
 Léteiket ragyogobb Egünkre?

5 Egy könnyre-készthő nyájias öröm repes
Szívemben a' szép Hajdaniság eránt,
Melly őseinknek szerte zörgő
Fegyvereit lelapúlva nézte

10 Ti Napkeletnek téres határai
Tanúk lehettek mennyire vitte a'
Dölf Szittyá Hősink harcra búzgó
Lelkeiket, Ti tanúk lehettek.

Hát Nemzetednek dísze, Orondates
Nagy Dáriusnak számtalan emberit
15 Miként tiportad porba ádá
Maszszageták nyomodat követvén?

Miként fenyíté dárdavasad halált
Szóró hegyével büszke sorát ama'
Még győzhetetlen Támadónak.
20 Zengjem'e, vagy Te nem ezt ohajtod?

Képzeld egy omló szírt darabot magas
Bérczről virító fákra rohannia
's Gellérd szikláját bús töréssel
Jönni le a'. nyugovó födéltre

25 Igy forga hajdan a' nagy Atilla is
Midőn veszéllyel hozta világverő
Hadát az ellenség vidékit
Dúlni, 's adó fizetésre készte

30 Még Roma gőgös népe is anyiszor
Győző hatalmát rettegi, 's kérélelé
Hogy meg ne szegné a' nyugalmat
's Ím nemesen könyörűlni kész volt.

Te Jámbor Hős oh Húnyady a' világ
Kínzó Töröknek mennyei ostora,
35 A' gyászos Honnért mint buzogtál,
Mennyi dicső remeket mutattál

Midőn az álnok Holdfele ránk borúlt,
's Kétes veszéllyel támada meg, de ím
Ezen felül is rút irígység
Vérbe kevert agyarát kitette

40

Pest. 1818.

174.

[ŐSZRE HANYATLÓ NAPOKBAN ...]

Őszre hanyatló napokban
Tisztelem Édes szülőm
Az évnék örömet nyujtó
Derűltét,

5

Őszre térnek napjaink már
Eszővel áztat a' menny

Pest. 1818.

1819

[KISDED BOKROKKAL...]

- Kisded bokrokkal födözött bérczeknek az alján
 Szédelgett Dámon, nyáját hajtotta borongva.
 A' kikelet teljes díszében lenge körülé
 'S a' szép hajnali fény kipirúlva tenyésze az égen
 5 Ő pedig egy rohanó csermely zuhogása mellett
 Könybe merült szemeit dörgölve sohajtoza, 's szünet
 Nélkül látatlan Phillisnek nyögte szerelmét.
 A' szomszéd viszhang búsongva felelgete Phillis
 Hangzott a' hegyeken Phillis neve zúga az erdőn
 10 Végre gyötrelmét illy panaszokra szakadva beszélé:
 Hérvadoz a' vetemény; avarokra le szárad az ékes
 Kerti virág, levelek sárgúlva lehúlnak az ernyős
 Gallyakról, a' gallyt veszedelmes aszálya emészti
 Fájinkat többől a' lassú férgek emészti
 15 Réteken, és ligeten minden fű' szára lecsügged
 'S a' kikelet feselő díszét tél dönti le, gyászos
 Órák, melyekben nincs kelleme semminek, engem
 Míg Phillis kedveltt, bájos pillantati csalták
 Lángra vadúlt szívem', minden nyugalomra varázslott
 20 A' Fellegbe ötlő bérczek vadon ormai, zordon
 mély üregek vadakat rejtő barlangok, előttem
 Mind nem rettentők nem voltak csúf helyek, hogyha
 Ő vala, mellettem, maga a' tél zsenge virány volt
 Oh hányszor látám a' mély üregekben üvöltő
 25 Medvét kölykeivel, mikoron Te utánad eredtem

Hányszor ama' vén cser mellett lézzengeni vadkant
 Melly mi időn dörgött, kisede spommal egy édes
 Rémmet után Phillist zengettem, azomban
 A hüvös árnyak alatt keresett szívedre találtam.
 30 Most oh a' Tavasz is fonnyadtnak látszik előttem
 'S annak kellemeit kiragadták tőlem egészen
 'S tán hallád panaszom, de ügyed nincs arra kegyetlen!
 A' kedvesb, de nem hívebb Tytirus él most
 Véled, örök gyászszal fogok erről szólani. — Fordúlj
 35 Hozzám már kegyesen, neked a' szép rétek öléből
 Legvégső bizodalommal szedem e' koszoróba
 Felfúzótt ibolyákat, öröm könny harmatoz égő
 Két szemeimből,

Pest. 1819.

176.

[EKKOR MEG SZABADÚLSZ . . .]

Ekkor meg szabadúlsz vétkedtől egyre tekintve.
 Hogy tudnillik hazug mondásod igazra cseréled.
 Többek eránt pedig elvárhatd, mire érdemet adtál,
 Majd a' háromagyú Cerber fog néked örülni,
 5 Mint Hazaárulót, hálátlant, és henye csalfát
 Torka süvöltéssel fog majd üdvezleni, 's el nyel.

Pest. 1819.

177.

EPIGRAMMA

„Vad Magyarok vagytok” gyakran Boda erre fakadtál,
 Mért? „Magyarúl irtok, 's érzetek”, azt feleléd
 És Te Magyar vagy ugyan, de szelíd, magad adtad
 előmbe
 Képedet. A' ki morog drága Hazánkra', szelíd.
 5 A' ki csak a' számot szaporítja, henyélve dorombol,
 'S a' Földnek bár mely ostoba terhe, szelíd.

's Nincs, a' mit magyar írásból ki lehetne tanulni
Hát minek olvassunk, minek a' könyv, mely Magyarúl
van?''

Hallatlan dolog ez! Te nyugatra tekintesz, o álnok
A' mikoron Keleten boldog tűz osztja sugárit.

25 A' tavasz elhervadt már és azt télre varázslád
Roszra mutat szíved, 's a' jót is roszra itéli.

Már neked Alkonyodik csak ugyan, mert hogyha eszeddel
Bírnál, 's a maszlag nem volna agyadba vegyítve
Tám jobban szólnál, s nem alajtnád ködnek az égést.

30 Engednék, ha lehetne, de lásd hazúgúl szólt nyelved
azokról

Akik most élnek, 's a' múlt századba valának.

Régi vitézínkről mondhattad volna hogy ők még

A' miidőn szűkült Honnyokból Férfi Balamber

25 Nyomdokin e' boldog térségre kerültenek, áház

Dúlás közt nem forgatták a' könyveket, Árpád

Vérengző Lovagit sem vonzá a Tudományra

A' dühös háborgás, buzgány volt, 's életetoltó

Dárda kezőkben, bogláros paripájik omoltak

Bátor göggel az ellenség vad népire; oh de

40 Nem volt ilyen otromba egy is, hogy eladja Hazáját!

Hát még sincs könyvünk? — térj meg nagy örömmel
ajánlok,

Hogy még nem leltél eddig, nem volt ügyed arra,

Ezt mondom, 's ez okért igazat nem szólhata nyelved.

De minek e' szavaim — mondjunk mást: Égig emelked

45 A' Német Hanzok, Tót Jankok könyveit; hinném

Szívesen, ám de Te azt mástól hallottad, utánna

Mondod, 's nem magadé, a' mit szólsz, mert ha Te józan

Könyveket olvasnál, tudnál érezni azokként

Szint olyan nemesen szólnánl. — De Te csak fecsegéssel

50 Töltöd idődet, azért nincs semmi haszo[n]ra ez élted.

Élni ledér Hereként, számot szaporítani jöttél

E' szép fényre? pirúlj buta tagja Hazánknak.

Végre imígy szóltál: ökör a' Magyar, oh Te! — ne így szólj

Mondd inkább: ökör a' Balogh a' Magyarok közt.

Pest. 1819.

[ZSENGE MUNKÁDNAK ...]

Zsenge munkádnak kibotsátatása
 Ellened rontó zivatart hozottfel,
 Melly ímént hímszett tavaszod virányit .
 Télel ijeszti.

5 Erre, ugy vélem, lelapult czudarként
 Meg nem indúlsz, s nem fog enyészni elméd;
 Sem valóságát egyebekhez önként
 Szabva, bomolni

10 A' nemes szívű, valamint az ormos
 Szírt, az ostromló habokat merészen
 Nézi, 's nem mindég hatel a' szeleknek
 Mérge fejébe.

15 Így jutott minden Remek e' világból
 A' dicsőségnek magasabb fokára,
 Így jutottak volt az Égekbe Tyndár
 Ikrei hajdan.

20 A' jeles pályán haladásra gerjedt
 Szorgalom' kedves műve nyerje bérét
 És dicső repkény koszorúzza minden
 hű fiak éltét.

Hála leng Músád ajakán, igéző
 Kellemek tűnnek fel együtt szavaddal,
 Teljesen jegyzéd becses érzetidnek
 Lángjait azzal.

25 Hát tovább mit kér, mit ohajt dühöngve
 Zóilus búzgó örömek közöttis?
 Hagyd el: — ám vigyázz, 's figyelemmel ébredj
 Ünnepi fényre

Pest. 1819.

[NYÁJAS TEKÍNTETEDNEK ...]

Nyájas tekintetednek
 Kis Leányka, hódolok.
 's Arczod gyönyörrel érett
 Rózsájinak pirultát
 Andalogva nézelem
 Ott függnek elmerülve
 Égő szemem figyelmi.
 De, haj Te intesz — megyek
 Viszsa gerjedő heved
 Csokkjaimmal oltomel.

Pest. 1819.

[MIKÉNT REBEGJEN ...]

[I.]

Miként rebegjen tiszteletet szavam
 Ditső nevednek, mennyei férfiú?
 Miként borúljon bő kegyedhez
 Zsengedező erejű Caménám?

Még kétes elmém, — de hevesebb tüzem
 A' mellyet ébreszt . . . bennem örökre gyúlt
 Hálám özönnel nyujta kedves
 Végre törő erejét vezérül.

Bízgat reményem tsalhatatlan szava,
 's A' tiszta érzés gyújta szövétneket
 Mellynek világánál tsodállak
 Tégedet éig ható betsedben.

Én tsak tsodáalom nemzeti fényedet,
 Nagy lelked' elzárt titkaiból világ
 Elébe tűnő érdemidnek
 Béreibel jelesült személyed',

Nem képes illy kész hangokat ejteni
A' gyenge Lantos, — Moeoni kúrt szavát
Érdemli rényed, de buzoghat
20 Szíve szerint kiki bár erőtlen.

A' már öröklő hír mire vár tovább?
Tettid kivágák oszlopodat, 's örök
Tzímek ragyoknak dülhetetlen
Sarkolatin, 's koszorúk virítnak

25 Fonnyadhatatlan szárazon a' körül.
Már el kerülted gyászait a' setét
Éjnek, mi kell több? a' teleknek
Hervatagin kihatótt nagy elméd,

30 Mellyel vezérléd szerzetedet, ditső!
Itt a' tudós kar szét-nem oszolható
Hálája zeng, áldást kiált ott
Pórod az ép telekek kebléből.

35 Érzem müvednek szép foganatjait,
Kedvelttid által vettem azon szikrát,
Melly lelkesítő gerjedéssel
Tűnteti lételemet világra.

40 Miként lesz hálám, 's szívem elég ezért?
Egy mély ohajtás annyi ezer között
Ható' e hozzád? a' mikor víg
Éljeneket dörög a' sziklás hegy

Oh ezt fogadd el, 's a' mikoron közös
Haszonra gerjedt éltedet. egyszerűn
Ajánlom a' bölcs Úr kezébe

[II.]

Miként rebegjen tiszteletet szavam
Ditső nevednek menynyei férfiú?
Mint keljen által bő kegyedhez
Zsengedező erejű Caménám?

5 Kétkedőleg fontolom. A' tsekély
Erő hanyatlik egyre tekintve, más
Részről reményem felsegíti,
Mellyet igaz tüzem allapított.

10 Boldog vidéken lengeti képzetem'
A' tiszta érzés déli szövetneke
Ennek világánál tsodálom
Érdemidet, közösebb betseddel

15 Én tsak tsodállak; zengeni nem merem
'S méltán öröklő tetteidet, nehogy
Homályt borítsön gyengeséggel
Tévelyedő szavam érdemidre

Pest. 1819—1820.

182.

[S IM EGY LENGE ZEFÍR...]

's Im egy lenge Zefír, mely ezelőtt talán
Áldott Rozsaliget fürtjein ömledő
Kintsemnek panaszos ajka körül legelt,
Hózzám Illatozó szárnyaival repül,
5 Ismért hangzatokat hoz darabolva, — 's már
Tündér rémzeteim szerte zavartanak.
Míg végtére letsalt tsíntalanúl oda
Hol zöld gallyakon ált a' remegő világ
Súgarit, 's kegyesem szívreható dalát
10 Mélyebben ki vevém. Ti hüvös árnyak itt,
's E szomszéd ligetek, bérczek orom szikla
Immár távozom, oh töletek, a' kiket
Andalgásim előbb őszve rebegtének,
Elhagylak, 's Te patak, tsergedező patak
15 Oszlaszd könnyeimet gyors vizeid közé
Melyekkel tsak imént partodat áztatám.
Már a' boldog öröm töledis elragad.
Steigethinab vor ruhigem heine ihr selige Schatten

Pest. 1819.

183.

[HOGY KOROSABB IDEJÉN VIRÍTSON...]

Hogy korosabb idején virítson

A' tsendes épség. Oh, Te, tsak azt tekíntsd,
'S a' bennem égő érzetek árjait,
5 Meg lesz jutalmam, nagy nevedről
Fog jutalom, 's öröm áradozni.

Pest, 1819.

184.

[TÍ FELSŐK NEM ÜGYELTEK' E...]

Tí, Felsők nem ügyeltek'e hát illy képtelenekre?
Nem boszszúltok'e illy vétket? Föld terhe nem omlasz?
Nem dördűsz o végzivatár, sok ezernyi nyilakkal
5 Mégsem száltok alá nagy Egek bűnlepte fejére
Máskép

Pest. 1819.

185.

[MINDEN SZÍV NÉLKÜL...]

Minden szív nélkül, látjátok'e Istenek anynyi
Undokságba merült tetteknek szertelen árját?
Föld nem omolszle? világ nem dúlsz zavarokba?

Ezernyi

5 Nyíllal nem száltokle Egek bűnlepte fejére?
A' kormányra, sem a' népeknek sajnos ügyére

Pest. 1819.

[MÁR A' FÖLDÖVEZŐ TENGER . . .]

Már a' földövező Tenger alá elmerült
 Fébus, 's visszaötlő lángja piritgatá
 A' kis fellegeket szép hanyatlása közt.
 Mellyem' fojtogaták bánatim árjai
 5 És mint a' rohanó szikla, reám borúlt
 Bús emléke, lerontó esetemnek; ah!
 Hány ízben lenyomám könnyeimet, mikor
 Mélyebb gondra hevült képzetim önteték;
 Hányszor túntfel hiú képiben a' remény
 10 's Ismét fentlebegő lepleit elvoná,
 Küzdöttem bajimért a' siralommalis.
 Bújim terhe alól fel, felemelkedém,
 Egy csillám akadott gyakran előmbe melly
 Ismét félre voná andalodó szemem'
 15 Majd' a' tsillagokon járva legelteté
 Majd Tybúr, 's az örök Tempe virányain
 Mindenkor magamon, dolgaimon kívül
 A' kedves tsalatás bája körül ölelt.
 De oh karja közül tsak hamar a' való
 20 Kínzó vészeihez visszazidéze vala.
 És mi[n]t a' habozó tenger özön vize
 A' szél mérge miatt öszve verődve kúzd
 s Hullámló zajain torlatokat lövell,
 Úgy elfogta remény, 's félelem a' hüves
 25 Estnek szelleti közt lelkemet, — egy felől
 Aggodás habokat kezde feszíteni,
 Ám a' bizodalom hátra szegé viszont,
 's Jóltévő öliből tsendesédést lehelt.
 Így küzdöttek együtt érzeteim, bajos
 30 Kinnal rejtegetém szívem erős sebét.
 's Már a' tsendes határ éjjele ünnepelt,
 A' természet hüves leple alá hajólt
 Megszűnt zörgeni a' dolgosok ép keze
 A' zengő madarak harmatos ágakon
 35 Édes tsendbe borúlt álmodat aludtanak

40 A' köd korma között égbe emelkedő
Bércznek fáí alatt fekszenek a' vadak
Itt e' fákra füzött árnyak homályiban
Bolygó tsillagival tündökle a' nagy Ég.
Tsak ez 's a' kifolyó tsergeteg árkaközt
Hem[p]jelygő követsek fris zuhanásai
Voltak tárgyaim, és durva tanúim is
Még én bús panaszokkal tele hangozám
Az erdőt, ligetet, 's a' hegyek oldalit.

Pest. 1819.

187.

[A' FŐ BOLDOGSÁG ...]

A' Fő boldogság, mellyhez rövid életüdünkben
Minden szorgalmink, 's ügyeink közelíteni vágnak,
Nem tsak az elrakatott kintsek tárháziban áll vagy
A' Fellegbe merült Paloták fény szobrai mellett
5 Sem pedig a' tele tölt tsűrökben; Az álhatatlan sors
Mindent átölelő karjával határt szab ezeknek
Kintsedet a' bal idő ellenség által emésztí
's Büszke faladdal együtt kitsikarja dühödve kezedből
Hasztalanúl vonatod száraz rögeidben ekédet
10 Gyakran az alkalmatlan idő kifogyasztja vetésed
Tsüröd apad; szintúgy minden jószágod enyészhet.
Nem tsak ezek tesznek boldoggá minket ez élet
Ősvényén egyedül, sőt élni ezekben unalmas
Hogy ha egyéb nints, a' mireánk kiderítse világát
15 A' mi ezeknek diszt tartósabb kellemet adhat,
Lelkünknek nyugvást, gyakran jó kedvet, eszünket
Messze világító fáklyát nyújt, érzeteinket
A' dúló álfény bájától védeni tudja
Az nem Földi! — az Ég szentebb adománya Barátság
20 Mellynek igaz kötelét sem az inség durva tsapása
Meg nem rontja, sem a' vad idő, 's többféle viszonság
A' Rutulok seregén túl volt már Nísus azomban
A' dühös ellenség mérgének halállal adózott
Euryalus, deli társa, ki őt nem győzte követni
25 Hát, ugymond, miidőn Te halál torkába hanyatlasz

Éljeké én? 's keserű fájdalom ki úzi helyéből
Viszsa rohan, dárdát perdít, 's ismételi hartzát
Ritka barátjáért, — éltét áldozza felérte!
Ennyire ment, 's mehetett mindig a 'tisza Barátság!
30 Melly a' hű szíveket halhatlan tette riasztja.
Általa a' szomorúk bajokat könnyűlve felejtik
's Ritka remény árad kebeléből kétes ügyökre
A' kietlen bértzek lesimúlva virítnak előtte
's Minden boldogság örömét csak ez egybe találni.

Pest. 1819.

188.

[FORDÍTSD FELÉM OH DELIA, FÉNYEDET ...]

Fordítsd felém oh Delia, Fényedet
Egy boldogtalan kéri segéd kegyed,
Ritkítsd setétét a' vak éjnek
Míg panaszos szavait kiöntöm

5 Nints nyugtom a' Föld tsalfa vidékein
És A' kerítő török alá bukom
Ha egy reménnyel

Pest. 1819.

189.

[DERÍTSZ VEZÉRLŐ TSILLAGODAT ...]

Derítsz vezérlő tsillagodat felém
Kivánt segédet, Délie, nyujts. hegyed
Ösvényes utján rég' bolyongva
Kúzködöm a' tövissek szegével

5 's Fel nem segíthet csüggedező erőm

Pest. 1819.

190.

[A' SZOKOTT ÚTON REPESŐ ÖRÖMNEK ...]

A' szokott úton repeső örömmnek
Vissza forduló jeleit nyomozva
Áldom e'

Pest. 1819.

191.

EDYLLION

Téli hideg megszűnt, 's mezeinken enyészeti szellő
Lengedez; a' hírmondó fetske

Pest. 1819.

192.

[EGY BOLDOGTALANNAK PANASZA

Ah hova, ah nagy Egek! hova tüntekel annyi szerentsés

1 Napjaim hol kegyetek víg örömekre hozott?

Gyászba borúl éitem, fut tőlem előbbi szerentsém

2 Mellyel egész Földet nyájasan áltölelém

5 Már az idő, mellyben vigasággal adóza szerelmem,

3 Megszűnt, 's e' zavarok közt lehanyatlik erőm

A' rohanó esetek tündér képével enyelgő

4 Érzetek eltűntek hajdani kedvem alól.

Mindenem eldúlá az irígy sors kénye, ezentúl

10 5 Tsak magam, elhagyatott! megkeserülve nyögök

Míg Lidikém ajakán, 's kiderült szép arcza vonásin

6 Függhettek lánggal gerjedező szemeim

's Egy szép pillantat szöke vissza szemembe szeméből

7 Egy bizodalmat adó tsók heve szálla reám.

15 Haj mi igen boldog, mi szerentsés életet éitem!

8 Nem vala illy habozó, tsendesen álla hajom.

De hamar eltűntek nyúgalmam napjai, álfény

9 Volt, mire bámultak megtsalatott szemeim.

Ím más boldog ölén enyeleg szép tárgya tüzemnek

20 10 Elfordúl ha közel járva Feléje megyek

's Tsendemet elzavaró báját elzárja szememtől,

- 11 Ah mi kegyetlen szív ah mi kegyetlen alak!
 „Hát hova futsz tőlem kegyesem, kibem éle remé-
 nyem?” —
- 25 12 Hasztalanul rebegek megveti mindenemet.
 Nints hova fordúlnom, mikor a' rév mellyre ügyeltem,
 13 Ellenem áll, 's a' víz mélyire visszataszít.
 Futva remény nélkül, tova hagyva előbbi tanyámat
 14 Kell tsavarognom az éj kétes homályi között.
 's Tán soha fel se derül, a' rég várt hajnali tsillag
 30 15 Mellynek lángja után fényre derülne napom.
 Tengeren és ligeten, városban, puszta magányban
 16 Nem könnyűlve követ bánatom, úzve nyomoz
 A' hanyatló nappal inségem nyögve beszélem
 17 Szintúgy a' mikorqn kis tüze kelve tenyész.
 35 18 Jöszte felém, kedves! 's ha segéded nyujtod, azonnal
 E'sanyarú inség sullya alól kikelek.

Pest. 1819.

193.

[DÚLJA ELBOLDOG NAPOM...]

Dúlja elboldog napom a' szerentse
 's Bús ködöt vonjon szomorú egemre
 Mindenemből bár kiraboljon a' bal
 Végzet hatalma

5 Engedek; 's a' mit kezeimbe nyujta
 Tsendesen nyujtom kebelébe vissza;
 Nem szegem meg bús siralommal ömlő
 Tünete reptét

10 Ám azon lesz majd örökös nyugalmam
 A' min izzadtam lefolyó napimban,
 Hogy közel járván az egék tűzéhez
 Lelkem is éljen.

15 A' tökéletnek szövevényes útján
Álmadoz szívem, megörült reménye
Hol derül a' rény 's tudomány világa
Mennyei körben.

20 Erre nem dördül az irigy negéd, dolyf.
Keble agg mérgét földözö alakban
Semmi színesség nyoma nem tűnődik
Semmi gonoszság

Szüntelen békét visz előttem elmém,
Meg nem háborgat soha a' keservek
Árja, 's így mindég egyezek magammal
Tsendem ölében

25 Vigadok mértékletesen, 's örülök,
Ha pedig méltó okok érdekelnek
Elborúlt szívem bajait kinyögjem
Gyászamat ülöm.

Pest. 1819.

194.

REGE A' HAJDANISÁGBÓL

Fájdalom gyötrelmi közt járt
Dúlt Hazánknak halmain
A' Király hogy a' Tatár had
dúlva hagyta mindenét.
5 Illy keserves állapotban
Bús nyomok látásával
Fojtogatta érzeményit
Mindenhant, liget vidék:
Gyász feküdt a' tar mezőkön
10 Gyász, hegyek' kőormain
Néma gyötrellem borongott
Mindenütt a' váracon
Mellyeket dühös karokkal
Nem rutolt meg a' pogány.

15 Sírva nézte a' kelő nap
 A' temetlen testeket
Sírva nyújtá már hanyatló
 Lángjait sok porba dúlt
Várhalomra, hol kegyetlen
20 Gyilkolók raboltanak
 Könnyeket hintett az éjnek
 Szép világú csillaga
 És remegve járt az erdők
 Gyilkal undok fáji közt.
25 A' vadak csak tántorogva
 Jártak a' szirtes tetőn
 És kopár földek vidékin
 Étlen kölykeik körül
30 Vérrel habzó csermelyeknek
 Partjain rothadt, eves
 Testek elterülve nyúltak
 's Döghalált lehelltenek
 Kínos inség lepte zúzta
 Hunniát minden felől

Pest. 1819.

195.

[EGYKORON EGY' KAPITÁNY ...]

Egykoron egy' kapitány így szól az otromba Inasnak
 Vesd a' tűzbe hamar, Ormai, e' levelet
Ez meg rezzenvén engedd meg az édes anyámnak
 Küldenem, édes uram, tűz ne emészsze, kegyezz.

Pest. 1819.

196.

[TISZTÚL KÖDÉBŐL ...]

Tisztúl ködéből gyakran hanyatlani
 Készült Hazánkknak bús ége, elvonúl
 a' kormos éj vak sátorával
 's hátra siet vadon udvarába

5 Már nagy Királyink hajdani százakon
Kezdék Hazánkat fényre deríteni
de, jaj! piruló hajnalára
visszaborúlt az irigy setétség.

10 A' vad pogányok, a' haza pártosi,
szomszéd vidékek népei álnokúl
Ősinkre tsapván vég veszélylyel
rettegeték szomorú határit.

15 de mindenek közt Hősei szüntelen
villongva védék, nyugtalanúl ugyan
de ám erősen mennydörögve
áll, 's merőn örök oszlopánál.

20 Most béke nyugszik térein, a' gonosz
hadak ki tűntek, őszve sereglenek
Magyar dalokkal pindus ormán
a' kiderült napokat köszöntő

Músák! — imígy jut minden az ég alatt
a' fő ditsőség poltzira, emberi
rendeltetésünk: sok veszélyből
szálni utobb nyugovó határra.

Pest. 1819.

197.

[FIAD, BARÁTOM, A' HADI ÉLETET...]

[I.]

Fiad, Barátom, a' hadi életet
's Ott a' sanyargást túrni tanulja meg
lovon vitézül úzzön ádáz
Pártosokat rezegő dsidávál

5 Gyakor veszély közt a' szabad ég alatt
Éljen. Midőn ő harczol, az ellenes
Földről sohajtson a' Tyrannak
Hölgye 's együtt epedő szűzetske.

10 Oh vajha! Férjem mint tudatlan vitéz
E' vad keménynyel víni ne szálna ki
Kit a' megőrült rendeken ált
Rontva ragad dühödő haragja

15 Szép a' hazáért halni, ditső dolog
Szintúgy halálod, bárhova fuss elér
A' gyenge ifjúság virágin
Nem könnyörül dühe vad kezének.

20 Nem esmer a' rény visszaverettetést,
Fennyen sugárzó fénye homálytalan
Nem vált az alnép kényiért nagy
Tisztviselést jegyező szekertzét

Töretlen úton, a' ki halálra nem
Méltó, az égnek fénye felé viszi
A' föld porát, 's altársaságot
Megveti fentlebegő dagálya.

25 A' halgatásnak bére nagy, elverem
Tőlem ki Czeres titkairól fetseg
együtt az vélem lákni nem fog
Sem pedig egy ladikon lebegni.

[II.]

Az izmos ifjú a' hadi életet
'S ott a' sanyargást szokjameg és serény
lovon vitézül úzzön ádá
Párthosokat rezegő dsidával

5 És sok veszély közt a' szabad ég alatt
Éljen. Midőn ő hartzol, az ellenes
Földről sohajtson a Tyrannak
Hölgye, 's együtt deli lyánya e' kép'

10 Oh Bár Királyunk mint tudatlan vitéz
E' vad keménynyel víni ne kezdene
Kit a' boszúló rendeket fel-
dúlni vezet dühödő haragja

15 Szép a' Hazáért halni, 's ditső dolog
Szint úgy halálod bár hova fuss, elér
A' gyenge ifjúság virágin
Nem könnyörül dühe vad kezének

20 Nem esmer a' rény vissza verettetést
Fennyen sugárzó fénye homálytalan
Nem vált az alnép kényiért nagy
Tisztviselést jegyező szekertzét

Töretlen úton, a' ki halálra nem
Méltó az égnek fénye felé viszi
A' föld porát, 's altársaságot
Meveti fentrepeső dagálya

25 A' halgatás is nagy jutalomra néz
's Tőlem, ki Czeres titkairól fetseg
Fusson, ne merjen lakni vélem
'S szálni együtt lebegő ladikba.

30 Mert a kegyes Zeusz jókat is öszve köt
Gyakran gonoszszal, méltatlanúl, de a'
Bűnnek jutalma 's büntetése
Nem marad el, noha tsendesen jár

Pest. 1819.

[CSATTOG AZ ÖLDÖKLŐ VIADALBAN...]

Csattog az öldöklő viadalban szánni tudatlan
 Fegyvere Honnunkat pusztítani jött sok ezernek,
 Csattog, zúg, morog a' harcok dühe kedves határin —,
 a' nyugvó Hazafit fegyverre kialtja Hazája
 5 Ébred ez, és szörnyű vasait derekára csatolván
 A' rezgő buzogányt iszonyú markába szorítja,
 Párducza leng vállán lobogója vitézi sisakján
 Gond lepi férfias arcját, hős láng üt ki szeméből
 Győzni vagy halni tudó bátorság sürgeti lelkét.
 10 Ily népet mikoron látok, ki verődve valómból
 Képzelem a' csata térmezején mint villog előre
 hogy közelit ellenségéhez, hogy rontja hatalmát
 's villámmal rakodott felhőként, (:melly ha magashoz
 érkezik, ontja tüzét, dúl ront és döngeti ormát,:)
 15 mint ví, melly szaporán; 's készséggel ereszti ki vérét
 kit mikor él, vagy hal, a' H a z a szent neve buzdít.

Pest. 1819.

IFJÚI ÁBRÁNDOZÁS

Hatalmas érzet, mellyet az alkotó
 gondos kezéből vett

Pest. 1819.

[VILLÁM FEGYVERREL...]

Villám fegyverrel keresett honjokba betérvén,
 Nagy eleink sok századokat, majd mennykövező Mars
 Vérengző s kétes mezején harcolva keményen
 Töltenek el, s készek honügyért küszködni halállal
 Majd békességben élvén közhasznokat üzvéni

Pest. 1819. (?)

A' KORCSOKHOZ

Hová rohantok átkozott gonosz fiak?
 Mi készít ezekre? büntetetlen
 Fog hát az undok visszaélés bennetek
 Tenyészni, gyáva fajzatok?
 5 Az ezredes veszély alatt nyögő hazát,
 Midőn serényen ébredesz,
 Imez fajúltak' átkosan kelő hada
 Alázza, dúlja, dönti meg.
 Atila' nyelve (mellynek intő hangira
 10 Remegve tért ki a' világ
 Előled, ó nagy hős!) íme' dicső, talál
 Korunkban ennyi megvetőt.
 Az, a' mi lételünknek őre, 's nemzetünk'
 Fő kincse, szenved illy csapást!
 15 Nagy átok ez fölötted, ó hazánk! öled
 Sok álnokot nevel ma is,
 Ki dúlva dúl, 's javidban ellened veszélyt
 Szerez, 's egedre gyászt lehel.
 Mért kelle hajdan meghasonlanod, magyar,
 20 Hogy e' nyomokra térj utóbb,
 Holott ma ébredő napunkat fellegek
 Űzik kietlen éj alá?

Pest. 1819.

KLIVÉNYIHEZ

Indúlsz? nyomodban lengenek a' szelíd
 Múzsák, kiket rég híven ölelgetél,
 Indúlsz barátom? Itt nyom engem
 A' henye lét' köre, míg te indúlsz.
 5 Menj csak! körülled béke, öröm legyen,
 'S ha bús valóság' terhe gyötör, remény.
 Menj, 's e' homályos élet' útján
 A' zavarok' dühe közt merész légy,

10 'S megtörhetetlen, mint zavaros habok
Közül az égig fölmeredő sziklák,
Mellyeknek alján zúg az árvíz,
Ormain ég' tüze dúl ropogva.

Menj! Egykor én is elmegyek, és velem
15 Minden világnak gyermeki jőnek: ám
Nem a' csapongó kétes úton,
Nem tünemény javak' édenébe.

Csend, béke, 's a' szent nyugalom' angyala
Véd ott, szabad lesz lelkem az érzetek'
20 Kínzó hevétől: vad haragra
Nem lesz erő, hatalom, kívánat.

Pest. 1819.

203.

[BOLDOGOK A' GYENGÉK ...]

Boldogok a' gyengék, mert tudnak tűnni erősen.

Pest. 1819.

1820

T. CZINKE URNAK

Egy boldog észnek meszszeható tüze
villám sugárral fejti ki a' homály'
irígy öléből rég nem ismért
kincseit a' henye századoknak.

9 Természetünknek titkaiból sokan
tisztább világot hoznak az ég alá;
Ez számmal, és csekély jelekkel
fölhat az égi utak nyomába,

10 's tovább halad még, mint ki egész korát
éltének a' föld utjain éli el;
Amaz vasával dúlva száguld
várasokon, hegyeken, mezőkön:

15 Bátor szívének hódol az alvilág,
kitér dühének minden: erőtelen
hatalma egy félénk Királynak
nem szegi meg szabados menését.

20 Rettegve jár, kel kincsein a' fukar,
és már csak éltét félti, ha látja őt.
O nagyra termett lélek ez! — sőt
még az is, a' ki hadát dicséri,

's eltelve gőgös képzetivel zajos
lelkének árját versiben önti ki,
rest földé gőzén túl az ormok'
napratörő sasakínt kerengvén.

25 De mit tesz ez mind? Gyakran igen komor
a' bölcs, 's kietlen minden egyéb nagy ész,
ha csak fölöttünk jár 's szívünkhöz
nem rokon árjaival csapong el.

30 A had' vezérét hirdeti kürtjein
inségre jutván sok nyomorúlt csoport,
és gyakran, haj! csak így terül el,
nagy neve a' szomorú nyomokban!

Ember! te benned még nemesebbek is
találtatók: a' szív födi őket: az
35 őszinte, jó szív, melly nagyobb kincs
hogysem elég jelesen nevezni

képes lehetnék. Ám de ne csapj tovább
áldozni készült érzetem: itt leled
kedvelt Tanítód jó szívében,
40 tárgyaidat: nosza szótlan áldozz!

Pest. 1820.

205.

A RÉGI ÜDŐK EMLÉKEZETE

Tehát ezekre kelle jutnod, o Haza!
hogy ön fiad tiporjon el,
's pártos kezekkel tépje, foszsa kebledet,
melly szülte és nevelte őt?
5 Hah! rút hasonlás! általad fogy a' Magyar,
mérged csavarja őt alá,
úgy hogy ne lássa majdan a' dicső Eget,
holott ragyognak Ósei,
's örülten a' vitézi tűz helyett dühös
10 pártok vezessék fegyverét;

5 hogy más kegyéből várja a' magasztalást,
 's nem szíve, karja adja meg.
 Ha valaha (:ments meg Nemzetemnek Istene!):
15 így el fajulna a' Magyar,
 a' vad Tatár még kétszerezve táborát
 ismét rohanjon ellene,
 's minden veszély, mellyet ki álltak Ósei,
 szálljon fejére, 's döntse meg;
20 előbb, hogy sem felejtse férjfi érdemét
 és rút alázat nyomja le.
 O! ezt kívánom én, ha tán utóbb imígy
 megrontna pártos érzeted,
 hogy férjfi korban; nem gyalázatok között,
 's lassan fogyasztó módokon;
25 hanem iszonyú fölséggel a' villám szerint
 tűnj el, dicsón halj, 's veszz magyar!
 Ekép beszélt el keseredetten egy Hazafi
 látván Hazája' térein
30 a' sok Magyar, kit átkosan teríte le
 külső segéddel a' Magyar.
 Így szól: utánna jajdúlt a' vidék' szele',
 's rá zúga egy bús fergeteg;
 irtóztatón morgott szavára a' hegy is,
 és hármasan dörögte vissza, „veszz Magyar!”

Pest. 1820.

206.

HUCSKÓ

Miféle gerjedelem zavarja lelkedet?
 hová ragadnak vágyaid?
 Mit pislogatsz Miskolczi békaként? —
5 talán reményed int, hová?
 „Hah! 's nem pirulsz, tapasztalatlan, kérdeni
 „mi szülhet illy nagy változást,
 „illy kedves, — édes kínokat? — szerelmem az,
 „Oh üdvözítő gondolat!

10*

147

10 „Szerelmem az, melly égre tolja lelkemet
„s dücső nagyokra ingerel.
„Boldogtalan! rideg szived mit érhet illy
„bájos segédnek nélküle?
„Sajnállak” — így szólt, ’s nedvesült szemét mohón
15 hunyorogva öszsze forgatá.
’s reszketve mint a’ szél zavarta kis levél
vagy harmat a’ fű bársonyán,
már mint ha birná szíve tárgyát, elmerült
csélcsap tüzeiben a’ bohó.
Hucskó! — de mit nyersz gyenge Muzsa illy helyen?
20 Ő csak tapasztal, és hitelt
bár melly okokkal vígad ő nem ad neked:
de még is — Hucskó! hallj tehát
Ha majd reményed bételik, ’s kívánatid
tárháza fogytig megapadand
25 Mit vagy teendő? majd ha csak Való marad
körüled az, melly nem terem
többé reményt, sőt gyakran aggodalmakat
fizet jutalmúl, ’s el tűnik.
Úgy mint ezen szó, mellyre most figyelmezel
30 el tűnt, utána társinak

Pest. 1820.

207.

SONETT

Jó reményi a’ jövő időnek,
Bár miként megúntam immár éltemet,
’S kértem, hogy tovább ne bukjam, végemet,
Kedvre bátorítva élni késztnek.

5 Élek; a’ csaló napok sietnek,
Szívszakadva várok: a’ várt perczenet
Megjelent, ’s hah! melly kecsegtetett
A’ remény, nem szül valót szívemnek.

10 Milly sokat visz gyors időnk magával!
Nézd, amott a' múltak' néma tengere
Tág ölébe minden voltat bévere.

Oh! csak a' remény a' biztatással
Nem merül el abba; sőt előbbre kel,
'S a' jövőből hozzám új csalást lehel.

Pest. 1820.

208.

KÚTIRÁS

Földbe rejtett és homályba
A' hatalmas úr' keze,
Csinos útra, 's fémre hítt az
Ember, 's új díszet szereze,

5 Hogy segítsek, majd ha tűzláng
Út ki, 's dúlva terjedez;
Vagy szomszában a' melegtől
Lankadó test csüggedez.

10 Nézd, mint szórják a' szabadság'
Gyors szikráit habjaim,
Mint ragyognak fénysugártól
Éledő csillámaim!

15 Téged hirdet, ó nagy isten,
Általad lett mindenem;
Néked, ember, hálaképen
Csörgedezzen friss vizem.

Pest, vagy Börzsöny. 1820.

EGY VÁRAS, ÉS PÁSZTORLEÁNY

VÁRASI

Dísze vidékednek, mért távozolannyira tőlem
 mért riadoz nyájad remegő léptednek előtte?
 nem vagyok én sem az erdőknek fene farkasa, mellynek
 orkörmét a' nyögve futó juh nyája kerülje,
 5 sem vad erőszakos a' nyájnak jó Pásztorra ellen.
 Állj meg; már minden kezd állni körüléd: az erdő
 a' fészkekbe szorúlt madarakkal nyúgszik: az ékes
 Rét, liget elhagyatott: barmok nem járnak ölében.

PÁSZTORLEÁNY

Alkonyodik: juhaim fáradtan akolba sietnek:
 10 Pásztorra nyájamnak magam is haza térek azonnal.
 Otthon vár az Atyám, várnak fiatalka Öcsém,
 's kised markokkal, gyengén mosolyogva, rakottan
 hozzák el nem zárt kertünkből a' piros almát,
 szép mogyorót 's e' kis nyáj adta turokat előmbe.
 15 Mért kísérsz jövevény? mi javadra lehetne segédem?
 Kell' e? talán szállást keresel nyugodalmat ohajtván?
 Béfogad édes Atyám, (sőt itt kiki befogad) osztán
 szolgálnak kedvedre, ha kell, fiatalka öcsém
 Kedves izű eledelt rakok én is örömmel elődbe.
 20 Vagy tán tévelyedél, mikor e' tájakra vetődél,
 's útba kívánsz igazodni tovább földekre menendő?

VÁRASI

O gyönyörű, te kívánságim fő tárgya, nem útra
 Nem meszszebb földekre megyek: már vége utamnak.
 Itten, ezen tájon fogok én nyugodalmasan élni,
 25 Itt hol Atyám, nagy Atyám meghaltanak, halni, ha
 nincsen
 tiltva viszont meg térni szülő földemnek ölébe.
 Mellyből elragadott csábító szókkal egy álnok

's a' kietlen város' zajos örvényébe merített,
 Nem lehet ott az otromba falaknak gátjain által
 30 látni, miként kel az ormok alól, mint nyugszik el a' nap
 szép fölségében, mint itt láthatni gyönyörrel
 Izzasztó heveit dél tájban szórja csak, és nincs
 melly hűvös árnyékot nyujtson, puha pázsitos erdő,
 A' suhogó lombok, patakok csörgése, vegyülten
 35 a' madarak csevegéseivel mílly kedvesebb itten:
 Ott háborgó zaj szegi a' szép reggeli csendet
 's ekkor kezdődvén a' késő éjbe merül el.
 nyájas lányka, nem útba kíván igazodni szerencsém,
 melly ide vissza hozott, legyen itten vége utamnak.
 40 Ó de tekints könyörűletesen kándúlta szívemre.
 Völgyeken, és hegyeken egyirányt szédelgve kereslek,
 's ott, hol fürtjeivel födelet sző a' hűvös erdő,
 's ottan is hol lassú csörgéssel ömöl le

Börzsöny. 1820.

210.

PÓRDAL

Hej, Kató ne szomorkodj
 mindég nem lesz így
 Nézz szívemre, 's a' gonosz
 nyelvinek ne hidj.
 5 mert sokat mond az a' mit
 a' ki gondatlan elhitt
 baját tetézi

Börzsöny. 1820.

211.

AZ ELMENŐHŐZ

Oh! ki tőlem, 's bút nevelő szívemtől,
 Mint hiú árnyék, el akarsz szakadni,
 Nézz, midőn elmégy, panaszimra vissza,
 Nézz, de ne sajnálj.

8 Szép derűlten fog neked a' kegyes nap
Sütni, hús szellő leszen úti társad,
Elkerül éjszak' zivatarja, 's a' vad
Sorsok' haragja.

10 Oh! ha tán ekkor kinyiland szivedben
A' szelíd kedvek' 's örömek' virága,
Oh csak akkor, szűz ajakidra kérlek,
Jussak eszedbe.

15 Nem borúl el szép napod és szerencséd,
Majd ha rám gondolsz, sem az édes álom,
Melly vidám lelked' tüneményein leng,
El nem enyészik.

20 Bánatom, mint hű követő, veled megy,
Ah de ez sem von gyönyörödre felhőt,
Meg ne útáld, mert csak azért sohajtoz,
Hogy ne felejts el.

Börzsöny. 1820.

212.

EGY KORÁN HALÓ VÉGSZAVA

Oh! most hallgass rám, csak most végtére figyelmezz
sok bajok', és örömek' lakhelye, földi világ
Vigságért nem eped búcsúzó lelkem utánad;
Haj! számára kihalt színeden a' vigaság:
5 Nem kér e' rebegő ajak, hogy gyomrodba temessel;
Önként is be rekeszt sírom üdőnap előtt:
Ám de ha már el kell fémedtől válnom örökre,
a' vad enyészetnek szóttalan helyt nem adok.
Ott küzd egy nyomorult féreg kis veszte' bajával,
10 's végmozdultában port zavar hantjaidon.
Egy másik szomorú hangon zeng végekor: ennek
haldokló szeme rád, 's kellemeidre mered.

Én, illy lelkessedt, elmuljak-e szúnyadozóként?
Szótalan adja-e ki lelkemet a' hideg ajk?
15 Oh nem! Szólni fogok, hogy az intést hallja kelettől
nyúgatig a' ki csak ért, 's emberi szóra ügyel,
Szólni fogok, hogy dél éjszagnak vissza dörögje,
és bár sok szivekig hajtsa beszédeimet!
20 Hah! lehanyatlík már 's nem bírja kivántomat a' test,
fagyva szorúlt útján csak hörög a' lehetet.

.....
Húgom gyenge szemérmében fél védni, 's azért is,
hogy testvére vagyok, földre tekintve pirúl.
Haj! nem tudják még, hogy többé nem lehetek rosszsz,
hogy fölös átkok alatt bús temetőmbe rogyok.
25 Nem tudják! — De ne is tudják: szomorú fa takarj el,
Szellő, vidd szavaim, vidd tova 's ifjakat ints!

Börzsöny. 1820

213.

[A' KI NEM TUD ...]

A' ki nem tud dinnyehéjből
vas szeget faragni,
hegyre futni lába nélkül,
szembekötve látni;

5 's még merészel emlegetni
szegletes kört nekem:
jó eszének híre nélkül
fecseg az, vagy bolond.

Börzsöny. 1820.

214.

A' BUJDOSÓ

Fölkerestem nagy zajában
A' világi életet;
Láttam mint ragyog sugára,
'S milly csalárd uton vezet.

5

A' barátság' szűk hazáját
 Megtapodták lábaim:
 Itt sem, ott sem teljesültek
 Nagyra vágyó álmaim.

10

Légy segítőm, légy nyugasztóm,
 Ó magánynak istene!
 Itt reménylek: bár örökké
 Bús vidéked rejtene.

15

Ím kor-ette szirteiddel
 Háladón ölelkezem,
 Búra hajló lombjaiddal
 Bút pihegye mérkezem.

20

Nem kerülöm völgyeidnek
 Szent homályát, rémeit,
 Sírva járom fellegekre
 Nyúlt hegyidnek bérceit.

Légy segítőm, légy nyugasztóm
 Ó magánynak istene!
 Még ohajtom, bár örökké
 Bús vidéked rejtene!

Börzsöny. 1820.

215.

A' SZERELMES

Hah kié vagy most, ki csak érttem égél,
 Életem', kedvem' 's örömmim' reménye?
 Mért remegsz bágyadt szemeimbe nézni?
 Szómra felelni?

5

Nem; tovább így nem gyötör engem e' kín,
 Megvető szemmel soha látni nem fogsz.
 Majd kemény mellvas földi bús szívemnek
 Gyenge hevültét.

154

10 Kard szorúl vesztet nyomozó kezembe,
Elvadúlt lelkem viadalt ohajtoz:
Ott jut a' sok száz, sok ezer halálból
 Nékem is egy még.

15 Istenünk véled, 's velem is! — Te sápadsz?
Rémkönyűk dúlják deli arczod' ékét.
Hah mi ez? mit kér, mit akar rebegni
 Szóttalan ajkad?

20 Értlek: a' visszás hatalom nyomott el,
Hú maradtál még szerető szívemhez.
Oh ezen csók, melly heves arczomon forr,
 Ézt bizonyítja.

Jer, körül foglak, valamint az árvíz
A' magas partú szigetek' vidékét;
Jöszte: keblemből csak az úzhetend el
 A' ki teremtett.

Börzsöny. 1820.

216.

A' GYÖTRŐDŐ

Hajt keservem, hajt az ínség,
Hegyről völgyre tévedek,
Dúl belül a' nyugtalanság,
És kívül a' vad szelek.

5 „Haj! hová mégy” így kiált föl
Bennem egy bús gondolat:
Hasztalan jársz: nem találhatsz
Életedben jó utat,

10 Nem talárod a' valóság'
Száraz útján kincsedet,
Mellyet hímezett öléből
Véled a' remény szedet.”

15 Hah! miként dúl ez szívemben,
 Mint emészt ez engemet!
 Bennem ez minden kívántat
 És vidúlást eltemet.

Itt bolyongok elborúlva
 Egy kopár domb' tetején,
 20 Itt, hol a' fű mind kisült már
 E' terült sír' fenekén.

Vad dühével és zajával
 Nem riaszt a' fergeteg;
 Zápor omlik, csapkod, és már
 Szinte mindenem remeg;

25 Én bolyongok: a' levelkék
 Hullnak, a' cserág suhog,
 Vagy tövétől elszakadván
 A' derékfa csikorog.

Én csak andalgok. — Ha ismét
 30 Eljövend az ősz' dere,
 'S fonnyadozva földbe száll a'
 Nyári tájak' kelleme;

Oh talán széthordja addig
 A' futó szél poromat,
 35 És magam sem, más sem érzi
 Olthatatlan kínomat.

Börzsöny. 1820.

217.

[A' JÖVŐNEK SZÉP REMÉNYIT...]

A' jövőnek szép reményit
 dúlja bennem a' való
 's föltünendő napjaimnak
 fénye már borong, 's csaló
 5 héj! ti veszni tértt koromnak
 átkosan költt csillagi.

Merre viztek? vak hevemmel
ki fog sorsot osztani?
Évek hogyha elhaladtak
10 vissza sem tekintenek
Másolatlan megy folyások
És azokkal mindenek.
De ti szánatlan keservim
Szüntelen mért gyötretek
15 E' sebes szív érzeményit?
tán hogy sírba úzzetek.
Nem! — tovább is élni enged
élni, búban sínlenni
Lételemnek alkotója
20 's a' halállal küzdeni.
Zordon álmok éjjelenként
Nappal üldöz [a'] való
Képzetimnek tengerében
Minden engem furdaló.

Börzsöny. 1820.

218.

AZ ÉLETGYŰLÖLŐNEK KETTŐS PANASZA

1

Rejтеzz gyűlölt nap, mely bűmra világodat öntöd,
a' zivatar felhői megé rejтеzz el előlem!
Hervadj leptem után, 's szemeim' láttára borúlј el
természet, mely díszeidet csúfomra nevelted.
5 Hah! vagy mért vagyok én nyomorúlt! a' boldog
üdőkben?
Illy inségre jutandónak mért kelle születnem?
Vagy mért kéne tovább bajaimhoz kötni az élet'
Csalfa kívánatját? Nyilј lelkem' rejтеke, vagybár
nyilј te, keserves szív, s mondd el, milly terhes az élet.
10 Inte az ifjúság' gyönyörűje, de nem fogadám el,
férfi dicsőség szólt hozzám a' mennyek' öléből:
tűzbe jövék: buzgóságom könnyekre fakadt ki,

Haj! de hevültöm után, boldogtalan hátra maradtam.
Most gyász képzeitem dulkan, 's a' csalfa setétség'
15 országát keresik: örömem poklokkal határos.
Isten! ez életnek, haj! e' kínosnak adója,
Átkot nem mondok létemre, de meg ne neheztelj,
hogy jóvoltodnak hálámat sírva nyögöm ki
és napodat, mellynek fényét bajaimra derítéd
20 régi keservemmel küzdvén bujdosva kerülöm.

2

Születni, megszületni
pokol 's ég énnekem.
Boldogtalan, ki sírját
magában ássa meg.
5 Nézz rám, világ, ha szánni
nem tudsz, sohajtani,
szánj, és sohajts helyettem
mert én már nem tudok.
Oh hányszor állok itt már
10 a' nap' kitűntekor,
hányszor bolyongok így el
azonnal estekor,
's nem változik negédes
bajomnak érzete!
15 Miért is vetsz sugárt rám,
nap, mellyet gyűlölök,
Mért jössz, világ...
Vad üldözöm te is?
Oh lennem, ekkép lennem
mért kell...
mért kell, boldog Isten,
.....

Börzsöny. 1820.

[RABULÁHOZ]

[BOLDOGSÁGOT OHAJT, O BOLDOG RABULA, NÉKED...]

Boldogságot ohajt, o boldog Rabula, néked
 Dalra-fakadt Múzsám Tolna' vidéke felől:
 Bús örömet, beteg épséget, 's elavúlt rozs két garasossal
 Nagyra dagadt erszényt, 's egy guta-csapta zsebet.
 Jéggé vált keblet, mellytől a' lányka szaladjon,
 térdig ronda szakált, borzasat, és vöröset,
 Mellynél a taplót meg gyujtani gyenge dolog lesz;
 's mellyből végre kötél fonni nyakadra fogunk.
 Ám de, hogy e' pompás örvendésemre el ájulj:
 Élj nagy kínok közt százezer évi halált!!!!!!!!!!!!!!!

Börzsöny. 1820. december 16.

[AZ IFJÚSÁG ÉS ÁRTATLANSÁG]

Az IFJÚSÁG

(Egy szép tájan a' fák között bolyongva, végre előbbrejő.)

Csendes vidék! o kedves hely nekem!
 fogadj öledbe ismét engemet,
 itt, lombjaidnak édes alkonyában
 5 itt, e' virágos térnek halmain
 itt, hol mosolygva néz rám az anya
 természet épen hagyott tanyájiból,
 o itt felejtve földi terhemet
 a' lelkesülés szárnyain magasb
 10 világra intnek büszke vágyaim;
 Emelkedő erővel andalog,
 lelkem rokon sugáridon, nagy Ég!
 Varázs kezekkel von föl angyalom
 A' jó', dicső', szép' honnja' szent körébe,
 15 holott ezer képekben állanak
 azok, miket csak imádva tisztetek,

mert nagy köz áll előttem, és fenyít
a' benne dörgő szörnyek áldühe. —
hajlékonyan fogadbe minden érzést
20 őszinte szívem, — néma re[j]tekében
sok új öröm csilláma támad,
's azt még nem ismert bájok éltetik
És rémzetek előmbe festik a' jövőt,
's bár melly zavarttak, kedvesek nekem;
25 és áldva nézem a' kegyes tavaszt
melly e' vidéknek ennyi bájot adott,
olly andalító hangot a' pataknak
Zuhogva ömlő kis tajtékiban,
mert ez hevíti néma lángomat
30 's mint a' piruló rózsa bimbaját
Úgy fejt mellyem' régi titkait,
ki csalja tőlem érzeményimet
mint annak egykor gyenge szálaít. —
Most, most vagyok valómnak érzetében
35 olly büszke, nyájas, meg bizott, 's merész
mind a' magasra törni szüntelen
mind a' vidámság karjain lebegve
szelíd enyelgésekre hajlani:
Amott ezer felől halálba omlani,
40 megvíni a' föld durva szörnyivel,
irtózat átok között serényen állni
még akkor is, — midőn kiütve sarkiból
Rázkódva dőlne össze a' világ
's visszás zavarral zúgna útamon
45 itt nyájasan kényem' vidám ölén
felejtve szívem agg kívánatit
lassú gyönyörrel élni csendemet
szabad körű világom ernyejében.
itt a' valóság hinti kellemét
50 ott csak veszélyen izzadásokon túl
ragyog reményem szülte szép egem,
's annál hatalmasabb erővel hat
reám, minél továbbra távozott,

55 Ellenben itt simúlva oszlanak
vad kérdésem büszke tornyai
és a' jövőnek szép reményeit
a' szebb jelenlét tárgya szét veri.
o milly időben késel édes óra
60 melly e' tünődést földerítve bennem
kifejtsen habzó kéteim közül!

AZ ÁRTATLANSÁG

(:nyájas lépésekkel együgyű ruházatban, félénken közelget:)

AZ IFJÚSÁG

Ne olly remegve szép leány, — te félsz?
Járulj idább — igen szemérmesek
65 de nyájasak lépésid arczod, és
pillantatid — mondel ki légy és honnan érkezel?

AZ ÁRTATLANSÁG

(:közelít:)

Oh ékes ifjú, félve járok én
nem minden ember ad helyet nekem:
Serdútekor még — könnyezésre méltó! —
70 vak tévedéssel kezd hanyatlani
's letépve létem' gyenge kapcsait
mellyek szívéhez húztak, eltaszít,
azután merész önkénye utjain
megvetni mindent, a' mi szent, 's dicső —
75 földülja ő a' szép természetet,
Éggel, pokollal kész csatára kelni
's csak hogy be teljen, a' mit ő kívánt,
a' legsetétebb kárhozatba dől.
de, nálad, — oh ez ritka tünemény! —
80 nálad találok régi díszemet;
meg nem gyalázva, mint az ősnapokban,
méltó örömmel itt mulathatok:

Mert még te nem vagy a' csalárd világ
titkába jártas. — érzed, elhiszem
Erődöt, így kell minden ifjunak,
85 de érzed azt is hogy te a' tilos
roszszért veszélyre nem bocsátkozol.
jót, és nagyot de nem tilalmak ellen
kivánsz te, és mint férfi, büszke vagy

AZ IFJÚSÁG

Igen, Igen, érzem én erőmet, és
90 úgy érzem épen, mint te gondolád,
de, ám bocsáss meg, hogyha tévedék:
— Ábrázatod, kegygyel folyó szavad
— Száz kellemeikkel ígöző termeted
mind annyi fölség! égi származást
95 Jelentenek — —

AZ ÁRTATLANSÁG

halljad tehát, mivel
kivánsz felőlem tudni: — *Artatlanság*
nevem — a' Teremtő küldé engemet
E Földre égi társaim közül.
100 Az új teremtés zsenge lényei
Akkor kelének kedvesebb világra
A' semmiségnek néma éjiből.
O akkoron vevé az ember is,
— képét viselvén a' nagy Alkotónak, —
hálás kezekkel szép tulajdonit,

Börsöny. 1820 vége vagy 1821 eleje

221.

[CSENDES VOLT AZ ÜDŐ...]

Csendes volt az üdő, a' nap nyugovásra hanyatlott,
Izzasztó melegét gyengébb sugarakkal eresztvén.
Minden meg némúlt: munkáját félbe szakasztá
A' művés, és fáradt testtel készüle pihenni.
5 Akla felé sietett a' nyáj, víg pásztora végző
dalt fúván lassú lépéssel ballaga véle.
Egy vándor, — csak ez egy volt még a' tiszta mezőkön

Izzadtan, porosan; minthogy már reggel eredvén
Utnak egész nap hevét folyvást érezte napestig.
10 Most, hogy az ormok alá szemlélte hajolni napunkat,
Utjából ki csapott kétesb ösvényre menendő.
's egy kisség meg is állapodék; nem, mintha tovább már
nem győzné utját; fáradt ő nem vala; Mert oh
15 hogy lehet az fáradt, ki belőlről szüntelen újul
's csak tüzes ösztöneit-erejét soha sem veszi számba?
Pindus' hegyére akart e' jámbor utazni, de rozsziúl
volt utasítva, szegény, 's így botlott csúfos helyekre.
Jobb lett volna örök csendben bészárva maradnod
O nyomorúlt, 's házad küszöbét öröznöd halálig.
20 Jaj! de elindúltál, 's nyomaidd külföldre ragadnak!
Lássuk azonban mit kezd most, vagy szolni akar tán?
Halljuk „az esti setét kezd már sűrűdni körülém
„'s míg bátor sebesen haladék, távol van irányom.
Itt e' hegy, melly fellegekig nyújtózik előttem,
25 Pindus, mint mondják, a' Muzsák lakhelye. Haj! mint
Érzek, haj! mint lelkesedem néztére; valóban
Itt nem halandó, nem közlelkű nép lakik. Útra —
Útra tehát". Igy szólt 's letörölvén ökle porával
Arca' verítékét, valamint a' tengeri habzás
30 vagy mint éjszokról zugván a' fergeteg, omlótt
kész a' szörnyekkel bajt víni, ha ellene állnak.
Nem kellett neki ló, se számár (maga volt az!) erősen
ment gyalog a' hegyeken, 's már majd tetejére nyomóla,
hogy felhőbe borúlt a' hold, vezetője nyomának.
35 Nem de talán csüggedt, kétségbe merüle vitézünk,
's 'a zordon felhőt szidalommal verve meg állott?
Ha! nem, erőt vévén „sok bajt meg győzni dicsőség,
a' könnyű nyereség örök hírt nem szülhet" ezenkép
biztatván tetemét vakon omlott Pindusa' téréen,
40 's bár lassú volt már, mint a' lúd szárnya-szegetten
örültségében gyorsnak gondolva menését
Egy csalitos, tüskés tájt kezdte tapodni. Ki kétli?
lábát tüske szurá, kóró veregette pofáját,
's gyakran földre bukott tövisembe kötődve, de mind ez,
45 's tán még szörnyebbek sem fogták volna el utját. —

Ábrándozva bukott 's ugyan úgy kele vissza helyére
minden léptével nevelődvén régi reménye.

- Jó darabot haladott, kezdett ritkúlni veszélye
's mint véle, 's neszezéséből is merte gyanítani,
50 Pindusa itt volt már; mi esett? énekli, azontól
nyert költői szabadságát szájhúzza nyeríteni
A' mikor érezvén őtet közelebbre vonúlni
A pihenő Dallos, 's nyöszörögtét rosszra itélvén
Patkótlan lábbal jól meg rugdalta födetlen
55 Mejjét, oldalait, 's az után vízmosta fejét is.
Több neki nem kellett; volt áldás rajta. Nem érzett
ő itt fájdalmat, nem csüggede — semmi setétség
nem volt utjában. Feje, mejje csodálatos hévvel
Megtelt, 's már ekkor fő pontját érte bolondos
60 Gerjedezésének: nyomorúlt így tére körünkbe!
Erdő, rét, ligetek, várak nem mentek előtte
végig élénekel ő a' portól kezdve Urukig
mindent: állatot és, ásványt, 's növényi csodákat.
Mert a' vers-kórság forrton forr keble körében.
65 Fuss jövény, kórsága elől fuss, merre szemed lát
Majd, ha utól érhet, füledet bétölti zajával
's akkor, nincs mentség végig kell hallanod utja'
ritka szerencséit 's bár mint gúnyoljad, öröklő
hűséggel nagy Apollóját harsogja, 's azontól
70 És vigadó hanggal kezdé nyöszörögni köszöntő
verseit. A' szomszéd sértések' gyülte idétlen
Dallását nem tűrhelvén rőfögésre vetődék.
Ez neki új Múzsát mutatott. Mert „Nem de az elmúlt
dolgokat, a' történetet így kell rendre beszélni?”
75 kérdé, 's új rőfögést hallván nagy erőszakot érzett
lelkében, 's történeteket mert nyelve rőfögni.
Ádámon kezdvén három, négy szóval üdönkig.
Balgatag; a' csendes major álmát félre ijesztvén
minden zajban ezer Muzsát lelt 's a' czudaroknak
80 még czudarabb követője nehéz kínokba merüle.
Most, hogy csendesség lön, egész füllel neszez ő is.
Egy tücsök (o botlás) recegett mellette. Mi ujság?
Szívszakón „Szerelem, szerelem milly keillemes hangod”

így ordíta 's szerelmekről gyötrődve nyiforgott
 85 Elmondá, mint érte szívét nyíla kisdéd Amornak
 A' mikoron Pannája pofon veregette otromba
 eskedléseiért, 's még mennyit monda, mi szépet!
 Ezt is elégelvén míg Pásztori éneke nem volt,
 Ohajtá pedig, és már honn föl tette magában,
 90 hogy, ha szerencsés lesz Pindust valahára tapodni
 Bár mibe telnék is, megfogja tanulni, 's mivelní.
 Indúl. — Haj hova mégy, boldogtalan? haj! hova csábít
 Elhíttető, részeg képzésed' gyáva csalása?
 Mégy, — sem tűz, sem víz meg nem gátolja menését, —
 95 egy juh akolra botlik, 's ész nélkül tétova futván
 itt az ihász paripája kerül útjába először.
 Melly nagy üvöltést kezd nem várt láttára emelni
 A' haragos mennytűz így harsog déli keletről,
 Így ropog, így csikorog gördültekor Aetna sziklája,
 100 Mint e' tébolyodott' füliben hangzának az ocsmány
 Tátosnak szelet indító botor ömledezési.
 Késedelem nélkül leborúl hát, 's a' nagy Apollót
 (Oh butaság!) teljes rabsággal kezdi imádni
 A' komor álmokból fölocsódott régi Fülesben
 105 Oh ha ez áldozatot képes lett volna becsúlíni
 A' harsány dalló, valljon ki lehetne kevélyebb
 Mint a' gyáva számár? Valljon kilehetne szerencsésb?
 Jaj! de nem érté e' hódúlatot, és az előbbi
 Ének folytával nem szűnt rémítíni az álmot,
 110 A' mikoron nagy alázattal lábának előtte
 még most is csupa kábúltan fetrenge Poetánk
 Mert, mint észre vevé az előbbi dicséretes hangok
 E' harsány dalban mind úgy egyesülve valának
 hogy mind részenként, mind egyben ritka tökélet'
 115 fő példájí lehetnének, szóval, hogy lantos Apollo,
 Ó maga zengene így. Már majd rikkantani kezdett,

Bőrszőny. 1820 vége

KISEBB KÖLTEMÉNYEK

1821—1826

1821

A' PÓKFI ÉS SZÚNYOG

A' pókfi hálót szőtt magának a' falon.
 Körüle büszkén repkedett egy czinczogó,
 'S csufolta a' szorgalmas állat' kis művét;
 Mivel belőle néhány gyenge szálakat
 5 Kitéphetett. 'S már gondolá, hogy ő egész
 Hálókat is fog eltapodni gögösen.
 Így új erőt vesz, csattogtatja szárnyait,
 És majd középig tolja döntő mellvasát.
 De ott akadt: kicsiny párája nem bírá
 10 A' nagy vitának tetteit, 's midőn kevés
 Váratra ismét hánykolódván még szorosb
 Bilincsbe jutna, ím rohanva és sebes
 Vágtatva jött már a' hatalmas gyilkoló.
 Ekkor letörlé könnyét, 's mintha itt dicsőn
 15 Lelné halálát, így beszélt: te vérszopó,
 Jer csak, kötzd le jobban hősi testemet:
 A' jó ügyért kiveszni nem csekély dolog.
 A' pók kacagva mond: tudom, mi szent valál,
 Csak vérszopónak vére kedves ételem.
 20 'S ím foglya meggebedve dől el szálain.

* * *

O emberekből vért szívó gaz emberek,
 Hol, hol találok néktek ilyen pókokat?

Börzsöny. 1820—1821.

A' HAJDANI NEMESSÉG' EMLÉKE

Láttam kelni serény lován
 Honnomnak szomorú halmain a' nemest.
 Láttam, mint emelé vasát,
 Rettentő tüzesen a' magas ég felé.
 5 Romlást hinte komoly szeme,
 Arczán bú lebegett és kitörő boszú,
 Biztos lépte előtt halál,
 Pusztulás, 's az után csend, nyugalom terült.
 Ekképen közelít nehéz
 10 Felhőjében az ég' gyors tüze föld felé,
 Hol több ezredes ormokon
 Dúl, és porba temet minden emelkedőt.
 Távozzál, ki gyalázatos
 15 Rablánczczal fenyegetsz, gögös agyarkodó!
 Vág a' szolga kar is: de mély,
 'S ártalmas sebet ejt a' szabad emberé.

Börzsöny. 1821.

A' SZITTYA GYERMEKEK

Serény futó gyermeke az ősz Gyulának
 emelj paist balodra, és szorítsd
 markodba hős atyádnak csonka kardját.
 siess, siess itt állok hadverő
 5 Bátyámnak élevesztett fegyverével
 víjunk meg e' halomnak domborán.
 Te légy Magyar, 's keletről jőj előmbe
 én majd nyugatról állok ellened.
 10 emeld, emeld hamar porlepte paizsodat,
 's ha van szived, vágj karddal ellenem.
 tudom elszalasztlak régi rozsasz hazádba.

Ki bírja paizsát 's kardját hős atyámnak?
 hadd függjön ott szegén; le nem szedem.
 De kérkedő emberke tudd: van ám
 15 irtózatot két öklöm 's tíz vos ujjaim.
 Ha nem vagy úgy mint én Magyar
 és ellenem törsz, vár'rá meg töröm
 e' puszta kézzel minden csontodat
 's rosddás vasaddal úzlek annyira,
 20 hogy ott sem állhatsz meg, hol a' futó
 napfény le nyugtakor megáll.
 Ne olly serényen! várj csak kis bohó
 hadd vessem el e' kardot, 's paizsomat;
 mert fegyvertelen létedre nem
 25 támadhatok fegyverrel ellened.

Börzsöny. 1821.

225.

A' VÖLGYI LAKOS

„Zöld fürtözettel
 Feszül az égnek
 A' hegy' tövéből
 Egy hársfasor.

5 Alóla lassan
 Zuhogva csermely
 Szakad siralmas
 Lakom felé;

10 Ott nyugszik, ottan
 Kél hajnalarczu
 Tündér alakban
 Vezér tüzem,

15 A' szöghajú lány;
 Szép mint kelő nap,
 'S mint a' lenyugvó
 Ollyan szelíd.

20 De mit tünődöm?
Nem tudja, vagy tán
Ha tudja, nem szán,
Hogy szenvedek.

Ah a' futó szél
Elkapja szómat,
A' hab könnyűmet —
De nem felé.

25 Nem jut fülébe
Keservem' hangja,
Nem ér szívéhez
Nyögő szívem."

30 Ekkép panaszlá
Bús andalogva
A' völgy' lakója
Gyötrelmeit.

35 'S haj! a' futó szél
Elkapta hangját,
A' hab könnyűit,
De más felé.

40 A' csermely' árnját
Tenger nyelé be,
A' szél' fuvalmát
Zugó vihar;

'S most sírja mellett
Bús zöngeléssel
Szél és patakzaj
Sohajtanak.

Börzsöny. 1821.

[FERGETEG DÚL...]

Fergeteg dúl a' kopasz hegy' ormán
 Zúg rohanva erdőn, völgyeken:
 Rejtekébe kerget minden élőt,
 minden utat elzár vak dühe.
 5 Még csak egy halandó
 jár a' zajközött,
 jár, 's nem érez semmi zajt kívül.
 Agg szívében forr dühödve kínja
 nyugta nincs a' tágas ég alatt.
 10 Álma' képét úzi, 's hah ki merje
 hogy csak álmot úz, azt mondani
 Hegyről völgyre téved,
 és nem hül tüze:
 tárgyát önmagában kergeti.

Börzsöny. 1821.

EMMIHEZ

Fogadd el, édes Emmim,
 Virágim' szebbikét:
 Szerelmem ülteté ezt,
 Szerelmem ápolá.
 5 Az ótta sok fagy ellen,
 Forró nap ellen is;
 Az adta színe' fényét,
 'S az nyújtja most neked,
 Neked! kit életemnél
 10 Hüvebben kedvelek.
 O nézzed, szép ölében
 Egy gyenge könny remeg:
 Az én könnyűm az, Emmi,
 'S utánad sírtam ezt!

Börzsöny. 1821.

ÍDÁHOZ

5 Ída mégy? Hajh! mért kell itt maradnom,
 Mért kell, Ída, menned, illy hamar?
 Véled útnak indul jobb szerencsém,
 Kedvem, életem' nyugalma, mindenem.
 10 Ída, mély gyötrelmet hagysz szivemben,
 És fogyasztó kint bús lelkemen!
 Oh de mit hagysz hát vigasztalásúl,
 A' mi e' bűt édessé tegye?
 15 Nincs-e dús kebledben egy sohajtás,
 Szép szemedben érttem egy könyű?
 Oh ha nincs, kegyetlen, szánj utolszor,
 Szánj meg, Ída, 's tépd ki szívemet!

Börzsöny. 1821.

KLIVÉNYI BARÁTOMHOZ

Meddig fogsz az ígélet után hallgatni, barátom?
 Meddig gyötröd még lelkemet annyi felől?
 Zajgó pestieket kérdék aggódva; hazádat
 Kérdém, 's nem jöhetett még bizonyosra eszem.
 5 Sőt hogy Bécsben vagy, már azt is kelle gyanítnom:
 Pestrőt illy tévedt szó jöve rólad előbb.
 A' hír' puszta szavát vizsgálni megúnta figyelmem,
 És lelkem szomorún csüggede kéte miatt.
 10 Ám mondád, hogy Pécsre sietsz; de utána ígérted,
 Hogy fogsz írni mihelyt pécsi helyedre jutandsz.
 Jég 's hó-fürtökkel tájunkra borúlt az erős tél:
 Bú vala folytában; bú vala lelkemen is.
 Majd a' gyenge tavasz hús szellón szálla le, 's ezt is
 Már rekedő hévvel váltani kezdi nyarunk.
 15 'S még sem jó leveled: nem jó vele kedv, öröm onnan.
 Hol tán most téged lelki nyugalmad ölel.

Végre tudom csak ugyan, hol vagy; de ki tudja miként
vagy?

Ezt én csak tőled tudhatom, írd meg azért.
Vagy hát elfeledéd mint részes lelkem ügyedben?
20 Melly igen óhajtlak, féltelek, elfeledéd?
Még ösmérsz-e, Klivényi, hogy így tudsz bánni szivemi-
mel?

Hogy kétségekkel fojtod el érzetimet?
Ösmerj újra; keservedben keseredve veszek részt,
És az öröm nekem is, a' mi tenéked öröm.
25 Osztozom a' vígban, szomorúban véled: imígy ez
Enyhül, az gyarapúl, 's kétszeresítve tied.
Vagy tán kérded még, ki vagyok? ki nyög illy szomo-
rodva?

Pusztá magányosság' bús fia, én vagyok az.
Én kit társaitól különítvén félre szakasztott
30 A' bölcs gondviselés, 's tolnai földre vetett.
Itt mint élek most? oh tudják a' kies erdők,
'Tudja hegyed völgyed, börzsönyi pusztá vidék.
Gond töltvén fejemet gyakran vizz tétova lábam,
Ez ligeten 's erdön húsbe ragadva viszen,
35 Szédelg mindenüvé, éjszakra, délnek egyenlőn;
Ellene a' napnak, 's tévedez a' nap után.
Hajh! és nem hoz vissza nyugottan. Menni kívánnék,
Menni hová láb nem visz, 's csak az elme segít.
Gyakran nézegetek dombomról csendes örömmel
40 A' suhogó erdő' fái 's homálya fölött.
Messze kipillantok sík zöld téerekre körülem,
Míg látásom az ég' végire jutva kivész.
'S hajh! ott vész örömem: megürült keblemben unalmas
Munkák' gondja rohan, 's kedvemet úzi, öli.
45 Napjaim így múlnak, 's nyomorúlt, hogy múlnak, örülök;
Bár nincs mit várnom csalfa reményem után.
Csillog ez; int távollétében, 's távozik ismét:
Illyet szűl 's temet el mindenik óra nekem.
Ám legyen úgy. A' jó istennek gondja leszen ránk.
50 És Te — tovább már nem várhatok — írd, ha szeretsz.

Börzsöny. 1821. július 3.

AZ ELHALÓ REMÉNY

Ki lesz fogyasztó bánatom' orvosa?
 Ki ad magamnak vissza megint? Mi tett
 Boldogtalanná? Hajh! miért fut
 Víg öröm e' nyomorú kebeltől?

5 Ifjú koromnak csillaga elborúl
 A' terhes élet' gyászt viselő egén:
 Lelkem lenyomva, zúzva szívem,
 Bajra nyiló szemeim kisírva!

10 Így bolygok én, illy ótlan, az ég alatt
 A' durva ínség' kedve-szakadt fia.
 Így! és nem érti, hajh! nem érzi
 Senki is e' kitörő keservet.

A' boldogok közt jajgom el éltemet,
 Kinomra minden díszlik, örül, tenyész;
 15 Csak én nem, oh! — Vagy lelhetek még
 Szánakodót, magas úr, kivüled?

Börzsöny. 1821.

AZ 1821diki TÉL

A' hó porral elegy fetreng lábamnak alatta.

Börzsöny. 1821.

1822.

232.

A' ZIVATAR

Reng a' negédes kőfal, az oszlopok
Rázkodva tartják terheiket, nehéz
Felhő huzódott össze, dördül,
Csattanik, és zuhog, omlik a' víz.

5 Hah! mint tör át a' súlyedező ködön
A' tiszta villám bús lakaink felé!
Lecsap! 's nyugatnak gőgös ormán
Széthasadoz, bomol a' kemény szirt,

10 És a' sebes tűz már kiveszett. — Hazám,
Ha tán enyészned kéne, dicső hazám,
Igy dől-sz-e sírba? Hajh! vagy elnyom
Csendes öröm közepett az álom?

Börzsöny. 1822.

233.

[MIG GONDOK NÉLKÜL...]

Mig gondok nélkül játszottam az égi örömmel
mellyet képzeletem tiszta szivembe csala,
A' boldogságot valahányszor ölembe kivántam
egy tündér szép hölgy lebbene gyorsan elő:
5 Gyenge vidám arczczal, mint hajnal, tiszta szemekkel
mint a' szép szerelem' csillaga hajnal előtt

Ártatlanságnak leplében nyult deli testtel,
érző jó szívvél: lágy szava' énekivel.
10 Igy jöve a' képzelt boldogság: csalfa világom
eltűnt, ah eltűnt véle az égi leány!

Börsöny. 1822.

234.

AZ IFJU VITÉZ

Rengnek a' fák, zúg az erdő,
Szél kereng az ormokon,
Fergeteg támad süvöltve
5 Szárazon 's hullámokon.

Merre most? hah! merre fussak?
Hol találom csendemet?
E' viharból még fenébben
Dúl egy kínos érzet.

10 Ez riaszt ki a' szabadra,
A' hol ég föld összecsap;
Itt bolyongok én közöttük
Mindenik dúl, 's le nem csap,

Hogy maradjak ép, egészen
A' keservé 's kínomé,
15 És ez által hosszas ínség
Aljasítson semmivé;

Hogy kívánjak, és ne tudjak
Veszni, vesztes annyiszor.
Kegytelen szív, Ída, szíved
20 Az, melly ennyi bajba szór.

Nincsen ő! Hajh! nékem élve
Meghalt; sőt nem volt soha :
Harczra hát! a' vad törökre :
Nincsen Ída; van haza!

Börsöny. 1822.

ALKU A' TERMÉSZETTEL

Természet, ki mostohám vagy,
 'S tőlem mindent megtagadsz,
 És egyébnek abból a' mit
 Rólam elvonsz, bőven adsz,

5 Halljad egyszer bús fiadnak
 Nyílt szivéből jött szavát:
 Nem pör az, nem rút kajánság
 A' mi nyitja ajakát.

10 Nem kívánok gazdagságot,
 Ékes arcot 's termetet,
 Bölcseséget, terjedő hírt,
 Fényes udvart, fő nemet.

15 Nem kívánom; el van ez már
 Osztvá: nékem nem jutott;
 Késtem, a' midőn sok ember
 Kincseidből részt hozott.

20 A' lapos mennykő dühödve
 Ki 's be jár erszényemen,
 Jégeső jött, sok barázdát
 Szánta halvány képemen.

Bölcseségem' könyveimmal
 Búmban hamvvá égetém;
 Hirre nem kap gyengeségem,
 'S a' mit ez nyújt, nem enyém.

25 Egy sötét gunyhó takarta
 A' szülőt: itt lettem én,
 Itten élek; nincs nememben
 Semmi nagy, nincs semmi fény.

30

És nem is kívánom én ezt,
 Ámde halljad kértenet,
 Vagy temess el romjaidba
 'S dúld halottá testemet:

35

Szépre szülve, szebbre nőve,
 Egyszerűn, és díszesen
 Mint kifejlő kellemét en
 A' virág zöld réteken,

40

Dús kebelrel, bájos arczczal
 Jár amott egy deli szűz:
 Karja hószín, szeme villám,
 Ajka rózsza, csókja tűz —

45

Hajh! de gögös, 's olly kemény ő
 Mint én érező vagyok,
 Csal, hitet, bár tudja, hogy csak
 Értte élek és halok.

Mostohám! nem kell ez érzés;
 Nálam úgy sincs egyebed:
 Vedd el, add ezt is hivednek
 'S nála lészen mindened!

Börzsöny. 1822.

236.

A' BUJDOSÓ GYLKOS

A' csendes éjnek rémei közt sebes
 Rohanva visznek lábaim: a' ködös
 Égig nyuló hegy meg nem állít,
 Sem pokolig leható nyílások.

5

Határt nem érek: gondjaim' árjai
 A' síron innen 's túl előzönlének.
 Nincs a' mi megnyugasztson engem,
 Nincs sem ezen, sem egyéb világon.

182

10 De hát hová most? Halni, vagy élni? Hah!
Ott nincs remény, itt nincs nyugalom: hová?
Ég, föld, hová most? békeszállást
Mellyitek ád nehezült fejemnek?

Isten, — de e' szó mért remeg ajkamon?
Isten, te mondd meg, haljak-e, éljek-e?
15 El, el tovább! nincs semmi mentség:
Ronts le nagy ég, anyaföld temess el!

Börzsöny. 1822.

237.

A' BÚS VÁNDOR

Hová bolyongasz e' szél, záporzaj között?
Hová ez elhagyott, töretlen útakon?
Gondatlanul viszen lábad mindenfelé,
Hegy, szikla, völgy, tenger meg nem tud tartani.
5 Hah! csak tovább, szegény, csak told el kínodat
Oda, hol világunk véget ér, hol a' napot
Nem kell kerülnöd, hol lapúlnak a' hegyek,
'S a' völgy veled mély semmiségbe süllyedez. —
De hol van az? Megint ösvényemen vagyok,
10 Ösmert vidéket néz látásra únt szemem.
Hajh! már tudom, mi van még hátra: újlag
A' nagy világba kell merülnöm, és azon
Vigasztalatlanul a' sírig bolyganom.

Börzsöny. 1822.

238.

AZ ELHAGYOTT

Csüggedő mell, égj sanyarú bajodban,
Égj, mig a' lágy szív ki nem ég belőled.
Ah az elpártolt szerelem, reménység
Sírba temetnek.

5 Lelkemet bú gond komorítva nyomja,
Mint az égig nyúlt hegyet a' nehéz köd.
Hajh! 's mivé tesz még, hova ránt dühében
 A' fene kétség?

10 Enyhülést várok, 's epedés szakad rám,
Nyugtatóst kérek kitörő hevemben,
És hideg csalfán hitető ígélet
 Hat füleimbe.

 Ám de majd eljő, el, az édes álom,
Melly az érzésnek szünetet parancsol:
15 Akkoron, gőgös, közelíts poromhoz,
 'S lásd mire vittél.

Börzsöny. 1822 eleje

239.

SZOMORÚ BIZTATÁS

Vesztedre mégy-e illy örömet? vagy a'
Tündér reménység biztata újolag?
Oh annyszor megcsalt ez immár
 'S búslakodást hagyta tört szivedben.

5 Csak menj, ha nyersz, nincs embere boldogabb
A' nagy világnak mint te; ha vesztesz, ah
Akkor kiállta szíved a' bajt
 'S aggodalom nem emészti többé.

10 'S a' mindeneknél olly iszonyú halál
Vázképpel nem lesz iszonyú neked:
Ohajtva dőlsz rá, míglen élted'
 Lángja hideg kebelén elalszik.

 Csak menj, különben sincs napodon öröm,
Kétség remény közt ingadoz életed:
15 Ez biztat és csal; az dühödten
 Dúlja szorúlt kebeled' nyugalmát.

Börzsöny. 1822.

A' CSENDES HALÓ

Este létemnek, szomorú enyészet,
 Melly felém gyengén lebegő ködökként
 Elhaló-fénynyel közelítsz, pihenj meg
 Csendes utadban.

5 Hagyd az életből sietőt örülni
 A' mulandóság' temető vidékén.
 Nem soká, hajh! nem, kicsapó vidámság
 Csalja utólszor. —

10 A' szelíd emlék hata meg, 's enyelgőn
 Vet sugárt éltem' hideg alkonyába:
 Égre leng lelkem, szívem itt telik meg
 Földi örömmel.

15 Egy kis órát még, kiveszés' határa!
 Lám nyugat' dombján mulatoz napunk is,
 'S lankadottan néz lehunyó tűzével
 Futta' helyére.

Börzsöny. 1822.

AZ ISTENI JÓSÁG

Büntető nagy Isten,
 most már elhiszem,
 hogy vagy, és szavadként
 folynak mindenek.

5 Dulva van szerencsém,
 dulva általad:
 A'ki ennyit adtál
 mindent elvehetsz.
 10 Oh! ez élet — Isten
 tőled jött ez is —

láthatod, mi kínos
 milly bajos nekem.
Szánj meg, vedd el ezt is;
 mert lenyom, 's miként
15 van parancsod, hasznát
 venni nem tudom.

A' szabadra nem vágy
 megromolt szívem,
20 csak tilosra téved
 kapkod szüntelen.
„Térj meg!” Oh! ha tudnék:
 lelkem csüggedez;
még akarva sem tud
 jót akarni: „Veszsz!”
25 Veszszek? Ezt kívánom
 én is. „Kárhozott!”
Kárhozott? Mi szó ez?
 Isten, irgalom!
Irgalom szegénynek!
30 „Térj meg, és remélj”
Hah! ki fogja őt meg
 a' nagyot, dicsőt:
végtelen hatalma,
 végtelen kegye!

Börzsöny. 1822.

242.

A' KOSZORÚ

Könnyű kebellem, vígan lejtve andalog
Három leány a' rétnék síkjain.
„Koszorút kötünk” fölszólnak egyszívűn,
 'S virágszedésre széllal oszlanak.
5 Kevés üdő, 's ím már rakodva megy
Kedvelt helyére mindenik. Zavart
Halomban áll előttök a' tavasz'
Zsengéinek virító kelleme.

10 Fon, fűz az első; bont, 's meg újra fűz,
Szed, válogat, sok szépet félre vet,
'S helyébe gyakran hitványat talál.
Már szinte sínlenek kezében a'
Fogyó virágok, végre készen áll
Szülője' keblén a' csikart remek.
15 Mit látni rajta? vastagon fonást,
Kötést, 's aszályra lankadt életet,
Melly elhaló illatjával kivész.

A' második szökdelve dolgozik,
Sietve férczel össze, a' mit ér.
20 Nem válogat, mert minden jó neki.
Sok szépet elrejt, láttat csúfokat,
'S örülve mondván „ím, kész a' kötés”
Mutatja rongyos czifraságait.

A' harmadik — ki tudja, mit csinált? —
25 Szemérmes arczczal jó a' többihez;
Munkája tetszik, rendes, ép, egész.
'S kellőn virítanak kis szálai.

* * *

Költő barátom, minket illet ez:
30 Se a' fessesség' száraz kérgein,
Se a' szilajság' rongyain ne kapj,
'S a' harmadik szűz' titkát fölled.

Börzsöny. 1822.

243.

A' HAMIS ALVÓ

A' hús ligetnek fái közt
Egy dombnak oldalán
Szunyadni láttam szépemet,
A' szöske kis leányt.
5 Oh keble mint emelkedett!
Mint gyúla szívem is,

Hogy láttam édes álmaid
Lebegni arczain!
Gyengén pirúltak ők el
10 Mint a' nyár' hajnala,
Mint a' kifejlő rózsaszál
Nap' alkonyodtakor.
Hévvél mosolygó ajkai
Csókokra nyíltanak;
15 Szelíd vidámság terjedett
Derülő homlokán.
Elandalodván ekkoron
Vevém virágomat,
És szívdobogva, félve is
20 Ölébe tettem azt.
Aztán hevemben így sugék
Hozzája csendesen:
„Ha majd fölébredsz, kebleden
Látod virágomat,
25 Hajh! 's nem tudod, hogy, az ki azt
Tenéked itt hagyá,
Éretted égő lángjait
Hordozva bujdosik,
Völgyekre téved, hegyre mász,
30 'S keserve nem szünik;
Hogy hasztalan bús karjait
Feléd terjesztgeti:
„Oh! és sem ég, sem föld nem ad
Vigasztalást neki”
35 Ezt mondva törlöm könnyemet,
Elkezdem útamot,
'S im a' csalárd szép szúnyadó,
Ki mindent hallgatott,
Megnyitja villám két szemét
40 'S öröm derül reám:
Ölembe zárom mennyemet,
A' szösztke kis leányt!

Börzsöny. 1822.

RÁKOCZY BERCSÉNYINÉL, LENGYEL ORSZÁGBAN

B. Rákóczy itt? R. Bercsényi, haj!

Szökötten itt vagyok
külföldön. B. Oh! — és a' Haza?

R. Hanyatlik, népe dől.

5 B. 's Mi élve látjuk ezt? Hazám,
ki lesz majd gyámolod?

R. Ha mink kivesztünk, vész azis,
Árpád' hazája vész!

10 B. Oh! Sirj fölötte nagy világ,
Szabadság sirj te is.

R. Hah! és mi csak keserghetünk
jajdulva gyászosan:

Á' kard hüvelyben, 's markaink
szivünkön nyugszanak.

15 B. Hunyj el dicső nap; csillagok,
's hold rejtse fényedet:

Ne lásd az el haló Magyart
a' lánzba görbedőt.

20 R. E' század elfogy. Haj! vele
fogy drága nemzetem.

B. Isten! Magyarnak istene,
tekints le, mentsed Őt.

Börzsöny. 1822.

ÁLOM ÉS VALÓ

Álmaim, a' csalfák, éjféلكor adák meg ölemnek

A' kedvest, 's forró csókjait itta tüzem.

Még boldogságom soha ekkép nem vala teljes:

A' szív' kéjében lelkem örömhöz hajolt.

5 Serkentem; tündér javaim kisuhanak eszemből,

'S most a' csók' helyein gyenge könyűke remeg.

Börzsöny. 1822.

REMÉNY 'S EMLÉKEZET

Meddig vezérlitek háborgó éltemet,
 Meddig lebeghet még hajócskám köztetek,
 Remény, emlékezet? —

5 Te, a' lecsendesült lélek' tulajdona,
 Melly áldva lengsz körül magányos dombomon,
 Elmúltak' szelleme,

Ha majd szorúlni kezd lélekzetem, 's nehéz
 Fájdalmaim között vég kínomat nyögöm,
 Eljősz-e menteni?

10 'S mint a' hanyatló nap földünk' tanyáira,
 Lövelsz-e nyugtató sugárokat felém
 Szememnek húnytakor?

'S te, melly az alkonyban, 's hajnal' hasadtakor
 A' híg homály közül remegve szállsz alá
 15 Ingócska lábodon,

Remény, az öldöklő bánatban enyhádó,
 És a' leendőkben gyönyörrel biztató,
 Kisérsz-e síromig?

Lelkemnek adsz-e majd teljes vigasztalást,
 20 Rebegve záródó ajkammak édesen
 Enyésző hangokat?

Oh! adsz-e fényt ha majd nem látom a' napot,
 'S irtóztató setét nyom; adsz-e virradást,
 Ha itt leszáll napom?

25 Egek! — tán tiltva nincs hozzátok szólanom —
 Hagyjátok meg e' két csillagzatot nekem
 Az élet' tengerén.

Remény, emlékezet vidítsa lelkemet,
'S ha ez lesz áll, amaz derüljön ékesebb
Lánggal bajom felé,

Mint hajdan a' dicső görögségnek csere
Fényben derültek a' széllal küzdő vizen
Tyndárnak ikrei.

Börzsöny. 1822.

247.

EGY SZÉPHEZ

Lyányka, ha bírhatnám szivedet, nem kellene
több kincs:
A' nélkül nem elég a' nap alatti világ.

Börzsöny. 1822.

248.

NEFELEJTS

A' gyengéd nefelejts elhervad. Örökre virít az
Melly szívemben nő, Délia! El ne felejts.

Börzsöny. 1822.

249.

GNOMÁK

1.

Kezdi buzgón, 's már sokra menél: halad, a' ki
megindúlt,
Míg porban fetreng a' henye, gyáva erő.

2.

Láttad-e folytában özönét a' szőke Dunának:
Kis forrásból jó, 's végre hajókat emel.

A' mit jól kezdteél, jól folytatad, vissza ne bámulj:
A' gyakran pihenő' dolga pihenni szokott

Börzsöny. 1822.

250.

[EPRET ESZIK MIKLÓS ...]

Epret eszik Miklós. Kiki látja, de érzi leginkább
a' tányér, mellyet szinte lyukasra vakart.

Börzsöny. 1822.

251.

SZIGETVÁR

Láttam veszélyes tájadat, oh Sziget!
Előttem állott roskadozó falad,
Előttem a' múlt kor' csatái
'S gyászba borúlt ege Hunniának.

5 Itt késve mérgét nyelte az agg török;
Itt táboroztak népei dölyfösen,
Ott fenn erős, de számra kiseded,
'S győzve fogyó hadaink tanyáztak.

10 'S onnan, ha kellett, mint az egek' nyila
A' záporoknak vad zuhanási közt,
Csattogva, sújtva, száz halálban
Törtek alá rabölő haraggal.

Két száz ezerrel víva meg egy marok
Népség 's vitái győztösek annyiszor,
15 De ah! — borúlj el gyászhozó nap! —
A' diadal közepett enyésztek.

Vagy melly tűnő fény leng szemeim felé?
A' csendes éjnek rémi talán? — Vagy a'
Fagyos halálnak váza, vagy bús
Képe az ősi idők' fiának?

20

Oh Zrínyi' roncsolt képe, te vagy! Dicső
Hős hajdan a' vérfurcsok között,
Rémítve villogsz most előmbé
Századaink' sanyarú korából:

25

Duló vasat tart rettenetes karod,
Elszánt komolyság terjedez arczodon,
Lelkedben a' szép hír, boszúság
És kitörő harag ég szivedben.

30

Mert vesztegelnek társaid a' mezőn,
Csatátlanul, rossz, gyáva tanács miatt,
Míg téged a' veszélyek' után
Sírba viszen csapodár szerencse.

35

Te a' hazáért halni tudál; dicső!
Mi nem tudunk már érte csak élni is;
A' támadó nap tudja, látja,
A' szomorún nyugovó, bűnünket.

40

Mikor szününk meg bor, szerelem között
A' hon' virultát messze felejteni?
Mikor kerülhet vissza a' künn
Elpazarolt arany és dicsőség?

Hajh elközelget majd az enyészet így!
Eltörli a' nép' bajnoki tetteit:
Megdőlnek a' fajult vitézek,
Sírjai hős eleik' nevének.

Börzsöny. 1822.

A' CSALOGÁNYHOZ

Csattogj tavasznak édes éneklője,
Csattogd el az epedő szerelem' dalát,
Mig elborultan jár a' völgyek' ifja
Riadva zengő berkeid körül.

5 Csattogj, 's zavard el csüggedő szivéből
A' vesztesség' 's veszés' érzelmeit;
Zengj változatlanúl gyötrő bajának
Búszenderítő nyájas éneket.

10 Ah zengni fogsz te még több tél után is;
De hallgatód már akkor nem leszen:
Egekre csattogsz hathatós daloddal;
De nem hat a' sír' mélyéhez szavad:
A' völgyek' ifja nem hall téged ott.

Börzsöny. 1822.

LELKEMHEZ

Hagyd a' világot 's kedvbe merült zaját,
Hagyd a' gyönyörnek tapsra nyitott ölet:
Fényedre itt homály vetődik,
'S futva kerül szeretett leánykád.

5 Kényére díszesb arczokon andalog,
Vidám szivekkel nyílvá barátkozik,
Csendes mosolygásod' hatalmát
És epedő szemedét felejtí.

10 Hah! 's téged a' most megcsalatott remény,
Lélekszakasztó fájdalom öldököl.
Melledben a' vad csüggedésnek
Lángja lobog, 's dühödöten újúl. —

Menj félre innen, bágyadozó fiú!
Amott virítnak bánatos erdeid:
15 Ott sírd le búdat jobb panaszszal
A' felelő hegyek' ellenében.

Jajdúlj meg a' szél' lengedezésével,
Jajod köszöntse a' derülő napot,
Kísérje a' nyugvót siralmad,
20 Míg vele életed el nem alszik. —

Börzsöny. 1822.

254.

SZERELMESEK

FIÚ. O megint
Látom őt!
Rózsikám megy ott
Nyájasan
5 Csendesen,
Mint a' hold megyen.
Csalfa lyányka, megtalál-e
Fürge szép szemed?
Vagy karodba fussak önkényt
10 Csók 's öröm közé?

LEÁNY. Merre most
Fényadó
Hold és csillagok?
A' kiért,
15 Szívem ég
Hívem itt van-e?
Vagy homályba tévedezni
Hágy a' halmokon.
O! ki lesz a' lány' vezére?
20 Biztatóm ki lesz?

F. Melly öröm
Hallanom
Bájoló szavát!

- 25 L. Meglelém:
Reszkető
Láb, vezess oda.
- F. Erre kedves: híved itt vár
Régen és eped.
- 30 L. Rég kereslek; jer vidítsad
Rémült lelkemet.

Börzsöny. 1822.

255.

VILLIDAL

Jó, társak, az éj' fele, jó,
Rémfajzatok ülnek alakján.
Ránk várva felölti kezét,
'S mély csend lesz előtte, utána.

- 5 Légy üdvöz az éjben, enyészeti csend,
Kedvezz, míg az égi nyugalmas öröm
A' hűknek ez ünnepet ülli.
Bús felleg oszolj, ligetek szele kelj,
10 Zugj lassan az éjjeli Villik előtt
Holdnál, szép csillagi féynél.

- Ím búa merülten amott
Egy bajnok az út' közepén áll,
Szép hölgye előtte hever:
15 Ó halna, ha kelne, helyette,
De nem kel az édes alak:
Csillag szeme alszik örökre.
A' hős kiragadja vasát
Hogy gyilkosít ontsa halálba.

- 20 O hős! keseredve ne vond karodat.
A' durva halál' kapuját ha vívod,
Éltompúl éle vasadnak.

Hagyd nyugton az árva leány' tetemét,
Hagyd: szíve kiválva porélet alól
Itt lebben elődbe közülünk.

25 A' hold teli fényre derül,
A' csillagok égve kerengnek.
 Most hajdani híve felé
A' Villi megy égi gyönyörrel.

30 Oh dőlj kebelére, vitéz, tied ő.
Itt senki sem állja el útag',
 A' lány tied itten örökké.

 Szüz lángja vezetve kezét
A' hős is ölelni siet már,
 Bús gondjait űzi, vidúl,
35 A' Villire hajlik örülve.

 'S már mennyei fényre kel a'
Hűség' koszorúja az égen,
 'S ezt játszva kerengi körül
Szép csillaga a' szerelemnek.

40 Lengj, lengj köreinkbe busúlt szerető:
Itt visszaveszed letiport örömet
 Elcsüggedt tiszta szivednek.
Lengj, lengj köreinkbe: nem érezed itt
A' mit keserű epedési között
45 Sok vesztes föld' fia érez.

 A' Villi' szerelme örök
'S nincs nyomva, gyötörve bajokkal.
 Ég, mint az egek' tüze ég,
És nincs köde, melly beborítsa.
50 Dőlj felleg az égre, liget' szele kelj,
Zúgj lassan az éjjeli Villik előtt
 Hold- 's csillagi fénynek enyészten.

55 Fut, társak, az éj' fele már:
Rémfajzati tűnnek alakján.
Elvonja borongva kezét
És zaj riad, ébred utána.

Börzsöny. 1822.

256.

A' REMÉNYHEZ

5 Kétes szép remények
Töltik keblemet,
Búmat édesítik,
Dúlják kedvemet,
'S így kötött szemekke
Felleg útakon
Visznek álmadozva
A' zárt kör felé.

10 Oh ha veszteség van
Szánva sorsomúl,
Csak te, szép reménység,
Csak te légy velem.
Köss az ifjuságnak
Égi szárnyakat,
15 Hogy kerülje a' föld'
Szentetlen porát;

20 Adj az ért korúnak
Állhatást, erőt;
Nyújts az elhalónak
Gyámoló kezét,
Míg rogyó inakkal
Sírba vánczorog!

Börzsöny. 1822 eleje

A' GÖGÖS

Összemértem szép szemével
 Szöszke Lilla' szép szemét;
 Bájós arcza' kellemével
 Phyllis' arcza' kellemét;

5 A' mosolygó Daphne' ajkát
 Ajka' kedvességivel,
 Termetes Ninon' növését
 Termetével, nőttivel.

10 Ámde mását nem találok
 Déltől fogva éjszakig,
 Nem találok, bár bolyongjak
 Napkeletől nyugatig.

15 Ő van egyedül szivemben,
 Képe kísér mindenütt,
 'S hasztalan nézek hasonlót:
 Semmi szépség rá nem üt.

20 Úgy ragyognak tiszta arczán
 Szép sugárú szemei,
 Mint az ég' derűletében
 A' setét éj' csillagi.

Nézzek hát a' csillagokra,
 Mellyek ott fenn bolyganak,
 A' magas szép csillagokra,
 Hogy vidúlást adjanak?

26 Ah ezek is öly kevélyen
 Néznek rám, mint szinte ő,
 Öly hideg, csalóka fénynyei
 Futnak el, mint szinte ő.

30

Egyedül a' hold borong még
Itt a' fák alatt velem,
És rezeg halvány világa,
Mellyben képemet lelem.

35

Egyedül a' fülmilének
Szívszorító bús dala
Zeng, midőn epedve járok
A' ligetben tétova.

Börzsöny. 1822.

258.

A GYÖTRŐDŐ

5

Ah nem, többé nem vidámít
Engem csábító szeme.
Nem fogad be, nem nyílik meg
Bús szívemnek lágy öle.
Biztos hangon édes ajka

10

Új reményt nem zeng belém.
Nem derül rám nyájas arca,
Lépte sem dobog felém.
El van, oh örökre el van
Dúlva kínos életem:

15

Minden úton, minden órán
Vesztem képét kergetem.
Sírva lát a zúzmarás tél
Jég s kemény hóhalmain;
Sírva lel, mély bánatomban
A tavasz zöld hantjain.

20

De mit sírok? tán siralmam
A kevélyt megkérleli?
Vagy könyúm, mely búsán elfoly,
E csapást enyhítheti?
Lassan önti szirtek alján
A kis csermely habjait,
Elfolytában bús panaszt zúg
Örvény várván árjait.

200

25 A kemény szirt meg nem indul
Föl nem tartja habjait;
Veszni kell a kis pataknak,
Örvény nyelvén árajt.
30 Igy kell veszni, nekem is, haj!
Lelkem régi kőnjában.
Könnyemet nem tartóztatja
A kevély, elbíztaiban. —
De csak sírj elkárhozott szem,
Sírj, s ne is várd enyhedet,
35 Míg az élet tart eremben
Meg ne szüntesd könnyemet.
Vége jó majd ennek is még,
Rám legyint a sír szele,
Gyászszal húny el rajtam a nap,
40 Melly oly biztatón kele.
Búsan áll meg éjjelenként
A szerelmek csillaga,
Hol setét sirjában alszik
A kesergő földfia.
45 Akkor, hah! tán akkor ő más
Boldogabbnak karjain
Szendereg, s felejtí hívét
A halál határain.
Csak felejtse: én nem érzem;
50 A szerelmek csillaga
Csendben elragyog fölöttem,
S rám száll béke anygala.

Börzsöny. 1822.

259.

A' SZÁNAKODÓHOZ

Szánsz ha titkos búm' könyűit
Folyini látod arczomon,
Szánsz ha bánatom kitörve
Nyög keserves ajkamon;

5

De nem indíthat szerelmet
 A' könyű 's panasz:
 Részvevést gerjeszt csak — ah de
 Nem szerelem az!

10

Ha vidámságom felébred
 A' remény' sugárira,
 'S elmerülve nézek arcod'
 Andalító bájira:
 Mintha lágyulnál, enyelgve
 Látszol inteni,

15

Haj csak látszol! — úgy miként én,
 Nem tudsz érzeni!

20

Míg van épség tagjaimban,
 Míg virágzik életem,
 Míg doboghat 's gerjedezhet
 Érted égő kebelem;
 Addig, édes! tégy velem jót,
 Ó ne szánj, szeress!
 Szánhatsz, majd ha nyugtot e' szív
 Síron túl keres.

Börzsöny. 1822.

260.

A' HAJNALHOZ

Szépen hasadsz a' támadat' ormain
 O puszta tájnak hajnala! hús szelek
 Lengnek ki nyílt rózsás öledből,
 'S víg öröm ül piros arczaidban;

5

De nem vidítják lelkemet ékeid.
 Vigasztalatlan térek elődbe: im
 Keserv borong sötét szememben,
 'S éltem' erét epedés zavarja.

10

Ah tán vidámabb léssz nekem egykoron,
 Ha majd utolsó kínom után derülsz,
 Tul a' porok' bajos világán,
 A' temető' komor álmain túl.

Bús fellegével nem fedi ott homály
Arany hajadnak szálaít, és ha köny
15 Omol szemedből, égi harmat
Lészen az, égi öröm' könyűje.

Ha ottan egykor lelkem elébe lengsz,
Többé le nem húný menyei csillagod:
20 Örök leendesz, mint az isten,
A' ki körül mosolyog világod.

Jobb angyalomnak szárnyai fődnek ott,
'S szent hangzatokkal ömledez ajka rám;
A' földi élet vad zajával
25 Messze marad nyugovó fülemtől.

Kivánatim nem gyötrenék el, szorult
Sohajtozások nem törík e' kebelt,
Elszáradoznak búm' siralmái,
30 'S a' komor emlékezet lenyugszik.

De hol tünődöm? föld' porain, szegény!
Ah hát halálíg tart-e ez érzélem?
30 Holtíg kerűlsz-e, oh leányka
A' szivekíg ragyogó szemekkel?

Börzsöny. 1822.

261.

[ÉLTETŐJE ÉLETEMNEK . . .]

Éltetője életemnek
szép szerelmem elhunýál,
Ah veled minden szerencsém

Börzsöny. 1822. január—március

[MAJD MEGLÁSSUK — URAM, ...]

- Majd meglássuk-Uram, mit ígért volt, tudja e most is,
 Vagy már szélnek eredt a' hazug, álnok íge?
 Majd meglássuk-Uram, mit látunk? egy kis egérkét,
 mellynek csúf lételt a' dagadó hegy adott?
 5 Hej! nem jól megyen az, mikor a' nyelv olly szaporán jár,
 hogy szép tettel utól nemlehet érni szavát.
 Mondta: „röpülni fogok!” a' struccz is hajdan: ugyan csak
 mondani könnyű volt ám de röpülni nehéz
 Földre tapadt, mint ón, 's nevetének társai: rendre
 10 Majd meglássuk-uram érti e, mit teszen ez?

Börzsöny. 1822. január—március

[ALUDJATOK SZÉP ÁLMAIM ...]

- Aludjatok szép álmaim: itt az éj,
 Öröm rivasztó bánatom éjjele;
 itt a' reménynek vég határa,
 a' szivet elsanyaró valóság.
 5 Kihez sohajtsam kínaim ezredét?
 Ki nyujt bajomban szánakodó kezét?
 Ég, föld miért nem leltem eddig
 Kebleteken, ha vagyon, nyugalmat?"
- Belől hevülten, félfagyosan kívül,
 10 Ott járva, hol most a' sivatag berek
 a' téli fergeteg' hazáját
 dérkoszorús tetejével éri,
 ekkép panaszlám életi terhemet:
 velem sohajtott a' hideg esti szél;
 15 borongva hajlott rám az ég is
 's Gyászaimat befödé homálya. —

De hajlik a szív: változik érzete:
a' búnak enged; enged örömmek is.
20 'S mint a' Dunának kétes árja,
háborog, és lesimúl koronként.

A bú is oszlék: csüggedező fejem
fejtődni kezdett gondjaiból hamar:
nyílt szívvel álltam ellenébe
felleg alól kitörő napomnak.

25 És kérdezém a' csendesedő kebelt:
hog्य csüggedés ne fogjon el újolag,
mit téssz? mi lesz, ha baj jövend rád,
gyámolad a' sanyarú üdőben?

30 'S testvér alakban lebbene képzetim
közé az égnek tiszta vidékiről
a' föld fiát szebb és vidámabb
honnba kapó szerelem, 's barátság.

De hányat áld meg szöske Venus' kegye?
35 Hány boldogulhat, kedvese karjain'
lengvén, az örvény és veszély közt?
Hánynak adott epedés jutalmat?

A' zordon arcznak kellemeket ki ád
és természetünknek tetszetes alkatot?
40 ki ád világot, bájt, szerencsét
könnyek alatt epedő szemünknek?

Mely a' sugárként visszszonozó hevet,
Ébresszen ott, hol

Börzsöny. 1822. január—március

264.

JOLÁHOZ

Nyájas szerelme szűz Jolám' szívének,
ha ömlesz át az édes ajkakon,
ha fognak égni csókid arczomon,

5 a' rég kívántak, szép szád csattanási?
O mint ohajtám gerjedő tüzemben,
hogy benned oltsam lobbanásait;
O mint esengék, hogy kívánatimnak
benned legyen határa 's vége is
10 's lánggal tapadt a' vágyó szem valódba:
nyugtót vadásztam hősztín melleden,
csillám szemednek ép sugáriban,
az ifjú természet mozdulásiban,
élettel ömlő szózatod dalában,
és a' mi bájoló volt mindenütt;
15 de nyugtatót nem, több vágyást szereztem,
's jobban hevültek vérem kényei. —
Adj csókot, oh az elsőt életemben!
ha tudsz szeretni, szánj meg, adj Jola.
's ha vissza kéred, csókká ömlöm át,
20 olyan hevessé, mint a' déli nap,
's ez mind tiéd lesz, — csak tiéd, Jola!

Börzsöny. 1822.

265.

A' BONYHÁDI ERDŐBEN

Nőj fiatal fa, 's te légy gyötrelmem rejteke, sírja:
Nem lelek, ah, búmnak más temetői helyet.
Kérgednél a' szép lánynak hó melle keményebb;
Hígyjem-e hogy panaszom benne kegyesre talál?
5 Éltemben nincsen szomorú panaszimra tekintet;
Mondd hát (tán tudnak szánni) halálom után:
„Itt bolygott szerelemvesztő kínjában az ifju,
'S hervada a' kikelet' gyenge virági között.”

Börzsöny. 1822.

BUCSUZÓ

Hej! barátim széledünk,
Pártot indít ellenünk

A' szerencse.

Szép napunkra köd borúl,
Vig zajunkra gond nyomúl

Szívepesztve.

Búfelejtésül utolszor

Még igyunk hát;

Mert ki tudja? — tán utolszor

Látjuk egymást.

Tölts Simon te, tölts Peti,

Szúrd kupámat is teli;

Üssük össze.

Éljen! a' ki még nem élt.

Veszzen a' ki halni félt:

Sírba véle!

Jó szerencsét most! — siessünk:

Int az óra.

Tudja isten, hol kesergünk

Virradóra.

Isten immár véled is

Szöszke kis lány, tőled is

Elragadnak

A' fagyok' tanyáira,

Tévesztő csapásira

Sok vadaknak.

Ah! de bár el lesz ragadva

Drága képed,

Megmarad szép álmainak

Hú szerelmed.

Börzsöny. 1822.

EGYED ANTALHOZ

- Elhagysz, elhagynak veled a' bonyhádi Camoenák,
 Kiknél tiszta szivünk mennyei lángra hevült.
 Hasztalanúl riadoz viszhangja előbbi lakodnak,
 Oh Egyed, Árpádnak nem riadozza szavát.
- 5 Elhalt az, 's szomorú hangon nyög mostan utánad
 A' magyaros szellem, mely dalaira kele.
 A' vendég ajkú népben ki találna gyönyört itt?
 Zordon zengzeteit, míg te valál, feledénk.
 Most halljuk szavokat, mert téged hallani többé
- 10 Nem lehet: annyira szórt a' szövevényes eset.
 Így mikor a' csalogány elhallgat, vízi seregnek
 Füleinkbe, 's boszant.
 De mi hasztalanul számlálom bánatainkat?
 Ah téged minekünk vissza nem adnak azok.
- 15 Távol szép ligetink' erdő-koszorúzta körétől,
 Ennyi könnyűs szemtől távol, örökre talán,
 Új hived közepett hasznos munkának eredve
 Buzgó.kebledből hinted az égi magot.
 Csak hintsd, és intsed tartós nyugalomra az embert,
- 20 Példaadásra korost, engedelemre fiút.
 Tiszta szemérmében gyarapítsd a' gyenge leányzót,
 Hogy pártája alatt szűz legyen édes öle.
 Hogy boldogságát ott lelje meg a' heves ifju
 Majd ha szerelmeiket szent szavad egybeköti.
- 25 Oktass és magyarul terjeszszed az isten' igéjét;
 Így vele terjed majd a' hazanyelvnek ügye,
 'S a' honn is gyarapúl; te pedig fő karba jutandasz:
 Fényleni fog neved is Hunnia' díszes egén.
 Engem azonban tán kétes tengerre riaszt a'
- 30 Fergeteg, és örömem' zöld koszorúja lehull.
 De hulljon, hadd hulljon el a' kis öröm' koszorúja:
 Csak te lehess boldog, Zrínyi' hazája, hazám!
 Jőjön bár, 's forgasson meg vad fergeteg engem,
 Csak ti szerencsésen éljetek, érdemesek,

35 Tí, kik lábadozó létünket emelni sietvén
A' vad enyészetnek napjait elveritek.
E' nagy sorban, Egyed, szívem és szám téged is említ,
Élj szép csenedben nagyra haladva soká.
Istened adjon erőt, szent gondviselése szerencsét,
40 Hogy, bár léptenként, még magasabbra mehess.
Mert az mindenkor méltó fő polczra köztünk,
A' ki kisebb fénynyel vissza nem élve ragyog.
Ezt hiszem én rólad, 's karemelve ajánlak az égnek,
És lelkem, noha bús mentedet érzi, örül.

Börzsöny. 1822. március 26.

268.

T[ESLÉR] BARÁTOMHOZ

Miként nyugatnak gyenge fuvalma, melly
Lebbenve kél a' vad hegyek' öbliből,
'S lassú nyögéssel zúgja végig
Gallyasodó ligetünk' vidékét,

5 Titkon sohajtod bánatodat te is.
Fojtott keserv zeng bús ajakid közül:
A' túrhetetlen veszteséget
Sínli szived, 's töredezve vérzik.

Sérelmeidnek nem tudom én okát;
10 De részvevéssel hallom az illy panaszt,
Mert én is oh — és hányan érzik! —
Érezem a' keserű nap' átkát.

Szépen virít zöld ágakon a' virág;
De törzsökének keblibe hull hamar,
15 Míg végre ezt is sírba dönti
A' lecsapó zivatar' nyomása.

T[eslér]! im ígyen változik életünk,
Hamar lehervad a' kis örömvirág:
20 Temessük a' tört szívbe, ah majd,
Megszakad az valahára 's nyugszik.

Így ír barátod, kit ha talán feléd
Vezet korának szétlebegő szele:
Olvashatod bágyadt szeméből
Hasztalanúl epedő szerelmét,

25

'S más szenvedések' szembetűnő jelét.
De tűrni tud már: nyugva tekinti a'
Napnak borultát, nyugva várja
Féleg alól kitörő világát.

Börzsöny. 1822. március—április

269.

EGY BARNÁ CSUFOLÓDÓ TRÉFÁSRA

A' Barnaság nem igen nagy dísz ugyan
de még is tűrhető.
A' gyáva tréfa még inkább nem az,
's ez már nem tűrhető.

Börzsöny. 1822.

270.

ANGYAL BANDIHOZ

A' kinek nincsen barátja
Mennyekben,
Az kereshet menedéket
Poklokban:

5

Hát ne búsúlj, Bandi pajtás,
Lesz szállás,
Majd ha Péter nem fogad be,
Sátánnál.

1822.

NÉVNAPI KÖSZÖNTÉS

Csóka, holló, vén rigó nép
 Rajta! szárnyra keljetek,
 'S a' mi széles e' világon
 Barna van, vagy fekete,
 5 Sanda rajkó, Lucifernek
 Százezernyi ördöge
 Czirmos arczczal, fútt pófával,
 Tiszteletre jójetek.
 10 Egy barátom — hogy tagadjam? —
 E' napot fölszentelé,
 Mert nevének, egy hatalmas
 Régi névnek ünnepe.
 Rajta hát éles torokkal
 Fennyen énekeljetek:
 15 „Éljen István!” ezt kiáltsa
 Mindenik nagy hangosan.
 Éljen a' míg e' világon
 Barna lesz és fekete!

Börzsöny. 1822. augusztus

VIRÁG BENEDEKHEZ

Míg te Kelenföldnek koszorús zengője, daloddal
 A' bús fellegeket hasogatva megosztod egünkön,
 És tüzesen keltvén a' nyugvó nemzeti lelket,
 Ifjat, üdöst egyiránt munkás életre siettetsz:
 5 Ím éled, gond-nyomta fejét válladra nyugasztva,
 Káros csendbe merült nyelvünk' szép anygala, éled,
 'S félve nyiló szeme a' fölbuzdúlt ifjakon áll meg,
 A' kik az érdemek' útján élni sietnek utánad.
 Hunnia' kerte virúl: fakadoznak gyenge virági,
 10 'S már szabadabb lombbal kelnek zöld fáí az égbe,

Csak zivatar ne bocsássa dühét kis fürteik ellen,
 Míglen erősödnek. Hajh! csak féreg ne emészsze
 Gyökeiket . . ! De hová visztek kétségbe merengő
 Gondolatok? most tiszta remény biztassa ügyünket.

15 A' ki jeles példán buzdító szóra nem indul,
 Rest az, vagy félénk: testének rabja 's szívének.
 Engem serdülő korban megbájola nyelve
 Gyóztös apáinknak, 's noha lassan, szüntelen érzém
 A' titkos lángot, melly ösztönt nyújta erőmnek.

20 Így haladék akadozva soká. Megláttalak aztán
 Kis számú jelesink közt téged, 's a' mire eddig
 Kedvem volt, megerősödvén példáitok által,
 Folyvást és hevesen követém, 's mértékbe szorítám
 Kisded vágyaimat, rendetlen képzetim' árját.

25 Most miüdön ez már húszon túl második évem,
 Néha az andaladó ifjúság' gondjait írom,
 Legtöbbször még is történeteinkbe tekintvén
 Szívemelő tettet jegyzek ki az ősi üdöből.
 Már a' veszni menő Salamont játékba vezetvén

30 Elzengém, fene visszavonást mint gyújta közötté
 'S a' fejedelmek közt Vidnek ravasz ördögi lelke,
 'S melly foganatlan volt panaszos feddése, keserve
 A' bölcs Ernyeinek . . . Salamonban nem vala rosz szív,
 De könnyen hajló. Hitt, 's elvesze a' gonosz által.

35 Így kísérem el őt a' bús mogyoródi hegyekhez,
 Hol végső romlásra jutott szép híre, hatalma.
 Majd fölemelkedvén daliás próbára, csatákról
 Énekelek. Vérral jutnak diadalra vitézim:
 „Fölriad a' szomorú Karpát, és büszke tetővel

40 Verdesi fellegeit, hogy oszoljanak a' magyar égről.”
 Így készülgetvén, ha szerencsét enged erőmnek
 A' jó természet, 's hozzám nem mostoha, majdan
 Honnunk' oltárán, mint hí fia, áldozom én is.
 Ezt neked, a' ki utat törtél vagy szebbre simítál,

45 És ki írásra hevült elméknek nyájasan örvendsz,
 Nyújtom tiszteletül . . . Éljl, 's folyjon csendes özönnel
 A' Duna lábád alatt, ha mikor hídjára menendesz,
 'S olly termő fákat hozzon, millyent te kívántál

50 És veled a' honban minden jámbor magyar óhajt.
Majd ha Kelenföldünk új díszet vesz régi nevével,
Tégedet említünk legelőször is, a' ki az ősi
Tisztes üdöből e' szép szót ajakunkra emelted.

Börzsöny. 1822.

273.

EGYED ANTALHOZ

Mint vagy Egyed, hú nyájadnak közepette, miként van
A' szomorú Naso durva getái között?
Zeng-e panaszt magyarul, mint nyelvén, érdekelőbbet?
Hallja-e Hunnia is már valahára szavát?
5 A' mit fáradozó elméd készíté, ne titkold,
Önts, ha lehet, szaporán a' magyar észre sugárt.
Mellyre ugyan méltó, olly fényben, lássa hazánk is
Már egyszer nevedet munkai czímed után.
Hát ha az ősi hadak' rendét 's a' mostanit ír nád:
10 Nemzeti érzésünk gyúlana általad is,
'S látnók, a' döntő magyarok mint víttanak egykor,
Nádasdit látnók Prusszia' romja fölött,
A' fejedelméért vérrel 's étellel adózó
Nagy nemesek' harczát, 's közben ezernyi csatát,
15 Mellyek vagy rontván, vagy emelvén honni erónket
Megtarták így, mint most van, az ősi bazát.
Mert mi egyéb, ha nem a' harczok, tarthat meg akármelly
Országot? mi egyéb szerze nekünk is, Egyed?
Ah így van, 's volt ez. De ha mind ezt fényre vihetnéd
20 Mennyire jutna neved, mennyire érdemeid.
Vagy tán kezded már. Mit is érhet gyenge beszédem?
Nagyra nagy ösztön kell, 's azt szived adja, nem én.
Élj, 's mint a' lefolyó Duna, szüntelen élve hazádnak
Érdemmel hosszítsd a' rövid életüddöt.
25 Én ösvényeimen meg nem csökkenve haladván
Megteszem, a' mit hágy végzenem a' kis erő,
És ha elégled ezent, mit tiszteletedre viszek most,
Több nem kell: szívből 's nem jelesedni viszem.

Börzsöny. 1822. június — szeptember.

TESLÉR BARÁTOMHOZ

Teslér, ki hitte, hogy megint feléd
 Visz változékony sorsom' istene?
 Ki hitte, hogy még egyszer nyughatom
 A' hű barátság' karjain veled,
 5 'S mit most akadva késve hoz 's viszen
 A' néma tolmács, azt buzgó szívünk'
 Teljes hevéből nyers szó fejti ki,
 'S titkunk ha lesz, nyílt ajkunkról ömöl,
 Nem a' lezárt lap' álmos rendiről.
 10 Ki hitte ezt? Lásd, még is így leszen.
 Ha Pinczehelytől Görbő nincs tova,
 Ha Pinczehelyhez Teslér hű marad,
 Ötet barátja többször látja ott.

Nyilas' havának kezdetén tanyám
 15 Görbő leend, ott lesz majd Pista is,
 'S köszönt előre és örül velem.
 A' dolgainktól megmaradt üdőt
 O melly vidáman fogjuk tölteni!
 Együtt csevegven, vagy hallván ha lágy
 20 Hangokra ébredt hegedűd' húrjain
 Szívszagató nótáid zengenek;
 Vagy túl az élet' megszükült körén
 Shakespeare' világát választjuk lakúl,
 Hogy, míg zajával eltelik szívünk,
 25 Ne halljuk itt a' külvilág' zaját,
 Melly édes álmainkat elveri.

Élj addig is, barátom, boldogan,
 'S ha néha — a' mi bár távol legyen —
 30 Setét, komor színt vet rád a' világ,
 Csak istenedhez, és szivedbe nézz;
 Ott fény, örök fény van, 's itt sincs homály:
 Igy földérül majd ködbe vont szemed,
 'S a' merre nézsz, víg tavasz leszen.

Börzsöny. 1822. augusztus — szeptember

ÚJ KÍNOK

Szinte megnyugodtak
 Aggodalmaim,
 'S kezde már derűlni
 Elborúlt szemem,
 5 Csendesedtek hév szivemben
 A bús érzetek,
 'S lelkemen elszűnyadoztak
 Vad kétségeim.

 Ekkor látom ötöt
 10 A' szép megvetőt,
 Tiszta kellemében
 Vígán, nyájasan,
 'S nyomban elhagy nyúgodalmam,
 Kedvem, örömem,
 15 'S szászsorozva visszatérnek
 Régi gondjaim.

 Ó ki napjaimnak
 Intézed sorát,
 Ments meg e' bajoktól,
 20 Vagy vedd életemet.
 Ah ragadj el messze, messze
 Túl a' tengeren,
 Vagy temess el kínjaimmal
 Itt e' szirt alá.

1822.

EGYEDHEZ

Kedves volt leveled, most is, mint máskor, előttem,
 Kedves főképen mert vigadozva köszönt.
 Ah de vidáman, Egyed, nem válaszol arra barátod:
 Búba merült lelkén fájdalom' árja csapong.

- 5 Gyáva panaszt nem fogsz te azonban hallani tőle,
Szíve' sebé't önkény't elfödi más szem elől,
Azt még is bánatjának szüntére kimondja,
Hogy búcsúzástól retteg előre nagyon. . .
10 Jött szilaj és szabad érzésekkel nyugtalan ifju,
Élni kívánt, 's maga sem tudta, kereste miért?
Gond nélkül az egekre szegé még búttalan arczát,
Arra veté szemeit, lelke is arra kele.
Nem sejté, hajh nem hiheté, hogy földi valóság
Boldogságának vethet örökre határt.
15 Képzete megszűnt itt. Komoran nyúlt 's hosszan elejbe
A' már nem képzelt életi pálya' helye.
Megnyílt keble, kívánságok fakadoztak érében,
'S egy kép, fellegiből, érzeni földre voná,
'S most távoznia kell. Az üdőnek szárnyai húzzák,
20 'S kétes sorsával küzdeni messze vetik.
Ah majd földet eget megmér szomorodva szemével,
És égen földön nem leli a' mit ohajt:
A' kit teljesedő gyönyörében visszahoz álma,
A' ki szívének bús lángjain élve lebeg.
25 De minek említem? Mennem kell . . . menni utóbb is,
Mindnyájan örök éj' csendibe menni fogunk.
Addig is a' kegyeség' legjobb adománya, barátság,
Bírja kívánatimat, 's nyújtsa mosolygva kezét;
Ez szánjon ha homályba borúl teli fénye napomnak,
30 Ez legyen örvendő társ ha vigabbra derül.
Így noha bús, még is kelletlen nem lesz az élet,
'S kedvemet a' szükség, bár szegi, el nem üti.
Légy te is a' kevesek közt buzdítgatva segítőm,
Légy te is ébresztőm, 's híve nevemnek Egyed.
35 Majd ha szívem' bajain könnyít az üdő haladása,
'S kínos gondjaimat győzve feledni tanít:
Én 's te együtt zengjünk az üdülő honnak örömdalt,
'S gyenge viráginkból fris koszorúja legyen.

Börzsöny. 1822. október

VOLT TANÍTVÁNYAIMHOZ

Tiszta, nemes lelkek, kik gyors munkára hevülve
 A' jeles erkölcsnek, 's tudománynak kezditek útját,
 Innen, hol Kaposunk délről csavarodva nyugatnak
 Jég, hóhalmok alatt lassan hömpölygeti habját,
 5 Mit küldjek szaporán a' csendes völgybe tinéktek?

Nincs aranyom 's bájló pengésű fényes ezüstöm,
 Nincs, de nem is méltó hozzátok az ilyen ajándék:
 Föld' pora ez, 's henye birtokosát a' földbe csavarja,
 Megköti a' lelket; pedig ennek fényes egébe,

10 Honnan alászállott, szabadon kell visszaröpülni.
 Olytat küldök hát, melly tisztán folyva szívemből
 Vajha azonképen szivetekbe is által ömöljön,
 És jó lelketeket magasan föl az égbe ragadja.

Szúnjetekek egy kissé Rómának hajdani nyelvén
 15 Ékesen és bölcsen szóló Ciceróra fülelni,

És olyan hangon, millyen kaczagányos apáink,
 A' döntő magyarok, Árpád és Hunyadi, szóltak,
 Halljátok szavamat, mellyet javatokra leírok.

A' zöldecs ligeten suhogó lomboknak alatta
 20 Csörgedező patakok' mentében bolyga egy ifju
 'S szenderedésbe merült, 's mikoron leterülve nyugodnék
 A' szellős halmon, mély álmom szálla szemére.

Láta pedig mély álmában sokféle csodákat,
 Látta az Erkölcsök' fényét, a' Bűnök' ijesztő
 25 Képeit, és mind a' kettőnek látta hatalmát.

Biztos erőben jött legelül a' lelki Derékség
 Pusztá szabad kézzel, 's lábbal, feje, melle födetlen,
 (Mert fegyver nélkül is erős a' lelki derékség.)

Termetes és izmos, bátor 's rémületes, úgy mint
 30 A' ki eget földet megrendíthetne erővel.

Jött de eget földet meg nem rendítve, szelíden
 Álla meg, és komolyan, míg kísérői nyomában
 És mellette fölös számmal közelítve jövőnek:

35 Jobbra az Ártatlanság kisedet nyájás alakban,
 Hószín leplével gyengén takarózva, fehérő

Arczczal, szálla alá, szép mint a' hajnali csillag.
 Mindjárt nyomdokain lebegének hű követői:
 A' csendes kis Öröm, 's szívтары égi Vidámság,
 Balra lehúnyt szemmel, mellől letakarva bokáig,
 40 Álla szelíd nyugodalmában a' tiszta Szemérem,
 Álla tovább leeresztve fejét a' díszes Alázat,
 (Mert van dísztelen is); karját megnyitva szívével
 A' nemes Adakozás lépett most lassan előre.
 Szánakodás látszott terjedni homálytalan arczán,
 45 'S tiszteletes fényben csillogtak néha könnyűi,
 Mellyeket a' nyomorúltaknak sorsára kiöntött.
 Ám de segítségül készen volt karja szívével
 'S e' készségéért a' buzgó hála ölelte
 Gyakran jó kezeit, 's örömet sírt keblibe titkon.
 50 Tetszetes épségben látszott ballagni közöttök
 A' szép Mérséklet, 's noha minden kényire volna,
 Csak keveset vett el rendes szükségre magának.
 Jött az Igazság is, megnyílt tündökletes arczczal,
 Tiszta világánál kiderültek az éjjeli tájak,
 55 'S a' szenny-fogta homály, mely hosszas várakozásban
 Últ sok századokon, kezdett ritkúlni sugárán.
 Fénye vakító a' gonoszoknak; kedves azonban
 Minden jámbor előtt, kit forró karral ölelget.
 A' nemes Engedelem, megnyugvó békes Egyesség,
 60 A' csinos Takarékoság, és harczy Vitézség
 Álla tovább tüzesült szemeit viadalra szegezve.
 Így a' többi jeles Jóságok, mindenik illő
 Képében, seregelték elő; jött végtire a' jó
 Foglalatosság is, 's ő, mint valamennyinek őre,
 65 Gondos munkával váltig járt tétova köztök.
 A' csendes kis Öröm pedig, és amaz égi Vidámság
 Hű vezetőjökkel lengtek mosolyogva koronként
 A' jeles Erkölcsök' sorain, 's velök egybe vegyülvén
 Nyájas enyelgés közt édes játékokat úztek.
 70 Jó vala ellenben a' Bűnök' serge tömötten
 Renyhe setétséget hagyván köd-lepte nyomában,
 És ordítva zörögve megállt a' pusztá vidéken.
 Tolja elől iszonyú képét a' durva Gonoszság;

75 Keble setét mint éj, ajakán láng üt ki, szeméből
 Szikrát hány poklos lelkének régi haragja,
 Nagy mint Tátrának sziklája, erőszakos és vad,
 Melly mentében eget földet megrázna; de gyarló
 Lábai nem bírják: elcsuklik sokszor inával.
 És így földet eget meg nem rázhatva szorongó
 80 Lélekzettel eláll, 's dül fül mérgében előre.
 Fénye veszett szemmel, beesett arczával, ijesztő
 Összeaszott váz testével nyög jobbra az undok
 Rögzött Korhelység, 's alig állván görbe lecsukló
 Lábainak szárán, immár haldoklani készül.
 85 A' buta Vesztegetés bujkál kiürülten előtte
 'S szűkre szorultában bajait jajdúlva kesergi.
 A' fene Visszavonás toldult csattogva utánok,
 'S merre nehéz lábát leereszté, sém mibe dőltek.
 A' hegyek és halmok, 's a' kellemes élet enyészett.
 90 Álmatlan képpel, kenyeret megvonva magától,
 És elhúzza egyébtől is, szín-hagyta ruhában
 Rongyosan és rusnyán Fösvénység lépe nyomába,
 'S a' lefogott bérért, uzsorákért égbe kiáltó
 Átok, 's kárhozatos szidalom gyúlt ronda fejére.
 95 Balra kaján szemeit mások' kincsére meresztve
 Nyugtalan elmével jött most a' kékes Irigység.
 Kába Hazugság is fitogatta család szeme' fényét,
 'S hímes köntöseit megváltoztatva koronként,
 Majd így, majd meg amúgy zengett ravasz, éktelen ajka.
 100 A' Mértékletlenség jött nyöszörögve továbbá,
 És nyavalyás tetemét ájúlva lerakta. Utána
 Nagy szeleket hajtván szállott a' gyáva Kevélység.
 Túrni való, ha nagy érdemeken épülne dagálya;
 De ki ne gyűlölné, ha üres 's csak szél tömi keblét.
 105 A' tiltott Gyönyörűség is mosolyogva kacsingat
 Társai közt, és csalfa kezét mindennek ajánlván
 Tartós kedvet ígér, mérget nyújt titkon azonban.
 Arca piros, kedves; rózsás öle, termete pompás;
 Szép, 's ha lehet belső jó nélkül, angyali szépség.
 110 Hajh de belül nyavalyák dúlnak, 's keseredve fogyasztják
 Élete' forrását: pokol ég kín-tépte szívében.

Így a' vétkeknek minden csordája előjött:
 A' Zabolátlanság járt kelt ragadozva közöttök,
 'S összevezsett fene társaiban bút, bánatot, átkot
 115 És kétségbeesést szerzett otromba szavával.
 Már mikor állnának mindnyájan közbe, leszállott
 Hímes szárnyain a' csábító játszi Szerencse,
 Mellyre kevély fejfel büszkén emelődnek az égnek
 'S gőgös biztokban csapodáran kezdtek örülni
 120 A' rút bűnképek. Nem hajtva Szerencse' szelére
 Álltanak ellenben meg nem mozdúlva nyugodtan
 A' jeles Erkölcsök, és nem változtak ez által.
 Arnyékként eloszolt ezután a' csalfa Szerencse.
 És iszonyú ropogás hallott az enyészeti sarkon,
 125 Mellyre kelet 's éjszak, 's dél hármasan összeropogtak,
 Megrendült a' föld, és mint ha bomolni akarna,
 Majd örvénybe lapúlt, majd hegygyé nyúla magasra.
 A' szigorú bérczek csikorogva zörögve ledőltek
 'S gyászos romjaikon szomorú tűz' lángja világolt,
 130 Mint ha szokott fekvésökből egymásra terülve
 Városok és népes faluk égtek volna rakásra.
 Köd gyűlt, és szakadó felhők tolokodtak az égen,
 Vad szelek indultak: zivatar lön, csattoga, zúga
 A' villám, és földet eget megrázva lesújtott.
 135 E' közben látszott vázképe az ősi Halálnak,
 Melly csont karjában zörgetvén görbe kaszáját,
 Szálla setét felhőn, 's mindent bús véggel ijesztett.
 Ekkoron elnémúlt a' bűnsereg, és valamint a'
 Csalfa Szerencsének megörülve követte sugárát
 140 És elbízta magát, úgy most elcsüggede, síra,
 Fegyvereket nézett; de kezét nem bírta; elájúlt,
 Meg fölkel, de nagyobb kínnal. Zavarogva betoldúlt
 Végre hazája felé, a' poklok' rémes ölébe.
 Vad Kétségbeesés hullott szem nélkül utána.
 145 A' jeles Erkölcsök mind e' közt csendesen álltak.
 Fergeteg, és szélvész, földrengés, hegyszakadások
 Meg nem ijeszthették őket, 's ha ezerszer ijesztőbb
 Volna is a' villám, nem tudnak félni tüzétől.
 Mert belső nyugodalmokkal nem bírhat erőszak,

- 150 'S külső romlásnak rajtok nincs semmi hatalma.
Így állottak. Ezen közben már csillapodásba
Jött a' szél 's zivatar. Villám nem csattoga többé,
Szépre vidúlt a' táj, a' föld nem renge helyében,
Fellegeit vetvén tisztán kiderüle az ég is,
- 155 'S e' díszes sereget, melly nem hajt semmi veszélyre
Nagy diadalma után fényes kebelébe fogadta.
Míg ezek így lőnek, még alvék mélyen az ifjú,
Látta az Erkölcsök' diadalmát, látta 's örült a'
Bűn' veszedelmének, 's nagy erőt érezve szívében
- 160 Elszáná lelkét, 's így szólott lángos ajakkal:
Kellemes Erkölcsök, kik rossz és boldog üdőben
Fennmaradó fénynyel meg nem változva ragyogtok,
Ó míg lelkemet a' testnek kötelékei tartják,
Szálljatok őrangyalképen kebelembe lakóul.
- 165 Úgy ne legyen soha testemnek nyugodalma porában,
Úgy e' léleknek soha mennyországa ne nyíljék,
A' mint töletek én valahára elállani kezdek.
Esküszöm . . . ég és föld hallhatja . . . az isteni névre
Esküszöm, és átkot mondok valamennyi gonosznak,
- 170 A' mi muló rövid éltében kísérhet ezentúl.
Ezt mondá 's ropogást hallott a' fényes egekben.
Fölnézett 's látá szent fölségében az istent,
Látta dicsőségét, 's a' zengő angyali kart is;
A' fénylő cherubok' 's mély gondolatokba merülő
175 Seraphok' ezredeit, 's mikoron bámúlva csodálná
Eddig nem látott szépségöket: a' hüvös estszél
Rája csap, és hangosb zajt indít a' liget' ormán,
Meggészünnek legszebb látásai, megszünik álma.
A' mint ébredezett, látá a' tiszta verőfényt
- 180 Már lemenő félben, melly visszamosolyga nyugotról,
'S a' táj' kellemeit pompásabb színbe borítá.
Így ment honja felé gondos lélekkel: az úton
Kezde nehéz álmán tanakodni. Eszébe jutának
Eskei és azokat szentül tartotta halálíg.
- 185 Úgy élt mint fogadá, Erkölcöt véve vezérül
'S a' mi nagy és jó volt keblében, az édes anyának
Drága hazájának szentelte, 's az emberi nemnek.

Ezt akarám Árpád' nyelvén elzengeni néktek.
 Ó ha kigyúlad az ifjúság' tüze kebleitekben,
 190 Fognak titeket is kísértetni 's csalni magokhoz
 Nagy számú tündér Gonoszok, de kíváncsi szemet ne
 Vessetek a' nyájas külsőre, ha belseje undok.
 Adjatok a' jónak tágas helyet ép szívetekben,
 Sőt úgy töltsétek meg azont e' mennyei kincscsel,
 195 Hogy minden szilaj érzések kiszorúljanak onnan.
 Ekkép majdan utóbb, mikor én már nem leszek, és bús
 Síromon agg kórót lendít a' pusztai szellő,
 Meg fogjátok az Erkölcnek diadalrait élni.
 Most míg az ifjúság' elején nincs gondotok erre,
 200 Foglalatossággal győzzétek üdőtök' unalmát;
 (Mert ez sok rosznak nevelő dajkája) 's ha néha
 Játaszotok: a' játék nemes ifjúhoz legyen illő.
 Majd ha virágaitok kifakadnak az illatos erdőn
 'S gyenge jaczintot, fris violát koszorúba kötöztök,
 205 A' zöld gallyak közt, hol előbb mulatozva bolyongtam,
 Hagyjatok egy fürtöt számomra is. Ez legyen és a'
 Mit jó szívetek érz, emlékül adva nevemnek.

Görbő. 1822. december

278.

TOLDY CSEPEL BEN

Sírva áll az özvegy, sírva lánya,
 Egy szerelmes szép lány, a' mezőn,
 Mély keservben két vitéz miatt kik
 A' cseh bajnok által estek el.
 5 'S íme nagy villogva, és zörögve
 Toldy jó feléjük biztosan,
 Toldy a' kit ösmer napkelettől
 Minden élő, 's retteg nyúgatig.
 Bojtosan függ vállán kaczagánya,
 10 Büszke kalpag rettentő fején;
 Melle nincs vasakkal földve: karja
 Menti azt meg a' csapás alól.

Jobb kezében vas buzgány forog, leng,
És temérdek kard lóg oldalán.
15 Így jön ékes arczczal, fegyverében
Zordonan szép, mint had' istene.
A' leányka kezd vidúlni, 's enyhül
Özvegy anyja' szívé'n a' keserv.
Bátorodva futnak már elejbe,
20 És boszúra kérik karjait.
„Ott — Dunának partjait mutatván
Szól az özvegy — vesztek gyermekim,
Oh ha többé nem kel is halott föl,
Légy boszúlóm, légy te gyermekem!”
25 Ezt sohajtván könnyekkel jelenti,
A' mit nyelve nem tud mondani,
Lánya áll mellette, és esengve
Nyúl az érkezőhöz hó keze:
„Légy te, ó hős, oltalmam, segédem,
30 Mert bátyáim immár nincsenek.”
A' legédesb ajkak' lágy szavával
Így rebeg 's kér a' szelíd leány.
Ajka' hangját egy pár szép szem éri,
Melly szívéből véve lángot, ég,
35 'S a' vitézre most egy pillanat száll
Félig búsan, félig nyájasan,
Mint esőn tul a' kegyes verőfény,
Mellyben ég föld megnyilik neki.
Toldy gyengén törli arcaikról
40 A' keservek' néma csepjeit,
Biztató szót mond erős ajakkal,
'S a' leányra vetvén hős szemét
Útnak indul zúgó fergetegként
A' cseh bajnok' ösmert nyomdokán.
45 Megtalálja ötet a' ligetben
Elterúlten egy vén tölgy alatt.
Barna pánczél nyomja durva testét,
Jobbra kardja, balra a' sisak
Ingva rezgő tollal áll körülé:
50 Két felé leng borzasan haja.

A' magasság' fellegébe szegzi
Égre fordult képpel vad szemét.
Így találja ötet Toldy, és szól:
„Föl! föl álmaidból, nyúgovó!
55 Majd ha megdönt kardom, álmadozhatsz
'S halva csúf porodban nyughatol.”
„Gyáva lelkek — így szól az, boszúsan
Talpra kelvén 's rántván fegyverét —
60 Ötven ilyen, ötven dől előbb le,
Mint sem engem megdönt kardotok.
Bidsov élve nyugszik még sokáig,
És előtte ezrek hálnak el.”
„Ezrek?” kérdi Toldy, 's mond „beéred
Még te jámbor Bidsov, egygyel is.
65 Jőj csak, ott a' part alá taszítva
Két hajócska áll és vár reánk.
Jőj; Csepel még megbir két csatázót,
Hol csak ég föld 's víz leszen tanúnk.”
Mennek, és hajóba lépve gyorsan
70 Érik a' szigetnek partjait.
Toldy száll előbb ki, 's visszarúgván
A' zajos habokba csolnakát:
„Egynek itten veszni kell ma, úgymond,
'S egy vitéznek egy hajó elég.”
75 Hallja Bidsov, 's döbbenésre mozdul
Durva vért alatt is vad szive,
Még is eltitkolja, és kijutván
Gőgösen száll bajra Toldyval.
Összecsapnak föllobbant haraggal
80 Mint Krivánnak bérczén két vihar,
'S messze hallik már vad csattogások,
Messze villog fegyverök' vasa.
Bidsov összehúzott könnyű testtel
Lopva ál szurásra rést keres,
85 'S bízva fegyverében, 's gyorsasága'
'S annyi győzödelme' híriben
Jobbra, balra méri vad csapásit,
'S csalja a' vivó társ' gondjait.

Toldy mint erős sas fellegéből,
 90 Visszatarthatatlan vág elő;
 Nem marasztja őt csalárd kerengés,
 Nem csapás, ha száz kar sujtja is.
 Álljon útban ég, föld: ő kitolja,
 Vagy keresztül rontja rajt' magát.
 95 Így rohan, 's már bomladozva lógnak
 Bidsovon pánczéla' rongyai,
 És magyar kard' életől hasítva
 Mély sebekre nyílnak tagjai.
 Bidsov is már jobb erővel és nem
 100 Gyáva fortélylyal szabdalkozik;
 Szerte szélel omlanak csapási,
 'S társa' balján vért ereszt vasa.
 De halállal csattog már fölötte
 Toldy' kardja: reng a' réz sisak,
 105 És kicsengvén izzadó fejéből
 A' magas fű 's gaz közé esik.
 Toldy hévvel úzi győzödelmét,
 'S a' cseh hőst most úgy arczon szegi,
 Hogy hajától állig megszakadva
 110 Vérnyilással ketté száll feje,
 'S a' fejetlen test is összerogyván
 Durva lelkét nyögve adja ki.
 Aggva gyötrelemben, félelemben
 A' leány a' túl parton vigyáz;
 115 Hallja néha a' csatajt, kilátja
 Néha fák alól a' villogást,
 'S mindenik csillámlás megriasztja,
 Minden zajra megdöbben szive.
 Végre látja Toldyt jöni gyorsan
 120 Győzödelmi jellel vállain,
 'S aggodalma oszlik, mint az éji
 Lengeteg köd nap' derültekor.
 Már dagályos hátán hozza büszkén
 A' szerelmes győzöt a' Duna;
 125 Szív-epedve vár rá a' szelíd lány,
 Szív-repesve jó már anyja is.

Toldy égő győződelmi szemmel
Nézi esdeklőleg a' leányt.
Ez szelíden elsimúl ölében,
130 Mint kegyesség' nyájas angyala,
'S csendes, elmerülő pillanattal
Önti el szerelme' bájait.
A' fiatlan bús anyának e' víg
Látományra új reménye kél:
135 Kezd derülni képén a' komorság,
'S régi búját új öröm lepi.

Börzsöny ? Görbő ? 1822.

279.

A' JUHÁSZ ÉS BOJTÁR

JUHÁSZ

Bojtárom, mi bajod? melly bánat nyomja sohajtó
Melledet? elmédet mi tünődés hozta zavarba?
Bús ha kel a' szép nap, szomorú ha lenyugszik, epedve
'S kedvtöltés nélkül tereled kis nyájadat erdős
5 Völgyeken és hegyeken, 's a' tarkás parti mezőkön.
Ébred téli nyugalmából a' fű fa körüléd,
És fiatal szépségében koszorúzva virággal
Int tavaszunk, 's örömet vígan hint minden utadra,
És te kesergsz. Héví könnyeidet hús csermelyek iszszák,
10 Gyenge nyögéseidet lassú szél' szárnya repíti,
'S bús környékedben panasziddal zúgnak az öblök...
Szószke szelíd kis bojtárkám! mondd bízva, mi hervaszt?
Gazdád kérdezi, szólj: ír lesz készsége sebedre.

BOJTÁR

Ó pásztor, lelkem szomorú, mint a' vadon éjjel,
15 Mellyre nehéz zivatar száll a' csillagtalán égből,
És hidd el, lelkem szomorú fog lenni halálig.
A' bú-födte napok hetek egymást váltva lefutnak;

Eljő vég napom is. Megnyughatom akkor örökre.
Majd néz a' kis nyáj, erdőn, 's vízparti mezőkön
20 'S a' szomorú bojtárt többé nem fogja találni.
Már mélyen fekszik szűk sírban, 's hallgat az akkor
Ott, hol szívének keserű fájdalma eloszlik.

JUHÁSZ

Kis botor, és te halált mersz említgetni, holott még
Tizen túl hat nyár feselő éltedben alig múlt,
25 És nyájamnak most első nemzéseit őrzöd.

BOJTÁR

Elsőt, ah de talán gyötrött éltemben utolsót . . .
Ó pásztor, mikor én ez előtt a' parton enyelgve
A' lassan zuhanó víznek mélyébe lenéztem,
Gyenge szelíd arczczal, könnyű tündéres alakban
30 Egy csinos gyermek remegett föl előmbe vidáman,
'S ajka mosolygóbb lett valahányszor rá mosolyodtam.
Most ha könnyűs szemmel letekintek tiszta vizekbe,
Egy halovány bús kép lebben szórt hajjal előmbe,
Melly szemeit lehunyó félben szemeimre mereszti.
35 Érzem jól, ez lesz az enyészet' képe . . . halálom.

JUHÁSZ

Lásd nyomorúlt gyermek, mint vagy gyötrője magadnak.
Míg te vidám voltál, a' vízben víg vala képed,
Most veled elkomorúl. De miért vagy most te szomorgó?
A' ki vidám voltál, mért vagy most búba merülve?
40 Valld meg okát hamar: ok nélkül nincs semmi, nem is lesz.
Hallgatsz! Hasztalan; én tudom azt: nincs titkod előttem.

BOJTÁR

Ó pásztor, ha tudod, 's jó vagy, fogsz szánni bizonynyal.

JUHÁSZ

Szánni szerencsétlent, szomorút enyhíteni szoktunk.
Jer, ne busúlj, megtér, ki után búsongasz, öledbe.
45 Lányodat a' halmon láttam lézegni: kíváncsin
Fordítá ligetünkre szemét 's szép bútalán arczát.
Jersze: tereld velem a' nyáját, megleljük azonnal,
Ím a' szilfa felé szöknek bárányai: mozdúlj,
Hajtsd juhodat, hajtsd a' szilajabbat gyorsan előre.

BOJTÁR

50 Annyi csalódásim félénkké tettek. Ezentúl
Még ha csalódnom kell: a' nagy kín eltemet engem.

JUHÁSZ

Ám ha szavam megcsal, tied a' nyáj, vidd el örökre.

BOJTÁR

Ó ha beszéded igaz, 's nem lappang benne csalárdság...

JUHÁSZ

Teljes igaz, hidd el, 's nem lappang benne csalárdság.

BOJTÁR

55 Illykép bojtárod, mint e' táj, víg leszen ismét...
Ah de ha csalsz, legutolsó lesz lelkemnek ez óra,
'S a' kikelet' szele, melly gyengéden szórja leomló
Fürteimet, ha megint eljő egy más kikeletben,
A' mit fölkapjon csak alig fog lelni poromból.

Börzsöny? Görbő? 1822.

HELVILÁHOZ

Miért jelensz meg álmainnak
 A' déli tájak' völgyiből?
 Oh lány, mosolygó ajkaidal
 Miért jelensz meg álmainnak,
 5 Ki tőlem ébren elhajolsz? —
 A' legvidámabb hajnal arczidon,
 Szemedben a' szép csillagok' sugára,
 Ruháid ezüstös fellegek
 Az est' fuvalmán ringadozva:
 10 Így jössz keservim' éjjelén,
 Szebb, mint szerelmek' asszonya,
 Nyájasb az égnél, a' földnél kegyesb;
 Jössz, 's rám hajolván karjaid,
 Rám tündökölvén tűszemed,
 15 Elűzöd éjét bánatimnak,
 Apasztod árját könnyeimnek,
 'S víggá varázslod éltemet. —

De hol vagy? Ah csak álmainnak
 Jelensz meg, eltűnsz álmaimmal
 20 A' déli tájak' völgyibe.
 Pirúlni látom a' hajnalt, egén
 Ragyogni ékes csillagát;
 De Helvilát, az édes ajkút
 A' szép egek' színén, a' csillagok'
 25 Sorában, a' gyors fellegek közt,
 Ah nem találom, nem, sehól.
 Boríts el álmok' éjjele,
 Boríts el inkább engemet,
 'S burkolj sötétes fátyolodba,
 30 'S te jőj el égi kellemedben,
 Oh jőj megint el, kedvesem!
 És rám hajolván karjaid,
 Rám tündökölvén tűszemed,
 Tedd végtelenné álmomat!

Görbő. 1822—1823.

1823

281.

EGY FESTETT NEFELEJTS ALÁ

Mellyet egykor hű kezekkel
Szedtem a' mély völgyeken,
Elhervadt már, 's új virágot
5 A' tél nem nevel nekem.
Még is küldök egy virágot,
Nem virágzót, nem élőt;
De jelentő képzetében
Bús szívemmel egyezőt.
Vedd és tedd szép titkaidhoz
10 A' serény év' kezdetén.
Légy vidám, 's boldog helyettem:
Boldogtalan lettem én.

Görbő. 1823. január

282.

A' FELLEGEKHEZ

Háborogva, csüggedezve
Állok a' sík' közepén,
Új keservvel, új bánattal
5 A' bejött év' kezdetén.
Búsán nézem a' fölöttem
Elvonuló felleget,
'S a' fuvalmat, melyet éjszak
Zúgva délnek ereget.

Oh az égnek fellegével,
 A' vad éjszak' vad szelével
 Délre sóhajt e' kebel —
 'S ott talán már a' lyány' szíve,
 Hú szívemnek rég nem híve,
 Mást vidámít, mást ölel.

Görbő. 1823. január

283.

DÁMON PANASZA

5

A' kegyes Boris' szerelmét
 Dafne' csendes jó szívét;
 A' szemérmes Emma' képét,
 Lincsit, lelkem' szép hívét,
 szöske Laura' kedves arczát
 és mosolygó bíbor ajkát,
 szép szemének szép sugárát
 Ninon, értted megvetém.

10

Mostan engem is kerülnek
 mult korom' szerelmei;
 csüggedeznek és gyötörnek
 sírba hunyt reményei.

15

A' szerelmes lányok' arczát,
 Laura' édes bíbor ajkát
 szép szemének szép sugárát
 Jaj nekem! hogy megvetém.

20

Ninon, ő, ki mindenemnél
 több, 's becsesb volt ön szívemnél
 kedvesb, édesb életemnél,
 most, Ninon sem jó felém.

Görbő. 1823.

A' PÁSZTOR LEÁNYOK

AMARYLLIS —

- Daphne, szelíd társném, jó Daphne, beszéld el előttem:
 Isten volt-e, vagy egy kedves szépségű halandó
 A' ki minap veled Ída' hegyén sétála hüvösben?
 Hermes-e, gyors szeleken járó hírlője az égnek,
 5 Vagy maga nagy Iupiter, vagy az ékes gyermek Apollo?
 Én ugyan azt hinném: ő volt az, az ékes Apollo,
 Mert annál szebbet soha még nem látta halandó.
 Ollyan igen deli termete volt, és kellemes arcza,
 És dala szívrehatóbb, mint a' tavaszesti madárszó.
 10 Mondd-meg azért, mely isten volt, ha ugyan csak az is
 volt,
 Hogy rá ösmerjek, mikor ismét visszakerülnél.
 De ha nem isten volt, hanem egy szép földi halandó,
 Egy fiatal pásztor, szeretőd, jó Daphne, ne mondd meg;
 Mert Amaryllisnak beborúl víg napja örökké.

DAPHNE

- 15 Ó te bohó kis lány, mire nem térsz gyermek eszeddel?
 Az, ki velem sétált, sem ama' ravasz isteni Hermes
 Nem vala, sem Iupiter, sem az ékes gyermek Apollo,
 Nem, hanem ifjabbik bátyám. S ez kedves előttem,
 Mert gondos nagyon, és másoknál szíve szelídebb.
 20 Távol esett pedig ez tőlem sok üdöre, keresvén
 Eltévedt nyáját idegen föld' puszta határin.
 Járt, hol örök hullám morog, a' nagy tengeri szélen,
 'S hol lassú zajjal mély habjait önti Scamander.
 Most megtért örömemre megint; de te jőj magad és lásd
 25 'S látván ösmerd meg; mert ő szint' olly kegyes és jó
 Mint mely szépséget tetemének az istenek adtak.
 Én pedig elmondom neki lágy testvéri szavakkal
 Hogy szereted, 's milyen kedves leszen a' te szerelmed.
 Bizvást jőj te elő akkor, 's mosolyogva tekints rá.

AMARYLLIS

- 30 Ah mi igen jó vagy, hogy biztatsz engem előre.
 Lelkemet enyhítik szavaid; de ne mondd neki Daphne
 Hogy szeretem; mert lángba borúl két arczom azonnal.
 Ó ne, ne mondd; hanem azt mondjad, hogy az idai bércezen
 Pásztorlány vagyok én, 's kisdéd bárányokat őrzök,
 35 'S szép Amaryllisnak nevez engem az idai tájék,
 Hogy vannak juhaim, 's idegen kéz őrzi meg őket,
 Mert egyedül vagyok, és elhaltak drága szülőim.
 Mondd neki. És ha talán roszt képpel nézne, takard el
 Bús szememet galylyal, vagy hősztin tiszta kezeddél,
 40 Vagy fektess inkább a' földbe, hogy a' nap azontúl
 Rám ne sugározzék, se az ékes hajnali csillag.
 De ha mosolygana rám, 's szeme' pillantása keresne,
 Vedd e' kis koszorút, mellyet ma kötöttem az erdőn,
 'S a' hervasztó nap' sugarától óva, viseltem:
 45 Vedd el azonnal 's tedd kezeiddel barna hajára.

DAPHNE

- Jőj hát, megteszek én mindent, Amarylli, szavadként.
 Jőj, amodább ül ő a' csörgő lassu pataknál,
 'S nyája legelgetvén kosarat köt zsenge füzekből;
 Ah de ne félj; te szegény kis lány, jőj bátran előre,
 50 Daphne vezet, 's hidd el, nem fog keze roszt vezetni. —
 Ím már szemre veszen, 's kosarát oda hagyva közelget,
 És mosolyog, 's örömet sugaraz rád kék szeme' fénye.
 Add ide a' koszorút, hamar add, Amarylli, kezembe.

AMARYLLIS

- Ó vidd, vidd, jó Daphne, hamar, 's tedd barna hajára,
 55 'S mondjad: az árva leány Amaryllis ajánlja virágít,
 E' kisdéd koszorút, 's lelkét is od' adja örömmel.

Görbő. 1823.

MYRTILL, ÉS DAPHNE

MYRTILL

Mit tekingetsz csábitó szemeddel
 Csalfa Daphne, mit mosolygsz hiába:
 Myrtill' szíve többé nem szeret.

DAPHNE

5 Büszke, hát te hitted, hogy szeretlek?
 Rég gyűlöllek, mint a' tél' unalmát,
 Mint kezén a' bús rab lánczait.

MYRTILL

Én is úgy gyűlöllek, csalfa Daphne,
 Mint te gyűlölsz, 's messze távozom most
 Hogy kerüljem gyűlölt képedet.

DAPHNE

10 Én is messze távozom tetőled,
 Hogy ne láthass többé, büszke Myrtill,
 Hogy ne lássam gyűlölt képedet.

MYRTILL

15 Láttam Argos' kék szemű leányát
 Szép Melissát, most a' bujdosóban
 Föltalálom őt 's jobb életemet.

DAPHNE

Hítt gyakorta a' kegyes Dametas,
 Egy szép szőke gyermek, hítt gyakorta:
 Még nem mentem, mostan elmegyek.

MYRTILL

Daphne! Daphne —

DAPHNE

20

Hagyj el.

MYRTILL

Ó ne hajts el.
Én hazudtam néked.

DAPHNE

Mért hazudtál?
Most lakolj meg, hagyj el engemet.

MYRTILL

25

Ah megcsaltak . . .

DAPHNE

Mért hívé! szavoknak?

MYRTILL

Daphne, légy szelídebb!

DAPHNE

Légy vigyázóbb . . .
Daphne híved, nem volt hitszegő.

Görbő. 1823.

A' BÁTORTALAN SZERELEM

Búsan rejti bánatos szívében
 Lángszerelmét a' hű csendes ifju,
 Titkon ég, vágy, 's hervad élete.
 A' kit óhajt, Lilla' hajnal arczát,
 Szép szemében lelke' szép sugárát,
 Félve nézi, félve vár reá.

5

Szólna; de rebegeve vész el ajkán
 A' szerelmes szózat, csak szívében
 Ég és forr a' néma vallomás.
 Néha bátrabb: elmerült szemekkel
 Hosszasan néz a' lány ellenébe,
 Mint ha kérné, mint ha mondaná:

10

Lilla, éltem' szép reménye Lilla,
 Én tehozzád hű leszek szép Lilla,
 Szánj meg, adj szívemnek életet.
 Mint ha kérné, hogy ne hagyja veszni,
 Mint ha titkos eskeit rebegné,
 És fogadná szent érzelmiben:

15

Hogy becsesb lesz élte életénél,
 A' lány' szíve kedvesb ön szívénel,
 Hogy csak ő lesz gondja, öröme.
 Hosszan úgy néz és merőn az ifju,
 És könnyörgő képén a' reménység'
 Szép világa hajnalszínben ég.

20

De nem érti esdeklő szemének
 Hű beszédét a' szabad szívű lány,
 Búttalan néz szét a' látkörig.
 A' teremtés' ékes tartományán
 Függsz csábító víg tekintetével:
 Kis virágot 's berki dalt keres.

30

A' szerelmes ifju vész azonban,
 Búsan elhúny képén a' reménység'
 Szép világa, 's lelkén éj borong.
 Mért az ifju' szíve nem keményebb,
 Mért szelídebb nem vagy ó leány,
 Hogy vagy elbirhatná bús szerelmét,
 Vagy lehetne boldog általad?

Görbő. 1823.

287.

A' HAMIS LEÁNYKA

„Ah mi jó hogy itt találalak,
 Gyenge lányka, alva látlak,
 Alva e' hús domb alatt;
 Most ugyan hó arcaidról
 'S e' kis rózsás szűz ajakról
 Csókomat nem űzheted.
 Majd ha ébredsz, és piros lesz
 Arczod, ajkad lángolóbb lesz,
 Nem tudod mi lelhetett;
 Én pedig tudom nagyon jól
 Hogy szerelmes csókjaimtól
 Ég 's piroslik ajkad.”
 Zongor így szólt 's csókot ejte
 Szép kis alvó kedvesére,
 'S tőle hirtelen futott.

Ébred a' lány 's érez ajkán
 Hőt, 's pirulást álmos arczán
 'S andalodva tér haza.
 Még is a' hús domb' fűvére,
 Hol megindúlt szűzi vére
 Jött alunni másszor is.
 Oh de többé már nem szálla
 Húnyt szemére kedves álma :
 Szíve forrott, ajka hűlt.

25

Egykor ülve lelte Zongort,
 A' mosolygó szőke pásztort,
 'S monda nyájasan neki:
 Csalfa Zongor, jól tudom már,
 A' ki meglopott, te voltál,
 30 Elragadtad álmodat.
 Ah jer adj álmodot szememnek,
 Adj nyugalmat bús szívemnek
 Vagy vedd vissza csókodat.

30

Görbő. 1823.

288.

FEHÉRVÁR

„A' szent királyok' széke' dicső helyén
 'S bús sírjaik közt gyászosan andalog
 Az ősi véren nyert szabadság,
 'S honja felé az egekbe készül.

5

Ki tartja őt meg fergetegink között?
 Hajdan, ha vérrel kelle, megőrizék:
 Most szólni sem mer érte a' nagy
 Nemzet elaljasodott korában.

10

Oh hőseinknek lelkei, várhat-e
 Az elfajúlt kor töletek új erőt?
 Vagy nincs-e pillantattok is már
 Veszni menő unokáitokra!”

15

Setét szemekkel nézve az ég felé
 Imígy tünődém a' tetemek fölött,
 'S im zúg az első szent királynak
 Sírja, mohos falait kitárván.

20

Megrobban és kél a' fejedelmi szék,
 'S ő, mint ki hagyván százados álmait
 Rosz napra virrad, búsán áll föl,
 'S könnye sebes kebelén lecsordúl.

László' hatalmas széke is össze áll,
'S most a' tömérdék szellem előlebeg
Körös' tekergő partja mellől
Mint egy erős komor esti felleg,

25 És hozza szörnyű fegyvereit, 's nagyot
Zördít vasával pajzsa' nyomos rezén;
Bánat 's boszúság terjed arczán,
És iszonyú szeme vérbe fordúl.

30 Megrobban ismét egy fejedelmi szék,
'S dörögve fölkel sírja' homályiból
Kálmán' dicsőült képe, 's vissza
Visszaesik nyugovó helyére,

A' mint az elhült nemzetet éktelen
Fordulatok közt látja hanyatlani,
35 Mélyet sohajt, 's szózatja, mint a'
Megszakadó zivatar' nyögése,

Harsogva zeng el szellemi ajkain:
„Oh mért setétebb éj nem esett reám,
Mért kell ez undok változás közt
40 Nemzetemet letapodva látnom?

Törvénytelen nép! melly nyomorúlt tanács
Forog fejedben 's nemtelen érzemény?
Törvényt 's hazát, melly ezredekre
Jusson, adánk kezetekbe: már ti

45 A' nagy hazát nem képesek őrzeni
Szép tartományit veszni hagyátok. Oh
Most tépni kezdvén léteteknek
Szent kötelét, mire váraoztok?

50 A' tőletek már megszegetett dicső
Törvényt talán külföld' fia tartja meg?
Vagy még mitek marad, ha e' kincs
Veszni fog a' zavaros világon?

'S ti kik között mink hajdan uralkodánk,
55 Hol fényben állott a' fejedelmi szék,
Törvénytekért ti sem buzogtok?
Ó haza' halmái! esetek rám!''

Igy szóla, 's dörgő sírja alá borúlt.
A' szent királyok' képe sötétedett,
60 'S bús és neheztelő jelekkel
Szálla le a' porok' éjjelébe.

Görbő. 1823.

289.

A' HÁROM EGYESÜLT FEJEDELMEKRE

Mit forralt titkos kebelén a' hármias erőszak,
melly szentségtelenül szentnek itéli magát,
mit forralt vesztetre, Magyar, most látod . . . azon kor
mellyben régi sebed kezde hegedni, elejt
5 és szent törvényed, mely most már ezredet érne,
megszaggatva hever drága hazádnak ölén .
De te szabadságunk' elpusztítója ne örvendj;
sírunkon nem fog fényleni büszke neved.
10 Melly még most nyugszik, fölkel a' bátor oroszlán,
szíveitek fognak vérzeni körme között.
Jaj néktek! ha kivész: elhúz sírjába magával,
Jaj! ha megél: iszonyú mérge pokolra taszít.

Görbő. 1823.

290.

CZENCZIHEZ

(Egy barátom' kérésére.)

Czenczi! szíve' belső rejtekében,
Lelke' legszelídebb képzetében
Téged érez és áld Gáborod.

5 Hű bajában hozzád, 's örömében
 Itt és távol, honn, künn: életéből
 Minden óra, minden percz tiéd.
 A' piruló hajnal' szép ölében,
 Déli fényben, napnak alkonyodtán
 Téged óhajt, érted gerjedez.
 10 Nincsen érzeménye, gondolatja,
 Búja nincsen, nincsen vígasága.
 Csak teérted, vagy veled, kegyes! —
 Czenczi, édes Czenczim, e' világon
 Ah ez állhatatlan roszt világon
 15 Sok megtörtént, még sok eshetik,
 De hogy én tetőled elszakadjak,
 Tenger, ég, föld hasztalan riasztnak
 Míg szívem hév keblemen dobog;
 Hű szerelmem' lángja holtomig tart,
 20 Olthatatlan, mint az élet és csak
 A' hideg sír' szélén hűlhet el.

Görbő. 1823.

291.

A' TEMPLOMBA ZÁRATÁSOMKOR

Marty, Marty még mi lesz belőled,
 már ha szent Egyházában sem enged
 nyugtot a' kemény sors' istene.
 5 Jősz, 's kizárnak; mennél, 's nincs nyílásod,
 's a' fogolyra szájvonítva néznek
 vének ifjak, pajkos gyermekek.
 's hogy nagyobb csúf lennél, a' falakról,
 sok kopott szent néz, 's a' mennyezetről
 10 vén próféták, csorba angyalok
 kandikálnak, és félmérgelődve
 fél nevetve rázzák a' bozontos
 rőt szakált, és könnyű szárnyakat...
 O ne nézzetek rám illy boszúsan
 15 Porba süleedt jó Atyák, ti szentek
 és ti repkedő kis angyalok!

Olly gonosz talán, mint gondolátok,
 nem vagyok még, ámbár menni vágyok
 's mint ti, porral, én nem élhetek.
 Hasztalan! mind ellenem zajognak,
 20 a' nagy Isten' képe is komor már
 rám setétül a' bús mennyezet.
 Oh el innen, meszsze el! Hol a' víz
 Csörgedezve fut le, fák virítnak,
 's szép derülten áll a' tiszta ég.
 25 Ott szelídebb képe Istenemnek,
 ott imádom én őt szívemelve
 ott reám ő nem vet rossz szemet.
 És talán megszán, és küld egy angyalt
 jobbat, mint e' gúnyoló faszentek,
 30 szebbet, mint e' csorba angyalok,
 mellynek szárnya nem, de teste ép lesz,
 és ifjabb lesz, mint eme' szakálos
 vén próféták, és kopott szüzek.
 Hah! az ajtó megzörrent, nyílik már.
 35 Isten áldjon meg falak' lakói,
 Isten véled Széraph sz. Ferencz!
 Szűz Dorottya Aszszony élj sokáig!
 Margit Néni minden jót! dicsőült
 Péter, Ivó Isten véletek!
 40 Más világon majd meg látjuk egymást,
 De boszúsan ott ugyan ne nézzen
 senki rám; mert ott is megszököm.

Görbő. 1823.

292.

JESZENSZKY MIKLÓSHOZ

Barátom, egy magyar hazádfia
 Magyar köszöntést küld neked: fogadd
 Olly tiszta szívvel millyenből ered.
 5 Nem írok a' világnak dolgai
 És a' hazában támadt bú felől,

Oh mert hogy ezt leírom, nem levél,
De Hunniának tére is csekély,
Sőt a' nagy ég is szűk, bár messze hat;
Nem írok életemről, gondjaimról,
10 Ifjú napomnak csendes alkonyáról:
Hanem csak arról, hogy mint nemzeti
Dísznek serénykedő hű tisztelőjét
Tisztellek én is, Miklós, tégedet.

Maradj utadban, 's tartsd ezt holtodig:
15 „Nagy az, ki a' hazát nagygyá teszi.”
Ki kényen él, ugyan boldog lehet;
De mint tűnő árnyék, ha elsuhan,
Sírverse ez lesz: „volt, de nincs szegény!”
Fáradj, 's ne irtózz, hogy csekély leszen
20 Műved hazánk' nagy építményiben;
Morzsát vigyünk csak, 's töltsünk hézagot.
Sok morzsa dombbá, domb hegygyé leszen,
Nagygyá, magassá, mint a' Tátrabércz.

Görbő. 1823.

293.

A' PATVARISTA

Mí kik előbb vizen és sáson kényünkre hajóztunk,
'S a' dagadó habokat széltiben úszva verénk,
Most szűk hajlékban keserű firkára szorúltunk,
Papiros úgyse! kezünk megszakad annyit irunk.
5 Lát maga a' kegyes ég, és szán és sír is ugyancsak
Hogy tele van tájunk drága siralmaival,
'S már csak eget, 's vizeket látunk, 's még így ha soká

tart

Földes urunk Görbőn vagy viza, vagy csuka lesz;
Vagy ha ugyan szigetecske marad a' puszta homok domb,
10 Bár Tuhutum* lássék, annyira vízbe merül.
Így van most dolgunk, míg benn a' tinta parancsol,
Künn Neptunus uram ostromol árjaival.

* Egy akkori borház Görbőn.

De csak rajta, erőlködjék! Mind vége lesz ennek.
A' feketés tenger már kifogy, annyit iránk,
15 A' többit pedig elnyeli majd egy biztosí gége:
Illy madarak' szomját egy Kapos el nem üti.

Görbb. 1823.

294.

EGY CZIFRÁN KÉSZÜLT MELEG HÜSELŐRE

Mi vagy te szép völgyecske, szép tetőddel?
Ajalon völgye-e, vagy Mambre' völgye vagy?
'S a' sok levélfürt pálma' fürtje-e,
Vagy cziprusé, vagy ékes czedrusé?
5 'S ez itt valljon Babylonnak tornya-e?
Vagy éjjel a' hajósoknak világló,
Mint Pharos, és Rhodosnak mécsei?
Vagy más egyéb . . . de dicső egy mű lehet.
Akármí vagy, szép völgyesség, én ugyan
10 Nem állhatom meg, hogy beléd ne menjek,
Olly igen ígéző énnekem tekinteted,
És olly igen éget a' nap tűzsze,
Hogy szívem is megolvad már belé.
Ide, árnyaidba térek én, szelíd
15 Völgyecske, hogy legalább szegény szívem
Üdő előtt ne olvadozzon el,
'S jusson belőle egy darab hazámnak,
Barátaimnak, embertársaimnak,
Kiket talán még jobban elsanyar,
20 És jobban izzaszt a' rekedt meleg.
Itt hús öledben nyugszom, enyhelyem
Te léssz. Sűrűn nőtt pálmád, czedrusod
Elúzik a' napot fejem fölül,
'S most serdülő fiatalka cziprusod
25 Lelkemnek egy nagyon nagy örömet ád;
Mert minden ígással jelengeti,

Hogy nem sokára sírba ingok én is,
'S ó fog fölöttem pompásan virítani,
És szép keserves nótát zúg az éjben,
30 Ha a' pogány szél bús fejébe kap
'S magyarán czibálja kényes üstökét.
Valóban — ez kedves hely énekem.
De mi szörnyü hőség éri testemet,
Talán csak sülni készülsz, oldalam,
35 'S szegény fejem te is forrasz, hevülsz?
De így ugyan félszó dicséretet
Sem hallasz ám, meleg völgy. Nem vagyok
Én pecsenyének való, se' sülni nem jövök
Ide, te pedig forróbb vagy a' homoknál,
40 Forróbb Gyehennánál, 's a' kályhaluknál.
Eztán ugyan nem látsz itt engemet . . .
De még is . . . a' nap majd leáldozik.
Akkor megint itt húselek, 's ha szép
Üdö marad, vizsgálok csillagot.

Görbő. 1823.

295.

ZOTMUND

Nagy sereggel, büszke szívvel
Áll Pozsonynak ellenében
A' hatalmas német úr.
Kétszer eldúlt szép hadáért
5 Vad szemet vet a' magyarra
És boszúját esküszí.
Zúg a' tábor és előtte
Rakva uszkál sok hajója
A' Dunának partinál.
10 Barna Zotmund jár boszúsan
A' vivandó vár' fokánál
'S meg-megrázza kalpagát.

15 „Várj agyargó durva szomszéd,
Béla kétszer megtipázott,
Egyszer megfűrösztlek én.
Megfűrösztlek, ilyen-adta,
Mért jössz a' nyugodt magyarra,
Nem bántott ő tégedet.”
20 Szól és fölmege Béla hőshöz,
A' merész dicső vezérhez,
'S titkon úgy mond nékie:
„Halld uram, ma én tenéked,
A' királynak és hazának,
25 Jó szolgálatot teszek.
Látod ott a' sok hajót és
Rajta a' sok népet, élést?
Megfurom, hadd fürdjenek.
Gyors folyóknak, tengereknek
30 Mélyeit megjártam én már,
A' Dunát sem rettegem.”
Mond viszont hős Béla: „Zotmund,
Ránk sötétül már az éjjel:
Felleg űli csillagát.
El kell veszned a' vak éjben,
35 Holnapig vagy ponty emészt el,
Vagy hegyes nyárson pörögsz.”
„Azt is eltüröm hazámért,
El, ha még ma Belzebubnál
40 Kell is nyárson pörgenem.
De ne búsulj, megkerülök,
És mikor még mélyen alszol,
Álmaidnál termek én.”

Zotmund megy. Sokáig ébren
45 Várja Béla, és az éjjel
Bús komor lesz, mint halál.
Fergeteg rándúl üvöltve
A' Dunára, 's össze vissza
Szórja zúgó habjait.

50 „Csak te zúgj, üvölts fölöttem”
 Mond Zotmund a' förgetegnek,
 'S a' Dunába elbukik.
 Már setét gyomrában uszkál,
 'S álmaikból fölzavarja
 Bámuló nagy halaít.
 55 Néha fölbukkan magasra,
 'S a' szélvész elől megint a'
 Mély özönbe rejtezik.

Béla nem győz várni — fekszik,
 Álom ül lehúnyt szemére,
 60 'S nyomja szinte reggelig.
 Ébred egyszer, 's ím előtte
 Zotmund áll vizes hajával,
 És merőn szemébe néz.
 „Lásd, mutatja, milly zavarban
 65 Áll a' súlyedő hajóknál
 Henrik' éhes tábora.”
 „Olyan ember, mint te Zotmund,
 Nincs több a' magyar hazában,”
 Mond a' herczeg, „itt kezem.”

70 'S néki nyújtja görbe kardját,
 Gyöngygyel ékes szép sisakját,
 És ígér még többeket.
 Örvend Zotmund fegyverének.
 Dalt zeneg hires nevének
 75 A' késő kor' gyermeke.
 De homályos bús szemekkel
 Nézi vízbe fúlt hajóit
 Henrik, a' hatalmas úr.
 'S a' boszúlni jött ijedve
 80 Zúg el éhes táborával
 A' magyar boszú elől.

Görbő. 1823.

A' VIRÁG

Mért, pogány tél, mért fogyasztod
Szép virágom' kellemét,
Mért ereszted ép fejére
Az enyészet' szellemét?

5 Szép sugáran nőtt, 's arany szál
Fénylett ékes vállain,
'S a' szerelem' mosolygása
Játszott édes ajkain.

10 A' hajnallal ott piroslott
Rejtve déli hév elől,
A' szelíd völgy' hús ölében
Rejtve vágyó szem elől.

15 Ott virágzott, zárva lévén
Dús, szemérmes kebele.
A' hűség volt koronája,
Tiszta jóság gyökere.

Most elomlott — vagy csalódom?
Nem tél rontá kellemét,
Nem szakasztá szép fejére
20 Az enyészet' szellemét.

Ah de nincs ő még is itt már,
Eltűnt mint a' fénysugár,
Gyorsan elveszett előlem,
Mint hegyekről a' vizár.

25 Mert az ifju elszakasztá
Őt tavasznak reggelén,
És örömhajlékba messze
Vitte forró kebelén.

Eltűnt ah, és koronája
Szép fejről elmaradt:
Rám helyette kínos emlék
'S holtig tartó bú szakadt.

Göybb. 1823.

297.

A' LANTHOZ

Rég pihensz, lantom, szerelem' dalától,
'S húrodon váltig remeg a' csaló kéj;
Zengj; de bú többé le ne nyomja hangod'
Tiszta folyását.

5

Csendesen mint fut habon a' tünő szél,
Zengj te is lassú-szomorogva, 's veszzen
Hangzatod, mint vész öröm és szerelm e'
Puszta kebelből.

10

A' leány szép volt deli termet által,
Mindeneknél szebb ragyogó szemével,
Szűz mosolygását öröm és nemesség'
Bája emelte.

15

Fény 's homály küzdött enyelegve arczán,
Mint nap és éj küzd derülőded ormon,
Hol közöttök szép sugarával a' menny'
Hajnala fölkel.

20

Nemtanult szózat vala lágy beszéde,
Egyszerűn jött az repeső szivéből;
Titka sem volt még, csak enyelge a' kis
Gondolatokkal.

Ekkor eljött a' hevület' korában,
'S könnyü szemmel rajt' mulatott az ifjú,
És örült a' rá ragyogó szemeknek
Égi világán.

25

És magán járt a' susogó ligetben,
Éneket dallott szíve' kis tüzéből,
Boldogot, milyen maga volt, 's szerelmét
Zengte hegy és völgy.

30

A' napok tüntek, tüze lángra gyúladt;
Belsejét gond és epedés szakasztá,
'S ah kitől venné örömét, nyugalmat —
Hűlve van az már.

35

Hűlve van hozzá. De hová merültél
Bánatok' kínos zavarába', lantom?
Szűnj meg, ah nem sok nap után a' gyászos
Fűz fog emelni.

40

Ott pihentedben hideg éji szellő
Jó reád, és dalt morog a' halálnak,
'S én sok inségek' fia, hangjaidnál
Csendesen alszom.

Görbő (?) . 1823.

298.

A' SZERELMES

Hasztalan van olvasásom,
Nyugtót nem lelek;
Munkátlan toll áll előttem
'S puszta levelek.

5

Minden szónak kezdetében
Szép neved ragyog;
Ott van minden kis vonásnál
'S rám felmosolyog.

10

Zaj, tolongás nem segíthet:
Képed benne van;
A' magány sem: képed ott is
Üldöz úntalan.

15 Ah nem tudlak elkerülni,
Mert szivemben vagy;
'S szép, mint hajnal' szép világa,
De — kegyetlen vagy.

Görbő. 1823.

299.

A' TŰNŐDŐ

Nyugszik a' szél, csendes a' hab,
De szivemben zaj vagyon;
Merre térjek, hol pihenjek?
Messze még a' part nagyon.

5 Messze mint a' boldog élet'
Visszafolyt jó napjai,
Mellyeket még nem zavartak
Ifjuságom' gondjai!

10 Nincsen már nekem vezérem,
Nincs hajómnak csillaga,
Melly felém a' szép egeből
Olly szelíden ragyoga;

15 Hol körülé bájsugárral
Új reménység terjedett,
'S szép szerelmem' édes álma
Hajnalodva repdesett.

20 Víg, derült volt akkoron még
A' magasban szép egem,
Itt is a' víz' tükörében
Víg derült volt az nekem.

Most setét, ha föltekintek
Mert borúltak szemeim;
Itt is a' víz' tükörében
Megzavarják könnyeim.

25

Kelj, te zúgó fergeteg, kelj,
 Zúgd el e' bús életet;
 Úgy is ennyi veszteséggel
 Kedvem gyászra vettetett.

30

Kelj, 's az örvényes habokba
 Szórd el égő csontomat,
 Szórd, hogy a' szánó leányka
 Meg ne lelje síromat. —

35

Hasztalan! még csendes a' hab,
 De szivemben zaj vagyon:
 Merre térjek, hol pihenjek!
 Messze még a' part nagyon.

Görbő (?) , Börzsöny (?) . 1823.

300.

ARRIA

(Martialisból)

Hogy Paetusnak adá kardját szűz Arria, mellyet
 Vérző belseiből ránta ki gyöngye keze:
 „Melly sebet én vágtam, nem fáj, úgy monda, szivemnek,
 Mellyet vágni te fogsz, fáj neki, Paete, nagyon.” —

Görbő. 1823.

301.

NÁNDORRÓL

Nagy Mahomet, 's Hunyadyok harczolt vad Servia síkján,
 Omlott a' bús vár, 's vérözön álla tövén.
 Már zászlót készült tornyára szegezni török kéz,
 hogy lobogását egy hős magyar észre vevé.
 5 Kezde czivódni, 's mivel nem használt élete, halni
 ment, megölelte amazt, és leborúla vele.

Nem lobogott már a' zászló, 's Mohametre veszély dőlt.
de téged nagy név nem nevez a' mai kor.
Nándor is a' csatahely, hol híred szárnya megindult
10 elvesze már, 's falain nem magyar' ajka dörög.
Görbő. 1823.

302.

REJTETT-SZÓ

Három tagja elül könnyen forog a' vizek' árján,
A' két végsővel gyáva csalásra mutat.
Bús az egész, 's ha hideg kezeit mellünkre lenyújtja,
Elhül benne szivünk, 's lágy dobogása megáll.
Görbő. 1823.

303.

EMLÉKKÖNYVBE

(Byronból)

Mint hideg sírkőre metszett
Név megállít utazót,
Úgy szemed, ha e' levélre
Száll magában, álljon ott.
5 És ha egykor megtekintvén
Rajta látod nevedet,
Eszmélj rólam mint halottról:
Szívem — ott temetve lett.
Görbő. 1823.

304.

SZEBB AZ ASZSZONY, HA HAMIS

Szép az Aszszony szebb mint máskor,
ha hamisság van vele.
Láttam illyet, 's majd meg vesztem
szívem úgy elgyúlt bele.

5 Akkor apró gerjedelmek
tűzesítik arczait
's titkos édes vágyodások
töltik el két szemeit.
Mintha semmit nem kívánna
10 nem szeretne, úgy teszen,
ég pedig szép arcza, 's szíve,
nyelve van csak csendesén.
Ám de hogy hevét titkolja,
annyival szebb és csalóbb,
15 mint a' nap ha eltakarja
félíg arczát, bájolóbb.
Ezt hogy láttam, följegyeztem,
ezt állítom még ma is:
szép lehet; de mindeneknél
20 szebb az aszszony, ha hamis.

Görbő. 1823.

305.

ÁRTATLAN LÁNY' ÉNEKE

Zengj a' bokorban, kis madár,
Zengj hangos éneket.
Vigan csörögj el kis patak,
'S hajts rá hűvös szelet.

5 Én addig itt virágokat
Tűzők hajam közé,
Most nyílnak, íme keblöket
Fris harmat öntözé.

10 De ah e' gyenge fajzatok
Olly gyorsan hervadók.
Atyám azt mondja, egykoron
Majd én is hervadok.

Akkor, leányka, bús leszen
Szegény szived' szava;
15 De most ne búsúlj; mert te vagy
E' völgynek asszonya.

Zengj hát tanyádon, kis madár,
 Zengj hangos éneket.
 Vigan csörögj el gyors patak,
 'S hajts rá hűvös szelet,

'S míg hervadástok nem jön el,
 Tavasz' szülöttei,
 Ti légyetek szög szín hajam'
 Fodrának díszei.

Görbő (?). 1823.

306.

MOSTANI SZÉP VERS, ÉS FELLENGŐS

Ingadozásnélküllevőségnek körülő
 Hagyd a' kis bajt; mert meg nem esz a' nagy is, élj.

Görbő (?). 1823.

307.

A' HITLEN

Láttam, megindult a' tavasz, illatos
 Szellő kerengett zöldesedő nyomán,
 Reszketve megnyíltak virági
 Harmatosan, 's ragyogó kebellet.

5 Láttam; de téged, hajnali gyenge kép,
 Nem láthatott még andalodó szemem,
 Már szinte fonnyad fű, virág, lomb,
 'S még sem akarsz szemeimbe tűnni.

10 Jer, visszatér a' könnyü tavasz veled,
 Mosolyg, fölélnek holt növényei:
 Jer, elterülnek lábaidnál
 A' füvek és remegő virágok.

Vagy tengeren túl menjek-e érted el?
Tüzet vető hegy fekszik-e örödüln?
15 Hová veszel? Vérrel halállal
Menjek-e zárt utadat kitárni?

Lankadj, merész szív. Vissza nem adja őt
Véred, halálod. Tengerek és hegyek
20 Utját nem állják kedvesednek:
Ő maga fut, 's kikerül szemével.

Oh mért csalál szép képzelet engemet?
Ifjú eszemben mért okozál zavart?
Most eltemetsz itt, 's vég szavammal
25 Elhagyod a' szeleket röpülni.

Majd egykoron tán pusztai halmomon
Megáll az ifjú sajnosan, és borúlt
Szemét lesütvén rólam ekkép
30 Emlékezik keserű szavakkal:

„Boldogtalan! mit vára setét eszed,
Az égi szellőt mért öleled vakul?
Nem égi vagy, lám most is a' jó
35 Föld takar el, nem egék' határa.

Öleld meg a' mit juttat az alkalom . . .
De már örökké elnyugovál, 's tudom
36 Nem is kívánsz fölkelni többé.
Bú, nem öröm neked itten élni.”

Így szól 's tovább megy. Rajtam azonban a'
Hantok tövissel telve vadúlnak el,
40 És nem lesz a' ki szánakodván
Rózsafüzért tegyen a' tövisre.

Görbő. 1823.

BÚCSÚ

Szép Etelka, kit szívembe
 Nem mulólag vettelek be,
 Kit nem csalfa gondolattal,
 Nem, sebes lángindulattal
 5 Vesztemig kedveltelek,
 Szép Etelka halld utolszor,
 A' mit sóhajt e' csekély sor:
 Légy áldott! isten veled!
 10 Nem szerelmet kérek, ó már
 Vége annak, más dolog vár,
 Búcsut venni rettegek.
 Annak, a' ki évek oltá
 Várt, remélt, 's hogy ez megcsalta,
 Kínos édes szenvedéssel,
 15 Hasztalan hű érzéssel
 Még is érted, érted ég,
 Búcsut venni szabad annak.
 Mindenek ha elmaradnak,
 Búcsut venni nem tilos.
 20 Inkább válnám életemtől,
 Elszakadnék en szívemtől,
 Poklot érted megkerülném,
 Minden jómat eltemetném
 25 Inkább mint elhagyjalak.
 Még is el kell mennem immár,
 Kedvedet nem lelhetem már,
 Haldokol reményem is.
 Isten hát veled szerelmem!
 30 Légy te boldog énhelyettem,
 Boldogabb mint én valék.
 Szép szemednek szép sugárán
 Jó szivednek gyenge halmán
 Bánatok ne üljenek.
 35 Mint kis parton szép virágszál
 Csínosan terült gyöpon áll,

Hol fejét a' harmat árja,
Kis tövét futó hab járja;
Szellő játszik fürteivel
Szép verőfény kebelével,
40 Akkép folyjon életed.
A' vidámság, boldog érzés
Közt ne lepjen gyászos végzés,
Bút ne szűljön örömed.
Én ki látom a' jövendőt,
45 Érzem a' búbán veszendőt,
Elfogadom sorsomat,
'S majd ha élni már meguntam,
Halni még is nem kívántam
'S élni halni nem tudok,
50 És nem érdemlett bajomban,
Gyógyíthatlan bánatomban
Elvadulva bujdosom,
Az lesz édes gondolatom,
Ha szivemből kívánhatom,
55 Hogy kit olly heven szerettem,
Százszor boldog légy helyettem,
Boldogabb mint én valék.

Börzsöny. 1823.

309.

ÉJJEL

Fenn már a' hold, leszáll az éj,
'S nem tűnnek gondjaim.
Mi érte újra keblemet?
Hol késnek álmaim?

5

Szegény fiú én untalan
Csak gyűjtöm kínomat,
'S szűz ágyon a' szép szőke lány
Aluszsza álmomat.

- 10 Ott tűszemének fényein
Aludt el örömem,
Hó keble kettős halma közt
Ott szunnyad életem.
- 15 Ölében szenderednek el
Szivem' szerelmei.
Ott hajh! csak el ne haljanak
Legszebb reményei.
- 20 De engem őriz a' halál:
Ébren van itt velem.
Véremben forrnak kínjai,
Nincs tőlök enyhelyem.
- Párnámon ül a' csüggedés,
A' sárga hervadás,
Bú, bánat, és a' volt után
Siralmas bágyadás.
- 25 Szívet szakasztva hangzik el
A' veszteség' dala,
Magam vagyok csak minden, ah
Minden jóm elhala.
- 30 Emlékezet! te is gyötörsz:
Az elveszett napok'
Árnyéka reszket képeden,
Mellytől elborzadok.
- 35 Ezek virrasztnak engemet
'S ha álom rejtene,
Fölráz fagyasztó újjal a'
Féltés' szörnyű keze.
- 40 Mért kelle oh szememnek a'
Szép arczon vesznie?
Mért kelle asszonyképnek is
Szemembe tűnnie?

Mért inkább nem bámúltam a'
Tündöklő szép napot?
Az égi kékellő határt,
A' holdat, csillagot?

45 Hol a' világok csendesen
Forognak és fölül
Öröm 's kegyelmek' tengerén
Egy boldog isten ül?

50 Mért nem pihentem a' setét
Erdőnek halmain,
Virágok és lombok között
Lágy fűnek szálain?

55 Nem tudtam a' zengő madár'
Szavát elégleni,
Csörgő patakkal, bujdosó
Szellővel játszani?

60 Úgy most nekem sem volna búm:
Az ékes halmokon
Vesznék, mint vész a' tiszta hab
Virágos partokon.

Onnan levinne szárnyain
A' csendes völgy' szele,
Le messze! honnan távozik
A' bánatok' tele.

65 Hol gyenge szállal síromon
Teremne líliom,
'S mellette szép dalt mondana
És ülne angyalom.

70 De most hová kell lennem így,
Hová vész életem,
Ha élni, halni nem tudok,
Ha csak pihenni sem?

Hajh! mért kellett szememnek a'
 Szép arczon vesznie,
 Mért kellett asszonyképnek is
 Szemembe tűnnie?

Börzsöny (?) Pest (?). 1823.

310.

A' BÜNÖS SÍRVERSE

Jó istenem volt és szép angyalom.
 Amannak bíztam égi bő kegyében,
 Emennek éltem földi kellemében
 'S futott előlem minden fájdalom.

5

De ah a' múlt jót mit magasztalom.
 Az angyal engem, vesztésem' dühében
 Én elhagyám az istent 's kínörvényben
 'S láng vészben forra éjem, nappalom.

10

A' bűnt kiáltám, eljött 's meg nem ölt,
 Felhíttam a' bút, eljött 's meg nem ölt,
 Hittomra rám jött a' halál 's nem ölt meg!

Ki jár e' kinos élet végire?
 Oh halld meg ég föld, zengd el messzire:
 Az angyal' könnye hullott rám, 's az ölt meg.

Pest (?). 1823.

1824

AZ IMÁDKOZÓHOZ

Természet' édes gyermeke,
 Ártatlan kis leány,
 Imádd az égi alkotót,
 Imádd csak, jó leány.

5

Hozzá emeld föl szívedet,
 Hozzá kis gondodat:
 Búddá lehet, hidd, e' kívül
 Minden más gondolat.

10

De mit gyanítok? félre jár
 Mosolygó kék szemed,
 Epedve félve messze jár
 Vágyó tekinteted.

15

Ne, oh ne fordítsd más felé
 Jó lányka, szemedet.
 Embert keressz tán? Nem találsz,
 Megcsalják szívedet.

20

Meg ők! de kik fenn vannak ott,
 Nem esküsznek hitet,
 A' vésett szentek, angyalok
 Nem bontanak hitet.

Nem tesznek este fogadást
Hogy reggel, mint vadak,
Siránkozó szemekkel is
Magadra hagyjanak.

25 Még is hová jár szép szemed?
Mért ló rám hév sugárt?
Miért keres föl ennyi közt?
Nem gyújt már, meg nem árt.

30 Kérde talán, a' sok között
Én is milyen vagyok?
Hazug, csalárd-e? Nem! nem! én
Boldogtalan vagyok.

35 Szivemben agg bút hordozok,
'S bajt, szenvedést nagyot,
És hosszú gyötrő csüggedést,
És régi bánatot.

40 Nem csalhatott más engemet;
De megcsalt en hitem:
A' nagy remények, mellyekért
Most nyugtomat vetem.

Eget vadásztam itt alatt,
Eget? csak lányszivet,
Mint én, oly hűt, oly érezőt,
'S a' föld megbűntetett.

45 Te értesz . . . Bíbor ajkadon
Hallatlan hangzatok
Reszketnek a' menny 's búm felé,
'S szivedbe láthatok.

50 Te vagy, te vagy, kegyes, kit én
Szánónak nevezek,
Nem más volt az, csak álmodám,
'S miatta elveszek.

56

Imádkozz hát, kis büntelen,
Ah mert én nem tudok;
Imádkozz, angyal, értem is,
Míg összeroskadok.

60

Kérj egy hatalmat, melly legitt
Elrontson engemet,
És mélyen a' világ alá
Temesse lelkemet.

Hogy ott mindent felejtse el,
Ah mindent, a' mi bánt:
Azt is, ki rám halált hozott,
Azt a' szép szőke lányt!

Pest. 1824.

312.

ÁLOM

„Emma, Emma, beteg vagyok
Ég, fagy, borzad tetemem:
Jer segíts, kösd bé fejemet:
Fáj a' fejem, fáj szívem.

5

Nem jössz? Jőj el, így elhagynod
Átok volna hívedet;
Még csak most kell, és nem többször,
Vesd rám csillagszemedet.

10

Látnom kell még szemeidet,
Látnom a' miért veszek,
A' mosolygó büszke arcot,
Aztán, Emma, elmegyek.

15 Nézz e' homlok' fellegére
Ezt is mind te terheled;
Nézd ez égést, nézd e' rázást,
Ezt is mind te neveled.

Hajh! vagy a' liget' határán
Melly kar ért meg tégedet?
20 Gyenge fürtök hulltanak rád?
Verték márvány kebledet.

De mit szólok? Más baj üldöz,
Oh mért kellett lennem is:
Vagy ha lettem, el nem vesznem,
Mért kellett születnem is.

25 Vagy mondtam-e, hogy egy isten
Megteremtsen engemet,
'S szívet adjon, szívet öljön
Összedúlván éltemet.

30 Nem mondtam én, némán álltam
A' teremtés' könyvében:
Ő hozott ki, és elrontott
Végzetetlen kedvében;

Hogy meglássam és szeressem
35 A' napot és szemedet,
'S a' mint láttam, elveszejtsem
A' napot és szemedet.

Sírsz? ne sírj. Hajtsd rám fejedet.
Tán egyet még kérhetek,
40 Az egy csókot, az utolsót,
Aztán, Emma, elmegyek."

És a' lányka rá hajolván
Édes csókot vett, 's adott,
Kért, mosolygott, és vigasztalt —
De az ifjú — álmodott.

45 Ébredzvéen elszalasztá
Mind a' csókot, mind a' lányt;
'S még kesergé, és ohajtá
A' bús kedves látományt.

50 Nem jön a' lány, távol ül az
Dél' virágos halmain,
Dalt mond a' futó szeleknek,
'S a' szelek' fuvalmain

55 Elmegy a' dal. Hajh! de erre
Barna felhők szállanak,
És viharok, nem örömet,
Fekete hírt hordanak.

60 Menjetek, ti barna felhők,
Fekete hír' gyászai,
Hallgassatok el, viharok,
Bús jövendő' hangjai.

Nem hallgatnak, el nem mennek,
Rossz a' bús álom' míve.
Agg, tünődik, vész az ifju:
Fáj a' feje, fáj szíve.

Pest. 1824.

313.

SEJTÉS

Messze az elmúltak' honjába kívánkozik e' szív,
'S a' zajgó kebelen viaszohajtva dobog.
Sejti szorúltában örömenek megszakadását,
'S a' mellytől retteg, sínli előre sebét.

Pest. 1824.

314.

A' GYÁVA GONOSZ

Nem hihetem hogy félt meghalni Gonosz Peti: önkényt
Halt meg ijedtében a' szomorú fa előtt.

Pest. 1824.

315.

A' LEGJOBB ORVOS

Meggyógyít az üdő, jobb orvos nincs az üdönél:
Az teszi lassúvá sziveinknek gyors dobogását,
'S a' feledékenység' hártáját hozza sebünkre;
Vagy ha nem úgy, gyógyít mint tett a' durva csomóval
5 Nagy macedo Sándor: ketté ront, 's elmegy előlünk.
'S melly kebel égett, és panaszt hallatta világgal,
Nem dobog a' földben, nem vár, nem retteg azontúl,
'S némább a' pornál, hidegebb lesz az éjszaki jégnél.

Pest. 1824.

316.

BÚCSÚ

Veszszén el a' ki remeg küszöbén túlmenni; de éljen
A' ki megyen, míg más ezreket álom ölel.
Menj te is el, könyvem; lelkem fele gondja veled megy;
Másik is elmegy majd, csak te tanyára találj.
5 Caspium, és te nagyobb tenger, légy addig is üdvöz,
Üdvöz légy Kurgur, 's Üzbeki drága vidék.
Úgy hiszem istenemet, téged meglát szemem egykor,
Vagy ha nem is, poromat jó szelek arra viszik.
Most menj, a' ki viszen, légy annak híve halálíg,
10 És csak az adhasson vissza kezembe, ne más!

Pest. 1824.

A' FARKAS

Juhász lett a' farkas, 's egymás után
 Faldosta föl szép nyája' tagjait.
 Szokása lévén bőrt bélt csontokat
 5 Meghagyni, hitte hogy még van juha,
 'S őrzötte őket. Ím de megéhezők,
 Akkor tudá meg hogy már nyája nincs,
 'S midőn a' büzhödt bélt is faldosá,
 Gebedve dőlt el a' csonthalmokon.

Uralkodók! mi lesz belőletek,
 10 Ha nyúzni jötök népetek' nyakára?
 A' bőr, bél és csont nem tesz nemzetet,
 'S ezeknek őre hentes, nem király.

Pest. 1824.

KIS GYERMEK' HALÁLÁRA

Eljátszottad már kis játékidat,
 Kedves fiú, hamar játszottad el;
 Végsőt mosolyga orcád, 's a' halál
 Leszedte róla szép rózsáidat.
 5 Nem csak magad menél, elvitted a'
 Szülék' vidámságát, elvitted a'
 Legszebb remények' gazdag bimbaját.

Ki mondja meg neked hogy már reggel van? Ah
 Ki fog téged megint fölkelteni?
 10 Sirat szülőd, és mondja „Kelj fiam,
 Kelj föl szerelmem, szép kis gyermekem!”
 Mind hasztalan, te meg nem hallod őt:
 Alunni fogsz, 's nem lesznek álmaid,
 Alunni fogsz, 's nem lesz több reggeled.

15 De fájdalom ne bántsa hamvadat;
Mulásod könnyü volt, és tiszta, mint
Az égbe visszareppenő sugaré.
A' földhöz minket baj, 's öröm kötöz,
Ohajtjuk, és rettegjük a' halált:
20 Te túl vagy már, nincs kétség útagon.

Oh majd ha csendes tiszta éjeken
Föltünnek a' dicső csillagzatok,
Eljősz-e áldást hozni kedvesidre?
Eljősz-e álmaikhoz éjfelenként,
25 Hogy ég' nyugalmát terjeszd rájok is?
Oh jőj, ölelgesd kis testvéridet:
Orczáikat csókdossa szellemed;
'S a' melly napok tetőled elmaradtak,
Add a' szüléknek vissza. Ők együtt
30 Élják le megszakasztott étedet,
És míg porodra hintenek virágot,
Lebegj te őrző anyalként fölöttük.

Pest (?) . 1824.

319.

CSABA' SZERELME

Lányka, szerelmimben ha külön több névre találtál,
Meg ne ítélj: egyedül elnevezések azok.
A' nevek és kínok változtanak egyre szivemben,
Csak magad, oh kebelem' gyújtogatója, te nem.
5 Tégedet esztendők nem képesek összezavarni
Senkivel; állsz egyedül szűm' koszorúja gyanánt.
Az téged keserű kinnal nevel énnekem, és fogy
'S hervadozó gyökerén elhal azéleti kéj.
Ah ki lesz, a' ki megint gyermekkort, a' ki merészebb
10 Észt és szűnetet ad álmodozásra nekem?
Kívánságom elől az örömmek napjai futnak,
Mint fut az égi sugár föld' zivatarja elől.

Elmegy az ifjúság, a' könnyű képzelet elmegy,
'S itt hágy a' bűnnek hogy megemészszen orúl. —
15 Menjetek! e' szakadott szívvel majd elmegyek én is,
'S dombom alatt végig nyúgoszom a' nagy időt.
Ott tán a' csalogány dalt mond a' csillagos éjnek,
'S tán a' lányka lejő hallani gyenge dalát.
Bús Csaba' sírjához, deli lányka, lejőni ne rettegj:
20 Tőled nem lehet a' bús Csaba' sírja tova.
Jőj bátran: többé föl nem kel az, a' ki lenyugvék,
Vad fa terem dombján 's fájdalom őrzy porát.
Ott hallgasd a' dalt, 's ha hajaddal az éj' szele játszik,
'Tudd, de ne irtózzál: bús Csaba' szelleme az.

Pest. 1824 vége vagy 1825 eleje

1825

ÁRPÁD' EMELTETÉSE

Egy kép alá

Nézz Árpádra, magyar, ki hazát állíta nemednek;
 Nézd, 's tiszteld képét Álmos' fejedelmi fiának.
 Őt magas Ung' mezején vérontó férfiak, és bölcs
 Hadvezetők szabadon választván harczos urokká,
 5 Bátor örömríadás közepett pajzsokra emelték.
 Mint kel erős viharok' tetején a' sziklai nagy sas,
 Úgy kele a' fejedelmi fiú országos erőben,
 Párducza lebbenvén és kardja az égre ragyogván.
 'S a' mint lelkében végig pillanta temérdek
 10 Hunnia' térségén, láng lett egyszerre szeméből,
 És rettentőbben rezegett buzogánya kezében. —
 Úgy lőn, mint érzé. Tisza' boldog partjait, és a'
 Nagy Duna' mellékét ellepték gyenge fiakkal
 'S hó kebelű deli hölgyekkel diadalmas apáink,
 15 'S a' bús csendbe merült országok' puszta határit
 Napkelet' ifjainak dobogó paripái tiporták.

Pest. 1825.

A' SZELLŐHÖZ

Súgd meg nekem, kis fúvalom!
 A' lányka' álmait;
 Te láttad és kísérted el
 Hogy hantra dőle itt.

5 Midőn fölötte bújosott
Esthajnal' csillaga,
'S elnyúgován sugárinál
Itt szúnyadott maga,

10 Midőn én búmban elhagyék
Virágot és tavaszt:
Melly álmodt akkor álmodott,
Jó szellő! súgd meg azt!

15 Oh abban fekszik párosan
Élet 's kínos halál:
Élet, ha rólam álmodott,
Ha másról, kín 's halál.

20 De élni kell, vagy halni már,
Közép itt nem nyugaszt:
Szellő! mely álmodt álmodott,
Oh súgd nekem meg azt.

Pest. 1825.

322.

A' SZÉP LEÁNY

Hó, vagy hab, vagy csillag rémlik
Ott a' völgy' ölen?
Nem, nem, más az: a' mit véltem,
Csalfa tünemény.

5 Hónak, habnak, és csillagnak
Nincs fodor haja:
Szép lány fürdik a' patakban
'S a' szép lány' haja.

10 Milly csábító mozdulattal
Hajtja meg fejét,
Kis virágot tart kezében,
Parti növevényt.

15 Játszva sűg a' szél fűlébe
 Kedves titkokat,
Játszadozva hajt fejére
 Rezgű ágakat.

 Ág ha volnék, meghajolnék
 Én is szívesen,
20 A' szellűvel rálehelnék
 Titkon, édesen.

 Gyenge tagjait csókdoosák
 Fűrge halfiak;
 Rá bàműlva meg-megáll és
 Nem zűg a' patak.

25 Hajh! magam is beh megállnék,
 Volnék csak patak!
Vagy bár köztetek lebegnék,
 Boldog halfiak!

30 Kis hal lenni meg nem szűnném
 Míg ő ott mulat,
Csókkal élnék, csókban lelném
 Szép haláloamat.

 Vagy mi ez? Hah hogy szemeim
 Így megcsaltanak!
35 Hozzáképest, a' mi szépnek
 Látszott, holt alak.

 'S mennyivel szebb más élőknel
 Árnyék képzete:
40 Annyival szebb árnyékánál
 Élű termete.

 Mert csak képe természetnek
 És árnyéka az,
 Melly a' vízben habnűvésű
 Lányként hajladoz.

Ott a' parton andalogva
 Fenn áll szebb maga:
 Ő a' szívnek, szerelemnek
 Tündér csillaga.

Pest. 1825.

323.

UTÓHANG CSERHALOMHOZ

Elzengette dalát a' késő kor' fia, rólad
 Cserhalom, és az apák' hírét meghozta tetődnek.
 Még te soká harczolsz ezután is enyészeted ellen,
 Még sokszor tavasz új díseit elhinti meződön;
 5 Őt hamar a' sor' erős vas karja lehúzza örökre,
 És benövik sírját a' vad fák' ágai: akkor
 Még ki fog emlékezni felőle? ki tudja, hogy ott is
 Megfáradt ember' hamvára nehezkedik a' domb?
 A' ki rövid pályát futván, a' szárnyas idővel
 10 Feljöve, és az eget 's a' földnek zsenge virágít —
 Mert mi egy életidő? — megnézé, 's elvesze köztök.
 Nem tudják; de ne is tudják: csak az ősi dicsőség'
 Híre maradjon fenn, 's unokánk tettekre hevüljön,
 És legyen, a' ki szabad lélekkel zengje utánunk:
 15 „Cserhalom! a' te tetőd diadalnak büszke tetője.” —

Pest. 1825. június

324.

ANDRÁS ÉS BÉLA

Melly csend ez? mi halál lett úrrá néma falak közt
 Várkony' termeiben? kire vár a' szörnyü tekintet,
 Félelmekbe 's tilos haragok' lángjába keverve?
 Oh nagyok! a' magasabb fej' díszét óva vegyétek:
 5 Villám csapja meg a' jobbot, melly kapdoz utána.

Endre király nagy gondokkal jár büszke lakában.
Eskü szerint már Béláé országa, ha meghal,
'S Béla dicső bajnok, kül 's belföld tiszteli híret.
Ah de királyfi mosolyg pólyából Endre' szemébe,
10 A' csecsemő Salamon, 's az atyának szíve megindúl.
„Ez ne legyen, gondolja, király? 's én hagyjam el őtet?
Hah! akkor minek is mosolyogsz! sírj, gyermek, örökké,
És alacsony fejedet siralomnak tengere nyelje.”
És a' kis gyermek még is mosolyogva tekint rá.
15 Gyöz a' szív, elhallgat az ész, elhallgat az eskü.

A' szőnyeg kiterül, leteszik közepére ragyogni
A' kardot 's koronát. „Haljon meg Béla, ha nem mást,
Mint koronát választ!” tompán így hangzik el ajkán
A' vétkes szózat, 's Béláért gyors követ indul.
20 Ó székébe leül, és homloka ránczba szedődik.
Gyilkosok állnak utól vést villogtatva szemökben,
És komoran várják a' rejtett arczu jövendőt.
Búsan néz a' honfi körül, átkozza magában
A' vak visszavonást, melly főt 's országokat elront.
25 Hallgatnak; de az indulatok' sokféle csatáit
És a' terhes időt sziveik' dobogása jelenti.
Béla belép; láng csapja meg a' fene gyilkosok' arczát.
A' két jelre mutat 's „válaszsz” mond Endre, gyanúsan
Mozdulván helyiből. „Választok bátya” viszonz a'
30 Fejedelem bátran, 's Endrének kardja után nyúl.
„Kard ada hölgyet, hírt; a' kard megvíja, ha szükség,
A' koronát.” Így szól, 's őt Endre ölébe fogadja.

Megtágúl a' szív, a' bús képekre vidámság'
Hajnala kél ismét: magok a' két gyilkosok érzik
35 A' jobb fordulatot, 's nyugalommal térnek el onnan,
Hol közel áll két nagy testvér' ölelése halálhoz.
Endre örül, 's vele megzendül a' várkonyi szép lak.

Pest. 1825. július—augusztus

325.

[A' KI HA PLÚTÓNÁL...]

A' ki ha Plútónál jól lakhatik ördögi borral,
holtra lerészegedik, 's iszonyú vas gyomra morogván
végig okádja szemét száját Pompejus uramnak
's Herkules' ő nagyságának várára fövenyt hány,

Pest. 1825.

326.

ORSZÁGGYÜLÉS

Melly már honnunknak sebeit valahára bekötné
's vajha, de félnünk kell, hogy vérzeni hagyja tovább is.

Pest. 1825.

327.

BÖRZSÖNYBEN

Oct. 10. 1825.

Míg a' képzelődés' könnyü szárnyán
Lengedeztek gondolatjaim,
'S messzejáró lelkem' szent hevével
Kísérgettek égi álmaim,
5 Gazdag voltam édes bánatimban,
Gazdag, bár nem boldog, öröimben,
'S a' remény' lágy karján szűnyadék.

Most a' férfiúság' reggelére
10 Mért illy árván, ah mért, ébredek?
Oda vannak áldott képzeményim,
A' szép álmok elröppentenek.
Egyedül van lelkem örömében,
Egyedül a' búnak tengerében,
Nincsen öre, nincsen angyala.

15 Oh a' jég valóság, vad kezével
Mennyi szépet, mennyi jót leszed,
Szív, ha annak birtokába estél,
Nem lesz többé kedves ünneped.
Engem szép szerelmem' hajnalától,
20 A' reménynek legszebb csillagától,
Mégfosztott és pusztán itt hagyott.

'S most ki van még kárhozott kivülem?
Még ki mondja méltán e' panaszt?
Oh csak a' ki későn lát szemével,
25 Egyedül az, az mondhatja azt.
Boldog a' madár híg lakhelyében,
A' hal mély örvénye' fenekében,
Boldog a' vad Karpát' erdejében,
Csak te, Csongor, csak te nem vagy az.

30 Téged a' veszélynek évszakában
Gyászos órák szültek, bú' fia!
Nem volt akkor jó jel a' nagy égen,
Nem világolt hajnal' csillaga.
De setétlő gyilkos táborával,
35 'S a' halálnak undok árnyékával
Bűnös éjjél nyomta a' napot.

Akkor jött az átok életemre,
Akkor, éltem' első éjjelén,
Akkor hoztak rám sötét hatalmak
40 Bút inséget a' sors' kerekén.
Elmerültem a' vihar' zajában,
A' remény' és veszteség' díjában
Állott éltem' teljes érdeme.

Most a' nagyság' minden érzetével
45 Egy kis sírgödörbe férjek-e?
Vágyamat, melly éggel földdel ére,
Most maroknyi por temesse be?

50

Nyom 's jelenség nélkül így romoljak,
 Könnyezetlen sorsban elborúljak,
 Mint a' puszták' bújdosó vada?

55

El ne hagyj így vesznem, oh teremtő!
 Vagy mért adtál ennyi érzetet?
 Vonj el a' halálos semmiségtől,
 Adj szívemnek vég enyhületet.
 Oh adj vég nyugalmat életemre,
 Álmot, boldog álmot bús szememre,
 És megáldom bölcs végzésedet.

Börzsöny. 1825.

328.

A' BUCSUZÓ

5

Mint kit a' halál' hatalma
 E' világból elszakajt,
 'S ösmeretlen sors elébe
 Messze választ, messzehajt:
 Úgy megyek ki most körödből
 Lelkem elhalván bele,
 Fájdalomnak és örömnök
 Kínos édes lakhelye!

10

Ámbár most csak fájdalomnak
 Nem örömnök helye vagy,
 'S benned jó reményem semmi,
 Veszteségem' súlya nagy,
 Még is összetört lelkemnek
 Elfojtott nyögésivel
 Tőled gyászban és keservben
 Szívszakadva megyek el.

15

20

Oh itt keltek, itt szövődtek
 Életem' reményei,
 Itt repestek, itt enyésztek
 Tarka álomképei.

286

Őket egy szem' villanása
Alkotá és nevelé,
'S ismét egy szem' fordulása
Össze dúlá, temeté.

25

A' tiéd, szelíd leányka,
Bájtsugárzó szép szemed
Volt az, mellynek változásán
Lelkem testem így eped.
30 Gondolád-e hogy ha édes
Hódolással rám tekintsz,
Mennyet, poklot nyitsz szívembe'
Mellynek vége hossza nincs?

35

Mennyet a' magas boldogság'
Minden fellengésivel,
40 Poklot a' kín', átok', ínség'
Szemfogó mélységivel?
Gondolád-e hogy mosolygó
Ajkaidnak hangjai,
És enyelgő, édesítő
Tetteidnek bájai

40

Nem hatóbbak, nem nyomosbak
Mint szelek' fuvalmai,
Mellyeket ha már megúntál,
45 El lehet fordítani?
Nem tudád-e, hogy minden kis
Hajlandóság' 's kegy' jele,
Mellyet adtál, bűnné lesz, ha
Vissza andalogsz vele?

45

Nem tudád; mint zöld mezőben
Könnyen élő szép madár,
50 Melly után a' kis fiúnak
Szíve, szeme, lába jár,
Egy bokortól más bokorhoz
Fut, forgódik, meg-megáll,
55 És ha úzójt kicsalta
Énekelve tova száll:

50

55

60

Úgy jövének enyelegve
Könnyü pillantásaid,
És kicsalták rejtekéből
Szívem' égő vágyait:
A' reménynek és kétségnek
Fájdalmát és örömét,
A' gyönyörnek, gyötrelemnek
Áldó, féltő szellemét.

65

Még is mind ez érzelemben
Szép szemednek fényinél
Boldogabb is gazdagabb is,
Mint ki kincsben hírben él,
Vígán lejtve, gondfelejtve
Bujdosám a' ligetet,
'S áldást hangzó énekimtől
Zengett nyúgat és kelet.

70

75

Most, mint a' vad rengetegben
Áll a' gyermek egyedül,
Akkép állok elhagyatva
Szép szemednek fényitől:
Láthatárom éjfél, 's benne
Elmém' kedves képei
Óriási rémmé nyúlván
Lettek ijedelmei.

80

85

Elszokám már a' világtól,
Mély homály az én napom,
Bús setétség 's elhagyottság
Éjszakám és hajnalom.
Mint egy égre nőtt vadas bércz
Úl a' bánat lelkemen,
Bár szaladjak, bár pihenjek,
Súlya ott nyom szüntelen.

90

Fáj, ha benne háborognak
A' szív' tépő vadai;
Fáj, ha őket ostromolják
A' tűz-elme' nyilai.

288

Még is a' föld nem szakad le,
 Merre hordom terhemet,
 A' magas menny nem borít el:
 El kell vinnem részemet.

Elviszem! de mért, ah mért itt
 Nem talállok temetőt,
 Itt hol sírtam, és örültem,
 Hol veszttemre láttam őt?
 Máshol fájni fog testemnek
 Még a' föld is melly temet;
 Ah de menni kell — leányka!
 Áldjon isten tégedet.

Börzsöny. 1825. október

329.

A' SZERELMETLEN

Fájdalmasan folyt sok napom ifjuság'
 Szép kezdetében bús szerelem miatt,
 Örömtelen foly alkonyában
 A' szerelem lobogása nélkül.

Elhúlve bolygok zöld tavasz' ékein,
 Nincs annyi lelkem mint egy az ágakon
 Repkedve játszó kis madárnak,
 Melly rövid álmairól danolgat;

És híja társát, csalja szerelmesen
 'S minden kicsin toll rajta örül, keserg:
 Én a' telek' vad pusztaságát
 'S hordozom a' jegeket szívemben.

Óh ifjukornak bíboros istene!
 Még nincs-e tiltva visszamosolyganom,
 'S tündér szerelmek' rózsaberkén
 Szednem az égi gyönyör' virágit?

Oh add meg ismét a' zokogó panaszt,
A' fájdalomnak kínait, édeit,
Adj egy sohajtást — 's életemmel
20 Hagyd lobogó tüze közt enyészni.

Börzsöny (?), Pest (?). 1825

330.

FÖLDI MENNY

„Mennyet kell a' földön is keresni,
Mennyet, a' föld úgy is elveszendő,
Elveszendők a' kik rajta élnek.”

Elmenék én, és hiába jártam
5 Messze földön, a' hegyek' tetőin:
Nincsen ég a' földön, nem találtam.
'S ím hogy elfáradva dombra dőlök,
Dombra Bodrog' csendes árja' partján,
Eljön a' lány ifju kellemében,
10 És eget hoz tiszta kék szemében,
'S oh ki hinné! üdvözült gyönyörrel
Lelkem ott ül szeme' szép egében.
„Ne fuss, lányka, oh ne fuss előlem,
Vagy ha elfutsz zárd be kék szemeidet,
15 Hogy belőlök lelkem el ne veszzen,
El ne veszzen, mint az árva gyermek
A' kit mostohája messze űzött.”

„Fáradt ifju, távol föld' lakója,
Nem jövék én lelked' vesztésére,
20 Sem hogy futva elvigyem magammal,
Sem hogy zárva tartsam kék szememben,
Inkább vedd ki lelkedet szememből,
'S hagyj, virágot szedni jöttem erre,
Van virág már, a' tavasz közelget.”

25

„Nem, hamis te, el nem mégy előlem,
Nincs virág még, tél van a' mezőkön.
Csak te rajtad van tavasznak éke.

30

Én magam szedek majd ajkaidról
Harmatos szűz rózsát, szép virágot;
'S lelkeimet bár ott hagyom helyettek
Kék szemedben, kék szemeid' egében.”

Pest. 1825.

1826

HELVILA' HALÁLÁN

Álom, álom, édes álom!
 Altass engem, légy halálom!
 Hadd álmodjam Helviláról,
 Szép szeméről, szép karjáról,
 'S ékes arcza' hajnaláról.

Álom, álom, édes álom!
 Altass engem, légy halálom!
 Ah, csak míg te altatsz engem,
 Addig nem gyötör szerelmem;
 Addig érzem őt ölemben,
 Addig állok véle szemben,
 Ah csak addig nem tudom hogy
 Szép alakja por között fogy,
 Por között a' sírűregben,
 És mind mélyen és mélyebben
 'S romlottabban száll alá.

Ott, hol Rába' gyors vizében
 Rázza árnyékát a' szélben
 Két sudár fa, és virágzó
 Ágain zeng bús madárszó;
 Ott van dísze a' világnak,
 Helvilája bús Csabának.

25

Ott van, 's nem bocsát magához,
'S nem siet föl karjaimhoz,
Hallgassam, vagy kérdjem őt bár,
Nem hall többé, nem felel már —

30

Álom, álom, édes álom!
Altass engem, légy halálom,
Légy halála életemnek,
'S élte haldokló szívemnek.

Pest. 1826. január 2.

332.

A' SZÉP VIRÁG

5

Melly vad az, melly zordon, a' ki
Szép virágot nem szeret?
Szép virág az én világom,
Az nyit bennem víg eret.
Ártatlanság tiszta színe,
Hófehér a' levele,
Szűz szerelemnek lakása
Rózsaszínű kebele,
És remény' vidám sugára
10 Zöld tövének gyenge szára:
Így virágzik ő nekem,
Éltem, álmom, mindenem.

15

Egy kis méh szelíd alakban
Járja szüntelen körét,
Ott repes, zeng víg örömben,
Nála tartja lakhelyét.
Este fekszik kis tövéhez
'S róla képzi álmait,
Reggel ébred, 's harmatával
20 Tölti mézes ajkait.

296

Délben szellőt csal reája,
'S hús vizet visz gyenge szája,
A' döbörgő vész előtt
Kis bokorba rejti őt.

25

Oh ne vessétek szememre,
Napjaimnak társai,
Mintha hallgató szívemnek
Nem volnának vágyai.

30

Egy van! ah de a' virító
Tájra messze elrepült;
Vissza hínám, nem jöhet már,
A' virághoz édesült.

35

A' kis méh ez én egy vágyom,
Szög leányka szép virágom:
Melly vad az ki nem szeret
Szép virágban illy kegyet?

Pest. 1826.

333.

MARTIALIS UTÁN

Sírásó lön az orvosból; a' gyenge sirásó
A' mit tesz, jobban tette az orvos előbb.

Pest. 1826.

334.

A' PLAGIARIUS

1.

Bors, hogy munkáját jól adta ki, szerte dicsekszik.
Szentelen! a' ki lopott, rejteni szokta javát.

2.

A' ki lop, annak lesz: Bors azt hiszi, 's űzi vitézül,
Munkát lop, 's czímül írja elejbe nevét,
A' mi csak annyit tesz, magyaros tisztára kimondva:
„Én vagyok a' tolvaj, jöszte nyakamra, kötél.”

’S megtartotta szavát? Nagyon is; de csak úri magának;
 a’ mit másnak ígért, mind maga tartja meg azt.
 Vagy megtette szavát? Vaj! igen: fáczányos ebédre
 hítt, ’s záp szarka tojást nyom tenyeredbe „ígyál”.

Pest. 1826. április—május

A’ SZEMEK

Szép szemek! bár hol ragyogva,
 Kérdésemre szóljatok,
 Pillantással, szűz kegyessel,
 Mert pillantás szavatok;
 5 Én ki már egyet vesztettem,
 Mást keresni menjek-e?
 Mást keresnem nincs-e tiltva?
 Válogatnom szabad-e?

A’ szem, mellyet én szerettem,
 10 Melly szívembe tört vete,
 Nem volt sem világos ég szín,
 Sem borongó fekete.
 Nyájasabb a’ feketénél,
 Gyenge kéknél tüzesebb,
 15 Gyorsabb ennél, hívebb annál,
 Andalítóbb ’s csendesebb.

Mint egy ébredő tavasznak
 Bujdosó szép csillaga,
 20 Olyan volt az, földieknek
 Boldogabb ég’ záloga.
 Most, ah, az már elborúlván,
 Még ha választás lehet,
 Mit szeressek, mit dicsérjek,
 Fekete, vagy kék szemet?

25 A' kék, tiszta szép mezőjén
 Mennyet ígér, mennyet ad,
 Ott hol még vidám az elme,
 A' szív tiszta és szabad;
 Ott epedve, egymást értve
 30 Két szelíd szövötköző —
 Képzelem, mert sejthetém már.
 Milly megáldott szerető!
 A' boldog hív új reményét
 Kék szemekben túkrözi,
 35 Ah de a' nem boldog abban
 Veszteségét temeti:
 Én, kit annyi szenvedéssel
 Megrakott a' földi lét,
 Mit zavarnám bánatimmal
 40 Kék szemek' szelíd egét?
 A' borongó feketében
 Látom gyászos múltamat,
 Újra látom földerűlni
 Semmivé lett álmodat.
 45 Ott éjfél küzd nap' delével,
 Egymást győző hatalom,
 'S melly szép látni harcaik közt,
 Mint mosolyg a' fájdalom.
 Ezt ohajtom, ezt dicsérem
 50 Én, ezt a' gyász feketét,
 Melly sötét fölségben úszsza
 Hóvilága' tengerét.

Pest. 1826.

336.

A' SZÍV' TEMETÉSE

Sokat türel már, még csak ezt, kebel,
 Csak ezt viseld el, aztán megdicsérlek,
 Azt mondom: kő vagy, nem kő: vashalom,
 'S vasnál keményebb gyémántszikla vagy.

5 Hiszen te ösmered már, a' mi fáj,
Ösmerd meg azt is, a' mi lelket öl,
Ösmerd 's viseld el, mint kell férfinak.
'S ha majd keménynyé lettél, mint vas ék,
10 Hideggé mint a' századok' jege,
Beléd egy szív lesz eltemetve mélyen,
Egy szív, melly véres lángban úszva élt,
'S most hogy kihalt, csak forró hamva van.
Ennek leszesz, te keblem, sírlaka,
15 'S emlékirás lesz rajtad illy nemű:
„Itt nyugszom én szívemben eltemetve,
Bújdosva két láb hordja síromat.
'S még messze messze hordja el, hogy a'
Vas végzetekkel megbékéljek, és
20 Ha földbe fekszem, fel ne vessen onnan
Az üldözetnek átka, melly megölt.”

Vagy sírjak, és sohajtsak? Nem! nem! egy
Tenger lesírni nem tudhatja ezt,
Nem a' nagy szélvész elsohajtani.
25 És még nekem tovább kell bolyganom,
Hogy megtanúlja rajtam a' világ:
„Minden boldogság, csak születni nem.”

Hajh! majd ha eljövend a' sors' szelén
Sok gond, 's ezernyi sárkány indulat,
30 Viszhangot ad a' zárt kebel reá
'S azt zengi tompán egy hang: „nem szabad,
Szívet kerestek? itt csak szikla van;”
'S ha tán utóbb jó a' szeléd öröm,
Örömek, szerelmek, még azoknak is
Azt zengi tompán egy hang: „nem szabad;”
35 'S egy más szelídebb így zendül vele:
„Ah kit kerestek? későn jöttetek.
Szívet kerestek? Nincsen! puszta már,
Nézzétek: itt bús romladéka van.”

1826. június 6.

MIKES' BÚJA

- „Hányódál: tengerré lett a' sok baj alattad,
 Vészsze a' bal sors, melly úz vala fejedelem, 's most
 Semmi nem olly csendes, mint sírlakod a' rideg éjben.
 Tégedet a' hajnal még alva hagy, a' delelő nap
 5 Alva talál, nyugodalmadból ragyogása nem ébreszt.
 Még, mellyen viharok megharczólnának időnként,
 Kő sincs hamvaidon. Pusztán és jeltelenül áll
 Kis halmod, 's egyedül vagyok én mellette kesergőd
 Hontalan agg, lét és nem lét közt ingatag árnyék.
 10 És mi az én könyvem? Olcsó nedv tört szűnek eréből,
 Régi ütődéstől mindennapos árja szememnek.
 'S oh egek, oh isten! neked ennyire kell vala jutnod,
 Hogy síratód illy sok harczmunkáidnak utána
 Én legyek, oh te, kiért országnak kellene sírni.
 15 Mellynek halma föld itt, ellenség' föld: nem ösmer;
 Mellyben alá szállott híreddel előbbi szerencséd,
 Árva hazád tiltott nevedet nem zengheti többé.
 Vajha ne érezd ezt a' súlyos földnek alatta,
 'S hogy fejedelmi porod nincs emlékezve, ne tudjad:
 20 Ím élő emlék vagyok én, bú rajtam az írás,
 És ha magyar tán még e' gyászos földre vetődik,
 Elmondom neki: „Itt nyugszik fejedelme hazádnak,
 Számkivetett onnan, mert nem vala benne szabadság.”

Pest. 1826.

CSÁK .

- Mélyen alszik sírja' éjjelében
 Csáki' szűz szerelme, szőke Zolna.
 Hallgat a' szél hamvadó fejénél,
 Zárt szemébe nem hat nap' világa,
 5 'S dallos ajka csendes a' porágyon;

Bús panaszszal repkedik fölötté
Kis galambja, 's csermelyek' vizéből
Reggel estve öntöz egy virágot,
Hogy ha megjő Csáki, fölszakaszsa,
10 'S hervadozni tűzze kebelére.
'S megjön a' hős, és ohajtva így szól:
„Zolna, szűz szerelmem, Zolna, Zolna!
Hol mulatsz te, szőke szép hajaddal,
Hol mulatsz az édes ajakakkal,
15 Hó karoddal, téjhab vállaiddal?
Hoztam gyöngyöt szőke szép hajadra,
Gyenge fátyolt téjhab vállaidra,
Csókot, édes csókot, ajkaidra!
Zolna, szűz szerelmem, Zolna, Zolna!
20 Hol mulatsz te Csáki' bánatára?”

És felelt a' bércz' tündér leánya:
„Vesd a' gyöngyöt vissza tengerébe,
Tépd a' fátyolt össze száz darabra,
25 Csók helyett végy átkot ajkaidra,
Forró szíved hűljön el halálra:
Zolna nem hű hozzád, és nem él már;
Bűn miatt van 's hamvad itt alakja.”

Elborzadva fordul meg porában
E' szavakra a' szegény leányka,
30 'S felnyög a' sír' barna sátorából:
„Csáki, szívem' gondja és szerelme!
Zolna itt van a' halál' kezében:
Bűn miatt nem, hitszegés miatt nem;
Szíve rám haragván, érted égvén,
35 A' tündérlány búval ölt meg engem.”

Csáki sóhajt, 's gyilkoló haraggal
Fölkel a' kín szíve' tengerében,
Kél az átok ajkán mennydörögve,
'S síkot erdőt eltölt átka' hangja.

40 Hallja a' bércz nyílt üregfülével,
'S visszabögi égnek és pokolnak;
Hallja bérczén 's reszket a' tündérlány.
Most elhallgat Csáki, szörnyen hallgat,
Harczol szíve' lángoló dühével,
45 Harczol rengeteggel és vadakkal,
'S harsog a' hegy harcza' vad zajától,
Szirttetőket tördel buzogánynyal,
Karddal irt és sérteget fenyűket,
Nyíllal ölyvet 's minden szárnyalókat :
50 Hogy ha fába, szirtbe vagy madárba
Változott a' tündér, megtalálja,
'S összerontsa gyilkos fegyverével.
Nem találta, hasztalan vesződött.

55 Este jött a' sírhoz Csáki vissza,
Késő este, búban, lankadottan.
A' galamb remegve szállt előle,
Hervadozva dőlt el a' virágszál;
Hervadozva dőlt el Csáki hős is,
Várta álmát, várta jobb halálát.
60 Jött az éj, de Csáki' álma késett,
Jött az éjfél, 's Csáki ébren ült még;
Nézte a' sírt csendes holdvilágnál.
Haj, ki ül ott a' porok' tetőin?
Szép leány ül hőszin köntösében,
65 Nyögve és sohajtva kedveséhez;
Zolna ül ott szélfodorta hajjal.

„A' halott is fölkel hát porából?
Zolna, Csáki' szűz szerelme, Zolna,
70 Hogy nyugodtál a' sír éjjelében?”
Szólt az ifjú 's átölelte a' lányt;
Hőnek érzé 's csókkal érte ajkát,
Csókkal érte keblét, ékes arczát,
És örült az éjnek és magánynak.
Akkor rázta meg magát kezében
75 A' leány és elveszett előle:

A' tündér volt, 's tünte' kezdetében
Gúnyajakkal ezt suhogta vissza:
,,Zolna, Csáki' szűz szerelme, Zolna,
Hogy nyugodtál a' sír' éjjelében?"

80 Halva dőlt el a' hős, és alább szállt
A' leányka szenvedő porában.
De legottan a' tündér' nyomába
Förgeteg kelt a' hivek' nevéből,
'S téren erdőn kergeté üvöltve.
85 Csáki, Zolna, hangzott a' hegyekben,
Csáki, Zolna, völgyek' mély ölében.
Közben hangzott a' tündér nyögése,
'S mennydörögve harsant rá az égből:
Csáki' szűz szerelme, szőke Zolna,
90 Hogy nyugodtál a' sír' éjjelében?

Pest. 1826.

339.

KÉRELEM

Mást sugár nagy termet hódít,
Mást a' kisdedebb.
Kérded, Emma, én előtttem
Mellyik ékesebb?
5 A' mit tudsz, mit kérded álnok?
Olyan, mint te vagy,
Olly sugár, olly teljes, olly ép,
Sem kicsiny, sem nagy.

Másnak barna haj' homálya
10 Hószin vállakon,
Másnak göndör szőke tetszik
Hajnal arczokon.
Engem, Emma, szög haj éleszt,
Szög, mint a' tied;
15 Hóvilága szűz kebelnek,
'S arcz, mint a' tied.

Soknak mennye a' bogár szem,
Soknak a' kökény;
20 Sem bogárért, sem kökényért
Nem hevülök én:
Emma, szép szemed' hatalmát
Szó nem festheti;
Illy egy pár szem, e' hű szívet
Illyen égeti.

25 Csókra termett 's kész mosolygó
Ajkat kedvel ez;
Annak gyors kell és vidám, melly
Inkább zengedez.
30 Olly mosolygás, mint Emmáé,
Melly országot ér,
Néma, vonzó, fejedelmi:
Ollyra gyúl e' vér.

Sok kegyes szív' érzetének
35 Hódol örömet,
'S melly nem enged, attól eltér,
Újnak hányva lest.
Én keménynek, törhetetlen
Szívnek hódolok,
40 Emma, mint te, olly negédes
Szívért hamvadok.

E' negéded, szép leányka,
Tart-e még soká?
Mondd meg, kérlek, kényszerítlek
45 Ha nem tart soká;
De ha kebled víhatatlan,
Emma, meg ne mondd,
Ha csak engem zár ki, Emma,
Emma! meg ne mondd.

Pest. 1826.

[KORPÁDI DALA]

Jő meszsziről a' bús fiú,
Vágyása többé nem hiú.
Békélni jó.

5 Bátyjának nyujtja jobb kezét
Örömmel nyujtaná szívét
'S ah nincsen ő.

Nincs bátyja, nincsen anyja is
Hajlékát nézné, dőlt az is:
Csak hamva van

10 Ki törli el bús könnyeit
Ki hozza vissza kedvesit?
Csak maga van.

* * *

15 Él még is egy szép kedvese,
Könnyét talán az törli le
Egy angyal él.

Ki a haláltól elvoná,
Kiért ő lelkét váltaná,
Ha még is él.

20 Oh csendes partnak szelleti,
Szerelmem' énekét neki
Vigyétek el,

25 Korpády jó, az üldözött
Hogy búja édes karja közt
Szúnyadjon el,
Hogy szive minden bánatot
felejtse el.

Pest. 1826 vége

JEGYZETEK

RÖVIDÍTÉSEK

Ak. Kiad.	Akadémiai kiadás
Anr	Aurora
Aut. Tör.	Vörösmarty Mihálytól autobiographiai Töredékek. MTA LK II. 130—134. l.
AV	Apróbb versek 1819—1825. Kézirat: OSzK Oct. Hung./639. jelz.
AV 1824/25.	Apróbb versezetek. Negyedik kötet. Irta: Vörösmarty Mihály 1824/25. Az AV kézirat egy része.
áth.	áthúzva, áthúzott, áthúzás (l. még <i>Egyéb jelölések</i> közt)
BRISITS: Kiadatlan.	BRISITS FRIGYES: Vörösmarty Mihály kiadatlan költeményei. Budapest, 1926.
CZAPÁRY	CZAPÁRY LÁSZLÓ: Vörösmarty emlékkönyve. 1900. Székesfehérvárott.
CBJ I., II., III.	Vörösmarty Mihály: Cikkek. Bírálatok. Jegyzetek. Bőrbekötött Vörösmarty kézirat-kolligátumok, kötetek az Akadémia kéziratárában. I., II., ill. III. kötet. Jelzet: K713/I. II. III. Egyetemes Philologiai Közlöny
EPhK	év nélkül
é. n.	ének (kotta is)
én.	Exercitia Scholastica. Vörösmarty kéziratok füzetek a MTA kéziratárában a CBJ II. kolligátumban (45—89. l.)
ES	Vörösmarty Mihály fiatalkori kéziratjai. OSzK-ban kolligátum, Oct. Hung./943. jelz.
FK	férfikar (kotta)
Fkar	Felső Magyar-Országi Minerva
FMOM	fordító
Ford.	hasáb
h.	Hazai és Külföldi Tudósítások
H. és K. Tud.	Kéziratok füzet a MTA kéziratárában a CBJ I. kolligátumban. Borítólapján ez olvasható: Michaelis Vörösmarty in Annum 2dum Humanitatis Scholae Auditoris 816.
2. Hum.	

Id. h.	idézett helyen
Id. m.	idézett munka
idj. n.	idézőjel nélkül
I. OK	A Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Irodalomtudományi Osztályának Közleményei
It	Irodalomtörténet
ItK	Irodalomtörténeti Közlemények
jelz.	jelzet
jegyz.	jegyzet
jav.	javítva (l. még <i>Egyéb jelölések</i> közt is)
k.	kötet
KazLev	Kazinczy Levelezése
K	kézirat
K ₁ K ₂ K ₃	első, második, harmadik kézirat
k. n.	közékezés nélkül
Koszorú	Koszorú: a Tudományos Gyűjtemény melléklapja Vörösmarty szerkesztésében 1828-tól.
l.	lap
LK I. II.	Vörösmarty Mihály: Lírai költemények. I., illetve II. kötet. Börbekötött kolligátumok a MTA kéziratárában. Jelzet: K 721/I. II.
LUKÁCSY—BALASSA	LUKÁCSY SÁNDOR—BALASSA LÁSZLÓ: Vörösmarty Mihály. 1800—1855. Bp. Magvető. 1955.
Lyrái 1823.	Lyrái költés 1823. Vörösmarty Mihály. Kéziratok füzet az OSzK-ban az ÁV kéziratkötet része. (Oct. Hung./639.)
M 1833. I. II. III.	Vörösmarty Mihál' Munkái. Pesten 1833. I—III. kötet.
MKK 1851.	Magyar Költők könyve. Pest. 1851. Geibel Ármin.
MM 1845—48. I—X.	Vörösmarty' Minden Munkái. Kiadók barátai Bajza J. és Schedel F. Pesten 1845 és 1848 között tíz kötetben. Az ún. „kézi kiadás”.
MM 1847.	Nemzeti Könyvtár. Vörösmarty Mihál' Minden Munkái. Kiadók barátai Bajza J. és Schedel F. Pesten 1847. Az ún. „nemzeti kiadás”.
MM 1863—64. I—XII.	Vörösmarty Minden Munkái. Rendezte és jegyzetekkel kísérte Gyulai Pál. Pest, 1863—64. I—XII. k. A jegyzetre vonatkozó lapszámot zárójelbe tettük.
MOSONYI	MOSONYI JÓZSEF: Az ifjú Vörösmarty. Bp., 1943. A szerző kiadása.
MTA	A Magyar Tudományos Akadémia, annak könyvtára, illetve kéziratára
M. Tud. Társ. Évk.	A Magyar Tudós Társaság Évkönyvei

- Nagyv. prem. főgymn. Pecsétjei a kéziratokon: „A Nagyváradi pre-
montrei főgymnasium könyvtárából”. Ide
kerültek Zádor György gyűjteményéből egy
időre a Vörösmarty-kéziratok. E jel tehát azt
jelenti, hogy a kézirat Zádor gyűjteményéből
való.
- OSzK Országos Széchényi Könyvtár
ÖM 1884—85. I—VIII. Vörösmarty Összes Munkái. Rendezte és jegy-
zetekkel kísérte Gyulai Pál. I—VIII. kötet.
1884—85. A jegyzetre vonatkozó lapszám
zárójelben.
- ÖV 1955. I—II. Vörösmarty Mihály Összes Versei. Bp. Szép-
irodalmi Kiadó. 1955. I—II.
- PETRIK PETRIK GÉZA: Magyarország bibliographiája
r recto (a kéziratokon az elülső lap)
RMKT Régi Magyar Költők Tára
RMKtár Régi Magyar Könyvtár
rv recto és verso (a kézirat mindkét oldala)
sz. szám, számú
Szép-Lit.Aj. Szép-Literaturai Ajándék. A Tudományos
Gyűjtemény melléklapja 1827-ig.
- TATAY: Remekek 1847. Költészeti és Szónoklati Remekek... közre-
bocsátja Tatay István. Pest, 1847.
- Tiringer-füz. Vörösmarty kéziratot füzet a MTA kézirat-
tárában, a CBJ II. kolligátumban (90—96. l.).
A címlapon: Pauli Tiringer Idum in Annum
Grammatici. 1815. (Tiringer Pál másodéves
grammatikusé. 1815.)
- TOOTH: Szavalmányok 1848. Szavalmányok tekintettel a költői ne-
mekre... Szerkeszté Tooth István. Pest,
Heckenast, 1848.
- TÓTH D. TÓTH DEZSŐ: Vörösmarty Mihály. Bp. Akadé-
miai Kiadó, 1957.
- Tud.Gyűjt. Tudományos Gyűjtemény
ua. ugyanaz
uo. ugyanott
- UM 1840. I—IV. Vörösmarty Mihál' Ujabb Munkái. Budán,
1840. I—IV. kötet.
v verso (a kézirat a hátulsó lap)
- Vál.Műv. 1950. Vörösmarty Mihály Válogatott Művei. Magyar
Klasszikusok. Bp. Szépirodalmi Könyvkiadó,
1950.
- VCO Vörösmarty Mihály: Vázlatok. Cikkek. Okmá-
nyok. Kézirat-kolligátum a MTA kézirat-
tárában.
- Vty Akad.Kiad. Vörösmarty Mihály Összes Művei. Akadé-
miai Kiadás. 1960-tól. Jelen kiadásunk.

- Vty Akad.Kiad.Lev. Jelen kiadásunk Vörösmarty levelezését tartalmazó kötetei.
Vkar vegyeskar (kotta)
Vty Életr. GYULAI PÁL: Vörösmarty életrajza. GYULAI PÁL: Válogatott Művei. Magyar Klasszikusok. II. k. Bp. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1956.
Vty Lev. Vörösmarty Levelezése. Kéziratok a MTA kéziratárában.
zg. zongora (kotta)

EGYÉB JELÖLÉSEK

- Dőlt betű* A szövegváltozatok közt a dőlt betűs alakok a főszövegtől eltérő változatokat jelzik. Pl. főszöveg: Zöld bokorba... változat: Véd bokorba — főszöveg: sötét — változat: setét. Főszöveg: vissza — változat: vissza
- Közékezés hiányjel Ha a változatban a közékezés tér el a főszövegtől, akkor az eltérő ékezetet az azt megelőző szóval tüntetjük fel. Pl. Főszöveg: utána. Változat: utána; Ha a változatban elmarad a közékezés vagy a hiányjel (apostrof), akkor leírjuk az ezt megelőző és következő szót is. Pl. főszöveg: látja, tudja — változat: látja tudja — Főszöveg: Csaba' sirjához — változat: Csaba sirjához. Ha a közékezés vagy hiányjel a verssor végén marad el, akkor csak a megelőző szót írjuk le. Pl. főszöveg: után. — változat: után Csupán félreérthető esetekben használjuk a (k. n.) = közékezés nélkül jelét.
- Egybeírás — különírás Ha a változat csak egybeírás — különírás szempontjából különbözik a főszövegtől, akkor nincs dőlt betűs jelölés. Pl. főszöveg: össze-zavarni — változat: össze zavarni
- < > A kéziratokban található áthúzott alakokat dőlt betűvel és ékzárójellel < > jelöljük. Előtte kitesszük az áthúzást megelőző szót, vagy pedig felhívjuk rá a figyelmet ilyenképpen: A sor elején áth. (áthúzva):... vagy A sor után áth. (áthúzott) sorok, sortöredékek:... A dőlt betűs és ékzárójelbe tett szó átjavított alak is lehet, erre azonban külön is felhívjuk a figyelmet (pl. a jav. jelöléssel). Pl. Csaba' <halmához szép> A sor elején áth.: <szép> <Véd> zöld-re jav.

áth.
jav.

Ha a költő valamely áthúzott szövegrészben még külön is áthúzott valamely alakot, akkor azt dőlt betűvel adjuk és összefoglaló jelek{ } közé foglaljuk. Pl. a 157. sz. versben: <a végezet {az eset} rendelte szegénység> áthúzott, áthúzva

Ha a költő valamely alakot átjavított a kéziratában, akkor az eredeti alakot adjuk dőlt betűsen, utána e jelölés: (jav.) Pl. Főszöveg: fényben — változat: fénynyel (jav.) Kiadásunk sok esetben azt is feltünteti, mely alakról mely alakra történt a javítás. Pl. <szép> (deli-re jav.) deli (szép-ből jav.) Azokat a verseket, melyeknek Vörösmarty nem adott címet, a kezdősorral jelöljük. Az ilyen kezdősoros címeket szögletes zárójelbe tesszük.

Szögletes zárójel jelöli a szerkesztő kiegészítéseit is a főszövegben.

Ha a főszöveg egyes alakjait idézzük a szöveg-változatok közt, akkor ezt félidéző jelek (, ') közé tesszük.

Olvashatatlan alakok a kéziratban.

Olvashatatlan áthúzott alakok a kéziratban.

BEVEZETÉS A JEGYZETEKHEZ

VÖRÖSMARTY MIHÁLY MŰVEINEK GYŰJTEMÉNYES KIADÁSÁIRÓL

I. A KÖLTŐ ÉLETÉBEN MEGJELENT GYŰJTEMÉNYES KIADÁSOK

A) *Munkái 1833*

Vörösmarty műveinek első gyűjteményes kiadását 1833-ban tette közzé. A kiadási szerződést az előző évben Trattner-Károlyi Istvánnal kötötte meg, aki a költő által szerkesztett *Tudományos Gyűjteménynek* és melléklapjának, a *Koszorúnak* is laptulajdonosa és nyomdavállalkozója volt. A szerződés szövege a következő:

„Szerződés. Alább irtak egymással így egyeztünk u. m. Egy felől én, Vörösmarty Mihál által adom Tts. Károlyi István Úrnak tíz esztendei szabad nyomtatás 's árultatás végett következő munkáimat, 1) Zalán' futásá-t 500. az az öt száz pengő forintért, 2) Cserhalom, Eger, Széplak, Tündérvölgy, Róm, Szomszédvár, Délsziget, Magyarvár (e' két utóbbit csak mint töredéket) nevű hős költeményeket ismét 500. az az öt száz pengő forintért, 3) Apróbb versezeteimet 100 az az száz pengő forintért, 's így összesen 1100, az az ezer száz pengő forintért. A' kikötött tíz esztendő 1833 kezdetétől 1843 kezdetéig terjedvén, ez idő alatt fenn tisztelt Károlyi István Úrnak, a' nevezett munkákat kirekesztőleg nyomtatni szabadsága legyen, azon hozzá adással, hogy a' mi ezen tíz év alatti nyomtatványokból fenn maradand, azt, míg benne tart, azontúl is árultathassa, a' nyomtatási juss azonban tíz év' multával, rám mint tulajdonosra visszaszállván. — A' fizetés határ idejére nézve pedig így egyeztünk: 500, az az öt száz pengő forint le fog fizettetni, mihelyt Zalán' futása sajtó alá által adatik, ezen fizetés napjához egy esztendőre ismét 500, az az öt száz pengő forint, jövő 1833-i Januarius elsején pedig 100, az az száz pengő forint fizettetik le. — A' munkák még e. í. 1832 évben adatnak által. — Másfelől én Károlyi István elfogadom a' nevezett munkákat a' kikötött tíz esztendőre 's magamat a' kitett föltételek' pontos megtartására 's teljesítésére kötelezem. Költ Pesten, Aug. 21. 1832. Vörösmarty Mihál Károlyi István" (Két pecsét.)

A szerződés kalligrafikus írással készült, a dátumot később irták hozzá.

A szerződés alatt baloldalt ez olvasható: „Fölvettem 600 f. pengőben. Ismét fölvettem 500, az az öt száz pengő frt. Nov. 23-án 1833. Vörösmarty Mihál." A nyugtatvány adataiból arra következtethetünk, hogy a *Zalán futása* 1832. nov. végén kerülhetett sajtó alá,

ugyanis a szerződés értelmében ez időponthoz számított egy esztendőre fizetett Károlyi újabb 500 forintot, valószínűleg az apróbb versekkel egy időben, mert Károlyi egyszerre fizette ki a két kötetért járó összeget (a 600 forintot).

A szerződés kézirat a MTA-n: VCO 54/r (okirat-papíron, a hátlap és a köv. lap üres). Kiadásai: ÖM 1884–85. I. 369–370. I. LUKÁCSY–BALASSA 135. l.

Vörösmarty írásainak ez az első összegyűjtött kiadása három kötetből áll. A főcímlap mind a háromban ugyanaz:

Vörösmarty Mihál' Munkái Pesten 1833. Trattner-Károlyi' tulajdona.

A főcímlapon jelezve van az is, hogy hányadik kötet. Az első bő válogatást tartalmaz addig írt kisebb költeményeiből, alcímlapján ez olvasható:

Vörösmarty Mihál' Versei. Pesten 1833. Trattner-Károlyi' tulajdona.

E kötetben 1826-tól kezdve csaknem valamennyi költeményét megtaláljuk, a korábbiakból lényegesen kevesebbet vett fel.

A kötet a következő verseket tartalmazza műfajok szerint csoportosítva: *Dalok*: A' tünődő. Földi menny. A' szerelmes. A' csermelyhez. A' völgyi lakos. A' szerelmetlen. K. M. (Klobusitzky Matild) dala. A' hitlen. A' fellegekhez. A' szép leány. A' szánakodóhoz. A' lant-hoz. Kérelem. Egy írott nefelejts alá. A' haldokló leány. A' hajnalhoz. A' magány. Helvila' halálán. Vágy. A' szemek. A' szép virág. Helvilához. A' szellőhöz. A' szerelemhez. A' magyar költő. — *Epigrammai költemények*: Verskoszorú. Sejtés. Egri bor. Kisfaludy Károly' sirverse. A' hívtelenre. A' boldog. A' nándori toronyőr. Az elzárkózott. Jelenkori szerelem. Budai temető. Hűség. Tittel' halálakor. Az újítás' ellenségeihez. Izmén' sírjára. Csák, szomorú játék Kisfaludytól. Egy jámbor szerzetes' sirverse (kettő). Egy kövér vendégfogadásra. Tűz és víz. Pusztaszer. Pázmán. Bús emlék. Magyar ország' czimere. Szép és hű. Szív. A' gyászkiórást. Etele. Méh. Dobó. A' patakhoz. Remete' sírja. A' várakozó. Bús kert. Zrínyi a' költő. Két gyermek' sírja. A' látogatók. A' haldokló. Mohács (kettő). Sziget. A' puszta sír. Az átok. — *Vegyesek*: Árpád' emeltetése. A' Tihanyi viszhang. Szigetvár. András és Béla. Vitkovics' emlékezete. Sas és fogoly. Csaba' szerelme. Egy költőre. Zrínyi. Kis gyermek' halálára. Egy öreg rabszolga' keserve Pompejus' sírja fölött (Mikes búja). — *Népi költemények*: Kék szem. Fekete szem. A' váró ifju. Ius' panasza. Párja nincs. A' kérő. A' gyászkiórást. Andor' panasza. Puszta csárda. A' bús legény. A' szeretők. Haj, száj, szem. Szép asszony. Laboda' kedve. Becskereki. Gábor diák. Az elhagyott leány. — *Balladák*: Az éjféλι ház. A' bűvár Kund. Csák. Salamon. A' hű szerető. Toldi. Szilágyi és Hajmási. Túrí' nője. Hedvig. A kötet végén a Hábador. — Ezt az első kötetet négy rézmetszet díszíti: az *Aurorá*-ból vett illusztrációk a következő versekhez: Szilágyi és Hajmási, Árpád' emeltetése, András és Béla, Zrínyi.

A tartalomjegyzékben az egyes versek címe mellett évszámok vannak ezzel a megjegyzéssel: „Az évszámok a' darabok' iratása'

nem kijöttök' idejét jelentik''. Ennek ellenére az évszámjelölések nem mindig pontosak (l. erről Bevezetésünk V. fejezetét).

A második kötet alcímlapján ez áll:

Zalán futása hőskötemény. Irta Vörösmarty Mihál. Második kiadás. (Ti. a Zalán futásának az első, 1825-i után a második kiadása.) Utána ismét a megjelenés helye, ideje, továbbá a kiadó neve olvasható, mint az előbbi kötetben. Ugyanez megvan a harmadik kötet alcímlapján is, melyen ezt láthatjuk:

Vörösmarty Mihál' Kisebb hős költeményei.

Ezek sorrendben a következők: Cserhalom, Tündérvölgy, Széplak, A' Rom, A' két Szomszédvár, Eger, A' Délsziget, Magyarvár. A köteteket rézmetszetek díszítik. Így a *Zalán futását* az 1825-ös kiadásban már szereplő illusztrációk: I. én. Kladni Árpád előtt, II. én. Hajna fürdőjelenete, V. én. tábornóz a halottakkal borított csatamezőn, VI. én. Hajna és Ete. A kiseposzokhoz az *Aurorában* már megjelent metszeteket csatolta. A következőkhöz van kép: Cserhalom, Tündérvölgy, A' Rom, A' két Szomszédvár.

Az első kötet végén 1, a harmadik végén 49 sajtóhiba javítását találjuk jegyzékbe foglalva.

A kiadást — Vörösmarty kérésére — Toldy Ferenc szerkesztette és korigálta (Toldy levelei Kazinczy Gáborhoz 1859. febr. 8., 1863. márc. 16. Kiadta: JAKAB ELEK: Toldy Ferenc és Kazinczy Gábor c. tanulmányában, Figyelő 1879. VII. k. 197., 255. l.).

A kötetek áráról a hírlapokban közölt hirdetésekben értesülhetünk. A *Jelenkor* 1836. ápr. 9-i száma közli a következő hirdetést: „Vörösmarty Mihál Munkái. I; Versek négy képpel, 2 for. — II. Zalán futása hős költemény tiz énekben négy képpel, 2 for. — III. Apróbb hős költemények négy képpel, 2 for. mind velin papiroson, kötve mind a három kötet... 6 for.”

Összehasonlításképpen megemlítjük, hogy a *Tudományos Gyűjtemény* évi előfizetési ára (évi 12 füzet) az 1838. évre postán vidékre küldve 18 frt, Pesten-Budán 14 frt. (Tud. Gyűjt. 1837. 12. k. III. l.)

Vörösmarty Mihály *Munkáinak* ezzel az első, 1833-ban megjelent gyűjteményével elnyerte az Akadémia 1833. évi nagyjutalmának felét. A 200 aranyat ugyanis megosztotta a nagygyűlés közte és Kisfaludy Sándor közt.

A jutalmazás történetét megírta GYULAI PÁL (ÖM 1884—85. I. k. 460—462. l.), majd részletesebben BRISITS FRIGYES Vörösmarty Mihály és az Akadémia c. tanulmányában (ItK 1936. és önálló füzetként is). A rá vonatkozó legfontosabb dokumentumokat Lukácsy Sándor is közreadta: LUKÁCSY—BALASSA 149—159. l. E kiadványok adatait kiegészítve részben Lukácsy gyűjtéséből származó újabb tényekkel, részben az akadémiai jegyzőkönyvek további vizsgálata alapján a következőkben foglalhatjuk össze az 1833. évi nagyjutalom odaitélésének történetét.

A nagyjutalomról az 1834. évi nagygyűlés döntött, ez nov. 3-tól 12-ig tartott a Trattner-Károlyi háznál Teleki József gróf elnöklete alatt. Nov. 3-án „mindjárt az első ülés szavazat' többségével a' köv.

küldöttségi tagokat választá 1833-ban kijött legjobb munkák kijelölésére: Gr. Dessewffy József előlülése alatt: Fáy András, Schedius Lajos, Bajza József, Czeh János, Luczenbacher János, Schedel Ferencz". (M. Tud. Társ. Évk. 1834. 77. l.)

A választmány november 7-én hozta meg határozatát. Addigra az egyes osztályok, valamint a választmány tagjai beterveztették írásbeli javaslatukat. Az akadémiai osztályok közül csak a nyelvtudományi és a filozófiai talált az 1833-as év termésében jutalomra méltó munkát. Az előbbi Kisfaludy Sándor és Vörösmarty Mihály műveit, az utóbbi Péterfi Károly Filozófiatörténetét. (Kisfaludy Sándor munkáinak 3. és 4. kötete jelent meg az 1833. évben, ezek újabb regéit foglalták magukban.) A választmány tagjai egyöntetűen megállapították, hogy Péterfi munkája „nem lévén még egész, jutalomért ez uttal nem vívhat”. (Az 1833-diki legjobb munkák' kijelölésére nevezett Választmány' tudósítása. MTA Nagyjutalmi jelentések.) Így a vita már a választmány tagjai által beadott jelentésekben akörül forgott: Kisfaludy vagy Vörösmarty legyen-e a megkoszorúzott.

Az elnök Dessewffy írásában hosszasan fejtegetőzik az Akadémia alapszabályainak fontosságáról, szerinte az ezekhez való szoros ragaszkodás biztosíthatja csak e tudós testületnek a megfelelő tekintélyt. Majd az érdemi részben párhuzamot von Kisfaludy és Vörösmarty közt, mind a két költőről elismeréssel szól, de az előbbit népszerűbb, nemzetibb szellemű és formájú költőnek tartja, aki főleg a női olvasóközönség körében nagyobb kedveltségnek örvend. Szerinte az Akadémiának figyelembe kell vennie a közvéleményt, mely inkább Kisfaludy mint Vörösmarty mellett van; utólagos érvül még odairja saját lemásoltatott javaslatához, hogy Vörösmarty „ifjabb költő, ki előtt még oly nyuló a jövődőség”.

Schedius csupán aláírta Dessewffy javaslatát, nyilván ehhez csatlakozott.

Czeh János szerint Kisfaludy a népszerűbb költő, az ő hatása a nemzetre „nyilvánosabb és huzamosabb”, tehát őt kell jutalmazni.

Fáy abból a szempontból veti össze a két költő munkásságát, hogy „melyik lehet jótévőbb hatással literaturánk mostani állapotjára” és megállapítja, hogy Vörösmarty „csalhatatlanul többet javított dolgozatain mint Kisfaludy, a magáéin”, hogy Vörösmarty verselése gazdagabb, és hogy Vörösmarty alkotásaiban „nyelvünknek egész eddigi haladása feldolgoztatott”. „Mindezen okokból a hazai literatúra s költészet mostani fokához képest Vörösmarty munkáinak összes kiadása több hatású s annál fogva a jutalmat ennek ítéli.”

Bajza jelentésében első helyen Vörösmarty munkáit három kötetben, második helyen Kisfaludy Sándor két kötet regéit ítéli megjutalmazandóknak.

Luczenbacher János Vörösmarty megjutalmazását tartja helyesnek: Kisfaludy 1833-ban megjelent gyűjteményében csak két új rege van, Vörösmartyéban számos új darab, Kisfaludy a szelid természet költője, Vörösmarty „a szoros nemzeti poezist is fellebb vitte”.

Schedel így foglalja össze javaslatát: „Összehasonlítván a két gyűjteményt, véleményadó annak tekintetéből, minthogy Kisfaludy Sándor műveinek korán alkalmasint tul vagyunk, s egyébként is inkább a természetköltéshez tartoznak, általában pedig csak két nemét gazdagítják a költésnek, Vörösmarty Mihály művei pedig költésünk jelen mezején tagadhatatlanul legmagasabban állanak, szorosán már a művészség' országába tartozók, és mind több nemeit, mind ezekben is több fajait s alnemeit gazdagítják a poezisnek, elsőbb helyen, s így az 1833-ik nagyjuttalomra ajánlja.”

„Feltűnő e jelentésekben — a megnyilatkozások óvatos kétfelé tekintő hangján kívül — az esztetikai értékelés, ízlés, korszerű irodalmi szemlélet nagy különbözősége. Rajtuk keresztül beláthatni annak a két nemzedéknek irodalmi távolságába, mellyel Kisfaludy Sándor és Vörösmarty irányának és jelentőségének értékelői egymással szembenálltak. De ugyancsak azt is mutatják e vélemények, hogy esztetikai és irodalomelvi szempontból mennyire fejlettebb és finomultabb fokon állott Bajza és Toldy nemzedéke. Hisz jóformán az Akadémia nyilvánossága előtt ekkor nyílt első alkalom arra, hogy ez az új irány elvszerűleg is bemutatkozzék s igazolja azt az értékrendet, mely rajtuk keresztül volt kialakulóban.” (BRISITS: Vörösmarty Mihály és az Akadémia. ItK 1936. 272—273. l.) Tegyük hozzá Brisits szavaihoz, hogy a régi és új irodalom ellentéte egyben világnézeti-politikai síkon is kétféle tájékozódást jelentett; Vörösmarty hívei e vonatkozásokban is az újat, a haladottabb álláspontot képviselték. Másrészt jellemző e megnyilatkozásokban, hogy Kisfaludy hívei állandóan a „nemzetre”, a közvéleményre hivatkoznak Vörösmartyval szemben. Az 1841-es nagyjuttalom odaítélésekor már a Vörösmarty érdemeit kiemelő jelentés hivatkozik a közvéleményre.

A választmány hét tagja közül tehát négy Vörösmarty, három Kisfaludy mellett szavazott, a juttalom megosztása a választmány jegyzőkönyvében szóba sem kerül.

A döntés így hangzik: „a' Választmány' többsége első helyen Vörösmarty Mihály' munkái első kötetét, mellynek külön czime:

Vörösmarty Mihály' versei;

's harmadikát, mellynek külön czime:

Vörösmarty Mihály kisebb hős költeményei;

ajánlja tétetni; minthogy azokban

1. Akár a' költés' főnemeit 's fajait tekintjük, akár az egyes alnemek' külön belső természetét és külső formáit: azokba tetemes különfeleség vétetik észre, távol minden untató egyformaságtól.

2. Az egyes akár nagyobb, akár kisebb darabok' belső alkotására olly szép sikerű gond van fordítva, hogy számos darabját e' két kötetnek példányként tűzheti ki az aethetica.

3. A' lélek külön állapotjai festésében a' költő szintolly szerencsés, mint azon poetikai alkotó részekben, mellyek egy nagynemű, képekben és hasonlatokban mindig gazdag 's meglepőleg új phantasia' szüleményei.

4. A 'verselési technika nagy résztt a' tökéletességig van vive sok formáiban a' poeticának, legkitünőbbben pedig a' hexameter versnemében.

5. A' nyelv bennök nem csak hibátlan, tiszta, tömött és nemes, hanem mintegy új forrásai nyílnak benne rejtve volt bájaknak.

Kötelezőségnek tartja a' küldöttség még ezen nevezetesb munkákat is dicsérettel megemlíteni:

Kisfaludy Sándor' munkái, III. és IV. köt. (Dobozi, Keménd, Döbrönte, A' megbosszult hitszegő—regék.)

Péterfi Károlytól a' philosophia története I-ső kötet." (Vörösmarty munkáinak második kötete bizonyára azért nem szerepel a jutalmazandó művek között, mert ez egy, már előbb megjelent műnek, a *Zalán futásának* második kiadása.)

Tehát a választmány többsége amellet foglalt állást, hogy az egész nagyjutalmat Vörösmartynak kell adni. A megosztás a nagygyűlésen történt. Ennek történetét Döbrentei a Magyar Tudós Társaság történeteiben így adja elő (A M. Tud. Társ. Évk. II. k. 1834. 78. l.): „Gr. Dessewffy József, November 7 d. adta bé az említett küldöttségből, a' hivatalos véleményét, melly szerint négy tag, tehát többség a' küldöttségből, a' 200 darab aranyra Vörösmarty Mihály' munkái 1 ső és 3 dik kötetét ajánlotta bővebben kifejtett okokból. Nem egyező akarattal vévén azonban ezen ajánlást a' küldöttség, mivel Kisfaludy Sándor munkái 3 dik és 4 dik kötetének 3 tag kívánta az említett jutalmat, meghallgatta a' nagy gyűlés minden választottsági tagnak írásban bővebben kifejtett véleményét is. Sőt élénk vitatkozás keletkezett 's Kisfaludy Sándornak írói pályán szerzett igen kitünő érdeme és a' nemzetre gyakorolt szerencsés hatása, jutalom nélkül nem maradhatónak határozottatott. Végre a' kérdésre: lehet-e ketté osztani a' jutalmakat? *nem*-mel felelő, kisebb számú lón. És így az, a' két koszorús író egyformán illetővé vált ketté, 's hogy úgy járhasson ki, az Igazgatóságot arra kívánta megkérni az ülés' többsége. Ezek mellett mi említettessék meg dicsérettel, látható a' jelentésben a' 3 dik köz ülés' 7 dik pontja alatt e' kötetben." Döbrentei később, 1836. dec. 12-én gr. Dessewffy Józsefhez írt levelében így adja elő az ülés eseményeit (MTA M. Ir. Lev. 4/r 3. sz.): „A' dolog egyszerűen így állott. A' többség bizonyosan Kisfaludy mellett volt, alkalmasint 16 tag 8 ellen. 'S ezt látá Vörösmarty 8cza, Fáy az ülés előtt mene gr. Telekihez és a' 200 arany ketté osztására kéré. Teleki látszott hajlani. Az előadások azonban úgy történtek, hogy a' parlamentális fogásokat nem ismerők a' 16 között attól tartottak, hogy Kisfaludy majd semmit sem kap, ha Vörösmarty is felével meg nem szelídítetik. 'S e' megosztást egyenesen gr. Teleki tevő. Bocsátotta volna úgy titkos szavazatra, mint a' mult nagygyűlésben, minden bizonnyal Kisfaludy mellett lett volna a' többség. Következésképen a' Nemzet akaratját, mellyet Múltóságod helyesen vitat, az akadémiai tagok többsége kebelében hordozta. — Gr. Teleki pedig miért akara kedvezni Vörösmartynak? Mert gr. Széchenyi Orsováról azt írta neki, hogy ne venné fel az alaprajz (alapszabályok

Szerk.) reformját, mivel ő jelen nem lehet. Gr. Teleki ezt sértve fogadta, 's most azt akará megmutatni, hogy gr. Széchenyi itt nem léteben ő nem nyomja annak pártját, 's e' kényeskedés tévé az osztályt, nem az Akadémia többsége. Én legalább így fogom elé adni az esetet Emlékirataimban, mellyeket készitendek."

Döbrentének e szubjektív és az új irodalommal szemben ellenséges hangú elbeszéléssel kapcsolatosan joggal felmerül a szavahihetőség kérdése. Döbrentének Vörösmartyékkal közismerten szemben álló és intrikáló magatartásán kívül figyelembe kell vennünk magával a nagyjutalommal kapcsolatban is a következő tényeket. Kisfaludy Sándort Döbrentei leveleiben ismételtlen biztatja, hogy övé lesz az 1833. évi nagyjutalom. (Levelei Kisfaludy Sándorhoz 1833. aug. 2-án, 1834. okt. 24-én. MTA A Kisfaludy Társaság gyűjteménye. Levelek.) 1835. május 22-én pedig ezt írja Dessewffynek: „A' Kisfaludy Sándorról folyt viták alkalmakor mondott dicséreteket hiven eléadtam a' Társaság történetében. 'S mi történt velek! Olvasom, a' heti ülés, 's a' többség elhagyatá! Igazságtalan, háladatlan uj ifjabb nyom!"

Mégis valószínű, hogy Vörösmarty pártja javasolta a jutalom megosztását. Ugyanis az akadémiai döntés további megvitatásában a Kisfaludy-párti Horvát István panaszskodik az „Alapszabások” megsértésére az évenként egy mű jutalmazására szánt 200 arany kettéosztása miatt (Tud. Gyűjt. 1834. XII. k. 123. l. Szerkesztői megjegyzés), és a *Kritikai Lapok* (6. k. 137–151. l.) veszik védelmükbe az Akadémia jogát, hogy ne ragaszkodjon dogmaszerűen az alapszabály betűjéhez!

A november 7-i ülés határozatáról a szélesebb nyilvánosság november 9-én a Társaság III. köz-ülésén értesült. Ezt délelőtt 10 órakor tartották Pest vármegye termében. A kapukat kitárták a magyar díszbe öltözött vendégek és az asszonyások előtt is, kik külön karzaton foglaltak helyet. A nagyjutalomról szóló jelentést a segédjegyző, Toldy Ferenc olvasta fel, Vörösmarty érdemét szöszserint a választmány jegyzőkönyvében foglalt mondatokban méltatva. (Így olvasható az Évkönyvben is: II. k. 1834. 97. l.)

A nagygyűlés döntésébe a konzervatív tábor nem nyugodott bele. Már említettük, hogy a *Tudományos Gyűjtemény* Tudományos Jelentések rovatához Horvát István elégedetlen hangú megjegyzéseket fűzött (1834. XII. k. 123. l.), az alapszabály sérelmét emlegetvén. Itt meg kell jegyeznünk, hogy e kérdéssel az Akadémia Igazgatósága is foglalkozott, és így határozott: „Az 1833-ra rendelt nagy jutalomnak Kisfaludy Sándor és Vörösmarty Mihály között felosztása megengedett, minthogy ehhez a' javaslat sem az alaprajzzal nem volna ellenkezésben, melly egyenesen két munka jutalmaztatásáról szól, sem az Igazgatóság által e' végre kiszabott pénzmennyiséget felül nem haladja.” (M. Tud. Társ. Évk. 1934. 93–94. l.)

Horvát István a továbbiakban azon panaszskodik, hogy miért éppen Kisfaludy Sándor hátrányára tért el a szokott rendtől az Akadémia, és ő is a közvéleményt emlegeti: „Mint fogja ezt venni a' *Nemzet* vagy is a' *Nagyobbik Akadémia*? Nem árt figyelmeznii a' köz

ítéletre is, 's én úgy vélem, hogy az érettebb gondolkodásuak itten egyet sohajtottak."

Bajza a *Kritikai Lapok*ban (6. k. 1836. 137—151. l. — e jelzés alatt) sorra cáfolja Horvát érveit. Bátran kimondja, hogy amit Horvát „Nemzet”-nek nevez, annak több rétege van. Vannak, kiket nem érdekel az irodalom, vannak, akik Kisfaludy hívei koruk és szép emlékeik miatt. De vannak az érettebb korúak közt is, akik tudnak haladni az idők változásával, és ott vannak a jelen férfiai, akik „a' mozgalom' és haladás' e' korával fejlődve” látták, megszokták, mikép országos pályán is a' dicsőségek, sebesen követve, tolva, igen gyakran elhomályosítva egymást, tűntek fel és le". Ez utóbbiak bizonyára nem sóhajtottak, „midőn 1834-ben nem 1800-nak, hanem 1825-nek férfiai ragadja el a' lelkeket", pedig ezek jócska számát teszik a Horvát-emlegette „nagyobb akadémia"-nak. Nincs az sem eldöntve, vajon a nemzet többsége valóban helyteleníti-e az akadémia döntését. Különben is „olly testületnek, mint egy nemzeti akadémia, egyenesen az a rendeltetése, hogy vezessen, nem hogy magát szám által vezettesse".

Dessewffy is megszólalt, kiadja — némi módosításokkal — a választmányban kifejtett véleményét a *Felső Magyar-oroszági Minerva* 1833. évi folyamában (171—175. l.). Érveivel TOLDY FERENC száll szembe a *Kritikai Lapok*nak ugyanabban a számában, melyben Bajza megfelel Horvátoknak (6. k. 152—174. l.). Rámutat arra, hogy Kisfaludy Sándor egyhúrú és sokszor egyhangú költészetével szemben Vörösmarty maga a különféleség. Még Dessewffy is elismerte az akadémiai vitákon, hogy „Vörösmarty sokkal nagyobb költő, mint Kisfaludy Sándor". Az sem igaz, hogy Vörösmarty költészetének szelleme és formája kevésbé nemzeti, mint Kisfaludyé. A nagyobb népszerűség nem lehet döntő szempont egy akadémiai jutalmazás esetében. A költő ifjúsága — hogy ti. a természet rendje szerint több lehetősége van arra, hogy a jövőben nyerjen — nem lehet hátrány a jutalmazásnál. „Olly intézet... melynek jutalmazáskor maga a jutalom a cél, s melly nem néz előre, hanem hátra, egy elmúlt kor hőseit fogja hasonló körülmények közt megtisztelni; melly pedig, előre nézve, jutalom cím alatt az erőben levő tehetős férfiakat akarja segíteni, hogy még nagyobbakat adhassanak, az a fiatal bajnoknak adandja a pálmát." Végül Toldy rámutat arra, hogy Dessewffy érvei már azért is tarthatatlanok, mert a jutalmazáskor nem arról volt szó, hogy a két költő egész munkásságát mérjék össze, pusztán 1833-ban megjelent műveiket. 1833-ban pedig Kisfaludy csak újabb regéinek két kötetét adta ki és ezeket igazán nem lehet szembeállítani Vörösmarty egész addigi munkásságával. (A vita anyaga kiadva BRISIRSNÉL és LUKÁCSY—BALASSA 153—159. l.)

Döbrentei már idézett, 1836. dec. 12-én kelt leveléből az tűnik ki, hogy Dessewffy még egyszer ki akarta fejteni nézeteit a nagyjutalomról, bővebben, mint azt a kassai *Minervában* tette. Döbrentei átadta Dessewffy cikkét a *Tudományos Gyűjtemény* kiadójának, némi elégedetlenséggel, mert a gróf azt hozta volna fel benne Kisfaludy érde-

méül, hogy az a közönséget Vörösmarty megértésére nevelte fel. Az sem tetszik Döbrentének, hogy Desseffy a két költő szegénységét említi a neki elhelyezésre küldött cikkében; ez ingerelné Kisfaludyt, aki nem tartja magát szegénynek és nem is az. Mi lett a cikk sorsa: nem tudjuk, a *Tudományos Gyűjteményben* nem jelent meg.

Ez a hosszúra nyúlt vita mutatja azt a súlyos küzdelmet, melyet Vörösmartynak és barátainak kellett folytatniuk méltó elismertetésükért. „Az a küzdelem, mely e jutalom megítélésekor ketté osztotta az Akadémia tagjait, első erőpróbája volt a régi és új irodalom híveinek. A harc nyíltan és titkon folyt. Az eredmény nem is volt egyhangu. Vörösmarty csak többséggel győzött. Viszont Kisfaludy Sándornak meg kellett osztania elsősege elismertetését. Az ut azonban Vörösmarty uralomra jutása felé megnyílt.” (BRISITS: Vörösmarty Mihály és az Akadémia. ItK 1936. 268. l.) A „közvélemény” megnyerése lényegesen nehezebb feladat volt, ámde ez is hasonlíthatatlannul kedvezőbbben nyilatkozott már meg kilenc év múlva *Újabb Munkái* megkoszorúzásakor.

Az 1833. évi akadémiai nagyjutalom történetéhez még az is hozzátartozik, hogy Széchenyi *Stádiuma* és Wesselényi *Balittéletekről* c. munkája is szóba került a jutalmazás szempontjából. E két művet mind a választmány, mind a nagygyűlés méltónak ítélte a megkoszorúzásra, azonban az alapszabályok azon pontja miatt, mely a politikai műveket kizárja az Akadémia hatásköréből, e két munkának nem lehetett jutalmat adni. (MTA Nagygyűlési jegyzőkönyvek 1834. V. nagygyűlés 27–29. l.)

B) *Újabb munkái 1840.*

A második gyűjteményes kiadás 1840-ből való. Ebben Vörösmarty újabb, azaz 1832 után írt verseit és drámáit foglalta össze négy kötetben. Címe:

Vörösmarty Mihály' Újabb munkái. Első—Negyedik kötet. Budán, a' Magyar Királyi Egyetemenél 1840.

Az első kötet alcíme: *Versek* (180 l.). A következő kisebb költeményeket találjuk benne műfajok szerint csoportosítva:

Dalok és énekek: A' színház nemtője. Gyász és remény. M... szemei. Idához. A' megcsalt leány. Tükör. Pípiske. A' magyartalan hölgyhöz. A' hivatlan dalosok. Az elmaradók. Kisfaludy Károl' emlékezete. Bucsú. Késő vágy. A' jegyes sírja. Ó. Piros száj. Mellyik jobb. Szép hajadon. Utóhang Cserhalomhoz. Az elhaló szerelem. Berzsenyi' emléke. Hűség. F. E. emlékkönyvébe. A' holdhoz. A' 'kis leány baja. Szózat. — *Épigrammai költemények:* A' szegény anya. Egy kibujdosott' végóhajtása. B-né emlékkönyvébe. Pest az 1838-i árvízkor. A' klastrom. Sírvers. W. G. emlékkönyvébe. Napoleon. Sas. B. P. emlékkönyvébe. Szent László. Klára Visegrádon. A' rózsza. A' lányka szobor előtt. Emlékkönyvbe. Virág és szerelem. L-né emlékkönyvébe. A' csalfa leány. Vas hámor. Az elválók. Egy kép-

szoborra. A' szép szemek. A' szerető ohajtása. Csalogány. Álom és valóság. Hunyadi' halála. Tréfa és való. Hiba. A' sors adománya. Tanács. Mosoly és gyötrem. Emlékezet. Guttenberg. — *Balladák és románczok*: A' lú lovag. Az ősz bajnok. A' hontalan. Az árvizi hajós. Kemény Simon. Elhagyott anya. A' rabló. Az özvegy. Szép Ilonka. A' hős' sirja. A' tulvilági kép.

A második kötet (209 l.) alcíme: *Beszélyek és regék*. A következő elbeszéléseket találjuk benne: A' füredi szivhalászat. Orlay. A holdvilágos éj. A' kecskebőr. Csiga Márton' viszontagságai. Szél urfi.

A harmadik kötet *Színműveket* tartalmaz (270 l.), és a következő darabokat találjuk benne: Julius Caesar. Árpád' ébredése. Kincskeresők.

A negyedik kötet (333 l.) alcíme is *Színművek*. Az áldozat és A' fátyol titkai vannak benne. Az első, a harmadik és a negyedik kötet végén *Hibák* cím alatt 8, 9, ill. 20 sajtóhiba javítását találjuk.

Ujabb Munkáit Vörösmarty maga adta ki (ÖM 1884–85. I. 370.), a szerkesztő Toldy Ferenc volt („mind a három kiadását V-ynek a Vörösmarty kérésére redigáltam.” Toldy levele Kazinczy Gáborhoz 1863. márc. 16. Kiadva: *Figyelő* VII. k. 255. l.). A kötetek elkészüléséről Bártfay naplójából értesülünk. Bártfay vállalta ugyanis a korrektúrázás munkáját. A nyomtatás az 1840-es év elején indult meg: febr. 7-én Bártfay ezt írja Naplójába: „Javítottam a' nyomtatás alá fogott Vörösmarty versei' két első ívét”. Február 12-én Vörösmarty már 32 ív korrektúrárt vitt Bártfaynak, ami annyit jelent, hogy már akkor a második kötetet is szedték. Bártfay naplójában (OSzK. Kézirattár, Quart. Hung. /1122.) azután minduntalanul találkozunk olyan feljegyzésekkel, hogy Vörösmarty íveit javítgatta (febr. 22., febr. 27., márc. 6., 8., 15.). 1840. február 22-én már a közvélemény is értesült arról, hogy Vörösmarty műveiből újabb gyűjteményes kiadás készül. A *Jelenkor* e napi számában a Budapesti Napló c. rovatban olvassuk: „Vörösmarty M. újabb munkái fényes kiadásával fogja megörvendeztetni az olvasóközönséget négy kötetben; az első kötet sajtó alatt van, 's néhány nap mulva megszerezhető, a' többi három kötet novellákat és a' színműveket és „Julius Caesart” közlendi Shakespeare után fordítva. Kívánatos, hogy mielőbb birtokába jusson a' közönség a' várva várt gyűjteménynek.” (62. l.) Március 13-án már a kész első kötettel ajándékozta meg Vörösmarty Bártfayt (BÁRTFAY Naplója 1840. mártzius 13.). Május 16-án már arról ír a *Jelenkor*, hogy „ugyane' napokban jelent meg Vörösmarty újabb munkáinak 2dik kötete, több beszélyt magában foglaló” (158. l.), s Bártfay május 24-én ezt jegyzi fel: „Vörösmarty elhozá ajándéku újabb munkái 2dik kötetét 's nálunk ebédelt”. — A harmadik kötet korrigálásáról július 8-i dátummal értesülünk Bártfay naplójából: „elolvastam Julius Caesar' nyomtatvány iweit 's revideáltam 's elvívém Vörösmartynek . . .”. A kötet megjelenését a *Jelenkor* aug. 1-i száma jelenti: „Vörösmarty újabb munkáinak 3d kötete is elhagyá már a sajtót.” A lap hozzáteszi: „A 4d kötet rövid idő mulva sajtó alá menend 's novemberi vásárra

szinte megszerezhető lesz. Tartalma többi közt »Áldozat« c. drámája leend, melyből az Athenaeum múlt évben mutatványokat közlött.” (245. l.) Szeptember 19-én már jelzi is a *Jelenkor*, hogy a negyedik kötet sajtó alatt van (301. l.), iverit Bártfay szeptember és október folyamán korrigálta. (Napló szept. 25., okt. 4., 11., 20. és 26.) Megjelenéséről ismét a *Jelenkor* Budapesti Napló c. rovatából értesült a közvélemény. A lap nov. 28-i száma ezt írja: „E’ napokban hagyá el a’ budai tud. egyetem sajtóit Vörösmarty újabb munkáinak 4ik kötete . . . Tartalma, »Az áldozat« szomorujáték 5 felv. és »A’ fátyol titkai« vigj. 5 felv., az utóbbi Bajza Aurórájában jött ki először, az előbbi pedig egészen új.”

A kötetek áráról ugyancsak a *Jelenkor* közleményei alapján alkothatunk képet. A lap a második kötet árát közli: ez 1 frt 20 kr. pengőben (*Jelenkor* 1840. 158. l.), és a negyedikét: „finom velinen, díszes borítékban n 12 r. 333. l. ára 1 fr 40 kr. pgő”. (Uo. 318. l.) Az első kötet ára 1 frt 20 kr és a harmadik köteté 1 frt 40 kr volt, így mind a négy kötetet 6 frt-ért vásárolhatta az olvasóközönség. (1 frt akkor 60 kr volt. PÉTERIK 1771—1860. III. 815. l.) Összehasonlítás kedvéért megemlítjük, hogy a lap Kölcey összegyűjtött munkáit is hirdeti: előfizetési áruk (6 köteté) 10 frt., melyet egyszerre kell lefizetni Heckenastnak. (*Jelenkor* 1840. márc. 4. Budapesti napló c. rovat.)

Mínthogy ezúttal Vörösmarty maga volt műveinek kiadója is, fokozottabb mértékben szüksége volt a közönség támogatására. 1840 végére kijött a négy kötet, s nemsokára már keserű hangokat olvasunk a sajtóban: a korabeli magyar közönség nem méltányolja kellőképpen legnagyobb költőjét. 1841 szeptemberében Mihály napján ugyan nyilvános ünneplésben részesítik a költőt, de a *Társalkodó* már resignáltan teszi hozzá az erről szóló különben lelkes hangú beszámolójában: „Vörösmartyra tehát büszke lehet minden magyar, mert az ő neve nemzetünk jó nevét a világ előtt magasabbra emelni hatalmasan segíté. És vajon ezen ifju, igazán költői nép tudja-e illőleg méltányolni legnagyobb költője érdemeit. Vértő szívvel kell a »nem egészen«-t kimondanunk. Hisz e nép még silány szinpadí énekeseiről is bővebben gondoskodik, mint a szabadság első dalnokáról, ki őt szív- és lélekben atyakint növeli.” (*Társalkodó* 1841. okt. 9. LUKÁCSY—BALASSA 289—290. l.)

Hogy a Mihály-napi fáklýászene mennyire csak az erkölcsi elismerés jele volt, melyet olyannyira nem követett a magyar közönség részéről anyagi megbecsülés is, hogy az ünnepeit költő munkái sem keltek, féltreérthetetlen világossággal kitűnik Vörösmartynak, 1841. okt. 12-én Teslérhez intézett leveléből:

„. . . Taval könyvkereskedéssel akartam magamon segíteni, újabb munkáim IV kötetével kínálván meg a közönséget. 'S hiszed-e? híres, decantált ember létemre négy száz példányt nem tudok eladni. Nem satira ez? Apródonként adogattam el holmit 's az illy jövedelem, tudod, csak pazarlásra, vagy inkább rendetlen gazdálkodásra csábit; de nem segít. Így élek most minden írói kedv, őszton 's lelkesedés

nélkül, lekötve egy drága várashoz, mely minden finánciális bölcseségemet kigúnyolja.” (MTA R. és új Irók 4 r 319. 1-ben. 11.)

Amit a *Társalkodó* szemleírója inkább csak éreztetett, azt egyenesen vezércikk formájában vetette a közvélemény szemére a kor legnagyobb publicistája, Kossuth Lajos. *Adalék a nemzeti önismerethez* címen egy egész vezércikket szentel e kérdésnek a *Pesti Hírlap* 1842. jan. 2-i számában.

Cikkének elején a nemzeti nyelv, a nemzeti műveltség és irodalom fontosságáról fejtegetőzik a nemzet megmaradása szempontjából. Szól arról, hogy a magyar nyelv ügye hatalmas sikereket aratott ugyan, de még sok a tennivaló e téren. A törvényhozás elismerte már nyelvünk jogát, de társadalmunk, különösen annak gazdagabb osztályai még mindig az idegen nyelven és idegen műveltségei, irodalom kapnak, szokásaik hatnak az alattuk levő rétegekre is, s így nemzetiségünk ügye még korántsem látszik biztosítottnak. Utána így folytatja: „És most, miután avatatlan tollal megkiséértettük a nemzeti költészet becsének s különösen a honszerelm- s általában a nemzetes érzelmeikkel összeköttetésének néhány sorban vázlatát adni, legyen szabad egy botránkozató tényt idéznünk adatul a nemzeti önismerethez. — A tény koszorus dalmokunkat, literaturánk egyik magasztalt bajnokát, a »Szózat« halhatatlan nevű költőjét, Vörösmarty Mihályt illeti; s bár a tény közlésére engedelmét kikérni nem volt alkalmunk, s bár tudjuk, hogy a gyöngédséggel párosult nemes önértzet őt bizonyosan magasbra emeli, mintsem a magyar olvasóközönség nemzeties hajlamába vetett bizalmának meghiusultát nyilvános panasz tárgyává tenni nem restellené: de a dolognak közügyi oldala van, s mint ilyen nyilvánosságra való. Ha van benne valami botránkozató, miatta pirulni nem öneki, a nemzetnek kell. — A tény egyszerű meztelenségben ennyiből áll: Vörösmarty, miután a közvélemény által már rég a nemzeti költészet elsőrangú képviselői közé soroztaték, lángszellemének szétszórt műveit összeszedé, s önköltségére kinyomattatá, és piruljunk, uraim! — Vörösmarty munkáiból, ki ha mást soha nem irt volna bár, mint a »Szózat«-ot, ezen egy művével is hervadhatatlan koszorut körített homlokára, — Vörösmarty munkáiból alig kelt el három-négy év alatt a két magyar hazában kétszáz példány! s ő e napokban közel volt ahhoz, hogy a nyomtatási költségek miatt bírói foglalás alá kerüljön, mert nem vett be annyit, amennyi csak e költségeket is fődözhetné! —”

Nem emelne szót középszerű költő esetében, azt is tudja, hogy vannak olyan tehetségek is, kiket csak az utókor ismer fel. „De Vörösmarty ezek közé nem tartozik, ő neki mint nemzeti lelkes költőnek, becse közönségesen el van ismerve. »Szózat«-a máris nemzeti himnuszá vált, mely a honfi-kebelt lángra gyullasztja, s nem egy verszet van műveiben, mit ellensége úgy, mint barátja literaturánk gyöngyei közé soroz; és mégis kétszáz példány a két hazában!” (Teljes egészében közölve: LUKÁCSY—BALASSA. 290—294. 1.) GYULAI szerint „e cikkekre egy pár száz példány elkelt”. (ÖM 1884—85. I. k. 370. 1.)

Kossuthnak ez a vezércikke világosan megfogalmazza Vörösmarty helyzetét a negyvenes évek elején. Elismerik mint az ország legnagyobb költőjét, viszont kevesen vásárolják, olvassák műveit. Ezzel a panasszal a negyvenes évek számos hírlapjának, folyóiratának lapjain találkozunk. 1843-ban Kun Pál keserűen említi a *Társalodóban*, hogy Vörösmartyt nem ismeri eléggé a magyar olvasóközönség (216. l.). A *Nemzeti Ujság* 1845. évi január 30-i száma elmondja, hogy Zichy Ödön gróf a portugál király asztalán Jósika, Kölcsey, Garay és Vörösmarty műveivel találkozott. Mikor a cikkíró örömet fejezi ki irodalmunk külföldi elismerése miatt, fájdalommal szól róla, hogy Magyarországon még mindig jobban kelnek a német folyóiratok, mint a magyarok, és akadnak szereplő emberek, kik nem ismerik Vörösmartyt. Egy egyébként széleskörű műveltséggel rendelkező férfiú példáját idézi, aki nem tudta, hogy ki írta a *Szózatot*. (Nemzeti Ujság 1845. 17. sz. 65. l.) Hasonló esetet mond el a *Budapesti Híradó* 1845. ápr. 3-i száma Budapesti Hírharang os. cikkében egy meg nem nevezett „elsőrangú politikai celebritás”-ról (II. félv. 219. l.). Ugyancsak a *Budapesti Híradó*-ban olvasunk egy másik hasonló esetről, mikor egy „tösgyökeres magyar ur” a *Főti dalról* nem tudta, hogy kinek a szerzeménye. Sokan panaszkodnak, hogy drágák a magyar könyvek, ugyanezek sokkal többet fizetnek német regényekért vagy a német színház előadásaiért. „Aki Vörösmarty verseiért sokall négy huszart, az bizony négy krajcáron sem fogja megvenni, hanem azon is inkább szívat vásárol.” (Budapesti Híradó 1845. nov. 18. II. félv. 328. l. Budapesti Hírharang rovatból.)

Maga Vörösmarty így határozza meg helyzetét Wesselényihez 1845. aug. 13-án írt levelében: „Verseimmel ugy bánik a közönség, mint a vizzel; dicséri s bort iszik helyette.” (MTA Vty Lev., CZAPÁRY 123. l.)

Ilyenformán Vörösmarty nem volt széles körben olvasott író, viszont a közvélemény erkölcsi elismerését sikerült kivívnia. Míg 1833-ban a közvéleményt emlegetve iparkodtak elűtni az akadémiai nagyjutalomtól, *Ujabb munkái* megkoszorúzásakor már a „köz érzés és ítélet”-re hivatkozik az akadémiai jelentés.

Bár ekkor már a közvélemény és az Akadémia többsége egyaránt elismerték Vörösmartyt, és bár — mint a fentiekből láttuk — a költőnek igen nagy szüksége volt a 200 arany jelentette támogatásra is, *Ujabb munkái* megkoszorúzása mégsem ment minden zökkenő nélkül. (A jutalmazás történetéről rövidebben GYULAI is beszámol: ÖM 1884—85. I. k. 462—463. l.)

Ujabb munkái 1840-ben jelenvén meg, az Akadémia 1841-i nagygyűlésén tárgyalta először megjutalmazásuk kérdését. A nagygyűlésnek (a XII.) első ülése 1841. augusztus 26-án kijelölte a jutalmazásra javaslattevő választmány tagjait: Fáy András (elnök), Czuczor Gergely, Fábíán Gábor, Jerney János, Péczely József, Pulszky Ferenc, Stettner György, Szemere Pál, Vásárhelyi Pál. Az év termése mind az irodalom, mind a történettudományok és a törvénytudományok területén igen gazdag volt. Éppen ezért nehéz volt a bizottság-

nak dönteni. A nyelvészeti osztály többsége (Fábián, Pulszky, Szemere) Vörösmarty mellett volt, mások Kölcsey ez évben megjelent munkáinak első és második kötetét óhajtották megkoszorúzni (Czuczor). Érdekesebb indokolások Vörösmarty mellett: Szemerée: „Mert a költészet három neme, ugymint lyra, narratív poezis és dráma gazdagodnak a' négy kötet által; 's a' gazdagodás külterjedésére nézve is első helyet érdemelnek.” Pulszkyé: Vörösmarty *Ujabb munkái* érdemlik a nagydíjat „mellyekben a' legjobb magyar ballada »Szép Ilonka«, és a' nemzeti dallá vált »Szózat« foglaltatik”.

A választmány szeptember 2-án ült össze és három művet talált kiemelendőnek a jutalmazásra. Ezek: Horváth Mihály: *Az ipar és keveskedelem története Magyar országban, a' három utolsó század alatt*. Budán 1840. Szemere Bertalan: *Utazás külföldön I—II*. k. Budapest 1840. Vörösmarty Mihály *Ujabb munkái I—IV*. k. 1840. Mind a három érdemes a nagyjutalomra, s különböző osztályokhoz tartozván, az összehasonlítás nehéz közöttük. Így a választmány „a jutalmak mindenben egyenlő megosztását tartja ajánlhatónak” Szemere és Vörösmarty közt. Vörösmarty érdemét így határozza meg a választmányi jelentés: „Hasonló kitüntetést érdemelnek Vörösmarty Mihály újabb munkái, mellyek genialis erő és aesthetico-criticali tökélyök-nél fogva a' nemzet előtt annyira kedvesek, hogy különösen lyrai költeményei, mellyek lantos költészetünk legszebb virágai közé tartoznak, minden ajkon élnek.” (MTA Kézirattár Nagyjutalmak 1841.)

A jutalmamegosztás mégsem következett be, mert a választmány javaslatát a nagygyűlés elvetette. Erről a szeptember 2-i 7. ülés jegyzőkönyvében olvashatunk (MTA Nagygyűlési jegyzőkönyvek 1841. 23—25. és 27. l. XXXVII. és XL. pont.). A jegyzőkönyv ismerteti a választmány javaslatát, majd így folytatja: „Mire felolvastatván még a' jutalomra egyiránt érdemesnek talált három munka (ti. Horváth Mihályé, Szemere Bertalané és Vörösmarty Mihályé) iránt a' tagok külön véleménye is, mellyek között több oda nyilatkozik, mi szerint Horváth M. munkáját azonkívül, hogy korszerű, érdekes és adatokban dús, még a' reá fordított különös szorgalom, 's az hogy literaturánkban egyetlen egy a' maga nemében, különösen ajánlja, azon kérdés: felosztandó-e a' nagy jutalom ezúttal, vagy pedig csak egynek adassék-e? titkos szavazatra bocsáttatván, 19 szavazattal 14 ellen a' nagyjutalomnak csak egynek kijárása alapított meg. Azon kérdés' elhatározása pedig: Horváth M., Szemere B., és Vörösmarty M. mint a' nagy jutalomra egyiránt érdemeseknek ajánlottak közül kit illessen az elsőség, hasonlóképp titkos szavazatra bocsáttatván, 18 szavazat Horváth Mihály, 12 Szemere Bertalan és 3 Vörösmarty Mihály mellett nyilatkozván, az elsőnek ítéltetett kiadatni a' nagy jutalom, 's ennek kirendelésére a' Tek. Igazgatóság kéretett is.” Utána a nagygyűlés úgy határozott, hogy Szemere és Vörösmarty műveit mint „különösen kitünőket” fogja dicsérettel említeni, majd megdicséri a következő műveket: Császár Ferenc *Váltójoga és Váltóvásai*, Győry Sándor *Felsőbb analysis elemei*, b. Jósika Miklós regényei XIII—XV., Kölcsey Ferenc

Minden munkái I. és II. k. Végül mint „hölgy által készített” és ezért is „figyelmet gerjesztett” munkákat említi meg a jegyzőkönyv Bezerédj Amália *Flóri könyve* és *Földesi estvék* c. műveit. A döntést az Akadémia a nyilvánossággal a tizedik köz-ülésen közölte szeptember 5-én. (M. Tud. Társ. Évk. VI. k. 1840—42. I. oszt. 20—21. 1.)

Igy hát 1841-ben Vörösmarty elesett az Akadémia nagyjutalmától, meg kellett elégednie a dicsérettel.

1842-ben azonban a nagygyűlés kárpótolta, osztatlanul ítélte meg számára a 200 aranyat.

1842-ben az Akadémia tizenharmadik nagygyűlése november 21-én nyílt meg Széchenyi elnöke alatt. E napon a nagyjutalom odaítélésére a következő választmányt jelölték ki: Fáy András (elnök), Bajza József, Czuczor Gergely, Fogarasi János, Horváth Mihály, Jászay Pál, Jerney János, Szemere Pál, Vásárhelyi Pál.

A választmány javaslatát a nagygyűlés nov. 25-én hallgatta meg és ekkor határozott a nagyjutalom ügyében. A választmány az 1841. évi termésből négy művet ítelt jutalomra érdemesnek (Kovács Pál munkái I. és 2. k., Rupp Jakab magyar pénzügytudománya, Fogarasi János *Magyar Váltójoga*, Szentkirályi Zsigmond *Az erdélyi bányászat ismertetése* I. k.) és 25 művet dicséretre javasolt (köztük Teleki László *Kegyencét*, Kuthy Lajos munkáit, Horváth Mihály magyar történelmét, Vajda Péter *Dalhonát* stb.).

A nagygyűlés ísmét megváltoztatta a választmány döntését. A jegyzőkönyvben ezt olvassuk: „A’ nagy jutalomra ajánlott négy munka közül csak egy, Rupp’ pénzügytudománya nyerte meg az illető egész osztály’ kedvező véleményét, de miután ennek egy időben megjelent deák és magyar kiadásai közül a’ szerzőnek vallomása szerint amaz az eredeti, ’s e’ fordítást a’ gyűlés nem sorozhatja azok közé, mellyekről Utasító határozatai 46^k pontjában szó vagyon; azt megjutalmazásra nem tartja alkalmasnak. Minthogy pedig a’ többi három jutalomra ajánlott munkák közül az illető osztályok egyező akarattal egynek sem szánják a’ jutalmat, névszerint Kovács Pál’ munkáit négy véleményadó tag közül csak kettő, ’s e’ beszélek, bár becsesek, azon kitünő tulajdonokkal még sem bírnak, mellyekkel egy az Academia által megkoszorúzendó munkának bírnia kell; továbbá Fogarasi János Váltójoga szinte négy véleményező tag közül csak egy által ajánlhatván a’ nagyjutalomra, midőn mások abban egyedül becses kézikönyvet látnak; végre Szentkirályi bányászattudományi munkája szinte csak egy által ajánlhatván, ’s nyelvbéli tekintetben felette hiányos lévén: a’ társaság első nagygyűlésében XXVIII^k pont alatt hozott határozatához képest, a’ mult évre tartotta szükségesnek a’ visszatérést, a’ midőn Horváth Mihály akkor megjutalmazott munkáján kívül, Szemere Bertalan Utazása ’s Vörösmarty Mihály újabb munkái voltak nagyjutalomra ajánlva; ezek közül pedig a’ Nagygyűlés Vörösmarty Mihály Újabb Munkáinak, mellyek költői szépségük ’s művészi tökéletességöknél fogva nem csak a’ jelen, hanem az utókor elismerésére is tarthatnak számot, ítélte oda közakarattal a’ nagyjutalmat; a’ többi ajánlott munkának

dicsérettel megemlítése egészen elmellőztetvén.” (MTA Nagygyűlési jegyzőkönyvek. 1842. 14–17. l.)

Ezt a határozatot olvashatjuk rövidebb megfogalmazásban a M. Tud. Társ. Évkönyveiben is (6. k. 1842. 99–100. l.), mely a következő szavakkal méltatja Vörösmarty *Ujabb munkáinak* érdemeit: „Mint a' mely több ágain a' nemzeti költészetnek, de főleg a' lírai mezőn, nemcsak kiváló érdemű, hanem korszakot alkotott 's maradandó becsű műveket foglal magában, mikkel a' szerző egyfelül költészetünket 's a' költői nyelvet a' tökély' magas fokára emelte, másfelül a' nemzeti érzeményt olly lelkesen meghatotta, hogy azok, ritka terjedést tapasztalván, a' nemzet által már is köztulajdonul fogadtattak be. 'S így midőn az académia méltánylásának e' nyilvános jelét adja, 's a' nagy jutalommal együtt a' koszorút e' munkáknak nyújtja, azt hiszi, hogy csak a' köz érzést és itéletet fejezte ki, mellyel mindenkor szívesen találkozik.” (LUKÁCSY–BALASSA 294. l.)

Talán nem tévedünk, ha azt hisszük, hogy ezúttal ez a „köz érzés és itélet”, — melynek olyan fontos megnyilatkozásai voltak, mint Vörösmartynak a *Társalkodó*ban leírt névünnepe és Kossuth cikke (mindkettő a két jutalmazás közti időben), — nagyban segítette az Akadémia immár különben is Vörösmartyt elismerő többségét, hogy ezúttal osztatlanul Vörösmartynak nyújtsa a koszorút. Hogy a 200 arany odaítélése egyúttal politikai állásfoglalás is volt, bizonyítja a titkosrendőrség jelentése, mely az Akadémiának ebben a döntésében is az „ultraliberalizmus” szellemének térhódítását látta: „Pár év óta beszéli már a publikum, hogy a magyar Akadémia nem tudós társaság, hanem politikai párt, eltartás protestáns írók számára, kik a liberalizmus hívei s Széchenyi dicsőítői... Az Akadémia pártdule most tudományos téren is kitűnt: évente 200 aranyat ad a Társaság azon műnek, mely az év folyamán megjelent könyvek között a legjobb volt. Az idén nem talált az Akadémia oly művet, melynek e jutalmat odaítélhetné, így a protestáns párt elhatározta, hogy e díjat övéi egyikének, Vörösmartynak adja, összes munkái kiadásáért. De minthogy ez szokásos úton nem ment volna, így ők azon ülésbe, melyen e kérdés eldöntendő volt, minden külső tagot — akik az ő hívei voltak — becsődítettek. Olyan volt az ülés, mint egy congregatio, ahol a nép határoz s így a díj (200 arany) Vörösmartynak ítéltetett oda.” (VISZOTA GYULA: Gr. Széchenyi István írói és hírlapi vitája Kossuth Lajossal. I. 696. l. Jelentés Sedlnitzkyhez Pest, 1842. dec. 14.)

Ha a döntés a kormánynak talán kellemetlen volt, a szabadelvű közvélemény annál nagyobb lelkesedéssel fogadta. Ennek ad hangot a *Pesti Hírlap*nak december 4-i, a szerkesztőhöz intézett levél formájában megfogalmazott és az Akadémia XI. nyilvános közülését részletesen taglaló cikke, Pulszky tollából, de melynek megszövegezésében Kossuth is részt vett: „Minthogy az ez évben megjelent magyar munkák között egy sincs, melly vagy kitűnő lángész, vagy nagy-szerű jutalmat tüntetne elő, az académia, alapszabályai sinórmértékén, az 1840-ki munkákra tért vissza, és az 1841-ki nagy jutalmat

(200 darab aranyat) *Vörösmarty* 4 kötetű újabb munkáinak ítélte. Legyen megáldott, legyen magasztalt az académiá ez ítéletért! Engedje ön, hogy a' közvélemény ama nevezetes töredéke nevében, melly ön lapját organumának vallja, nekem jusson a' szerencse, ezért nyílt köszönetet mondani. Halhatatlanságra csak classicitás tarthat számot; 's *Vörösmarty* »Szózat«-a 's lyricus munkái növekvő fényben fognak ragyogni midőn sok jutalmazott 's jutalmazandó halhatatlanság, művelével együtt, rég felejtve lesz. — Ehre dem Ehre gebührt! (Az érdemet megbecsülés illeti!) — A' magyar tudós társaság e' jutalmazásban a' nemzet becsületét híven kezelé." (VIZSOTA Id. m. I.: 204—205. l. LUKÁCSY—BALASSA 296. l.)

Ugyancsak a *Pesti Hírlap* 1843. jan. 8-i száma visszatekintvén az elmúlt év szépirodalmára megállapítja, hogy ez nem volt termékeny, és a „magyar académiá azon üdvös lépése miszerint visszatérőleg Vörösmartynak 1840-ben megjelent költői műveit koszoruzá meg a nagy jutalommal, köztetszéssel és méltánylattal fogadtaték". („Értekező” címmel 23. l. 3. h.)

C) Minden Munkái 1845—48. (ill. 1847.)

1843 elején a Károlyival 1832-ben kötött szerződés lejárt és lehetővé vált Vörösmarty műveinek minden eddiginél teljesebb kiadása. Ezúttal Kilián György vette meg a nyomtatási és árusítási jogot 1843 májusától nyolc évre 1850 végéig 2600 forintért. (ÖM 1884—85. I. k. 370. l.) A *Regelő*, *Pesti Divatlap* már július 2-i számában bejelentette a közönségnek: „Vörösmarty, mint halljuk, újból eladta minden munkáit, a régebbekkel együtt a két év előtt kijött négy kötetet, s ha a hír igaz, igen jó föltételek alatt.” (*Pesti posta* c. rovatban 1843. 1. sz. 26. h.)

A sajtó alá rendezést, mint a címlap is jelzi, Vörösmarty barátai vállalták: Bajza József és Toldy Ferenc. Kezdetből fogva inkább az utóbbi végezte a gondozás munkáját, Bajza úgy látszik, inkább a kiadóval való tárgyalásokat intézte. 1843. június 12-én Bajza ezt írja Toldynak: „Vörösmarty munkái' tervére nagy szükségünk volna, nevezetesen arra, hány kötetre számítád az egészét 's mellyik kötetbe mi jőne, és meg van-e határozva a' formátum, a' betűk? Vagy ez Kiliántól függ?” (MTA M. Ir. Lev. 61. III. 227/r.) Július 2-án pedig ezeket írja: „Kiliánnak azt tanácslottam, hogy mielőtt Vörösmarty' verseit Sollingerhez küldené, küldje hozzád, és te intézd el, a' mint akarod, mert én nem érek rá. Sok dolgom van, és lassan dolgozom, ez oka, hogy oly kevéssé megyek. Vörösmarty pedig csak zavarokat csinál a' maga rendkívüli szórakozottságával. Most is cenzorhoz adta a' kéziratot a' nélkül, hogy minden együtt volna. Édes barátom, nevemet ne tegyék te oda, mint kiadóét, mert erre nincsen ok. Kiadó nem lehetek, arra nem érek rá, figuráns pedig minek legyek.” (Uo. 232/rv.) Augusztus 30-án pedig így sürgeti Toldyt: „Kilián ma nálam

volt. Már nyomtatni szeretné Vörösmarty' munkáit és kéri a kéziratot." Toldy maga is így ír később erről Kazinczy Gábornak „utolsó nagy kiadását munkáinak redigáltam, corrigáltam” (Figyelő 7. k. 3. füz. 196. l.). A szerkesztési elveket is Toldy ismerteti a következő évben, a *Budapesti Híradó* 1844. évi december 10-i számában.

Az 1844. év elején a *Jelenkor* jelzi, hogy Vörösmarty minden munkáinak díszkiadása Kiliánnál „sajtó alá készül” (Jelenkor 1844. jan. 28. 48. l.). Április 14-én már azt írja a lap, hogy az első kötet már „sajtó alatt van” (Jelenkor 1844. 177. l.). Az előkészítési munkák mindamellett jó darabig eltarthattak, mert még augusztusban is csak előzetes híradásokkal találkozunk a lapokban. Írják, hogy kétféle kiadásban, egy nagyobb és kisebb alakú változatban fognak Vörösmarty összes művei megjelenni (Pesti Divatlap 1844. aug. 2. hete. I. k. 6. sz. 178. l.) és Bécsben nyomják őket (Budapesti Híradó 1844. aug. 2. 82. l.).

A *Budapesti Híradó* egy későbbi számában (nov. 19. 353. l.) azt is megindokolja, hogy miért: „mert 1. Bécsben gyorsabban, 2. sokkal szebben, 3. hasonlíthatatlanul olcsóbban dolgoznak a nyomdák, mint Budapesten.” Ilyenformán Vörösmarty műveinek kinyomtatása is legalább ezer forinttal kevesebbe került. Ugyanis Pesten kevés volt a nyomda, ezért egyrészt nem volt konkurrenciára, másrészt nem bírták a nyomdák a sok munkát.

Az *Életképek* október 4-én jelzi olvasóinak „Vörösmarty minden munkáit... kevés idő alatt bírní fogjuk”. A *Budapesti Híradó* október 13-án már bejelenti az első kötet megjelenését (1844. II. 266. l. 3. h.).

A *Minden Munkái* — mint a lapok előre jelezték — kétféle változatban jelent meg: 1. negyedréte alakban és egy kötetben, ezt nevezték el „nemzeti kiadás”-nak, bizonyára azért, mert a Kisfaludy Társaság *Nemzeti Könyvtár*-sorozatának részét alkotta. 2. Másrészt nagy tizenkettődréte alakban és tíz kötetben, ezt az egykorú sajtó „kézi kiadás” néven emlegeti (*Életképek* 1844. okt. 4. Budapesti Híradó 1844. okt. 13., dec. 10.).

A kézi kiadás kötetenként, a nemzeti kiadás pedig tizenkét „szállítványban”, füzetben jelent meg. Ára mind a két kiadásnak 8 forint volt az előfizetők számára. Ezt a kézi kiadás esetében két részletben kellett lefizetni: az első és a negyedik kötet átvételkor. A nemzeti kiadást füzetenként 40 pengő krajcárral törlesztették az előfizetők, de az utolsó füzet árát előre le kellett tenniük (Budapesti Híradó 1844. okt. 13.). (Meg kell jegyeznünk, hogy akkor 60 krajcárból állt egy forint, s így $12 \times 40 \text{ kr} = 8 \text{ frt.}$) 1847 végén könyvtárosi forgalomban is hirdetik, bolti ára a nemzeti kiadásnak 10 frt, a kézi kiadásé 12 frt. (*Életképek* 1847. okt. 17. szám címlapjának versóján.)

Az egykorú sajtó kiemeli a mű igen jutányos árát. A *Budapesti Híradó* így ír: „hasonló olcsósággal egy külföldi élő klasszikus sem dicsekedhetik” (1844. okt. 13.). Az *Életképek* ismételten hangsúlyozza az ár méltányos voltát (1844. okt. 4., dec. 11. LUKÁCSY—BALASSA 344—345. l.), és kiemeli, hogy a kiadás Vörösmarty műveit „érdemök-

höz méltólag, pompás tipográfiai kiállításban nyújtja át a közönségnek". Már említettük, hogy 1840-ben Kölcsey műveinek hat kötetét 10 forintos előfizetési áron hirdette Heckenast. (Jelenkor 1840. márc. 4.)

Am hangzottak el más hangok is. A *Pesti Divallap* 1845. nov. 13-i számában Szeverin (Dobrossy István) Irodalmi levelek Constanciához c. rovatában így elégedetlenkedik: „Kegyed csodálkozik azon és szinte hihetetlennek tartja, hogy hazánk legnagyobb költője, Vörösmarty Mihály Minden Munkái nem bírnak nagy kelendősséggel. Én ezt éppen nem csodálom. Mert ezen gyűjtemény aránylag a külföldi klasszikusok hasonmennyiségű összes műveinek árához, aránylag a valódi magyar olvasóközönség: a középrend erszényéhez, igen drága. Schiller és Shakespeare összes műveit félannyiért kaphatni meg. És míg az egyszerű s olcsó kiadások nálunk divatba nem jönnek, addig egy-két felületesebb író gyűjteménye szerencsét csinálhat ugyan, de a valódi jeles írók összes művei nem fognak kelni s ezerek által megszerzetni a hazában. Példa erre nemcsak Vörösmarty, hanem Kölcsey, Kisfaludy Sándor, Berzsenyi, Kuthy, Garay, Erdélyi s többek munkái, melyek ha sokkal olcsóbban lettek volna megszerzethetők, több ezer példányban forognának most a közönség kezei közt.” (1103. l.) Valószínűleg Szeverin véleményére is vonatkozik a *Budapesti Híradó* 1845. nov. 18-i számában megjelent már előbb idézett cikk, mely szerint a magyar közönség egy részének a közömbössége az oka annak, hogy a magyar könyvek nem elég kelendők: „Ötövös új regénye nyolc forintba kerül, Palzownó kisebb terjedelmű német regényei pedig 10 ft 45 kr.-on árulhatnak, ámbár tizenötezer példány kel el belőlük. Ám próbálja meg valamelyik Kör, például a Nemzeti, s adja ki egy klasszikusnak munkáit, és árulja hat forint helyett egy forintért, s meg fog győződni, hogy alig adand el ötvennel többet, mint a rendes áron. Aki Vörösmarty verseiért sokall négy huszast, az bizony négy krajcáron sem fogja megvenni, hanem azon is inkább szivart vásárol.” (1845. II. 328. l.)

Mint már említettük, az első kötet megjelenését a *Budapesti Híradó* 1844. október 13-án jelenti be. Az *Életképek* 1844. dec. 11-i száma már két kötet, ill. a nemzeti kiadásban két füzet megjelenéséről szól (LUKÁCSY—BALASSA 344. l.). A kézi kiadás kötetei és a nemzeti kiadás füzetek nem azonos tartalmúak, mert pl. az előbbi első két kötete Vörösmarty lírai műveit, az utóbbi első két füzete azon felül még a *Zalán futása* elejét is magában foglalja. A kézi kiadás harmadik kötetére a *Pesti Hírlap* 1845. április 3-i száma hívja fel a figyelmet (1845. I. 445. l.), ugyanakkor számolnak be a lapok a nemzeti kiadás harmadik füzetének megjelenéséről (*Életképek* 1845. I. 453. ápr. 5.). Az ötödik kötetet július 6-án üdvözli lelkes sorokban a *Pesti Hírlap* (1845. II. 498. l.). Ennek az öt kötetnek az alapján írja meg Vörösmarty *Minden Munkáiról* a legbehatóbb bírálatot „V. k.” álnéven Erdélyi János az *Életképek* melléklapjaként kiadott *Irodalmi Órban* (1845. augusztus—1846. február). Legnagyobb része újra kiadva: LUKÁCSY—BALASSA 347—377. l.).

A hatodik kötet megjelenéséről az *Életképek* 1846. február 14-i számából értesülünk (1846. I. 227. l.), a *Pesti Divatlap* pedig február 12-én a nemzeti kiadás 8. füzetének megjelenését jelenti (1846. 7. sz. I. 140. l.).

Utána úgy látszik egy időre elakadt a kötetek, füzetek rendszeres kiküldése. A *Pesti Divatlap* 1846. december 19-i számában ugyanis „egy falusi előfizető” *Őszinte szó* címen azzal a panasszal fordul a kiadóhoz, hogy a hatodik kötet óta az 1846. évben az előfizetők semmit sem kaptak, s a kiadó az esetleg felmerült akadályokról nem tartja szükségesnek tájékoztatni az egyre türelmetlenebb előfizetőket (51. sz. 1038. l.). Hasonló értelmű cikket közöl az *Életképek* 1846. dec. 19-i száma *Egy hang a közönségből* címen: „... legalább időnként tudósítsék a közönség az irodalmi vállalatról folytatásáról vagy annak akadályairól... Ugyanis Vörösmarty munkáinak megjelenését mindenütt örömmel fogadtuk, 's ha nem csalódom, hat-hetenként ígértetett egy-egy kötetének kiadása: azonban annyi hónap is eltelt már, a' nélkül, hogy hallanók, mikor veendjük a' jövőkötetet?” (1846. II. k. 790. l. aláírva: Tihamér.) 1847-ben azután, úgy látszik, újra megindult a kötetek, füzetek szétküldése, legalábbis a *Pesti Divatlap* a 9. és 10. füzet megjelenéséről számol be (1847. I. k. 221. l.), végül az *Életképek* októberben (okt. 17., 24. és 30-i számában) a nemzeti kiadás utolsó két füzetének (11–12.) megjelenéséről ad hírt, és közli, hogy a kézi kiadás 9. kötete is elhagyta a sajtót. (1847. 16., 17., 18. sz. borítólappal versoján hirdetés.)

A nemzeti kiadásnak tehát mind a tizenkét füzete készen volt már 1847 őszén, s az *Életképek*ben fentebb idézett hirdetés szerint már könyvtári forgalomban is kapható volt. A kézi kiadásnak azonban akkor még csak a 9. kötetét hirdetik, a 10. kötet nyilvánvalóan később jelent meg. Ez magyarázza, hogy bár a két kiadás teljesen azonos szövegű, és egy vállalkozás eredménye, a nemzeti kiadás címlapján az 1847-es évszámmal találkozunk, ezzel szemben a kézi kiadás utolsó kötete 1848-ra van keltezve.

A „kézi kiadás” pontos címe:

Vörösmarty' Minden Munkái. Kiadák barátai Bajza J. és Schedel Ferencz. Pesten. Kilián György' tulajdona 1845—1848. I—X. kötet.

A „nemzeti kiadás” címe:

Nemzeti Könyvtár. Vörösmarty Mihál Minden Munkái. Kiadák barátai Bajza J. és Schedel F. Második öszves kiadás. Pesten, 1847. Kilián György tulajdona.

Ez a két kiadás a továbbiakban mint MM 1845—48., illetve MM 1847. szerepel ismertetésünkben.

A „nemzeti kiadás” címlapján fametszet ábrázolja a költő szülőházát, alatta Garaynak erről szóló négyszakasos verse. Ez a kép a „kézi kiadás” tizedik kötete előtt is megtalálható.

(Voltaképpen nem is ebben a házban született Vörösmarty. Szülei Mihály fiuk születése után egy évvel költöztek bele. Jelenleg emléktáblával van megjelölve és Vörösmarty-emlékmúzeummá átalakítva. [ÖM 1884—85. I. k. 369. l. LUKÁCSY—BALASSA 509. l.]

Mind a két gyűjteményt Barabás Miklósnak Vörösmartyról 1844-ben készített rajza díszíti, melyet Preisel metszett acélba (LUKÁCSY—BALASSA 46. kép 511. l. FEJŐS IMRE: Vörösmarty arca. Irodört. Füzet. 8. sz. 26. l.).

Az első kötetek, illetőleg füzetek megjelenése alkalmával Toldy Ferenc a *Budapesti Híradó* 1844. december 10-i számában (II. k. 93. sz. 399. l. aláírva: S. F.) írt egy alapos ismertetést, melyben részletesen előadja a szerkesztők által követett közlési elveket. (A cikk teljes terjedelemben megtalálható: LUKÁCSY—BALASSA 345—347. l.) Először is a kronológiai rend elvét hangsúlyozza „mely olvasót és bírálót azon kellemes helyzetbe teszi, hogy egy grandiózus lélek fejlődését évről-évre követhesse”. Ezért a lírai kötetekben a költő ifjúkori munkáit is közreadja (l. a Bevezetés későbbi fejezeteit), nyolevan addig kiadatlan és hatvan gyűjtetlen darabot is belefoglal. A második, Toldy által hangsúlyozott elv szintén elsősorban a kisebb költeményekre vonatkozik: a kiadók három időszakasz szerint közlik Vörösmarty verseit. Ezek az időszakaszok: I. 1818—1823. „tisztán lírai kor”, az „alanyiség” uralkodik benne, kevés ekkor még a „pragmatikus” (eseményes, epikus) téma, a szerelmi líra, a baráti episztola, az allegória és az idill a kedves műfajai. — II. 1824—1831. A nemzeti mult felé fordul a költő, az eposz kora ez, óda, elégia, ballada, románc kedves műfajai lesznek, a népi hang és a szatirikus elem is megjelenik költészetében. — III. 1832—1844. A költőt a „mozgalmas jelen” foglalkoztatja: a drámai és a prózai műfajok nagyobb teret kapnak működésében, s „mi lelkének lényege”, lírája is elmélyül, gazdagodik, emelkedik. Ezt a korszakbeosztást csak a kisebb költemények köteteinél alkalmazták a kiadók, de ez lényegében véve a költő egész működését összefoglalja.

A nemzeti, illetőleg kézi kiadás beosztása teljesen azonos. A továbbiakban *Minden Munkáinak* alcímeit s tartalmát a kézi kiadás kötetei szerint ismertetjük, a nemzeti kiadás anyagának megjelölése, sorrendje ugyanilyen.

I. és II. kötet. 1845. *Versek* (I. k. 1818—1829.; II. kötet 1830—1844.). Az első kötet pontosabb beosztása megtalálható e Bevezetéshez csatolt táblázatban.

III. kötet. 1845. *Hösköltemények* (1825—1831.). I. kötet *Zalán futása. Cserhalom.*

IV. kötet. 1845. *Hösköltemények* (1825—1831.). II. kötet. *Tündérvölgy. A' Délsziget. Eger. Széplak. Magyarvár. A' Rom. A' két szomszédvár.*

V. kötet. 1845. *Színművek* (1821—1840.). I. kötet. *Salamon király. Hábador. A' bujdosók.*

VI. kötet. 1845. *Színművek* (1821—1840.). II. kötet. *Csongor és Tünde. Kincskereső.*

VII. kötet. 1846. *Színművek* (1821—1840.). III. kötet. *Vérnász. A' fátyol' tilkai.*

VIII. kötet. 1847. *Színművek* (1821—1840.). IV. kötet. *Árpád' ébredése. Marót bán. Julius Caesar. Az áldozat.*

IX. kötet. 1847. *Színművek*. V. kötet. *Czillei és a Hunyadiak. Legújabb költemények*. (1842—1847.)

X. kötet. 1848. *Beszélyek és regék*. (*A' holdvilágos éj. A' kecskebőr. Orlay. A' füredi szívalászat. Csiga Márton viszontagságai. Szél urfi.*) *Vegyes kötetlen írások*. (1828—1842.) Első könyv. Nyelv és irodalom. Második könyv. Dramaturgiai Lapok. Vörösmarty Mihály' életének vázlata. (A nemzeti kiadásban a kötet legelején.) A X. kötet előtt Vörösmarty Mihály szülőháza Nyéken (ugyanaz a kép, mint a nemzeti kiadás címlapján).

A IX. kötetben *Legújabb költemények*. (1842—1847.) cím alatt a következő versek találhatók: Névnapi. A' merengőhöz (Laurának). Mit csinálunk? Hubenayné. Gondolatok a' könyvtárban. Hymnus. Jó bor. Madárhangok. Kis leány' sirjára. A' sors és a' magyar ember. (Rege.) Csik Ferke. Az emberek. Országháza. Deák Ferencz. A' nefelejtshöz. A' szegény asszony' könyve. B. K. . . . P. . . . sírkövére. Vásárhelyi Pál' sírkövére.

Mind a két kiadás nyomtatás, papír, betűtípus szempontjából egyaránt igen gondos, igen szép kiállítású. Beosztás és szövegközlés szempontjából is azonosak, hiszen egyszerre készültek és ugyanazoknak a gondozásában. Mindamellett a „kézi kiadás”-ban kevesebb a sajtóhiba, mintha ezt gondosabban korrigálták volna. Néhány példát felsorolunk: *A' szerelmes* c. versben a 14. sor utolsó szava: „ékét” után a kézi kiadásban pontot, a nemzetiben vesszőt találunk. Az előbbi a helyesebb. *A Klivényi barátomhoz* c. vers (a kiadásokban 1822-re datálva, de 1821-ben keletkezett) 23. sora a kézi kiadásban így van: „Ösmerj újra: keserviben keseredve veszek részt.” A nemzeti kiadás „keservídben” alakot ad. *A' csendes haló* 7. sora: „Nem soká, hajh! nem kicsapó vidámság . . .”; a nemzeti kiadás „kicsapó”-t közöl. *Börzsönyben* (1825) 35. sor „S a' halálnak undok árnyékával . . .”; a nemzeti kiadásban: „S halálnak . . .” Az „a” kimaradása verstani hiba lenne. A költő kéziratának vizsgálata is — az említett esetekben, — a kézi kiadás szövegét hitelesíti. A nemzeti kiadásban azonkívül több esetben tévesen elmarad a közékezés; indokolatlan egybeírások is előfordulnak (pl. *Utóhang Cserhalomhoz* 7. sor: „hogoyt is . . .”), valószínűleg a hasábokra való beosztás, a margó szűk terjedelme következtében. Van arra is példa, hogy a nemzeti kiadás közöl helyesen. Így pl. az *András és Béla* c. vers 37. sorában a kézi kiadásban „vákonyi szép lak”-ot olvashatunk, a nemzeti kiadás helyesen adja: „várkonyi szép lak”. Ez utóbbi esetek száma azonban elenyésző azokhoz képest, amikor a kézi kiadás szövege a megfelelőbb.

Jelenlegi akadémiai kiadásaink vezérelve az, hogy a klasszikusaink műveit a szerint a szöveg szerint közöljük, amely az író életében utoljára megjelent kiadásban olvasható. Az ilyen változat felel meg feltehetőleg leginkább az író szándékainak, hiszen ezt hagyta utoljára jóvá.

Vörösmarty műveinek túlnyomó többsége az említett gyűjteményekben jelent meg 1855 előtt utoljára nyomtatásban. Ennek megfelelően, mostani kiadásunknak is a Bajza és Toldy által sajtó alá

rendezett *Minden Munkái* az alapja. De melyik a két változat közül: a „kézi kiadás”-e vagy a „nemzeti kiadás”? Időrendi szempont nem döntheti el a kérdést, mert a két gyűjtemény párhuzamosan jelent meg. Minthogy — az elébb kifejtettek alapján — a „kézi kiadás” látszik gondosabban korrigáltak, mentebbnek a sajtóhibáktól, a „kézi kiadás” szövegét választottuk alapszövegnek. Abban a néhány esetben, amikor a „nemzeti kiadás” ad jobb szöveget, olyat, mely logikusabb, és ugyanakkor a költő kéziratainak vagy a mű megelőző publikációinak is jobban megfelel, a „nemzeti kiadás” szövegére támaszkodunk, de az ilyen esetre a jegyzetekben külön felhívjuk az olvasó figyelmét.

A szerződés lejártá után, 1854-ben Vörösmarty *Minden Munkáit* ismét el akarta adni; Heckenast Gusztávot szólította fel megvételre. Úgy látszik, alkudoztak egy darabig, de eredménytelenül. Bizonyítja ezt a következő levél, melyet 1854. aug. 4-én Nyékről írt Tóth Lőrincnek: „Kedves Barátom! Heckenast Füredről megtette írásbeli ajánlatát munkáimért. Én is jobbnak látom írásba foglalni azokat s határozottabban kijelölni közbenjárásod mellett. Heckenastnak azért nem írok, mert talán azóta nincs Füreden. Mindenesetre elismerem az idők mostohaságát, de munkáimért jelenleg nem fogadhatok el kevesebbet, mint a mennyit mondtam, 6000 váltót, azaz hat ezer forintot és pedig a következő feltételek alatt: 1. A munkákat, melyek kiadását egy időre eladom, nevenként fogjuk kijelölni. S ebben részemről nem csinálok sok nehézséget, ha egy-két ívvel többre vagy kevesebbre megy is. 2. Ha időközben új munkáim készülének (az eddig kinyomottakat ide nem értve), az új alku tárgya lesz. 3. Az átengedett munkákat hat év leforgása alatt én ki nem nyomatom, számítva az éveket a munka kézbesítésétől. 4. A kiadónak joga lesz egyes műveinek külön is vagy nagyobb számban nyomtatni, de csak a kitett idő határai közt. 5. Az öszveg felét a kiadó a munkák átvételekor tartozik kifizetni, a másik felét ahhoz évre vagy másfélre. Kérlek, édes Lenczim, közöld ezt Heckenasttal. Sok alkudozásra, vesződségre nem hivlak föl, mert ebből nem igen fogok engedhetni, de rövid tudósításodat elvárom.” (MTA Vty Lev. Másolat. ÖM 1884—85. I. k. 370—371. l.)

Úgy látszik, Vörösmarty *Minden Munkái* is nehezen keltek, Greguss Ágostnak a *Pesti Napló* 1853. aug. 14. számába (1030. sz.) Vörösmarty Mihályról írt cikkében olvassuk: „Kiliánnál torlasz emelkedik a hat év óta még el nem kelt második kiadásból.” Jókai is szükségesnek látta buzdító és lelkesítő cikket írni Vörösmarty műveinek megvásárlására és olvasására (Vasárnapi Ujság 1855. ápr. 8. LUKÁCSY—BALASSA 460—461. l.). Kilián György, hogy a megmaradt példányokat jobban eladhassa, leszállította Vörösmarty *Minden Munkái* mindkét változatának bolti árát. Hirdetést tett közzé a lapokban, mely szerint 1855. december 31-ig a kézi kiadás 8 forintért, a nemzeti kiadás 6 forintért vásárolható a könyvesboltokban. (Pesti Napló Hirdetések, 1855. aug. 9., aug. 31., szept. 25., nov. 9., nov. 22).

A költő halála alkalmával megnyilatkozó hazafias részvétekből Kilián könyvkiadó úgy akarta kivenni a részét, hogy a leszállított árat ismét felemelte, a többletet a Vörösmarty-árvák javára ajánlván fel. A következő hirdetést bocsátotta ki a lapokban: „A jövedelem harmadrésze a szerző családjáé! — A folyó évre hirdetett leszállított ár a főlebbi célra megszüntetik, s mától fogva: Vörösmarty Mihály minden munkái, kézi kiadás tíz kötetben, a szerző arcképével 12 pft. Egy kötetben a szerző arcképével 10 pft. Az egész kiadásból még ötszáz példány van. Felszólítom tehát a tisztelt közönséget, mikép ezen példányok megvételével siessen, hogy az általam ezennel felajánlott részt (kétezer pengő forintot) a boldogult szerző családja számára minél hamarább kézhez szolgáltatthassam. Vidékről bérmentetlenül lehet hozzám küldeni a kitett árt; a munka bérmentesen fog megküldetni. Kilián György könyvárus.” (Pesti Napló 1855. nov. 24. A vezércikk előtt.) Ugyanezt olvashatjuk a *Pesti Napló* nov. 30-i számában, de a hirdetések között. Dec. 22., 24., 29. és 30-án: „Legszébb karácsoni és újévi ajándok” címen hirdeti Vörösmarty munkáit, a *Pesti Napló*-ban ármegjelöléssel, részletesebb indokolás nélkül.

Kilián üzleti mellécéloktól nyilvánvalóan nem mentes akciója, úgy látszik, eredménnyel járt. A *Hölgyfutár* legalábbis a következőket írja nov. 27-én: „Vörösmarty is beteljesült, miként a költő, ha teljessen akar méltányoltatni, hát csak elébb haljon meg. Könyvárusok legalább azt beszélik, miként két év óta sem adtak el annyit Vörösmarty munkáiból, mint halála után most néhány nap alatt.” (1855. 271. sz. Tárca. Hírharang. Budapest, 1081. 1.)

Az egykorú sajtó egyfelől biztatja a közönséget, hogy legalább a költő halála után becsülje meg a költő emlékét műveinek megvásárlásával és olvasásával (Magyar Sajtó 1855. nov. 29., Délibáb 1855. dec. 2. 302. l.), másrészt melabús glosszákat fűz, hogy a magyar költőnek meg kell halnia, hogy nemzete igazán megbecsülje érdemeit (Magyar Sajtó 1855. nov. 25.), nemegyszer a keserű humor hangján (Hölgyfutár 1855. dec. 1.). A *Pesti Napló* temesvári levelezője felveti egy díszkiadás tervét, hozzátéve, hogy addig is, amíg ez megvalósulhat, ki kellene adni a költőnek eddig elszórva levő, még meg nem jelent műveit (1855. nov. 29.). A *Vasárnapi Ujság* szerint jó lenne Vörösmarty műveit olcsó füzetekben kiadni, hogy mindenki megvásárolhassa (1855. dec. 2. 48. sz. 390. l. Irodalmi Ügyek). Az ezzel kapcsolatban sajtóközlemények egy része könnyen hozzáférhető kiadásban is olvasható: LUKÁCSY—BALASSA 487—488. l.

A művek kiadásának történetéhez hozzátartozik az is, hogy megemlítsük a költő halálát követő kolozsvári gyászünnepeket. Ezeket ugyanis *Minden Munkáinak* a helybeli kaszinóból kölcsönzött díszes kötésű kötetei fontos szerepet játszottak. Nov. 27-én, majd dec. 11-én gyászmisét mondtak Vörösmarty emlékére, ezen a jelképes koporsót művei díszkiadásával, lanttal és koszorúval díszítették. A szertartás a költőre emlékező nemzeti ünnep jellegét öltötte, Vörösmarty kolozsvári tisztelői valláskülönbég nélkül jelen voltak

(Pesti Napló 1855. dec. 1. Levelezések c. rovatban és dec. 24. 1. alább). December 13-án a kolozsvári színház az *Aldozatot* tűzte műsorára a költőre való emlékezésül. Az előadás előtt a színpadon a *Szózatot* játszotta a zenekar. „A színpad jobb oldalán magas gyászemelőnyen a költő életnagyságú ifjúkori arcképe — e kép Sikó-é, ő rajzolta le igen sikerülten, — állott aranyrámába foglalva, s díszes virágfüzérrel körítve, alatta V. művei lant, babérkoszorú, alóé s virágok csinosan elrendezve.” (Vörösmarty Mihály gyászünnepe Kolozsvárott. Pesti Napló 1855. dec. 24.)

* * *

A Vörösmarty-kiadásoknak ez az ismertetése az Irodalomtörténeti Intézet közös kutatásai alapján készült.

II. A KÖLTŐ HALÁLA UTÁN MEGJELENT GYŰJTEMÉNYES KIADÁSOK

A) *Gyulai Pál kiadásai*

A költő halála után megjelent Vörösmarty-kiadások közt különleges hely illeti meg azokat, melyeket Gyulai Pál gondozott. Ezek ugyanis szorosan kapcsolódnak a költő életében megjelent kiadásokhoz: az első Gyulai szerkesztette gyűjtemény Deákuak, Vörösmarty barátjának, gyermekei gyámjának megbízása alapján készült, és a kiadás egyik célja éppen a költő családjának a segítése volt. A köteteket Gyulainak immár klasszikussá vált Vörösmarty-életrajza vezeti be; ennek, valamint a kiadás jegyzetapparátusának adatait Gyulai Vörösmarty családtagjaitól és kortársaitól szerezte be, bár az utóbbiak közül többen — mint látni fogjuk — a szerkesztés munkájában való részvételtől visszavonultak.

Másfelől a Gyulai által szerkesztett kiadások mostani akadémiai kiadásunkig egyetlen olyan gyűjteményei Vörösmarty műveinek, melyek a teljesség igényével lépnek fel és kritikai jegyzetapparátust is tartalmaznak. Gyulai jegyzetei a fontosabb nyomtatott változatokat is közlik, a kéziratokat nem. A Gyulai szerkesztette két nagy kiadás mind ez ideig alapja a Vörösmarty-kutatásoknak: az eddig megjelent Vörösmarty-tanulmányok rendszerint a Gyulai-kiadás kötetekre hivatkoznak. Gyulai Pál Vörösmartynak számos olyan versét közli, mely nem szerepelt *Minden Munkái* két kiadásában, első sorban az 1847 után keletkezett költeményeket. Vörösmarty prózai művei, cikkei és tanulmányai is bővebben találhatók Gyulainál, mint a kézi, illetőleg nemzeti kiadás utolsó kötetében, illetve füzetében. Mindezért jelen akadémiai kiadásunkban a költő életében meg-

jelent kiadások adatain kívül a Gyulai szerkesztette kötetek adatait is feltüntettük minden egyes költemény jegyzetében, bár szöveg-változatait csak lényeges eltérés esetében vettük figyelembe. (Gyulai jegyzeteinek lapszámát zárójelben közöljük.) Általában a Vörösmarty halála utáni publikációk változatainak feltüntetésére jelen kiadásunk nem vállalkozik, csak némely, a köztudatba átment téves alakra, szövegromlásra hívjuk fel az olvasó figyelmét a jegyzetekben. Hogy Gyulai kiadásai, különösen Vörösmarty fiatalkori műveire vonatkozólag, még megközelítőleg sem teljeseek, ennek okait sok szempontból megvilágítják Toldy Ferencnek e kiadással kapcsolatos alább idézendő levelei.

Gyulai Pál két ízben rendezte sajtó alá Vörösmarty összes műveit.

Az első Gyulai rendezte Vörösmarty-kiadás az 1863. és 1864. években jelent meg tizenkét kötetben. Pontos címe:

Vörösmarty Minden Munkái. Rendezte és jegyzetekkel kísérte Gyulai Pál. A költő archéjével és életrajzával, Pest. Kiadja Ráth Mór. 1863—64. I—XII. kötet.

A kiadás történetét Gyulai Pál a jegyzetapparátust bevezető ismertetésben adja elő. (MM 1863—64. I. k. 213—214. I. ÖM 1884—85. I. k. 371—372. l.)

Eszerint Vörösmarty árváinak gyámja, Deák Ferenc — a Pest városi árvabizottságtól 1863. febr. 13-án kapott felhatalmazás alapján felszólítást intézett a legtekintélyesebb pesti kiadókhöz (Emich Gusztáv, Heckenast Gusztáv, Eggenberger Ferdinand, Grill Károly, Hartleben K. A., Kilián György, Lampel Róbert, Lauffer és Stolp, Müller Gyula, Oszterlamm Károly, Pfeiffer Ferdinand és Ráth Mór): tegyenek ajánlatot Vörösmarty művei kiadási jogának megvételére. A felszólítás a következő feltételeket szabta: 1. A kiadási jog átadatik tíz évre, úgy mindazonáltal, hogy az utolsó két évben a kiadó újabb kiadást nem nyomathat. 2. A kiadó köteles leend Vörösmarty összes munkáinak legalább egy teljes kiadását eszközölni s minden kiadásnál is lehetőségig hibátlan nyomásról gondoskodni. 3. A kiadások irodalmi elrendezésében, amelyet Gyulai Pál vállalt el, a kiadó önhatalmával semmi változást nem tehet. 4. A példányok számának és árának meghatározása a kiadó jogához tartozik.

A felszólításban meghatározott határidőre (márc. 18.) hat válasz érkezett. Deák egy bizottságot hívott össze, melynek tagjai: Eötvös József, Kemény Zsigmond, Toldy Ferenc, Szalay László, Csengery Antal és Gyulai Pál voltak. Az első válasz-levél nem tartalmazott konkrét, összegben is kifejezett ajánlatot, csak azt ígérte benne a kiadó, hogy többet fog fizetni, mint a mások által megajánlandó összeg. A bizottság erre nem bontotta fel a többi levelet, hanem újabb felszólítást intézett a kiadókhöz: március 22-re tegyenek konkrét, pénzösszegben is kifejezett ajánlatot. Egyben azt is közölte, hogy a kiadásnak a Shakespeare-fordításokat (*Julius Caesar, Lear király*) is tartalmaznia kell, de minthogy Vörösmarty ezeket még életében eladta, a vállalkozó kiadónak ezek ügyében még tárgyalnia kell majd a Nemzeti Könyvtár tulajdonosával. *Az Ezerégy éjszaka,*

melynek egy részét Vörösmarty fordította, szintén másnak tulajdona, és így nem szerepelhet az összes művek készülő kiadásában.

Az új határnapra a fent említett bizottság újból összegyűlt és a beérkezett ajánlatok közül a legtöbbet ígérő kiadónak adta el a nyomtatási jogot. Ez Ráth Mór volt, aki 9000 forintot ajánlott fel. Ez összegért tíz évre megvásárolta *Vörösmarty Minden Munkáinak* kiadási és eladási jogát.

A kiadással kapcsolatosan feltűnő a Vörösmarty-kiadások eddigi szerkesztőjének, gondozójának, Toldy Ferencnek a mellőzése. Ez Toldynak igen rosszul esett, mint ahogy ezt Kazinczy Gábornak 1863. március 16-án írt levelében el is panaszozza: „Tehát Vörösmarty! Tudod mennyit sürgettem Deákot 1856. óta: adjuk már Vörösmarty munkáit. Vagy egy hónapja összehítt többünket u. m. b. Eötvöst, Keményt, Csengeryt, Jókait, hogy tanácskozzunk a dologról s név szerint azon körlevél pontjairól, mely a pesti kiadókhoz offertétel végett intézendő lenne. Csak Eötvös és én jöttünk el. A pontokat én dictáltam. A levelet azután D. írta meg és küldte el. Határnap márc. 18. Ma történetesen látom a körlevelet Emichnél s benne van ez (miről szó sem volt): »A kiadás irodalmi rendezését és a felügyeletet Gyulai Pál ur vállalta fel.« Tudod, hogy tolaikodó nem vagyok, de évek óta úgy szóltam a dolog felől, mint ki meg nem álmodtam volna, hogy ne én fognék Deák által megbízatni. Még egy pár hét előtt is beszélgettem, mikép s hogy gondolom, miket tudok az Athenaeumban Vörösmartyénak lenni, de miket ő az 1848-i kiadásba még nem akart általam felvételni, de most már mind besorozom; mondtam, hogy bírja majd rá Zádort, adja ide használatra V. zsenge munkáit (Deák nem is álmodott róla, hogy ott vannak) stb., de nem szólt egy szót sem. Ekkor a körlevél már elment volt. Mit mondasz ennek? Én, ki mind a három kiadását V-y-nak a Vörösmarty kérésére redigáltam, vele 30 évig együtt éltem, munkáltam, ki róla könyvet írtam — és Gyulai, ki alig ismerte, pályáján nem követhette, ki ellene írt, s kevéssel ezelőtt azt mondta, hogy minél inkább vizsgálja Vörösmartyt annál kevesebb poezist talál benne. Nekem a dolog nemcsak fáj, hogy az »Ausgabe letzter Hand«-dal nem én tehetem barátomnak, kinek én zártam be szeméit, midőn meghalt — ezt az utolsó szolgálatot; hanem az egész közönség és jövő kor előtt compromittáltnak, desavouálnak érzem magamat Deák által! — Tán 18-án, tán 19-én, tán vasárnap leszek ismét meghíva, midőn meghatároztatik: ki s mily feltételek alatt kapja meg a tulajdonjogot? Nem tudom még, megyek-e. Bár most itt volnál, hogy tanácsodat vehetném! Lehet, hogy fel fognak kérni a conferentiában, támogassam Gyulait, s reveláljam, mi Vörösmartyé azokon kívül, miket én adtam ki? Nem gúny ez? Mit tegyek? Ha nem teszem... De ha teszem, nem olyan-e, mintha fát végatnék rajtam? E perben azt gondolom, hogy ama felszólítás esetében azt mondjam: »Bocsánat, de fenntartom magamnak azt az örömet, hogy ha Vörösmarty megjelenik, egy pótkötetet adok. Oh, bár itt volnál! Habozok. Bizonyos nemes érzés azt sugallja: Segítsd őket. De érdemlik-e? Heckenastnál voltam,

de utóbb. H. szóba hozta indignatióval. Értzi a sérelmet. »Ez a fekete-
vérű Cs.-nek intrigája,« — ugymond.” (MTA Kézirattár. M. Irod.
Lev. 126. Kiadva JAKAB ELEK: Toldy Ferenc és Kazinczy Gábor c.
tanulmányában. Figyelő 7. k. 1879. 4. füz. 254—256. l.)

A Cs-vel jelölt személy bizonyára Csengery Antal. Ő és Kemény
Zsigmond tanácsolták Deáknak, hogy Gyulaít bízza meg a kiadás
előkészítésével. (PAPP FERENC: Gyulai Pál. Bp. 1941. II. k. 210. l.)

Kazinczy Gábor válaszában csillapítja Toldyt, ne emeljen szót
a nyilvánosság előtt Deák döntése miatt, ezzel csak saját magának
ártana. Toldy meg is fogadja barátja tanácsát, de hozzáteszi: „Igen is,
nem fogok legkisebb részt is venni a kiadásban, bár meghívatom,
sőt el sem megyek. Insultationak érzem, bár tán öntudatlanul elkö-
vetettnék. D. (Deák) előtt ez igen kicsi kérdésül tűnhetett fel, s bizo-
nyosan nem sejtí, mely fájdalom nekem az, hogy ez áldozathozattól
elejtett, — mert áldozat lett volna részemről: először azon barátom
árnyékának hozott hálaáldozat, ki engem szeretett, kinek én zártam
be szemeit, másodsor anyagi áldozat, mert a szerkesztői ezer frt.
díj (mert úgy hiszem ennyi lesz az) tisztán nekik (ti. Vörösmarty
családjának) marad vala; s még azon felül mely időáldozat...”
(1863. ápr. 3. MTA M. Irod. Lev. 4^r 126 XII. 9/^r. Kiadva: Figyelő
7. k. 1879. 256. l.)

Toldy leveléből már kitűnik, hogy a Vörösmarty-kiadás szer-
kesztése teljesen önzetlen vállalkozás volt a szerkesztő részéről az
elhunyt költő családjá érdekében. Gyulai is így vállalta a nagy,
több mint három évet igénybe vevő munkát. Mikor a kötetek nem
készültek el a megígért határidőre, a *Fővárosi Lapok* szemleírója is
azzal menti Gyulaít, hogy a munkát „csaknem minden tiszteletdíj
nélkül” vállalta, s így „egyéb irodalmi kötelezettségei” is vannak
(1864. jún. 29. 147. sz. 621. l.). Erre Gyulai is hivatkozik leveleiben
(PAPP FERENC: Gyulai Pál. II. k. 210—211. l.).

Úgy látszik azonban, hogy Toldy, keserű fogadkozása ellenére,
mégis nyújtott valamelyes segítséget Gyulainak. Legalábbis ez a
Sok vész riaszt... c. költemény jegyzetében (ÖM 1863—64. XII. k.
537. l. ÖM 1884—85. VIII. k. 383. l.) „Toldy szívességét” említi.
Lehetséges az is, hogy a Vörösmarty fiatalkori verseit tartalmazó
egyik legfontosabb füzetsomó, melyből Gyulai 1864-ben, majd
1885-ben több kiadatlan verset közölt, s melyet 1906-ban a Nemzeti
Múzeumnak ajándékozott (AV-füzetek I. alább) Toldytól vagy Toldy
felvilágosításai folytán került Gyulaihoz, ugyanis minden való-
színűség szerint ebből közölte Toldy 1845-ben az 1818 és 1826
közti időre datált addig kiadatlan Vörösmarty-verseket. Gyulai 1864.
aug. 30-án Vörösmartyval kapcsolatos kutatásaira hivatkozva — igaz,
megszólítás nélküli, rövid és hivatalos hangú levélben — Toldytól
kéri Zádor és Kazinczy levelezését, melyet ez akkor másolt le magának,
mikor Kazinczy Gábornak segített Kazinczy Ferenc és az Aurora-kör
levelezését kiadni (Gyulai Toldyhoz MTA M. Irod. Lev. 4^r 67. 273. l.).
Később levelezésüknek feszes hivatalos hangja is enyhül, s 1871-től
Gyulainak Toldyhoz írt leveleiben a „Tisztelt Barátom” megszólí-

tással és tegezéssel találkozunk (MTA M. Irod. Lev. 4r 107. 200. l.). Mindemellett a Toldy leveleiben a „pótkötet” emlegetés azt sejteti, hogy nincs benne a Gyulai-kiadásban mindaz, amit Toldy Vörösmartyénak tudott, főleg pedig nincs benne a jegyzetekben mindaz, amit Toldy Vörösmarty műveiről el tudott volna mondani.

A tizenkétkötetes kiadás elkészültének történetét megtaláljuk egyrészt PAPP FERENC Gyulai-életrajzában (II. k. 210–216. l.), másrészt a kiadás körülményeire rávilágít Gyulai levelezése, amely 1960-ban az Akadémiai Kiadónál jelenik meg Somogyi Sándor szerkesztésében. A lapok rövidesen közlik a hírt: a kiadási jogot Ráth Mór vette meg 9000 forintért, s a szerkesztő Gyulai Pál (Koszorú 1863. márc. 29. Nővilág ápr. 1. 57. l.). A *Koszorú* április 19-i száma azt is elárulja, hogy Vörösmarty Minden Munkái tizenkét kötetben fognak megjelenni még 1863. év folyamán májustól november végéig. A lapok az előfizetési árat is közlik: az egész gyűjteményért 12 forintot kell fizetni három részletben. Ez igen jutányos volt, mert hasonló terjedelmű szépirodalmi művekért 20–22 forintot szoktak akkor kérni a kiadók (Nővilág 1863. máj. 1. 72. l. Pesti hírek rovat).

Április 24-én Gyulai felszólítást tett közzé a lapokban (Pesti Napló 1863. ápr. 26. Koszorú máj. 3.), hogy akik Vörösmarty valamilyen kiadatlan kéziratával rendelkeznek, küldjék el hozzá lemásolás végett. Deák azt tanácsolta Gyulainak, hogy Zádor Györgytől is kérjen anyagot (PAPP F. Gyulai-életrajz. 214. l.). Zádor Vörösmarty-kézirat-gyűjteményéről — mint Toldy fentebb idézett leveléből láttuk — Deák Toldy révén szerzett tudomást. Zádort azonban vagy nem kereste meg kellőképpen Gyulai, vagy Zádor Gyulai elől is nagymértékben elzárkózott (SOMOGYI SÁNDOR: Gyulai Pál levelezése. Ak. Kiad. Bp. 1960.)

Toldy levelezése alapján úgy látszik, hogy Zádor nagyon féltékenyen őrizte a nála levő kéziratokat. Toldy 1859 folyamán ismételten kéri tőle egyrészt a nála levő Kazinczy-leveleket, Kazinczy Gábor kiadandó gyűjteménye számára, másrészt a Vörösmarty-anyagot. Zádor mind a kettő kiadásától húzódozott, a Vörösmartyénak megmutatását pedig mindenféle ürüggyel megtagadta. Ez tűnik ki Toldy 1859. nov. 14-én hozzá írt leveléből: „*tőlem* vontad meg, ki azokat nem tulajdonul kértem, mert nem vagyok gyűjtő, nem kiadás végett, mert e téren Lóri (Vörösmartyné. Szerk.) nélkül nem teszek semmit; hanem egyedül mint pályájának tanulmányozója és biographusa! Itéld meg: illő sőt tanácsos leszen-e Neked padláson levő ládákkal s nem tudom mily üres tartalékokkal mentegedőznöd, midőn majd megjövend az ideje — a mi már a jövő évben lesz, — hogy Vörösmarty mindenét kellend látnom, a mie létezik.” (MTA M. Irod. Lev. 4r 126. VIII. 66/r.) Kazinczy Gáborhoz már febr. 8-án írt levelében Toldy Zádort kincset őrző kétfejú sárkányhoz hasonlítja, aki: „Vörösmartyt s halála után Vtynét, minden írásai s levelezéseiből kifosztotta, nála nehány Kazinczy-féle is, és nem fogja többé látni ember. Ládák bezárva állanak pitvarában, mióta Bécsben van, — ha igaz? — mert ez az őrző düh oly nagy, hogy ennek érdekében tán az igazság-

nak is hátat fordít. Tudod-e, hogy mikor az új »Kézikönyv« végett tőle a Vörösmartyanákat használatra kikértem, megtagadta...» (MTA M. Irod. Lev. 4^r 126. VIII. 9/rv Figyelő 7. k. 1879. 196–197. l.).

GYULAI Vörösmarty-kiadásának jegyzeteiben több vers kapcsán említi, hogy Zádor gyűjteményéből közli őket (MM 1863–64. XII. k. 543., 546., 547. l. ÖM 1884–85. VIII. k. 382. l.), ezek száma azonban elenyésző ahhoz a gazdag anyaghoz képest, melyet Toldy levelei sejtetnek. Azok közt a Vörösmarty-írárok közt, melyeket Zádor Gyulainak átadhatott, e néhány versnél lényegesen fontosabbak Vörösmartyinak Zádorhoz írt levelei, melyeket Zádor nyilván megismertetett Gyulaival, hiszen ez bőven idéz belőlük Vörösmarty-életrajzában, egyet a *Zalán futása* jegyzetei közt teljes egészében ki is ad.

Hogy Zádor az anyag zömét ekkor is magánál tartotta, ezt a következmények bizonyítják. Ugyanis Zádor hagyatékából később nagy mennyiségű Vörösmarty-kézirat került a nagyváradai premontrai főgimnázium könyvtárába. A gimnáziumtól valószínűleg Vörösmarty Béla, a költő fia szerezte vissza őket, aki ebben az iskolában tanult. Tőle kerülhettek a költő unokájának, Bernriederné Széll Ilonának a birtokába. Ezek a kéziratok 1924 óta az Akadémia kéziratтарыban vannak, most is látható rajtuk a nagyváradai főgimnázium pecsétje. (Jelen kiadásunkban meg is jelöltük, hogy milyen kéziratokon van rajta ez a pecsét, melyek valók tehát Zádor gyűjteményéből.) Nagyrészt ezeket adta ki 1926-ban összegyűjtve Brisits Frigyes *Vörösmarty Mihály kiadatlan költeményei* címen.

Hogy a Brisits közölte anyag az egész Zádor rejtgette versanyagot magában foglalja-e, ezt ma már nehéz lenne megmondani. Annyi bizonyos, hogy Zádor György a gyűjteményében őrzött költeményeknek csak egy igen kis részével ismertethette meg Gyulait (ha a jegyzetekben „Zádor-gyűjteményéből” jelzett verseket egyáltalán közvetlenül Zádortól kapta), a nála levő többi Vörösmarty-műről még említést sem tehetett, különben nem írta volna Gyulai 1885-ben, hogy Vörösmarty-kiadása „elvégre teljes” (ÖM 1884–85. VIII. k. 383. l.).

Mint már említettük, a szerkesztő és a kiadó 1863-ra ígérte az előfizetőknek mind a tizenkét kötet megjelenését. Azonban az első kötetet az életrajz vezeti be, s ennek elkészülte érthetőleg huzamosabb időt vett igénybe, s így 1863 folyamán a vele kapcsolatos I. és II. kötet (*Lyrai és vegyes költemények*) nem jelenhetett meg. 1863-ban csak nyolc kötetet tudott a kiadó az előfizetőknek megküldeni: júliusban a III., V., VI., októberben a IV., VII., VIII., december végén pedig a IX. és X. kötetet. Gyulainak Szabó Károlyhoz és Erdélyi Jánoshoz 1863. év folyamán írt leveleiből látjuk, hogy Gyulai erejét megfeszítve dolgozott (Szabóhoz 1863. aug. 15-én, Erdélyihez aug. 31-én). Deákhoz, Ráth Mórhoz írt leveleiben pedig állandóan mentegetőzik, hogy a legerősebb munkatempóval dolgozva sem képes egyszerre elvégezni a sajtó alá rendezés, jegyzetelés és életrajzírás

munkáját (Deák Gyulaihoz 1864. aug. 9., Gyulai Ráthhoz aug. 9.). Így is 1864 folyamán a hátralevő négy kötet megjelenik, de az életrajz nélkül: a XI. és XII. kötet 1864 júniusában, ill. júliusában, a legaprólékosabb szerkesztői munkát igénylő I. és II. kötet pedig október végén jutott el az olvasók kezébe. Közben Gyulainak állandó huzavonái vannak Ráthtal, aki folyton reklamálja — néha Deákon keresztül — a tervezettnél hosszabbra nyúló életrajzot, panaszkodik a nem tervszerű megjelenés miatt, arra hivatkozva, hogy egyes köteteket a közönség nem vásárol. (Deák Gyulaihoz 1865. jan. 24.) A sok huzavona eredménye az lett, hogy a tervektől eltérőleg az első kötetek az életrajz nélkül is megjelentek 1864-ben, az életrajz befejezése pedig 1865-re maradt. Gyulai 1865. május 5-én azt írja Ráthnak, hogy Deák felszólítására az életrajzot három hónapon belül befejezi, de a kiadónak való beküldés előtt felolvassa Deáknak. Az életrajzot azután 1865 októberében küldhette szét a kiadó az előfizetőknek. Gyulai 1865. november 19-én nyugtázza Deáknak az érte járó 300 ft tiszteletdíjat, és kifejezi örömét, hogy a Vörösmarty-életrajz nagy meglepetésére szolgált mind Deáknak, mind a Vörösmarty-családnak. (PAPP FERENC: Gyulai Pál életrajza. II. k. 211—216. l. SOMOGYI SÁNDOR: Gyulai Pál levelezése. Ak. Kiad. Bp., 1960.)

Mindennek megfelelően a III—X. kötetben az 1863-as, az I., II. és XI., XII. kötetben az 1864-es évszámot találjuk. Gyulai az 1884—85-ös kiadás jegyzetapparátusában tévesen ír 1864—65-ös évmegjelölést. (ÖM 1884—85. I. k. 372. l.)

A tizenkét kötet ára vászonkötésben 22, díszkötésben 24 frt volt.

Gyulai Pálnak ez a Vörösmarty-kiadása az első teljes tudományos apparátussal szerkesztett kiadás irodalmunkban. A tizenkét kötetes gyűjteményt bevezető életrajz megírásáért az Akadémia Gyulait 1868-ban a Marczibányi-jutalommal tüntette ki (PAPP FERENC: Gyulai Pál. Bp. 1941. II. k. 231. l.). Az életrajzot később Gyulai lényegesen kibővítette, és ez önállóan is számos kiadást ért meg.

Hat év múlva Ráth Mór vállalkozásában egy hatkötetes, olcsóbb és népszerűbb Vörösmarty-kiadás jelent meg. Ez nem más, mint a Gyulai szerkesztette gyűjtemény újból való lenyomata, az életrajz, a jegyzetek és a prózai dolgozatok nélkül. Címe:

Vörösmarty Minden Munkái. Új jutányos kiadás. Életrajz, jegyzetek és arckép nélkül Pest. 1871. Kiadja Ráth Mór. I—VI. kötet.

A „jutányos kiadás” ára vászonkötésben 10,80 frt, díszkötésben 13,20 frt volt.

Ráth Mórnál ezeken felül a következő Vörösmarty-kiadások jelentek meg:

Vörösmarty Mihály Költeményei. 4 kötet. Kiadja: Gyulai Pál. Pest, Ráth Mór. Vászonkötésben 8 frt.

Vörösmarty Mihály: Szép Ilonka. Orlai Soma fényképprajzával (in-4°). Pest. Ráth Mór. Díszkötésben 8 frt.

Ugyanaz. Zsebkötésben. Pest 1867. Díszkötésben 4,50 frt.

Vörösmarty Mihály kisebb költeményei. Teljes kiadás. 16-rét. Pest 1870. Ráth Mór. Ára: 2,40. Díszkötésben: 3,60 frt.

Ugyanaz A „Magyar Nemzet családi könyvtárában” (8°) Bpest, 1874. Vászonkötésben: 2,80 frt.

Gyulai Pál az 1864–65-ben kibocsátott Vörösmarty-kiadást 1884-ben átdolgozta, átjavította és kibővítette. Erre az adott alkalmat, hogy Vörösmarty gyermekei és örökösei: Vörösmarty Béla és Széll Kálmánné Vörösmarty Ilona a kiadási jogot 12 000 forintért eladták húsz évre Méhner Vilmos könyvkiadónak, aki a szerkesztés munkájára ismét Gyulait kérte fel. Ez volt Vörösmarty leszármazottainak utolsó szerződése, mert e húsz év lejártá után Vörösmarty munkáit nem védte többé a szerzői jog. A Méhner-cégnek a Franklin-cégbe való beolvadásá révén a Vörösmarty-művek kiadási joga a Franklin Társulat tulajdonába ment át 1895-ben. (ÖM 1884–85. I. k. 372. 1. WIESNER H. LAJOS: Vörösmarty munkáinak kiadási története. Corvina. 1906. 1., 2. sz. 3–4. 1. 9–10. 1.)

Az újabb Gyulai rendezte kiadás nyolcadrét alakú és nyolc-kötetes; mind ez ideig Vörösmarty műveinek leginkább használt gyűjteménye. Címe:

Vörösmarty Összes Munkái. Teljes kiadás. Rendezte és jegyzetekkel kísérte. Gyulai Pál. Első—Nyolcadik Kötet. Budapest. Kiadja Méhner Vilmos 1884—1885. (Rövidítve: ÖM 1884—85.)

A nyolc kötet ára 20 frt, díszkötésben 30 frt volt, füzetekben is terjesztették, 37 füzetben. (WIESNER H. LAJOS: Id. m.)

E gyűjtemény teljesebb, mint az 1863–64-ben kiadott. Vörösmarty több addig kiadatlan műve itt jelenik meg először gyűjteményes kiadásban.

Gyulai ugyanis az 1863–64-es kiadáshoz még egy pótkötetet szándékozott csatolni, ez azonban nem jelent meg (ÖM 1884–85. VIII. k. 361. 1.). Második Vörösmarty-kiadásában azután *Vegyes maradványok* címen összegyűjtötte mindazt az addig kiadatlan anyagot, amit ismert, hozzácsatolva az előző gyűjtemény XII. kötetében „Ifjúkori kísérletek” cím alá foglalt lírai verseket. Ezek együttesen alkotják az új kiadás VIII. kötetét, mely magában foglalja a *Pályalombokat*, lírai és drámai töredékeket (*Hunyadi Lászlóból* és *Az örök zsidóból*), egy beszély-töredéket, a költő ifjúkori kísérleteiből az akkor ismert darabokat, *A húség diadalmát* és a fiatalkori drámákat (*Ypsilon háború*, *Az elbusult deák* és *Zsigmond*). Az ifjúkori költemények közül kettő, mely 1864-ben az önkényuralom sajtóviszonyai miatt nem jelenhetett meg, itt olvasható először nyomtatásban: *Rákóczi Bercsényinél Lengyelországban* és *A három egyesült fejedelmekre*, melynek címe itt még a kezdősor: *Mit forralt...* (MM 1863–64. XII. k. 537. 1. ÖM 1884–85. VIII. k. 383. 1.). Az I. kötet Vörösmarty életrajzát rövidebben közli, tekintve, hogy az időközben önálló könyvként is kapható lett.

A Gyulai-féle kiadások anyagának áttekintése:

	MM 1863—64.	ÖM 1884—85.
Lyrjai és vegyes költemények (1821—1826 közt válogatás, utána teljes)	I—II. k.	I. k.
Epikai költemények	III—IV. k.	II. k.
Dramai költemények (Hozzájuk csatolva a Shakespeare-fordítások)	V—IX. k.	III—V. k.
Beszélyek és regék	X. k.	VI. k.
Vegyes prózai dolgozatok	XI—XII. k.	VI—VII. k.
Nyelv és irodalom	XI. k.	VI. k.
Dramaturgiai Lapok	XI—XII. k.	VII. k.
Élet és politika	XII. k.	VII. k.
Ifjúkori kísérletek	XII. k.	VIII. k.
Vegyes maradványok	—	VIII. k.
Dramai költemények 1821—1824	—	VIII. k.

Feltűnő eltérés Gyulai kiadásaiban a MM 1845—48., illetve 1847-től a kisebb költemények időrendjének megbontása.

Ezt Gyulai Pál a Vörösmarty iránti kegyelettel indokolja: „Viszszatetsző, hogy egy oly költő művei, mint Vörösmarty, nagy részt a magok idejében még közönség elébe nem bocsátott kísérletekkel nyiljanak meg, s mintegy lehangeljék az olvasót. Ezért 1821—1826. írt költeményei közül csak azokat vettem föl, amelyeket költeményei 1833-ban kiadott gyűjteményébe maga is fölvetett, amelyeket pedig nem vett föl, *Ifjúkori kísérletek* cím alatt, áttettem az utolsó kötetbe.” (MM 1864. I. k. 213—214. l. ÖM 1884—85. I. k. 373. l.)

A versek kronológiájának ez a megbontása Gyulai tekintélye révén irányadó elvvé vált a Vörösmarty-kiadásokban egészen 1950-ig, a *Magyar Klasszikusok* sorozat Vörösmarty-kötetéig.

Gyulai szövegközlése gondos, alapos, de nem ment hibáktól, különösen, mikor kéziratból közöl. Jegyzetei jó eligazítást adnak, bár csak a kiadásokban szereplő változatokat közlik (nem teljesen), a költő kézírataival nem foglalkoznak. Az egyébként igen becses tárgyi jellegű anyagban is vannak elírások. Pl. a *Bucus* c. vers jegyzetében (ÖM 1884—85. VIII. 391. l.) Vörösmarty keletre indul barátjáról, Maróthyról ezeket írja: „Mi lett aztán Maróthyból, elment-e keletre, visszajött-e vagy ott halt meg, mindezt nem tudhatni.” Ugyanazon kiadás első kötetében ezt olvassuk (ÖM 1884—85. I. 379. l.) a *Mikes bújáról* írt jegyzetben: „Maróthi . . . 1824-ben keletre utazott, a magyarok óshazája fölkeresésére, azonban Törökországnál nem ment tovább s Konstantinápolyban, mint orvos, letelepedett.” Egyik adatközlés sem pontos (l. Toldy cikke a *Társalkodó* 1848. évfolyamában 168. l.) és egymásnak ellentmondó. Az ilyen „homéroszi szundikálások” ellenére Gyulai jegyzetei képezték és képezik alapját a további Vörösmarty-kutatásoknak.

A helyesírás szempontjából GYULAI PÁL a következőkben állapítja meg kiadási elvét: „A mi a helyesírást illeti, Vörösmarty barátjai azt tették kötelességemmé, hogy alkalmazkodjam az Akadémia újabb

helyesírásához, a melynek megállapításában némiképp Vörösmarty is részt vett. E megbízás szerint jártam el... azonban a versekben a *mely-et mellynek* hagytam mindenütt, a hol az hosszú szótagnak veendő." (MM 1863—64. I. k. 213. l. ÖM 1884—85. I. k. 373. l.) Gyulai helyesírási elvét követték az összes Vörösmarty-kiadások egészen a legújabb időkig, legfeljebb az Akadémia helyesírási szabályainak újabb módosulásait véve figyelembe.

Az említett két teljes kiadáson kívül Gyulai szerkesztésében több válogatás vagy részletkiadás jelent meg, ezek közül csak a legfontosabbakkal foglalkozunk a következő fejezetben.

B) A költő halála után megjelent többi gyűjteményes kiadás

Gyulai kiadásai után számos népszerű gyűjtemény jelent meg Vörösmarty műveiből. Legtöbbjük csak a költő legjelentősebb műveinek válogatását tartalmazza. Ezeknek a népszerű és válogató gyűjteményeknek az ismertetésében nem tudunk teljességre törekedni. Inkább csak egy-egy jellegzetes gyűjtemény-típust emelünk ki, ezzel mintegy felvázolni akarva a Vörösmarty-kiadások történetét.

1. A népszerű kiadások beosztásának, szövegközlésének alapja minden esetben a Gyulai szerkesztette két gyűjtemény. Ilyen népszerű kiadás volt a *Magyar Remekművek* sorozat hat Vörösmarty-kötete (22—27. sz. a sorozatban), ezek szintén GYULAI gondozásában és előszavával jelentek meg. (Bp. 1902—4.) A kisebb költemények, epikai és drámai művek közül hiányoznak mindazok a főleg ifjúkori alkotások, melyek a teljes Gyulai-kiadás VIII. kötetében találhatók. Hasonló beosztású a *Remekművek Képes Könyvtára* c. sorozat három Vörösmarty-kötete is: kisebb költemények, eposzok, négy dráma (é. n. 1906.). Ehhez is Gyulai írt előszót, a köteteket számos illusztráció díszíti. Az első világháború után kiadott *Magyar Klasszikusok* sorozat négy Vörösmarty kötetét (1928), melyekhez Berzeviczy Albert írt előszót, ugyancsak Gyulai kiadási elveit követi. Beosztása: kisebb költemények, nagyobb epikai művek, három dráma (*A fátyol titkai, Marót bán, Csongor és Tünde*).

E négy nagyobb gyűjteményen kívül még számos antológia és iskolai kiadás jelent meg, ezek szövegükben, beosztásukban mind a Gyulai-féle gyűjteményre támaszkodnak. Nevezetesebb válogatások az *Olcso Könyvtár* gyűjteménye, a *Napkelet-könyvtárban* (5. sz.) a Vörösmarty anthologia (1925), melyet HORVÁTH JÁNOS rendezett sajtó alá, a Gyulai-kiadás szöveghibáit a MM 1845—48. alapján javítva, és a *Vörösmarty Mihály legszebb költeményei* című gyűjtemény, melyhez Kosztolányi Dezső írt előszót. (Budapest, Somló Béla kiad. é. n.)

2. Viszonylagos teljességével, beosztásának különleges jellegével feltűnik a népszerű Vörösmarty-kiadások közt ENDREI ZALÁN negyedrét alakú egykötetes Vörösmarty-kiadása: Vörösmarty Mihály összes

költői művei. Költemények, költői elbeszélések, drámák, pályalombok, Shakespeare-fordítások. — Művészi kivitelű színes lapokkal. — Sajtó alá rendezte és életrajzzal ellátta ENDREI ZALÁN. — A színes műmelléketeket festette Geiger Rikárd. Budapest. Világirodalom. 1907 (évszám a címlap versoján). 526 l. Az egészvászonba kötött könyvet Vörösmarty budapesti (ülő) szobrának képe díszíti.

Endrei Zalán kiadásában a Gyulai-féle *Összes Munkái* első hat kötetének az anyagát találjuk meg. A nyolcadikból csak a *Pályalombokat*. A kiadás nevezetessége, hogy teljesen műfaji csoportosításban adja Vörösmarty költői anyagát. Fejezetei: Rövid Életrajz Endrei Zalán tollából. Ódák, himnuszok, rapszódia. Elégiák. Dalok. Román-czok, verses elbeszélések. Bölcselő költemények. Élet- és jellemrajzok; gúnyolódó, ostorozó versek. Bordalok. Epigrammák és gondolatok. Pályalombok. Hős- és regényes költemények. Színművek. Shakespeare-fordítások.

Ebből a kisebb költeményekre is kiterjesztett műfaji csoportosításból erőszakolt besorolások következnek. A *Szabad sajtó* pl. a *Dalok* csoportjába kerül. A kötet végén három lírai vers található. Ezeket, úgy látszik, először kifejejtette Endrei, de egészen kihagyni mégsem akarta őket (*Verskoszorú, Viggyógy, Csaba szerelme*).

A kötetet színes műmelléketek díszítik. (Vörösmarty arcképe Barabás festménye nyomán. Vörösmarty szülőháza. Kép a Csongor és Tünde első felvonásából. Salamon. Enikő és Tihamér.)

3. Vörösmarty születésének százéves évfordulója alkalmával jelent meg a rá vonatkozó dokumentumoknak és Vörösmarty levelezésének első gyűjteményes kiadása: a székesfehérvári Vörösmarty-emlékkönyv. (Pontos címe: Vörösmarty Emlékkönyve. A költő születésének százados évfordulójára rendezett országos ünnep alkalmából kiadta a székesfehérvári Vörösmarty-kör. Szerkesztette CZAPÁRY LÁSZLÓ DR., a Vörösmarty-kör titkára. Székesfehérvárott, 1900. 352 l.) Érdekes anyagot ad különösen a költő származásáról, okiratairól (többet facsimilében is közöl). Legfőbb értéke azonban annak a 285 levélnek a közlése, melyet Vörösmarty írt, illetve hozzá írtak. Czapáry szövegei nem mindig pontosak, gyűjteménye azonban hosszú éveken át, egészen a jelen akadémiai kiadásig, az egyetlen könnyen hozzáférhető gyűjtőhelye Vörösmarty levelezésének.

Az 1900-as években több Vörösmarty-antológia jelent meg: ezek közül említésre méltók szép kiállításuk és gazdag illusztrációik miatt az ún. *Vörösmarty-Albumok*. Ezekkel főleg budapesti újságok örvendeztettek meg előfizetőiket.

Vörösmarty-album néven először egy iskolai kiadvány jelent meg a bajai diákok szerkesztésében: *Vörösmarty-album. Tanodai emlény* szerkeszti a bajai nagy gymnasiumi ifjuság II. és III. év. Baja 1859—60. Medeschitzky Ignác nyomda. (PETRIK 1712—1860. III. k. 815. l.)

Az első igazi *Vörösmarty-album*-ot a székesfehérváriak adták ki még 1866-ban Vörösmarty szobrának leleplezése alkalmával. Az albumot a székesfehérvári Vörösmarty-szobor képe díszíti. Az ünnepen

elhangzott beszédek tartalmazza, a szobor történetét és két ünnepi ódát Udvardy Géza és Nyilas Samu tollából.

A későbbiek közül kiemelkedik a SALUSINSZKY IMRE szerkesztésében megjelent gyűjtemény: *Vörösmarty Album*. A költő életrajza és válogatott versei. Számos képpel és eredeti szövegillusztrációval. Ajándék a „Budapest” előfizetőinek. Budapest, 1909. Wodiáner F. és Fiai könyvnyomdája. A rövid életrajz Farkas Emőd munkája. Gyulai biográfiája után készült, de Vörösmarty önéletrajzi feljegyzéseit és Sallai visszaemlékezéseit is felhasználva. Vörösmartyról ifj. Ábrányi Kornél emlékezik, több adatot közölve későbbi sorsáról is. A kiválasztott verseket Belloni László, Homicskó Athanáz és Nemes Miklós illusztrálják. A kötet végén Csudáky Bertalan részletesen beszámol a budapesti Vörösmarty-szobor történetéről.

Lándor Tivadar Vörösmarty-albumának illusztrátorai közt ott találjuk a magyar festőművészet legnagyobb alakjait. A mű címe: *Vörösmarty-Album*. A költő válogatott költeményei. Csongor és Tünde. Szerkesztette: LÁNDOR TIVADAR. A Pesti Napló előfizetői számára készült kiadás. É. n. A költeményeket illusztráló művészek: Bihari Sándor, Ferenczi Károly, Fényes Adolf, Hegedüs László, Honti Nándor, Kéméndi Jenő, Kernstock Károly, Krenner (Tardos) Viktor, Linek Lajos, Madarász Viktor, Magyar-Mannheimer Gusztáv, Nagy Sándor, Radóné Hirsch Nelli, Székely Bertalan, Zichy Mihály. A kötet végén művészettörténeti tanulmány olvasható a Vörösmarty-illusztrációkról Gerő Ödön tollából.

A művészi kivitelű, bibliofil Vörösmarty-kiadások sorában meg kell említenünk a Kner Izidor gyomai könyvkiadó *Monumenta literarum*, illetve *Kner-klasszikusok* sorozatában megjelent Vörösmarty köteteket, melyeket KIRÁLY GYÖRGY rendezett sajtó alá és látott el utószóval. Itt Vörösmarty kisebb eposzai, a *Csongor és Tünde*, továbbá a kisebb költemények egy antológiája jelent meg, az utóbbi *A merengőhöz* címen.

4. A nyolckötetes Gyulai szerkesztette kiadás anyaga alaposan kibővült az idők folyamán. Hírlapokban, folyóiratokban Vörösmarty-nak eddig kiadatlan vagy gyűjteményben nem szereplő írásai láttak napvilágot. Így KACZIÁNY GÉZA közli 1913-ban az amerikai *Dongó* hasábjain a Görgeire írt verset. BRISITS FRIGYES teljes egészében bemutatja az Irodalomtörténeti Közleményekben (1929. 64–88. 1. és 179–198. 1.) a *Hunyadi Lászlóról* írt drámatörédket, melyből Gyulai csak egy jelenetet adott közre. A Vörösmarty-levéltanyag is bővült a Czapáry-féle kiadványhoz viszonyítva.

A lényeges változást azonban nem ezek az elszórt publikációk okozták, hanem az, hogy előbb a Magyar Tudományos Akadémia, majd pedig az Országos Széchényi Könyvtár állományába nagy mennyiségű addig ismeretlen Vörösmarty-kézirat került.

A húszas évek elején Bernrieder Jánosné Széll Ilonának, a költő unokájának (Széll Kálmánné Vörösmarty Ilona leányának) Rátóton őrzött családi ereklyéi közül nagyszámú Vörösmarty-kézirat jutott az Akadémia kéziratárába. Ezek az írások azelőtt a premontreiek

nagyváradai főgimnáziumában voltak, ahová Zádor (Stettner) György hagyatékából kerültek. Innen jutott Széll Kálmán birtokába a verses gyűjtemény.

Valószínű, hogy ez az a versanyag, amelyről Toldy több ízben írt Kazinczy Gábornak, említve róla, hogy akkor Zádor birtokában volt (l. az előző fejezetet).

Az anyagot BRISITS FRIGYES dolgozta fel, s a kéziratok közt nagyszámú addig ismeretlen Vörösmarty-versre, műfordításra és vers-törödékre akadt, ezeket részletesebb bevezetéssel és az egyes versekre vonatkozó rövidebb megjegyzésekkel közre is adta 1926-ban: Vörösmarty Mihály kiadatlan költeményei címen. Brisits gyűjteménye 134 db verset, versfordítást, 49 db vers-törédeket és 2 drámatörédeket tartalmaz, főleg 1820 előtti alkotásokat. Brisits ezenkívül Vörösmarty 23 latin nyelvű versét is közli. Ez a gyűjteménye tette egyáltalán lehetővé, hogy az irodalomtudomány behatóan foglalkozzék Vörösmarty zsengeivel.

Brisits általános leírást ad a kéziratokról az előszóban, az egyes versekre nézve nem jelöli meg a pontos lelőhelyet. A költeményeket időrendben törekszik közölni, nagyjában helyesen, egyes esetekben azonban a behatóbb vizsgálat ellene mond az általa felállított sorrendnek. A verseket nem betűhíven, hanem a huszadik századi magyar helyesírásnak megfelelően adja, — nyilván a nagy költő ifjúkori verseinek népszerűsítése érdekében. Néhány ponton szövegközlése javításra szorul. Ez apróbb hiányosságok ellenére Brisits kiadása volt az az alap, amelyen a további kutatások elindulhattak, s amely gazdag anyagával egy csapásra megváltoztatta az irodalomtörténetírásnak Vörösmarty pályakezdéséről addig alkotott képét.

Brisitsnek ezt a fontos anyagközlését ki kell egészítenünk a Vörösmarty-kéziratokról írt munkájával: BRISITS FRIGYES: A Magyar Tudományos Akadémia Vörösmarty-kéziratainak jegyzéke. 1928. Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia. Kertész József Könyvnyomdája. Karcag. Az Akadémián megbővült Vörösmarty-kéziratanyagot Brisits rendezte, és e munkájának eredménye ez a könyv, mely elsőnek közöl Vörösmartytól kéziratossá változtatottakat. Azonfelül a kéziratok pontos leírását is megadja. Közlése nem mondható teljesnek, az ifjúkori művek lelőhelyeire csak utal, az áthúzott variánsokat nem közli, kisebb pontatlanságokat is tartalmaz, mindamellett Brisits e könyve nélkülözhetetlen segédeszköze a Vörösmarty-filológusoknak.

Brisits Frigyes anyaga még kibővült a harmincas évek folyamán. Az Országos Széchényi Könyvtár 1933-ban megvásárolt egy 175 lapból álló kéziratköteget, mely kisebb részben lírai verseket, főleg azonban epikai és drámai műveket tartalmaz. (KOZOCSA SÁNDOR: Vörösmarty Mihály ifjúkori kéziratjai. It 1936. 212—213. l.) E kötegből került elő a *Zalán futásának* első változata — *Arpád győzelmének a' Titeli síkon* címen —, *A hűség diadaljának* első kézírata, továbbá Vörösmartynek két eddig ismeretlen ifjúkori drámája — *Nézőjáték a Tatárjárás idejéből*, *Névtelen jambusos dráma* —, a Gyulai által is

közölt *Ypsilon-háború* első változata, továbbá két drámarészlet, végül tíz ifjúkori lírai költemény és néhány már ismert vers újabb változatai.

A gazdag anyagot Halász Gábor és Kozocsa Sándor dolgozták fel. Az előbbi a drámatörödékeket közölte az ItK 1937. évi folyamában, két lírai verset pedig a Nyugatban adott ki (1937). Az epikus műveket Kozocsa Sándor publikálta önálló kiadványokban, a lírai versek nagyobb részét pedig folyóiratok hasábjain. HALÁSZ és KOZOCSA közlései tudományos igényű betűhív kiadások, az utóbbi a *Zalán futása* és *A hűség diadalma* első változatainál az áthúzott alakokat is feltünteti. (Vörösmarty Mihály ismeretlen drámái. ItK 1937. 38–55., 155–166., 378–407. l. A Zalán futásának első kidolgozása. Bp. 1937. RMKtár 41. sz. A hűség diadalmának első kidolgozása. Bp. 1940.)

Igy a negyvenes évek elejére a Vörösmarty-anyag szempontjából teljesen új helyzet állott elő, mellyel számolniuk kell mindazoknak, akik Vörösmarty műveinek kiadására a teljesség igényével vállalkoznak.

5. Az első gyűjtemény, mely a Gyulai-kiadás anyaga mellett az újonnan feltárt verseket is közli, a magyar klasszikusok piroskötéses, ún. *Parnasszus* sorozatában megjelent kiadvány: Vörösmarty Mihály Összes Költői Művei. Budapest, év. n. (1941).

Ez a kötet Vörösmartynak csak lírai és epikai műveit tartalmazza. Helyesírási elvei a Gyulai-féle kiadásokéival azonosak. Beosztása a következő: *Kisebb költemények* (Gyulai-féle ÖM 1884–85. I. k.), *Fiatalkori költemények* (a Gyulai-kiadás ÖM 1884–85. VIII. k. lírai anyaga). *Ifjúkori versek* (a Brisits közölt lírai versek és töredékek). *Nagyobb epikai művek* (Gyulai-kiadás ÖM 1884–85. II. k.). *A hűség diadalma*. *Ujabban előkerült versek* (Görgei vers, Halász és Kozocsa anyaga). Ebből is látható, hogy a kiadvány szerkesztője nem törekedett időrendre, a költeményeket az egyes gyűjteményekben való megjelenés szerint csoportosította.

Ugyanezt állapíthatjuk meg Dénes Tibornak 1943-ban megjelentetett Vörösmarty-kiadásáról. (Vörösmarty Mihály összes költői munkái. Életrajzi bevezetéssel ellátta: DÉNES TIBOR. Budapest, 1943. Aczél Testvérek. Negyedréte, 549 l. Dénes Tibor életrajzi és Vörösmarty munkásságát értékelő bevezetése 27 oldal.)

Dénes Tibor lényegében Endrei Zalán kiadási elveit veszi át. Endrei kiadását nyomtatja újra, a kisebb költeményeket az Endrei meghatározta műfaji csoportokba sorolja, bár egy-két verset olykor felcserél, de úgy látszik, inkább nyomdatechnikai okokból. Beilleszti azonban az újabban feltárt anyagot is. A lírai csoportok után *Dramái töredékek* címen a Gyulai-kiadás (1884–85.) VIII. kötetében található Hunyadi László és *Az örök zsidó* töredéket adja. Utána következő csoportok: *Ifjusági kísérletek 1817–1826*. (A Gyulai-kiadás VIII. kötetének lírai anyaga.) *A hűség diadalma*. *Dramái költemények* (*Ypsilon-háború*, *Az elbűsült diák*, *Zsigmond*). *A költő és Gyulai Pál által kihagyott versek* (a Brisits közölt magyar nyelvű lírai anyag). *Töredékek* (Brisits hasonló című anyaga). *Dramái töredékek* (a Brisits

közölte két drámatöredék). Ez után az újabb anyag után Dénes Tibor ismét *Endrei Zsolt* beosztását követi, nem közli azonban Vörösmarty drámáit és Shakespeare-fordításait.

5. Újabb, nagyobb arányú Vörösmarty-publikációkra a költő centennáriumi, születésének százötvenes és halálának százéves évfordulója adtak alkalmat.

1950-ben a *Magyar Klasszikusok* sorozatban háromkötetes válogatást adott ki a költő műveiből WALDAPFEL JÓZSEF a költő munkásságát értékelő előszóval bevezetve: Vörösmarty Mihály Válogatott Művei. Szépirodalmi Könyvkiadó 1950. I. Versek. Hősköltemények. II. Színművek A bujdosók, Csongor és Tünde, Árpád ébredése. III. Prózai írások.) Ennek a válogatásnak az az újszerűsége, hogy először törekszik időrendre, a Gyulai-kiadás óta feltárt anyagot is felhasználva. Bár a válogatás jellege előre megszabta, hogy itt a korai versek — ezek közlése körül volt a legnagyobb a zavar — kisebb helyet kapnak, mégis a közölt darabok be vannak illesztve a költő fejlődési rendjébe.

Vörösmarty halálának százéves évfordulójára a Szépirodalmi Könyvkiadó Vörösmarty összes költői és drámai műveinek kiadását határozta el. Ekkor már folytak a kritikai kiadás előkészületei. Ez lehetővé tette a szerkesztőknek, Horváth Károlynak és Tóth Dezsőnek, hogy az eddig feltárt egész Vörösmarty-versanyagot kronológiai sorrendben közöljék, kiegészítve 22 olyan verssel, illetve töredékekkel, melyek éppen a kritikai kiadás előkészítése során bukkantak elő, s a Lukácsy Sándor által felfedezett és a centennáriumi kiadás szerkesztőinek rendelkezésére bocsátott 13 eddig ismeretlen epigrammával.

Ez a kiadás két kötetben adja Vörösmarty kisebb költeményeit és nagyobb epikai műveit: Vörösmarty Mihály Összes Versei. Szépirodalmi Könyvkiadó 1955. I—II. Ez a két kötet részét képezi a könyvkiadónak bibliapapíron nyomtatott magyar klasszikus sorozatának, és olcsóbb alakban is megjelent, ugyancsak két kötetben. A zsenéket, az 1821. év előtti lírai darabokat az I. kötet végére helyezték el a szerkesztők, hasonló módon *A hűség diadalma* a II. kötet végére került. E változtatáson kívül, melyet a kiadvány népszerű jellege indokolt, a sorrend szigorúan kronológiai.

A Szépirodalmi Kiadó centennáriumi kiadásának két második kötete Vörösmarty eredeti drámáit tartalmazza (a fordításokat tehát nem). Címe a borítékon: Vörösmarty Mihály Összes Drámái, a címlapon: Vörösmarty Mihály Összes Drámái Művei. Szépirodalmi Könyvkiadó 1955. I—II. A kiadás teljességre törekszik, a töredékes alkotásokat (*Hunyadi László* stb.), a Gyulai-féle kiadás VIII. kötetébe utalt darabokat (*Ypsilon-háború* stb.) és a Halász Gábor által feltárt anyagot is kronológiai sorrendbe illeszti, de az 1821 előtt írt drámákat a II. kötet végén közli. A cím nélküli drámákat a férfi és női főszereplőjével jelöli meg (*Hajja és Ida, Rónay és Lóra*).

Ez a gyűjtemény a versek és az epikai művek tekintetében az akadémiai kiadások elveit követi. Az alapszöveg itt is a Bajza—

Toldy-féle *Minden Munkái*, illetve a költő életében utoljára megjelent nyomtatott változatok, ilyenek hiányában: a kézirat. Szövegközlésükben azonban — a népszerű jellegnek megfelelően — a szerkesztők a legújabb akadémiái helyesíráshoz alkalmazkodtak, s ettől csak akkor tértek el, ha ez metrikai szempontból volt szükséges.

Meg kell jegyezni azonban azt is, hogy bár ennek az összeállításnak a szerkesztői részt vesznek az akadémiai kiadás előkészítésében is, éppen az ezzel kapcsolatos kutatások folyamán sok olyan újabb adat és szempont merült fel, mely módosítja a centennáriumi kiadás szövegét vagy sorrendjét.

Az 1955-ös év Vörösmarty-publikációi közt meg kell említenünk az eddigelé leggazdagabb Vörösmarty dokumentum-gyűjteményt. Ennek pontos címe: LUKÁCSY SÁNDOR — BALASSA LÁSZLÓ: Vörösmarty Mihály 1800—1855. Magvető Könyvkiadó, Budapest. 1955. 520 l. A gyűjtemény Vörösmartynek és barátainak számos levelét, visszaemlékezését, hírlapi cikkeit, kortársi nyilatkozatokat Vörösmartyról és a költőre vonatkozó dokumentumokat tartalmaz. Hatvannégy kép (Vörösmarty arcképei, facsimilék, egykorú illusztrációk stb.) egészíti ki megfelelő magyarázatokkal. A szövegeket Lukácsy Sándor gyűjtötte össze és látta el bevezetésekkel, jegyzetekkel. A képanyag összeállítása és gépjézetelése Balassa László munkája.

6. Vörösmarty gyűjteményes kiadásairól szóló ismertetésünket ki kell egészítenünk Vörösmarty idegen nyelvű antológiáinak megemlékezésével. Ezek főleg lírai gyűjtemények, a nagyobb epikai és drámai alkotások (*Zalán futása*, *Cserhalom*, *Csongor és Tünde* stb.) főleg külön kötetekben jelentek meg. Ezenkívül számos Vörösmarty-vers található más magyar költők műveit is tartalmazó antológiákban. Itt csak a kimondottan és kizárólagosan Vörösmarty költeményeit magukban foglaló gyűjteményekkel foglalkozunk. A többi fordításokra az egyes művek jegyzeteiben térünk ki. A Vörösmarty-műfordítások összeállításában nagymértékben felhasználtuk DEMETER TIBORNAK a Magyar Irodalomtörténeti Intézet bibliográfiai osztályán őrzött gépirásos bibliográfiáját: *Magyar irodalom idegen nyelven*.

Az első idegen nyelvű Vörösmarty-antológia Kertbeny munkája: *Gedichte von Michael Vörösmarty*. Aus dem Ungarischen in eigenen und fremden metrischen Uebersetzungen herausgegeben durch K. M. KERTBENY. Pest, Robert Lampel. Leipzig. G. E. Schulze. 1857. 156 l. Vörösmarty 26 kisebb költeményének német nyelvű fordítását tartalmazza.

Német nyelven még két antológia jelent meg Vörösmarty műveiből: *Michael Vörösmarty's Ausgewählte Gedichte*. Deutsch von PAUL HOFFMANN. Als Manuscript gedruckt. Budapest, 1886. 32 db kisebb költemény műfordítása van benne.

A másik német nyelvű antológia 25 kisebb költeményt foglal magába: *Vörösmarty. Ausgewählte Gedichte* aus dem ungarischen übertragen von DR. PETER JEKEL. Herausgegeben unter der Aegide der Petöfi-Gesellschaft. 1901. Sopron. Gusztáv Röttig. Arckép, élet-

rajz vezeti be. A fordító művét Széll Kálmánné Vörösmarty Ilonának ajánlja.

Francia nyelven nincs kimondottan Vörösmarty-antológia, azonban van egy alapos Vörösmarty-tanulmány, mely szemelvény és idézet formájában számos Vörösmarty mű (lírai vers, epikai, drámai részek) francia prózai fordítását tartalmazza. Ez Kont Ignác könyve: I. KONT: Un poète hongrois, Michel Vörösmarty. (1800—1855.) Paris, Rudeval. 1903. 73 l. 1900-ban Vörösmarty születésének százéves évfordulója hazai megünnepléséhez méltó módon csatlakozott a párizsi megemlékezés, melyen a megnyitó beszédet Sully-Prudhomme mondotta. Az ünnepségről megjelent egy kiadvány, mely voltaképpen a költő munkásságát ismertető előadást tartalmazza, de ezt 13 Vörösmarty-mű prózai fordítása szakítja meg, melyet az ünnepélyen a Comédie Française művészei adtak elő, úgyhogy lényegében ez is antológia-jellegű. (Le 8 décembre 1900. Fête du Centenaire du poète hongrois Michel Vörösmarty présidée par M. Sully-Prudhomme de l'Académie française. Conference de M. A. de BERTA avec le concours de Mlle Geniat et de MM. Dehelly et Ravet de la Comédie française. Paris. 1900.)

Vörösmarty műveinek leggazdagabb idegen nyelvű gyűjteménye 1956-ban jelent meg Moszkvában. Kiadása a költő halálának centenáriumához kapcsolódik. Az előszót MALICHINA írta, a fordítók CSUKOVSKIJ, KRASZNOVOJ, MARMINOV, SZAMOJLOV és VOROBJEV. Vörösmarty 53 kisebb költeményének, továbbá *A két szomszédvárnak*, a *Csongor és Tündének*, a *Vérnásznak* és a *Czillei és a Hunyadiaknak* teljes fordítását tartalmazza. Címe:

Михай Вёрёшмарти: Избранное. Перевод с Венгерского. Государственное издательство художественной литературы. Москва. 1956. 642 l. A kötetet a költő arcképe díszíti.

1958-ban Bukarestben jelent meg román nyelven egy Vörösmarty-válogatás. A fordításokat Veronica Porumbacu készítette. Bő előszót írt a kötethez Gaál Gábor. A *Csongor és Tünde* fordítását pedig Jánosházi György külön előszóval is ellátta. A kötet a *Csongor és Tündét* tartalmazza és 21 kisebb költemény fordítását. Címe: Vörösmarty Mihály: Opere alese. In românește de VERONICA PORUMBACU Clasicii literaturii universale. București. (é. n.) 8° 278 l. A kötet elején Vörösmarty arcképe.

7. Néhány szót kell ejtenuünk Vörösmarty műveinek antológiákban való megjelenéséről is. Vörösmartynak mint egyik nagy klasszikusunknak műveiből vett szemelvények, főleg pedig kisebb költeményei bőven szerepelnek a magyar költészet bemutatását szolgáló gyűjteményekben. Ezek olyan nagy számúak, hogy felsorolásukat sem tekintjük a kritikai kiadás feladatának.

Mindamellett kiadásunk megjelöli, ha valamelyik Vörösmarty-vers megtalálható olyan fontosabb antológiában, mely a költő életében jelent meg.

Az első ilyen kötet TOLDY és FENYÉRY Handbuch der ungarischen Poesie c. kétkötetes gyűjteménye, mely 1828-ban jelent meg,

s a *Cserhalmot*, drámai szemelvényeket és több lírai darabot tartalmaz. Minthogy Toldy Vörösmarty legszűkebb baráti köréhez tartozott, s mint már jeleztük, több ízben művei sajtó alá rendezőjeként szerepelt, a *Handbuch*ban közölt Vörösmarty-anyagot teljes érvényű szövegváltozatnak tekintjük.

A többi fontosabb antológia későbbi:

Költészeti és szónoklati Remekek, magyar prosodiával, metrikával, s a költői és szónoki beszédnemek és fajok rövid elméleti fölvilágosításával eme' nemek és fajok szerint osztályozva, szónok-költészeti és bölcsészeti osztályu tanulók, nemkülönbön egyéb serdültebb mindkét nemű olvasóknak használatára, közre bocsátja TATAY ISTVÁN. Pesten, Kilián György tulajdona. 1847. 8° 580 l. Műfajok szerint csoportosítva adja a költeményeket, köztük 25 Vörösmarty-verset.

Szavalmányok tekintettel a 'költészet' nemekre. Jelesb magyar költők után szerkeszté TOOTH ISTVÁN. Pest, Heckenast, 1848. Költők sorrendjében közli anyagát, benne 25 Vörösmarty-verset.

Hangok a' multból. A' magyar nemzet' nagy napjainak emlékeül. Összeszedte és kiadta két magyar honfi. Lipcse, Keil Ernő és társa, 1851. A szabadságharc eseményei és vértanúi emlékére kiadott antológia. A közölt versek beosztása: *Márczius előtt* csoportban 5 Vörösmarty-vers, *Márcziusi hangok* csoportban 1 (Szabad sajtó). A többi alcímzó alatt (*Remény és csalódás. A magyar had. A' bajnokok. Regék és balladák.*) nem találunk Vörösmartytól való költeményt.

Magyar Költők Könyve. Pest, Geibel Ármin, 1851. Tárgykör szerint csoportosítja a költeményeket (*Természet. Ifjúság, szerelem. Élet és ábránd. Hon, Ember és világ*), mindegyik csoportban találunk Vörösmarty-verset; összesen 26-ot. A költő nevét a tartalomjegyzékben [és a versek] alatt is következetesen Vörösmarty Mihálynak írja.

Ha valamelyik Vörösmarty-vers e gyűjteményekben feltalálható, ezt a körülményt kiadásunk jegyzetapparátusa feltünteti. Vörösmarty műveinek azonban ezekben az antológiákban található szöveg-eltéréseit általában nem, csak egyes nagyon feltűnő esetekben közöljük. Nem valószínű, hogy akár Vörösmarty, akár barátai (Bajza, Bártfay, Sallay, Toldy) részt vettek volna e kötetek szerkesztésében, vagy akár korrektúrázásában.

Tatay és Geibel antológiái már újabb helyesírási állapotot mutatnak, mint a kézi vagy a nemzeti kiadás. Így elmaradnak a hiányjelek (apoztrófok) birtokos szerkezetben, s, aki, amely stb. esetében, *ily-, oly-típusú* szavakban nincs kettős *ly*, *cz* helyett *c-t* találunk. Ezekre a helyesírási eltérésekre sem térünk ki a Vörösmarty-versek jegyzetapparátusában.

J E L E N K I A D Á S U N K

Jelen kiadásunk a tudományos célnak megfelelően betűhíven közli Vörösmarty írásait. A közlés alapja a műnek a költő életében utoljára nyomtatásban megjelent szövege. Ha az illető alkotást Vörösmarty életében nem nyomtatták ki, akkor a kézirat szövegét követjük. Helyesírás szempontjából is szigorúan ragaszkodunk a fenti elvhez. Még abban az esetben is, ha ez bizonyos egyenetlenséget okoz. (Pl. ha a kézirat alapján közölt vers sorai kisbetűvel kezdődnek az MM szövege szerint kiadottaké nagybetűvel.) Nem vesszük azonban figyelembe, hogy a költő kézírásában gyakran (nem következetesen) a gót íráshoz hasonló hosszúan írt s betűket használt.

Mint már előzőleg kifejtettük (3. pont), Vörösmarty legtöbb műve megjelent a Bajza–Toldy-féle tizkötetes „kézi”, illetve egykötetes „nemzeti kiadás”-ban. A már elmondottak alapján a jelen közlés alapja tehát — a művek legnagyobb részében — az 1845–48-ra jelzett tizkötetes *Minden Munkái* (MM 1845–48.). Ha a jegyzetek közt valamelyik darabról külön nem említjük meg, hogy szövege mihez igazodik, ez azt jelenti, hogy az az 1845–48-as *Minden Munkái*t követi.

A teljesen betűhív közlésnek elsősorban Vörösmarty fiatalkori költeményeinek esetében van nagyobb jelentősége. Olyan íróról lévén szó, akinek komoly szerepe volt az első egységes magyar helyesírási szabályzat kialakításában, nem közömbös az egyéni helyesírás fejlődése. A kéziratokból való publikálásról azt is meg kell jegyeznünk, hogy a Vörösmarty-kéziratok legtöbbször első fogalmazványok, és nem közvetlenül nyomda számára készültek, éppen ezért sok következetlenséggel, elírással és nyilvánvaló pontatlansággal is találkozunk bennük. Mindamellett — főként az 1821 előtt írt ifjúkori költemények (zsengék) esetében az ilyen következetlenségeket, pontatlanságokat sem változtattuk meg, hogy a kiadás teljesen hű képet adjon a költő fejlődéséről. Csupán a nyilvánvaló elírást, értelmetlenséget javítottuk ki (pl. 178. sz. vers 9. sor: arnyékok, 16. sor nyellel, 172. sz. vers 8. sor: gyonyorún stb.), de az ilyen változtatásokra is rámutatunk a jegyzetek között.

A töredékben maradt versek végére nem tettünk pontokat, mint ez sok kiadásban szokás, mert a *pontsor kiadásunkban az olvashatatlan szavakat jelöli.*

Kiadásunk főként abban tér el az eredeti (nyomtatott vagy kézíratos szövegektől), hogy a verscímek után nem tettünk pontot — a jelen szokásnak megfelelően. *Ezzel szemben az egykorú kiadásokban (az alapszövegül használt MM 1845–48.-ban is!) a verscímek (alcímek) után következetesen pontot találunk.* Éppen ezért *jegyzetapparátusban* azt tüntetjük fel *variánsnak*, ha a véletlenül *elmaradt* a cím utáni *pont.* Kiadásunk — az alapszövegnek, MM 1845–48.-nak megfelelően, — minden verscímet *verzális betűtípussal* ad vissza. Ezzel szemben *Vörösmarty kézírataiban* a verscímek *rendes betűvel* írtak, és *nem végig nagybetűsek.*

Az akadémiai kiadás a kéziratváltozatok és a költő életében megjelent nyomtatott változatok pontos feltüntetésére törekszik. Nem veszi figyelembe a műveknek a költő halála utáni publikációit. Megjelöli azonban a mű lelőhelyét a Gyulai-féle jegyzetes kiadásokban, a hozzá fűződő jegyzet lapszámával együtt.

Ha valamely mű csak Vörösmarty halála után jelent meg nyomtatásban, akkor közöljük az első nyomdai megjelenés adatait is.

A kritikai kiadást a Magyar Tudományos Akadémia Magyar Irodalomtörténeti Intézetének munkatársai szerkesztik, külső dolgozótársak bevonásával.

A KISEBB KÖLTEMÉNYEK ELSŐ KÖTETÉHEZ

I. BEVEZETÉS

Az első kötet Vörösmarty Mihálynak 1826-ig írt verseit tartalmazza. Ugyanis Vörösmarty költői fejlődésében az 1827-es év tekinthető fordulópontnak. 1826-ig bezárólag a Perczel-fiúk nevelője, 1827-ben több rendbeli próbálkozás, sok nélkülözés után az írói pályát választja megélhetési alapnak, a következő évre átveszi a *Tudományos Gyűjtemény* és a *Koszorú* szerkesztését, s ez szűkös, de viszonylag biztos megélhetést biztosít számára. 1826-ig bezárólag füzetbe gyűjti, másolgatja verseit. 1826 után már közvetlenebbül a publikáció számára dolgozik: verskéziratai 1827-től kezdve külön papírlapokon maradtak ránk. 1826-ig nagyobb az időköz megírás és kinyomtatás között, mint később. Az 1826-ig írt költeményei közül sokat még ifjúkori alkotásnak tarthatott, mert lényegesen kevesebbet adott belőlük nyomdába, mint később. Sok közülük csak a Bajza—Toldy szerkesztette *Minden Munkáiban* került a nyilvánosság elé. Toldy így indokolja közlésüket: „Meg lévén egyszer a történelmi elv állapítva, szükségkép azon csomókhoz is kelle nyúlunk, mik a költő szekrényében évek óta nyugodtak, s azokból is kiszemelniünk mindazt, mi a költő ismertetésére nézve bármi tekintetben jelentőséggel bír. Incunabulái ezek egy lángelmének, melyek nagy részével a jobb költők műveinek kiállják a hasonlítást, de még nem szükséges megelőzői azon magasságnak, melyet Vörösmarty a lírában megtámadhatatlanul ért. Érdekes tanulás e gyűjtemény, mikép a költői nagyság is oly mennyiség, mely nem egy és egyszerű, hanem bizonyos kis számmal kezdődik, s idő és studiumra, mint múlhatatlan sokszorozókra szorul, hogy nőjön.” (Budapesti Híradó 1844. dec. 10. II. k. 399. l. LUKÁCSY — BALASSA 345. l.) A legtöbb korai vers pedig a fenn vázolt elvek szerint szerkesztett *Minden Munkáiban* sem jelent meg, csak a költő halála után lett ismeretessé.

Vörösmarty költészetének hangja is más 1827 után, mint előtte. Elmaradnak azok a mélységesen fájdalmas, halálba-sóvárgó hangú szerelmi költemények, melyek az Etelka-korszakot jelzik, s megjelen-

nek az üdőbb hangulatú népdalszerű versek, s a tragikus szerelem is inkább helyzetdalokban és románcokban szólal meg. Fontos szempont az is, hogy 1827-ben válságba kerül Vörösmartynak a nemesi újjászületés hitéből táplálkozó kezdeti patriotizmusa, mely a múlt dicsőségét ünneplő és a jelen ivadékot ébresztgető eposzokat és hazafias verseket ihlette, hogy átmeneti válságnak, majd egy magasabb szempontú hazaszeretet és humanizmus kifejlődésének adjon helyet.

Az 1826-ig létrejött versek anyagát sem tekinthetjük egységesnek. Maga Vörösmarty a korabeli évkönyvekben, folyóírásokban, valamint *Munkái* 1833-as gyűjteményében egyetlen 1821 előtt írt költeményét sem közölte, csak Bajza és Toldy kiadásában találunk kilenc ilyen darabot a költő fejlődésének bemutatása céljából. Pedig 1821 előtről 121 lírai verse maradt ránk!

Különbőség van a versek kéziratos megjelenési alakja közt is 1820 előtt és ettől kezdve. Az 1820-ig írt versek főleg iskolai füzetekben találhatók, s csak 1820-tól kezdve írja költeményeit olyan füzetekbe, melyeknek egyedüli célja a versek megőrzése. Vörösmarty önéletrajzi feljegyzéseiben az 1820 őszével kezdődő bonyhádi—börzsönyi évekre teszi azt az időszakaszt, mely őt költővé érlelte. Az 1820—21-es évben váltja fel költészetében az iskolás hangot és tematikát a gazdagabb tárgykor, az óklasszikai irányon gyakorlott, még mindig kissé konvencionális hangot a mélyebb líraiság, a latin metrumok egyoldalúságát a formai sokszerűség. A bonyhád—börzsönyi évre vonatkozólag írja önéletrajzában: „Lassanként érezni kezdettem a költés belső erejét 's arra törekedtem munkáimmal.” (Aut. Tör.)

Ezen megfontolások alapján az 1826. év előtt keletkezett költői termést is két részre osztottuk: az 1816 és 1820 közt írt verseket tekintjük a költő zsenyéinek, és *Ifjúkori költemények* cím alatt közöljük őket. Utánuk helyezzük el — az időrendhez híven — a *Kisebb költemények* első részét, Vörösmartynak 1821 és 1826 között keletkezett verseit.

II. A KISEBB KÖLTEMÉNYEK KÉZIRATAI

Vörösmarty Mihály kisebb költeményeinek kéziratait nagyobb részben a Magyar Tudományos Akadémia, kisebb részben az Országos Széchényi Könyvtár kézirattára őrzi.

Az Akadémián Vörösmarty kéziratait — füzeteket vagy egyes lapokat igen szép bőrkötéses könyvekké kötötték. Ezek a barna kötetek egyfelől kitűnően megőrzik ezeket az értékes írásokat, másfelől használatukat is nagymértékben megkönnyítik.

A külön lapokra írt verseket (1826 előttiakat és utániakat) két ilyen kötet tartalmazza. Címük: *Vörösmarty Mihály: Lírai Költemények I. és II.* (A II. alcíme: *Ifjúkori írások*). (Rövidítésük e kiadásban: LK I. és LK II. Jelzetük: K 721/I. II.) Bennük a kéziratok sorrendje nem teljesen időrendi.

Ceruzával lapok, nem oldalak szerint vannak megszámozva. Ezért a továbbiakban mindig meg fogjuk jelölni, hogy az illető vers a lap első oldalán, *recto*-ján, vagy hátsó oldalán, *verso*-ján található-e?

Ez a jelölési rendszer különben valamennyi Vörösmarty kézíratra vonatkozik.

Vörösmarty iskolai füzeteit, melyek diákkori verseit tartalmazák, a *Cikkek. Bírálótok. Jegyzetek. I. és II.* kötetében találhatjuk meg. (Rövidítésük e kiadványban: CBJ I. és II. Jelz.: K. 713/I. II.)

Diákkori füzetek közül többet maga is lapszámozott. Viszont a bekötés után a MTA kézirtárában az egész kéziratkötetet lapszámokkal látták el. Így gyakran kettős számozással találkozunk. Jelen kiadásunk az akadémiai kéziratkötetek lapszámait tünteti fel, így ugyanis az egyes kéziratok könnyebben megtalálhatók.

Van egy-néhány vers, melynek fogalmazványa olyan füzetbe került, melybe Vörösmarty valamelyik nagyobb elbeszélő költeményét vagy drámáját írta. Ezeket természetesen az illető nagyobb mű kéziratában találjuk meg. Pl. *A' virág* c. vers első megfogalmazása a *Horvát zen-dülők (Zsigmond)* c. dráma kéziratán olvasható. Az ilyen esetekre a jegyzetekben részletesen kitérünk majd. Vörösmarty több versét levélben elküldötte barátainak, ezeknek kézíratait a *Vörösmarty-levelezés* csomói őrzik. A levelek nincsenek bekötve, dobozban őrzik őket az Akadémián. (Rövidítésük kiadásunkban: Vty Lev.)

Néhány német nyelven írt elbeszélő költemény egy nagyalakú kéziratkötetben lelhető fel, mely főleg dokumentumokat tartalmaz. (*Vörösmarty Mihály: Vázlatok. Cikkek. Okmányok.* Rövidítve: VCO Jelz.: K 778.)

Az Akadémián őrzött Vörösmarty-kéziratokról mikrofilm is készült.

* * *

Az Országos Széchényi Könyvtárban is fontos Vörösmarty-kéziratok találhatók. Így tizenkét vers és két prózai írás kéziratát őrzi a Könyvtár egy negyedrétes irattárolóban (jelezte *1409/Quart. Hung.*), továbbá epigrammáinak egy folio nagyságú kéziratát (jelzete: *1290/Fol. Hung.*) Mikrofilmen: FM 1/548. 203. tekeres.)

A Széchényi Könyvtárban vannak Vörösmartynak azok a fiatalkori füzetek, melyekbe csak verseket írt vagy másolt bele 1820 és 1826 között. Ezeket a füzeteket egy vászonkötéses könyvtáblába kötötték be, s ez a kötet a katalógusban a következő címen szerepel: *Vörösmarty Mihály: Apróbb versek 1819–1825.* (A füzet végére 1826-ban is írt verseket.) A címlapon ceruzával ez a megjegyzés: *Gyulai Pál ajándéka. 1906. V. 17* A jelzet: *Oct. Hung./639.* Rövidítése kiadásunkban: AV (Apróbb versek). Mikrofilmen: FM 1/640. 225. tekeres.)

Az AV-kézirat három füzetből áll. A lapok szürkés-fehér színűek, nagyságuk: 20 × 13 cm. A papír vízjele bordázott, rajta HONIG jelzés (a 68. lapon látható).

Ezekben a kézirtos füzetekben az egyes versek évszámok szerint vannak csoportosítva, ami igen komoly mértékben megkönnyíti a költemények datálását és elhelyezését. (Hogy mégis vannak bizonyos

nehézségek a versek keltezése körül, erről majd az V. fejezetben szólnunk.)

A Halász Gábor és Kozocsa Sándor által feltárt anyag, — melyről már szó volt a *Vörösmarty Mihály gyűjteményes kiadásairól* írt fejezet 4—5. pontjában — a Széchényi Könyvtár katalógusában e néven szerepel: *Vörösmarty Mihály fiatalkori kéziratai, jelzete: Oct. Hung. 1943.* Ez is egy félvászonba kötött kéziratköteg, füzetekből áll, melyekbe Vörösmarty ifjúkori epikai és drámai műveit írta, lapokból, melyekben rövidebb költeményeket találunk, iskolai földrajzi füzetből, melynek üresen maradt lapjaira, féllapjaira szintén verseket költött.

III. A KÉZIRATOK DATÁLÁSA ÉS A KÖLTEMÉNYEK SORRENDI ELHELYEZÉSE

A Bajza—Toldy szerkesztésében kiadott *Minden Munkái* évekre osztva csoportosítja Vörösmarty költeményeit. Mint már említettük, főleg az 1821 után írt verseket tartalmazza, a megelőző időszakból csupán kilencet. Hasonlóképpen a kimondottan versek megőrzésére szánt és az évszámot is jelölő AV kéziratköteg füzeteiben is első-sorban az 1821—1826-os anyagot találjuk, a füzetbe írt százhárom vers közül csupán tizenegy esik 1821 előttre.

A fiatalkori (1821 előtti) kéziratokon általában nem találunk időmegjelölést.

Az 1826 után írt versek kéziratain is csak igen ritkán tüntette fel Vörösmarty, hogy mikor írta az illető versét. E művek esetében azonban a közlés rendszerint aránylag hamarosan követte a megfogalmazást, s a Toldy—Bajza-féle kiadás is évek szerinti egymásutánban közli őket.

Így tehát egészen más jellegű feladat a kéziratok kronológiájának és a versek sorrendjének megállapítása:

az 1816—1820 között írt ifjúkori költemények,

az 1821—1826 között írt és

az 1827—1855 közötti költemények esetében.

Ezek alapján külön tárgyaljuk a datálás és a versek elhelyezésének kérdését a költemények e három csoportjára vonatkozólag.

IV. DATÁLÁS ÉS SORREND AZ 1816 ÉS 1820 KÖZT ÍRT IFJÚKORI KÖLTEMÉNYEK ESETÉBEN

1. Módszer. Szempontok

Hogy megfelelő időmegjelölés híján a zsengéket kronológiai rendbe helyezhessük, többféle, a költő fejlődését megvilágító szempont szerint kell e verseket megvizsgálnunk. Ezeket a szempontokat minden egyes vers elemzésénél együttesen helyes érvényesíteni, tehát komplex módszert alkalmazunk. Ilyen szempontok:

- a) Vörösmarty életkörülményei, főleg iskolai tanulmányai és az ezzel kapcsolatos tények, adatok.
- b) Vörösmarty helyesírásának fejlődése.
- c) Vörösmarty kézírásának fejlődése.
- d) Vörösmarty verselésének fejlődése.

a) *Vörösmarty életkörülményei, főleg iskolai tanulmányai.*

Vörösmarty ifjúkori költeményei a költő diákkorában keletkeztek. Autobiográfiai jegyzeteiben is költői kialakulásának fázisait az iskolai évekkel hozza kapcsolatba. „Rhetor koromban... minekutána Édes Gergely keserveit olvasnám, Udvardi nevű barátommal kezdettem Római mértékre magyar verseket írni.” Majd pedig: „A hatodik iskolában már jobb könyvet olvastam. ... Ekkor minden gyakorlásom abban állott, hogy magyar elégiákat írtam s némely epigrammákat.”

Vörösmarty költői fejlődését tehát az 1816–1820. években az iskolai évek szerint kell vizsgálnunk. Ezért rövid áttekintést közlünk Vörösmarty iskolai tanulmányairól.

Vörösmarty iskoláinak tanulmányrendjét az akkori királyi tanítási terv: az 1806-os *Ratio Educationis* szabta meg. Ez a középiskolát négy grammatikai osztályra, és két úgynevezett „Humanitas”-osztályra osztotta. Az első Humanitas-évet a retorikai jellegű gyakorlatok, a második Humanitast a poetikai tanulmányok jellemezték. Ezért az ötödik osztályosokat röviden rhetoroknak, a hatodikosokat poetáknak is nevezték.

A *Ratio* értelmében a második Humanitas-év után az ifjak az egyetemre iratkozhattak be. Itt elvégezték az előkészítő jellegű filozófiai tanfolyamot, melyen egyébként a legkülönfélébb tantárgyakat tanították. Ez az 1806-os *Ratio* értelmében két évig tartott, de Vörösmarty és iskolatársai kivételesen három évig voltak e tanfolyam hallgatói. Utána következett a három éves jog.

1811/12–1814/15. Vörösmarty Székesfehérváron elvégzi a ciszterciák gimnáziumában a négy grammatikai osztályt.

1815/16. Az első „Humanitas”-év Székesfehérvárt. A retorikai tanulmányok éve. Az ekkor írt versei a legrégebbiek, melyek ránk maradtak.

1816/17. A második „Humanitas”-év. A poetai tanulmányok éve. Ezt már Pesten végzi a piaristáknál.

1817/18–1819/20. Három év Pesten az egyetem filozófiai tanfolyamán.

Mint már említettük, Vörösmarty diákkori verseinek jelentős részét iskolai füzetek üresen maradt lapjaira írta. A füzetekben foglalt iskolai anyag tehát útbaigazíthat bennünket a versek keletkezési körülményeit illetőleg, tekintettel arra, hogy az 1806-os *Ratio* pontosan előírta minden osztály számára a tananyagot.

A füzet lapjain, de a versekben is nevek bukkannak fel: ezek leginkább iskolatársak nevei. Ezek is eligazítanak bennünket a kéz-

iratok időbeli elhelyezése kérdésében, tekintettel arra, hogy Vörösmarty 1815-től 1817-ig háromféle iskolába járt, s így mindegyik évben más iskolatársai voltak.

Másrészt 1817-től Vörösmarty a három Perczel-fió házitanítója volt. Ezeknek a fiúknak az elrontott iskolai dolgozatlapjaira is gyakran írt verseket. Ezekben a lapokon a tanítvány neve és osztálya is szerepel. Ennek alapján is lehet datálni a kéziratokat.

Az iskolai életre vonatkozólag még azt is meg kell jegyezni, hogy a tanév novemberben kezdődött, az első félév április közepén fejeződött be, a második félév csak szeptemberben.

A már felsoroltakon kívül megemlítünk még néhány tény, melyek kétségtelenül teszik, hogy e versek többsége Vörösmarty pesti tanulóévei alatt keletkezett: ezek a versírásra használt iskolai füzeteken található dátumok, a tanárookra (Czinke Ferencre, Bruna Ferencre) való utalások, a pesti városi életre való közvetlen hivatkozások, a vidéki barátokhoz küldött episztolák, melyek szintén feltelezik a városban való tartózkodást. (BRISIRIS: Kiadatlan. 12–13. l.)

b) Vörösmarty helyesírásának fejlődése.

Minthogy Vörösmarty tanuló korában még nem volt kötelező érvényű egységes magyar helyesírás, az egyes iskolaévekre a kéziratok helyesírásából is következtethetünk.

1. Legrégibbek azok a kéziratok, amelyeken még az ypszilonista helyesírás az uralkodó. A székesfehérvári első Humanitas-év alatt írt verseken ilyen alakokat találhatunk: futya, folyamatyá. A másik jellemző vonása Vörösmarty akkori helyesírásának a mássalhangzók megkettőzésének a betű fölé helyezett vonással való megjelölése: anyira, hozák. Ebben az évben még nem igen tesz különbséget a rövid és hosszú *ö* és *ő*, ill. *ü* és *ű* között. (1–12. sz. versek.)

2. Egy iskolai füzetében a magyar prozódia szabályait írta le (Tiringer-füzet, I. később). Ebben a hosszú magánhangzók ilyenféle jelölésével találkozunk. „Longa sunt: Á, É, Í, Ó, Ú, Ö, Ū” (Lásd a 45. sz. vershez írt jegyzetet.) A verstant a második Humanitasban, azaz a poétai osztályban tanulták. A Tiringer-füzetet különben is a pesti piaristáknál írta tele versekkel Vörösmarty. Így következtethetünk arra, hogy a második Humanitasban, a pesti piaristáknál már ez volt a megkülönböztetés a rövid és hosszú magánhangzók között. Az *ö*, *ű* alakok szerepeltek egyébként Vörösmarty akkori olvasmányaiiban, Rájnis, Révai kinyomtatott műveiben. Ezt a megjelölést használja az akkori újság, a *Hazai és Külföldi Tudósítások* is. Kb. 1817–1818 táján kezdi Kultsár lapja átváltani *ö* és *ű* alakra, de az *ö*, *ű* alakok még sokáig feltűnnek nyomdatechnikánkban.

Másfelől pedig a hatodik (azaz második Humanitas) osztályra datált füzetekben megtaláljuk még az ypszilonista alakokat, de már előretör a jottista helyesírás is.

Következetes jottista helyesírással találkozunk olyan darabokban, melyek pl. tárgyi okokból kétségtelenül az egyetemi évekből

valók. S ezek a tények teljesen megegyeznek Stettner György, későbbi ismert nyilatkozatával, aki Kazinczynak 1825. nov. 7-én ezt írta: „Vörösmartyt Czinke oktatása tette jottistává.” Czinke Ferenc az egyetemen volt Vörösmartynek magyar nyelv és irodalom tanára.

A kétségtelenül a hatodik osztályból származó füzetek ő, ű alakjai és az ypsilonista és jottista helyesírás szempontjából ingadozó jellege támpontot ad olyan kéziratok datálására is, melyek tárgyi okokból közvetlenül nem kapcsolhatók a második Humanitászévhöz, de az említett helyesírási sajátosságokat mutatják.

3. Hogy milyen helyesírási oktatásban részesült Vörösmarty az egyetemen, azt elég jól ismerjük. Hiszen CZINKE FERENC az egyetem magyar nyelv és irodalom tanára beiktató beszédében kifejtette helyesírási elveit is. (Beszéd a magyar Nyelv ügyében. Mondotta Czinke Ferenc a' kir Universzitásnál, a' magyar nyelvnek és literatúrának tanítója, több tudós társaságok tagja; midőn új tisztére iktatódnék 4. Április 1808. Az Uj Holmi 1810. II. Tsomó.) Czinke szerint a pallérozott tiszamellékiek nyelve legyen a magyar irodalmi nyelv, ez olyan a magyarnak, mint a franciának a párizsi, az olasznak a „Florentziai”. Ezen indokolás alapján a *Debreceni Grammatika mellett foglal állást. A Debreceni Grammatikától* azonban az ortográfia néhány kérdésében eltér. Így a -ban, -ben, -on, -en, -ön ragot nem kell két n-nel írni. (Helytelen tehát: asztalonn, Debetzenbenn.) A zs betűt nem kell 's-sel írni; nem 'sir, de *zsir*. (A Hazai és Külföldi Tudósítások az 's-jelet használja: Jó'sef.) A birtokrag elhagyását nem kell aposztróffal (hiányjellel) jelölni: *ország gyűlése* (nem *ország' gyűlése*). Ezzel szemben az a névelőt és az e mutatónévmást aposztróffal kell írni: *a' ló, e' ló*. „Mert itt ugyan ez a jel arra is emlékezteti az olvasót, hogy az utánna következő más-salhangzót (kivévéen a' h-t) mindenkor meg kell kettőztetnünk a magyar kimondásban” — teszi hozzá.

A *ts* és *cs* kérdésében azt javasolja Czinke, hogy „vegyük be az egység kedvéért a *ts-t'*”, de hozzáteszi, hogy a *cs*-nek is vannak barátai. A *Debreceni Grammatika* alapján helyteleníti az asszony, tavasszal, faggyu alakokat, szerinte így helyes: *aszszony, tavaszszal, fagygyu*. Végül a jottista írásmód mellett tör lándzsát: *atyja, anyja, adja, mondja, halljuk* alakok helyesek, s nem *attya, annya, mongya, hajjuk* (31—39. l.).

Nos, Vörösmarty egyetemi éve alatt írt írásaiiban mindezek a helyesírási sajátosságok megtalálhatók. Pl. a birtokrag elmaradását jelölő aposztróffal alig találkozunk nála egészen 1820 végéig, amíg be nem fejezvéen iskoláit, ki nem kerül teljesen Czinke hatása alól. A kétségtelenül már Börzsönyben írt vagy lemásolt verseiben — amikor Egyed és Teslér biztatására Kazinczy és az Erdélyi Múzeum felé fordul — az *Apróbb Verseik 1819—1825* c. kéziratosa füzetében (AV-füzetek) megjelenik azután rendszeresen a birtokragot pótló aposztróf. Pl. „*életem', kedvem', s Örömmim' reménye?*” *A' szerelmés* c. vers 2. sorában (AV 4/v). Hasonlóképpen a *ts* egyedül uralkodó nála gimnazista éveiben, de egyetemista korában használata a *cs*-ével ingadozik. (Czinke sem nyilatkozik teljesen kategorikusan e kérdésben.)

4. A Széchényi Könyvtárban őrzött *Oct. Hung.* 943. kézirat 168–175. lapjain egy földrajzi füzetet találunk. Az anyag: Amerika földrajza; ezt a második Humanitasban tanulták az 1806-os *Ratio Educationis* értelmében. Viszont a füzet végén már görög betűk gyakorlásával és a *a*-deklinációval találkozunk. Ez viszont az 1806-os *Ratio* — és az egyetemi anyakönyvek — tanúsága szerint az egyetemi filozófiai tanfolyam első évének anyaga. A füzetet tehát Vörösmarty, miután a gimnáziumot befejezte, az egyetemen is használta. Másfelől viszont a füzetben nemcsak görög betűkkel, hanem másféle írás-gyakorlattal is találkozunk, éspedig a magyar kétjegyű mássalhangzók: *ny, ly, ty, ts, sz, gy* egybeírásai gyakorlataival. Ugyanilyen írás-próbák olvashatók ugyanennek a kéziratkötetnek az elején egy 1819-re datált címtelen jambusos dráma fedőlapján. Hasonló gyakorlatok szerepelnek egy másik papiroson, melyen egy 1817. dec. 2-án elhunyt tanárának, Bruna Ferencnek a temetésére írt vers olvasható. Nos, ilyenféle betűösszevonásokkal a vers-kéziratokban a *Czeczeli bardátomhoz* c. episztolában találkozunk először, mely tárgyi érvek alapján is csak 1818. legelején keletkezhetett. (Egy Hertzeg nevű tanuló-társukról szól benne többek közt. Ez a Hertzeg András — az egyetemi anyakönyv szerint — beiratkozott az 1817/18. tanév első felére, de kimaradt.) Ezek szerint a sajátos betűösszevonások az 1818–1819-es évekre jellemzők. Az AV füzetekben — melyeket már tárgyi érvek alapján is Börzsönybe kell datálnunk — ezekkel a betűösszevonásokkal már nem találkozunk, legfeljebb az *ny* rövidebb alakja marad meg egy ideig.

Ilyen betűösszevonásokra a fiatal Vörösmarty Révainál találhattott példát. Az *Elaboratio Grammatica Hungarica* (Pestini 1806.) I. kötetének 144–145. lapján közli Révai az általa javasolt betűösszevonásokat, mind nyomtatott, mind írott betűk esetében. A fiatal Vörösmarty egyszerűsítései sokban hasonlóak, de nem teljesen egyezők a Révaiéval. Egyébként csak a *gy* és az *ny* összevonása állandó és hosszasan megmaradó Vörösmartynál, ezek a Révai-féle betűk egyszerűsített változatainak látszanak. *Sz* és *cs* betűi erősen emlékeztetnek a Révaiéra. A *ly* és a *ty* néha a Révai-féle alakban jelenik meg, néha továbbképezve (l. a CBJ II. 71/v 9. sz. fényképmásolat, valamint az OSzK 943/Oct. Hung. 1/v).

A betűösszevonások kérdésével Vörösmarty később is foglalkozott. 1835. január 5-én az Akadémia kisgyűlése éppen Vörösmarty javaslatára el is fogadott egy ilyen rövidítési rendszert. Ez önálló értekezésbe foglalva *Az összetett mássalhangzók egyszerűsítéséről* címen az Akadémia évkönyveiben (M. Tud. Társ. Évk. II. k. 276–281. l., 1835.), majd a *Tudománytárban* meg is jelent (1835. VII. k. 179–184. l.). Gyulai Pál is közli az értekezést kiadásának VI. kötetében (1884–85. VI. k. 291–297. l. jegyz.: 388–387.). A fiatal Vörösmarty által használt betűösszevonások nem teljesen egyeznek azokkal, amelyeket az később az Akadémián javasolt, ez utóbbiak közelebb állnak a Révai-féle rövidítésekhez.

5. A helyesírással kapcsolatosan jegyezzük meg, hogy Vörösmarty kézírataiban néhány betűről nehéz eldönteni: nagybetűnek vagy kisbetűnek szándékoltak-e őket a költő. Különösen nagy a bizonytalanság az *s* esetében, de néha a kis és a nagy *a-t*, *m-et* és az *f-et* sem könnyű megkülönböztetni. A fiatalkori kéziratokban az *'s* kötőszó a verssorok elején rendszerint kisbetűs, és az utána következő szót kezdi nagybetűvel Vörösmarty (pl. a 87., 106., 110., 112. sz. versekben). Az *'s* kötőszónak ilyenfajta értékelése a kor más íróinál is elég gyakran előfordul. Ez az elv azonban nem általános a fiatal Vörösmartynál, számos esetet találunk, amikor az *'s* határozottan nagybetűs, és utána kisbetűs szó következik a verssor elején (pl. 66., 115., 127. sz. versek). A verskezdés ugyanis 1820-ig általában nagybetűs, 1820 és 1825 között viszont Vörösmarty legtöbbször kisbetűvel kezdte a verssorokat, kivéve, ha ezek egybeestek a mondatkezdettel. Ez időben is van példa kézírataiban arra, hogy a mondat kis *'s*-sel kezdődik, *s* az utána következő szó nagybetűs (244. sz. vers, 5. sor. (Az *'s* kötőszóval való sorkezdet kérdésére Vargha Balázs hívta fel a szerkesztő figyelmét.)

c) *Vörösmarty kézírásának fejlődése.*

Vörösmarty ifjúkori verseit azokban az években írta, 15-től 20 éves koráig, amikor az ember a legnagyobb fejlődésen megy keresztül, és ilyenkor írása is átalakul. A legrégebb, — még az ötödik iskolai évből származó papírlapok naív kalligráfiája és az *Apróbb Versek 1819—1825* füzetek szép kiírt irása közt az írásképp is nagyot fejlődött.

A legrégebbi kéziratokat főleg a *k* betű végének a gondosan kiírt kampója jellemzi, amely az egyetemi évekig kb. megmarad. Az egyetemi években először az apró gyöngybetűk uralkodnak (jellegzetes a Bruna Ferenc temetésére írt vers), majd a nagyobb vonalú vastagabb tollal írt betűk (pl. *Szonnet egy Barátomhoz*; 1818), később ismét a finom, de nem olyan apró gyöngybetűk, mint 1817 elején. (Az AV-kézirat első darabjai.) A köztudatban szereplő kuszált írásmód a későbbi Vörösmartyra lesz jellemző.

d) *Vörösmarty verselésének fejlődése.*

Vörösmarty — mint önéletrajzi jegyzeteiben maga írja — először Édes Gergellyel ismerkedett meg a magyar poéták közül. Az ő példáján felbúdulva kezdett írni az ötödik gimnáziumi osztályban — Udvardi nevű barátjával együtt — mértékes magyar verseket. Nem meglepő, hogy ezek az első versek — jobbára — leoninusok, hiszen Édes Gergely hatására keletkeztek.

A hatodik „iskolában” „már jobb könyveket olvasott”, Révait, Rajnist, Baróti Szabót, Virágot, — ettől kezdve nincs többé leoninvers, az óklasszikai formák uralkodnak, hexameterek, disztichonok, alkaioszi, szapphói, igen gyakran aszklepiadeszi, vagy glükon—aszklepiadeszi versformák. Ugyancsak a hatodik osztályban ismerkedik meg Baróti-Szabó prozódia-szabályaival (l. 45. sz. vers jegyz.).

Később az AV-kézirat 1820-ra datált darabjai közt új versalakban írottak is szerepelnek. Az új forma a rímes trocheus, — mely a húszas évek lírai darabjaiban olyan nagy szerepet fog játszani, megtöri a lírai költészet területén az óklasszikai formák kizárólagosságát.

* * *

A fent vázolt szempontokat: az iskolai életre való vonatkozásokat, a kéziratok helyesírását és írásképet, a verselés alakulását a tárgyi érvekkel együtt iparkodtunk figyelembe venni az egyes versek kéziratának elemzésekor és ennek alapján állítottuk össze a kéziratok valószínű időrendjét.

2. A kéziratok időrendje 1816 és 1820 között

A kéziratok füzeteken belül a versek sorrendjét általában időbeli sorrendnek vettük, ettől csak akkor térünk el, ha ezt a változást komoly tények indokolták. (Itt csak *áttekintő képet* adunk Vörösmarty ifjúkori verseinek legfontosabb kézíratairól, az egyes versek kézíratainak leírására és datálására az illető versekhez fűzött jegyzetekben még sor kerül.)

Az 1815/16. tanévről valók :

Az LK II.-ben található kis kartonlapocskák (58., 58/a lapszám alatt). Ugyanott az 55/a és 55/b lapszám alatti kettéhajtott puha lap. Rövid, főleg leoninus verseket tartalmaznak. Kezdetlegesen kalligrafikus írás, ypszilonista helyesírás, rövid és hosszú ö és ő (ü és ú, i és í) közt nincs észrevehető különbség az írásban. Stílus és verselés is kezdetleges. Témái: iskolai dolgozat-témák. Apja nevenapjára is ír verset: ez csak 1816. szept. 29-re készülhetett (1—12. sz. versek).

Az 1816/17. tanévről valók :

a) A CBJ I.-ben található megsárgult iskolai füzet. (69—78. lap számmal ellátva). Tíz világosszürke sárgult 21×25 cm nagyságú lapból áll. Vízjel: bordázott. A kézíraton a Nagyv. prem. főgymn. pecsétje. Borítólapján ez olvasható:

Michaelis Vörösmarty
in Annum 2^{dum} Humanitatis
Scholae Auditoris

816

(Vörösmarty Mihályé, a másodévi Humanitas-iskola hallgatójé, 1816.) A füzetet tehát akkor használta Vörösmarty, mikor a pesti piaristákhoz járt, a második Humanitasba, azaz a poétai osztályba (hatodik gimnáziumi osztály). Ez egy latin vallástani jegyzet, de vannak benne

latin és magyar versek és verstördékek is. A füzet érdekesen mutatja meg, hogyan készültek Vörösmarty iskolai latin versgyakorlatai. (L. 13—29. sz. verseket.) A továbbiakban erről a kéziratról röviden csak mint 2. *Humanitas-füzet*ről beszélünk.

b) A CBJ II.-ben található iskolai füzet (90—96. lapszámозással). A füzet címlapján ez olvasható: Pauli Tiringi II^{dum} in Annum Grammatici 1815 (Tiringer Pálé, másodéves grammatikusé 1815). Tiringer Pál Vörösmarty magántanítványa lehetett 1815-ben, füzete azonban a házitanitónál maradt, aki ezt felhasználta latin és magyar verseinek írásakor, mikor felkerült a pesti piaristákhoz.

Brisits ezt a számot 1828-ra olvassa (Kiadatlan. 7. 1.). Nézetünk szerint tévesen. Az 1815-ös olvasat mellett bizonyít az a tény, hogy Tiringer Pál a fehérvári ciszterciák értesítője szerint 1815-ben végezte a II. grammatikai osztályt.

Tárgyi érvek, hogy az első pesti év alatt keletkeztek ezek a versek: a 37. és 46. sz. költői levelekben, melyek fehérvári barátaitól való távollétéről szólnak, kapcsolatok a 2. Hum.-füzettel (l. 30—32. vers jegyzetét). Iskolás jellegű verselés. Ingadozás a jottista és ypszonista írásmód között. A rövid és hosszú ö, ü és ő, ti megkülönböztetése. A *ts* és *tz* betűk következetes használata.

A kézírás módja még kezdetleges, nem eléggé kiírt.

A továbbiakban röviden csak *Tiringer-füzet* néven említjük. A Tiringer-füzet sárgult szürkésfehér, 17×22 cm nagyságú, bordázott vízjelű papírlapokból áll. Rajta a Nagyv. prem. főgymn. pecsétje.

c) Tárgyi kapcsolatok révén is, de a 2. Hum.-füzetre és a Tiringer-füzetre emlékeztető íráskép és helyesírás alapján erre a tanévre sorolhatók a következő versek kéziratái: 54. *Proposita sententia*, 55. *A közelgető veszedelmeknek iszonyú tsapásit képzelő szivnek panaszzai*, 56. *Titirus Mopsus*.

d) A CBJ II. 45—89. számmal jelzett lapjain egy vastag füzet található, melynek első darabja, egy latin vers címe fölé ezt írta Vörösmarty: *Exercitia Scholastica*. (Iskolai gyakorlatok.) A vastag, lapos füzet igen sok verset tartalmaz, már felületes szemléletre is feltűnik, hogy az írásképlet nagyon változik, tehát a füzetet éveik használhatta Vörösmarty, és különböző időkben írhatott bele verseket. A *Ratio Educationis* a második *Humanitas* osztály számára szorgalmazza a latin versek íratását, a füzet első három latin verse tehát akkor keletkezhetett. Íráskép és helyesírás miatt akkorra kell tennünk a füzet végefélé, sokkal később írt versek mögé helyezett két műfordítást is. (L. 50.—51. sz. versek jegyzetét.) A vastag füzetet iskolai gyakorlatnak használhatta Vörösmarty hatodik gimnazista korában, de mint-hogy bőven maradt benne hely, egyetemi éveiben verseket írt bele.

A továbbiakban röviden: *ES-füzet*. (*Exercitia Scholastica*.) Az *ES-füzet* sárgult szürkésfehér 23×18 cm nagyságú lapokból áll. Vízjel bordázott. A füzetben a Nagyv. prem. főgymn. pecsétje.

1817-ben keletkeztek, de nem dönthetők el, hogy a második *Humanitas* végéről vagy az első egyetemi év elejéről valók-e a köv. kéziratok.

a) A CBJ I.-ben a 87–94. számmal jelölt iskolai füzet. Erkölcstani tárgyú latin nyelvű jegyzet. Benne a *Mostaha állapotunk . . .* kezdetű chronosticon betűi az 1817-es évszámot adják. A vers egy „Drávai Nájás”-ról szól, ennek alapján a füzetről a továbbiakban csak mint *Drávai Nájás-füzetről* szólunk. A füzetet 20×25 cm nagyságú sárgult szürkésfehér papírlapok alkotják, vízjel bordázott. Rajta a Nagyv. prem. főgymn. pecsétje.

E versekben hivatkozás van Vörösmarty néhány diáktársára, ezekkel a pesti gimnáziumban, de az egyetemen is együtt járt.

b) Az ES-füzet 4–11. lapján található versek. (L. a 61. sz. *A rény nagy jutalom . . .* c. vershez fűzött jegyzetet.) Már nyoma sincs az ypsilonista írásnak. Fínom apró gyöngybetűk, az írásmód a Bruna Ferenchez írt, a költő által datált vers írásmódjával egyezik. (L. a 117. sz. vers jegyzetét.)

Kivétel a füzet 7/versojára írt *Kérj te mathesis helyett . . .* c. vers; ennek írásképe világosan megmutatja, hogy későbből való. Különben is Bruna Ferenc 1817. dec. 2-án bekövetkezett halálára vonatkozik.

c) A Széchényi Könyvtár Oct. Hung./943. sz. kéziratkötetében a 168–175. sz. lapokon egy latin földrajzi füzet található. Szürkésfehér kissé megsárgult 13×20 cm nagyságú papírlapokból áll. Vízjelük bordázott. A jegyzet Amerikáról szól, ezt a *Ratio Educationis* a második Humanitas osztályban taníttatta. Viszont Vörösmarty a füzet üresen maradt lapjaira verseket, továbbá görög szavakat, s az α -deklínáció gyakorlásait írta be. A görög tanulását a Ratio az egyetemre helyezte. A füzetben foglalt versek írási és helyesírási képe az ES-füzet 1817-es darabjaiéval megegyezik. Valószínűleg a gimnáziumi év legvégén vagy a vakációban, esetleg az egyetemi év legelején írta Vörösmarty az e füzetben található verseket.

Az 1817/18. tanévre, az első egyetemi évre datálható kéziratok:

a) Egyes darabok az LK II.-ből. A világosan datálható (Bruna vers, Czeceihez) költeményekkel közvetlenül összefüggő versek tárgyi szempontból vagy íráskéjük miatt. (117–125. sz.)

b) Az ES-füzet 12–49. lapjai. Tárgyi okok: 1. az *Ódákhoz* fűzött jegyzeteket. Helyesírás: mindvégig jottista, a darabok egy részében megjelennek az 1818-tól kezdve szereplő betűösszevonások, különösen az *ny* betű különleges írása. (L. a 127–150. sz. költeményekhez fűzött jegyzeteket.)

Ugyanebből a füzetből helyesírás, írásképek és tárgyi okok miatt idevaló az 1/recton a margón olvasható, a latin versek mellé írt költemény. Azonkívül az 1/verson, a 2. és 3. lapon található *Egy barátomhoz* c. episztola. (L. a 153–155. sz. költemények jegyzeteit.)

c) Tárgyi érvek alapján erre a tanévre helyeztünk az LK II.-ben őrzött néhány verskéziratot is, amelyek főleg barátjához. Udvardihoz írt episztolákat tartalmaznak.

Az 1818/19. tanévre tettük a következő verseket:

a) Az ES-füzet 51–60. lapjain található költemények. Ezeknek a verseknek kéziratái még tovább fejlődött íráskészséget árulnak el. Vörösmarty írása ekkor kevésbé szép, kevésbé gondos, de kiirtabb. Sokszor egyenetlen, szélesebb ívelésű betűképzés, vastagabb vonalvezetés váltakozik apró halvány írásmóddal. Ugyanebben az évben válik teljesen uralkodóvá a kétjegyű betűk összevonása. Nemcsak az *ny*, *sz* betűket, hanem a *ts*-t, *gy*-t, *ly*-t is egy betűbe vonja, teljesen az OSzK-ban a 943/Oct. Hung. jelz. alatt őrzött 1819-re datált kéziratkötet első lapja szerint.

Az ES-füzet lapján olvasható az *Őszre hanyatló napokban...* kezdetű töredék (174. sz.), melyet anyjához készült írni. Ez az „ősz” csak 1818 ősze lehet.

b) Ide soroltuk az íráskép és helyesírás szerint megegyező különálló kéziratlapon szereplő verseket. Ezek főleg hazafias tartalmúak, s bizonyos a nemzeti múlton való borongás hangulatát árasztják. Ide tartozik az AV-füzetbe utólag bemásolt s a költő által 1819-re datált *A korcsokhoz* c. vers, továbbá azok, amelyek a tatárjárást emlegetik. Az ES-füzetben a *Tiszatúl ködéből...* c. vers áthúzott változatában is a tatárdúlásra emlékezik (a végleges szövegben „pogányok” van), — a *Rege a' Hajdaniságból* pedig kimondottan a tatárjárásról szól. Ugyancsak 1819-ből egy drámatöredéke is ránk maradt (*Nézőjáték. Tatárjárás után történt eset*), mely ugyancsak ezt a témát dolgozza fel. Önéletrajzi jegyzeteiben maga is írja, hogy részben Kisfaludy Károly példájának ösztönző hatására kezdett a drámaírásba. A „tatárjárás” témának ez a több darabban való megjelenése valószínűleg ugyancsak e hatásnak tulajdonítható.

Az 1818/19. tanévben írott versekben a sorok mindig nagy betűvel kezdődnek, a kisbetűs kezdés 1820 végén jelenik meg.

1820-ra datálható versek :

a) Az AV-füzetekben a költő által 1820-ra keltezett versek. Az AV-füzetekben 1818-ra és 1819-re tett költemények is szerepelnek, ezeket utóbb másolhatta be, amit bizonyít a javításoknak feltűnően kis száma, és az, hogy e versek a helyesírás és a kézírás módját tekintve az 1820-as versek képét mutatják. (*Atyám sírjához, Klivényihez, A' korcsokhoz.*) E verseket felvette *Minden Munkái* 1845–48-as kiadásába is. Viszont az AV-füzetben az 1820-ra datált versekben már több a javítás, változat. Jellemző e szempontból különösen az *A' ki nem tud...* kezdetű verszet (213. sz.); ennél azt a versformát is odaírta, amelyre a kis mű készült, továbbá a még lehetséges változatokat is.

A versek kézírása sokkal kiirtabb, érettebb, mint valamennyi előző kéziratban. Az az egyenetlenség, amely főleg az 1819-es darabokat jellemezte, itt már eltűnik, s helyét kiirt, de ismét gyöngybetűs írás foglalja el.

A helyesírás is megváltozik. Különösen feltűnő a birtokrag elhagyását jelző hiányjel (aposztróf) következetes használata. Hasonlóképpen a kétjegyű betűk összevonása is megszűnik, az *ny* kivételével.

Feltűnő az is, hogy a verssorokat általában kisbetűvel kezdi, nagybetűt csak mondatkezdés, felszólítás, tulajdonnév esetében találunk.

Verstani szempontból is újszerűek e költemények, az óklasszikai formák mellett megjelenik a modernebb forma: a rimes trocheus.

b) 1820 elejéről való lehet az a két vers, amely az Ypsilon-háború egy első változatának a kéziratán található (*T. Czinke Urnak, A régi üdők emlékezte*). Az Ypsilon-háború c. kis drámát maga Vörösmarty önéletrajzi jegyzeteiben 1821-re datálta, az első kézirat sem keletkezhetett egy évvel régebben. Az 1818. s főleg az 1819. évre jellemző betűösszevonások még megtalálhatók (*ny, gy*), de a sorkezdés már kisbetűs.

c) Ugyancsak 1820-ra datálható néhány verskézirat a LJK II.-ből, melyek írásképp, helyesírás, téma és hang szempontjából is az AV-füzetbe irottakhoz tartoznak: *A' jövőnek szép reményit... Pórdál, Egy Váras és Pásztorleány*: közülük az első kettő formailag is új: rimes időmértékes vers.

* * *

Brisits az általa kiadott költeményekről szólva ezeket állapítja meg: „Negatív érvül szolgál ugyan, de mindenesetre összefoglalja e költeményeket az is, hogy hiányzik belőlük minden belső válságot, szenvedést, nyugtalanságot eláruló vonás. Ami vívódás található bennük, azok vagy Vörösmarty családi helyzetéből származnak, vagy pedig öröklött költői helyzetek, tipikusak az érzeleml világ alakításának és kifejezésének átvett hagyományában. Nincs azonban meg e költeményekben az az érzelmi kettéválás és hangulati megoszlás, mint későbbi költeményeiben.” (BRISITS: Kiadatlan. 13. l.)

Valóban az 1816–1819-ben írt versekben, ha van is vívódás, nyugtalanság, ez még nem olyan mélyreható, mint a későbbi börzsönyi verseiben. Két olyan verse is van, melynek *Egy boldogtalannak panasza* a címe és témája, de mindkettő kifejezésein még nagyon erősen érezni, hogy olvasmány-ihletből születhettek.

Ezt már nem lehet elmondani az 1820 végén Börzsönyben keletkezett versekről. *A' jövőnek szép reményit...* kezdetű verset pl. egyéb érvek mellett azért is ezekhez kell sorolnunk, mert a hang őszintesége, mélysége, a költő álmai és a való tragikus ellentétének átérzése már a Börzsönyben született versekhez (*A' bujdosó, A' gyötrődő*) teszi hasonlóvá.

V. DATÁLÁS ÉS SORREND AZ 1821 ÉS 1826 KÖZÖTT ÍRT VERSEK ESETÉBEN

Mint már jeleztük, Vörösmartynak 1821 és 1826 között írt versei legnagyobb részt megtalálhatók a Bajza—Toldy szerkesztette „kézi”, ill. „nemzeti” kiadásban, még pedig évrend szerint csoportosítva. A versek többsége a Széchényi Könyvtárban őrzött AV-kézirat füzetekben is megvan ugyancsak évjelzés alatt. Látszólag tehát a versek keletkezési időpontja és sorrendje magától adódik e korszakra nézve.

Mégis felmerül néhány nagyon elgondolkasztató körülmény. Vegyük sorba őket.

Vannak versek, melyek nincsenek meg sem a Bajza—Toldy-féle gyűjteményes kiadásban, sem az AV-kéziratban. Számuk viszonylag csekély, datálásukat és elhelyezésüket külön-külön indokoljuk meg a vershez fűzött jegyzetrezsben.

Nem ezek a költemények okozzák a nehézséget, hanem az, hogy több esetben a *Minden Munkái* más évszámot jelöl meg, mint a kéziratos füzetek. Főleg pedig az, hogy egy meghatározott éven belül is általában más a sorrend a gyűjteményes kiadásban és más a kéziratban.

Így *A' pókfi és szúnyog* a kéziratos füzetben 1820-ra van datálva, a kiadásokban 1821-re, *A' tünődő* az AV-ban 1823, a MM-ban 1824; *A' szerelmes* (Hasztalan van olvasásom . . .) az AV-ban 1823, a MM-ban 1828; *A' szellőhöz* az AV-ban 1826, a MM-ban 1822; *Helvila' halálán* a kéziratban 1826, a kiadásban 1828; *A' szemek* AV-ban 1826, MM-ban 1828; *A' plagiáruis* AV-ban 1826, a kiadásban 1825. Az esetek többségében (csaknem száz esetben) azonban a kézirat és a *Minden Munkái* időjelölése azonos.

A versek sorrendje szempontjából már nagyobb az eltérés. A kéziratban az 1823-ra datált verscsoportban előbb a hazafias tárgyúak (*Fehérvár, A' három egyesült fejedelmekre* stb.) találhatók, utána a görbői patvarista életről szólók (*A' patvarista, Egy czifrán készült meleg hűselőre*), végül a görög nevekkel ellátott pásztori versek (*A' pásztor leányok, Myrtil és Daphne* stb.). *Minden Munkái* „kézi” és „nemzeti” kiadásában viszont ez a sorrend: pásztori versek, hazafias témájú költemények és csak az 1823-as termés vége felé jönnek a patvariára vonatkozó versek. Hasonlóképpen igen nagy az eltérés pl. a *Búcsú* c. vers (Szép Etelka, kit szívembe . . .) helye szempontjából, ez a kéziratos füzetben az utolsó, a huszonhetedik, az MM sorrendje szerint 1823-ban a tizedik. Az 1825-re datált versek sorrendjében is nagy az eltérés: a kéziratos füzetben tizenegy ilyen vers van, közülük első helyen áll az *Árpád emellettése*, amely viszont a „kézi” és a „nemzeti” kiadásban a nyolcadik. Azt sem mondhatjuk, hogy az éveken belül műfajok vagy tárgykörök szerint csoportosítana akár az AV-kézirat, akár a Bajza—Toldy rendezte kiadás.

Melyiknek a datálása, illetőleg sorrendje tehát a megbízhatóbb: a kézirat-e vagy a gyűjteményes kiadásé? Van néhány eset, amikor egyéb adatok birtokában felelni tudunk erre a kérdésre. Így pl. a

Helvita' halálán c. vers nyilvánvalóan 1826 elejéről való — mint ezt az AV állítja — hiszen Vörösmarty 1826. január 2-i levelében el is küldte Stettnernek e szavak kíséretében: „épen ma csináltam”. *A' plagárius* esetében is nyilván a kéziratnak van igaza, az e cím alatti epigrammák ugyanis arra az irodalmi lopásra vonatkoznak, melyet Bors Sámuel követett el 1826 februárjában kiadott *Tiszti Tárában*, és amelyet a *Tudományos Gyűjtemény* 1826. évi III. kötete leplezett le. Ha nem is mutatható ki ilyen kétséget kizáró módon, de valószínű, hogy *A' szellőhöz* c. vers sem 1822-ből való, mint azt a MM-ben találjuk, hanem 1825-ből; az AV szerint, ugyanis ezt a verset Stettner 1825. szept. 25-én kéri Vörösmartytól, mint egyikét a költő „utóbbi lyrai darabjainak”. *A' tünődő* két változatban is szerepel abban a kéziratban, mely az 1823-as dátumot viseli (előbb *Töredék* címen csak az első szakasz), nem valószínű, hogy utólagos másolás esetében kétszer is leírta volna. Hogy a Bajza és Toldy szerkesztette kiadás dátumai nem teljesen megbízhatóak, arra példa *A' szerelmellen* c. vers is. Ennek kézírata külön lapon maradt fenn, melyen Vörösmarty előbb valami hivatalos írást kezdett fogalmazni Farkas Károly és Thaly Antal számára; ez utóbbit, Stettnerhez 1825. aug. 14-én írt levelének tanúsága szerint, 1825 augusztusában ismerte meg. Így tehát Bajza és Toldy tévesen helyezhették el az 1823-ra keltezett darabok között.

A bizonytalanságot még növeli, ha az első gyűjteményes kiadásnak időmegjelöléseit vesszük vizsgálat alá. Munkáinak 1833-as kiadásában a tartalomjegyzék a versek címe mellett évszámokat is közöl e lapalji megjegyzéssel: „Az évszámok a' darabok' iratásá' nem ki-jöttök' idejét jelentik.” Ha most összevetjük M 1833. és MM 1845—48., illetve MM 1847. időpontjait, akkor — bár az esetek többségében az adatok megegyeznek — igen lényeges eltérésekre bukkanunk. Így *A' völgyi lakos* M 1833. szerint 1822-ből, a kézi, illetőleg a nemzeti kiadás szerint 1821-ből való. A *Mikes' bújának* keletkezési ideje az 1833-as kiadásban 1829, az 1845-ösben 1826. Az *Egy írott nefelejtés* alá c. verset M 1833. az 1824-ben, MM 1845—48. az 1823-ban írott versek közé helyezi. A *Szigetvár* című verset M 1833. 1820-ból származtatja, aminek nemcsak a vers hangja, de keletkezési körülményei is határozottan ellentmondanak. Elgondolkoztató az is, hogy M 1833. szerint a *Kisfaludy Károly' sirverse* c. epigrammát 1829-ben írta volna Vörösmarty, holott Kisfaludy 1830. nov. 21-én halt meg.

Tehát a korábban kiadott M 1833. datálásai még nagyobb kéte-lyeket ébresztenek, mint a kézi, illetve a nemzeti kiadáséi, melyek különben igen gondosan szerkesztett gyűjtemények.

Azonban egyéb adatok is ellentmondanak a gyűjteményes kiadások időmegjelöléseinek. Mikor az *Élet és Literatura* 1826-ban Kölcsy és Szemere szerkesztésében megindult, Toldy Ferenc Vörösmarty és Bajza több versét szeretne volna e folyóiratban elhelyezni „kritikával 's parallélával”. A recenziót a terv szerint Kölcsy írta volna. (Toldy levele Bajzához 1827. márc. 18. MTA M. Ir. Lev. 144.304/r.) Toldy e verseket időrendbe sorolva akarta elhelyezni, mert „a' recensens . . .

chronologiai rendben itéli meg, 's belőlük a 'talentum' kifejlését akarja látni" (1827. febr. 1. uo. 293/r). Április 13-i levelében azután elküldi Bajzának a kijelölt versek jegyzékét kiegészítés céljából, „Vörösmartyéit már összeszedtem és letisztáztam, 's vedd itt indexöket. Az aláhúzottak nyomtatatlanok:

1821. A' szánakodóhoz. A' völgyi lakos. A' haldokló.

1822. *Komhalához*. A' fellegekhez.

1823. A' bátortalan szerelem. A' hamis leányka. A' Tünődő.

1824. Kis gyermek' halálára.

1825. *Csaba*, elégia. — A' szép leány. Földi menny. A' szellőhez.

1826. *Helvila' halálán*. Kérelem. Jolánka' románca." (M. Ir. Lev.,

144. 312/r.v.)

(A' *haldokló* valószínűleg A' *csendes haló* címen ismert vers lesz, mert ez már megjelent az 1824-es Aspasiában, melybe Toldy és Bajza is dolgoztak Emil, illetőleg Juliusz álnéven. A *Komhalához* a *Helvilához* írt vers első címe, így jelent meg 1828-ban a Koszorúban. *Csaba* = = *Csaba' szerelme*, e rövidebb címen küldte meg ezt a verset Vörösmarty Stettnernek.)

Vörösmarty, Bajza és Kisfaludy Károly verseiből — mint ezt június 13-i leveléből tudjuk — Toldy valóban elküldött egy válogatott gyűjteményt Szemerének, hogy ez Kölcseynek továbbítsa, aki akkor értekezést akart írni az *Aurora* befolyásáról a literatúrára (MTA M. Ir. Lev. 144.320/v.).

Így Toldy levelezésében ránk maradt a Vörösmarty-verseknek egy viszonylag korai és igen tanulságos kronológiája. Ebből először is kiderül, hogy több az MM 1845—48-ban 1828-ra keltezett költemény (így a két *Helvila*-vers) már 1827. májusában kész műként szerepel, meghozza lényegesen előbbre datálva! Hasonlóképpen A' *tünődő* és A' *szellőhöz* c. versek időrendi elhelyezése is a kézirat adatait erősíti meg a későbbi gyűjtemények megállapításaival ellentétben.

Mi a magyarázata az összegyűjtött munkák e keltezési bizonytalanságainak? Vörösmarty — úgy látszik — nem tulajdonított nagyobb fontosságot annak, hogy versei időrendjét megjelölje. Egyik kéziratára ezt írta: „A' tihanyi visszhangot alkalmasint 1835 előtt írtam, de 1830 előtt-e? Nem tudom.” (MTA LK I. 24/v.) Ez esetben a bizonytalanság annál feltűnőbb, mert A' *tihanyi visszhangot* meg is jelentette saját lapja, a *Koszorú* 1830. évi folyamában! (Ez a vers különben a M 1833. -ban dátum nélkül található.) Vörösmarty egyébként sem fordíthatott sok gondot munkái kiadására, már említettük, hogy a korrektúrák barátaira, Bártfayra és Toldyra bízta. Minden Munkái előkészítésére sem fordíthatott sok fáradságot, legalább is így panaszkodik erről Bajza Toldynak: „Vörösmarty pedig csak zavarokat csinál a' maga rendkívüli szórakozottságával. Most is cenzorhoz adta a' kéziratot a' nélkül, hogy minden együtt volna.” (1843. júl. 2. MTA M. Ir. Lev. 61. III. 232/r.) A kiadást — mint már említettük — Toldy „redigálta”, s ha valami kétely merült fel „a' költő szekrényében évek óta nyugvó csomók” tanulmányozásakor, Vörösmarty emlékeztetére — a fentiek alapján — nem mindig támaszkod-

hatott. Ilyenformán kétes esetekben kénytelen volt bizonyára a nyomtatott megjelenés időpontját tüntetni fel egyes esetekben keletkezési dátumként. Ezért kerülhetett a MM 1845—48.-ban, illetőleg 1847.-ben számos korábbi vers az 1828-as évbe, amikor Vörösmarty számos régebbi versét publikálta a *Koszorúban*. Toldynak emlékezete sem lehetett minden esetben csalhatatlan, Gyulai a *Pályalombok* kiadásakor Toldytól kért felvilágosításokat, „de ő már sokról megfeledkezett”. (ÖM 1884—85. VIII. k. 382. l.) Ez annál is feltűnőbb, mert itt Vörösmartynak olyan epigrammáiról volt szó, melyek az aurorások együtt vívott harcaira vonatkoznak! Itt persze az a sértődöttség is szerepet játszhatott, melyet Toldy érzett, mivel Deák nem őt bízta meg Vörösmarty munkáinak szerkesztésével. (L. előbb.)

Mindezek alapján a kéziratos füzet időközlése látszik megbízhatóbbnak. De itt is felmerülnek egyes nehézségek. A *Klivényi barátomhoz* c. episztolát mind az AV-kézirat, mind az MM 1822-re teszi, pedig ezt a költői levelet Vörösmarty 1821. július 3-án el is küldte Klivényinek, mint azt levelének az Akadémián őrzött kézirata igazolja. (229. sz. vers. jegyz.) A disztichonos *Búcsu* c. vers az 1823-as versek közt található a kéziratos füzetben, pedig ezt 1824 nyarán írta be egy könyvbe, melyet keletre induló barátjának, Maróthy Istvánnak ajándékozott, mint ez Toldynak a hányatott életű orientalista fölött tartott akadémiai emlékbeszédéből kiténik (Társalkodó 1848. 168. l.). Ennek az a magyarázata, hogy az AV-füzetekben főképp nem eredeti fogalmazványok találhatók, hanem már megköltött versek másolatai. A kézirat főleg tisztázat gyűjtemény, de vannak benne olyan darabok is, melyeket hihetőleg egyenesen ide írt bele — erre vall a sok javítás, áthúzás (főleg az 1826-os versek esetében).

Éppen ezért lássuk előbb a kéziratos füzetek beosztását, mert — mint láttuk előbb — a Széchényi Könyvtárban az *Apróbb versek* cím alatt jelzett kézirat több füzetből áll.

A kötetben három füzet különböztethető meg. Az elsőnek nincs címlapja, hanem mindjárt az évszám olvasható rajta: 1819., majd két vers következik, valószínűleg utólag bemásolva. Azután 1820-as évszám-jelzés és 11 vers, majd 1821-es jelöléssel újabb öt darab. Utána 1822-es évjelzéssel 29 költemény. A versek sorszámozva vannak, az első 1819-re datált darabtól kezdve 1-től 41-ig. (Az 1822-es anyagban négy versnek nincs sorszáma.) A következő füzet címlappal kezdődik, ezen ennyi olvasható: *Lyrái költés 1823 Vörösmarty Mihál*. Van benne 30 vers (26 sorszámozva). A harmadik füzetnek szintén van címlapja, rajta a felírás: *Apróbb Versezetek. Negyedik kötet. Írta Vörösmarty Mihál 1824/5*. A füzetben 26 vers van, sorszám nélkül, az utolsó nyolc darab már 1826-ból való.

Már ebből a leírásból is kiténik valami ellentmondás. A kézirat-kötet három füzetből áll, s az utolsó címlapján ez áll: *Apróbb Versezetek Negyedik kötet. Tehát eredetileg négy füzet lehetett, de csak három került Gyulai Pál adományából a Széchényi Könyvtárba*.

Nézzük most hát a füzetek anyagát, állandó párhuzamba állítva az MM beosztásával.

Az 1822-re datált versek közül egyéb források alapján datálható az év versei közül a 25. darab (a füzet számozása szerint 41.) *E*(gyed) *A*(ntal) *Plébánus urnak*: ezt az episztolát 1822. március 22-én küldötte el Egyednek. (Vty Lev.); az 1822-es évben a 27. *A' remény* (*A' reményhez a MM-ban*), ezt ugyancsak elküldte Egyednek 1822. ápr. 22-én (267. sz. versjegyz.) Ez utóbbi nem episztola, következésképpen régebben is keletkezhetett. Nos, a kiadásokban az említett versek a 29., illetőleg 22. helyet foglalják el az 1822-es csoportban, s előttük mind a kéziratban, mind a kiadásban kb. azonos darabok foglalnak helyet. Az Egyedhez írt episztolát mindkét gyűjteményben (a kéziratban és a kiadottban) a *T*[eslér] *barátomhoz* c. vers követi, mely tartalmilag szintén 1822 tavaszához kapcsolódik.

Utána a MM-ben még tíz vers van, melyek teljesen hiányoznak az *Apróbb Versek* füzetekből, s ezek közül több pontosabban datálható: az Egyedhez írt második episztola okt. 6. előttről való (ekkor ír rá ugyanis választ Egyed), a harmadik pedig októberből (ez válasz Egyed okt. 6-i levelére). A *Volt tanítványaimhoz* írt költeményből már tartalmi vonatkozások alapján is megállapítható (l. a 277. sz. vers jegyzetét), hogy Görbön készült az év végén.

Az 1822-es anyagot tekintve tehát a versek sorrendje a *Minden Munkáiban* nagyjában elfogadhatónak látszik. Az egyéb források vagy tárgyi vonatkozások révén az év elejére datálható versek előbbre vannak helyezve, mint a kimutathatólag az év második felében költöttek.

Az 1822-es anyag végén levő versek feltűnő módon hiányoznak az *Apróbb Versek* füzeteiből. Ezzel szemben a *Lyrái költés 1823* és az *Apróbb Versezetek 1824/5* füzetekben csaknem teljesen megtalálható a gyűjteményes kiadás anyaga.

Ezek szerint a kéziratban kötetből hiányzó füzet (l. előbb) az 1822 második felében írt verseket tartalmazhatta, az említett tíz darabot (köztük több hosszabb verset) és talán néhány olyan költeményt, mely Bajza és Toldy rendezésében előbbre került s a meglévő kéziratban nem szerepel (pl. *A' szánakodóhoz*, *A' gögös*, *A' hajnalhoz*, *Nefejejts*, *Egy széphez stb.*).

A *Minden Munkái* 1823-as versanyagának elrendezése már lényegesen bonyolultabb kérdéseket vet fel. Itt, sajnos, olyan konkrét adatok nem állnak rendelkezésünkre, mint 1822-ben az Egyed-levelekkel közvetlenül datálható versek. Mégis meggondolkodtató, hogy Vörösmarty ez évi lírai anyaga lezárult volna a görböi patvariáról írt versekkel? *A' patvarista* tárgyilag a júniusi „zöld árvíz”-hez kapcsolható, az *Egy czifrán készült meleg hüselőre* pedig a júliusvégi, augusztusi kánikulához. Ezek után csak *A' lanthoz* c. verset írta volna ez évben Vörösmarty, ha az MM beosztását időrendnek fogjuk fel. A *Búcsú* című (Szép Etelka, kit szivembe . . .) költeményt is Görbön írta volna még az említettek előtt, s ez a vers, melyben először nevezi meg nevén imádottját, s mely minden szavával a búcsúzás hangulatát üti meg, nem akkor keletkezett volna, mikor Vörösmarty lényegében végleg otthagya a tolnai vidéket, s a Perczel-fiúkkal Pestre utazott,

Börzsönybe legfeljebb rövid látogatásokra visszatérendő? A kéziratos füzet beosztása, mely ezt a verset az év lírai termésének végére helyezi, sokkal valószínűbbnek látszik. Itt viszont az a meggondolkoztató, hogy a görög-neves pásztori versek: *Dámon panasza*, *A' bátoratlan szerelem* (a lány neve eredetileg nem Lilla, hanem Fillis), *A' pásztor leányok*, *Myrtil és Daphne*, *A' hamis leányka* (a lány eredetileg Fillis, az ifjú Damon s csak később Zongor) a nyári patvarista versek után következnek.

Ismeretes ugyanis Kisfaludy Károlynak 1823. március 19-én Görbőre írt levele, melyben Vörösmartynak azt ajánlja, hogy verseibe „graecismus”-t szőjön. (L. a 279. sz. vers jegyz.) Vörösmarty, mint láttuk, valóban egész sorát alkotja meg 1823-ban a görögös pásztor-idilleknek. Nem valószínű, hogy Kisfaludy levelének kézhez vétele után hónapokkal később írta volna őket, a júniusi és a kánikulai patvarista versek megköltése után. Az viszont könnyen elképzelhető, hogy előbb külön lapra írta őket, az *Aurorába* való beküldésre gondolva, s csak később másolta be őket a *Lyrái Költés 1823* című füzetébe.

Az 1824-es *Aurorába* azután mégsem e „graecizált” verseket küldte be, hanem két régebbi költeményét: *A' völgyi lakost* és *A' szánakodóhoz*.

Hasonlóképpen utólagos másolás útján kerülhetett a 14. helyre az *Egy festett nefelejts alá* c. kis köszöntő, melynek címe a kéziratban — tartalma is erre vall — *Uj esztendőre*.

Az 1824-es évre vonatkozólag sem fogadható el a *Minden Munkái* sorrendje. Ez elsőnek a *Kis gyermek' halálára* c. verset teszi, pedig ezt a verset Perczel László 1824. dec. 14-én bekövetkezett halála alkalmával írta Vörösmarty. Utána van elhelyezve a *Sejítés*, pedig ez megjelent az 1825-ös *Aurorában*, mely 1824 novemberében már elhagyta a sajtót.

Hasonló módon nem tekinthető időrendinek a MM-ben az 1825-ös versek sorrendje. Az *Utóhang Cserhalomhoz* — mely az 1825 júniusában megírt eposz kéziratán ott olvasható — megelőzik a Börzsönyben írt őszi versek; így a költő által sajátkezűleg okt. 10-re datált *Börzsönyben* és *A' búcsúzó*. Ezek mögé helyezte el Bajza és Toldy az *Árpád' emeltetése* és az *András és Béla* c. költeményeket, melyek megjelentek az 1826-os *Aurorában*, erről pedig tudjuk, — Vörösmartynak Stettnerhez aug. 2-án írt leveléből — hogy 1825 augusztusában már elkészült.

Az *Apróbb Verszetek 1824/5* címet viselő kéziratos füzetben a címlap datálásán kívül nincs külön évszám-jelzés. A versek sorrendje azonban eligazít. A füzet elején ugyanis azok a versek találhatók, melyeket a MM is mint 1824-ben írt költeményeket sorol fel. A *Kis gyermek' halálára* itt a második, ami szintén nehezen hihető. Az 1825-ös anyag a kéziratos füzetben viszont kb. megfelel az egyéb adatok tanúságának.

A füzetben — a címlap ellenére — az 1826-os lírai termést is megtaláljuk (a *Kérelem* kivételével). Ezek között több van, amely fogalmazványjellegű, sok bennük a javítás, a változat. A *Helvíla'*

halálán (a kéziratban *Jegyes' halálán*) c. verssel kezdődnek, s utána következik még hat darab. A *Helvila' halálánról* már írtuk, hogy 1826. jan. 2-án e megjegyzéssel küldte Vörösmarty Stettnerhez: „épen ma csináltam”. *A' plagiárius* is itt szerepel, mely Bors Sámuel 1826-ban elkövetett és leleplezett plágiumáról szól, *A' sziv' temetése* pedig e dátumjelölő cím alatt található a kéziratot füzetben: 1826. 6. *Junius*.

Mindezek alapján a kéziratot füzetek sorrendje látszik megbízhatóbbnak az éveken-belüli kronológia szempontjából, mint a gyűjteményes kiadás. Hozzá kell tennünk azonban, hogy az AV-füzetekben a legtöbb vers tisztázat-jellege, mely — esetleg — későbbi bemásolást feltételez, kissé zavarja az időrendet.

Ebben a kiadásban a következőképpen jártunk el:

A' pókfi és szűnyog c. verset a kéziratot füzet 1820-ra, a gyűjteményes kiadás 1821-re teszi *A' hajdani nemesség' emléke* c. vers mögé. Minthogy az irodalmi köztudat *A' pókfi és szűnyog* c. fabulát már nem tekinti zsengeknek, az 1821-es versek közé vittük fel a MM szerint, de a kéziratnak megfelelően régiebbnek, mint *A' hajdani nemesség' emléké*t.

Minthogy az 1822-es évben az egyéb adatok nem mondtak ellen a MM sorrendjének, meghagytuk e sorrendet, annál is inkább, mert feltűnően sok ez évből való vers nincs meg a kéziratban. (1822-es verseket tartalmazhatott az elveszett füzet.)

1823-tól kezdve a kézirat sorrendjét követjük a következő módosításokkal:

1823-ban előre vettük az újévi verset (*Egy festett nefelejts alá*), az AV-füzetekben nem szereplő és az év kezdetére vonatkozó *A' fellegekhez* c. költeményt, s a graecizált pásztor-verseket a kifejtett elgondolás alapján.

1824-ben a *Kis gyermek' halálára* c. vers az évi termés végére került.

A Maróthyhoz írt *Búcsut* az 1824-es anyagba tettük.

Az *Utóhang Cserhalomhoz* a kézirat rendjével ellentétben az *Országgyűlésről* írt epigramma elé került. Az *Utóhang* fogalmazványa (sok javítással) az eposz kéziratán található, az *Apróbb Versezetek* füzetbe már csak letisztázta a szövegét, így kerülhetett a júniusban írt vers hátrább. Az *Országgyűlésről* pedig alig írhatott epigrammát az azt összehívó rendelet királyi aláírása (1825. július 3.) előtt.

Feltűnő, hogy több vers, mely a MM-ban 1828-ra van datálva, a kéziratban lényegesen régiebbnek szerepel: *A' szerelmes, Helvila' halálán, A' szemek*. Vörösmarty ezeket az előbb írt verseket a *Koszorú* 1828-as folyamában jelentette meg más ebben az évben írtakkal együtt. Innen eredhet a gyűjteményes kiadásokban a téves datálás.

* * *

Vörösmarty helyesírása 1821-től kezdve lényegében a kor szokását követi. Betűösszevonásokkal nem találkozunk többé nála, e korszakban a feltűnőbb eltérések a későbbi kötetek helyesírásától: az

-e kérdőszó kötőjel nélküli kapcsolása, az *és* 's kötőszók előtt a vessző minden esetben való használata.

Versoraikat általában kisbetűvel kezdi, csak mondatkezdés esetében találunk nagybetűt. 1825 felé ez a szokása ingadozóvá válik, ismét a nagybetűs verskezdés kezd uralkodni, de egyenlőre még következtelenül.

Kézírását változatlanul a szépen kiírt gyöngybetűk jellemzik, különösen a másolatokban persze, de 1825-től kezdve megjelenik egy szálasabb betűvonás, egy határozottabb és kevésbé gondos vonalvezetés. Vörösmarty írása ekkor eléggé megkülönbözteti a nagy- és kis kezdőbetűket, de nem minden esetben. Némelykor ő is csak nagyobb alakú kisbetűvel jelöli a nagy kezdőbetűt. Különösen elmosódó a kis *s* és nagy *S* közötti különbség.

* * *

Végezetül köszönetet mondok kartársaimnak, Mezei Mártának és Német Józsefnek, akik a kéziratok pontos másolásával igen nagymértékben megkönnyítették munkámat, és a szakirodalom összegyűjtésében is segítségemre voltak, továbbá Töttösi Csaba egyetemi tanársegédnek, aki Vörösmarty latin verseinek és általában a kiadásban szereplő latin szövegeknek a kéziratokban való ellenőrzését és magyarra való fordítását végezte.

A költemények megzenésítésére vonatkozó adatokat Soukoly István tanár, zenetörténész gyűjtötte és állította össze.

Az idegen nyelvi fordításokra vonatkozó adatok legnagyobb részét Demeter Tibornak, a Magyar Irodalomtörténeti Intézet bibliográfiai osztályán őrzött nagy bibliográfiájából vettük (Magyar Irodalom Idegen Nyelven).

VI. Összehasonlító táblázat

az AV-kézirat a MM 1845—48. és jelen kiadásunk versanyaga közt

AV-kézirat	MM 1845—48.	Jelen kiadásunk
1818 36. Atyám sírjához (az 1822. évi anyagban e jelzéssel: régi. L. ott is.)	1818 Atyám' sírjához	1815—1818 1—174. sz. versek
1819 1. Hová rohantok ... (A' korcsokhoz) 2. K. Barátomhoz (Klivényihez)	1819 A' korcsokhoz Klivényihez	1819 175—203. sz. versek
1820 3. Sonett 4. Kútírás 5. Az elmenőhöz 6. Egy korán haló végszava 7. A' ki nem tud ... 8. Fölkerestem nagy zajában (A' bujdosó) 9. A' szerelmes 10. A' Pökfi és szunyog 11. Hajt keservem (A' gyöttrődő) 12. Az életgyülölő kettős panasza 13. Az életgyülölő kettős panasza 2.	1820 Sonett Kútírás Az elmenőhöz A' bujdosó A' szerelmes A' gyöttrődő	1820 204. T. Czinke Úrnak 205. A' régi üdők emlékezete 206. Hucskó 207. Sonett 208. Kútírás 209. Egy Váras, és Pásztorleány 210. Pórdal 211. Az elmenőhöz 212. Egy korán haló végszava 213. [A' ki nem tud ...] 214. A' bujdosó 215. A' szerelmes 216. A' gyöttrődő

AV-kézirat	MM 1845—48.	Jelen kiadásunk
<p>1820</p> <p>14. A' hajdani nemesség' emléke 15. A' völgyi lakos 16. Fogadd el... 17. Az elhaló remény 18. Ídához</p>	<p>1820</p> <p>217. [A' jövőnek szép reményit...] 218. Az életgyülmönnek kettős pana- sza 219. [Rabulához] 220. [Az Ifjúság és Ártatlanság] 221. [Csendes volt az idő...]</p>	<p>1820</p> <p>217. [A' jövőnek szép reményit...] 218. Az életgyülmönnek kettős pana- sza 219. [Rabulához] 220. [Az Ifjúság és Ártatlanság] 221. [Csendes volt az idő...]</p>
<p>1821</p> <p>A' hajdani nemesség' emléke A' völgyi lakos Emmihez Ídához Az elhaló remény</p>	<p>1821</p> <p>222. A' pókfi és szúnyog 223. A' hajdani nemesség' emléke 224. A' szittyá gyermekek 225. A' völgyi lakos 226. [Fereteg dül...] 227. Emmihez 228. Ídához 229. Klivényi barátomhoz 230. Az elhaló remény 231. Az 1821-diki tél</p>	<p>1821</p> <p>222. A' pókfi és szúnyog 223. A' hajdani nemesség' emléke 224. A' szittyá gyermekek 225. A' völgyi lakos 226. [Fereteg dül...] 227. Emmihez 228. Ídához 229. Klivényi barátomhoz 230. Az elhaló remény 231. Az 1821-diki tél</p>
<p>1822</p> <p>A' zivatar Az ifju vitéz Alku a' természettel A' bujdosó gyilkos A' búszorú A' bús vándor</p>	<p>1822</p> <p>232. A' zivatar 233. [Mig gondok nélkül...] 234. Az ifju vitéz 235. Alku a' természettel 236. A' bujdosó gyilkos 237. A' bús vándor</p>	<p>1822</p> <p>232. A' zivatar 233. [Mig gondok nélkül...] 234. Az ifju vitéz 235. Alku a' természettel 236. A' bujdosó gyilkos 237. A' bús vándor</p>

AV-kézirat	MM 1845—48.	Jelen kiadásunk
1822 25. A' csendes haló 26. Az Isteni jószág 27. A' hamis alvó 28. Rákóczy Bercsényinél Lengyel országban 1. Kezdj buzgón ... 2. Láttad-e ... 3. Epret eszik ... 29. K. Barátomhoz 30. Szerelmesek 31. Szigetvár 32. Magamhoz (Lelkemhez) 33. Almam a' csalfák ... (Álom és való) 34. Meddig vezérlitek ... (Remény s emlékezet) 35. Bucszó 36. Atyám' sírjához (régí) 37. Csüggedő mell ... (Az elhagyott) Képzetek (Aludjatok szép álmain ... egy szakasza) 38. Jolához 39. Tanítványaimhoz (1. 2. 3.) (Gnomák) 40. A' B. (bonyhádi) erdőben	1822 Szomorú biztatás A' csendes haló A' koszorú A' hamis alvó Álom és való Remény 's emlékezet Egy széphez Nefeletts Gnomák. Kettő Szigetvár Klivényi barátomhoz A' csalogányhoz Lelkemhez Szerelmesek Villidal A' reményhez A' gögös A' szánakodóhoz A' hajnalhoz A' bonyhádi erdőben Bucszó A' szellőhöz Egyed Antalhoz (Elhagyasz...) T... barátomhoz Angyal Bandilhoz	1822 238. Az elhagyott 239. Szomorú biztatás 240. A' csendes haló 241. Az isteni jószág 242. A' koszorú 243. A' hamis alvó 244. Rákóczy Bercsényinél Lengyel országban 245. Álom és való 246. Remény 's emlékezet 247. Egy széphez 248. Nefeletts 249. Gnomák 1—3. 250. [Epret eszik Miklós ...] 251. Szigetvár 252. A' csalogányhoz 253. Lelkemhez 254. Szerelmesek 255. Villidal 256. A' reményhez 257. A' gögös 258. A gyöttrődő 259. A' szánakodóhoz 260. A' hajnalhoz 261. [Élítője életemnek ...] 262. [Majd meglássuk-Uram ...]

AV-kézirat	MM 1845—48.	Jelen kiadásunk
<p>1822</p> <p>41. E. A. Plebanus urnak (Egyed Antalhoz. Elhagysz, elhagynak...)</p> <p>42. T. (Tesslér) Barátomhoz Egy barna csufolódó tréfásra A' remény (A' reményhez) A' csalogányhoz</p>	<p>1822</p> <p>Névnapi köszöntés Virág Benedekhez Egyed Antalhoz Tesslér barátomhoz Új kinok Egyedhez Volt tanítványaimhoz Toldy Csepelben A' juhász és bojtár</p>	<p>1822</p> <p>263. [Aludjatok szép álmaim...]</p> <p>264. Jólához</p> <p>265. A' bonyhádi erdőben</p> <p>266. Bucsuzó</p> <p>267. Egyed Antalhoz (Elhagysz, elhagynak...)</p> <p>268. T[esslér] barátomhoz</p> <p>269. Egy barna csufolódó tréfásra</p> <p>270. Anyal Bandihoz</p> <p>271. Névnapi köszöntés</p> <p>272. Virág Benedekhez</p> <p>273. Egyed Antalhoz (Mint vagy Egyed...)</p> <p>274. Tesslér barátomhoz</p> <p>275. Új kinok</p> <p>276. Egyedhez</p> <p>277. Volt tanítványaimhoz</p> <p>278. Toldy Csepelben</p> <p>279. A' juhász és bojtár</p> <p>280. Helvilához</p>
<p>1823</p> <p><i>Lyrai holtás 1823.</i></p> <p>1. Fehérvár</p> <p>2. A' három egyesült fejedelmekre</p>	<p>1823</p> <p>A' pásztor leányok Myrtilt és Daphne A' szerelmetlen A' hamis leányka</p>	<p>1823</p> <p>281. Egy festett nefelejts alá</p> <p>282. A' fellegekhez</p> <p>283. Dámon panasza</p> <p>284. A' pásztor leányok</p>

AV-kézirat	MM 1845—48.	Jelen kiadásunk
<p>1823</p> <p>3. Egy barátom kérésére (Czenzihez)</p> <p>4. A' Templomba záratásomkor</p> <p>5. Töredék (A' tűnődő egy szakasza)</p> <p>6. Jeszenszky Miklós barátomhoz</p> <p>7. Enyelgés (A' patvarista)</p> <p>8. Egy czifrán készült meleg hüselőre</p> <p>9. Dámon panasza</p> <p>10. A' båtortalan szerelem</p> <p>11. A' pásztor leányok</p> <p>12. Myrtill, Datne</p> <p>13. Zótmund</p> <p>14. Új esztendőre (Egy festett nefelejts alá)</p> <p>15. A' szép virág</p> <p>16. A' hamis leányka</p> <p>17. A' tűnődő hajós (A' tűnődő)</p> <p>18. Lantomhoz</p> <p>19. Hasztalan van olvasásom (A' szerelmes)</p> <p>20. Martialisból (Arria) Hal-ál (Rejtett szó) Byronból (Emlékkönyvbe)</p> <p>21. Szebb az asszony, ha hamis</p> <p>22. Ártatlan lány' éneke</p>	<p>1823</p> <p>A' fellegekhez</p> <p>Egy festett nefelejts alá</p> <p>A' båtortalan szerelmes</p> <p>Éjjel</p> <p>A' hitlen</p> <p>Búcsú</p> <p>Fehérvár</p> <p>Jeszenszky Miklóshoz</p> <p>Zótmund</p> <p>Arria. Martialisból</p> <p>Emlékkönyvbe. Byronból</p> <p>Ártatlan lány' éneke</p> <p>A' virág</p> <p>Czenzihez</p> <p>Rejtett-szó</p> <p>A' patvarista</p> <p>Egy czifrán készült meleg hüselőre</p> <p>A' lanthoz</p>	<p>1823</p> <p>285. Myrtill és Daphne</p> <p>286. A' båtortalan szerelem</p> <p>287. A' hamis leányka</p> <p>288. Fehérvár</p> <p>289. A' három egyesült fejedelmekre</p> <p>290. Czenzihez</p> <p>291. A' templomba záratásomkor</p> <p>292. Jeszenszky Miklóshoz</p> <p>293. A' patvarista</p> <p>294. Egy czifrán készült meleg hüselőre</p> <p>295. Zótmund</p> <p>296. A' virág</p> <p>297. A' lanthoz</p> <p>298. A' szerelmes (Hasztalan van olvasásom...)</p> <p>299. A' tűnődő</p> <p>300. Arria</p> <p>301. Nándorról</p> <p>302. Rejtett-szó</p> <p>303. Emlékkönyvbe (Byronból)</p> <p>304. Szebb az Asszony, ha hamis</p> <p>305. Ártatlan lány' éneke</p> <p>306. Mostani szép vers, és fellengős</p> <p>307. A' hitlen</p> <p>308. Búcsú (Szép Ételka, kit szivembe...)</p>

A V-kézirat	MM 1845—48.	Jelen kiadásunk
<p>1823</p> <p>23. Mostani szép vers és fellengős 24. Láttam, megindult a' tavasz (A' hitlen)</p> <p>25. Búcsú (Vesszen el a' ki re- meg...)</p> <p>26. Fenn már a' hold (Éjjel) Búcsú (Szép Ételka kit szívem- be...)</p>	<p>1823</p> <p>309. Éjjel 310. A' bűnös sírverse</p>	<p>1823</p> <p>309. Éjjel 310. A' bűnös sírverse</p>
<p>1824—26</p> <p><i>Apróbb versek 1824/5</i></p> <p>Az imádkozóhoz Egy kis gyermek halálára Álom A' gyáva gonosz Meggyógyít az üdő (A legjobb orvos) Csaba (szerelme) Mese (A' farkas) Árpád' emeltetése A' szellőöz A' ki ha Plutónál... Or. Gyülés Cserhalomhoz (Utóhang...) A' szép leány I. II. Börzsönyben</p>	<p>1824</p> <p>Kis gyermek' halálára Az imádkozóhoz A' szép virág Álom A' tüdőző Sejtés A' gyáva gonosz A' legjobb orvos A' farkas Csaba' szerelme</p>	<p>1824</p> <p>311. Az imádkozóhoz 312. Álom 313. Sejtés 314. A' gyáva gonosz 315. A' legjobb orvos 316. Búcsú (Vesszen el a' ki re meg küszöbén túlmenni...] 317. A' farkas 318. Kis gyermek' halálára 319. Csaba' szerelme</p>
<p>1825</p> <p>A' szép leány Földi menny Börzsönyben A' bucsuzó</p>	<p>1825</p> <p>320. Árpád' emeltetése 321. A' szellőöz 322. A' szép leány 323. Utóhang Cserhalomhoz</p>	<p>1825</p> <p>320. Árpád' emeltetése 321. A' szellőöz 322. A' szép leány 323. Utóhang Cserhalomhoz</p>

A V-kézirat	MM 1845—48.	Jelen kiadásunk
1824—26 Mint kit a halál hatalma (A' bucsuzó) Mennyet kell ... (Földi menny) Jegyes' halálán (Helvila' halálán) Melly vad az ... (A' szép virág) Martialis után Bors, hogy munkáját ... 1—3. (A' plagárius) Szép szemek 1826. 6 Junius. (A' szív' temetése) Mikes' bűja A' bűnös sírverse (régí)	1825 Martialis után A' plagárius. Kettő Útóhang Cserhalomhoz Árpád' emeltetése András és Béla	1825 324. András és Béla 325. [A' ki ha Plútónál...] 326. Országgyűlés 327. Börzsönyben 328. A' bucsuzó 329. A' szerelmetlen 330. Földi menny
1826 Mikes' bűja A' szív' temetése Csák Kérelem	1826 331. Helvila' halálán 332. A' szép virág 333. Martialis után 334. A' plagárius 335. A' szemek 336. A' szív' temetése 337. Mikes' bűja 338. Csák 339. Kérelem 340. [Korpádi dala]	1826 331. Helvila' halálán 332. A' szép virág 333. Martialis után 334. A' plagárius 335. A' szemek 336. A' szív' temetése 337. Mikes' bűja 338. Csák 339. Kérelem 340. [Korpádi dala]
1827 A' magyar költő	1827 A' magyar költő	1827 A' magyar költő
1828 Verskoszorú	1828 Verskoszorú	1828 Verskoszorú

AV-kézirat	MM 1845—48.	Jelen kiadásunk
	1828 Helvilához Turi' nője Zrínyi Helvila' halálán K. Matild' dala A' haldokló leány A' szerelmes A' szemek Párja nincs A' gyász kendő Szilágyi és Hajmási	

VÖRÖSMARTY AUTOBIOGRÁFIAI TÖREDÉKEI

Vörösmarty Mihálytól avtographiai Töredékek.

Születtem 1800 eszt. Dec. 1-én.

1811 Nov. mentem Velenczéről Fehérvárra

1816-diki Novemberben Fehérvárról Pestre Hatodik iskolára.

1817 Nov. jutottam a' Perczelekhez Pesten.

5 1820 Nov. Mentem Börzsönybe ugyan a'
Perczelekkel

1822 Nov. Mentem Görbőre Csehfalvayhoz

1823 Nov. Viszsa a' Perczelekkel Pestre.

10 1823 Telén irtam Zsigmond szomorú
Játékot ötös jambusban öt Szakaszban

1823/4 irtam Zalán futását mintegy
11 hónap alatt.

1822 irtam a' Hűség diadalmát Hex. és Jamb. vegyest.

15 1821/2 irtam *Salamon* szomorú játékot
jambusokban öt szakaszban.

1821 irtam *Ypsilon háborút* 2 Fölvo-
násban, megjobbítottam 1824dikben

1824 irtam az *elkeseredett deákot* 3 szakasz-
ban, folyó beszédben mint az *Y Háborút*.

20 Születésem történt Ns Fehérvármege' Nyék nevű helységeben 1800 diki December 1° napján. Atyám, Vörösmarty Mihál, Mgs Gróf Nádasdynak Nyéki jószágában uradalmi tiszt volt 15 esztendeig, azután Velenczén árendássá lett. Csekély tehetsége szerént elég gondosan nevelt, 's tanítatott. Fehérvárott 4 esztendeig, az ötödikben már tanítgatásból éltem, 's élek még mostan is. Öt esztendőt Fehérvárott töltöttem, hatodikban Pestre hozott Atyám, hol öt azon esztendőben el is vesztettem. Nevezetesebb változás az életem' folytában, hogy 1818 dikban Ts Perczel Sándor Úr házához jutottam. Itt, három fiait tanítván, végeztem el a' Philosophiát három esztendő alatt, azután, hogy lement 30 Börzsönybe Tolna vármegyei' jószágába lakni, lementem én is, és fiait a' 2 dik 3dik és 4dik iskolai tudományokra tanítottam, 's magam is tanultam az első évi törvényt. Ez volt legveszélyesebb, és szomorúbb esztendőm. Még egy esztendőt töltöttem hasonló foglalatosságban; de kevesebb bajjal. Ezen két esztendő alatt elvégezvén a' törvényt, törvény gyakorlásra mentem Ts Csefalvay Ferencz Tolna Vármegyei első al-Ispányhoz, ugyan csak Perczel Sándor Úr ajánlásából. Lakásom Görbőn volt. Onnan ismét Pestre jöttem Perczel Sándor Úr' fiaival, 's itt a' Ts királyi 40 Táblánál Sz. Márton olta hites Jegyző vagyok.

Ez lenne röviden külső rende életemnek. Irói kezdetemre nézve azt kell megjegyeznem, hogy még kis deák koromban igen megkedveltem a' római mértékű versek' hangjait, 's a' pusztá hang után már akkor kezdettem deák verseket írkalni. A' 4dik 45 Grammaticában rimes két sorú verseket irtam egy barátom ellen;

Rhetor koromban pedig, minekutána Édes Gergely keserveit olvasnám, Udvardi nevű barátommal kezdettem Római mértékre magyar verseket írni. Nem tudtam még ekkor, hogy egybek is vannak, egyedül Édes Gergelyt forgattam, 's igen megörültem, hogy a' magyar nyelv olly könnyen perdült Római rend szerént. A' hatodik Iskolában már jobb könyveket olvastam. Baróti Aeneisét, Rájnis Elogáit, 's Virág Horatiusi leveleit, 's némelly ódáit, 'a' mi kiváltképen megtetszett tisztasága, 's könnyűsége miatt. Olvastam nagy örömmel Révayt is. Ekkor minden gyakorlásom abban állott, hogy magyar Elegiákat irtam, 's némelly Epigrammákat. Még ez többnyire száraz verselés volt.

Későbbben ösmerkedtem Egyed; és Teslér Pap urakkal Bonyhádön. Ezek közölték velem az Erdélyi Múzeumot, Kazinczy munkáit, és egyebeket. Lassanként érezni kezdettem a' költés' belső erejét, 's arra törekedtem munkáimmal. Most készültek némelly ódáim, 's apróbb színjátékaim; de egy sem elvégezve. Teslér' biztatása, és Kisfaludy Karol' darabjainak előadása megkedveltették velem a' színjátékokat. Harmad évi Philosophus koromban kezdettem el *Salamon* nevű színjátékomat, melyet Börzsönyben azon bajos esztendőben végeztem el. Ez ötös jambusokban vagyon. Azután irtam a' *Hűség diadalmát* a' Villi rege szerént Hexameterben, és jámbusokban. Görbői lakásomban írtam félesztendő alatt *Zsigmond* nevű színjátékomat ötös jambusokban. Ugyan ott kezdettem el *Zalán futását* Hexameterben, melyet nem egészen egy esztendő alatt el is végeztem. Irtam ezeken kívül 2 víg Játékot. „*Ypsylon háború*, és *Elbúsult deák*” nevek alatt.

A' Tudományos Gyűjteményben megjelent két levelem egyik Virághoz, másik a' Perczel Íjzshoz Görbőről, elég hibásan nyomtatva, és a' Redactortól emberül kiczifrázva. Ezeken kívül az Aurórában két ének.

Most Kontot készítem a' játék szinre ötös Jambusokban.

Jegyzet az Avtobiographiai Töredékek-hez.

Kézirat

MTA LK II. 130—134. Két papírlap összehajtogatásából keletkezett négylapos kis füzetben. Az egyik lap 23,5 × 19,5 cm, a másik 23 × 18 cm. Vízjel: bordázott. A vázlat a 130. recton, 130. verso üres.

Megjelenés

MM 1863—64. XII. k. 537—540. 1. — ÖM 1884—85. VIII. k. 384—386. 1. — LUKÁCSY—BALASSA 10—11. 1.

Kiadásunk alapja a kézirat.

Ezeket az önéletrajzi töredékeket és jegyzeteket Vörösmarty 1824-ben készítette Stettner (Zádor) György kérésére (ÖM 1884—85.

VIII. 384. 1.). Zádor ezek alapján állította össze Vörösmarty életrajzát Kazinczy számára, és küldte el a széphalmi mesternek Világosváron, 1825. dec. 25-én írt levelében (KazLev 19. k. 492—494. l.).

A kézirat végén ez olvasható: „Vörösmarty Béla Ő Méltóságának legmélyebb tisztelettel felajánlja 1900. augusztus 16.-án A nagyváradai prémontrei főgymnasium tanártestülete.”

Már jeleztük, hogy a Zádor őrzötte Vörösmarty-kéziratok nagy része a nagyváradai premontrei gimnázium könyvtárába került (Bevezetés. Vörösmarty Mihály műveinek gyűjteményes kiadásairól. II. A.). Úgy látszik, Zádor megengedte Gyulainak az önéletrajzi töredékek lemásolását, s így kerültek be Gyulai Pál kiadásainak jegyzetapparátusába; holott a Zádor halála után a nagyváradai premontreiekhez került Vörösmarty-anyag legnagyobb része csak 1826-ban Brisits közlése folytán lett ismeretessé.

Javítások, változatok a kéziratban

3. 1816 (jav. 1815-ből) 4. 1817 (jav. 1816-ból) 5. 1820 (jav. 1819-ből)
7. 1822 (jav. 1821-ből) 65. végeztem el. <Azután irtam> (áth.)
71. 2 vig Játékot. (jav. ebből: egy vig Játékot.)

JEGYZETEK AZ IFJÚKORI KÖLTEMÉNYEKHEZ

1—12. SZ. VERSEK

Ezek a versek látszanak Vörösmarty legrégebb reánk maradt költeményeinek. 1—9. sz. kézírata: MTA LK II. 58, 58/a. A bőrbe-kötött kéziratkötetnek ez a lapja egy kettéhajtott 19 cm × 11 cm nagyságú megsárgult kartonlap, első három oldalán olvashatók igen szép írással, ugyanazon tintával írva az említett versek. Sorrendjüket követi a jelen kiadás.

A 10—12. sz. versek a kéziratkötetben (kolligátumban) az 55/a és 55/b lapszámon találhatók. Ez egy kettéhajtott, 20 cm × 13 cm nagyságú elsárgult puha lap: első három oldalára vannak írva az említett versek, a 10. és 11. számú ugyanolyan tintával mint az 1—9. számúak. A 12. számú (*K: Uram Atyám Neve Napjára.*) halványabb tintával, de ugyanazzal az írással készült, hihetőleg valamivel később írta a költő.

Hogy Vörösmarty Mihály igen korán kezdett verselni, erről öcsésének, Jánosnak Csajághy Laurához írt emlékező levele tanúskodik: „Már második grammatista korában falakra, kis darab papirokra írkált verseket, de azokat azonnal le is törülte, hogy olvashatók ne legyenek. Sokszor, már nagyobb korában nagyobb papirosokra írt, és azokat labdázásnál szavalgatta. Játosztársai kérték, hogy olvassná el nekik, vagy adná nekik olvasni, visszaadnák, de azt nem tette soha. Történt, hogy lefogták, hogy majd erővel kiveszik zsebéből vagy kezéből. Minden erejét megfeszítette ilyenkor, és addig küzdött, míg tőlük szabadult, és eltépte írását oly kis darabokra, hogy abból senki sem olvashatott.” (BRISITS: Adalékok Vörösmarty Mihály életéhez és munkásságához. ItK 1931. 59. l. Kézirat: MTA Vty Lev.)

Vörösmarty az „Avtobiographiai Töredékek”-ben (MTA LK II. 130—134. l.) pedig ezt írja: „Írói kezdetemre nézve azt kell megjegyezniem, hogy még kis deák koromban igen megkedveltem a római mértékű versek hangjait, 's a' pusztá hang után már akkor kezdettem deák verseket írkálni. A' 4dik Grammaticában rimes két soru verseket irtam egy barátom ellen; Rhetor koromban pedig, minekutána Édes Gergely keserveit olvasnám, Udvardi nevű barátommal kezdettem Római mértékre magyar verseket írni. Nem tudtam még ekkor, hogy egyebek is vannak, egyedül Édes Gergelyt forgattam, s igen megörültem, hogy a' magyar nyelv olly könnyen perült Római rend szerént.”

A költő által említett korai rimes deák versek nem maradtak ránk, az 1–12. szám alatt közölt darabok minden valószínűség szerint rhétor korában Édes Gergely *Keserveinek* hatása alatt készültek. Erre vall a versek kezdetlegességén kívül a leoninus sorok gyakori előfordulása.

Édes Gergely említett kötetében (ÉDES GERGELY: *Keservei* és nyájjaskodásai. Vátzonn. MáramarossiGottlieb Antal betűivel. 1803) 23 darab leoninus vers van. Vörösmarty szóbanforgó versei közül egyik sem végig leoninus, a 11. sz. majdnem az, a többiben csak előfordulnak leoninus sorok (1. sz. vers 2. sora; 2. sz. vers 2. sora; 4. sz. vers 10. sora; 6. sz. vers 5. és 7. sora; 7. sz. vers 1. sora; 8. sz. vers 3. és 4. sora; 10. sz. vers 7. 8. 9. sora; 11. sz. vers 1. 2. 3. 4. 7. 8. 9. 10. és 11. sora; 12. sz. vers 4. és 22. sora). VÖ. MOSONYI JÓZSEF: Az ifjú Vörösmarty.

A versek közül az 1–11. darabot valószínűleg 1816-ban Székesfehérvárt írta Vörösmarty. Ekkor végezte ugyanis, az 1815–16. tanévben a retorikai osztályt (első Humanitas év) a székesfehérvári ciszterciták gimnáziumában. Minthogy a tanév novemberben kezdődött és szeptemberig tartott, valószínűbb az 1816-os év, annál is inkább, mert a *K: Úram Atyám Neve Napjára* írt költeményt hihetőleg otthon írta Nyéken 1816. szeptember 29-re, Mihály napjára. Bártfay naplójából (OSzK 1122./Quart. Hung.) tudjuk, hogy a költő is ekkor tartotta nevenapját: „Felmenénk Vörösmartyhoz, Mihály napot köszönteni, megajándékozott újabb III. kötetével,” olvassuk 1840. IX. 28-ra bejegyezve (IX. k. 6. l.); „Vörösmartyhoz menék Mihály nap köszöntésre, de nem vala honn.” írja Bártfay 1839. IX. 28-án Mihály nap előestéjén (VI. k. 14. l.).

A verset bevezető természeti kép is őszre utal. Ezen okból a puha lapra írt 10.–12. sz. versek valószínűleg későbbiek, mint a kartonlapra írottak. Erre vall különben a fejlettebb kifejező készség és technika is.

BRISITS szerint (Kiadatlan. 15. l.) Vörösmartyt a tantervben, az 1806-os Ratio Educationisban foglalt utasítások indították el verselő útján. Viszont a költő előbb idézett saját nyilatkozata inkább arra utal, hogy az iskolai élmények hatása alatt, de nem iskolai feladatként kezdte a latin verselést, a magyart pedig Édes Gergely példáján felbuzdulva (MOSONYI 7. l.). Ugyanakkor meg kell jegyeznünk, hogy a 4. 6. 8. 10. 11. olyan jellegűek, mintha iskolai dolgozatok versbe foglalásai lennének, hasonlóképpen iskolai szellemű a két latin epigramma (3. 7.).

Mosonyi találoán mutat rá, hogy Édesnek a magyar nyelvet dicsőítő versei (ÉDES GERGELY: Id. m. II. könyv 2. és 3. keserv) is nagy hatással lehettek az ifjú Vörösmartyra, s ezek közvetítették a felvilágosodás korának az anyanyelv iránti lelkesedését számára.

A II. könyv 3. keservében ilyen lendületes vallomásokat olvashatunk:

Édes anyám és hiv nevelőm a' tiszta Magyar nyelv
 A' melyenn Eleink szálltanak, édes anyám.
 Édes anyám mellyenn kinevezni tanultam először
 A' dolgok neveit 's képeit, édes anyám
 Édes anyám a' melly emlőin gyenge gerezdként
 Függyve nevelt s gonddal tartafel édes anyám.
 Édes anyám a' melly két térdeit adta legelső
 Zsámolyomul, nyújtván karjait; édes anyám.
 Édes anyám a' melly a tejjel kezdte szerelmét
 Éreztetni velem; szüntelen édes anyám.
 Édes anyám a' melly daliás formára ruházzván
 Adta Magyar nevemet; szüntelen édes anyám.
 Édes anyám a' melly vérénn szerzette Hazámat
 S termő lakhelyemet; szüntelen édes anyám.
 Édes anyám a' melly soha gondoskodni felőlem
 Élvénn meg nem szűnt; szüntelen édes anyám.
 Édes anyám a' melly a' Muzsák' gondos ölébenn
 Kerti babérjaival felkoszoruzta fejem'.
 Illyen anyám s nevelőm lévén a tiszta Magyar nyelv,
 Ugy mint a' mellynek mostis örülök igen.
 Mint fogom én valljon lefizetni szerelme' jutalmát?
 Hátt már mind ezekért hólttig adóssa legyek?
 Hátt? mint édes anyám' leghivebb gyermeke, vérig
 Lenni ne kívánnék tiszteletére neki?

A verset Édes Gergely 1788-ra datálta, tehát így a különben gyenge tehetségű költő a magyar felvilágosodás nyelvi programját közvetítette a diákember Vörösmartyhoz. A vers folytatásában így határozza meg az anyanyelv jelentőségét:

... de miért hátt mindenik őrizi nyelvét
 Hogyha kivált az egész nemzet eszére jöve?
 És ha világosodás elméjek' Egére derültfel,
 Mért dolgoznak azok nemzeti nyelveikenn?
 Nemdenem érzik jól, hogy az ó nemzetjeiket eggy nyelv
 Tészi kiváltképpen, mellyel az élni szokott?
 A' teszi híressé, nagygyá 's mintegy örökössé
 A' földönn mellyenn megtelepedni talált.
 Hát mi nem éreznénk 's nem akarnánk tudni hogy a' nyelv
 Tartjafel a' népnek nemzeti bélyegeit?

A magyar nyelv művelésének kérdése szerepel még az I. könyv XVIII. keservében és a II. könyv VIII. keservében is.

Így ennek a középszerű poétának jutott az a szerep, hogy a magyar verselés iránti kedvet először fellobbantsa a 15 éves Vörösmarty lelkében. A következő tanévben Vörösmarty tehetségesebb írókkal is megismerkedett s ízlése is tisztult.

Az 1–12. sz. verseket Brisitsnél mint Pesten írottakat találjuk. Már előbb kifejtettük, hogy ezeket az 1815/16-os tanévben írta, ekkor pedig Székesfehérvárott tanult. Ezek a versek tehát még Székesfehérvárról valók.

1. A VIRÁG LE SZAKASZTÁSOKOR

Kézirat

MTA LK II. 58. Cím: A virág le szakasztásakor (k. n. aláhúzva.)

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 4. sz. 26. 1.

Kiadásunk alapja a kézirat.

Brisits a címben így közli: Ieszakadásakor. A kézirat alapján javítva.

2. sor: a kéziratban így van: Meg is te . . . Nyilvánvalóan íráshiba.

2. A BIALOK KÖZELITE[SE]

Kézirat

MTA LK II. 58. Cím: A Bialok közelite (k. n. aláhúzva.)

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 5. sz. 26. 1.

Kiadásunk alapja a kézirat.

A cím helyén először ez volt írva: *A' tanulatlannal és tunyával*, de ezt Vörösmarty áthúzta és elébe írta: *A Bialok közelite*, az utolsó magánhangzó végét s-formára lehúzta, mert már nem volt hely a cím befejezésére. A cím végén nincs pont.

Szövegváltozatok

1. Brisits így közli: „dülnek”. Jav. a kézirat alapján.

3. DE VENATORE

Kézirat

MTA LK II. 58. Cím: De Venatore (k. n. aláhúzva.)

Megjelenés

Először e kiadásban.

Magyar fordítása

„*A vadászról.* Egy ügyes vadász leterített az erdőben egy vadkant, amelyet majdnem kétszáz seb borított. Ez elbődül, s odacsődíti a többi vadkant. Így a vadász keserves halállal fizette meg zsákmányát.”

Szövegváltozat a kéziratban

1. sor <Conficit> áth., föléje írva: Sternit. A cím végén nincs pont.

4. A TAVASZROL

Kézirat

MTA LK II. 58. Cím: A Tavaszrol (k. n. aláhúzva.)

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 6. sz. 27. 1.
Kiadásunk alapja a kézirat.

Szövegváltozatok a kéziratban

A 3. és 4. sor közé írva a kéziratban: <És levegőbe . . .> 5. <Hangzanak> átírva: Hangzik. 6. Sok nemű erdei kar . . . eredetileg ‚kar‘ helyett más szó volt írva, az áthúzás miatt ez már olvashatatlan, Vörösmarty kijavította, kar-ra (kár?). 11. Kézirat ‚teli‘ (bizonyára: ‚téli‘) előtte <régi>
Brisits „tavi *torku* madár”-t közöl. Jav. a kézirat alapján.

MÁRS ZÁSzlÓJA ALATT SZOMORKODO J'AMBORROL

Kézirat

MTA LK II. 58. Cím: Márs Zászlója alatt szomorkodó Jamborrol (k. n. aláhúzva.)

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 7. sz. 27. 1.

A vers kéziratán jól láthatjuk, hogy a 15 éves Vörösmarty még nem különbözteti meg pontosan a hosszú és a rövid magánhangzókat a helyesírásban. A címben *zászlója* nyilván íráshiba — helyesen: *zászlója*; ugyancsak a címben *Jamborrol*, *Jámborrol* helyett. Hasonlóképpen a 3. sorban: *alhatatos* — *álhatatos* helyett, a 4. sorban *vegre* — *végre* helyett.

6. A NYAROL

Kézirat

MTA LK II. 58. Cím: A nyarol (k. n. aláhúзва.)

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 8. sz. 27. 1.

A cím után nincs pont.

7. DE VOLUBILITATE BONI MUNDANI

Kézirat

MTA LK II. 58. Cím: De volubilitate boni mundani (k. n. aláhúзва.)

Megjelenés

Először ebben a kiadásban.

Magyar fordítása

A világi javak forgandóságáról. Ami ritka volt azelőtt, az most keserű lett és az előbb nyájas sors most ellenségem. Az igaz jóindulat vad dühhé válik, és ami szilárd volt, hirtelen meginogva összeomlik.

A cím után nincs pont.

8. A[Z] ŐSZRŐL

Kézirat

MTA LK II. 58. A Őszről. (Aláhúзва.)

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 9. sz. 28. 1.
Kiadásunk alapja a kézirat.

Szövegváltozatok a kéziratban

Eredetileg így írta a címet: *A Nyárról*. E szót kihúzta és mögé írta: *Őszről*. A névelőt nyilván elfelejtette kijavítani.

9. és 10. sor között a következő áthúzott szavak találhatók:

<'s Hátra maradt munkák>
<'s a mi hátra maradt nyáron>

10. sor utolsó szava üdő volt, kijavította idő-re.

9. A TÉLRŐL

Kézirat

MTA LK II. 58. Cím: A Télről. (Aláhúзва.)

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 28. 1.

A versnek csak a címe található a kéziraton.

10. AZ ÉLET IDŐRŐL

Kézirat

MTA LK II. 55/a Cím: Az élet időről. (Aláhúзва.)

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 3. sz. 26. 1.

Kiadásunk alapja a kéziraton.

Ez és a következő vers konvencionális témák feldolgozása. Ilyenre bőven talált példát iskolai olvasmányaiban, de Édes Gergely *Keserveiben* is (I. könyv XXIII. keserv).

Szövegváltozatok

3. K-ban eltűnik zsengeje (írás hibák).

6. Brisitsnél: *Csendesebb . . .* Jav. a kéziraton alapján. 7. K-ban: *agyra*, 8. K-ban *életihez* (nyilvánvaló íráshibák)

10. 'mérgező italt nyújtván el ragadozza . . .' A következő szó a sorban a kéziraton elfakult, olvashatatlan. A sor alá van írva utaló jellel: 'szegé'. Az értelemről következik, hogy 'szegényt' kell olvasni. Brisits is így értelmezi. 12. K-ban *vege*.

11. A SZERENTSE VÁLTOZÁSAIRÓL

Kézirat

MTA LK II. 55/a recto 1—8. sor, verso 9—12. sor.

A recton a 8. sor alatt ez olvasható: *Igy a' dus*

Cím: A szerentse változásairól. (Aláhúзва.)

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 25. sz. 25. 1.

Kiadásunk alapja a kéziraton.

Szövegváltozatok

1. K-ban *kepek* tűnemenyek 3. *szegent* 9. *emberiségnek* 10. *veszelbe* (nyilvánvaló íráshibák).

12. K: URAM ATYÁM NEVE NAPJÁRA

Kézirat

MTA LK II. 55/a v. Cím: K: Uram Atyám Neve Napjara.
(Aláhúzva.)

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 10. sz. 28. l.
Kiadásunk alapja a kézirat.

Másszínú tintával írva, mint az előző vers. Ez is arra vall, hogy valamivel később írta.

Ilyen „névnap-i tiszteletet” kifejező versre is talált példát Édes Gergely költeményei között. Az idézett kiadásban (Vác. 1803) a Keserveket követő Nyájjaskodások között három is névnap-i köszöntő (IV. X. XI.). Végh János akkori *Contrascriba Urnak* 1785-ös dátummal így ír:

Fébusi vig Ének! nosza zengj: egy férfi nevének

Névnap-i tiszteletet tenni von a' szeretet. (IV.)

E verset, valamint a *Nyári Rózsa neve napja. Koltónn. 1786. (X.)* s a *Sz. S. leányasszony neve napj. 1792. (XI.)* c. köszöntőket Édes Gergely a sok gratuláció után a síron túli üdvözülés kívánságával fejezi be. A fiatal Vörösmarty szintúgy.

A XI. sz. *Nyájjaskodás* a Vörösmartyéhoz hasonló leoninus sorra végződik:

Egy hiaczinti hegyenn Ég liliumja legyen.

Javítások a kéziratban

6. érzékeny (íráshiba) 8. segít, (segitt-ből jav.) 11. Az 'és' szót később írta bele a szövegbe. 19. K-ban e' keppen (íráshiba) 13. A ,minden' szó alatt olvashatatlan áth. szó.

* * *

A MTA LK II. 57. sz. lapján találunk egy 12 × 14 cm nagyságú, fehér papírlapon egy verset, melyet BRISITS a Kiadatlan 25. lapján Vörösmarty többi versei elé helyez:

Szeretve tisztelt jó mamám
Kivánatom neved napján
Ez, hozzád és üdvözletem:
Hogy tégedet a' Jó Isten
Számos évekig éltesse
Minden javával szeressen.
Kedves jó apám karja közt
Tölcséd élted napit öröm közt
Mely örömidnek gyöngyei

Legyünk mi jó gyermekeid.
Adja az ég erényidet
Bennünk újulva szemléljed.

Brisits maga is bizonytalankodva mondja a vershez fűzött jegyzetben: „Ez lenne Vörösmarty Mihály első verse.” Utána mindjárt kételyeit fejezi ki, hogy ilyen szavakat „mamám”, „apám”, „erényidet” tartalmazó vers régi lehet. Az írásforma is Vörösmarty későbbi (1820 utáni) korszakára vall. Nem valószínű, hogy ez kis diákkori vers lenne. Talán a Perczel-gyerekek számára készítette Vörösmarty köszöntőnek, s így került a kéziratok közé.

Javítások a kéziratban

1. sor. A sor előtt: *T* 6. sor. A sor előtt áth. <Öröm> 11. sor. az ég <hogy>

13–29. VERSEK

Míndezek a főként latin és kisebb számban magyar versek, vers-töredékek a MTA kéziratárában a CBJ I. kéziratkötegek ceruzajelzéssel 69–78. lapszámmal ellátott füzetéből valók. (2. Hum. E kézirat leírását l. a 367. lapon.)

Ez az iskolai füzet főleg latin nyelvű és vallástani jegyzeteket tartalmaz. A leckék közé írta be Vörösmarty Mihály latin és magyar verseit. Nem egyszer előbb latin vagy magyar prózában fogalmazta meg a mondanivalót, ami legtöbbször megadott iskolai témának látszik, s azután verselte meg. A füzet különösen érdekes a költőnek az iskolai leckékkel összefüggő versgyakorlatának a kialakulása szempontjából.

Mint már a bevezetésben jeleztük, a 2. Hum.-füzetet tehát akkor írta tele Vörösmarty, amikor 1816-ban a pesti piaristákhoz járt. Mint-hogy a tanév novemberben kezdődött, az évszám arra vall, hogy a füzet a tanév elejéről való.

Ezt erősíti a magyar versek viszonylagos kezdetlegessége is. A Tíringer-füzetben közöltek már lényegesen nagyobb gyakorlottságról tesznek tanúságot.

Helyesírás tekintetében a füzetben Vörösmarty ypszilonista még, az is marad, csak az egyetemen változtatja meg írását e tekintetben. A rövid és a hosszú ö és ü megkülönböztetése még bizonytalan, csak a Tíringer-füzetben jelenik meg az ő és ú betű. A Tíringer-füzetben foglalt verstani lecke szerint ezt így is tanulhatták a pesti piaristáknál, akik értesítőjüket is ezzel a helyesírással nyomatták. Ilyen jeleket használt Rájnis, Baróti Szabó Dávid is, kiknek írásait ebben az évben ismerte meg Vörösmarty (l. Aut. Tör.).

Az 1816/17-es iskolaévről több magyar és latin nyelvű költeménye maradt fenn. A versek (különösen a latin nyelven írottak) az iskolai tanulmányokkal voltak összefüggésben, részben iskolai feladványként készültek. A tanítás ugyanis az 1806-ban átdolgozott Ratio Educationis értelmében folyt, s ez a hatodik iskolai osztályban (a második Humanitas évben) nemcsak a költészettan oktatását írta elő, hanem e tárgy keretében a tehetségesebb tanulóknak a versírással való buzdítását is.

Az 1806-ban kiadott *Ratio Educationis*ban ezt olvassuk a második Humanitas osztály tananyagának felsorolásakor: „Poetica, sive altera Eloquentiae pars, quae tametsi summas artis praeceptiones communes habeat cum Oratoria, speciatim nihilominus in tam multis ab eadem dissidet, ut merito aliud Eloquentiae genus constituere, peculiaremque institutiones partem sibi vindicare videatur. Docebitur autem primum generatim; deinde ad omnes Poeseos species eo, quem liber scholasticus exhibet, ordine descendetur. Si qui naturali quadam inclinatione ad Poesim, et condendos versus ferantur, ostendentque igniculos et ingenium, par erit gliscentes eiusmodi scintillas curatius fovere, naturaeque fomitem, atque alimentum ultra subministrare, ac eosdem in concinnandis etiam versibus exercere: styli tamen soluti usus, et exercitatio hoc etiam anno continuabitur.” (*Ratio Educationis Publicae totiusque Rei Literariae per Regnum Hungaricae et Provincias eidem adnexas. Budae Typis et Sumtibus Regiae Univer. Hungaricae 1806. Sectio III. De Gymnasiis. 75. p.*)

Magyarul: „A poetika, avagy az ékesszólás második része, amelynek ámbár fő mesterségbeli szabályai azonosak a szónoklattanéival, mindazonáltal részleteiben oly sokban különbözik attól, hogy méltán úgy látszik, hogy az ékesszólás másik fajtát alkotja, és hogy az oktatásnak egy sajátos fajtát kívánja meg. Először általánosságban kell tanítani, azután behatolni a poesis egyes fajaiba, abban a sorrendben, amelyet az iskolai könyv mutat. Azokban, akiket valamely természetes hajlamuk a poesis és a versszerzés felé vonz, és szikrát és tehetséget mutatnak, az ilyesféle lángkapó szikrákat illő lesz gondosabban ápolni, és a természetnek taplót és táplálékot szolgáltatni tovább, és azokkal a helyes versszerzést is gyakoroltatni: azonban a próza használatát és gyakorlását ez évben is folytatni kell.”

A Rationak ez az utasítása természetesen arra vonatkozik, hogy a tanárok tehetségesebb növendékeiket a poetikai osztályban *latin* nyelvű versek szerzésére buzdítsák. Ez a magyarázata annak, hogy miért maradt ránk Vörösmartytól annyi latin vers az 1816/17. tanévből. Mint már említettük (1–12. sz. versek jegyz.) már grammatista korában írt Vörösmarty deák verseket, de ezek elvesztek, az 1815/16. tanévben pedig Édes Gergely hatására fedezte fel, hogy magyarul is lehet antik mértékre vett költeményeket szerzeni. A poetai osztályban iskolai feladatként írta a latin verseket és talán a műfordításokat is, saját örömeire és meggyőződése szerint azonban már magyarul verselt, legalább is ilyen tudatosságra vall az ez évből való [*Vesztegeted felséges erőd . . .*] kezdetű költeménye (44. sz.).

A Ratio ajánlotta tankönyvekből igen alapos klasszikus műveltséget sajátíthattak el a tanulók. A latin szerzőket Chompré válogatásában olvasták, e válogatásban szerepel néhány a fiatal Vörösmarty által magyarrá fordított szemelvény is. Igen alapos retorikai és költészettani képzést nyújtott a Ratio ajánlotta két könyv, amelyeket szintén a Humanitas két osztályában használtak, de Colonia Domini Juvenci Joseph művei: *De arte Rhetorica* és *Institutionum Poeticarum Libri Quinque*; a bennük felsorolt bőséges klasszikus példák is indítékokat adhattak a fiatal Vörösmarty egy-egy verspróbálkozására. Magyar történelemből Pray könyvét írta elő a Ratio: *Historia Regum Hungariae*, az első Humanitasban I. Ferdinándig, a másodikban a Habsburg-királyok alatti magyar történelmet tanulták a növendékek. Pray műve elég száraz mű, inkább jogtörténeti jellegű, legfeljebb Salamonra, Vidre találhatott benne egyes adatokat Vörösmarty magyar történelmi vonatkozású verseihez.

Pesti éve alatt az iskolában tanultaknál jelentősebb hatást tettek rá olvasmányai, a felelő magyar irodalom egyes hozzá is eljutott alkotásai. Autobiographiai töredékeiben írja: „A’ hatodik Iskolában már jobb könyveket olvastam. Baróti Aeneisét, Rájnis Eclogáit, ’s Virág Horatiusi leveleit, ’s némelly ódáit, a’ mi kiváltképen megtetszett tisztasága, ’s könnyűsége miatt. Olvastam nagy örömmel Révayt is. Ekkor minden gyakorlásom abban állott, hogy magyar Elégiákat írtam, ’s némelly Epigrammákat. Még ez többnyire száraz verselés volt.”

Ezeknek az íróknak egyes sorai vagy pedig egyes kifejezései reminiscenciák formájában meg is találhatóak a hatodik osztályos diák verseiben. Az is előfordul, hogy iskolai füzetébe beleírja egy-egy szép sorát kedves költőinek, amint visszaemlékeznek rájuk. Így a szóbanforgó II. Humanitas-füzet 2. és 3. lapján az iskolában tanult latinnyelvű imádságok szövege olvasható: Preces Matutinae, köztük egy reggeli himnusz: *Iam lucis orto Sidere . . . Intentio. Praeces Vespertinae*, a *Hac lucis sit Terminum* kezdetű himnusz, majd egyéb latin imák: *Dum te procingis*, *Dum te lavas* stb. A 2. lap veresóján azonban a margón alulról felfelé írva magyar verssel találkozunk:

*Oh Palinur, ki nagyon bizál a tsendes üdökhöz
Egy idegen parton fogsz hát temetetlen heverni*

Ez BARÓTI SZABÓ DÁVID Aeneis-fordítása I. kötetéből való; a kötet utolsó két sora. (Virgilius' Énéisse. Béts. 1810. I. k. 206. 1.), azzal a jelentéktelen eltéréssel, hogy Baróti Szabónál az első sor végén „üdökhöz” alakot találunk. Palinurus Aeneas hajójának kormányosa, aki útközben elalszik és vízbefúl; később az alvilágban kéri urát: temetetlen holttestét földeltesse el, hogy szelleme továbbjuthasson az alvilágban. (Virgilius Aeneis V. 833–871. VI. 337–383.)

(Az *Oh Palinur* . . . kezdetű vers tehát helytelenül szerepel eredeti Vörösmarty-alkotásként az ÖV 1955. I. k. 582. lapján.)

13. [ÁMDE HA KIVÁNOD ...]

Kézirat

MTA CBJ I. 69. 2. Hum. fedőlapján.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 10. 1.

Kiadásunk alapja a kézirat.

A vers első sora így volt eredetileg:

Ámde ha kívánod gyötrődve kesergő <gyötrődve> áthúзва, fölé írva „mi lehetne bajongva”.

Brisits „busongva kesergő”-t közöl. A kézirat alapján javítottuk.

Ugyancsak a 2. Hum.-füzet fedőlapján olvasható ez a latin sor: „Transfer istud sibonum ut possit transire merdabo.” Nem igen lehet tudni, hogy mit akart vele mondani Vörösmarty Mihály.

14. [DAT DEUS ET RECIPIT ...]

Kézirat

MTA CBJ I. 69/r 2. Hum. fedőlapján.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan 10. 1.

Kiadásunk alapja a kézirat.

Magyar fordítás

„Isten ad és gyakran visszaveszi azt, amit adott.” A verssor alatt az első négy szó mégegyszer leírva, de áthúзва.

15. [PRAETERIIT POSTQUAM GELIDA PARS ...]

Kézirat

MTA CBJ I. 69/r 2. Hum. borítólappján.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 10. 1.

Kiadásunk alapja a kézirat.

Magyar fordítása

Miután a hideg téli napfordulóval elmúlt a legnagyobb része, el-
tűnik és elmegey az év megszokott útján.

A 13., 14., 15. sz. versek mind a 2. Hum.-füzet borítólapján talál-
hatók. Ugyanezen a lapon tollpróbák, latin, német, magyar szavak:
nominibusque, calamo, Die Augen des, Quomodo, vasnád, Probatio
calami stb.

Nevek: Stárok Ig Konya Igua Kováts Jose Kereszturi

Stárok Ignác a pesti piarista gimnázium 1817. évi II. félévi értesítőjé-
ben szerepel mint 13. az eminensek sorában,

Kovács József pedig mint második a II. classisban,

Kónya nevű tanuló nevével is találkozunk, de ez Károly és 15. a
Ia classisban. (Juventus Gimnasii Pesthiensis Apud Scholas Pias e
studiis secundi semestris in classes relata Anno, MDCCCXVII. Pes-
thini. Typis Joannis Thomae Trattner. OSzK Ért. 293.)

16. [MOST EZER ÉS HÉTSZÁZ ...]

Kézirat

MTA CBJ I. 69/v. 2. Hum. borítólapjának belső oldalán.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 129. 1.

Kiadásunk alapja a kézirat. K-ban így van: nyolvan. Nyilvánvalóan
íráshiba' helyesen: nyolctzvan lenne.

'nyolvan' után átl.: <h>

17. [BORZASZTÓ TÉLNEK MÁR MAJD KÖZEPÉT ...]

Kézirat

MTA CBJ I. 69/v. 2. Hum. borítólapjának versoján.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 8. 1.

Kiadásunk alapja a kézirat.

Utána ugyanazon a lapon latin miseszöveg.

18. [QUA SUM DEPRESSUS ...]

Kézirat

CBJ I. 69/v. 2. Hum. borítólapjának versoján.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 139. l.

Kiadásunk alapja a kézirat.

Nehezen olvasható, elmosódó írás. Fölötte az első sor első szavai áthúzva. Mellette tollpróbák: Autem es, Ama, Amab.

Magyar fordítás

Az a sors, amely lesújtott, fog engem felemelni. Ami egyszer kedvezőtlen, másszor kedvezhet.

Szövegváltozatok a kéziratban

1. attolletet' helyesen: attollet et 2. adversum est, <olvashatatlan kivakart szó.>

19. [ACCIPE CARE PATER! . . .]

Kézirat

CBJ I. 69/v. 2. Hum. borítólapjának versoján.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 9. l.

Kiadásunk alapja a kézirat.

Magyar fordítás

Fogadd, kedves atyám, hosszú idő óta írt verseimet, amelyeket visszatartanom ártott nekem. Most már semmi sem tart vissza, bocsáss meg.

Szövegváltozatok a kéziratban

1. Accipe (később írva a sor elé). Care Pater <scriptas tenuit> <multas varia> 3. iam nunc ,<satque est tacuisse>

20. [A FŐ BÖLTSESSÉG, A'MIDÖN . . .]

Kézirat

MTA CBJ I. 72/r 2. Hum. 4/r lapján alul.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 9. l.

Kiadásunk alapja a kézirat.

Szövegváltozatok a kéziratban

1. A sor első kihúzott változata:
<A Fő böltsesség a' midőn e' roppant Földi világnak>
<Minden Testeiben>
2. <A' mivel éltet adott> abba különös természetet öntött
Egyszersmind <különös ter>
3. állatokat a kéziratban allátokat — nyilván íráshiba.

21. [ILLA DIVINA MOLEM SAPIENTIA . . .]

Kézirat

MTA CBJ I. 72/r 2. Hum. 4/x lapján alul.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 9. 1.
Kiadásunk alapja a kézirat.

Magyar fordítás

Miután az az isteni bölcsesség megalkotta a végtelen világot, azt akarta, hogy a világ minden élőlényét [olyan] természet díszítse . . .

Ez az utóbbi (20. és 21. sz.) két vers érdekes példája ugyanazon iskolai téma magyar és latinnyelvű feldolgozásának. A versek előtt a téma magyar és latin nyelvű prózai feldolgozását olvashatjuk. A cím: Oratio (Exercitatio áthúзва). Tehát az ifjú Vörösmarty az iskolai feladatot először rétori, majd poétai módon oldja meg. A magyar Oratio szövege a következő:

„Az a' Meñyei Fő Böltsesség, a' ki ezen roppant Alkotmányt teremtette, valamiben életet adott, abban olly természetet is öntött, mellynek titkos munkássága által ki ki a' maga Nemét és természetét állhatatosan megtarthassa. A' Rozsa maga idejében bimbozik virágja színét 's illatját meg tartja, és ha elhervad megint annak idejében azon ábrázattal, színel és illattal fordul elő nem válik bogáts korová, se más egyéb formában nem öltözik. Így, más minden égen, földön vizekben élő állatok nemeket, természeteket változhatatlanul meg tartják.

Az Egy emberi nem azon Meñyei Fő Böltsesség remek munkája leg első törzsökjétől anýira el távozott, hogy ha külső ábrázatot hoñan vette volna eredetét nem mutatná aszt vélned hogy nem ember hanem Proteust látz előttd.”

A latin Oratio pedig így szerepel:

„Suprema illa coelestis sapientia, quae imensam mundi huius molem condidit quid quid in Orbe animatum voluit, naturam quoque singularem ei indidit, cuius occulta benignitate ac opere quodvis animal, naturae suae excellentiam constanter servaret. Reginam florum Rosam tempore, quod natura obtulit, gemmare cognitum est.

floris sui Colorem et Odorem non mutat. Arefactum semel rursus eodem vultu colore non mutato, placidoque odore redeunte vere prodit, non fit carduus neque formam recipit aliam, sic omnia in aere, terris et aquis existentia animalia retento genere naturaque nihil mutantur."

Magyarul

Az a legfőbb mennyei bölcsesség, amely e világnak végtelen tömegét alkotta, mindazt, amit a világban élők akart, abba olyan sajátos természetet is oltott, hogy annak rejtett jótékony hatása által minden élőlény a saját természete kiválóságát állhatatosan megőrizhesse. Ismeretes, hogy a virágok királynője, a rózsza abban az időben bimbózik, amelyet a természet előírt, virágjának színét és szagát nem változtatja. Ha elhervad, ismét ugyanazzal a külsővel, nem változtatva színét, és enyhe illatával hajt ki a tavasz visszatértekor, nem válik bogáncssá, s nem ölt más formát. Így a levegőben, földön és vízben lévő minden élőlény — megtartva nemét és természetét — semmit sem változik.

Szövegváltozatok a kéziratban

1. A sor fölött áth.: <Illa superma> A sor alatt áth.: <Condiderat> 2. ,mundi' alatt áth.: <quidquid> 3. ,quaeque' alatt áth.: <talí quod o>

22. [A' FEL HÁBORODOTT ELMÉT...]

Kézirat

MTA CBJ I. 73/r 2. Hum. 5/r közepén. Előtte és a 4/v oldalon latinnyelvű jegyzet a gyónásról (De confessione).

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 9. 1.

Kiadásunk alapja a kézirat.

A vers felett erősen kihúzva található az első változat: <A' Fel háborodott elmét> (a többi olvashatatlan).

A füzet 5/r lapjának többi részén a 6/rv és 7/r oldalán ismét iskolai hittani jegyzetet találunk a gyónásról, keresztségről, bérnálásról, ol-táriszentségről, utolsó kenetről, egyházi rendről (De Sanctissimo Eucharistiae Sacramento, de Sacramento Extremae Unctionis, De Sacramento Ordinis).

23. [INCIDAT UT MENTI...]

Kézirat

MTA CBJ I. 75/v 2. Hum. 7/v.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. Latin versek. 8. sz. 142. l.
Kiadásunk alapja a kézirat.

Magyar fordítás

Igyekezz, hogy felmerüljön lelkedben a szenvedő Krisztus képe, hogy milyen kötelékeket, ostort, keresztet szenvedett el, s akkor könnyebbnek fog látszani, amit éppen szenvedsz, s talán magad is arra fogsz vágni, hogy még súlyosabban szenvedj. Tedd, hogy örökkön maradó sok örömet élvezzek, amelyeket a mennyekben őriz... Akkor bármilyen kárt szenvedőt boldognak fogsz mondani. Édes minden szenvedés, ha ily nemes záloga van. E gondolatokkal szomorú lelkeden könnyíthetsz; ki [tudja], hátha testedet is megkönnyébbítheted ily módon?

A vers nyilván iskolai feladat. Erre vall az is, hogy először ritmikus prózában fogalmazta meg Vörösmarty, s azután tette át hexameterbe, illetve disztichonba. Az első, még prózai változat a vers előtt olvasható a kéziratban.

Facias, ut menti incidat imago Xti patiens erat,
Quodque prope tulit vinculum flagrum crucem
Tunc poterunt videri illa quae modo suffers leviora
Forte et cupies pati his magis gravia
Gaudia perenni aevo quae mansura sunt fac subeam:
Plurima, quae Deus servat in Caelis
Tunc dices, damnum quodcunque hic premit facit beatum
Pati est dulce pignore isto.
His studiis animum, qui est aeger licebit relevaré
Quis scit an etiam ab hac arte leves corpus.

Magyarul

Igyekezzél, hogy lelkedben felmerüljön Krisztus képe, [aki] szenvedett és hogy milyen köteléket, ostort, keresztet tűrt, akkor könnyebbnek fognak látszani azok, amiket éppen szenvedsz, s talán magad is arra fogsz vágni, hogy még súlyosabban szenvedj. Tedd, hogy örökkön megmaradó sok örömet élvezzek, amelyeket Isten őriz a mennyekben, akkor azt fogod mondani, majd bármilyen baj nyom itt, boldoggá tesz. Édes a szenvedés ilyen záloggal. E gondolatokkal szomorú lelkeden könnyíthetsz, ki tudja, hátha testedet is megkönnyébbítheted ily módon?

Érdekes megjegyezni, hogy a szöveg verses, disztichonos változatában a kéziratban Vörösmarty a pentameteres sorokat nem a hexameter alá, hanem mellé írta. Brisits így is közli a verset. Ebben a kiadásban, a félreértések elkerülése végett, a hexameter és pentameter szokásos sorrendje szerint közöljük a verset.

Szövegváltozatok a kéziratban

1. Xti = Christi. 2. Brisitsnél: *Tunc prope . . .* A kézirat alapján javítottuk így: *Fac prope . . .* ez az alak egyébként az értelemnek és a latin prózai szövegnek is inkább megfelel. 3. Brisitsnél: *Tunc suffers modo . . .* Javítás a kézirat alapján. 10. *Quis* után olvashatatlan szó a kéziratban. Az értelem *scit*'-et a versmérték *etiam scit*'-et kíván. A prózai változatban *scit*'et olvashatunk.

24. [KEDVES URAM BÁTYÁM! . . .]

Kézirat

MTA CBJ I. 75/v 2. Hum. 7/v lapjának alján.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 10. 1.
Kiadásunk alapja a kézirat.

Szövegváltozatok a kéziratban

Az első sorban „Kedves Uram Bátyám!” után egy kihúzott szó: <jó.>

25. [FESTA DIES JANI . . .]

Kézirat

MTA CBJ I. 75/v 2. Hum. 7/v lapjának alján.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. Latin versek. 9. sz. 142. 1.
Kiadásunk alapja a kézirat.

Magyar fordítása

Elérkezett most Janus ünnepnapja, a boldog újév. Áhítatos fogadalmat kell tenni a falun. Legyen távol innen minden sóhaj, könny és panasz, a jajszót vigyék a szelek a thrák tengerbe. Eddigelé ez volt, most azonban míg te atyám, jó egészségben vagy, kiki nyerje el kívánságát, örömet, s reményét. Rút dolog hallgatni most, híjával a könyörgéseknek most a keresztutak, most az utcák . . .

Ez is iskolai versgyakorlat. A kéziratban a vers előtt a feladat első megoldása ritmikus prózában:

Dies festi Jani laetae Calendae venerunt
 Conciendum est votum.
 Hinc procul sint gemitus lacrimaeque quaerelae
 In mare trecicium questus agat ventus
 Illa fuerint prius at nunc dum tu es sospes
 Quis vota spes suas gaudiumque teneat.
 Nunc tacere scelus precibus non compita
 Non forun non vici non vacet domus ulla
 Nos quoque nam omnes, quae commune gaudium tangit
 P: Erimus parva pars populi qui idem precatur.

Magyarul

Elérkezett Janus ünnepnapja, a boldog újév, fogadalmat kell tenni. Legyen távol innen a sóhaj, a könny és a panasz, s a jajszót vigye a szél a thrák tengerbe. Eddigél ez volt, most azonban, amíg te jó egészségben vagy, kiki érje el kívánságát, reményét és örömét. Most bűn hallgatni, híjával a könyörgéseknek a keresztutak, a tér, az utcák, s egyetlen ház sincs. Mi is ugyanis mind, akiket(?) a közös öröm érint, P. (= nép?): Leszünk a nép csekély része, amely ugyan-
 ezt kéri.

Szövegváltozatok a kéziratban

1. „Jani’ után a sor fölé írva, „nunc’. 2. „faventia’ (áhitatos) a kihúzott <precantia> (hathatós) fölé írva. 3. Brisitsnél kimaradt a „quaerelae’ (sóhajok). Jav. kézirat alapján. 7. „compita’ (keresztutak) a kihúzott <omnia> fölé írva. Brisitsnél kimaradt a „vacent’ (híjával vannak). Jav. kézirat alapján. 8. A sor elején áth.: <vici> (utcák).

A latin ritmusos prózai szöveg utolsó sorában P: talán Populus (nép) rövidítése.

26. EXERCITATIO POETICA

Kézirat

MTA CBJ I. 76/r 2. Hum. 8/r. Cím: Exercitatis Poetica (k. n.)

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. Latin versek. 5. sz. 140. 1.

Kiadásunk alapja a kézirat.

Már a cím is mutatja, hogy a vers „költészettani gyakorlat”, a Ratio értelmében a poetika tanításával együtt latin versek írására is buzdították a tanulókat.

A vers előtt a kéziratban egy iskolai fogalmazvány kezdete olvasható: „Aegyptus béliek A Görögök és Rómaiak tudatlanok voltak miképpen kellessék az Istenséget tisztelni ’s engesztelni. Ezen nagyra

ment Nemzeteknek köszönhetjük a' leg nemesebb találmányokat. A' mindent meg emésztő üdöt trutzoló épületeik örökre vagynak ki szánva. A Föld mérés, Tsillag vizsgallás Építés mestersége az ő ditsőségek."

E' lecke folytatását a Tíringer-füzet borítólapjának versoján találjuk. Az írásforma és a helyesírás is megegyezik. (Nagybetűi gyakori használata, ypszilonista írás: köszönhetjük, épületeik.) Vörösmarty valószínűleg a 2. Hum.-füzet betelte után a Tíringer-füzetben folytatta leckéit, illetve verseit.

Magyar fordítása

Költői gyakorlat. Barátom Fehérvár vidékéről érkező levele gyakorlott kézzel írott szavakat hozott. Ó bárcsak a tiédhez hasonlóképp jó egészségnek a hírnöke lenne az üdvözlés, melyet szokásos módon küldesz (egészen szószerinti fordítása nem lenne világos, mert a salus: jóegészség és üdvözlés kettős jelentésével játszik a költő). Ó milyen öröm fogná el akkor szívemet! Micsoda ragyogó fényt árasztana napom! Ó mennyire az égiek kegyeltje volnék én akkor, s boldogan vinnék ünnepi áldozatot nekik, akik méltóak arra, hogy mindig és mindenütt tiszteljék őket. Mert most a kellemetlen betegség terhe tart fogva, s szívóssága még elviselhetlenebbé teszi. Te barátom, amit el kell szenvedned, tűréssel tedd könnyebbé, s lelked legyen az orvossága saját bajainak.

A 26. sz. vers prózai változata is megtalálható a kéziratban a vers előtt. Így hangzik:

- Quae epistola venit de campo
Manuque exculata tulit verba quae erant notata
O Utinam salutis quam mihi scribit de more
Illa tuae pariter laetum nuncium foret!
5. O Quod gaudium tum cor nostrum tentaret!
Quam lucida Dies pluerent pompa!
O ego quam gratus essem superis
Sacrificia offerem.
Nunc quoniam importuna vis morbi tenorem
10 Adhuc servat lenta mora usque sevir,
Tu bone, tu laevius ferendo quidquid patieris
Reddas, animus sit medicina malis suis.

A prózai fogalmazvány magyar fordítása:

A levél, amely vidékről jött és gyakorlott kézzel írott szavakat hozott, ó bárcsak a tiédhez hasonlóképpen jóegészségnek a hírnöke lenne, mint aminő üdvözlés szokás szerint küld[esz]. Ó milyen öröm fogná el akkor szívemet! Micsoda ragyogó fényt árasztaná napjaim! Ó mennyire kegyeltje lennék az égieknek, áldozatot mutatnék

be nekik. Mert most a kellemetlen betegség még mindig makacsul tart, s szívóssága még elviselhetlenebbé teszi. Te barátom, amit el kell szenvedned, türéssel tedd könnyebbé, s lelked legyen az orvossága saját bajainak.

Szövegváltozatok a kéziratban

4. *laeta* A kéziratban így olvasható: *laeta*, nyilvánvalóan íráshiba.
7. *solemnia* <*lubens*> E sor alatt részben olvashatatlanul áth. sor:
<*Do . . . pronens . . . homines . . . possunt qui*> 8. *dignis* <*saepe adorare semper*> 11. *Tu* <*bone quoque*>

27. [O QUAMVIS CORPORE . . .]

Kézirat

MTA CBJ II. 76/r 2. Hum. 8/r alul.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 141. l.

Kiadásunk alapja a kézirat.

Magyar fordítása

O ámbár a test, mely beteg, veszíti erejét, a szellem, mely rendíthetetlen, uralkodjék magán mint fellegvárban. És amit az emberek szerencsétlen életük gyötrelmének hisznek, azt te úgy tekintsd, hogy az égből küldték ajándék gyanánt. Akiket az Isten szeret, azokat büntetéssel próbálja meg, mert azt akarja, hogy így hasonlók legyenek az ő fiához.

A latin szöveg még nem vers, csak ritmikus próza.

A 2. sorban Brisits ezt a szöveget közli: *Mens tamen, quae est mota . . .* A kéziratban, *imota* ' van, az értelem is ezt kívánja.

28. [O PATER HOMINUM COELI REGNATOR . . .]

Kézirat

MTA CBJ I. 76/v 2. Hum. 8/v.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. Latin versek. 7. sz. 141. l.

Kiadásunk alapja a kézirat.

A lap oldalán a következő tollpróba-szerű feljegyzéseket olvashatjuk:

Anno humano 1816. homine, homine.

Magyar fordítása

Ó emberek atyja, az ég és föld ura, ugyanaz a világosság látható hármias fényben. Benned ér véget időnk, mely tőled ered, minden idő alkotóját fogja szolgálni. Néked ajánlom magamat, dolgaimat s életemet önként, s te magad irányítsd az én dicsőségemre. Törbe ejt engem hamis pályájával szabadságom, helyesebben fog irányítani engem a te akaratod.

A vers előtt a következő félig még prózában írt fogalmazvány olvasható a költő kézírásával:

O Pater qui es hominum O Regnator qui es coeli et orbis
Idem tamen Conspicuum lumine terno.
Nostrī aevi (A?) Te principium desinet tibi,
Omne tempus et Sūo auctori serviet
Resigno me tibi omnesque res vitamque ultro
Tu habeas nostri unus titulum.
Cursu nam me libertas mea deludet
Usque tuo arbitrio dirigar melius

A prózában írt fogalmazvány fordítása:

Ó aki az emberek atyja vagy, ó aki az égnek és a földnek ura vagy, mégis ugyanakként látható a hármias fényben. A mi időnknek a kezdete (tőled van) benned fog megszűnni (ez a sor a fogalmazványban még igen kialakulatlan, s csak a versből lehet sejteni értelmét), s alkotójának szolgáljon minden idő. Néked ajánlom magamat, dolgaimat s életemet önként, tiéd legyen egyedül az én dicsőségem. Törbe ejt engem hamis pályájával szabadságom, helyesebben fog irányítani engem a Te akaratod.

Szövegváltozatok a kéziratban

7. sor <Deludet mea me libertas> áth. és aláírva: 'Illa mea deludet . . .'
<iam falsa libertas et inde> áth., helyébe írva: 'falso iam cursu libertas'

29. [TECUM VITAE QVAE EST IUCUNDA . . .]

Kézirat

MTA CBJ I. 76/v 2. Hum. 8/v.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 141. l.
Kiadásunk alapja a kézirat.

Magyar fordítása

„Veled fogom eltölteni idejét életemnek, mely kellemes, nélkülöd nem lesz nekem az élet más mint keserűség. De miközben magamat átadom, a te ajándékodat adom vissza, mivel hogy élek és egészséges vagyok, az mind a Te ajándékod.”

A 2. sort Brisits így közli: Sine Te mihi vita non *mihi* acerba erit. A kézirat alapján javítottuk; *nisi* acerba erit'-re. Az értelem is így világosabb.

Ez a latin szöveg sem kialakult vers, inkább csak ritmusos próza.

A latin vers alatt a következő magyar prózai szöveget olvashatjuk (nyilván iskolai feladat vagy jegyzet a tanár diktálása után):

„Az is Bizonyos hogy magunkban és magunkert természetünkre nézve nem boldogulhatunk más képp magunkon kívül nem radadtatnánk szüntelen való kiszökésekkel hamagunkban föl lelhetenek tellyes boldogságunkat. Az is bizonyos hogy az oktalan természetűeknek egyike se lehet ezen moho vágyódásunk közep ponttya. Mivel ezek mindnyájan okos természetűnkél alább valók. Amit tökéletességünk és boldogulásunk pedig a nálunk föllebbekre, 's jelesebbekre való igyekezetben áll, 's látni való hogy meg romlik és vesztegetődik, aki ezen alávalóságok után hall 's vész. tehát mivel sem magunkban se magunkon kívül a természetben boldogulásunkra való vágyódásunk fő ponttyát fel nem lellyük szükség képpen ama változatlan 's eredeti jószágban az Istenben kell azt keresnünk, és fel találunk. Ő ölégitheti ki egyedül minden kívánságunkat. Ezen főczélunkhoz kell tehát törekednünk. De hogyan hogy közelítsünk hozzá tiszteletünkkel, hogy kérellyük meg törvény szegésünk után? Ezekre az emberi ész egészen el némul vagy ha merészkedik oktalan válaszával mint egy mély setétségbe esetnek minden lépése botorkállás. Fussuk bár a' leg jeleőbb nemzetek, leg fényesebb üdét ama leg finomabb.”

A szöveg a következő oldalon a 2. Hum.-füzet 9. rectóján folytatódik: „Tudjuk mit remelhetünk a saját eszekre hagyatott böltseinktül is. Tudjuk 's álmélkodva tsudálljuk a Régieknek bár mely hasonlíthatatlan volt is munkásságuk és elméjek ellene mondhatlan lajstromba vannak szedve tévelgéseik, tétovázásik és ellenkezéseik. A Mostanyiak is mihelyest a kijelentett Religio sinor mértékétől el-távoznak, mely szerentetlenek legyenek olvassuk és tapasztalluk.”

Ez a magyar nyelvű elmélkedés tovább folytatódik a lap aljáig. A fenti részletet a tizenhatéves Vörösmarty helyesírásának bemutatása céljából közöltük.

A 9. versen tollpróba-szerűen felírva e nevek: Vörösmarty, Udvardy.

Vörösmarty saját neve mellé diákévei legjobb barátjának nevét írta, kiről autobiográfiai töredékeiben is megemlékeznek: „rhetor koromban . . . Udvardi nevű barátommal kezdettem Római mértékre magyar verseket írni”. Udvardi Mihály (a székesfehérvári cisztercita gimnázium értesítőiben: Udvardy, Udvary nevek is előfordulnak) egy osztállyal lejjebb járt mint Vörösmarty Mihály Székesfehérvárt, több éven át első eminens volt, s akkor is a székesfehérvári iskolában maradt, mikor Vörösmarty Mihály Pestre került. A barátságot sokáig fenntartották, mint erről nemcsak ez a feljegyzés, de Vörösmartynak későbbi egyetemi éveiből való költői levelei is tanúskodnak. Udvardi Mihály 1818-ban végezte gimnáziumi tanulmányait a székesfehérvári cisztercitáknál mint harmadik eminens. Osztálytársa volt Vörösmarty Jánosnak, a költő öccsének. (Juventus gymnasii Alba-Regalensis S. Ordinis Cisterciensium de Zircz. Pro merito secundi semestris in classis digesta. Anno MDCCCXVIII. Albae Regiae, Typis Pauli Szammer.)

Udvardi nevét Vörösmarty a 2. Hum.-füzet kivételével mindig *i*-vel írta. Minthogy az iskolai értesítő helyesírása is ingadozó, a jegyzetekben az *i*-s írást használjuk.

A 2. Hum.-füzet külső hátsó fedőlappján is találhatunk érdekesebb tollpróbászertű feljegyzéseket: Kolumba, Gammantes, főleg azonban egy latin disztichont:

Oh mihi praeclaros inter censendos amicos
Iram forte meam iudiciumque (t . . . as?)

Magyarul

„Ó azok között, kiket kiváló barátaimnak kell tartanom,
haragomat talán és véleményemet . . .”

30. [NYÁJJAS ÉS SZOMORÚ VERSEKRE . . .]

A 30–49. és 52–53. sz. alatt jelzett verseket a MTA kézirat-tárában CBJ II. kéziratkötegekben találjuk meg. A kéziratok elrendezője itt ceruzával 90–96. lapszámmal jelölte meg azt az iskolai füzetet, mely ezeket a verseket tartalmazza. Ez a füzet hat lapból áll, az első és a második lap között kettő óvatosan ki van vágva, végeik megvannak. A füzet negyedréte alakú. Vörösmarty igen sűrűn és apró gyöngybetűkkel írta tele. Ezért fér el benne ennyi vers.

A címlapon régebbi, már meglehetősen elmosódott tintairással ezt olvashatjuk: Paulus Tiringer Idum in Annum Grammatici 1815°. (Az „Annum” újabb írással egy más elmosódott olvashatatlan szó tetejébe írva.) Ugyancsak az említett elmosódó írással a fedőlapon ez olvasható: Paulus Tiringer 2-dae grammaticae est alumnus — Tiringer Pál a második grammatikai osztály tanulója. Feljebb ugyancsak a fedőlapra szintén tintával ezt az utasítást írták rá: Explicatio omit-tendi verbi *debeo*, conjunctionis *quod*, et relativi *qui*, *quae*, *quod* — „A *debeo* ige, a *quod* kötőszó és a *qui*, *quae*, *quod* vonatkozó névmás elhagyásának magyarázata.”

E régi, elmosódó írással papírra vetett feljegyzéseken kívül tollpróbák, dekoratív jellegű rajzok, összefüggéstelen szavak találhatók a fedőlapon újabb erősebb írással: Timor — (Félelem) (12-szer leírva), Timor Domini — (az Úr Félelme), Tudom (kétszer), Tulajd... , Altius (magasabb), Pauli, 18, 5, 56.

Körülbelül a lap közepe táján olvasható a 30. számmal jelölt *Nyájjas és szomorú versekre*... kezdetű hexameter.

„Paulus Tíringer” = Tíringer Pál 1815-ben fejezte be a II. grammatikai osztályt a székesfehérvári cisztercita gimnáziumban, az osztályozásnál a classis prima-ba (első osztály, az eminensek utáni fokozat) sorolták. (Juventus gymnasii regii Alba-Regalensis S. Ordinis Cisterciensium de Zircz. Pro merito secundi semestris in classes digesta. Anno MDCCCXV. Albae Regiae, Typis Clarae Szammer. Széchényi Könyvtár. Értesítők 1889.) Innen a füzeten az 1815-ös évszám. Ugyanebben az évben Vörösmarty Mihály a IV. grammatikai osztályt első eminensként végezte. Lehetséges, hogy foglalkozott a kiténő tanuló a nála két évvel alacsonyabb osztályba járó és gyengébb tanulmányi eredményt felmutató Tíringer Pállal. A debeo ígére és a qui, quae, quod névmásra való utalás nyelvtani feladat kijelölésének látszik. A füzetbe írt versek és a címlap hátoldalán található prózai szöveg pedig arra vallanak, hogy a füzetbe Vörösmarty a második Humanitas évében írt. Az 53. sz. *Zoltánról a főhatalom*... kezdetű vers folytatása (Continuatio jelzéssel) ugyanis a 2. Hum.-füzetben (CBJ I. 69/v) van meg. Másfelől pedig Tíringer Pál füzete címlapjának versoján ugyancsak *Continuatio* jelzéssel kezdődő prózai szöveg az említett 1816-ra datált füzet (2. Hum.) 8/r lapján olvasható iskolai szöveg folytatása! Az írás is teljesen azonos. A két füzetbe beírt szövegek tehát egyidejűek és Vörösmartytól valók. Vörösmarty szerzőségét igazolja különben a Tíringer-füzet 3/v oldalán (kéziratkötet 93/v lap) olvasható 44. sz. *Vesztegedet felséges erőd* kezdetű vers utolsó disztichonja is, mely így szól:

Ezt javasolja Hazád, nyelvünk, javasolja Barátod

A' ki Vörösmarty névre születve akadt.

Valószínűnek látszik, hogy Vörösmarty Mihály megőrizte Tíringer Pálnak a nála maradt füzetét, kivette belőle a nyelvtani gyakorlatokkal teleírt lapokat. Ezért hiányzik a fedőlap utáni két lap a füzetből. A füzetet később Pesten felhasználta versírásra, s mintegy mottóként írta fel a borítólapra:

Nyájjas és szomorú versekre fakasztá keservem.*

E verssort először BRISITS közölte (Kiadatlan. 10. 1.).

A Tíringer-füzetben közölt versek komoly fejlődést jelentenek a diákkori versek történetében. Az ötödik iskolában Székesfehérvárt írt és az Édes Gergelyt utánzó verskíséletek és a 2. Hum.-füzet töredékei után itt találkozunk először valóban költeményeknek nevezhető alkotásokkal. A „jobb könyvek” (Aut. Tör.) Baróti Szabó, Rájnis, Virág, Révai hatása itt már érezhető: mintái nyomán a fiatal versíró keresi a szép jelzőket, találó fordulatokat, verselése is tökéletesedik.

31. [QUEM VIDIT EXORTA DIES...]

32. [REGGEL, A' KI MAGÁT...]

Kézirat

MTA CBJ II. 90/v Tíringer-füz.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 133. sz. 121. l.
Kiadásunk alapja a kézirat.

Latin disztichon és ennek magyar verses fordítása. A költő oda írja a magyar szöveg elé: In Hung. — magyarul. A latin vers fordítása: „Akit a felkelő hajnal gőgösnek látott, azt ugyanannak a napnak az alkonyata holtan találta.” A versek a Tíringer-füzet fedőlapjának versoján olvashatók alul. Felettük prózai magyar szöveg. Mint már jeleztük, ez a 2. Hum.-füzet 8. lapján megkezdett iskolai lecke folytatása (l. 29. sz. jegyz.). „Continuatio. Annyi századok' el folyása által ki adhatott egyetlen egyet az ő Oszlop rendjeikhez? Merészen emelt Piramissaik, elevenen festett képek most is tsudálatnak. Hol az a Poéta, aki föllyebb emelkedett volna nálok a' képzelődésben, hol az az Orator ki ékesebben szólt volna? Constitutiojok Törvényeik Politikájok Hadi és kezi mestersegek, munkásságok, elméjük mind méltók az álmélkodásra, tsupán a' Religiojok durva és képtelen ugy tetszik egy bomlott elme álmodhatta azokat az Isten és emberiség tsufjara Mennél nagyobb előmenetelben szemléltük a' pogány világban a' tudományokat, annál nagyobb Religiojok esztelensége, 's oktalansága, tudni illik ha az emberi ész elégséges volnais az ő épségében, de azon elfogadásban, mellyel mostanában bajoskodik általlyában elégtelen az Istent illető Religio meg határozására. Azért a' jozan böltseki kezdték végre tsalhatatlan mester nélkül való bizonytalanságokat meg vallani a' Religio dolgában. Azért kívántak ki jelentést hanem abba hibáztak, hogy nem ott keresték, ahol fel lelhatték volna, az Égben, hanem ahol fel nem találhatták a Földön. Tehát ide 's tova tévelegtek mint ama tengeri hajosok kik az égi fényt nem követvén szanaszét hányattatnak. Egyedül az Hátrál még: Az Isteni tulajdonságok magokkal hozzak és a gyarlóságával bajoskodó emberi nemzetünknek természet felett való kijelentés által való felségíttését? Az Isteni Gonviselésről jozanul gondolkodván könyvü bé látni ha az emberi ész átallyában elégséges volna is egy jozan Religionak szabályára, még se szükitheti vala az Isten töliünk ami nagyobb bátorságunk, könyebbtségünk és bizonságunk végett ki jelentésének segedelmét felséges és jóságos gonviselésére nézve. Mivel ennek bizonyos törvénye, hogy nem tsak ott közöllye Velünk Segedelmét, ahol arra éppen reá szorultunk, hanem olykoris midön nagyobb bátorságunkra könyebbülésünkre és bizonyos fentartásunkra hasznos.”

A szöveg jól mutatja a diák Vörösmarty helyesírásának kezdetleges vonásait, a rövid és a hosszú ö és ü megkülönböztetésében való bizonytalanságát, és az ypszilonista írást (föllyebb, általlyában, közöllye). A fontosabb szavak nagybetűvel való írásának szokása még igen sokáig megmarad nála.

A nyilván iskolás hittani szöveg fölött ezt olvashatjuk halványabb tintáírással: „Elly Elly te amitanus a” (?) és „Exercitiüs destinata (dolgozatokra szánva)”; lehet hogy ez még Tíringer Pálra vonatkozik. A baloldali margón alulról fölfelé a következő pentameteres latin sor olvasható élénk írással: *Suspírans tacito corde trahit racito*

33. CONCILIANDI SUNT MULTORUM ANIMI M 1

Kézirat

MTA CBJ II. 92/r Tíringer-füz. Cím: Conciliandi sunt multorum animi M 1 (k. n. aláhúзва.)

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 143. l.
Kiadásunk alapja a kézirat.

Ez és a következő versek nyilván szintén a poetikai osztályban előírt latin versgyakorlatok. A cím: általános moralizálásra indító szentencia; ezt kellett a növendékeknek latin disztichonokban kifejtteni. Vörösmarty először a Tíringer Pál által használt, de nála maradt füzetet valószínűleg iskolai gyakorlatfüzetként óhajtotta felhasználni, s később írta bele magyar verseit is.

Magyar fordítása

Meg kell nyerni sokaknak a lelkét.

Az emberek szívét a jóságos Isten gyakran meghajlítja nagyobb terhet rakva ránk. Így igyekezz magadhoz csalogatni a lelkeket, bőséges gyümölcsöt fogsz nyerni ebből és boldog leszel. Tehetséged ragyogó kincsét magasra emelheted, ha sok derék lelket kötsz szívedhez. Ha azonban nem lesznek olyanok, akiknek a szíve kedvel téged, az óhajtott célt nem érheted majd el.

Szövegváltozatok a kéziratban

2. „agenda” fölé írva: *dum dat.*

34. M II DECENTER FARI, MAGNAS RESTRACTARE INTENDE

Kézirat

MTA CBJ II. 92/r Tíringer-füz. Cím: M II Decenter fari magnas res tractare intende.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 143. 1.
Kiadásunk alapja a kézirat.

Magyar fordítása

Igyekezz illendően szólni és nagy dolgokra törekedj. Dicső dologra törekedj, illően beszélj: s a legnagyobb dicsőségre leszel méltó. A szellemi tehetség jele a szó, a férfiu lelkierőé a tettek. Mindkettő szülőanya: a lélek ereje. Az eleven szellem kitűnik a szavakból, a férfierőt a tettek mutatják, akkor lesz nagy mindegyik, ha a lélek erős. A szavak inkább az asszonyokhoz illenek, a tettek a férfiakhoz, s a munkát az ő kezüknek kell elvégezni. Nem nagy művészet beszélni, dicső dolgokat tenni viszont nagy dolog, s ezért a munkát nagyobb dicsőség illeti. Beszéded tettekkel példázd, a tetteket szavakkal finomítsad: a hír mindenütt ismertté fogja tenni neved.

Szövegváltozatok a kéziratban

3. sorban a ‚signum‘ szó egy már olvashatatlan szóra (inen . . .) van ráírva. Az egymás tetejére írt két szót olvashatta Brisits tévesen *indignanak*. 4. sor alatt olvashatatlan áthúzott szöveg. 5. 6. Ezeket a sorokat a vers végére írta Vörösmarty, de csillaggal jelezte, hogy idevalók.

35. PRUDENTER FORTUNA UTENDUMEST M 3

Kézirat

MTA CBJ II. 92/r Tiringer-füz. Cím: Prudenter fortun a utendumest M 3 (k. n. aláhúzva.)

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 144. 1.
Kiadásunk alapja a kézirat.

Magyar fordítása

A szerencsével okosan kell élni. Hidd el, hogy nem véletlen folytán jut osztályrészünkül a szerencse, az erény kapja, s érdemei szerint. S aki enélkül és munka nélkül igyekszik rá, annak a megbecsülés legmagasabb foka nem tárul ki s nem hághatunk fel rá. Kiváló és soha meg nem szűnő munkával örök időre maradandó nevet érhetsz el. Kiki saját sorsának kovácsa — mint a közmondás mondja. S a szerencse ott hagyja azt, aki nem tudja használni. Rámosolyog a szerencse nyájas orcája, bárha állhatatlan, arra ki ügyes, és aki használni tudja esztét.

Szövegváltozatok a kéziratban

9. 'imago' előtt <sortis> áth. E sor után áth. sor: <Eximio ornatis ingenio facies>

36. HONORES COMPARATOS CONSERVARE

Kézirat

MTA CBJ II. 92/r Tiringner-füz. Cím: Honores Comparatos Conservare. (Aláhúzva.)

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 144. 1.
Kiadásunk alapja a kézirat.

Magyar fordítása

Őrizzük meg a megszerzett megbecsülést! A dicsőség csak nagyon sok munkával érhető el, s ha elérted, gondosan őrizni kell. Ámbár szorgos munkával szereztük meg a megbecsülést, könnyű munkával megtarthatjuk ezt. Fáradtsággal megszerzett dolog lévén a saját munkájára támaszkodik, és semmiféle baj nem ragadhatja el.

Szövegváltozatok a kéziratban

1. 'minimo' előtt áth.: <parvo>. 2. sor elején áth.: <Difficili>.
3. sor elején áth.: <Difficili>. 5. suae suo-ra (vagy sua-ra?) jav.

37. EPISTOLA AD AMICUM

Kézirat

MTA CBJ II. 92/v Tiringner-füz. Cím: Epistola ad amicum. (Aláhúzva.)

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. Latin versek. 15. sz. 144. 1.
Kiadásunk alapja a kézirat.

A Tiringner-füz. 2. lapjának versoján olvasható erősen elmosódó írással írva, egyes helyeken frissebb tintával átjavítva. A vastagabb tinta használata főleg az utolsó három sorban figyelhető meg.

Ez a magyarul induló és latinul folytatódó költői levél érdekes képet ad Vörösmarty első pesti évéről. Tudjuk, Vörösmartynak itt is magántanítványokkal kellett bajlódnia, hogy megélhessen és tanulmányait folytathassa. „Csakhamar alkalmazást nyert egy özvegy

örmény nőnél, kinek két fiát tanította koszt- és szállásért." (VtyÉletr. 2. fejt., 245. l.) E versből kitűnik, hogy a poetai osztályt látogató ifjú egy évfolyammal lejjebb járó tanulótársát tanította a retorikai osztály tárgyaiból. A növendék gyenge képességei miatt saját munkáját kellett félretennie, s bár többet dolgozott, mégis csak 15. eminens volt e levél megírása időpontjában. Az iskolában ugyanis a rangsor állandóan változott. Az első félév végére 21-ik, s a második félév végére 25-ik eminens lett csak. „Nem csoda. Pesten több idejét vette igénybe a tanítás, mint Fehérvárott, nagyobb fiúkat tanított s némely tantárgyat magának is újra kellett tanulnia, hogy taníthassa." (VtyÉletr. 2. fejt., 245. l.) Az igazságtalja, hogy a költészetben tanítója véleménye szerint ő az első.

Magyar fordítása

Levél barátomhoz. Mindig nyugtalan voltam és panaszkodtam miattatok, hogy barátaimtól elszakadtam. Kérded, mért hallgatok, mikor — hidd el — töménytelen munka hatalmas súlyát vagyok kénytelen elviselni. Ugyanis egy vég és határ nélkül buta fiút instruálok, aki a retorikai tanulmányokat tanulmányozza, bár nincs csöpp esze sem. Erőfeszítéssel a negyedik helyet elértem, most azonban a tizenötödiket tartom több munkával. A nagy szorgalommal megszerzett előkelő hely hiányol, s ez a fokozat is — hidd el — bizonytalan. De tanítóm ítélete szerint a versben első vagyok, s elég nekem a sors, hogy ezt az elsőséget elértem.

Szövegváltozatok a kéziratban

3. Brisitsnél: „Soilicitus de vobis. cum . . .” a kézirat alapján „eram'-ra javítottuk. 4. A „sociis” szó erősebb tintával az áth. <vobis> fölé írva. 5. Ez a sor erősebb tintával van átírva, alatta elmosódó régiebb szöveg. 6. „crede” utólag beírva. 9. „Optinui” valószínűleg íráshiba, helyesen: „obtinui”. 10. Erősebb tintával átírva.

38. [MÉG PIROSULT ORCZÁD . . .]

Kézirat

MTA CBJ II. 92/v Tiringger-füz.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 12. sz. 30. l.
Kiadásunk alapja a kézirat.

Szövegváltozatok a kéziratban

3. 's tagjaid, <addig>. 5. Napjaid <Napjaidat-ból jav.>. 6. A sor alatt áth.: <Életed lám> Kéméld <Kéméljed-ből jav.>. 9. forgasz, azokat <tisztelni ne szűny meg>. 13. hősziint <koros>.

Kézirat

- I. rész. 1—33. sor. MTA CBJ II. 92/v Tíringer-füz.
 II. rész. 34—47. sor. MTA LK II. 56/v A lap felső részén.

Megjelenés

- I. rész. BRISITS: Kiadatlan. 13. sz. 30. 1.
 II. rész. BRISITS: Kiadatlan. Töredékek. 126. 1.
 Kiadásunk alapja a kézirat.

A vers első felét Vörösmarty a Tíringer-füzetbe írta, folytatását (II.) azonban egy külön lapra, melyet az Akadémia kéziratárában a CBJ II.-be kötöttek bele. Ez a rész a lap felső felét foglalja el, alatta olvasható a *Titirus Mopsus* c. töredék (56. sz.). A lap másik oldalán *A közelgető veszedelmeknek iszonyu tsapásit képzelő szívnek panaszzai* c. verset találjuk (55. sz.). Ezek a darabok is azt az írásformát és azokat a helyesírási sajátosságokat mutatják, mint a Tíringer-füzetbe foglaltak (1. az eml. versek jegyz.).

Brisits a vers első felét a költemények, második felét a Töredékek közé helyezte a *Titirus Mopsus* c. töredékkal együtt, mellyel egy papírlapon található, de a lap felső részén. Alatta vízszintes elválasztó vonal van, továbbá a *Titirus Mopsus* cím és az általunk 56. szám alatt közölt verstöredék. Helytelen volt tehát az eddigi kiadóknak az az eljárása (ÖV 1955. I. k. 586. l. is így!), hogy a második részt a *Titirus Mopsus* vershez csatolták, hiszen ez megelőzi a kéziratban az ilyen címmel ellátott verset, értelmileg pedig egészen közvetlenül kapcsolódik a *Lengedező széltől*... kezdetű vershez.

A költemény témáját és a pásztorok neveit Vörösmarty Vergilius eklogáiból merítette. Ezeket már iskolai tanulmányaiból is ismerte. A *Ratio Educationis* által a második Humanitas osztály számára ajánlott tankönyvek közt van Juveny *Institutiones poeticae* c. műve; ez külön is említi Vergilius II. eclogáját a „Quid est figura?” c. fejezetben: „Itemque illa Virgilii verba in Ecloga II. Oh Corydon, Corydon, quae te dementia cepit?” (De Arte Rhetorica Libri Quinque lectissimis veterum auctorum aetatis aureae, Perpetuisque Exemplis illustrati; Auctore P. Domenico Decononia Societatis Jesu Presbytero. Accessere in hac novissima editione Institutiones Poeticae auctore P. Josepho Juvenyo Ex eadem Societate. Venetiis, MDCCXLIII. Ex Typographia Balleoniana. p. 13.)

Még jobban az eklogákra irányították Vörösmarty figyelmét magyar olvasmányai. Aut. Tör. szerint a hatodik iskolában ismerkedt meg Rájnis Eklóga-fordításaival, de Baróti Szabó Dávidét is olvashatta, hiszen ez az Aeneis-átköltéssel együtt jelent meg, melyet pedig szintén ezévi olvasmányai között említ. Egyébiránt is a XVIII. és a XIX. század fordulója valóságos újjászületése a pásztoroköltészetnek. Nemcsak Kazinczy fordítja fő gondját Gessner átültetésére, a deákos költők művei is telve vannak idillekkel. Czinke Ferenc is

bukolikus költői érdemeit emlegeti, mikor Révai halála után megpályázza a pesti egyetemen a magyar nyelv és irodalom katedráját. (BRISITS FRIGYES: Czinke Ferenc egyetemi tanári kinevezésének története. Az Irodalomtörténet füzetel. 16. Bp. 1944. 8. l.)

Az Elek (Alexius) hidegsége miatt panaszkodó Coridonnal Vergilius II. eklogájában találkozunk. Vörösmarty innen merítette a témát, de szabadon dolgozta fel. Mopsus pásztor az V. eklogában szerepel.

A vers jó példát ad arra, hogy a fiatal Vörösmarty stílusa hogyan alakul ki a követett minták, a korabeli deákos költők hatása alatt. A metrumba jól illő és szépen hangzó „lengedező” jelzőt RÁJNISNÁL olvashatta: napenyészeti szélről *Lengedező árnyéka...* (Magyar Virgilius 1789. I. 103. l.) A „suhogó” jelzővel is találkozhatott, mégpedig az Aut. Tör.-ben említett Baróti Szabó-féle Éneishez csatolt Ekloga-fordításokban: *Egy szélről suhogó Tölgy allján...* (7. ekloga eleje.) A „zöld fának alatta” kifejezés őse is fellelhető Baróti Szabónál — az első ekloga első sora végén: ... el-terjedt ágú bükkfának alatta. Így a vers első sora szinte reminiscenciákból van felépítve. (Erre Szauder József hívta fel a szerkesztő figyelmét.) A 6. és a 31. sorban szereplő: „nem ügyelsz dallomra” szintén Baróti Szabótól való: „Irgalmatlan Elek szomorú dalaimra nem ügyelsz...” (2. ekloga 6. sor). A 23. sorban a „Mesze terült Tölgy” viszont Rájnis-reminiscencia. (Magyar Virgilius II. 143.) A mesterektől tanult fogásokat a diákköltő korai hivatottsággal egyre önállóan alkalmazza, s új megoldásokkal is gyarapítja.

Javítások, változatok a kéziratban

4. madarakkal (utána olvashatatlan áth. szó). 5 szível <szível>
7. A' ki midőn <Titirust> Titirus-t mindenütt áthúzta és helyébe Mopsus-t írt. Brisits „Morsus”-t közöl, de a kézirat vizsgálata inkább a Mopsus olvasatot igazolja. Vergiliusnál is Mopsus-t találunk (V. ecl.). 10. Eredetileg: Hogy benned Titirust, a jó Titirust szemlélhetem ismét Később Titirus-t áthúzta és helyébe Mopsus-t írt. 11. Meg tsalatek, 's a' <midőn a'> (áth.) 13. Elekem! <hogy fért> A sor alatt áth.: <Együgyű állapotom...>. 16. 's A' <Gazdag> számos nyáját <őrző>. 17. A sor végén: oh <empymr> dnygydor tniemt! Valaniféle titkosírásnak látszik. Barta János valószínű értelmezése szerint: oh <menyei> angyali termet! (m = e, r = i, d = a, e = m, o = l, i = r.) 21. bagó húhog, <patatok követsekkel>. 22. A sor elején áth.: <Árkakban>

23. A sor alatt áth.:

<Zöldellő fáknak kiterült ágok 's a...>
<Nem lengnek rekedt torkú... szavaikkal>

26. A sor után áth.: <Mert mint kedvelten téiben a fákon semmi levél nincs> 28. én kedvemtől (engem-ből jav.) 35. A sor előtt áth.: <z>
37. A sor után a margón áthúzatlanul: Zengj velem erdő 38.

Mopse Brisits Mojse alakot közöl, később is a 39. 41. 42. 45. sorokban a pásztor neve nála: Mojsus. Valóban Vörösmarty fiatalkori kézírásában a *p* és a *j* igen hasonló módon vannak kanyarítva. A tüzetesebb vizsgálat azonban a Mopsus alakot igazolja. Emellett szól az is, hogy Vergiliusnál a Mopsus névvel találkozunk (V. ecl.) 39. A sor elején áth.: <Mopsust emlegetem nyelvem> (a végleges változat fölébe írva) 41. emlegetém (emlegetédből jav.)

40. FORDITTÁS [AMIT MÉG TENGER 'S ARIONNAK...]

Kézirat

MTA CBJ II. 93/r Tíringer-füz. Cím: Fordítás. [Aláhúzva.]

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 14. sz. 31. l.
Kiadásunk alapja a kézirat.

A vers Ovidius Fasti II. könyv. 83–116. sorának fordítása. (BRISITS: Kiadatlan. 31. l.) Valószínű, hogy régibb, mint a többi, ugyanerre a lapra írt vers. Erre vall, hogy nem tesz különbséget ő és ő, ű és ű között, mint a füzet többi darabja. A többi vers különben is a lapszélre toldalékszerűen van írva. Valószínűleg a latin iskolai versekkel egy időben Vörösmarty fordításokat is készített az iskolai latin klasszikusokból, s ezeket külön lapra írta le. Ugyanez az eset az ES-füzet 59. lapján levő műfordítások esetében, melyek előtt és mellett jóval később keletkezett darabok olvashatók. (54–55. sz. versek.)

Változatok, javítások a kéziratban

2. A sor elején áth.: <Szép> 9. gyakran bamúlva <tsuddálta> 10. Brisitsnél Pallas-t olvasunk, a kéziratban: Phoebust, Ovidius szövege is Phoebusra vonatkozik (Cynthia-Venus fivére: Apollo Fast. II. 92.) 12. Már Latziumban is (áth.) 13. Ott <hívés> 18. többiek is követélek (ez utóbbi két szó fölé később ezt írta: helybe hagyák)

41. VERSIO. MINDEN ERKÖLTS ORTZÁDON FÉNYLIK

Kézirat

MTA CBJ II. 93/r Tíringer-füz. Cím: Versio. Minden erkölts ortzádon fénylik. (Aláhúzva.)

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 15. sz. 32. 1.
Kiadásunk alapja a kézirat.

A cím világosan utal rá, hogy ez a darab: fordítás „versio”. Nyilván ez is iskolai jellegű gyakorlat lehetett. A legrégebb darabok közé tartozik, erre vall: *a*) a kézírás a legelső kezdetleges darabokra (1–12.) emlékeztet; *b*) az írás ypsilonista, a hosszúságot vonás jelzi; *c*) a *tz* betűjellel találkozunk benne; *d*) nem tesz különbséget az *ö* és *ő* között, mint a többi darabokban.

42. [MÉRT NEVEZEL...]

Kézirat

MTA CBJ II. 93/r Tiringner-füz. Előző vers folytatásaként írva, oldalt alulról felfelé irányuló írással. Nehány sora a következő oldalra (93 versora) került, itt a jobb felső részen olvasható.

Szép írás, nincs javítás benne, valószínűleg már másolat.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 18. sz. 33. 1.
Kiadásunk alapja a kézirat.

Már az Aut. Tör.-ből értesülünk róla, hogy Vörösmarty egyik iskolatársa ellen írt gúnyos rimes kétsorú verseket a negyedik grammatikában. Úgy látszik, a pesti piaristáknál is ellentétbe került egyik társával, aki, talán az iskolai sorrend miatti vetélkedésből, rágalmazó vádakkal illette, s bosszuló verset írt ellene. Melyik volt társai közül: nincs rá adat, de meggondolkoztató, hogy két epigrammát is írt egyik társa ellen (73–74. sz.), aki „papucsos” lett, azaz német ruhát vett fel. Ez Exstein Rudolph volt, aki az iskolai értesítő tanulsága szerint az 1816/17. tanév mindkét felében az eminensek sorában a negyedik helyet foglalta el. Talán bosszantotta ezt, a vidékről jött Vörösmartyt az iskolai ranglétrán messziről megelőző fiút, hogy Vörösmartyt a költészetben viszont a legelső volt? (Vö. 37. sz. „Carmine sed prinus iudicio sum Institutoris”). (A következő vers is hasonló tartalmú és célzatú.)

A vers 19. sora Brisits kiadásában hiányzik. A 7. sorban *al*nok – írás hiba.

43. [BÁR KI LEGYEN...]

Kézirat

MTA CBJ II. 93/v Tiringner-füz. Az előző vers után folytatólag ugyanolyan írással írva. A 93/v lap közepén tintával két részre van osztva. Ez a vers a lap bal oldalán olvasható.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 17. sz. 33. l.
Kiadásunk alapja a kézirat.

A költemény tartalmilag az előzőhöz kapcsolódik. Hogy a „tsintalanság” vádjá Vörösmartyval kapcsolatban mennyire csak rágalom lehetett, mutatják SALLAY IMRE Vázlatai Vörösmarty életéhez (MTA Kézirattár). Ezek szerint Vörösmarty még egyetemi hallgató korában is az iskolai szabályok szelleméhez tartotta magát: „Fiatal éveiben szende, szemérmes, inkább alázatos; semmiben sem fennhéjázó; mindig a legbecsületesebb jellemmel tünt föl, s mindenki előtt illedelmes maga viselettel mutatta föl magát.” Diákkorában sem kávéházba, sem kocsmába nem járt „egy szóval, semmiben sem hajhászott élvezetet; s ezért egy-két vidorabb kedélyű tanuló társa „zárdás barát” néven emlegette őt”. Ez a csendes, tanulmányainak és olvasmányainak élő diák nyilván nem szívelte a hangoskodó éreynyeskedést, s meglátta, hogy ez gyakran csak a képmutatás takargatója.

Javítások, változatok a kéziratban

1. E sor után áth. sor.: <Halja ha hallásra van füle e sorokat>
8. roszul <itelsz> 10. Tilt meg, <hanem> 11. sehol nem voltam (utána olvashatatlan áth. szó) 12. A sor után áth. sor.: <Még sem akartam megsérteni senkít> 14. Sem <akarék> hirt (íráshiba) 17. követestől (íráshiba) 18. leend (lelend-ből jav.)

44. [VESZTEGETED FELSÉGES ERÖD . . .]

Kézirat

MTA CBJ II. 93/v Tíringer-füz. A lap jobb oldalán olvasható alulról felfelé írva, kivéve az utolsó két sort, mely az első rész után balról jobbra íratott.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 11. sz. 29. l.
Kiadásunk alapja a kézirat.

Vörösmarty diákkori kedves költőinek művei között bőven olvashatott ilyen témájú költeményt. KÖSZEGI RÁJNIS JÓZSEF XIV. Alagyája is, hasonló tárgyú: „A' Poéta Székes-Fejérvárról írván egy Kőszegen lakó kedves társát ösztönzi, hogy ígérati-szerint Magyar Verseket szerezzen.” (A' Magyar Helikonra Vezérlő Kalauz. Kőszegi Rájnis József. Posonyban. Landerer Mihály költségével és betűivel. 1781.) Hasonló szellemű Baróti Szabó Dávid ódája: A magyar ifjusághoz. (BRISITS: Kiadatlan. 29. l.)

A költemény végén a szerző meg is mondja nevét. Döntő bizonyíték, hogy a Tíringer-füzet Vörösmarty verseit tartalmazza, bár ez egyébként sem kétséges.

45. AJÁNLÓ VERSEK

Kézirat

MTA CBJ II. 93/v Tíringer-füz. A lap jobb oldalára középre írva az előző vers alá. Nincs javítás a kéziratban. Cím: Ajánló versek. (Aláhúзва.)

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 16. sz. 32. l.

Kiadásunk alapja a kézirat.

Valamelyik társának írta Vörösmarty vagy önmaga buzdítására, mikor az első eminensségből a 21. helyre került?

*

A Tíringer-füzet következő lapján latin nyelven egy magyar verstani magyarázat olvasható (CBJ II. 94/rv). Valószínűleg iskolai előadás jegyzete. Rendkívül érdekes, mert láthatjuk belőle, hogy a fiatal Vörösmarty milyen magyar verstani oktatásban részesült. A szöveg a következő:

Longa sunt. Á, É, Í, Ó, Ú, Ő, Ű

Eg. Vidámító úré, bódúl

2. Si duo consonantes post vocalem sequantur Eg. Romlott, Horgas
3. Si vox consonante terminetur et sequens incipiat consonante.
E. Mim van
4. Adverbia in an en in on ön ün exeuntia Eg. Hoszan nagyon kegyesen idein bőven keserűn huc pertinent etiam casus qui exeunt in an en in ön ün, dolgain parton, kapun, Görögön, köpűn, Urűn hinc tamen aliqua adverbia excipiuntur igen ugyan hirtelen
5. Ultima silabae ablativorum in utroque numere ex g: soktól v sokaktól.
praeterea casus et adverbia in on un ün exeuntia eg.
Badarul vásarrúl okul vetkűl gonoszúl embertelenűl
Brevia sunt 1mo vocales breves a e i o u ő ü ugarol deli, dűlök
2. Etiam vocales sunt breves ante ly, ny, gy, sz, ts, tz, ty, zs.
Anyá, atya, kasza, kegyes, etset, etzet, Buza, guzsál
3. Breves manent hae litterae in fine vocis etiam si alia incipient consonante duplici, E' Tsuna tréfát Várbeli strázsa
4. voces Peregrine retinere possunt suas quantitates Dameta Amintha Roma

Comunes sunt 1mo Articuli hi a' e' et pronomina mi ti mű tű, et no jaj ex necessitate metrica pro brevi sumuntur melius pro longa idem de ama eme sciendum E. A' Török Eme Görög'

2. Sequentes az ez is amaz emez, fel, föl, meg, sem ante vocales, reliquae hanc se, le, mi, mitsoda, ki, te e' quando fit interrogatio etiam ante consonantes raro pro longa sumi possunt. 3. Vocalis brevis ante tl,

gr, kr, tr, tl prout apud Latinos cōmunes esse possunt darabra, karodra, kalapra ide(m) sciendum de bl, dl, gl, kl

4. Quae silabae a praestantionibus hungaris diverso modo sumuntur illis pro libitu uti potest Poeta
Ideo dialectus Hungarorum et Transilvanorum observanda Tunc saepe ex longo e' fit i breve, ex ú, ü, ex ú u breve Istenéhez v. Istenihez, tudományú v. tudományu falú vagy falu szomjú szomjúság szomju szomjuság si[c] keserű v. keserű item suffixa ba be mutari possunt in ban ben. et vice versa exemplo Rithmicorum Poetarum E G I Van Tömlöztbe magán kinjában segíteni nemtud
Non licet tamen omnium pagorum delectum sequi sed tantum optimorum illorum.

5. Ante ha posita silaba cum consonante cōmunis est e. Reggel Harangoknak hata tsendes Hangja fülemben
6. Vocalis quando consonans una et h sequitur comunis non numquam esse pt. (potest).
Vedd kezedhez penzed; másképp fog jönni kezemhez

A verstani magyarázat magyar fordítása

„Hosszúak: Á, É, Í, Ó, Ū, Ő, Ű.

Pl. Vidámitó úré, bódúl.

2. Ha két mássalhangzó következik magánhangzó után, pl. Romlott, Horgas.
3. Ha a szó mássalhangzóval végződik és a következő mássalhangzóval kezdődik. Pl. *Mim van*
4. Az *an en in on ön ün* végződésű határozók, pl. *Hosszan, nagyon, kegyesen, idein, bőven, keserűn*, — ide tartoznak még azok az esetek is, amelyek *an-ra, en-re, ön-re, ün-re* végződnek: *dolgain, parton, kapun, görögön, köpűn, Urün*; kivételt képez ez alól néhány határozó: *igen ugyan hirtelen*
5. Az ablativusok utolsó szótagjai minden számban: *soktól v. sokaktól*, azonkívül az *on-ra, un-ra, ün-re* végződő esetek, pl. *Budarul, vásárrúl, okul, vetkül, gonoszúl, embertelenül*.

Rövidek:

1. az *a e i o u ö ü* rövid magánhangzók: *ugarol, deli, dülök*.
2. Rövidek a magánhangzók az *ly, ny, gy, sz, ts, tz, ty, zs* előtt is: *anya, atya, kasza, kegyes, etset, etzet, Buza, guzzsal*.
3. Rövidek maradnak e betűk a szó végén akkor is, ha a továbbiak kettős mássalhangzóval kezdődnek: *É tsuna tréfát, Várbeli strázsa*
4. Az idegen szavak megtarthatják saját hosszúságukat: *Dameta Amintha Roma*
Közösek:

1. Az *a' e'* névelők és a *mi ti mű tú* névmások és *no jaj* metrikai szükségből rövidnek vehetők, de helyesebb hosszúként. Ugyanaz jegyzendő meg az *ama-ról, eme-ről*. Pl. *A' Török Eme Görög'*.

2. A következők: az ez is amaz emez fel föl meg sem magánhangzók előtt, továbbá ezek: *se, le, mi, mitsoda, ki, te, e'*, ha kérdésben szerepelnek, magánhangzó előtt is, bár ritkán, hosszúnak vehetők.
3. A rövid magánhangzók *tl, gv, kv, tv, tl* előtt, mint a latinoknál, közősek lehetnek: *darabra, karodra, kalapra*. Ugyanaz jegyzendő meg a *bl-ről, dl-ről, gl-ről, kl-ről*.

4. Amely szótagekat magyar jeleseink különbözőképpen vesznek, azokkal a költő kedve szerint járhat el.

Ezért kiemelendő a magyarországi és erdélyi tájszólás. Itt gyakran a hosszú *é*-ből rövid *i* lesz, az *ú*-ből *ü*, az *ú*-ből rövid *u*: *Istenéhez v. Istenihez, tudományú v. tudományu, falú vagy falu, szomjú, szomjúság szomju szomjuság, így keserű v. keserü, továbbá a ba be ragok ban-ná ben-né változtathatók és viszont fordítva a ritmikus költők példája szerint, pl. I (?) Van Tömlötzbe magán kinjában segíteni nemtud. Nem szabad mégsem minden vidéknek a dialektusát követni, hanem csak a legjobbakat.*

5. A *ha* előtt álló mássalhangzós szótag közös, pl. *Reggel Harangoknak hata tsendes Hangja fülembé*

6. Magánhangzó, ha egy mássalhangzó és *h* követi, sohasem lehet közös. *Vedd kezedhez pénzed; másképp fog jönni kezemhez.*"

Ez a verstani jegyzet BARÓTI SZABÓ DÁVIDnak a latin metrikához meglehetősen szorosan kapcsolódó prozódiai alapvetésének a kivonata: az Uj mértékre vett külön versek bevezetéséből. A jegyzetben szereplő példák is szó szerint Baróti Szabó idézett művéből valók.

Egyedül a *h* prozódiai értékelése tér el árnyalatnyira a Baróti Szabótól és a Rájnis Kalauzában kifejtett felfogáshoz áll közelebb. Baróti Szabónál ezt olvashatjuk: „Ötödször: Az *h* betűről azt tartják mások, hogy ha azon kezdődik a' következő szó, akkor a' mással hangzón végződött, 's mindjárt előtte való rövid magán hangzót a' versben is rövidnek kell venni; mások ellenben ugyan azon magán hangzót mint két mással hangzó előtt valót hosszabbítani akarják. Én magamot mind a' két részhez szabom, és az ilyen szillabával kényemre élek, a' mint alkalmatosb a' versre. Péld. ok. *Reggel harangoknak hata tsendes hangja fülembé.*

Hatodszor: Ebből az is következhetik, hogy a' szóznak közepette; de jegyzés nélkül lévő magán hangzót is, melyet más valamely egy mással hangzó *h* bötüvel követ, leg alább néha köz mértékre vehetni. Péld. ok. *Vedd kezedhez pénzed; más képp' fog jönni kezemhez.* Ha jól fel veszem a' dolgot, ez éppen a' közönséges ki mondással is meg egyez. Én ugyan az ilyen szó közepett lévő magán hangzót nem igen mertem még eddig meg rövidíteni; de az utolsót, melyet említék, gyakrabban kissébb röfre mérem." (*Uj mértékre vett külömb' verseknek három könyvei, Mellyeket szerzett Esztergom megyébeli pap, erdélyi, baróthi Szabó Dávid, mostan a' kassa; Fő Iskolában az ékesen szállásnak Királyi Professora. Kassán, Landerer Mihály költiségével, és betüivel. 1777. A' magyar prosodiának avagy a' szók mértékjeinek rövid útja.*) RÁJNIS véleménye határozottabb: „mikor azon szóban a' *h* előtt, vagy utánna valamely mással hangzó bötü áll, az előtte-való rövid magán -hangzó

-is akadályos." (A' Magyar Helikonra vezérlő Kalauz. II. rész. II. Tzikkely. VI.)

A két felfogás közti különbség árnyalati, a Tiringer-füzetbeli jegyzet a Rájnis nézetét adja inkább vissza.

Érdekes, hogy Baróti Szabó idézett prozódiai művéből az elisiora vonatkozó negyedik szakasz a jegyzetből hiányzik.

A jegyzetet feltehetőleg a piaristák iskolájában valamelyik tanár diktálhatta, ezért latin nyelvű. Baróti Szabó magyarul írt, az egyetemen Czinke is minden valószínűség szerint csak magyarul adta elő a magyar nyelvet és irodalmat, amnyit hangoztatta a magyar nyelv uralkodásra való jogát az országban. (L. 96. sz. vers jegyz.) Tehát csak a gimnáziumból eredhet e jegyzet.

Helyesírási szempontból is tanulságos. A hosszú ő és ú megmutatja, hogy ezt az írásmódot Vörösmarty az iskolában tanulhatta. A pesti piaristák fordíthattak erre nagyobb gondot: a költő régebbi kézíratai nem tesznek különbséget rövid és hosszú ő és ú között. Édes Gergely, Rájnis, Baróti Szabó kezébe került könyveiben ugyancsak ezzel az írásmóddal találkozott. Egyébként a székesfehérvári cisztercita gimnázium és a pesti piarista gimnázium értesítőiben is e szerint a helyesírási elv szerint vannak nyomtatva a tanulók nevei. Vörösmarty csak a következő évben, az egyetemen tér át az ő, ű; ü, ú írásmódra. Az említett gimnáziumok értesítőiben ez a változás 1819–1820 táján következik be. Hasonlót figyelhetünk meg pl. a *Hazai és Külföldi Tudósítások* esetében, amelynek helyesírásában az ő ü 1818–19 körül lesz uralkodóvá. Az ő ü alakokkal egyébként még a huszas években is találkozunk.

Az ifjú Vörösmarty verstani nézeteire l. még a 155. sz. *Egy Barátomhoz* c. vers jegyzetét.

46. [MINT KEZDJEM LEVELEM...]

Kézirat

MTA CBJ II. 95/v Tiringer-füz. A lap ketté van osztva, a szóban forgó vers a bal oldalon foglal helyet, a jobb oldal üres.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 19. sz. 34. l.
Kiadásunk alapja a kézirat.

A költői levelet valószínűleg Udvardi (Udvardy) Mihály nevű barátjához intézte Vörösmarty. Ahhoz, akiről Autobiographiai töredékeiben is szólt (l. a 29. sz. vers jegyzetét). Erre vall Vörösmarty öccsére és Czeceire való hivatkozás. Czecei (Czeczey) József 1812-től 1816-ig Vörösmarty eminens előmeneteli osztálytársa volt. 1814-ben és 1815-ben Vörösmarty az első, Czecei a második eminens. 1816-ban Vörösmarty változatlanul első, Czecei azonban csak ötödik

az eminensek sorában. Udvardi 1816/17-ben a székesfehérvári ciszterciatáknál az első Humanitas osztályba járt, Vörösmarty Jánossal együtt. Czecei viszont Vörösmarty évfolyamtársaként a második Humanitasba iratkozott be, de ezt az osztályt — bizonyára betegség vagy egyéb közbejött ok miatt — csak 1818-ban Udvardival és Vörösmarty öccsével fejezte be. (1818 végén Udvardi harmadik, Czecei a hetedik eminens, Vörösmarty János pedig hatodik a II. classis-ban.) Osztályisméltélsről nem lehetett szó, hiszen Czecei mindvégig az eminensek sorában foglalt helyet. (Juventus gymnasii regii Alba-Regalensis S. Ordinis Cisterciensium de Zircz. Anno 1816—1818. Albae Regiae, Typis Clarae Szammer.) Az értesítők Udvardi és Czecei nevét hol i-vel, hol y-nal közlik. Vörösmarty mindig i-vel írja nevüket. Ezért a jegyzetekben is az *i*-s írást használjuk. (L. a 29. sz. vers jegyz.)

Változatok, javítások a kéziratban

1. „Mint kezdjem levelem’ után áth.: <? írj meg> 2. hangon <szolván> 5. Tilt meg. vagy <leve soraim> 8. Terhei <gát> hátráltatnának, írj <egy> 9. Meg tudjam, mi <legyen> 12. hozhata, <immár> 13. Fel se veszem, ha <talán> 14. egészséggel <A’>

A vers felett a kéziratlapon tollpróbák: ae, ae, k.

A versben Vörösmarty még nem tesz különbséget ő és ő között, az írás is egészen korai.

47. [SUNT NUNC IN CUNCTIS...]

Kézirat

MTA CBJ II. 95/v A Tiringner-füz. 5. verson, a *Mint kezdjem levelem* ... kezdetű vers után írva.

Megjelenés

Először e kiadásban, közölve a kézirat alapján.

Magyar fordítása

Ami távolesik tőlünk, abban őrizkedni kell a ...-tól. Fordítsd jóra, amit a keserű sors hozott. Csak fontold meg, hogy mire képes a bölcsesség.

Szövegváltozatok a kéziratban

1. Sunt nunc in <consiliis> (szándékban áth.), ... reta kiolvashatatlan a szó első három (?) betűje. 2. A sor elején áth.: <Qui> Convertas <quod> (áth.) A sor alatt át nem húzott változat: In bona convertas sors quod inepta tulit (Fordítsd jóra, amit az ostoba sors hozott)

48. [SUSTINUI POENAM NON AEQUA MENTE...]

Kézirat

MTA CBJ II. 95/v Tiringer-füz.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. Latin versek. 17. sz. 145. l.

Kiadásunk alapja a kézirat.

A kéziratban e vers az előbbtől vonallal elválasztva. Az írás kevésbé gyöngybetűs, egyben érettebb is.

Magyar fordítása

(*Olyan büntetést szenvedtem el, amit nyugodt lélekkel...*) Olyan büntetést szenvedtem el, amit nyugodt lélekkel el nem viselhetek. Jaj nekem! Mily meg nem érdemeltem kell e terhet hordanom! Hát oly sok szenvedést hozott rám az az egyetlen szó, vajon figyelte-e (ellenőrizte-e?) az értelem a nyelvet, amely nem hazug? Használt vajon a nyelv? Ártott vajjon, hogy beszéltem? Nem lehet eldönteni? A nyelv a nyelvnek ártani szokott.

A vers tartalmilag összefüggeni látszik a *Mért nevezel...* és a *Bár ki legyen...* kezdetű költeményekkel (42. 43. sz.). Lényegében itt is valami iskolai büntetésről lehet szó, melyet valamelyik társának méltatlan vádja miatt kellett elszenvednie. Mivel a háttérét nem ismerjük pontosan, a vers sem egészen világos.

49. FORDÍTÁS

[CIMERI TÉRSÉGEN MÉLLY ÖBLÜ...]

Kézirat

MTA CBJ II. 96/r A Tiringer-füz. 6. lapjának rectóján. Vörösmarty a lapot kettéosztotta, és a bal felső sarokba írta ezt a műfordítást. Cím: Fordítás. (Aláhúzva.)

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 21. sz. 35. l.

Kiadásunk alapja a kézirat.

Eredetije: Ovidius. *Metamorphoses* XI. 592–615. Ugyanazt a szöveget még egyszer lefordította: l. a következő, 50. sz. darabot. (BRISITS: Kiadatlan. 35. l.)

Szövegváltozatok a kéziratban

1. A sor alatt áth. sortörődék: <Barlangot a hegynek üregében>
6. Fénye világol <a' hajnalt> 7. A sor után áth. sor: <Szorgos
kutya, 's még vigyázóbb lúd> 12. követsékkal <aldállni?> 16. A sor
után áth. sor: <Nints az Egész házban, háznak közepette egy ágy>
21. A sor után áth.: <Ágak az erdőben>

50. FORDITTÁS

[CÍMERI TÉRSÉGEN FEKVŐ^{ff}...]

Kézirat

MTA CBJ II. 88/v ES 59/v. Cím: Fordittás. (Aláhúzva.)

A lapot Vörösmarty ceruzavonással két részre osztotta. Jobb felére írta ezt az Ovidius-fordítást, a lap bal oldalán egy későbbi versfordítása olvasható. (197. sz. *Ficd barátom a hadi életet*.)

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 20. sz. 35. l.

Kiadásunk alapja a kézirat.

Az ES-füzetet — mint már a Bevezetésben kifejtettük — még ginnazista korában kezdte írni Vörösmarty. Az elejére latin versgyakorlatok kerültek, majd az 59. laptól kezdve fordítások. Később a közbeeső oldalakra magyar verseket írt, e versek helyesírás és írásmód tekintetében fejlődést mutatnak. A kezdő latin versekben és az 59. lapon levő fordításokban helyesírás és kézírás egyaránt arról vallanak, hogy e versek a Tíringer-füzetben foglaltakkal egyidőben keletkeztek. Ilyen alakokkal, mint *fekvő*, *menyi*, *mesze*, *tűznek*, valamint a *h* betű kampós kanyarításával 1817 második felétől kezdve nem találkozunk Vörösmarty kézírataiban.

Mínthogy az ES-füzetben nem találunk javításokat sem a kezdő latin versekben, sem az 59. lapon levő műfordításokban, valószínű, hogy ezt eredetileg afféle tisztázati füzetnek szánta Vörösmarty, amelybe a versek végleges alakjukban kerültek volna bele. Ovidius *Metamorphoses* XI. könyv 592–615. sorainak ez a fordítása több sorban teljesen egyezik az előbbivel, több más helyt fejlettebb, javított változatnak látszik.

Javítások nincsenek benne, az interpunkció feltűnően pontos. Látszik, hogy másolat.

E két fordítás első öt sorát Gáldi László behatóan elemzi metrikai és nyelvi szempontból. Gáldi összeveti a latin eredetivel a két változatot, majd a sormetszet, a ritmusképletek és a nyelvi kifejező képesség figyelembevételével az ES-beli változatot ítéli fejlettebbnek, sikerültebbnek és ezért későbbi változatnak, majd értékeli a fiatal Vörösmarty

stílusának kifejezőképességét. (GÁLDI LÁSZLÓ: Vers és nyelv. Nyelvünk a reformkorban Bp. 1955. 536–538. l.)

Gáldi elemzése is megerősíti a kéziratok vallomását, hogy ti. a javításokkal teljes Tiringner-füzetbeli változat az eredeti, az ES-füzetbe írt szöveg további átdolgozás eredménye. Ez is arra mutat, hogy a fiatal Vörösmarty az ES-füzetet eredetileg már elkészült iskolai versgyakorlatai (latin költemények, fordítások) tisztázatának szánhatta.

51. EPISTOLA 1ma ELSŐ LEVÉL PENELOPE ULISSESNEK

Kézirat

MTA CBJ II. 88/r ES 59/r (A lapot Vörösmarty ceruzavonással két részre osztotta. Jobb felére írta ezt az Ovidius-fordítást, a lap bal felé és alja üres.) Cím: Epistola 1ma Első Levél. Penelope Ulissesnek (k. n. aláhúzva.).

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 111. sz. 102. l.

Kiadásunk alapja a kézirat.

Ovidius Heroidáiból az első levél elejét fordította itt le Vörösmarty (Ovidius: Epistulae I. Penelope Ulixi. 1–20.). A fordítást ugyanazon elgondolás szerint helyezték ide, az egészen korai darabok közé, mint az előzőt (50. sz.). Valószínűleg egy időben másolta bele a kettőt az ES-füzet hátrább levő oldalaira, amelyekre hihetőleg nem a latin versgyakorlatokat, hanem a műfordításokat szánta. Erre vall az azonos íráskészség és helyesírás, melyek e két versfordítást a környező daraboktól élesen megkülönböztetik: a *h* betű kezdetleges felé felé kanyarítása, gyűlöltének, ledőlt, rémülést stb. helyesírási alakok.

Ez a heroida meglehetősen kedvelt lehetett írónk előtt, mert többen is lefordították. Első fordítója valószínűleg Gyöngyösi István volt (EPhK XI. (1887) 34. EPhK 1890. II. pótkötet). Ányos – Batsányi szerint – e vers fordításával kezdte költői munkásságát: a Penelope-levélet tette át párosrímű magyar tizenkettősökbe (RMKtár 23. sz. 245–248. l.). Dayka már magyar hexameterekben adja vissza 1787-ben a *Magyar Musá*-ban, majd átdolgozott alakban a kassai *Magyar Múzeum* I. kötetében (385. l.) Dayka fordításai közül a *Magyar Musá*-ban közölt áll közelebb a Vörösmartyéhoz, de Dayka és Vörösmarty fordításai közt nincsenek olyan feltűnőbb találkozások, melyek azt valószínűsítik, hogy a fiatal Vörösmarty Dayka művének ismeretében készítette volna el fordítástöredékét.

Szövegváltozatok a kéziratban

Javítás majdnem semmi sincs a kéziratban, ez is arra vall, hogy a szöveg tisztázott.

1. Ulisse! Ulisses! (?) 8. K-ban badgyadozó (íráshiba) 11. K-ban tamadnak (íráshiba). 14. rémülést (későbbi tollal rémülést-re jav.) 17. Tlepoem <is>

52. [DISTICA QUOT FINGIS . . .]

Kézirat

MTA CBJ II. 96/r Tiringer-füz. 6/r.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. Latin versek. 16. sz. 145. 1.
Kiadásunk alapja a kézirat.

Ez a latin vers a *Címeri térségen mélyl öblü . . .* kezdetű *Fordítás* alatt található.

Magyar fordítása

(*Ahány disztichont gyártasz . . .*) Ahány disztichont gyártasz annyi ezer toldalékszóciska van benne, amelyeket mérgesen (nem epe nélkül) raksz beléjük, szerencsétlen! Nem izgat téged az értelem. Elég — mondd — ha minden vers a megfelelő lábakból áll. Vigyázz, nehogy előhözza egykor e verseket szerzőjük! A versek, mivel gyermek művei, gyermekdedek. Vagy: A ki gyerek, gyerekes verseket írni szokott.

Ez a vers is valószínűleg valamiféle iskolai vetélkedésre vonatkozik mint a Tiringer-füzet több más darabja (42. 43. 48. sz. versek). Valamelyik tanulóársának gyenge verseit gúnyolhatta ki e sorokban a tizenhatéves Vörösmarty.

Javítások, változatok a kéziratban

1. Distica quot (quod-ból jav.) 2. A kéziratban quae szerepel quae helyett, nyilvánvalóan íráshiba. 4. A sor előtt áth.: <Cari> 5. regeret <quisquam>

53. [ZOLTÁN RÓL, A FŐ HATALOM . . .]

Kézirat

a) MTA CBJ II. 96/r Tiringer-füz. 6. lap rectójának jobb oldalán. (Bal oldalt az Ovidius-fordítás, 49. sz. darab.)

b) MTA CBJ I. 69/v 2. Hum. borítólappjának versoján, alul, felette elválasztó vonallal és e címmel: Continuatio.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 22. sz. 36—37. 1.
Kiadásunk alapja a kézirat.

A vers tehát két kéziratban is szerepel. A Tiringer-füzetben a 32. sorig van meg. A 25—32. sor mind a két füzetben megtalálható. A 24. és a 32—44. sor csak a 2. Hum.-füzetben van meg.

A közölt szöveg 1—23. sora a Tiringer-füzetet követi, a 24. sortól kezdve a 2. Hum.-füzet változatát közli. Valószínű, hogy a vers máso-

dik felét ennek a régebbi füzetnek üresen maradt laprészére írta, jelezvén, hogy ez a vers „Continuatio”, azaz folytatás.

Vörösmarty Botond történetét Anonymus és Kézai gestáiból ismerhette. (ANONYMUS: Gesta Hungarorum. Viennae 1746. c. LXVII. — KÉZAI: Chronica Hungarorum. 1781. lib. II. c. I. Id. BRISITS: Kiadatlan. 37. 1.) Lehetséges, hogy már ekkor kezébe került THURÓCZY JÁNOS krónikája is, amelyet később gyakran felhasznált. Botond históriája Thuróczynál: Chron. Hung. pars II. cap. XXVI.

A töredékről Brisits a következőket írja: „Talan Ovidius mondananyagot feldolgozó költészetének — melyből Horatiuson kívül ugyenezen időtájt fordít is — hatását kell felfedeznünk abban, hogy Vörösmarty Mihály kísérletet tesz Botond történetének epikai alakítására. Az elbeszélés, mely töredék, nem mond többet, mint hexameteres prózát, de mégis már az érdeklődésnek, a figyelmességnek eredeti felpillantása olyan új tárgy felé, amely nála nemsokára egészen önálló költői világrészt fog jelenteni.” (BRISITS: Kiadatlan. 19. 1.)

Javítások, változatok a kéziratban

I. A Tíringer-füzet szövege 1—23. sor.

2. Constantinápolyba (Constantinápolyban-ból jav.) 5. Toxus <azok ellen> A sor után áth. sortöredék: <Meg telepítii> 10. engem' (engemet-ből jav.), 's <meg> gyözve 15. A sor elején áth.: <A' nyomorult embert> 17. természetű <nálad> E sor alatt áthúzássokkal olvashatatlanná tett sor. 19. bator (íráshiba) 20. 's éltét <mindet>

II. 24—31. sor. A 2. Hum.- és a Tíringer-füzet szövegváltozatai.

24. A Tíringer-füzetből hiányzik.

25. A Tíringer-füzetben ez két sor: így van:

*Késedelem nélkül leszalad már akor a' Várból
A' Görög is szörnyű testében büszke reményét*

26. 2. Hum.-füzet, midőn <véggjére latott>

28. Tíringer-füz. félelmibe, vagy a' 30. Tíringer-füz. Elett szörnyűleg végzendő karjaim? ilyen 31. Tíringer-füz. A' Vesztét érző léleknek tsalfa reménye!

III. A 2. Hum.-füzet változatai 32—44. sor.

33. „Nemzetinek” után olvashatatlannul áth. szavak. 37. A sor után áth. sor: <Fel . . . Érzés Bokrokban remegő szíved Magyaroknak hatalmas> 38. A sor elején áth.: <Isten> lakik <alaton . . .>

54. PROPOSITA SENTENTIA

Kézirat

MTA LK II. 59/r 12×20 cm-es különálló szürkésfehér lap, mindkét oldalán barna tintával írva található a vers. Bordás vízjel. Pecsét: Nagyv. prem. főgymn. A cím: Proposita sententia (k. n. alálhúзва.)

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 27. sz. 41. l.
Kiadásunk alapja a kézirat.

A cím: „Kijelölt mondás” arra utal, hogy Vörösmarty valószínűleg iskolai feladatként írta a verset. Az, hogy magában a szentenciában is találunk javításokat, törléseket, valószínűvé teszi, hogy az iskolában latinul megfogalmazott tételről kellett írnia versgyakorlatot, valószínűleg először szintén latinul, s azután — talán saját szóra-kozására — készítette el a feladatot magyar versben is. Hasonló eljárásra láttunk példát a 2. Hum.-füzetben (20. 21. sz. vers) és a Tiringier-füzetben (31. 32. sz. vers).

Az iskolai feladat-jelleg és a vers helyesírása is az említett két füzetrel teszi egyidejűvé a költeményt. Helyesírási sajátosságok: ypszilonista írásmód: forgattya, a hosszú ó és ú írásmódja: *meg jelenő*, néha még az ejtésbeli hang kettős vonással való jelölése: *Boszuló, szüleményeivel*. A kézírás alakja is korai keletkezést valószínűsít.

Az élet mulandóságát moralizáló hangon, példák és képek felsorolásával illusztrálja — az iskolai mintákat követve — a verselgető diák. Érdekes a befejezés: a mulandóság végkonklúziója helyett a magyar életrevalóság gondolatához jut el a fiatal Vörösmarty.

A disztichonokat a pentameternél sorszámmal látta el, de a 17. pentametert is 16.-nak számoztta, nyilván tévedésből.

A kiadásban a bevezető prózai szöveg is a kézirat sorelosztásában szerepel. A sorok számozása is itt kezdődik.

Javítások, változatok a kéziratban

2. örömiünkért <szomorú> 4. (remény) telenül <érkezet> 6. forgattya <tsalárd sorsunk mi ügyünket> 12. örömiünknek talpköve (Berzsenyi hatás Mosonyi 66. l.) 17. Meg nem <gondol> 25. Téli hideg <'s a'> (az áthúzott alakból világos, hogy ide vessző kell) tavasz azt (fölé írva a sornak) hozza színére <viszont> 26. Szint úgy egy <esetünk> 28. K-tsudaljuk (íráshiba) 30. A' <tsendes> hajnal 31. A' <tsendes> nyugovo tenger 34. A sor előtt áth.: <Hó halom> 39. A sort többször átjavította Vörösmarty. Az eredeti változat ez lehetett: 'S mint szemetlen ló <is> úgy mi gödörbe <esünk>. Az utolsó két szót áthúzta, fölé írta: <veszélbe megyünk>. Ezt is áthúzta és föléléje írta a végleges változatot. 41. Mérges káromlás <a' harag>, szánkbul omolva <omol> 42. harag <és> 52. A sor előtt áth.: <Mindennek> 55. A sor előtt áth.:

55. A KÖZELGETŐ VESZEDELMEKNEK ISZONYÚ TSAPÁSIT KÉPZELŐ SZIVNEK PANASZAI

Kézirat

MTA LK II. 56/r. 12×18,5 cm-es különálló szürkésfehér lapon barna tintával írva. A lap hátlapján a *Tilivus Mopsus* töredék

(56. sz.). A cím: A közelgető veszedelmeknek iszonyú tsapásit képzelő szívnek panaszai (k. n.) A verson a Nagyv. prem. főgymn. pecsétje.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 36. sz. 48. l. facsimilével.
Kiadásunk alapja a kézirat.

A vers Vörösmarty apjának egyre súlyosbodó betegségére utal. Idősb Vörösmarty Mihály „1816 őszén a fehérvári vásáron meghült, forró lázba esett, melyből kigyógyult ugyan, de annyira elgyöngült, hogy tavaszig nem léphetett ki a szobából. Tavaszra jobbra fordult egészsége, a termés is szépen mutatkozott, mi jobb kedvet öntött belé. Azonban egészsége még nem állott teljesen helyre. Unokaöccse, Vörösmarty Ferenc, pesti ügyvéd, juliusban meglátogatván, azt tanácsolta neki, hogy jó volna, ha közölné baját valamelyik jelesb orvossal, ezért ránduljon be vele Pestre. Elfogadta a tanácsot, a pesti orvosok egyik legjelesbikéhez folyamodott, kinek orvosságát még aznap bevette s másnap délután meghalt.” (Vty Életr. 2. fej. 247. l. Brisits is idézi.)

A költemény tehát 1817 júliusa (ÖM 1884–85. I. k. VIII. 1.), Vörösmarty apja halála előtt keletkezett. Erre vall az ypszilonista helyesírás is: tünyetekel. A kézírás is a korai keletkezésre utal.

Javítások, változatok a kéziratban

3. A sor előtt áth.: <Hogy ha> 8. Tám' <mindgyárt szavakat> 11. „kiadója” nehezen kibetűzhető szó egy másik szó <osztogatója?> fölé írva. 12. Vörösmarty innen kezdte a disztichonok számozását. A sor előtt áth.: <Hogy> 15. Teste is <tsügged> 19. A sor előtt áth.: <Oh> 22. Kínoz? <oh>

56. TITIRUS MOPSUS

Kézirat

MTA LK II. 56/v. Az előző vers kéziratán, a verso alsó részén.
Cím: Titirus Mopsus. (Aláhúzva.)

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. Töredékek. 126. l.
Kiadásunk alapja a kézirat.

A vers kézírata ugyanazt az írásformát és ugyanazokat a helyesírási sajátosságokat mutatja, mint az 54. sz. *Proposita sententia* és 55. sz. ([*A közelgető veszedelmeknek...*] *erdőt, szünyetek*). A töredék a Tíringer-füzetben található 39. sz. darabban (*Lengedező széltől...*) együtt Vergilius eklógái nyomán készült. *Titirus* Vergilius I. eklógájá-

ban szerepel. *Mopsus* az V. eklógában. Vergilius Eklógáinak és az Eklógák korabeli magyar fordításainak a fiatal Vörösmartyra tett hatásáról lásd a 39. sz. vers jegyz.

A vers az 55. sz. vers kéziratának hátlapján olvasható a papírlap alsó részén. Fölötte a 39. sz. *Lengedező széltől*... kezdetű vers második részét találjuk. (L. a 39. sz. vers jegyz.) Ez is igazolja, a helyesírási és írástechnikai érvek mellett, hogy az 54–56. sz. darabok időben és modorban is szorosan kapcsolódnak a Tiringer-füzetben foglaltakhoz.

Brisits Mojsus-t közöl, a 39. sz. vers jegyzetében (Szövegváltozatok 38.) megkíséreltük igazolni a 'Mopsus' olvasat helyességét.

A vers töredéknek látszik: az ily pásztori költemények hosszabbak szoktak lenni és a cím ígérete ellenére még csak az egyik pásztor szerepel benne.

Szövegváltozatok a kéziratban

1. A kéziratban így van: Már kézdé komor ejt... Nyilvánvaló íráshibák. 4. És tsendes utján <közelíte> 5. A' <szép> hajnalnak Az 'S kötőszót utólag írta a sor elé. 6. 'S Nem tartóztatván <szó-ját> 7. Isteni Böltsesség! <a'> mint 8. <Mert> Nagy böltsességed A kéziratban: 9. ejji 15. énekelésekkel. Nyilvánvaló íráshibák.

57. CARMINA [O DEUS OMNIPOTENS...]

Kézirat

MTA CBJ II. 45/r ES 1/r. Cím. Carmina (k. n. aláhúzva.)

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. Latin versek. 1. sz. 139. l.

Kiadásunk alapja a kézirat.

Az 57, 58. és 59. számú latin versekre vonatkozik tulajdonképpen az egész füzet címe: *Exercitia Scholastica* — iskolai gyakorlatok. Vörösmarty a füzetet ilyen célra szánhatta, ezért az első lapra latin versei tisztázataát írta, a füzet 59. lapjára pedig latin költemények magyar műfordításait. A második lapot kivágta, a harmadik lapra pedig elkezdte írni verseit — akkori szokása szerint.

A *Carmina* (Költemények) cím bizonyára általában a közölt latin versekre vonatkozik, mint összefoglaló cím, mégis meghagytuk az első (*O Deus Omnipotens*... kezdetű) vers megjelölésére, mert a többinek önálló címe is van.

A versek iskolai gyakorlat jellegűek. L. a 13–29. sz. versek jegyzeteinek bevezetését és a 21. darabot megvilágító jegyzetet.

Az írásforma a Tiringer-füzetben írt versekével azonos.

Magyar fordítása

Versek. Ó mindenható Isten, légy mellettem szükségemben, hogy mindig az igazság követője lehessen, és aki nem vonakodsz senkinek

sem támogatást adni, adj nekem is, és ne engedd, hogy összerogyjam a bajok alatt. Minden csalárdíságot, melyet az ellenség készít, távolíts el (suffer helyett tolle lett volna itt a helyes. Vörösmarty is erre gondolhatott, az egész szöveg értelméből is ez következik), s engedd, hogy tetteim a te dicsőségedre szolgáljanak. Vezess engem, s egyengesd az úton tétova lépéseim, hogy az ellenség csalárdíságait s hamis szavait elkerüljem. Állhatatlanság van lelkemben, kedves volt nekem a hazugság, mely az ilyeneket súlyos vétekre csábítja. Add nekem, jószágos Isten, ezek ellen erős oltalmadat, olyan erőset, hogy azt semmiképp se lehessen megrendíteni.

Szövegváltozat a kéziratban

11. (contra hos) a sor fölé írva.

58. DE LABORIS SIMILITUDINE CUM ROSA

Kézirat

MTA CBJ II. 45/r ES 1/r. Cím: De laboris similitudine cum Rosa (k. n.)

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 16. l.

Kiadásunk alapja a kézirat.

Brisits — találoán — ezt a költeményt az iskolai feladatköltészet tipikus példájának tartja. A címet valószínűleg a tanár jelölte meg, s ezzel megadta a témát is. A tárgy jellemző az akkori iskola jellegzetes moralizáló oktatására.

Magyar fordítása

A munkának a rózsához való hasonlatosságáról. Amint szeretik a rózsát, ámbár durva tövisek veszik körül, a virága azonban gyönyörű, s ha megsérti is kezéd, a leszakított virág kellemes illata kárpótol: valami jutalmad marad, így a munka is bármilyen nehéz, s alaposan meggyötört tagjaidról a kisajtott verejték ömlik, annál nagyobb lesz a jutalom: nem fogod sajnálni, hogy izzadtál, a szenvedés kellemessé és kedvessé válik a végén. Míg küszködő elmével nehéz fáradalmakat viselsz el, míg nyögve látod, hogy mások semmit sem fáradnak, ha eljutsz az óhajtott révbe, édes jutalmat nyersz, a renyhesség pedig, melyet a hitványak szeretnek, semmi ilyet nem ad. Sőt, miközben te magad ujjongsz, gyakran láthatod őket küszködve az árral, melyet a hitványoknak a renyhesége okozott.

Szövegváltozatok a kéziratban

3. Si manibus noceat <floris> 14. Az „otia” szót idézőjelek közé tette az író.

59. DE TIMORE DOMINI

Kézirat

MTA CBJ II. 45/r ES 1/r. Cím: De Timore Domini (k. n. aláhúзва.)

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. Latin versek. 3. sz. 139. l.
Kiadásunk alapja a kézirat.

Az előbbiekhöz hasonló szellemű, moralizáló jellegű iskolai feladat-vers.

Magyar fordítása

Az Úr félelméről. Aki mindig félté az Urat, legyen egyuttal az igazság követője, ime innen jön az igaz istenfélelem. Mindazt, amit az égi és emberi törvények ellenére tervezsz, jegyezd meg, hogy ezt mindig kerülnöd kell.

60. [FORTUNATA DIES PATRONO SACRA RECURRIT...]

Kézirat

Az Akadémia kéziratárában volt, itt másolta le a szöveget Brisits. Talán a bőrbekötés alkalmával tűnt el a kézirat, jelenleg nincs meg a kéziratkötetekben.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. Latin versek. 18. sz. 145. l.

Jelen közlésünk Brisits idézett kiadványa alapján készült. Néhány helyen az alábbi megfontolások alapján módosítottuk Brisits szövegét. Így a 3. sor végén Brisits *brumo*-t közöl, ahol a *bruma* genitívusaként *brumae*-t várunk. Ezt a változtatást azért tehetjük meg, mert Vörösmarty többi latin versében és latin szövegeiben az *ae*-t gyakran írta összevonva és felfelé kanyarítva *o*-hoz hasonlóan. Hasonlóképpen írunk a 4. sorban *saevo* helyett *saevae*-t. A 6. sor végén a *nili* vagy sajtóhiba, vagy elírás lehet *nili* helyett. A 13. sorban *animo* van Brisitsnél, melyet mi a *beandae* alakhoz egyeztetve *animae*-ként hozunk. A 15. sor Brisitsnél így kezdődik: *Vir praeclare! nobis...* Így az egész értelmetlen lenne, *nohis* kellene vagy *noli*, a *nohis*-t Brisits könnyen olvashatta *nobis*-nak, de az is lehet, hogy ez csupán sajtóhiba a kiadásában.

A 15. sorban Brisits a *praeclare* mellett ezt a szövegváltozatot közli: *memorate*.

Brisits e verset a latin nyelvű költemények közt utolsónak közli. Ezért helyezzük e kiadásban is az iskolás latin versek végére. Igaz,

a Drávai Nájás-füzetben van még egy latin vers (75. sz. Si terra toto oardine), de a füzet sorrendjét nem akartuk megbontani ennek az cda nem tartozó versnek esetleges beiktatásával.

Magyar fordítása

Patronusunknak áldott szent napja visszatért, a sokféleképpen boldog, szerencsés nap. Most, mikor már a fagyos tél hidege feloldódik, és a kegyetlen tél helyébe jön a tavaszi időszak. Boldog nap virradt ránk, s illene most megállni, legyen szabad hát a következőket előadnom. Isten kegyelmében élj egészségben és boldogan, sohase tapasztalj mostoha sorsot, ezt kérem. Szomorú sors, fájdalom, keserűség és betegség legyen távol, s kerülje az olyan kiváló férfiú szívét és lelkét. És ha majd eltávozol, elszakítva e földi partoktól, ne szűnjék meg neved örökké élni. Légyen üdv és örök élet egykor üdvözülendő lelkednek, mely az érdemes férfiak jutalma. Dicső férfiú, ne vesd meg a ragaszkodás e csekély ajándékait, melyeket jó lélekkel nyujtok neked.

61. [A RÉNY NAGY JUTALOM...]

Kézirat

MTA CBJ II. 47/r ES 4/r. 9—16. sor a kéziratban áth.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 28. sz. 42. 1.

Kiadásunk alapja a kézirat.

Az ES-füzet első lapjára a latin versek mellé és az első lap verso-jára írt versek későbbi keletűek. Erre vall helyesírásuk, a kétjegyű betűk (*ny, ly, sz*) sajátos összevonása, mely 1818-tól jellemzi csupán Vörösmarty írását. A későbbi eredetet tények is igazolják. (L. a 155. sz. *Egy barátomhoz* c. vershez fűzött jegyzetet.)

Az ES-füzet 4. oldalától kezdve írt versek írásmódja is feltűnően érettebb, mint a Tiringer-füzetbe és a 2. Hum.-füzetbe írt verseké. A helyesírás is fejlettebb, nyoma sincs ypszilonista módon írt alakoknak, a hosszú *ö, ú* írásmódja is megállapodott. Ez több más körülmény-nel együtt arra vallana, hogy a versek írása idején Vörösmarty már egyetemi hallgató volt. Ezzel szemben az ES-füzet 11. lapjának verso-ján ezt a hexameternek induló töredéket olvashatjuk: „Nem rég vettem atyám levelét, me” (L. a 86. sz. vers jegyzetét.) Nos, idősb Vörösmarty Mihály még fiának egyetemre való felkerülése előtt meghalt. Hasonlóképpen az *Őszvejevőésünket levelemmel*... kezdetű vers (94. sz.) szintén az egyetemi tanév kezdete előtről való: apja haláláról panaszodik benne, s elutazása előtt végbúcsút szeretne venni az öccsével egy osztályba járó barátjától, Udvardi Mihálytól. Viszont az írásképzet kizárja az 1818-ra való keltezését. Nyoma sincs benne a később oly általános *ny, sz* betűösszevonásoknak. Mindezek

alapján ez a vers (61. sz.) és a következők 1817-re keltezhetők az 1816/17. tanév végére vagy az 1817/18-as tanév első hónapjaira.

A 61. sz. vers [*A rény nagy jutalom . . .*] műfordítás. Cl. Claudianus *De consulatu Malii Theodori* c. panegyrisé első 13 sorának elég hű fordítása. Claudianus e versének akkori népszerűségére vall, hogy az egyetemen a magyar nyelv és irodalom akkori tanára, Czínke Ferenc is átköltötte alkaioi mértékre vett magyar versekbe és belevette egy 1815-ben kiadott füzetébe. (Az ifju tudósok gyűlése. Egy dramatizált beszélgetés vitézi versekben egymást váltva 14 lantos odával egy folyó beszéddel. Irta: Czínke Ferentz, jádzotta az akadémiai nemes tudós ifjúság Pesten a' Kir Univerzitas palotájában először aug. 20. 1813 másodsor aug. 15. 1815. Budán nyomtatódott a' kir. Univerz. betüivel.)

A füzet hátlapjára Czínke odanyomtatta Claudianus költeménye 1—9. sorának latin eredetijét. A fiatal Vörösmarty fordítása sokkal szebb és hívebb, mint Czínke átköltése, s egyben a nyelvújítás értékeinek megérzéséről is vall, mikor a Czínke használta „virtus” helyett az ifjú Vörösmarty a versfordításának élére tűzte a nyelvújítók szép szavát: a „rényt”, melyet pedig Czínke nem akart elfogadni. (L. a 96. vershez írt jegyzetet.)

A versben található „büszke dagállya” kifejezés alapján MOSONYI JÓZSEF arra következtet, hogy Vörösmarty már ekkor ismerte Berzsenyi költészetét és hatása alá került (MOSONYI 66. l.).

Javítások, változatok a kéziratban

1. egyedül <tüdök> 3. nem ohajt <nagy> 8. A sor első alakja ez volt: *Tetteit <nézegeti>* Mennyei vára felől Utána javította ki a főszövegben olvasható alakra. 9. A sor végén „jutalmát” egy kihúzásokkal olvashatatlanná tett szó fölé írta. 11. sok polgár” e fölé írva: <*Mallius is:*> 14. A sor előtt áth. <*Már.*> Régen <*nem ölelt*> 15. A sor elején áth.: <...> 16. Esmért kormányzást *adja kezébe* (ebből jav.)

A vers mellett számok: 19, 63, 74, (?)

62. [VÁRJA HANYATLÁSÁT KIKI...]

Kézirat

MTA CBJ II. 47/r ES 4/r.

Megjelenés

Először e kiadásban.

Az egész verstördéket bekeretezte és többszörösen áthúzta Vörösmarty.

Kézirat

MTA CBJ II. 47/rv ES 4/rv.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 29. sz. 43. l.
Kiadásunk alapja a kézirat.

A Tíringer-füzetbe írt versekből látjuk, hogy Vörösmartyt már diákkorában megragadta a XVIII. és XIX. század fordulóján egyre élénkebbé váló nemzeti mozgalom. (L. 44. és 64. sz. darabok.) Öccsének, Vörösmarty Jánosnak Csajághy Laurához 1863-ban írt visszaemlékező levele szerint már a szülői házban magába szívta Vörösmarty ezt a nemzeti jelleg hangsúlyozását követelő köznemesi hazafiságot.

„Atyánk magyar ruhában járatott bennünket; meg volt mondva koszt és szállás adó urunknak, hogy ha elsők leszünk, akkor bőven zsinórozott sujtásos nadrág, dolmány és sarkantyús csizma lehet. Atyánk sokat mondta, hogy: »Fiaim, iparkodjatok németül beszélni, jól írni-olvasni, mert anélkül nem sokra megy mai világban az ember!« — és ezért mindig olyan helyre adott, ahol az úr és háznépe németül beszéltek. Mikor husvétra, vakációra hazatértünk, kérdezte: »Tudtok-e, fiaim, valamit már németül?« — mi hallgattunk. Atyánk pedig e hallgatást elértette, többször nem kérdezett, hanem azt mindannyiszor elmondotta, hogy: »Fiaim, mennél több nyelvetek beszélünk, annál könnyebb a világban megélnünk...« Egyszer, már nagyobbacskaak voltunk, az iskolában majd minden gyerek pantalonot és kaputot kapott szülőitől. Kértük atyánkat, kegyeskedne nekünk is pantalon-nadrágot és kaputot varratni. Felelé: »Fiaim, míg én varratok nektek ruhát, addig nem leszen sem kaput sem pantalon. Majd, ha magatok szerzitek be a ruhát, nem szólok bele, milyet varraszatok. Én — mondá tovább — nem azért akartam, hogy ti németül tanuljatok, hogy németek legyetek, csak azért, hogy tudjátok ezt a nyelvet is, mire, majd ha emberkort értek, szükségtek lehet. Látjátok, én sem teszem le a magyar zsinóros ruhát, és sarkantyus csizmát, mert magyar akarok maradni.« E szavak után mélyen hallgattunk a pantalon és kaputról, mert kedves, jólelkű atyánk tekintetéből sokat tudtunk már akkor is megérteni.

Ő is a leg jobb hazafiak felebaráti szeretettel páratlan jellemű család atyák egyike volt, kora halálát az érzelem fájdalmai ép úgy mint szeretett Mihály fiánál a' szivben rejtegetett és soha nem nyilvánította mély fájdalmak okozhatták inkább mint testi bajai; boldogult bátyám is keveset panaszkodott és ha mégis testvéri körben fájdalmas érzelmei ki törtek, utolsó volt említeni saját érdekét, már serdülő korában a haza és nemzet sorsán aggódott, gyöttrődött olyan volt szeretett Atyánk is.”

Vörösmarty János levele Csajághy Laurához 1863. ápr. 24. MTA VtyLev. Kiadva: BRISITS: Adalékok Vörösmarty Mihály életéhez és munkásságához. ItK 1931. 60. 1.

Ez a hazulról hozott hazafiúi magatartás új tápot kapott a fiatal diák forgatta deákos költőktől. Virág Benedek, Berzsényi Dániel — írásaik Vörösmarty kedvelt olvassmányai — nem szűnnek meg ostromozni az idegen viselet, idegen szokások, nyelv átvételében megnyilatkozó elkorcsosodást. (Vö. Virág Benedek: *Változás*. Berzsényi Dániel: *A magyarokhoz*. Ányos Pál: *A régi magyar viseletről*. Id. BRISITS: Kiadatlan. 44. 1.)

Szövegváltozatok a kéziratban

5. borúl (K-ban: borúl) 6. A sor előtt áth.: <Meny köveket> 9. 's maradékait <is 's> bolgod 12. érdemelő védőji (jav.) 13. Vagy ti <boldog> „Egek” után áth. felkiáltójel 14. „Atilának” szóba még beleszűrt egy l-t, de később kihúzta. 17. A sor elején áth.: <A' meg kortosodott> A' kifajult fiakat <kardal> 20. szokásaikat puha> 24. „rohanván” ebből jav.: rohanvák 25. vérrel <eláztak> 31. Ez a sor kimaradt s Vörösmarty csillaggal jelölve a lap alján pótolta. Ez arra vall, hogy — a javítások ellenére — a füzetbe írt vers nem első fogalmazvány. A' Görbült ifjú” után áth. <n> betűt. 37. Egy <illy> jeles Ifjúhoz kit az <Mennyei manna?> 38. nyelvet <hátrály> 38. 39. 40. sorok vékony tollal többszörösen áthúzva.

64. [VILLÁM KARDOK KÖZT...]

Kézirat

MTA CBJ II. 48/r ES 6/r.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 30. sz. 40. 1.

Kiadásunk alapja a kézirat.

Az előző vershez hasonló tartalmú. A fiatal Vörösmarty mestereihez, Berzsényi Dánielhez és Virág Benedekhez hasonlóan ostromozza a nemzeti elkorcsosodást, a módit, az idegen szokásokat.

A 73–74. sz. versek mutatják, hogy egyik diáktársát, Exstein Rudolfot két epigrammában ki is gúnyolta, mert „paputsos lett”.

Javítások, változatok a kéziratban

6. A sor után egy áth. sor: <Mennyre fújt titeket a' szél a hajdani disztől> olvashatatlan javításokkal) 10. A sor elején többszörösen áth.: <Ambo> 11. Frakk <farka> 13. Majma levél a <sváboknak> 14. <ugy> meg változa 18. A sor előtt áth.: <Illyen> 19. A sor végén: <magának> 21. Kintse legyen <Köz Hazájának> 24. erszényével <az>.

65. TITIRUS ÉS MOERIS

Kézirat

MTA CBJ II. 48/v és 49/r ES 6/v 7/r.

Megjelenés

BRISITS. Kiadatlan. 31. sz. 45. l. A 23–31. sorok át vannak húzva, ezeket Brisits jegyzetben közli. Cím: Titirus és Moeris. (Aláhúzva.) Kiadásunk alapja a kézirat.

Mint a *Lengedező széltől*... kezdetű (39. sz.) és a *Titirus Mopsus* (56. sz.) c. vers, ez is Vergilius Eklógiáinak hatására keletkezett. Itt Vörösmarty nem követett egy eklógát sem kizárólagosan, hanem több vergiliusi költeményből merítette az anyagot. Maga a téma: Dafnis siratása az V. eklógából való, de Vergiliusnál a két pásztor: Menalcas és Mopsus. A gondolatmenet sem azonos. Az V. eklógában a latin költő arra veti a hangsúlyt, hogy Dafnis, halála után, az Olympuson foglalt helyet, Vörösmarty csak hivatkozik arra, hogy Dafnist az Egek befogadták. Vörösmarty itt Baróti Szabót és Rájnist követve Olympus helyett „Egek”-et ír. A természet leírása is más e versben, mint Vergiliusnál és Baróti Szabó, valamint Rájnis József eklóga-fordításaiban. Moeris neve a IX. eklógából származik, itt a szereplők: Lycidas és Moeris, Rájnis átírásában: Litzidás és Méris. Titirus neve és alakja az I. eklógából való. (Vö. MOSONYI 20. l.) Brisits Moezis nevet közöl, a kézirat alapján inkább Moeris, annál is inkább, mert Vergiliusnál is így van.

Szövegváltozatok a kéziratban

1. Az első részben Titirus beszél, Vörösmarty nem írta oda a nevet, de világos, hogy ő szól, hiszen a vers párbeszéd. A beszélők neve K-ban aláhúzva, közékezés nélkül: *Titirus Moeris* Bátya mi bús <dalokat> 6. panaszoknak (panaszodnak-ból jav.) 8. A sor elején olvashatatlan áth. szavak. 9. A sor elején áth.: <A> Most immár <homorabbnak> panaszomnak (jav.) 12–13. E sorokban kaparással eltávolított szavak, melléjük írva a helyes szöveg. 19. 's juhaikra <setétes> homalyos (íráshiba) 22. A 22. sor után hosszú elválasztó vonal, alatta a 23–31. sorok a kéziratban többszörösen áth. 28. (miként mondad) <ott múlat> A sor után áth. sor: <Tőlök is elválok végső szavaimra> 30. Ne szomorits <mikoron> A beszélő itt: Tytirus. A papír szélén tollpróbák, egy lúdtoll rajza, apró vonások. A vers mellett elmázolva tintával: <Pásztorok>.

66. [MÍG IFJÚI VIRÁNYID...]

Kézirat

MTA CBJ II. 49/rv ES 7/r–7/v.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 32. sz. 46. l.

Kiadásunk alapja a kézirat.

Cser László szerint a vers a horatiusi „Carpe diem” hatására, de mintegy ennek ellenpólusaként készült. A mulandóság gondolata az ifjú Vörösmartyt az élet könnyű örömeinek megtagadására és a tudományok ápolására inti. (CSER LÁSZLÓ: Vörösmarty és Horatius. ItK. 50. 1940. 58. l.)

Szövegváltozatok a kéziratban

1. Az 1. sor előtt <Míg heves éle> Míg ifjú virányid<nak ketse>
2. A sor előtt áth. <Még> 4. A sor elején áth.: <Artatlan> 5. Űzdel bánat hozó <gyötrődéseknek> 8. A sor elején áth. <Mint> Mellyeket a' puhaság <ösztone> 9. A 9. sor után (áth.) sor: <Ingeréit ne botsásd szíved ölébe soha.> 11. hajfürtjeid <egyét húlnak> A 11. sor után áth. sor: <Vén fejedet hóként fő> 13. meg törvén <tiagjaid> 15. már mult <hajló> A 15. sor után áth. sor: <Munkával szerzett> 19. Mint folytak <kegyes> A vers alatt a kéziratban egy választó vonás.

67. [HALHATLAN ISTEN ...]

Kézirat

MTA CBJ II. 49/v ES 7/v.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. Töredékek. 129. l.

Kiadásunk alapja a kézirat.

A töredék egészében át van húzva.

A második sor kezdő szavai *Munkája a Föld* volt, ezt javította „Munkáji a kit föld...'-re.

Az ES-füzet 12/r lapján a *Boldog az, aki...* kezdetű töredék alatt egy verscímet olvasunk: *Az Istenről*. Talán ezt a megkezdett töredéket akarta befejezni?

68. HOR I 5

Kézirat

MTA CBJ II 49/v ES 7/v. Cím: Hor I 5 (k. n. aláhúzva.)

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 41. sz. 51. l.

Kiadásunk alapja a kézirat.

A költeményfordításnak egy másik változatát is megtalálhatjuk az ES-füzetben: mint az Ódák ciklusának a XIX. sz. darabját. (144. sz.) A verset Édes Gergely fordításában is ismerhette Vörösmarty. (Bővebben e versről 144. sz. vers jegyz.)

Javítások, változatok a kéziratban

2. Gyermek a sor elé írva, utána áth.: <Ifjú> ép (jav. ebből: új)
3. A sor mellett kihúzatlan változat: *hűs barlangnak ölébe*. Előtte áth.: <Kedves>. 9. A' Ki <most> 10. örök <birtoka> 12. szegény <igen> kire (talán kinek-ből jav.) 14. Már a szent falakon függ <fogadást vevő> A 14. sor után áth. sor: <Táblák azt jegyzék>
15. Azt Néked feladám <már>

69. [A' KI HAZÁJÁNAK ...]

Kézirat

MTA CBJ II. 50/r ES 8/r.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 33. sz. 46. l.
Kiadásunk alapja a kézirat.

Javítások, változatok a kéziratban

A szöveg elején az első másfél sor kihúzott szövegváltozatát olvashatjuk:

<Boldogok a' kik Hazájoknak sokféle haszonnal
Szolgálnak>

2. A sor előtt áth. <Vé E> 2. Érte <forog> (áth.) dühös hartzban vér<be keverve> 3. izzad <jó> 4. A sor végén: ajál (jav.)
9. Boldog azis kinek Őseitől szántóföldeket (jav.) 16. ,bajketse' valószínűleg íráshiba, ,bájketse' lehet a helyes.

70. [AEOLE, VIDD HÍRŰL ...]

Kézirat

MTA CBJ II. 50/r ES 8/r.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. Töredékek. 124. l.
Kiadásunk alapja a kézirat.

Udvardi Mihályról l. a 29. sz. vers jegyzetét. Udvardi Székesfehérváron tanult, mikor Vörösmarty már pesti diák. A kis epigrammát

akkor írhatta, amikor otthon volt Nyéken, s barátját készült meglátogatni, talán Székesfehérváron.

A vers alatt a kéziratban díszített elválasztó vonal.

71. [VÁRNA MOHÁTS RÁKOS...]

Kézirat

MTA CBJ II. 50/r ES 8/r.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 34. sz. 47. l.

Kiadásunk alapja a kézirat.

Várna, Mohács és Rákos a nemesi patriotizmus hazafias borongásának tárgyai. Kölcsey a *Rákóczi hajh*, *Bercsényi hajh* című versében úgy említi őket, mint amelyekre kegyelettel emlékezik a magyar, de hiányolja, hogy Rodostóra már nem gondolnak.

Vörösmarty aligha ismerte Kölcsey versét, a „Várna Mohács Rákos” kapcsolat inkább Czinke naív és konzervatív szellemű nemzeti múltidézésein keresztül juthatott el hozzá, akinek egyik versében ez a kapcsolat meg is jelenik, bár más értelemben, mint Vörösmartynál:

Várna Mohács! Szomorú gyászos nevek a Magyaroknak,

Oh ha Budát nevezem; ujj örömrünk mosolyog.

(Czinke Ferentz: *Magyar Idillion vagyis pásztori dal Folyó Vitézi Verseiben*. Irta Egy alföldi Juhász. Pesten. Trattner. 1797.)

Mohács és Várna, mint a nemzeti egyenetlenség jelképei gyakran szerepelnek már a felvilágosodás irodalmában is. Anyos Pál: *A szép tudományoknak áldozott versek*. 69–70. sor. — Batsányi János *Összes Művei*. I. k. Bp. 1953. *Várna és Mohács* 107–118. 448–471. MEZEI MÁRTA: *Történetiszemlélet a magyar felvilágosodás irodalmában*. Bp. 1958. *Irodört. Füzet*. 19. sz. 61–76. l.)

Változatok, javítások a kéziratban

2. Hol sok ezer <Hazafi> 3. Nem szomorubb halmokat (jav.) bujaságnak (jav.) <durva> téres ölnél 4. Mellybe sok élőknek (jav.) 5. 6. Az 5. és 6. sor többszörösen áthúzva. 5. Oh nagy Egék <hát> ki fajult magyarinknak (jav.) sajnos elestét

72. [TÉGEDET HARCZ MEZEJÉN...]

Kézirat

MTA CBJ I. 93/r közepén. Drávai Nájás-füzet.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. Töredékek. 124. l.

Kiadásunk alapja a kézirat.

Ez a vers az ún. Drávai Nájás-füzetben foglal helyet (l. Bevezetés 369. l.). Ez a füzet (CBJ I. 87–94. l.) mint már jeleztük, erkölcsstani tárgyú latin elmékedéseket tartalmaz. A 87–93. oldalon csak ilyen szövegeket találunk. Az egyes fejezetek címei:

87/r	De Peccatis alienis
87/r	De altera parte Justitiae
	De virtutibus Divinis
88/r	De virtutibus moralibus
88/v és 89/r	De donis spiritus sancti
89/v és 90/rv	De bonis operibus et eorum fructibus
91/rv, 92/rv és 93/r	eleje: De 4 novissimis.
93/r	közepén a szóbanforgó 72. sz. vers.

A Drávai Nájás-füzetben olvasható verseket ide helyeztük el, 1. mert írásformájuk az ES-füzetben található magyar versekkel azonos;

2. mert a füzet hátsó lapjára írt nevek Vörösmarty diáktársainak nevei, kikkel együtt járt a pesti piaristákhoz, majd az egyetem bölcsészeti tanfolyamára;

3. mert hihetőleg egyidőben írta a két Exstein-epigrammát. Egyik az ES-füzet 8/v lapján (CBJ II. 50/v), a másik a Drávai Nájás-füzetben (CBJ I. 93/r) olvasható. Végtére mind a kettő arról szól, hogy Exstein nevű iskolatársa „papucsos” lett, azaz német viseletet öltött... (L. a következő verset.)

Szövegváltozatok a kéziratban

4. Engemet a sauyarú <élet> Brisits közlésében: savanyú sors, téves olvasaton alapul.

73. [HOGY PAPUCSOS LETTÉL...]

Kézirat

MTA CBJ I. 93/r. Az előző vers után.

Megjelenés

BRISITS; Kiadatlan. Töredékek. 124. l.

Kiadásunk alapja a kézirat.

Mikor Vörösmarty 1816/17-ben a pesti piaristáknál a hatodik osztályba járt, társai sorában két Exstein is volt. Vörösmarty mindig Exstein alakot ír, az egyetemi anyakönyvekben (l. alább) így találjuk mindkét fiú nevét: Eckstein. Exstein Rudolph az első félévben negyedik, a második félévben szintén negyedik lett az eminensek sorában. Ugyanakkor Vörösmarty Mihály az első félévben 21., a másodikban 25. eminens! De a 37. sz. darab, *Epistola ad amicum* tanúsítja: költészet-

tanból ő az első. Exstein „papucsos” lett — azaz német viseletet öltött. Vörösmarty ezt az epigrammát még egy változatban beleírta az ES-füzetbe. (74. sz. *Hogy papucsos most...*) Ugyanott olvashatjuk a *Mint lebegő ladikot...* s a *Villám kardok közt* kezdetű költeményeket, melyek a magyar ruhát idegennel felcserélő, magyar nyelvet ieledő ifjú szatírái. A 64. sz. *Villám kardok közt...* kezdetű vers a „paputsot” mint a német viselet, a nemzeti öltözettől való elfajzás egyik jelét emlegeti. (12, 22. sor.)

Már idéztük (63. sz. vers jegyz.) Vörösmarty János levelét arról, hogy mi volt apjuk véleménye a német ruháról. Vörösmarty ilyen felfogásban nevelkedett, s ezt a hazuról hozott nemesi patrióta szemléletet csak elmélyítette a deákos költők, Révai, Rájnis, Virág, Berzsenyi tanulmányozása. (L. 63. 64. sz. vers. jegyz.)

A másik Exstein nevű osztálytárs: Exstein Frigyes (Fridericus) az első félévben 15., a másodikban 16. eminens. (Juventus Gymnasii Pesthiensis apud scholas pias e studiis primi semestris in classis relata. Anno MDCCCXVII. Pesthini Typis Joannis Thomae Trattner. Humanitatis in annum II. studiosi. Ugyanaz: „e studiis secundi semestris...)

A két Exstein az egyetem bölcsészeti karán is évfolyamtársa volt Vörösmartynak, ott is mind a három éven át az eminensek sorában foglaltak helyet. (Classificatio Generalis Philosophiae Auditorum Primum in Annum in Regia Scientiarum Universitate Hungarica Pestiensis. Primo Semestri Anni Scholastici 1817/18. Orsz. Levéltár. Hasonlóképpen a többi félévről is az 1817/18., 1818/19. és 1819/20. tanévekben. A név így írva: Eckstein.)

Az egyetemi anyakönyvek alapján még többet megtudunk a két Exstein-iiúró. Exstein Rudolf pesti fiú volt, Exstein Ferenc egyetemi tanárnak a fia (az apa a sebészet professzora volt a pesti egyetemen). Exstein Frigyes pedig kolozsvári származású, anyja özvegy, ő maga pedig már középiskolás korától St. Or. (Stipendiator ordinarius) azaz rendes ösztöndíjas.

Ezek alapján valószínűbbnek tartjuk, hogy a „papucossá vált”, azaz divatos német ruhát öltő fiú Exstein Rudolf lehetett, a pesti német nevű professzor fia, inkább, mint az ösztöndíjas árvagyerek.

Ennek az Exstein Rudolfnak kissé világfias szokásaira az is rávilágít, hogy szeretett lovagolni, sőt lovasbemutatón is szerepelt. 1820. aug. 19-én „némelly Universitasbeli Tanulók a’ lovaglás Mesterségében szerzett gyakorlottságoknak” adták tanújelét a Ferdinánd főherceg jelenlétében rendezett lovasünnepen, mely alkalommal a főherceg által megdicsért ifjak közt volt Exstein Rudolf is. (H. és K. Tud. 1820. II. k. 19. sz. 141. 1. szept. 2.)

A két Exstein-vers keletkezési idejét megadja az a tény, hogy az egyik a Drávai Nájás-füzetben foglal helyet, s ez az epigramma (*Mos-
toha állapotunk* 77. sz.) chronosticon, megadja az 1817-es évszámot. Exstein tehát vagy az 1816/17-es gimnáziumi év második felében, vagy az 1817/18-as egyetemi év legelején lett „papucsos”, s Vörösmarty versei is ekkor keletkeztek Pesten. A kézírás és a helyesírás módja is ez időpont mellett szól.

A 177. sz. *Epigrammák*ban arról olvassunk, hogy az egyetemen még csak erősödött a diákok közti vetélkedés, s ez a magyar szellem és a magyaros szokások körül élesedett ki.

A két Exstein-epigrammát valószínűleg az iskolai vetélkedés és az ébredező nemzeti öntudat egyaránt ihlették.

Szövegváltozatok a kéziratban

2. A sor elején <Bár> áth.

74. [HOGY PAPUCSOS MOST . . .]

Kézirat

MTA CBJ II. 50/v ES 8/v.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. Töredékek. 124. l.
Kiadásunk alapja a kézirat.

Az ES-füzet 8. versojára fölül hihetőleg *A Töröki Háborúrol* c. verset akarta írni Vörösmarty. (L. 94. sz. vers jegyzetét.) Ennek helyet hagyott, majd mikor mégsem írta meg, odaírta az iskolaév végére és atyja halálára vonatkozó 94. sz. versét (*Őszvejövésiünket levelemmel . . .*) s talán a 95. sz. verset is (*Szüz artzád . . .*).

Viszont a lap aljára már előbb megkezdte (talán mert *A Töröki Háborúrol* verset nem tervezte nagyon hosszúnak) a *Hellynek leírása* c. 78. sz. vers megfogalmazását, mely úgy látszik nehezen ment, mert a következő oldalon (9. lap rectóján) újrakezdté.

A vers írása közben történhetett az az iskolai esemény, hogy Exstein Rudolf „papucsos” lett, s ezt egy epigrammában megverselte, melyet a lap legaljára írt, a *Hellynek leírása* c. vers első kihúzott sorai után.

Szövegváltozatok a kéziratban

Az első sor előtt áth.: <Hogy most lett p.> Nyilván azért változtatta meg, mert nem a „most” szót, hanem a „papucsos”-t kívánta hangsúlyozni.

75. [SI TERRA TOTO CARDINE . . .]

Kézirat

MTA CBJ I. 93/r Drávai Nájás-füzet.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. Latin versek. 10. sz. 143. l.
Kiadásunk alapja a kézirat.

Ezt a latin verset megelőzi egy magyar szöveg, melyet — úgy látszik — Vörösmarty latinra fordított. A szöveg így hangzik:

„Söt öszve dőlven még maga a kerék földség elolvad, Tsillagival, mikor majd a' meg aggott nagy világnak meg szakadott kötözetje bomlik.

E közt Te leszesz ment egyedül tehát. O Halhatatlan szép vagyonom miben Fog telni majd akkor Te kedved? Hol keresed le nyugosztatásod.”

E próza-módjára egyfolytában írt szöveg voltaképpen két alkaiosi strofa. Révai Miklós *A' lélek halhatatlansága* c. költeményének 3. és 4. szakasza majdnem szószertint. (Révai Miklós *Elegyes Versei* és néhány apróbb kötetlen írásai. Pozsonbann, 1787. 149. 1.) Különbségek: 1. sor Révainál: kerek, Vörösmartynál: kerék, 2. sor: Révainál: Föld 's ég el olvad tsillagival, Vörösmartynál: Földség elolvad, Tsillagival, 3. 4. sor Vörösmartynál kisbetűvel kezdve. 5. sor: Révainál: leszesz ment egyedül. Tehát, Vörösmartynál: leszesz ment egyedül tehát.

Ezek az eltérések arra engednek következtetni, hogy Vörösmarty emlékezetből írhatta le Révai versét, és ezután ültette át latin nyelvre. A latin változat Vörösmartytól való, ezt látszik igazolni: 1. hogy Révai latin nyelvű költeményei közt nem található, 2. hogy Vörösmarty latin szövege tele van javításokkal.

Közöljük Vörösmarty latin versének szószertinti fordítását Révai eredetijével való összevetés kedvéért: „Ha a föld kifordul sarkából, és minden csillag lehullik az égről, ha a világ romokba omlik, te mégis rendületlenül állni fogsz, Dicsőség, aki minden korban örökkön megmaradsz, egyedül te győződ le a borús időket. Ó, mi lesz kedves neked akkor, mi fog neked akkor nyugodalmat adni?”

Szövegváltozatok a kéziratban

2. A sor elején áth.: <Coelum atque cuncta> 3. Az első szó helyén eredetileg <B...> volt <D->re átjavítva. Vörösmarty áthúzta és fölé írta: Si fracta <mundi> 6. Tu sola... előtt olvashatatlanul áth. szavak. 7. O <...> Quid <gratum erit tunc>}

76. [OH FUSS E' KEGYETLEN FÖLDRŐL...]

Kézirat

MTA CBJ I. 93/v Drávai Nájás-füzet. A lap felső részén latin hittani-erkölcstani jegyzet, alatta a magyar vers.

Megjelenés

BRISRTS: Kiadatlan. 23. sz. 38. 1.
Kiadásunk alapja a kézirat.

A *polotzka* szóval kapcsolatban idézzük a Szarvas—Simonyi-féle Magyar Nyelvtörténeti Szótárt (II. kötet 1215.): Palack, Palacka (palack c): cimex MA. cynips, wanze PPB. Palaczka (Szikszai 328). Palackféreg: cimex c. Vannac némely felettébb ártalmas állatotskák, ugymint, serkéc, tetvec, bűdös gercec, bűdös palatszák (Com. Jan. 42).

A fiatal Vörösmarty, mikor a hatodik osztályba Pestre került, e vers tanúsága szerint az akkori pesti életnek ezt az árnyoldalát is megismerte: a poloskákat. Csokonai is ír erről *A pesti dicsőség* c. versének 5. szakaszában:

Bűdös kőfalak közt poloskákkal élni,
„Audiat, veniat” sorra felugrálni.

Szövegváltozatok a kéziratban

11. Vállokat hátodnak szegzik <vagy olda Borda> 15. nélkül <ide>

77. [MOSTOHA ÁLLAPATUNK . . .]

Kézirat

MTA CBJ I. 94/r. A lap felső részén.

Megjelenés

ÖV 1955. I. 588. k. 1.

Kiadásunk alapja a kézirat.

A vers chronosticon. A nagybetűk összessége római számot ad: ML, DVIV, ILL, LLV. A számok összeadva 1817-et tesznek, a keletkezés valószínű dátumát.

„Nájás” Nájád latinus változata.

A költő először ceruzairással próbálgatta a chronosticonot:

A Magyaroknak hanyatlását egy DráVai Nájás

ViLLongo Vize közt szánta LeszorVa Haját

Vize fölé később odairta: „Hab.”

Ez alatt újabb, ismét ceruzával írt változat:

Mostoha állLapatunk terhét egy DráVai Nájás

ViLLongo hab közt szánta Leszorva haját.

Ez után következik a végleges változat.

Chronosticonot bőven gyártottak az akkori latin alkalmi költészetben, már épületek, emlékművek feliratául is. A *Hazai 's Külföldi Tudósítások* 1818. évi számaiban minduntalanul olvashatjuk, hogy Ferenc császárt és feleségét erdélyi útjuk alkalmával a diadalkapukon latin chronosticonok várták. Az *Erdélyi Múzeum* 1817. évi folyama külön cikket szentel a chronogrammá-nak, mely ha disztichonos alakban készült, akkor chronosticon-nak nevezetik. A fiatal Vörösmarty magyar chronosticonokkal is találkozhatott, ha másutt nem, Édes Gergely műveiben. A II. keservet is egy chronostichon vezeti be. (Néhai F. M. Thérézia emlékezete s. Patakonn)

Oh KI DICsösségbenn VIgann örVenDesz az Égbenn
TrezIa Lantra VeVénk 's tIszteLeteDre LeVénk.

A betűk római számmal 1780-at adnak.

(ÉDES GERGELY: Keservei és nyájjaskodásai. Vátzonn. Maramarossi Gottlieb Antal' betűivel. 1803.)

* * *

Az epigramma alatt a 94/r lapot Vörösmarty kettéosztotta. A jobb oldalára lemásolta Berzsényi Dániel *Jámborság és középszer* c. költeményének 4. 5. és 6. strófáját. Ezt a verstöredéket BRISRS közölte (Kiadatlan. 24. sz. 38. l.), s azóta valamennyi Vörösmarty-kiadásban mint Vörösmarty-vers szerepel. [*Aki keblében...*], bár BARTA JÁNOS már 1926-ban rámutatott, hogy e strófák Berzsényitől valók (Ungarische Jahrbücher 1926. 480. l.). Majd később CSER LÁSZLÓ 1938-ban. (L. alább.)

A' ki keblében helyet ad te néktek,
A' szerentsének letapodja kényjét
Szive hívségét soha semmi baj szín
Törbe nem ejti.

5

Nem vont a' fényes rabigát nyakára
Sem majom névért kenyerét nem adja
Kintseket sem gyűjt hogy azokra árvák
Könnye kiáltson

10

Tiszta lélekkel s meg elégedéssel
Látja tsúrében keze mive bérét
Izzadásának gyönyörű gyümölsét
Éli örömmel

Megjegyzések, javítások a kéziratban

1. „te néktek” tollhiba: *ti néktek* helyett. 3. A sor Berzsényinél így van: *S szive épségét soha semmi bájszín* 5. Berzsényinél: „Nem von az fényes rabigát nyakára”. 6. „Sem majom...” után Vörösmarty előbb azt írta *<minért,>* majd kihúzta s átjavította: „névért”. *Min* francia eredetű szó; mine = arc.

A javítás s a Berzsényi szövegének kisebb megváltoztatásai arra vallanak, hogy Vörösmarty emlékezetből írhatta le a verset. (L. CSER LÁSZLÓ: Berzsényi-strófák Vörösmarty ifjúkori versei között. ItK 48. (1938.) 182—183. l. MOSONYI 19. l.)

* * *

A kézirat 94. rectójának bal oldalán latin moralizáló szöveg olvasható, kezdete: „Quintus Curtius dixit adulationem perpetuam esse malum...” (Quintus Curtius mondotta, hogy az örökös hízelgés rossz dolog...)

A 94. lap versoja a Drávai Nájás-füzet hátsó borítólappja. Tollpróbákat láthatunk rajta. Ezek között olvasható értelmes szó is akad: Kapko Simon, Hertsut Lajos, Burján Carolus Vigintique, mundus, mundis, sokan, Vörösmarty, lentent.

Hertsuth Lajos és Burján Károly szerepelnek a pesti piaristák 1816/17. tanévről szóló értesítőjében Vörösmarty osztálytársai között. (L. a 73. sz. *Hogy pabutos lettél*... kezdetű vershez írt jegyzetet.) Hertsuth Ludovicus az első félévben 29. a Classis I.-ben, a második félévben 36. a Classis II.-ban. Burián Carolus az első félévben 34. a Classis I.-ben, a második félévben 30. a Classis I.-ben.)

Ugyanezek a nevek szerepelnek az egyetemi anyakönyvekben is, az 1817/18. tanévben a két Exstein, Hertsuth és Burján változatlanul Vörösmarty évfolyamtársai. (Classificatio generalis... 1817/18. Orsz. Levéltár.)

Így nem lehet eldönteni, hogy gimnazista korában írta-e a Drávai Nájás-füzetben foglalt verseket. Annyi bizonyos, hogy 1817-ben.

78. HELLYNEK LEIRÁSA

Kézirat

MTA CBJ II. 50/v, 51/rv, 52/r ES 8/v, 9/rv, 10/r. Cím: Hellynek leírása (k. n. aláhúzva.)

Megjelenés

BRISRTS: Kiadatlan. 42. sz. 52. l.

Kiadásunk alapja a kézirat.

A töredékes vers fordítás. Eredetije: Ovidius *Metamorphosis*ainak III. könyvében olvasható (VII. rész. 1–54. sor).

„Ez az üde tájleírás tele van olvasott, másoktól kapott képekkel kifejezésekkel. Ha pontosan ismernők Vörösmarty akkori olvasmányait, szinte sorról-sorra rámutathatnánk az olvasmányihlet nyomaira. Így pl. a *Sárgálló Rájnis* Vergilius fordításából, a *Hüves ernyei* Berzsenyiből kerülhetett, ez a sor *Ti felelő bérczek panasziának durva tanui* Csokonai hatására vall (Tihanyi echo).” (MOSONYI 66. l.)

Mínthogy a költemény műfordítás, Mosonyi megjegyzései csak a stílusra vonatkoztathatóak.

Szövegváltozatok a kéziratban

Az előző (50/v) oldalon található a vers címe és első töredékes sorai:

Hellynek leírása

Sűrű Bokrok közt a' bérczek homályos ölyéből
<Egy patak Görgeti kis köveit egy patak habjaival>
Egy patak habjaival görgeti kis köveit
<A' fihez... az örök...>

Az első sor elején eredetileg e szó volt: <Bokrok,>

A kézirat 51. és 52. lapján olvasható a tulajdonképpeni vers.

3. Ott <his kisded gödrén> A sor végén 'nagyulván' nagy okból-ból jav. 4. A sor elején <hullámit?> 5. Partjait a' naptól <Jegenyék> 7. A sor elején <Harmatival>. 11. A sor elején <A' gyors nájsók> A' madarak mikoron <Isevegő> 12. Dallal vidíták <vidítják-ból jav.> 13. A sor előtt <Már> 14. E sor a következő áthúzott sor fölé írva: <Ingere közt durván törni, de végre megált.> 15. A sor előtt <Szerte> Messze ragadta <kecses> vágyása <reng> 16. Sok kietlen <bértzek> 18. E sor után áth. sortöredék: <'S A patak harmatival> 20. Forróbb szomjúság érleli <gyenge> 21. A sor végén: sohajtván sohajtott-ból jav. 22. Árnyéket <kedveltt> testnek <helyette sziv> 23. A képzelt tagokat <mere> 25. A sor elején: <Szép ifju> Gyenge virányainak <ketseit> díszét (a K-ban díszet) csodálta <Isodáltá-ból jav.> 26. A sor elején <Két> 29. <a> havazó ajakának <nála> 30. Ékült (a K-ban Ekült) kellemeit <vágyik> 33. Ennképét <kívánja> 34. 'csillám' valószínűleg csillám-ból jav. 35. A sor elején <Egy> volt, áthúzta, elébe írta: És 36. Kisztetli <ingerli> 37. hányszor <rohanó> 38. 'csalfa' talán tsalfá-ból jav. 39. A sor elején <Hánszor elázott>.

40. Meg sem (nem-ből jav.) E sor után két áth. sor:

<Mit lát azt sem tudja, de h>

<Bator ugyan nem tudja mi képet lát>

42. A sor elején <És szemeit> 43. Könnyen hívó mit vágyakodol <vágyadól-ból jav.> 46. A sor végén: enyészni <tudó> veled 48. 's Önn szemei <által> 49. nézgette <ki nyíló> 50. A sor eleje így volt az áthúzások, javítások előtt: <Fűbe heverve jeles> termete kellemeit 51. A sor elején <Igy felemelve> 53. Ti felelő bérczek <fájdalmim> 54. A sor után áth. sortöredék: <Illy kegyetlen sz...> 55. A sor előbb: Illy kegyetlen szeretőt <szemlélték e' nagy üdötek határan> 56. A sor elején: <Félre> 'csaló' tsaló-ból jav. A sor alatt áth. sortöredék: <Látom 's kedveltem, de nem> 57. de mit (K-ban demit) annyira kedvelek <elmem> 58. A sor végén: csala tsala-ból jav. 59. K-ban bastyának bastyáknak-ból jav. 60. A sor elején <Zordon hegyek> 61. A sor elején: <És csak ez a' kis víz> 63. A sor előtt: <'s> A' mikor én <tsendes> tsokkal zavarám <zavarámfel-ből jav.> 64. Annyiszor <ő látszott> 65. 'tündérként' után áth.: <csalfa hitedel>, fölé írva és áth.: <baj ketseiddel>, mellé írva a végleges alak: ingereiddel. 66. 'állani' K-ban allani 67. A sor elején: <Sem korom>. A sor első szava nehezen olvasható: Mert, Még, Haj, Hát? 68. E sor alatt áth. sor: <Meg kedvelt ezeltt erdei Nyμφa sereg> 69. De mi reményt <hintesz> 71. Gyakran könyjeidet <jegyzém> 72. Megjegyzém <nevetél>

*

A kézirat 52/r lapjának felső balsarkában egy áthúzott, nehezen olvasható és aláhúzott cím:

<Epigramma in Calumniatores> (Epigramma a rágalmazók ellen)
A vers alatt a lap szélétében elválasztó vonal.

79. [NE SZÁNJ MEG ÉLTEM SZÜNTE UTÁN...]

Kézirat

MTA CBJ II. 52/v ES 10/r.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. Töredékek. 124. l.

Kiadásunk alapja a kézirat.

Alkaiosi formában írt sírfeliratnak látszik. Valószínűleg fordítás.

Javítás a kéziratban

4. Vélem együtt temetése itt <van>

A vers alatt a lap szélében vékony eiválasztó vonal.

80. [A' MELLY ÉRZÉSEK...]

Kézirat

MTA CBJ II. 52/v ES 10/v.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 44. sz. 55. l.

Kiadásunk alapja a kézirat.

A vers Claudíanus De VI. cons. Hon. praef. 1—12. sorának fordítása. (CSÁSZÁR ZOLTÁN: Vörösmarty ifjúkori fordításkísérletei. ItK 49 (1939) 68—70. l.)

Változatok, javítások a kéziratban

5. 6. sor ki van húzva a kéziratban. Voltaképpen a köv. két sor változatai. A disztichonok számozásakor az áthúzást nem vette figyelembe a költő. 5. kotsizok <szekerez> 6. Hasztalanul <vágyják> 7. A sor eredetileg így volt: <S tárgyat elkerülő> gyors kerekkel <halad>. Áthúzásokkal, javításokkal a szövegben olvasható formára alakította. 9. révészt <portéka után jár> 11. Nyujtja jeges forrás <italával> (jav.)

E sortól kezdve a kéziratban a lap balszélén tollpróbák, díszítő rajzok.

13. A sor elején ebből jav.: Engem <et is szorgat a'>

A javítások sokszor másármnyalatú tintával vannak végrehajtva.

81. A' KEGYETLEN EMBERRŐL

Kézirat

MTA CBJ II. 52/v ES 10/v. Cím: A' Kegyetlen emberről.
(k. n. aláhúzva.)

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 45. sz. 55. 1.

Kiadásunk alapja a kézirat.

A vers valószínűleg fordítás. A füzetbe bizonyára úgy másolta bele, erre vall, hogy nincs benne javítás.

A vers címe felett a lapon egy másik áthúzott cím: <A' Mindene-
ket megnevetelő emberről.> Az áthúzott cím mellett tollrajzok, fa- és
répa-alakú figura.

82. GYGANTOMACHIA

Kézirat

MTA CBJ II. 53/r. ES 11/r. Cím: Gygantomachia (k. n. aláhúzva.)

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 46. sz. 56. 1.

Kiadásunk alapja a kézirat.

A verset Vörösmarty vízszintes vonallal kettéválasztotta. Mind-
két része fordítás. Az első Claudianus Gigantomachiájának 1–10.
sorát adja vissza, a második ugyancsak Claudianus: in Ruf. I. praef.
1–10. sor fordítása. (CSÁSZÁR ZOLTÁN: Vörösmarty ifjúkori fordítás-
kísérletei. ItK 49. (1939) 68–70.)

Javítások, változatok a kéziratban

A címet a költő áthúzta. 1. A sor elején két áth. változat:

<Gyors napok> <Mennyei Országlást> 2. fájjalva (ebből jav.: fáj-
lalta) 5. mélységéből <levegőbe> 9. Phaebét is a' <rém> 10. A sor
elején áth.: <Phaeb nyila a' mikoron> 12. Aki szörnyű (a második
szó áth., de meghagytuk, mert a metrum kívánja) A sor elején
áth.: <A' ki sörényével bértzet> elnye <szörnyen könnyen> 13.
Nagy <vizeket> 15. A sor elején áth.: <Gallyak> emelkednek
<fürtösen>

A vers alatt lapszélességben elválasztó vonal.

83. [KEDVETLEN A' DAL...]

Kézirat

MTA CBJ II. 53/r ES 11/r.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. Töredékek. 123. 1.

Kiadásunk alapja a kézirat.

Brisits szerint a magyar irodalomban Vörösmarty e versében tűnik fel az alkotás küzdelmének lírai megvallása. „Az ihlet s a tudás harcát, az ihlet s az anyag egymásratalálásának s kifejeződésének fájdalmas alkotó kínját vetíti ki önmagából.” (BRISITS: Kiadatlan. 20. l.) Brisits megfogalmazása túlzottnak látszik, ha meggondoljuk, hogy egy tizenhat-tizenhétéves diákköltő írásáról van szó. Érdekes mindenestre, hogy Vörösmarty már ilyen korán megverselte az alkotásért folytatott belső küzdelmet.

A kéziratban a vers alatt elválasztó vonal.

Javítások a kéziratban

2. Mellyt leg nagyobb <fáradozás szüle> 4. kedvetlen <hedvetlen>

84. [ÉKES LEÁNYZÓ...]

Kézirat

MTA CBJ II. 53/r ES 11/r.

Megjelenés

ÖV 1955. I. k. 605. l.

Kiadásunk alapja a kézirat.

A vers sorai közt halványan e két latin szó olvasható a kéziratban: Aulus Manilus.

A vers alatt elválasztó vonal.

A vers vékony vonalakkal át van húzva.

Az első sorban „névnapi” után vastagon áth.: <tisztelet> utána újrakezdve: tiszteletedre.

85. [MEG MENTETT HELICONT...]

Kézirat

MTA CBJ II. 53/v ES 11/v.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. Töredékek. 123. l.

Kiadásunk alapja a kézirat.

Itt Vörösmarty Claudianus egyik versét fordította magyarra (In Ruf. II. praef. 1–6. sor.), meglehetősen híven. (CSÁSZÁR ZOLTÁN: Vörösmarty ifjúkori fordításkísérletei. ItK 49. (1939) 68–70.)

Szövegváltozatok a kéziratban

4. „A Fene ellenség vad nyilaza’ így van a kéziratban, bizonyára „nyilazásá’-t akart írni, a versmérték is ezt kívánja. 5. Délie <most koszorúzd> 6. Ajó <A’>

A vers alatt a kéziratban verssor-szélességben vékony elválasztó vonal. A lap oldalán rajzok, tollpróbák.

86. [ÉLTÜNK HIÚSÁG' TALPAIN...]

Kézirat

MTA CBJ II. 53/v ES 11/v.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 47. sz. 56. l.

Kiadásunk alapja a kézirat.

A vers előtt egy áthúzott és befejezetelen sort olvashatunk, mely úgy látszik hexameternek indult:

⟨Nem rég vettem Atyám levelét, me⟩

E szerint még atyja életében készültek ezek a versek.

Ugyancsak e vers kezdete előtt egy másik áthúzott strófa-töredéket találunk, mely tartalmilag mintha ennek egy előző változata lenne:

⟨Ifjúi {éltünk} kornak gyenge virányai⟩
⟨A' mint égyebb akarmelly életüö rövid⟩
⟨Tulajdon⟩

Javítások, változatok a kéziratban

1. Éltünknek (jav.) ⟨hi⟩ 4. Tüneteit, ⟨sebesen sik ne⟩ 5. ⟨A'⟩ jární
6. Termetre vágyanak ⟨'s a' lehetellenek⟩ 7. Eljutnak ⟨a' sok habzó⟩ A sor alatt áthúzott sor: ⟨Félre csapó dühödő zajához.⟩
11. A sor elején áth.: ⟨Mindég.⟩ 12. A sor a kihúzások, javítások előtt, ez volt: Életüönk hanyattlik erőnkis 14. A sor elején áth.: ⟨Sirt.⟩ előnke ⟨gyül⟩ A K-ban előnke nyilván íráshiba, javítottuk: előnke 16. A sor elején áth.: ⟨Rettegés o⟩

87. [BOLDOG AZ, A' KI JELES TZÉLJÁT...]

Kézirat

MTA CBJ II. 54/r ES 12/r.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. Töredékek. 123. l.

Kiadásunk alapja a kézirat.

Szövegváltozatok a kéziratban

1. jeles (helyes-ből jav.) 2. 's Bár milly⟨en⟩ 4. A sor végén áth.: ⟨meginten⟩

A vers alatt vékony elválasztó vonal. A vonal alatt ezt az áthúzott sort olvashatjuk: <Távozom attól is mit nem>. Ez alatt egy cím: *Az Istenről*. A cím alatt nincs vers, talán a 67. sz. verset (*Halhallan Isten...*) akarta folytatni?

Utána elválasztó vonal s egy prózai szöveg következik a kéziratban.

Egy keresztény Hadivezér Magyar társait a hartra inti

Mínhogy üdöm engedi vitéz társaim! hogy állapotunkat 's egyéb környülállásinkat veletek meg esmértessem, ugy adom elő vélekedésimet, a' mint azokat eddig hogy elő nem adhattam, magamban forgattam. A' felfordult világ, az országok hatalmát megtörő romlásnak fő eszközei közzül egyik a' katona életre vetődötteknek büszke és türhetetlen Rosszasága. Leg főképen Mi Magyarok annyira elfajzottunk keresztény Öseinktől, hogy ha ki a' Jó Hazafiuság mellet az Isteni tiszteletet említi, félénknek mondatik, alacsony lelkek, a' honnan győzedelmet remélyhetnek, onnan Az Egek boszúját gerjesztik magok ellen, 's a' kinek győzésüket köszönhetik, az kegyelmét meg vetőleg elűzni láttátnak, midőn a' bujaságnak tisztátalan örömben elmerülvén azt vélik, hogy a katona élet az Isten hatalmán kívül szabadon, határozatlanul kényét töltheti.

Ez a prózai szövegrész retorikai gyakorlatnak látszik. A címet és a témát valószínűleg még a pesti piaristák iskolájában jelölték ki. Vörösmarty kéziratai közt ez az utolsó kimondottan iskolai gyakorlat jellegű fogalmazvány.

88. [SEMMIRE SEM MEHETÜNK...]

Kézirat

MTA CBJ II. 54/v. ES 12/v.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 48. sz. 57. l.

Kiadásunk alapja a kézirat.

A 83. sz. verssel (*Kedvelen a' dal...*) együtt ez a vers szól a fiatal Vörösmarty belső küzdelméről az alkotás óráiban, az ihlet kiszikkadásának keserűségeiről.

A vers kézírata valószínűleg másolat, mert alig van benne javítás, és nagyobb betűkkel, vastagabb tollal készült mint a többi. Helyesírás, betűtípus viszont 1817-re vallanak.

Javítások, változatok a kéziratban

10. verszetem A kéziratban így: versezétem, nyilvánvalóan írás-hiba. 13. A' mi többnyire <történhet>

89. AZ IRIGYSÉGHEZ

Kézirat

MTA CBJ II. 54/v—55/r ES 12/v—13/r. Cím: Az Irigységhez (k. n. aláhúзва.)

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 49. sz. 57. 1.
Kiadásunk alapja a kézirat.

Javítások, változatok a kéziratban

1. agyart a' <durva> 3. A' <ragyogó> terjedt 4. Hogy le tapodja <előbb> 5. A' boldog sorsot <dülő> 6. ő nyer<i meg> 8. henyeség által <ohajti>
10. A sor alatt áth. sortöredékek:

<Híres Athénának roppant düledékeit az irigy>
<És henye polgárok>

14. A sor után áth. változatok:

<Ezt Hunyadykn sajnosan érzi vala>
<Őt is az éhletetlen Furiák {tengerbe} mérgökkel emészték>
<7 Ritka mégis előze veszélyt>

16. A sor elején áth.: <Várait.> 18. A sor előtt csillag: * 19. Drága Hazájának javait <vérvél> 22. A puha életnek <kedvesi> 23. Már vesztére <ha m> 24. Az elején áth.: <A' gyávák> Cyllei <emberei> 27. kar <az ez> 28. A vad agyart <fordítsd>

*

A vers alatt befejező vonás, az alatt egy rövid hexameter sor, talán egy epistolához készült:

A Farsang végén Házadnál voltam, azomban

90. HÁLÁ ADÁS

Kézirat

MTA CBJ II. 55/ ES 13/. v Cím: Hálá adás (k. n. aláhúзва.)

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. Töredékek. 124. 1.
Kiadásunk alapja a kézirat.

Javítások, változatok a kéziratban

2. A sor elején áth.: <Ano 4> A sor után áth.: <Mert a' ki jól>
4. üdő melly{ben} Az egész verstöredék többszörösen áthúзва.

Kézirat

OSZK 943/Oct. Hung. 172/rv és 173/rv. A szöveg végén kalligrafikus írással: Vörösmarty Michael.

Megjelenés

HALÁSZ GÁBOR: Ismeretlen Vörösmarty-művek. Nyugat. 1937. 169–172. l.

Kiadásunk alapja a kézirat.

A költemény Moschus görög költő idilljének az *Epitaphium Bionis*-nak (Bion sírfelirata) műfordítása, amint ezt Halász Gábor megállapította említett kiadásában, Vörösmarty a görög költeményből csak az 1–57, sort fordította magyarra.

A Széchényi Könyvtár fent jelzett kéziratkötetébe belekötötték azt az iskolai füzetet (leírását lásd 369. l.), amelybe Vörösmarty bele írta a szóbanforgó verset. A füzet földrajzi jegyzeteket tartalmaz, Amerikára vonatkozó tudnivalókat. Az 1806-os *Ratio Educationis* értelmében Amerika földrajzát a gimnáziumban tanították a második Humanitas osztályban. Ezek szerint e füzetet Vörösmarty akkor használta, amikor a pesti piaristáknál tanult. Ezzel szemben a füzet végén görög abc-gyakorlatokat olvashatunk, továbbá mintaszavakat, főnévragozási példákat a görög *α*-deklinációra. Az 1806-os *Ratio* az egyetemre, a filozófiai tanfolyamra helyezte a görög nyelv tanulását.

Valószínű tehát, hogy Vörösmarty ezt a füzetet hatodik gimnazista korában használta, de első éves bölcselkedő korában a tanév elején írta bele a görög nyelvi gyakorlatokat. Tehát a füzet, a benne foglalt versekkel együtt 1817-ből való. A versek nagyrésze a földrajzi szöveg után és a görög nyelvgyakorlat előtt olvasható, tehát vagy az utolsó gimnáziumi tanév végén, vagy az első egyetemi év legelején keletkezett.

A füzet három olyan epigrammát is tartalmaz, melyet Vörösmarty később az ES-füzetbe is elhelyezett, mikor belemásolta egyetemi hallgató korában az addig írt epigrammáit „Epigrammák, s némely rövid alagyák” címen. (X. XVI. XVII.) Az egyik epigramma (X.) a *Bodor* nevet említi. Ez egyik egyetemi társának volt a neve.

Az írásmód is az 1817-es év második felére vall.

Moschus idillje, mint általában a bukolikus költészet darabjai, igen népszerű volt ebben a korban. Vörösmarty magyar fordításban is ismerhette, hiszen Révai Miklós — kinek munkáit az Aut. Tör. szerint ebben az időben különösen sokat forgatta — már 1787-ben kiadta az idillt magyar tizenkettősökbe átváltatva: „Bion’ halottos verse. Moskusz’ pásztor éneke” címen (Révai Miklós elegyes versei és néhány apróbb kötetlen írásai. Pozsonbann. Loewe Antal betűivel, 1787. 180–192. l.). Révai a műfordítás elé illesztett: „Egy előljáró beszéd”-et, melyben Moschus működését és költeményének szépségeit méltatja:

„Ez a' Pásztor Ének a' Görögben, ki mondhatatlan, mi édes gyönyörűséggel bír, melylyet én Magyarbann nem ígérhetek.”

Vörösmarty az idyllumot latinból fordíthatta, — semmiképp sem a görög eredetiből, hiszen 1817-ben még csak a görög nyelv elemeivel ismerkedett. Ilyen fordítás bőven állhatott rendelkezésére. A XVIII. sz. végén és a XIX. sz. elején Bion és Moschus idilljeinek számos két-nyelvű (görög és latin) kiadása jelent meg. Teucher gyűjteménye pl. egész bibliográfiáját adja a bilinguis kiadásoknak (Bionis et Moschi Idyllia et quae praeterea exstant graece et latine . . . Lipsiae 1793.) Vörösmarty valószínűleg felhasználta fordításában Révai rimes átköltését is, legalábbis erre vall a kifejezések feltűnő azonossága.

Igy pl. Vörösmarty fordításának 1–2. hexametera Révainál így hangzik (kiemelések a kiadótól):

Dóriai folyók, tsemetés szigetek !

Sűrűséggel bé nőtt erdők és ligetek.

Vörösmarty 12. sor, Révainál:

Kezdjétek o Muzsák! *zohogni* kezdjétek,

Gyászba öltözködven vélem *epedjétek*.

Vörösmarty 13. sor, Révainál:

Sérvült fülelmülék ! kik búsán tsevegték

Vörösmarty 33. sor, Révainál:

Erdőkben fel 's alá lézzengve sohajtják

Vörösmarty 48. sor, Révainál:

(Ti. a Delfin) . . . nem *nyegte* fájdalmát tsendesült vizein

Vörösmarty 72–73. sor, Révainál:

Pán Istent bár magát *kináljam stpoddal*

Ö sem mer fel tenni édes fúvásoddal.

Vörösmarty műfordításának Moschus eredetijével való felületlen összevetése is megmutatja, hogy Vörösmarty mennyire a Révai-féle fordítás hatása alatt dolgozott. Az első hexameterben például az eredetiben a sor végére kerül a „dóriai vizek”, a második hexameter elejére: „és folyók”. Moschus a megismétlődő felhívást így írja: „Kezdjétek o szicíliai muzsák, kezdjétek a gyászt”, Vörösmarty itt is Révai átköltését követi. A Pán istennel való versengés Moschusnál: Pan sem merne versenyezni, mert *második* helyre kerülhetne. Ez is kimarad Vörösmartynál, éppúgy mint Révainál. Végül Vörösmarty Révai hatására szélesíti Moschus gondolatmenetét: Moschus 57 hexameterét 73 sorban adja vissza.

Az idill népszerűségére vall, hogy 1818-ban új fordítása jelenik meg VÁLYI FERENC tollából (Hazai és Külföldi Tudósítások 1818. márc. 14.).

Javítások, változatok a kéziratban

2. Ágakkal bé nőtt *<ág>*, bús' a sor fölé írva. 3. Zörgő Gallyak alatt *<lefolyó bús>* A 3. sor után a sorközben áth. szavak: *<Dúló fájdal-mim>* 7. Bús *<lángal>* A sor végén áthúzogatással olvashatatlanná

tett szavak, föléjük írva: ‚hervadjatok, inkább’. 11. mer sirba le
<ástak> 12. Múzsák, velem <zokogással epedni> 14. A sor elején
áth.: <A’ leveles> (föle írta: Zöld) 15. Fris vizeit, <nyegjétek>

17. A 17. sor után áth. sorok:

<Strimoni part hangái>

<L Strimoni partjáról leszált Biszton Nymfáinak Eagrus>

<Számos Lányainak szomorú dalolással eny>

18. parton (partok-ból jav.) 20. Számos Lyányainak <hírül adjátok>

21. A sor elején áth.: <Már> Dórai Orfeusunk <tőlünk ’s a’ szóltalan
árnyékokhoz>

22. A sor után áth. sorok:

<Kis tér csendes ölen széljel kényére {kerengő} ugrálló>

<Csorda dalát halván>

24. követék őt, <már ma> (1) <mondván ma> (2) 26. Énekeit
<nem dül, > 31. (A kéziratban — bizonyára tollhiba — így olvas-

ható:) Ill/hamar 32. búsongának <szerte> Priápus (Priápok-ból
jav.) 34. Gyászos téreiken. <folyamoknak> (jav. erre: folyóknak)

35. Aradozó <szemből> 37. Csak <halg> kesereg <halgat> 38. a’

fonyadt <gyenge> 39. Bús kórója <alatt mikoron bimbóji feseltek>

42. Mézeket <a’ méhek> 43. méhe (méhek-ből jav.) A sor után

a sorközbe beírt latin szavak: *aud*, *audit*, *audientia* 47. tenger

szélére <ki úszó> A 47. sor után áth. sor: <Delfin olly búsúlt hangon

nyögte keservét> 48. A 48. sor után áth. sor: <Sérelmét a’ Fülmile

sem fájlalta> 50. A’ <Bús> 52. Halczion olly <nagy> 55. A sor

elején áth.: <Hol> hamvai <vödrénél> 56. Nap keleti völnyek

<bús> 57. Térein a’ <széjlet> 59. A sor előtt áth.: <Aradozó> 61.

A’ sok Fülemlék <seveglő> 63. Ébredezés közben <vidult dalolásra

fakadni> 64. gyöttrödvé <iratják> 67. ‚Kezd.’ így van a kéziratban.

A hexameter e szó nélkül is teljes. Ez a ‚Kezd.’ valószínűleg az

ismétlődően előforduló sor: ‚Kezddetek énvelem itt Múzsák epe-

kedve zokogni” rövidítése. 68. Kelteti <ujaira ki meri csal> 70.

tollaid <az elhaló viszhang> 71. Sor elején áth.: <Leng> 72. Pán

Istent <gyenge>.

92. [EGYKORON A’ KIS EGÉR...]

Kézirat

OSzK 943/Oct. Hung. FK 175/v.

Megjelenés

KOZOSCSA SÁNDOR: Vörösmarty ifjúkori kísérletei. It 1939. 7. sz.
199. l.

Kiadásunk alapja a kézirat.

„Parabolyszerű, mely azt szimbolizálja, hogy az elégedetlenség
milyen nagy szenvedéseket okozhat. A vers kissé nehézkes menete

és kifejezései arra engednek következtetni, hogy fordítás, mégpedig az sem lehetetlen, hogy prózai szöveget tett át versbe." (Kozocsa: It. 1939. 203. 1.)

A vers kéziratára nézve l. az előző vershez fűzött jegyzetet. Az epigrammát a következővel együtt a földrajzi füzet hátsó borítólapjára írta Vörösmarty. Valószínűleg gimnáziumi tanulmányai befejezése után, mikor már a földrajzi füzetre nem volt szüksége.

Szövegváltozat a kéziratban.

4. sor után áth. sortöredék: <Ott ő jól lakozott>

93. [KÉNYE SZERÉNT ...]

Kézirat

OSzK 943/Oct. Hung. 175/v.

Megjelenés

KOZOCSA SÁNDOR: Vörösmarty ifjúkori kísérletei. It 1939. 7. sz. 200. 1.

Kiadásunk alapja a kézirat.

Kozocsa szerint: a „négy soros töredék valamilyen latin auktor átültetése lehet”. (Id. m. 203. 1.)

A vers a kéziratban az előbbi, 92. sz. vers alá van írva.

Szövegváltozatok a kéziratban

3. Már a' <Nereisek> 4. A sor elején áth.: <Foggal>

94. [ÖSZVEJÖVÉSÜNKET LEVELEMMEL ...]

Kézirat

MTA CBJ II. 50/v ES 8/v.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 37. sz. 49. 1.

Kiadásunk alapja a kézirat.

A költemény Udvardinak szól, — ő járt Vörösmarty Mihály öccsével egy osztályba (7. sor). A vers a költő atyja halála után készült, valószínűleg 1817 őszén (3. sor). A versben céloz arra Vörösmarty, hogy atyja halálának következtében kénytelen lesz elszakadni barátaitól (5–6. sor), bizonyára azért, mert idegenben állást kell majd vállalnia.

Udvardiról I. a 29. 46. sz. versek, Czeceziről a 46. sz. vers jegyz. Hogy kerül ez a tanév befejezte után írt vers a füzetbe olyan korábbi darabok elé, mint a 86. sz. *Éltünk hiúság' talpán*... kezdetű költemény, mely felett ez a kihúzott sor árulkodik a keletkezés végterminusáról: „Nem rég vettem Atyám levelét, me”?

Magyarázatot a kézirat tüzetes vizsgálata adhat. Ugyanis e vers felett ez a cím olvasható régebbi halványabb tintával írva: *A Töröki Háborurol*. Ez a cím nyilván nem erre a baráti episztolára vonatkozik. Vörösmarty valószínűleg e címről és témáról verset akart beírni a füzetbe, de ez elmaradván a lapot egyideig üresen hagyta, majd az iskolai év befejeztével ezt a lapot is felhasználta. Így kerülhetett a később keletkezett vers ilyen előre.

Javítások, változatok a kéziratban

A vers felett aláhúzott cím: *A Töröki Háborurol* egészen halvány tintával, teljesen elmosódva.

1. Őszvejevésünket < soraim > 8. ha < talán > egykis időre < lehet > 9. oly hevesen < buzdított > (jav.) 12. A sor előtt áth.: < En > A vers fölött és a lap jobbszélén tollpróbák. A vers alatt befejező vonal.

95. [SZŰZ ARTZÁD ...]

Kézirat

MTA CBJ II. 50/v ES 8/v.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. Töredékek. 124. 1. Kiadásunk alapja a kézirat.

Valószínűleg az előző verssel egyidejű.

Javítások, változatok a kéziratban

A verskezdés előtt két áth. sor:

< Báj ketsét artzad gyönyorü fejére >
< Kellemességes ajakad kerékded >

1. Szűz szó fölé írva áth.: < A' hegyek >

A sor fölött választó vonal. Az előző kihúzott soroktól választja el. Úgy látszik, Vörösmarty a témát először szaffói versben akarta megírni, később választotta a disztichonos formát. 2. utána választó vonal. Alatta áth. sor: < Élő Egek' áldásit jámborság > Utána tollpróbák: „au”, kihúzott < Élő > szavak.

Kézirat

MTA CBJ II. 55/v—56/v. (Tévedésből az 55. lap kétszer szerepel.)

Cím: Epigrammak, 's némely rövid Alagyák (k. n. aláhúzva.)

Ezt a huszonegy epigrammát (I—XX, mert a XIX szám kétszer szerepel) Vörösmarty összegyűjtötte s azután másolta bele az ES 13/v, 14/rv és 15/rv lapjaira. Erre vall, hogy alig van bennük javítás. Három darabot (X. XVI. és XVII.) egy másik kézirat is tartalmaz, s a javításokat tekintve ez lehet az első fogalmazás. (OSzK. Oct. Hung./943. FK. 171—173.)

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 50—70. sz. 58—63. l. KOZOCSA: Vörösmarty ifjúkori kísérletei. It 1939. 7. sz.

Kiadásunk alapja: az ES-füzetbeli kézirat.

Az epigrammákat keletkezési időpontjuk szempontjából kapcsolatba hozhatjuk Vörösmarty Aut. Tör.-einek már idézett soraival: „A hatodik iskolában már jobb könyveket olvastam . . . Ekkor minden gyakorlásom abban állott, hogy magyar elegiákat irtam s némely epigrammákat. Még ez többnyire száraz verselés volt.”

Az epigrammák egy részének témája valóban kapcsolatba hozható a pesti piaristáknál töltött hatodik gimnáziumi évvel (második Humanitas). A VII. epigramma a városba jutásról szól. A III. és a XIV. epigramma a képmutatókat, álszentkedőket gúnyolja, gimnazista korában ezek rágalmai ellen nem egyszer éppen versben védelmezte magát Vörösmarty (l. a Tíringer-füzetben olvasható 42.—43. sz. verseket).

Ezzel szemben a X. sz. epigramma a rosszul felelő Bodorról Vörösmarty első egyetemi évéből való, ekkor volt ugyanis iskolatársa Bodor Péter. (L. a X. epigramma jegyzetét.) Hasonlóképpen az I. sz. epigramma is csak az egyetemi évekre vonatkozhat, Czinke Ferenc egyetemi tanárról szól ugyanis, akinek 1817 novemberében lett tanítványa Vörösmarty.

A versek kézírása is az 1817. év második felére utal. Kivétel a második XIX. számmal jelölt vers (Bús Pyram . . .) és a XX. Ezek írása már fejlettebb készségről vall, s megjelennek bennük a kétjegyű mássalhangzóknak azok az összevonásai (*sz, ny, ly*), melyek Vörösmarty helyesírásában 1818-tól jelentkeznek.

Az *Epigrammák, 's némely rövid Alagyákat* mint ciklust Vörösmarty valószínűleg 1817 végén, mint egyetemi hallgató állította össze régebben és újabban írt darabokból, az élre helyezve a magyar tanárról szóló két költeményt. A ciklus második XIX-es és a XX-as darabját később — talán 1818-ban — írta hozzájuk, ez utóbbi kézírás módja is erősen elüt a többi epigrammáétól.

Azoknak az epigrammáknak az esetében, amikor a vers két kéziratban maradt ránk, a közlés alapja mindig az ES-füzetben

található változat (MTA CBJ II. 56/rv.), mert — már a javítások kisebb számát tekintve is — kiforrottabbnak látszik, mint az OSzK 943./Oct. Hung.-ban őrzött változat.

Az epigrammákat római számmal sorszámozta. Kiadásunkban ezt a számot a versszám alatt közöljük. A számozáson kívül # jellel (III. IIII. V. VI. VII. VIII. XI. XII. XIII. XIV. XV. XVI. XVII. XVIII. XIX.) $\frac{1}{2}$ vagy vízszintes vonallal (IX. X. XX. XXI.) is elválasztotta őket egymástól.

96. EPIGRAMMÁK... / I [CZINKE REÁD SOK IRÍGYEKNEK...]

Kézirat

MTA CBJ II. 55/v ES 13/v.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 50. sz. 58. l.

Czinke Ferenc (1761—1835) Révai Miklós halála után a budapesti egyetemen a magyar nyelv tanára volt (1808—1830). Már kinevezését ellenszenvvel fogadta a haladó irodalmi közvélemény, nem tudományos érdemeinek, hanem aulikus érzelmeinek és hosszú tanári szolgálatban eltöltött éveinek köszönhetően a katedrát. (BRISITS FRIGYES: Czinke Ferenc egyetemi tanári kinevezésének története. Bp. 1944. Az Irodalomtörténet füzetei. 16.) Czinke Révai méltatlan utódjának bizonyult. Előadásában Benyák Bernát *Grammatica Hungaricáját* (1816), és Pápay Sámuel *A magyar irodalma esmérete c. művét* követte, teljesen önállóan. (SZENTPÉTERY: A bölcsészettudományi kar története, 1635—1936. 353. l.) A Debreceni Grammatika híve volt, bár fenntartásokkal, s a nyelvújítókat előadásában és *Uj Holmi* (1810) című röpiratában is támadta. (TOLNAI VILMOS: A nyelvújítás. 90. l.) Szemere ellenröpiratában válaszolt. (EPhK XV. 719—720.)

1817-ben a *Tudományos Gyűjtemény* 2. füzetében (121—124. l.) Czinke azzal dicsekszik, hogy „nem Széphalmon tanultuk a tiszta magyarságot”. (KazLev 15. k. 121. l.)

1818. november 5-én az egyetemi év megnyitásakor Czinke tartott ünnepi előadást *De neologismo in Lingua Hungarica* (A nyelvújításról a magyar nyelvben) címen. „Az Orator igen bőven kiereszkedett ezen tárgyra, mely minden tiszosuló Nyelvben szükséges, és annak módjával hasznos is: de ellenben káros és veszedelmes, ha a' nyelv természetének felforgatásával gyakoroltatik, mint azt némelly Magyar Írók bátorzkodnak tselekedni.”

Így közli e beszéd tartalmát a H. és K. Tud. 1818. II. 38. (nov. 7.) 1816-ban a latin eredetű us-végű szavak kiejtésének kérdésében kerül ellentétbe előbb Ungvárnémeti Tóth Lászlóval, majd az egész neológus táborral, így Kazinczyval, aki Czinkét leveleiben és egy szűrös epig-

rammában gúnyolja ki. (KazLev 1816. 14. k. 2. 1. márc. 2. 132. 1. ápr. 14.) Ekkor fogalmazza meg Kölcsey is a róla szóló véleményét Kazinczyhoz írt levelében: „haragszom, valahányszor eszembe jön, hogy az a' nyomorék ember még is a' Nemzet első kathedráján ül”. (KazLev 14. k. 184. 1. 1816. máj. 11.)

A nyelvújítás híveinek győzelme után Czinke helyzete is egyre ingatagabb. 1830-ban végre maga kéri nyugdíjaztatását. A kari igazgató e kérés minél előbbi teljesítését javasolja, azzal az indokolással, „hogy a magyar nyelv nagyfontosságú studiumát olyan emberre lehessen bízni, aki a magyar nyelv és irodalom tanszékének meg tudja szerezni az azt illető tekintélyt, s a tanuló ifjúság e studiumhoz vonzatra az ott folyó előadásokat figyelmesen és haszonnal hallgathassa.” (SZENTPÉTERY: Id. m. 181–182. 1.)

Később maga Vörösmarty is látja egykori tanárának tehetségtelenségét. 1825. augusztus 2-án Stettnerhez írt levelében ilyeneket ír Czikéről: „Szárnya szegett ember! a ki elég tiszteletes lehetne ősz hajában, ha hallgatni tudna, most neveltség s boszorkodás tárgya hazánk fő intézetében. Csak valami, de csak valami volna az egész munkában (Czinke Irokéz. Bohósdái Abderában c. 1825. megj. munkájában. Szerk.) egyéb élhetetlenségénél, hallgatnék vele. Olyan szegénység, oly kietlenség uralkodik benne, hogy ki nem mondhatom... Talán a kaszás Isten megszabadít tőle, vagy minket visz el előbb; de szent igaz, hogy a hazának más ember kellene. (CZAPÁRY 187. 1.) Majd a Pályalombokban három satirikus epigrammában is kigúnyolja Czinke tehetségtelenségét, szellemi ürességét. (Czinkévre. ÖM 1884–85. VIII. k. 14. 1.)

Kazinczy táborának véleményével és saját későbbi megítélésével is szöges ellentétben állnak Vörösmartynak 1817 és 1820 közt Czinke Ferenchez írt elismerő, sőt magasztaló hangú versei. Úgy látszik, hogy a fiatal diák még nem vette észre a professzor tudásának hézagosságait, elbűvölte Czinke pusztá lelkesedése a magyar nyelv ügye iránt, tanítványai iránti jó szíve és tanári ügybuzgalma. Czinke több ízben hangoztathatta tanítványai előtt a nemzeti nyelv jogait, hiszen erről több munkája jelent meg. (A magyar nyelv dícsérete egy órában. Pécs, 1789. Beszéd a magyar nyelv ügyében. Pest, 1819.) Czinke 1814-ben egy szindarabot is írt és utána elő is adatott, melynek tárgya: a magyar nyelv védelme. A darab 1819-i harmadik előadásán Klivényi Jakab, Vörösmarty egyetemi társa és barátja is játszott. A kis színmű címe: *Az ifju szószólók gyűlése a' nyelvek ügyében Moháts mezején.* A darabban 24-en különféle élő és holt nyelvek érdemét vitatják, a végén az előlülő így foglalja össze az eredményt: „I. hogy: Magyar Országban első és országló nyelvnek kell lenni a' magyarnak; II. hogy: Nem lehet ott igaz szives szeretet, igaz szives egyesség, a' hol a' polgárok egymást nem érthetik.” (Egy dramatizált beszélgetés szabad jámbusokban egymást váltva 24 lantos ódával egy folyó beszéddel. Az 1814-diki zavaros időkhöz alkalmaztatva. Irta Czinke Ferentz. Jádzotta az akadémiái nemes tudós ifjúság Pesten a kir. Universzitas palotájában, Augustus 8. 1819. Harmadszor.) A naív verszetet kihívta az egykorú

kritika gúnyát: a Tud. Gyűjt.-ben (1819. VIII. 108—110.): Quaipe-
gius álnéven cikk jelent meg: *Czinke Ifju Szószólóinak gyűléséről tót
paródia* címen.

Bécs még Czinkének ebben az iskolai ünnepélyében is hazafias
tüntetést szimatolt. 1819-ben legfelsőbb kézirat ment hg. Koháry fő-
kancellárhoz: indítson azonnal vizsgálatot, mert Czinke művében a nem
magyar nyelvű nemzetek ellen „kirohanások és sértések” találhatók,
továbbá megbotránkozató ódák és tézisek. A pesti egyetem elnöke,
Ürményi József és Szüts István, a bölcsészettani igazgató, Schedius
Lajos egyetemi tanárra és Horvát István elnöki jegyzőre bízták a
vizsgálatot, akik Czinkét teljesen ártatlannak ítélték, s a nádor is
erre az álláspontra helyezkedett. A bécsi államtanács nem kívánta
Czinke megbüntetését, csak figyelmeztette az egyetemet, hogy a jövő-
ben ilyesmi ne forduljon elő. (HORVÁTH MIHÁLY: Magyarország törté-
nelme. Bp. 1873. VIII. k. 485. l. jegyz. — SZENTPÉTERY IMRE: Id. m.
206—207. l.) Czinkének — kinek „a trón és a haza iránti hűségét”
a nádor külön kiemelte — nem lett semmi baja, de könnyen elképzel-
hető, hogy ez a herce-hurca is növelhette népszerűségét az ujjáéledő
rendi ellenállás szellemétől fűtött fiatalok szemében. A szóbanforgó
darabban egyébként Vörösmarty közvetlen baráti körének két tagja
is szerepelt: Klivényi Jakab, aki a hollandus nyelvről szavalt, és
Jakab Mihály, aki a francia nyelvet képviselte. (L. a 140. sz. vers jegyz.)
Czinke tehát, minden hibája ellenére a magyar nyelv megbecsü-
lésére nevelte az ifjúságot. Ezt az érdemét ismerte el Vörösmarty
ifjúkori mestere, Virág Benedek is, mikor 1814-ben így írt Czinkéhez:

— Azt is akarnám

Érteni, mint lobog a' szent tűz szivekben azoknak
Kik rád hallgatnak, kiket Helikonra vezérelsz.
Oh, vidd mint a' sas fiait, napfényre hazánknak
Kedvesit!

(Czinke Ferenchez)

Virág jó véleménye szintén erősíthette a diák Vörösmartyban a
tanára iránti tiszteletet. Gondoljunk arra, hogy milyen tekintélye
volt Virágnak, mint költő-példaképnek a fiatal Vörösmarty előtt
(vö. Aut. Tör. Virág Benedekhez írt óda 1822.).

Hogy Czinke jó szívvel volt tanítványai iránt, erre Schedelnek
egy gúnyos megjegyzése is rámutat. E szerint mikor Czinke tudomá-
nyos alkalmatlansága teljesen kiviláglott, jó szívére hivatkozott, mint
mentségre. „Prof Czinke — írja Schedel 1822. december 16-án Kazin-
czyhoz — kérte hallgatóit a cathedrán, hogy szeressék, mert úgy
mond — „jó szívem van, ha ostoba vagyok is.”

Diákkorában Vörösmarty csak a tanítványait szerető és a magyar
nyelv jogait hirdető embert látta Czinkében, s különösen megragadta
Czinke tanári buzgalma, mikor a téli, hajóhid nélküli Dunán is
átkelt, hogy magyar óráit megtartsa az egyetemen: (L. Ódák XV
Czinkéhez ötödik szakasz, és a 170. sz. *Drága Tanítóm* ... kezdetű

vers 18. sor. Czinkéhez szól még 1820-ból a *T. Czinke urnak* c. 204. sz. vers.) Vörösmartynak Czinkéről alkotott véleményéről l. még MOSONYI 12–14. l.

Stettner Györgynek Kazinczyhoz 1825. nov. 7-én írt levelében ezt olvassuk: „Vörösmartyt a' Czinké oktátása tette jottistává, 's ő a' metricusok között legelőször Édes Gergelyt ismerte, 's ez után indult el azon pályán, mellyen most sasszárnyakon repül. 'S Czinkének és Édesnek aligha ebből nem áll minden érdemök.” (KazLev 19. k. 455. l.)

Valóban, Czinke már egyetemi tanári beiktatása alkalmával mondott beszédében kinyilvánította jottista felfogását: „Azt vitatom, hogy helyesebben írjuk, . . . : *atyja, anyja*, mintsem: *atya, anya* . . . Szintén így helyesebben íródik az igékben vagy időszókban is a' ragaszték: (toldalék, függelék) *adja, mondja, hagyja*, mintsem: *adgya, mondgya, mongya; hagygya, haggya*”, (*Beszéd a' Magyar Nyelv ügyében mondotta Czinke Ferencz a' kiv. Universitátsnál, a' magyar nyelvnek és literaturának tanítója, több tudós társaságok tagja; miönn uj tisztére iktatódnék 4. Aprilis 1808.* 39. lap. Az *Uj Holmi.* 1810. II. Tsomó.)

Vörösmarty egyetemi éveit alatti írt verseiben nem is találjuk nyomát többé az ypszilonista helyesírásnak. Azonban már a kétségtelenül gimnazista korában írt 2. Hum.-füzetben a fedőlap versoján a *Zoltánról a fő hatalom* c. vers-folytatásban (53. sz.) olvassuk ilyen alakokat: „bocsájtja” (33. sor); „öszve szoritják” (39. sor) — a füzet 9/ rectóján pedig így olvassuk egy prózai szövegben: (l. 29. sz. versehez írt jegyzetet) „Tudjuk 's álmétkodva tsudálljuk . . .” A Tiringer-füzetben is ingadozást találunk a jottista és az ypszilonista helyesírás között: pl. 40. sz. *Fordítottás* 2. sor.: „viz folyamafya”, 39. sz. (*Lengedező szélről* . . .) 3. sor. „bánatját”. 45. sz. *Ajánló versek* 4. sor. „fellyebb”. 38. sz. (*Még pirosulit orcád* . . .) 6. sor. „kéméljed”.

A Tiringer-füzetbe írt verstani jegyzet példamondatai sem mutatnak ypszilonista helyesírásra. (L. 45. *Ajánló versek*hez írt jegyzetet.) A jegyzet második részének 4. pontjában (4. *Quae sillabae e prae-stantionibus hungaris diversa modo sumuntur illis pro libitu ut potest Poeta*) — olvassuk ezt a példamondatot: „Van Tömlöztbe magán *kinjában* segíteni nemtud” (Kiemelés a szerkesztőtől.) Vörösmarty helyesírása tehát a jottista — ypszilonista kérdésben már akkor is ingadozóvá vált, mikor a pesti piaristákhoz járt. Sőt egyre inkább a jottista írásmód lesz győztes még ebben az évben.

Tehát Vörösmarty, mikor az egyetemre került, lényegében már jottista módon írt. Stettner megjegyzése viszont bizonyára Vörösmarty közlésén alapul, aki Czinke előadásából szerezhetett tudomást a jottista — ypszilonista vitáról, s ekkor tudatosult benne a jottista álláspont. Ilyen értelemben módosíthatjuk tehát a kéziratok vizsgálata alapján Czinke érdemét Vörösmarty helyesírási felfogásának fejlődésében.

A *Drága Tanítóm, mit nyujtsak* . . . kezdetű vers (170. sz.) arról is vall (21–24. sor), hogy Vörösmarty ismerte Czinke egyetemi tanári beiktató beszédét.

Ebből a beszédből csak a magyar nyelv ügye iránti lelkesedést olvashatta ki a nyelvújítási vitákban még akkor nem járatos 17—18 éves diák. Annál is inkább ismerhette Czinkének ezt a beiktatási beszédét, mert ez nyomtatásban is megjelent 1810-ben az *Uj Holmi* c. művében (II. Tsomó). Czinke ezt mondotta akkor: „Nagy a' munka, t. i. az egész magyar nemzet egyeztetésének, palléroztatásának munkája; de azért el nem kell ijednünk tőle... Elő kell mozdítanunk, ha egyesülni, egy nemzetté lenni, és jobban, tovább is pallérozódni akarunk! — az egyességnek első, legerősebb kaptását, a' pallérozódnak első, legerősebb rúgóját: a' nemzeti nyelvet; és hogy ezt előmozdithassuk, esmérnünk kell a' nyelvtanításnak és tanulásnak módjait, segítő eszközeit minden akadályait; hogy amazokkal élhesünk, emezeket félre háríthassuk.” (Id. m.)

Czinke az óklasszikai mértékben írt magyar versek iránti lelkesedésével is közelebb juthatott az ifjú Vörösmarty szívéhez. Az 1810-ben kiadott *Uj Holmi* I. Tsomójában Czinke Lácza József sárospataki tanárral vitatkozva egy hexaméteres szatírában — *Papageno bodzafurullya* — hirdeti a metrikus versmodor fölényét a rímessel szemben, melyet ő „rhythmusosnak” nevez. Véleménye, melyet a szatírában szereplő Muzsafi szájába ad, hogy a metrumos vers természetesebb, közelebb van az élőbeszédhez, mint a rímes. Szerinte a modern nyugateurópai nyelvekben (francia, olasz, angol, német) azért uralkodnak a rímes alakok, mert ezek a nyelvek nem jól perdülnek a görög—latin mértékre. A magyar nyelv már magától belesimul az időmértékes verselésbe. Itt Czinke Rájnis *Kalauzára* hivatkozik. „Concert a' Nyelvünk, versünk Harmonia, hosszu vagy rövid hanggal, titkos majd érezhetetlen kaptásokkal mint annyi verő tactussal eredvén.” Szemere kimutatta bírálatában Czinke nézeteinek túlzásait, egyoldalúságait. (Az *Uj Holmi* első csomójának kritikai megítélése. Irta Képlaki Vilhelm. Pest. Trattner 1810.) Czinke bizonyára tanítványai előtt is a vitairathoz hasonló hévvel magasztalta a metrumos magyar vers szépségeit, fölényét. Az óklasszikai iskola költőit és Virágot, Berzsenyit forgató és tisztelő diák-Vörösmarty ezért is rokonszelműnek érezhette tanárát egy ideig.

Hogy azonban az ifjú Vörösmartynak tanárához fűződő tanítványi tisztelete mégsem volt kritikátlan rajongás, bizonyítja, hogy a rény nyelvújítási szót Vörösmarty már ekkor több ízben használja (*A rény nagy jutalom* 61. sz. vers, *Miként rebegjem* kezdetű óda 19. sora, a *Fiad, Barátom, a hadi életet...* kezdetű 197. sz. vers 17. sora), holott ezt Czinke üldözte. „A' Virtust jobban (ti. szeretem) — amaz új rény renyhe nevénel...” írja Czinke Ungvárnemeti Tóth Lászlóhoz írt episztolájában. (CZINKE: Két poétai levél. Czinke Ferencz levele Tóth Lászlóhoz. Pest. Februárius 3. 1816.) A rény szó körül egyébként 1816-ban külön vita fejlődött ki az orthológia és a neológia hívei közt (KazLev 14. k. 1816. márc. 14. ápr. 39. okt. 6.).

97. EPIGRAMMÁK .../II

1. Buzgóságodat (Buzgúságodat-ból jav.) Az epigramma Czinke tanári ügybuzgalmát emeli ki. (L. az előbbihez írt jegyzetet.)

98. EPIGRAMMÁK .../III

1. ,életed (életedet-ből jav.)

99. EPIGRAMMÁK .../III

1. Azt mondd <köztünk>

100. EPIGRAMMÁK .../V

Vö. a XIV. számúval. Vörösmarty már a Tiringner-füzetbe írt egy képmutató, álszenteskedő iskolatársa ellen, aki őt rágalmakkal illette. (L. 43. sz. vers *Bár ki legyen ...*)

102. EPIGRAMMÁK .../VII

Az epigramma világos utalás arra, hogy Vörösmartynak el kellett hagynia a vidéket és Pestre kerülni, hogy a nagy városban szerezze meg a tudományt. A vers tehát az 1816/17. tanév folyamán keletkezhetett. „A nyájas ligetek tsendében” eltöltött idő az 1816-os vakáció lehetett.

5. Tisztemet én mégis <végz>

Az epigramma alatt elválasztó vonal.

103. EPIGRAMMÁK .../VIII

Ugyancsak a korhelyről szól a XV. epigramma.

Az epigramma alatt elválasztó vonal.

5. Hajj! Haj! vagy Hajj! Jaj! (?)

104. EPIGRAMMÁK .../IX

Az epigramma alatt elválasztó vonal.

105. EPIGRAMMÁK.../X

Kézirat

Az epigramma két kéziratban maradt ránk:

K₁ OSzK 943/Oct. Hung. 173/v; Cím: *Az álomból hamisan jöslő Bodorról.*

K₂ CBJ II. 56. Es 14/r

Az epigramma címét csak a K₁ változat tünteti fel.

Kiadásunk alapja a K₂ szövege.

Megjelenés

K₁ KOZOCSA: Vörösmarty ifjúkori kéziratai. It 1936. 212—213. 1.

K₂ BRISITS: Kiadatlan. 59. sz. 60. l.

A K₁-en a disztichon két pentamétere 1., ill. 2.-vel számozva.

Bodor Péter Vörösmarty egyetemi társa volt a filozófiai tanfolyamon. Kecskeméti fiú volt, társainál két évvel idősebb, gyengébb tanuló, akit az első félévben filozófiából, görögből, matematikából a *secunda classis*ba soroltak, s a második félévben *tertiá-i* is voltak. Magaviselete sem volt kifogástalan. Az első félévben ez áll az anyakönyvben „*clamorosus sub praelectionibus*” (zajongó az előadások alatt), a második félévben pedig magaviseletből „*secunda classis*” indokolás: „*clamorosus sub praelectionibus, immodestus, in actionibus crudus ad efutendas blasphemias promptus*” (az előadások alatt zajongó, féktelen, tetteiben durva, káromkodásra hajlamos). Későbbi tanulmányai során megjavult. (*Classificatio generalis Philosophiae Auditorum* 1817/18. Orsz. Levéltár.).

Szövegváltozatok a kéziratban

1. K₁ Álmodát hímezvén, 2. K₁ Mind eddég, 's bátran *arra* ügyelni merél. 3. K₁ Most ébren mondád, Bodor, 4. K₁ És jól, mert tsak ugyan szük

109. EPIGRAMMÁK.../XIV

Vö. az V. epigrammához írt jegyzettel.

110. EPIGRAMMÁK.../XV

A részegest gúnyolja ki a VIII. epigramma is.

9. A K-ban ivászt olvashatunk, a tárgyragot utólag írta rá a költő, innen eredhet az íráshiba.

11. imigy (imigyen-ből jav.)

12. derüle <reg>

111. EPIGRAMMÁK.../XVI

Kézirat

Két kéziratban szerepel.

K₁ OSzK 943/Oct. Hung. 171/v.

K₂ MTA CBJ 11. 56/v ES 14/v.

Kiadásunk alapja K₂ szövege.

K₁ előtt kihúzva: <A' hatalom> cím lenne? Viszont a lap szélére van írva.

Szövegváltozatok a kéziratban

2. K₁ A sor elején áth. <A' De a'> 2. K₁ morog 4. K₁ tanítsd 5. K₁ lesz, (jav. ebből: leszzen) 6. K₁ Az pedig addég tart még dörög a hatalom

112. EPIGRAMMÁK.../XVII

Kézirat

Két kéziratban szerepel.

K₁ OSzK 943/Oct. Hung. 173/v.

K₂ MTA CBJ II. 56/v ES 14/v.

Kiadásunk alapja a K₂ szövege.

1. K₁ A bajnok Hector't tsalfán leteríti Akillesz

K₂ 'Hektort' szóba a k utólag beleírva.

2. K₁ 's Kémelés 3. K₁ Ámde Akillestis Páris nyila <Földre> 5. K₁ Cylei nagy Hunyadit sokszor kísértve vadászta K₂ ki sértve írás-

hiba lehet csak K₁-ben kísértve) 6. K₁ A sor elején áth.: <Mégis>

Utána: 's Hol... K₂ nyelve <honn> 7. K₁ Hős ki kerülé 8. K₁

Ez pedig a' mikoron ölni akarna, ki halt. K₂ Ez pedig a' <mikor>

9. K₁ Rútul de Méltán! noha <bosszúlója> A 9. sor után a K₁-

ben áth. sortörédék: <László méltatlan>

10. K₁ A' hitetlen László, — a fenn marad híre bötse. (bötse?)

K₂ A hitlen (hitetlenből jav.)

113. EPIGRAMMÁK.../XVIII

Talán a hatodik évre a pesti iskolába beiratkozó, a költészetben mindjárt az első helyre emelkedő (l. 37. sz. *Epistola ad amicum*) Vörösmarty az a „Jövevény”, akit valamelyik régebbi irigy tanuló-társa megbántott, s ő most verssel vág vissza.

114. EPIGRAMMÁK.../XIX

[*Pompeius fiait*...]

A XIX szám kétszer szerepel, ezt az epigrammát és a következő is jelöli, bizonyára feledékenységből. Az epigrammát Brisits nem közölte, először ÖV 1955. I. k. 613. l. A vers alatt elválasztó vonal

115. EPIGRAMMÁK.../XX

[*Bús Pyram' a mikoron*...] A verset a kéziratban Vörösmarty tévesen a XIX számmal látta el. (Előtte is XIX. van.)

BRISITS szerint Ovidius: *Metamorphoses*. IV. 55–127. után készült. (Kiadatlan. 62. l.)

A vers helyesírása későbbi keletkezésre vall. Az *sz*, *ly*, *ty*, *ny* kétjegyű betűk jellegzetes összevonásával találkozunk benne, melyet Vörösmarty az 1818 és 1819-es években alkalmazott. Mégis meghagytuk a ciklusban, mert a költő ide írta, ide szánta.

A vers után elválasztó vonal.

116. EPIGRAMMÁK.../XXI

A verset Vörösmarty utólag áthúzta. A kéziratban tévesen XX számú. Nyilván inkább szójátéknak érezte. Kézírás, helyesírás mind későbbi keletkezésre vallanak. (Facsimile: BRISITS: *Kiadatlan*. 62. l.)
2. Az „öröm” szót nagyobb betűkkel írta.

117. A' BETEG HAZAFIAKÉRT

Kézirat

MTA LK II. 54/v és 60/r. Különálló lapokon.

Megjelenés

BRISITS: *Kiadatlan*. 38. sz. 49–50. l.

Kiadásunk alapja a kézirat.

A vers két lapon szerepel, melyek a kézirat bekötésekor elkerültek egymástól. Az 54. és 60. lap eredetileg egy lapot alkotott, az 54. lap versoján olvasható a szóbanforgó vers címének első fele, a cím folytatása, és maga a vers a kéziratkötet 60. lapjának rectoján található. Hasonlóképpen az *Egy barátomhoz* című „Már rég nem hallám zengeni lantodat” kezdetű vers első öt szakasza az 54. lap rectoján olvasható, három utolsó versszaka pedig a 60. versoján. (A vers az ES-füzetben írt Ódák-ciklus XIII. darabjának változata.)

Az 54. és 60. lap kettévágási felületei egymásba illenek. Mind a két lap mérete: 12×20 cm. A vízjel mindkettőnél egyformán bordázott. (Mindkettőn a Nagyv. prem. főgymn. pecsétje.)

Az 54/v lap iskolai jegyzetlap volt eredetileg. Ezt találjuk rajta:
Studium Linguae Graecae.

Graeci habent 24 Litteras. (Görög nyelvlecke. A görögöknek 24 betűjük van.) Utána a görög abc betűi. Utána ismert nevek görög betűírással való gyakorlása: Amazon, Tigris, Euphrates stb. Majd e szavak: Fejer, hunyor, Zászpa, Hellebolum. Alatta latin szöveg következik: „Praeterea virum ex secessu Anticyrae, quam valetudinis causa petieret, propagari sibi commeatum saepius desirantem, cum mendasset interimi adjecit: necessarium esse sanguinis missionem cui tam diu n̄ (non) prodesse Hellebolum.” (Helyesen elleborum.) Caius Svetonius Tranquillus vita Caligulae.” Ez a rész, — mint Vörösmarty is odajegyezte: Suetoniusból való: *De vita Caesarum lib. III. C. Caligula.* 29. caputból vett rész. Magyar fordítása: „Egy praetori rangú férfit, aki egészsége helyreállítására végett Anticyrába vonult, és onnan ismételve szabadságmeghosszabbításért folyamadt, megöletett azzal a magyarázattal, hogy szükséges vért ereszteni rajta, mert a hunyort már soká eredménytelenül alkalmazta.” (SZÉKELY ISTVÁN fordítása. Suetonius: Császárok életrajza. Bp. 1896. 387. l.)

Elválasztó vonal alatt a vers cím első fele található:

A' Beteg Hazafiaiékvt

Fohászkodás

I. B. örökké tisztelendő

(Alatta görög betűkkel a vers első három szava: „Bruna te boldog”. A 60. lap rectóján a cím folytatása:

Bruna Ferentzhez

temetésekor.

Pesten Karatson Hav : 2 1817.

Ezután következik a vers.

Bruna Ferenc a pesti egyetemen 1798 óta tanította a felsőbb meny-

nyiségtant.

Haláláról és temetéséről így emlékezik meg a H. és K. Tud. 1817. évi december 3-i száma (1817. II. kötet. 45. sz. 353. l.). „Tegnap méltó tisztelettel temettetett-el Nagy Tiszt. Brun a Ferentz, Zágrábi Püspökségbeli Pap, Philosophiának és Theologiának Doctora, 's a' Pesti Királyi Universitásnál a' Felsőbb Mathesisnek tanítója, ki az ő jeles tudománya, 's erköltsi tökéletes élete nálunk mindenkor tiszteletes emlékezetben fog fen tartatni.”

„Sok pesti Latán” — sok pesti diák. Később talán Czinke Ferenc hatására Vörösmarty a „latán” helyett inkább a „deák” szót használja. Az *Ódák I.* darabjának 14 sorát ilyen értelemben javítja (127. sz. jegyz.). CZINKE: Az ifju szószólók gyűlése a nyelvek ügyében Moháts mezején (l. 96. sz. jegyz.) c. művének bevezetésében ezt írja: „az én igen kedves mottóm im e' deák (nem: latán) szavakból áll: fungor vice cotis;”

Szövegváltozatok a kéziratban

5. Gymnaziominkba (jav. ebből: Gymnasiominkba)

118. [KÉRJ TE...]

Kézirat

MTA CBJ II. 49/v ES 7/v.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 39. sz. 50. l.

Kiadásunk alapja a kézirat.

A vers *nem* a kéziratot füzet 7. oldalán szereplő többi vers mellé került, mert későbbinek látszik. Bruna Ferenc csak az egyetemen volt tanára. A vers témája: van, aki Brunától mathesis helyett natragulyát kér, de Vörösmarty Mátyás szellemének visszatérését kívánja — lényegiben azonos a megállapíthatólag 1817 végére datált *A' Beteg Hazafiakért* c. versével. Viszont a már kifejtett érvek alapján (l. a 61. sz. vershez írt jegyzetet) az ES-füzet 4–11. lapján található versek előbbi keletkezésűek. (Bruna Ferenc 1817. decemberében halt meg.)

E verset valószínűleg később írta le a 7. lap még üres helyet tartalmazó versojára, nem lehetetlen, hogy azért, mert a 13. oldal rectóján már nem volt hely, s a 13. oldaltól kezdve ciklusszerűen írta be a füzetbe a gimnáziumi évek, s az egyetemi idő első napjaiban írt epigrammáit. (*Epigrammak 's némely rövid Alagyák.*) A későbbi bemásolásra vall a kézírás módja s az, hogy úgyszólván nincs benne javítás. Az egyetlen törlés elnézés, kisebb figyelmetlenség eredménye lehet.

Szövegváltozat a kéziratban

3. Natragulyádat <ted>

115. [SZÍVEMBŐL ÖRÜLÖK...]

Kézirat

MTA LK II. 60/r.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 38. sz. 50. l.

A' Beteg Hazafiakért c. vers jegyzeteként közölve.

Kiadásunk alapja a kézirat.

A' *Beteg Hazafiakért* c. vers lapjának aljára van írva ez a négy-soros vers, az utolsó sor ceruzával.

Az írás kissé más. Brisits szerint idegen kéztől ered.

Szövegváltozatok a kéziratban

3. Isteni ez < tudomány > 4. E sor ceruzával írt áth. változatai:
< örömbé nevet >
< Egy hív mu'sába >
('s = zs ilyen helyesírási jelölés másutt nem fordul elő Vörösmartynál.)

120. [SOK VÉSZ RIASZT...]

Kézirat

MTA LK I. 183.

Megjelenés

Toldy juttatta el a versnek Sallay Imre által leírt másolatát GYULAI PÁLNAK, aki Vörösmarty műveinek 1863–64-es kiadásában közölte. (XII. k. 365. jegyz. 537. l.) — ÖM 1884–85. VIII. k. 53. l. (383.) Kiadásunk alapja a kézirat.

A Sallay-lémásolta kézirat Toldy megjegyzéseivel az MTA kéziratárában található meg, a fent jelzett kéziratban. A kéziratot a következő olvasható: „Vörösmarty. 1817/18. év telén, mikor Pesten Szűcs alatt logikát hallgatott, írta e töredéket. Közölte velem Sallay Imre akkori iskolatársa az eredeti mintát. (Iskolában előadás alatt írva.)” (Toldy megjegyzése.)

SALLAY IMRE: Vázlatai Vörösmarty Életéhez. (1865. MTA Történ. 2r. 111. sz.) c. kéziratában olvassuk e verssel kapcsolatosan: „A főntebb említett ‚Sok vész riaszt‘ kezdetű költeménynek, Vörösmarty által csak elme futatása gyanánt rögtönzött néhány stropháit a' költő tulajdon kéziratában máig is birom, melyet az eredetijének előmutatásával csak másolatban közlöttem a' költőnek legszivélyesebb barátjával Tudós Toldy Ferenczel. Emlékezetem szerint e verseket 1817ik év December hónapban karácson ünnepek táján, egy már általam egyik oldalán befirkantott papírszeletkére — rövid gondolat mellett — írta, 's nekem azon megjegyzéssel adta át: hogy ilyent költsek, 's komolyabb tárgyról elmélkedjem.”

A költemény alapja egy olyan kép, mely Horatiusnak a köztársasághoz írt ódája óta állandóan szerepel az irodalomban. (Carm. I. 14.) Az „állam hajója” Dajka, Virág és Kazinczy költészetében is szerepel. (Vö. CSER LÁSZLÓ: Vörösmarty és Horatius. ItK 1940. 141. l.)

Szövegváltozatok a kéziratban

7. 'remény' ny összevonva. Toldy odaírta a margóra: sic. 9. és 15. sorban is összevont ny. 8. elvaragad. Nyilván tollhiba. Toldy odaírta a margóra: sic. 9. „A harmadik versszak első sorában a járj szó alkalmasint már lesz: *Már-már* tova hanyatlik hajód, de mint-hogy így is van némi értelme, nem javítottam ki.” Gyulai megjegyzése. ÖM 1884–85. VIII. k. 383. l. 15. 'hanyva' ezt az alakot Gyulai toll- vagy másolási hibának fogja fel és így javítja: Romlott hajódat szertehányja (ÖM. 1884–85. VIII. k. 383. l.). E kiadásban a kézirathoz híven adjuk. csak az ékezetet tettük fel az *a*-ra.

121. [VÉGRE KÖSZÖNTÉSEM'...]

Kézirat

MTA LK II. 55/r.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. Töredékek. 130. l.
Kiadásunk alapja a kézirat.

A disztichon egy költői levél befejezésének látszik. A kéziraton e sorok alatt olvasható a 140. sz. *Klivényi Barátomhoz* című vers egyik változata. „A' Miska” valószínűleg Udvardi Mihály, a levél tehát nem neki szült.

A két sor fölött két áth. sortöredék olvasható:

<Más okaim voltak>
<Vedd ménségeimet>

A köszöntést „most vinni tilalmas”. Vö. a 156. sz. verset s ennek jegyzetét.

A lap 20 × 12 cm nagyságú, bordázott vízjel. Pecsét: Nagyv. prem. főgymn.

2. Küldöm el hozzád <vedd>

122. [A' HAVAZÓ TÉLNEK SZELE...]

Kézirat

MTA LK II. 55/v és 61/v. Az előző és a *Czeczei barátomhoz c.* vers kéziratának versóján. Cím nincs.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 116. sz. 106. l.
Kiadásunk alapja a kézirat.

Az 1—14. sor és a 15. sor első fele az 55/v-n, a 15. sor második fele (... örömmel azomban) és a 16—24. sor a 61/v-n.

A vers 1818 legelső napjaiból való: Vörösmarty valószínűleg valamelyik iskolatársának, hihetőleg Udvardi Mihálynak írta, ő járta 1817—18-ban a költő öccsével és Czeceivel (l. a 24. sor áthúzott változatát) együtt az utolsó gimnáziumi osztályt. Másrészt a vers világosan utal az új évre (11—12. sor).

„Mi... verseket írunk” sor szintén Udvardi melletti érv: Vörösmarty — önéletrajzának tanúsága szerint — Udvardival együtt írt verseket Fehérvárott.

1817 és 1818 fordulójának téli időjárásáról a következőket olvashatjuk Kultsár lapjában, a H. és K. Tud.-ban: „Szerdán a sűrű jég miatt igen nehéz volt az általjárás (ti. a Dunán); de tsötörtökön, azaz Uj Esztendő napján, veszedelmes is. Megbótsáttanak tehát a' Dunán túl lévő TT. Érdemes Olvasóink, hogy a' Szerdai Ujságot szokott napján nem kaphatták.

Mai napon is nemcsak tömve vagyon a' Dunának színe jégtáblákkal: hanem a hó is tsötörtöki estve óta folyvást esik, 's a' felső szél szüntelenül zavarja. Minden órán várjuk, hogy megáll a' jég: de a' nagy szél, még nagyobb erővel hajtja.” (H. és K. Tud. 1818. jan. 3. 1. szám 3. 1.)

Udvardiról l. a 29. 46. sz. versekhez írt jegyzetet.

Javítások, változatok a kéziratban

A szöveg felett tollpróba: Quamobrem
3. Már *Pestnek* (átj.) 4. Tagjaít; (az *i* később beszúrva), hol <*szeke-
rez*> 5. A sor előtt áth.: <*Sző*> 7. csikorogva körültek <*omolnak*>
8. A' Jeger <*halmok*> és ropogó <*halmok*> 10. A' kész (később be-
toldva) révész <*hajón*> 11. 'A' mikor esztendőnk után följobb
írva: ó *évünk a'* 13. Ó halad és mi <*öröm*>
A 13. sor alatt áth. sortöredék: <*Vagy múltán vigadunk*> 18. A 18.
sor után áth. sortöredék: <*És úgy készüljünk*> 19. 'Isteni Várnak'
fölött változat: *égi segédnek* (Egyik síncs kihúzva.) 21. A 21. sor
után áth. sortöredék: <*Más többekkel együtt*>
22. A 22. sor után áth. sor:

<*Tisztellek, Czeceit 's vele másokat [e' módra] újra köszöntök*>
<'S mint>

123. CZECZEI BARÁTOMHOZ

Kézirat

MTA LK II. 60/v 61/r. 23,5×20 cm nagyságú, világosszürke lap kettéhajtva. Bordázott vízzel. Pecsét: Nagyv. prem. főgymn.
Cím: Czecei Barátomhoz (k. n. aláhúzva.)

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 40. sz. 50. l.

Kiadásunk alapja a kézirat.

Czeczey (az iskolai értesítőben Czeczeként is szerepel) Józsefről lásd a 46. sz. vershez [*Mint kezdjem levelem . . .*] fűzött jegyzetet.

A vers a kéziratkötet bekötése előtt az 54. lappal tartozott össze. Az 54. lap rectóján az Ódák ciklus XIII. darabjának első fele olvasható *Egy Barátomhoz* címmel. A vers folytatása a 60/ verson a Czeczeyhez írt episztola előtt. Az 54. lap versoja viszont a *A' Beleg Hazafiakért* c. vers címét tartalmazza, maga a vers a 60/recton található. A kötetben az 54. és 60. számmal jelzett lapok összetartoztak, de kettészakítva kerültek a könyvtár tulajdonába, s véletlenül külön kötötték be őket. (L. a 117. sz. *A' Beleg Hazafiakért* c. vershez írt jegyzetet.)

A Czeczeyhez írt költői levél tehát együtt szerepel a Bruna Ferenc halálára (1817. dec. 2.) írt verssel (*A' Beleg Hazafiakért*), érzik is rajta, hogy atyja halála még friss csapás (10–16. sor). Viszont arról ír, hogy „a mult év elforogása alatt” nem írt Czeczeynek, illetve remélve ősz végére találkozásukat, levelét más levébe tette. A „mult év” 1817. lehet, ősszel nem találkozhattak, valószínűleg azért, mert Vörösmarty a családi gondok miatt nem mehetett be Fehérvárra, vagy pedig már ekkor Perczeléknél volt alkalmazásban. (Perczel Mór emlékirataiban a nevelő felvételét 1817. október végére vagy november kezdetére teszi.) Czeczey viszont 1817-ben Fehérváron ismét beiratkozott a második Humanitas osztályba. (L. a 46. sz. vershez kapcsolódó jegyzetet.)

Így a vers valószínűleg 1818 legelején keletkezett. Mégis — ellenében az ÖV 1955. I.-ben követett eljárásunkkal — tárgyi és helyesírási okokból a *Havazó télnek szele . . .* kezdetű vers mögé helyeztük. Az utóbbi vers világosan a két év fordulójára utal, másrészt még nem mutatja a kétjegyű mássalhangzók itt már meglehetősen rendszeres összevonását.

E versben jelennek meg időben először a kétjegyű betűknek az 1818–19-es évekre jellemző összevonásai: Itt az *ny* és a *ts* különleges írásmódjával találkozunk.

38. sor. „Herczegi lábón”: *Hertzeg András* székesfehérvári fiú Vörösmarty évfolyamtársa volt az egyetem filozófiai tanfolyamán a 1817/18. tanév első felében. Hertzeg az első félét sem fejezte be az egyetemen, az egyetemi anyakönyvben ez áll: „deseruit” (eltávozott). Vörösmarty Székesfehérvárra való hazatérése alkalmával kérhette meg, hogy vigye magával a barátjának szóló leveleket. (Classificatio generalis Auditorum Philosophiae in Regia Scientiarum Universitate Hungarica Pesthensis. 1817/18. Orsz. Levéltár.)

Javítások, változatok a kéziratban

3. A sor előtt áth.: <'s> A sor alatt áth.: <'s Meghidegült szívvel . . .>
5. ő (öt-ből jav.) 6. A sor előtt áth.: <Zsenge> 10. Sírba temetve
<Aty> 16. Oh (jav. ebből: a') 18. A sor elején áth.: <Szívemet>

Keblem (elébe írva.) 20. Az első szót átjavította. Az eredeti talán *Bánatomat* volt (?)

A sor után áth. sortöredék: <Könnyebbül szí keblem n>

24. Hol bús <füzeket> zárait átnyögve siralma <lebeg> Az atyja sírját takaró fűzekről l. *Atyám' sírjához* (126. sz. vers 4. sor.) 27. A sor után áth.: <'s Hallgattam vagy két év elforogása alatt> 31. Az utolsó szó előbb: <borongott> volt, áthúzta, utána írta: *tsavargott*, ezt is áthúzta és fölébe írta 'bolyongot'. (Az *egy t* nyilván elírás. 35. hever <megkészi>) A sor után áth. sor: <És Most már És idejét>

124. [EZT A BARÁTOMNAK ...]

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. Töredékek. 124. 1.

Kiadásunk alapja Brisits közlése.

A verset Brisits a MTA-n őrzött kéziratokból adta ki. A töredék kézírata a bekötés alkalmával valahogyan eikallódhatott, mert nem tudtam nyomára találni.

125. [KIS SZUNYOG ...]

Kézirat

MTA LK II. 54/r.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. Töredékek. 123. 1.

Kiadásunk alapja a kézirat.

A két sor fordítás; eredetije: Vergilius: *Culex*.

413—414. sor. Az eredeti latin szöveg így hangzik:

Parve culex pecudrum custos tibi tale merenti

Funeris officium vitae pro munere reddit.

(CSÁSZÁR ZOLTÁN: Vörösmarty ifjúkori fordítás kísérletei. ItK 49. (1939) 68—70. l.)

Az epigramma-fordítás az említett kézirat-lapon a baloldali margón olvasható — alulról fölfelé írva. A kézirat-lapra az Ódák ciklusának XIII. sz. darabját írta Vörösmarty, melynek egyik fele ezen a lapon, a másik a *Czecei Barátomnak* c. költői levél kéziratán található. Ezért helyeztük el a Czecei-episztola mellé.

Javítások a kéziratban

A vers felett áth. szó: <szomorú> i. Kis szunyog <érdem> 2. kegyetlen (kegyeletlen-ből jav.) halálra (fráshiba)

126. ATYÁM SÍRJÁHOZ

Kézirat

OSzK Oct. Hung./639. 20/r AV 36. sz.

Megjelenés

MM 1845—48. I. k. 3. l. — MM 1847. 1. h. — MM 1863—64. XII. k. 366. l. (537.) — ÖM 1884—85. VIII. k. 53—54. l. (363.)
Kiadásunk alapja MM 1845—48. szövege.

Vörösmarty ezt a darabot később írta bele a kéziratos füzetbe az 1822-es darabok közé. A cím ott is: *Atyám' sírjához* (k. n.), mellette zárójelben ez a megjegyzés: (régí). A verset a MM-ban 1818-ra keltezte. A téma, az egész hang az Ódákkal teszi egykorúvá, melyek közül a XVI. számúnak (142. sz. vers) nemcsak témája, de egyes kifejezései (főleg az első szakaszban) feltűnően sok egyezést mutatnak ezzel a verssel. Mint az 1822-ben írt versekben, itt is a sorok kisbetűvel kezdődnek, kivéve, ha sorkezdet és mondatkezdet egybeesik. Kisbetűvel kezdődő sorok a kéziratban: 2. 3. 4. 6. 7. 8. 10. 11. 12. 14. 16.

Szövegváltozatok

1. K Feléd borognak bús temető, komoly, 3. K feléd, hol elhunyt jó Atyámat 5. K Oh! a' kegyesség <szendereg ott maga> Az áthúzott rész fölé írva: lépte szorult oda 6. K mely földet unván a' rokon égiek 7. K csendébe viszatére, 9. K De nem soká'ig hah! (áth.) 10. K nem <ví> 12. K A sor elején áth.: <leljesedő> 13. K te mulatsz Atyám 15. K A sor elején áth.: <Nyugodj tehát.> 16. K le rogyand

127—144. ÓDÁK

Kézirat

MTA CBJ II. 59/r—68/r ES 18/r—27/r. (I.-nek egy változata: OSzK Oct. Hung./943/r-ban is. XIII. és XIV.-nek változatai az LK II.-ben is.) Cím: Ódák.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 71—88. sz. 63—80. l.
Kiadásunk alapja az ES-kézirat.

Ezeket a költeményeket Vörösmarty maga foglalta ciklusba. Az ES-füzet 18—27. lapjaira bizonyára utólag másolta le őket. Mind-egyiket római számmal látta el, (a számok után nincs közékezés) némelyiknek külön címet is adott. A másolásra vall, hogy meglepően kevés bennük a javítás. Többnek közülük (I. XIII. XIV.) az

eredeti fogalmazványát is megőrizték Vörösmarty egyéb kéziratai. Másrészt az *Ódák* bizonyos helyesírási fejlődést mutatnak; a X. ódáig a Bruna Ferenchez írt vershez hasonló írást találunk, a X. ódától jelennek meg a kétjegyű mássalhangzóknak (*ny, sz, ts*) az 1818–1820-as évekre jellemző összevonásai.

Ezekből a helyesírási tényekből, de még inkább a változatok és a versekben foglalt hivatkozások alapján megállapíthatjuk a versek keletkezésének idejét.

A XIII. óda *Egy Barátomhoz* címmel a Bruna Ferenchez írt vers 117. sz. (*A' Beteg Hazafiakért*) hátlapján is olvasható, hihetőleg vele nagyjában egy időben keletkezett, — tehát 1817–1818 fordulóján. (L. 117. sz. vershez írt jegyzetet.) A XIV. sz. óda (*Klivényi Barátomhoz*) szintén megtalálható még egy változatban (MTA LK II. 55/r), melynek hátlapján a *Havazó télnek szele...* kezdetű episztola (122. sz.) kézírata olvasható: e vers pedig 1818 elejéről való. (L. a 122. vers jegyzetét.)

Tárgyi érvek: A IV. Óda 40. sora szerint: „S nagy Mátyás' szeretett lakhelye Hermine Gyászos holta után szomorg.” Hermine József nádor második neje volt, Viktor Károly Frigyes, Anhalt—Bernburg—Schaumburgi herceg leánya, aki 1817. szept. 14-én halt meg, ikergyermekai születése alkalmával. A X. óda szerint „Mátyás háza”... „Herminét, nem régen nyert díszét Elvesztve holtán még most is szomorg”. Ez arra vall, hogy a vers József nádor harmadik házassága előtt keletkezett. József nádor ugyanis 1819. aug. 24-én újabb házasságot kötött Mária Dorottya württembergi hercegnővel. (H. és K. Tud. 1819. szept. 8. II. félév. 20. szám.)

A H. és K. Tud. 1817. év második feléről és az 1818-as év első feléről szóló számai állandóan beszámolnak a különféle gyászünnepekről, melyek a nádorné halála után még egy félévig is elhúzódtak. Hermine halálára többek közt Ungvárnémeti Tóth László is írt gyászoló ódát, mely a *Hasznos Mulatságok*ban jelent meg (38. sz.). A nádornénak bizonyos népszerűséget szerzett, hogy Budán és Pesten Asszonyi jótéví Intézetet alapított. Ennek irányításában a főrangú hölgyek mellett polgárosszonyok is szerepet kaptak, s ez kórházat, vakok menhelyét, a munkanélküliek számára pedig Kereset Intézetet létesített. (H. és K. Tud. 1817. II. félév. 9. sz. 66. l. és 28. sz. 217:1.)

A XVI. sz. óda témája, kifejezései feltűnően hasonlítanak az *Atyám' sírjához* c. költeményhez, melyet Vörösmarty maga a MM 1845–48.-ban 1818-ra datált. Apja emléke ihleti a XII. sz. darabot is.

Végül a XIX. sz. vers lényegében az ES lapjára írt versfordítás javított változata.

Mindezek alapján a ciklus Vörösmarty első egyetemi évére (1817–1818) tehető, inkább 1818-ra, mint 1817-re.

A ciklus egyes darabjait római számmal jelölte, kiadásunkban az egyes darabok előtt megismételjük a ciklus címét is. (Ódák. I. stb.)

Az *Ódákat* teljesen a követett minták, egyrészt Horatius, másrészt Berzsenyi és a többi egykorú magyarul deák módra író poeta

versei alapján írta az ifjú Vörösmarty. Legtöbbjüknek a barátság a témája, jó részük egy meg nem nevezett barát verseire való felelet címet viseli. Ez részben Vörösmarty akkori baráti kapcsolataival függ össze — Udvardival kezdett önéletírása szerint verseket írni — másrészt horatiusi hagyomány is: a római költő ódái valóságos vagy költött személyhez szólnak.

Javítások a kéziratban

Az „Ódák” cím előtt áth.: <Némelly> Utána erősen elmázolva: <mellyek vagy. . . .>

127. ÓDÁK. I

Kézirat

K₁ OSzK Oct. Hung./943. 160/r. Erősen bordázott szürkésfehér, kissé sárgult 26×19,5 cm nagyságú papírlap, ketté hajtva első oldalán Ódák I. második, harmadik és negyedik oldalán a 163. sz. [Küldi köszöntését az Abydai . . .] kezdetű vers kézírata.

K₂ MTA CBJ II. 59/r ES 18/r.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 71. sz. 63–64. l.

Kiadásunk alapja K₂ szövege.

A K₁ változat látszik az eredeti fogalmazványnak, a benne foglalt javítások K₂-ben már nem szerepelnek. K₂ tisztázat jellegű, ez a végleges szöveg.

A K₁ változat felett latin vers:

Omnia <omnia sunt> sunt hominum tenui pendentia filo

Exceptis caligis quas mihi fune ligo

A disztichon kétszer van egymás után leírva.

Magyarul: Vékony szálon függ az emberek minden dolga

Kivéve a bakancsot, melyet kötéllel kötök magamra.

„Az első sor Ovidius EX Ponto IV: 3. lev. 35. sora. Hogy a második sor — amely tréfás hozzáadás — kinek a műve, nem dönthető el. Lehet, hogy Vörösmarty írta hozzá, de az is lehet, hogy már valakitől átvette.” (KOZCSA SÁNDOR: Vörösmarty ifjúkori kísérletei. It 1939. 7. sz. 205. l.)

Az I. sz. ódában Cser László Horatius mulandóság eszméjének hatását állapítja meg. Az első sorok szerinte a Postumushoz írt horatiusi ódát (Carm. II. 14.) visszhangozzák. (CSER LÁSZLÓ: Vörösmarty és Horatius. ItK 50. 1940. 57. l.)

Szövegváltozatok

1. K₁ Nézd Ó Barátom mint halad el korunk 2. K₁ el nézd A sor, alatt áth.: <Mellyek ha k> 4. K₁ Voltak azok jelesítve, futnak₁ K₂ funtnak (íráshiba) 6. K₁ Magokkal, 7. K₁ A víz elfolyván úgy az élet 8. K₁ elhaladott A sor után áth.: <A' serdült ifjú> 10. K₁ érnek erőtelen 11. K₁ tántorog <és hebeg> 's tsak 12. K₁ A sor elején áth.: <Nyelvünk> nyelv 13. K₁ Majd tiszta szókat kezd, 's megerősödik 14. K₁ A' Láb.- Tanítót néki! Latán, Görög A latán szót a K₂-ben már *deák*-nak találjuk. Idéztük már Czinke véleményét, aki szerint a *deák* szó használata helyesebb, mint a *latán* szóé. (I. 117. sz. vers jegyz.) 15. K₁ *Kesőbb* korunknak tárgya, <tanítatunk> 16. K₁ 's Más okokért *keserű* tsapás ér 17. K₁ De még csak álom. 'S kezdete <a' sanyar> 18. K₁ A sor elején áth.: <Életnek> elé írva: sorsunknak a' mely <számtalan> 19. K₁ A sor elején áth.: <Kezd> <'s> (áth.!) 20. K₁ Tesz, ki ragad öröminnk öléből. 21. K₁ Csendünk mulandó <a még> bár mi 22. K₁ Ajánl <világunk> 23. K₁ Mint jött, mi tőlünk eltávozhat 24. K₁ 'S amit adott ki ragadja ismét

128. ÓDÁK. II

Kézirat

MTA CBJ II. 59/v ES 18/v.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 72. sz. 64. l.

Kiadásunk alapja a kézirat.

A vers 3. sorában Berzsényi hatást érzünk: Túl a ködök hig gőzein . . . Berzsényinél: gőztorlatok alpesi (*Wesselényi hamvaihoz*).

Javítás a kéziratban

6. sor: Küszködnek <önként> önként,

129. ÓDÁK. III

Kézirat

MTA CBJ II. 59/v 60/r ES 18/v 19/r.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 73. sz. 65. l.

Kiadásunk alapja a kézirat.

A vers kézirata utólagos tisztázat: erre vall, hogy nincs benne említésreméltó javítás. Ez a vers is horatiusi gondolatokat fejteget. Brisits találóan hozza kapcsolatba Horatius ódáinak III. könyvében a 3. költeménnyel, az Augustushoz írt ódával. (BRISITS: Kiadatlan 65. 1.)

Javítások a kéziratban

5. K-ban Kényere (íráshiba) 16. Jav. ebből: <E'> Tsende <örök>

130. ÓDÁK. IV

Kézirat

MTA CBJ II. 60/rv ES 19/rv.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 74. sz. 65–66. l.

Kiadásunk alapja a kézirat.

A vers Pest és Buda szépségeit festi. MOSONYI JÓZSEF találóan veti össze Berzsényinek Vitkovics Mihályhoz írt epizódjával. (Az ifjú Vörösmarty 28. l.)

A költeményt valamelyik barátjának, — Udvardinak vagy Czeceinek írhatta. Erre vonatkoznak az első sorok, melyek szerint együtt tanultak, „izzadoztunk Pallasz mennyei kiutsein” — „egy város (nyilván Székesfehérvár) ölen”. Elválásuk óta a 15. sor tanúsága szerint „két év sem folya el” — ami annyit jelent, hogy a vers az 1817/18-as tanévben keletkezett, — minthogy 1816 novemberében került Vörösmarty Pestre. Ezt megerősíti a 40. sorban a „Hermine halála” okozta gyászra való hivatkozás. (L. az Ódákhoz írt bevezető jegyzetet.)

A vers kézirata az ES-ben nyilván másolat: úgyszólván nincs benne törlés, javítás.

Szövegváltozat a kéziratban

14. életidőnk (életűdönkből jav.) 22. K-ban allapodást (íráshiba).

131. ÓDÁK. V A' PUSZTAI VADÁSZ

Kézirat

MTA CBJ II. 60/v 61/r ES 19/v 20/r. Cím: A' pusztai vadász. (Aláhúzva.)

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 75. sz. 67. l.
Kiadásunk alapja a kézirat.

A költemény kézírata szintén tisztázat lehet, nincsenek rajta törlések, javítások.

A 4. és 5. sor felcserélve fordul elő, de a költő megszámoztta őket, az 5. sor kettős, a 4. egyes számmal van megjelölve: ez meg is felel a versmérték szerinti sorváltakozásnak.

A téli természet képének megrajzolásához Vörösmarty — CSER LÁSZLÓ szerint (Vörösmarty és Horatius. ItK 50. 1940. 155. l.) — Horatius Thaliarchushoz írt ódájának (Carm. I. 10.) első szakaszából is vett egyes kifejezéseket. A 2. sorban a K-ban így találjuk: *Havaval* — nyilvánvaló íráshiba.

132. ÓDÁK. VI

Kézirat

MTA CBJ II. 61/r ES 20/r.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 76. sz. 67–68. l.
Kiadásunk alapja a kézirat.

Szintén tisztázat-jellegű, kisebb javításokkal.

BRISITS: (Kiadatlan. 68. l.) Horatius második epodosának egyes gondolatait véli visszhangozni a versben. A magány és a városi élet hasznairól szóló gondolatait más versformában, de részben azonos kifejezésekkel énekli meg a IX. óda 7–11. strófáiban is.

Javítások a kéziratban

5. dühödésit (lehet így is olvasni: dühödését) 6. zajait (*jajait*-ból jav.) 7. Napjokat (*Napjaik*-ból jav.) 13. K-ban *maganyzók* (íráshiba) előtte áth.: <*magányzók*> 14. rideg d-t g-ből jav.

133. ÓDÁK. VII

Kézirat

MTA CBJ II. 61/v ES 20/v.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 77. sz. 68. l.
Kiadásunk alapja a kézirat.

Cím: *Egy Barátom verseire Iső felelet.* (Aláhúzva.)

Brisits a „vig ünnepeket” zengő s a „puszta magány borult tsend”-jéről és a „bértzekről énekelő” költő-barátban a diákevek első verselgető társát, Udvardit sejtí. (I. 1–12. és 29. 46. sz. versek jegyzetét.) Feltevését valószínűvé teszi az ellentét a verselő barátnak a természet magányában töltött élete, másfelől az ifjú Vörösmarty „untalan lármák közt” lefolyó, tehát a város zajában töltött napjai közt.

A vers egyes kifejezései, verstani megoldásai a távoli barát kritikáját válthatták ki, legalább is erre enged következtetni Vörösmarty viszontválasza (I. 155. sz. verset *Egy Barátomhoz* és a vershez fűzött jegyzetet).

Ez a vers is tisztázta az ES-ben. Javítás nincs a kézíraton, vagy teljesen jelentéktelen.

Szövegváltozat

10. „Tsendét” bizonytalan írás, lehetne: Tsendít is.

134. ÓDÁK. VIII II FELELET

Kézirat

MTA CBJ II. 62/r ES 21/r. Cím: II felelet. (Aláhúzva.)

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 78. sz. 69. l.

Kiadásunk alapja a kézirat.

Az előző versnek mintegy folytatása ez a darab. Míg az előbbiben a verselő barát éneke vidám, itt Vörösmarty vigasztal, a tavasz biztos eljövételével vigasztalja.

Ez is tisztázatnak látszik. Egyetlen sorában van említésreméltó javítás.

Szövegváltozatok

9. A' <zöld> 20. 'S felrakatott' után erősen áth. szó; talán: <hozott.>

A sor végén „szélyel olvadt”-ban a végsőt csak igen nehezen olvasható.

135. ÓDÁK. IX III FELELET

Kézirat

CBJ II. 62/v 63/r ES 21/v 22/r. Cím: III Felelet (k. n. aláhúzva.)

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 79. sz. 70–71. 1.

Kiadásunk alapja a kézirat.

Ez sem első fogalmazvány. Feltűnően javításmentes.

Az előző versekhez hasonló téma: a két barát gondolatai s eltérő életformájuk: a természet magányának és a város zajos életének ellentéte: ez is valószínűleg a többi „Felelet”-tel együtt Udvardinak szól. A 7–11. strófa gondolatmenete, a magányról és a városi életről, részben kifejezései is feltűnően megegyeznek a VI. ódáival.

31. 32. E sorok Berzsenyi-hatást mutatnak. (L. MOSONYI 66. 1.)

Szövegváltozatok

6. Észak felől (Északról-ból jav.) 14. K-ban: dete, ki szoros (írás-hibák) 20. tudományra *<hajtom>* 27. Nem lehet határozottan megállapítani a kéziratból, hogy Vörösmarty „szétkerengő”-t vagy „szétkerengő”-t írt-e. 44. képét v. képít.

136. ÓDÁK. X IV FEL:

Kézirat

CBJ II. 63/v 64/r ES 22/rv 23/r.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 80. sz. 71–72. 1.

Kiadásunk alapja a kézirat.

Az előző „Feleletek”-hez csatlakozik hangban és témában, a természet magányában élő és a város falai közt felnőtt ember életformáinak ellentétét énekli meg benne Vörösmarty. A barát, akinek az ifjú költő felel, valószínűleg Udvardi Mihály.

A kéziraton nincsenek áthúzások, javítások: ezek szerint e versnek az ES-be leírt változata is tisztázat. E versben már feltűnik Vörösmarty helyesírásának az 1818–1820-as évekre jellemző sajátossága: a kétjegyű betűk sajátyszerű összevonása, ilyen szavakban mint: *szét, szomorg, környeit, Mellyet, nyugalmat*.

Itt is megtaláljuk a királyi palotában lakó József nádor gyászára, a nádor második feleségének, Herminének tragikus korai halálára való célzást. (L. az Ódákhöz fűzött bevezető jegyzetet.)

A vers szerint a vár Hermine „holtán még most is szomorg” (23. sor), — ami annyit jelent, hogy a vers József özvegységének idejében keletkezett, tehát 1819. aug. 24. előtt, amikor József nádor harmadszor is házasságot kötött.

A vers egész gondolatmenete Berzsenyi Dániel *Vitkovics Mihályhoz* írt episztolájának feltűnő hatását mutatja. A IV. sz. óda is hasonló szellemű, de itt a Berzsenyi-hatás még kézenfekvőbb. A fiatal Vörösmarty kifejezéseket, néha csaknem egész sorokat vesz át Berzsenyitől:

Berzsenyi: *Vitkovics Mihályhoz*: 11. 13. 14. sor:
..... minthogy minden verselők
. . . . Falut dicsértek, engedd meg nekem,
Hogy én Budáról s Pestről énekeljek.

Vörösmarty *X. Óda*. 13–16. sor:
De mégis engedd nekem azt, Barátom!
Hogy én a' roppant váras éveit
Zenghessem, ámbár minden verselők
A' tsendes élet bájait védik . . .

Berzsenyi 20. Milyen zsbongva egy világ tolong;
Vörösmarty 28. Mások zsbongva parton állanak . . .
Berzsenyi 21. Midőn körültem minden él, örül
Vörösmarty 30. Minden körültem él, örül, mozog . . .
Berzsenyi 23–24. Itt a tanult kéz nagy remekjei,
Ott a dicső ész alkotásai, . . .
Vörösmarty 34–35. Tündöklék a' bölts kéz remek műve
Vagy a' nagy elme szüleményei . . .

Szövegváltozatok

16. sor. A kéziratban így van; A' tsendes élet *bajait* védik . . . ; valószínűleg íráshiba, az értelem *bájai*-t kíván. 29. trefát 38 *targyad* (írás-
hibák).

137. ÓDÁK. XI V FE [V FELELET]

Kézirat

MTA CBJ II. 64/rv ES 23/rv.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 81. sz. 73–74. l.

Kiadásunk alapja a kézirat.

Helyesírása mint az előbbi ódáé: összevont kétjegyű betűk: *fekélyét, szárnyain, szertetsapó* stb. Tisztázata jellegű, áthúzások, javítások nélkül. (L. az előző Ódák jegyz.)

A vers témájában szorosan kapcsolódik az előbbihez, az abban foglalt állítások visszavonása. Nem szereti többé a várost az irigye rágalmai miatt. Ilyen rágalmak miatt már gimnazista korában írt verseiben is panaszkodik (42. 43. sz.), – az e versekhez fűzött jegyzetekben már kifejtettük, hogy e vádak alaptalanok voltak. Hogy ezúttal milyen rágalmak érték a már egyetemista Vörösmartyt, nem tudjuk. A vers (V. felelet) valószínűleg a megelőzőkhöz hasonlóan Udvardi Mihálynak szól.

Szövegváltozatok a kéziratban

12. K-ban ropogas (íráshiba) A 22. sorban 'tsendibe' tsendébe is lehet.
32. Baratom! (íráshiba) 34. sorban „legyen' a sor fölé írva, alatta tintafolt.

138. ÓDÁK. XII

Kézirat

MTA CBJ II. 64/v 65/r ES 23/v 24/r.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 82. sz. 74. l.

Kiadásunk alapja a kézirat.

Szép, gondos kézírás, javítás, áthúzás nincs benne; minden arra vall, hogy Vörösmarty már tisztázatkéért írta bele az ES-be.

A vers a költő apjáról szól, s kétséget hagy afelől, hogy valójában atyját énekli-e meg benne vagy meghalt atyja emlékét. Mindkettő lehetséges; az előbbi esetben a versnek legalább egy jó félévvel régiebbnek kell lennie mint az Ódák többi darabjának.

A kérdés nem látszik eldönthetőnek: a verset meghagytuk az 1818-ra keltezhető ódák ciklusában. A versnek a kéziratot füzetbe való bemásolása mindenesetre nem történhetett 1818 előtt: erre vall a kétjegyű betűk (*ts, ny, ly, sz*) most már következetes összevonása.

A vers alapját képező ellentétet CSER LÁSZLÓ (Vörösmarty és Horatius. 50. ItK 1940.) szerint Horatius-ból vette Vörösmarty. Ezenkívül is több kifejezés, fordulat rokonítható Horatius ódáinak egyes helyeivel. Cser László szerint három Horatiusóda is hatott az ifjú Vörösmartyra költeménye megalkotásakor. (Carm. I. 6. 7. és 10.)

Javítás a kéziratban

1. homalytalan (íráshiba) 18. Neked (*neked*-ből jav.)

139. ÓDÁK. XIII VI F [FELELET]

Kézirat

K₁ MTA LK II. 1–5. szakasz: 54/r; 6–8. szakasz: 60/v. Cím:
Egy Barátomhoz. (Aláhúzva.)

K₂ MTA CBJ II. 65/rv ES 24/rv.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 83. sz. 75. l.

Kiadásunk alapja K₂ szövege.

A vers tehát két kéziratban maradt reánk. K₁ két szürkésfehér 12 × 20 cm nagyságú lapon található, melyek eredetileg

összetartoztak, de a LK II.-be való bekötés alkalmával különböző helyekre kerültek. Valószínűleg K_1 szövege az eredeti fogalmazvány: sok benne az áthúzás, javítás. A kézírás is régiebb: csak egyetlen helyen találkozunk benne betűösszevonással (arányod). A versszakok számozva vannak. Az 1–5. szakasz kéziratának hátlapján a Bruna Ferenc 1817 decemberében bekövetkezett halálára írt *A' Beteg Hazafiakéért* c. vers címe olvasható (117. sz.), a 6–8. szakasz kéziratának hátlapján pedig maga *A' Beteg Hazafiakéért* c. vers. A 6–8. szakasz alatt találjuk a *Czecei Barátomhoz* írt episztolát. Ezek alapján a vers keletkezését 1818 legelejére tehetjük.

A K_2 már tisztázat jellegű, csak néhány jelentéktelen javítással találkozunk benne. A kétjegyű betűket már összevonja.

A vers valószínűleg Udvardi Mihályhoz szól. Az Aut. Tör. szerint Vörösmarty Udvardival együtt kezdett verseket írni Székesfehérvárott. Vörösmarty Pestre kerülésével elszakadtak egymástól, — erre vonatkozhatnak a 21–24. sorok.

Szövegváltozatok a kéziratban

1. K_1 A sor fölött áth.: <Eltűnni készült> 2. K_1 Igéretteddel szavad 3. K_1 Mellyert, meg engedj; 4. K_1 Félbe hagyott A sor alatt áth.: <Nem kéllem, hogy> 5. K_1 ohajtanék, 7. K_1 A sor alatt áth.: <Felkeresed nemesebb arányod> <bölds tárgyait 's így> 8. K_1 A sor alatt áth.: <'s Búzdít eléggé Melpomenéd tüze> 9. K_1 undok 10. K_1 's A' tiszta K_2 A (íráshiba)

10. K_1 A sor alatt áth.: <Leng szabadon nemesebb arányod> <Hallám oh hallám nyájasan éneklő> 11. K_2 erző (íráshiba) 12. K_1 A sor előtt áth.: <Meg jelesít> arányod 13. K_1 Hallám oh hallám 14. K_1 indúlt <bár szokatlan> K_2 s (íráshiba) 16. K_1 Kéz <Bús> kifeszítve 17. K_1 veled 18. K_1 Azt elfogadván, (elfogadád-ból jav.) 19. K_1 ezt örömmel 20. K_1 üdönk sorában. 21. K_1 Ezt (De-ből jav.) félbe szegvén <ezt> K_2 Szegven nints akadály 22. K_1 elragadná (ebből jav.: elhagyatna) 23. K_1 Bérét, <ha bár> 24. K_2 A sor alatt áth.: <Pályánk> 25. K_1 Pályánkat ámbár tsak (a sor fölé írva) kis időig is 26. K_1 Folytassuk, az (azt-ból jav.) most kedveden áll, szoros 27. K_2 A sor előtt áth.: <Szűk> 28. K_1 Elhagyé 29. K_1 Ne vesd-meg a' mit 30. K_1 versezettünk a' 31. K_1 A sor előtt áth.: <Tér, Rés tágasabb lesz> 32. K_1 Fog szabadabb <tziteránk zenegeni>

*140. ÓDÁK. XIV KLIVÉNYI BARÁTOMHOZ

Kézirat

K_1 MTA LK II. 55/r. Cím: Klivényi Barátomhoz (k. n. aláhúzva.)

K_2 MTA CBJ II. 65/v 66/r. ES 24/v 25/r. Cím: Klivenyi Barátomhoz (k. n. aláhúzva.)

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan, 84. sz. 76. l.

Kiadásunk alapja a K_2 szövege, de egyes valószínű tollhibák esetében figyelembe vettük K_1 -et is. Ilyenkor a K_2 -ben található alak a szövegváltozatok közt szerepel.

K_1 két darab 12×20 cm nagyságú szürkésfehér lapból áll, melyek valamikor összetartoztak, de kettétépve maradtak meg, s így a MTA kézírattárában a lapok bekötése alkalmával, bár egy kötetbe, de két külön helyre kerültek. Valószínűleg ez a régibb szöveg, több javítással. Összevont *ny* és *sz* betűk. Szép, gondos írás. E változatban a cím: *Klivényi Barátomhoz* (k. n.). A kézirat hátlapján *A' havazó télnek szele . . .* kezdetű költemény (122. sz.). A vers tehát 1818. elején keletkezhetett.

K_2 az ES-ben, az Ódák közt tisztázat jellegű. Mindössze három kisebb javítás. Összevont kétjegyű betűk. A cím itt: *Klivényi Barátomhoz* (k. n.).

Klivényi Jakabbal az egyetemen ismerkedett meg Vörösmarty. SALLAY IMRE Vörösmarty Életéhez írt Vázlataiban olvashatjuk: „A bölcsészeti osztályból kit szívélyes barátjának ismerhettem, az Klivényi Jakab volt, kitűnő rokonszenzettel viseltetett irányában.” (MTA Történ. 2r. 111. sz. LUKÁCSY—BALASSA 28. l.)

Klivényi Jakab szekszárdi születésű, nemesi származású fiú volt, Vörösmartynak a filozófiai tanfolyam mind a három évén át egyetemi társa, mindvégig eminens tanuló. (Classificatio generalis Philosophiae Auditorum in Regia Scientiarum Universitate Hungarica Pesthineni 1817/18—1819/20. Orsz. Levéltár.)

Klivényi részt vett abban az oratori versenyben is, melyet Czinke 1819-ben rendezett a nyelvek versengéséről és a magyar nyelv jogainak igazolása érdekében. Így számol be erről a H. és K. Tud. 1819. aug. 11-i száma (1819. II. k. 12. sz.): „Vasárnap délután (aug. 8.) a' Pesti Univerzitas nagy palotájában a' Magyar nyelvet tanuló Ifjuság nyilván való gyakorlást tartott a Declamatióban. Ennek tárgya volt a' többféle Nyelveknek egymás között való versengése, és mind egyiknek a' maga Repraesentansa által egy Ódával való magasztalása. Az Ifjuságban a' szép igyekezet olly kitetsző volt, hogy valóban nagy dítseretet érdemel. A' Declamatorok 25-en voltak, kiket itt betsületeknek okáért megnevezni méltóknak tartottuk: Vadász János, Szalai Antal, Szalatkay Antal, Czikant Maksa, Molnár János, Klivényi Jakab, Loch Godfrid, Duchony Imre, Somogyi Ferenc, Szentiványi Károly, Vojnits András, Kalmár Károly, Csiki János, Jakab Mihály, Bene Ferenc, Gindl Jó'sef, Gázsy László, Bibó Károly, Nagy István, Hadzsy György, Plathy György, Csehó Antal, Vásárhelyi Albert, Komka Ágoston, Rothkrepl Jó'sef Urak.”

Ez volt az a Czinke által készített kis szindarab, melyet már említettünk (l. az *Epigrammák 's némelly rövid Alagydákhoz* fűzött jegyzetét). Az „ifju szöszölók” közül Klivényi az 5. volt és „a' Hollandus” nyelvet képviselte, amelyről szóló és Arisztofánész mértékére

vett éneket Czinke bizonyára sikerültebb darabjai közé sorolta, mert kinyomatta a 96. sz. vershez fűzött jegyzetben említett kiadványában. *(Az ifju szószóllók gyűlése a' nyelvek ügyében Moháts mezején. Egy dramatizált beszélgetés szabad jambusokban egymást váltva 24 lantos ódával egy folyó beszéddel. Az 1814-iki zavaros időkhöz alkalmaztatva. Írta Czinke Ferentz. Jádzotta az akadémiai nemes tudós ifjúság Pesten a kir. Universzítás palotájában, Augusztus 8. 1819. Harmadszor.)*

Klivényi Jakab maga is írt verseket, eleinte latinul, később magyar nyelven. Köteményeinek kéziratot füzetét a pécsi káptalani levéltár őrzi. Verseit évről évre csoportosította. Munkásságáról TORDAI ÁNYOS írt tanulmányt az ItK 1908. évi folyamában Klivényi kiadatlan versei címen (391–405. l.).

Gimnáziumi tanulmányait Klivényi a ciszterciták pécsi gimnáziumában végezte, itt kezdett a költészettani tanulmányok hatása alatt latinul verselni. Időrendben első magyarnyelvű versét már a pesti egyetemen írta 1818-ban. A költemény címe: *Jakab s Vörösmarty Barátaimhoz*. A verset (Tordai nyomán) teljes egészében közöljük, mert tartalmi összefüggésben látszik lenni az *Ódák XIV.* darabjával.

Ti már Barátim, messze haladtatok
Az égi ízlést s mennyei hangokat
Festő nemesb versek nemében
Melpomene mosolyogva hallá

Pólyátok első jajjait és kegyes
Szemmel tekintvén rájuk egy isteni
Vigság egész testét keresztül
Járta s öröm koszorúzta láttát.

Most már megáldott lelketek a világ
Hiú porából mennybe emelkedik,
Nő híre elmés lantotoknak
És közelít fejetekre zöld ág.

Vastag setétség fátyola bírja még
Csekély eszemnek nyers szüleményeit
Midőn dicsőült lelkek, a ti
Híreteket Zefirek beszéllik.

Ah! annak éppen nem vagyok én oka
Nem, mert az égnek fő ura másokat
Bölcs értelemmel felmagasztal
Másokat a butaságba hágy el.

De még is ámbár köd lepi homlokom,
Némellykor odvas lanton enyelgek én
S midőn Apolló rám kacsingat
Porba merült czitharám szorítom.

Míntha az *Ódák* XIV. darabja Klivényinek erre a versére adott felelet lenne. Vörösmarty köszönti a baráti körükhöz csatlakozó Klivényit, és szerénykedéseire buzdító vigasztalást nyújt neki: Máro (Publius Vergilius Maro) is előbb rebegni kezdett s csak később tudott nemesen beszélni.

Jakab, akihez Vörösmarty mellett versét intézi Klivényi, valószínűleg évfolyamtársuk, Jakab Mihály, aki szintén részt vett az „ifju szószollók” gyűlésén és a „Frantzia” nyelvet képviselte.

Klivényi témái, mint Vörösmartyéi, a diákélettel kapcsolatosak. Alkalmi verseket ír. Tanárját, Horváth Nep. Jánost, aki a pécsi cisztercita gimnáziumban a költészettannal megismertette, később is ódában köszönti. Öt ódát ír hozzá, Vörösmarty is öt versben ünnepli Czinkét. Versein — akárcsak a diák Vörösmartyéin — Virág és Berzsenyi hatása érzik. Szerelmes verseket is ír egy Lidi nevű leányhoz, kivel még Pécssett ismerkedett meg.

Feddő költeményei is vannak; mint Vörösmarty, ő is a magyarságukról megfélemedező ifjakat ostromozza, a deákos költők modorában (vö. Vörösmartynak a 63., 64. és 177., 178. sz. verseit). Az egyik ódája ilyen feddőzés: *A magyar leczkéket kerülő ifjakhoz*. Ennek befejező sorai erősen emlékeztetnek Vörösmarty előbb felsorolt verseire (idézve Tordai közlése alapján):

Eldődeinknek átka fekszik rajtatok,
Kik itt lerakták csontjokat.
Hah! a mit a multkor dicső bajnoki
Vitéz harcokkal nyertenek. —
Gyalázat! azt a törpe fajzatok puhán
Emésztve feldulják magok.

Klivényiről l. még a 202. és 229. sz. versek jegyzetét. Mosonyi József rámutat az ifjú Vörösmarty nyelvi tudatosságára a vers alapján. Az ifjú Vörösmartynak a megfelelő művészi forma megtalálásáért folytatott küzdelmét az ifjú Vergiliuséval (19. sor) hasonlítja össze; annak további sikere buzdító példa, hogy később majd barátjával együtt ő is elnyeri a koszorút.

Szövegváltozatok

A cím K_2 -ben: Baratomhoz (Nyilván íráshiba, K_1 helyesen tünteti fel a szót.)

1. K_1 énekemet <midőn 's> 2. K_1 szavát, 4. K_1 neveddel 5. Látdogagályát 6. K_1 Miként <ha> K_2 öblén (jav. ebből: gödrén) 7. K_1 A sor eleje: <Ha> mikor <vizét> bus

8. K_1 <Vissza szegett fuvatag borítja> (1)
<rohant szelek elborítják> (2)

Fergeteges zivatar borítja (3)

9. K_1 hajókat, K_2 ragadel zaja 10. K_1 malmokat elvisel 11. K_1 Nézd kezdeténél harmatozva K_2 Nézd <kezdeténe> 13. K_1 A' melly

(jav. ebből: *Nézd melly*) 14. K₁ Árnyékban álnak <'s pásztorok> s' álmait hímezi 15. K₁ Á' vig juhász <hímezve> dúdol, 's nem érzi 16. K₁ Fennragyogó nap hevét ruhája. 17. K₂ volt midőn 19. K₁ Máró rebegni, — <majd beszélni> 20. K₂ beszélni 21. K₁ reméljünk míg K₂ Miis 22. K₂ díszei <nyel> 23. K₂ zavarmeg 24. K₁ fejünkre

141. ÓDÁK. XV CZINKÉHEZ

Kézirat

MTA CBJ II. 66/rv ES 25/rv. Cím: Czinkéhez (k. n. aláhúzva.)

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 85. sz. 77. l.

Kiadásunk alapja a kézirat.

Ennek kézírata is tisztázat-jellegű. Mindössze három jelentéktelen javítás van benne. A kétjegyű betűk közül az *sz*-et, *ny*-et összevonja, a *gy*-t csak részben.

Vörösmarty Czinke Ferencnek írja ezt az ódát, aki akkor az egyetemen a magyar nyelv és irodalom tanára volt. Vörösmarty és Czinke viszonyáról l. a 96. sz. vershez fűzött jegyzetet.

17–20. sor. A Dunán való téli átkelés veszedelmei főleg 1818 elején voltak komolyak. (L. *A havazó télnek szele* c. vershez írt jegyzetet.) A H. és K. Tud. szerint ezen a télen a jég se igazán beállni, se eltszitulni nem tudott. Az átkelés veszedelmes volt, révész hajók is bajba kerültek. Két hajó utasait a jégre fektetett deszkákkal mentették ki a polgárok a jégtáblák közé szorult hajókról. (H. és K. Tud. 1818. jan. 7., 10., 17. és 24-i számok.)

Cser László Horatius Melpomenéhez írt híres ódája (Carm. III. 30.) néhány kifejezésének visszhangját véli felfedezni a vers némelyik sorában (CSER LÁSZLÓ: Vörösmarty és Horatius. ItK 50. 1940. 58.)

Javítások a kéziratban

2. K-ban béret (íráshiba) 4. 's Hült tetemét . . . I. a Jegyzetek bevezetésében a Vörösmarty helyesírásának fejlődéséről szóló fejezetet. 10. 's Így . . . — az előbbihez hasonló eset. A sor végén: szenteli <el> 16. magyaráz <előtte> 18. 'öszve' előtt áth.: <ösz> 20. 's Erzeni . . . — e szó nagybetűs írása ugyanúgy magyarázható, mint a 4. 10. sor esetében. Erzeni íráshiba.

142. ÓDÁK. XVI

Kézirat

MTA CBJ II. 66/v 67/r ES 25/v 26/r.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 86. sz. 78. l.

Kiadásunk alapja a kézirat.

A kézirat tisztázata jellegű. Kevés és nem jelentős javítás van benne. Egyes kétjegyű betűk (*ny*, *ts*) összevont alakban találhatók.

Érdekessége a kéziratnak a verssorok kisbetűvel való kezdése, melyet ekkor még Vörösmarty nem alkalmaz következetesen. A kisbetűs verskezdés különben csak az 1820 utáni években lesz általánossá nála.

Téma és kidolgozás egyaránt az *Atyám' sírjához* (126. sz.) c. versre emlékeztetnek. A két vers főleg az első strófában mutat feltűnő egyezéseket.

Javítások a kéziratban

9. K-ban így: homalyban (íráshiba) 12. Lengve <erre> 23. jaj (jáh-ból jav.) 29. A kéziratban: búslakodásain (nyilván íráshiba)

143. ÓDÁK. XVII NÉVNAPI TISZTELET

Kézirat

MTA CBJ II. 67/v ES 26/v.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 87. sz. 79. l.

Kiadásunk alapja a kézirat.

A kézirat tisztázata-jellegű, javítás nélküli. Nehány kétjegyű betű összevonása (*ny*, *ts*, *sz*) jellemzi.

A cím a kéziratban: *Névnapi tiszteletmekét egy testvérek tettek.* (Értelme talán: Névnapi tisztelet, melyet két egytestvérek tettek.)

A címben a „tisztelet” utáni szótagokat, szavakat később más tintával írta be Vörösmarty. Az első két szó aláhúzva.

Brisits szerint ez a vers Vörösmarty egyik tanárára, talán Czinke Ferencre vonatkozik.

Vörösmarty Czinkéről alkotott véleményéről l. a 96. sz. vers jegyzetét.

Javítások a kéziratban

2. aldozunk (íráshiba) 17. allatt <hi tárt>

144. ÓDÁK. XIX HOR: I. 5. (Horatius. Carm. I. 5.)

Kézirat

MTA CBJ II. 68/r ES 27/r. Cím: Hor: I. 5.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 88. sz. 80. 1.

Kiadásunk alapja a kézirat.

Az ódák számozása hibás. A XVII. sz. darab után ez a XIX. számmal jelzett következik.

Ennek a horatiusi ódának egy másik fordításváltozatát is tartalmazza az ES (68. sz.).

Ez a változat javítások nélkül, bizonyára az előbbi fogalmazvány-szerű szöveg végleges formája. Írástechnika, helyesírás (összevont *ny* betű), sorrendi elhelyezés a kéziratban egyaránt későbbi eredetre vall. Nehéz lenne megmondani, melyik változat adja vissza hívebben a latin szöveget, egyes pontokon az első áll közelebb az eredetihez, más sorokban az utóbbi.

A versfordítás magyarázatául idézzük CSER LÁSZLÓ cikkéből (Vörösmarty és Horatius. ItK 50. 1940. 135 l.): „Horatius Szimonidesztől vehette a témát: tengerhez hasonlítja a lányt, ki mást ölel a rózsabokrok közt. Mint a tenger változtatja képét, úgy a leány is. Csendesből viharossá lesz, de Horatius idején kikerülte a veszélyt, megmenekült a tengeri vészből, s már a hálaképet is megfestette a tenger urának.” (Erre a hátatáblára vonatkozik a vers utolsó szakasza.) A fordítás híven adja vissza az eredeti metrumát: ún. negyedik asklepiadesi strófákból áll.

Szövegváltozatok a kéziratban

2. A sor alatt áth. és elkenve: <Hillen Ph Pyrha kiért kötöd> 4. kiert (íráshiba) 11. könnyű (íráshiba)

145. SZULTÁNNAK HAMVAZÁST AJÁNLO TÖRÖK KÖVETHEZ

Kézirat

MTA CBJ II. 56/v ES 15/v. Cím: Szultánnak hamvazást ajánló Török követhez (k. n. aláhúzva.)

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. Töredékek. 123. l.

Kiadásunk alapja a kézirat.

A kézíraton a kétjegyű mássalhangzók sajátos összevonásával találkoznak (Szultánnak, *ol*lyan).

Hasonló jelenséggel találkozunk a következő két epigrammában is (146. 147. sz.). Ezeket Vörösmarty az *Epigrammák 's némelly rövid Alagyák* végére, az ES 15/versojára írta. A kézírás módja s a jellegzetes mássalhangzó-összevonások arra vallanak, hogy utólag.

Valószínűleg az *Ódák* leírása után. Ezeket ugyanis új oldalra kezdte, mint új műfajt, új ciklus darabjait. Tárgyi okok is amellett szólnak, hogy ez a három epigramma az *Ódák* legkésőbbi darabjaival egyidős. A Sallay babonását gúnyoló 147. sz. darab alighanem valóságos eseményre vonatkozik. Nos, Sallayval Vörösmarty 1817 novemberében ismerkedett meg (SALLAY IMRE Vázlatai Vörösmarty életéhez. 1865. MTA Kézirattár.), s így 1818 tavaszán történhetett az, hogy „fecs két látott leg először ez évben”, s erre babonásan megmosta az arcát. A Sallay-epigrammában (147. sz.) egy szót rovásírással írt, épp úgy mint az *Ódák* után következő *Szonnet egy barátomhoz* című versben (148. sz.).

A 145. sz. vers alatt lapszélességben elválasztó vonal.

Az első sor így kezdődik a K-ban: *Eszrehozó* (írásliba).

146. [GYAKRAN KÉSZÜLTEM...]

Kézirat

MTA CBJ II. 56/v ES 15/v.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 123. l.

Kiadásunk alapja a kézirat.

Hasonló helyesírási sajátosságok mint a 145. 147. sz. epigrammában.

Kétjegyű mássalhangzók egybevonása: *elhanyatló*, *enyészve*.

Keletkezési időpontja: l. a 145. sz. vershez írt jegyzetet.

Alatta lapszélességben elválasztó vonal.

147. A' BABONÁS SALLAYHOZ

Kézirat

MTA CBJ II. 56/v ES 15/v.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 70. sz. 63. l. Cím: A' babonás Sallayhoz (k. n. aláhúzva.)

Kiadásunk alapja a kézirat.

A vers keletkezési időpontjára nézve l. a 145. sz. vershez írt jegyzetet.

Sallay nevét mind a címben, mind a vers első sorában rovásírással írta Vörösmarty. Rovásírásos jelölés a következő (148. sz.) versben is.

A kézírás módjára és a helyesírásra ugyanazok a vonások a jellemzők, mint a 145. sz. és 146. sz. versek esetében. „Eszed szennyit” – az *ny* kétjegyű betű összevonva.

Ez a kis vers arra vall, hogy a korán felvilágosult Vörösmarty már diákkorában gúnyosan ítélte meg a babonáságot. Vachott Sándorné emlékirataiból tudjuk, hogy később „mindig gancsolá neje előitéletes félelmeit, ki hitt a babonákban”. (Fővárosi Lapok 1883.)

Az ES 15/versoján (CBJ II. 56/v) egy német szöveg olvasható, mely a következő lapra is átnyúlik:

<Der kleine Peter vor seinen Aeltern, und Geschwistern.>
<IV. Béla idejében a' Tatárok (2–3 olvashatailan szó.)>

Nachdem *<als>* Béla der vierte, König von Ungarn den nachlaesigen Magnaten die gefahr umsonst vorgestellt hätte, die furchtbare
Tatárn

5 haben das ganze Reich ohne schonen verdorben. und der
Unglückliche König muste seinen Land verlassen, aber
unaufhörlich hattet ihm *<I>* das unglük verfolgt, denn
als er von verlassenen *<Reiche>* Lande mit einigen soldaten
in Östereich gereist hätte, der ehrlose Fridrich hat ihm alle noch
10 überbleibende schätze ausgeraubt. Hier steht der grossmüthiger
Mensch
vorher von seinem reiche *<jet áth.>* itzo von übrigen, schätzen aus
geraubt

ganz verlassen! Aber seine Tugend verfolgte ihn überall, und sein
gemüth lies ihn nicht verzweifeln, so hat er in ferneren Ländern
die traurigen reise gemacht, und wünschte nur, seines volk, und
15 Reich wieder zurikstellen, Nun verlassen das Land die rasende
Tatarn, ganz verwüestet, und gingen nach viele grausamenkeiten ab.

A szövegben több apróbb javítás van, betűátjavítások pl.
14. sorban: seiner volk seines volk-ra javítva.

Ez a helyesírási és nyelvtani szempontból eléggé tökéletlen szöveg bizonyára nyelvtani gyakorlat vagy fordítás.

Úgy látszik 1818-ban még nem tudott egészen jól németül, közismert, hogy később tökéletesen megtanult, sőt német nyelven írta 1827-ben egyik epikai költeményét Csákról.

Magyar fordítás:

A kis Péter szülei és testvérei előtt.

IV. Béla idejében a tatárok...

Miután IV. Béla, Magyarország királya hiába hívta fel a könnyelmű főurak figyelmét a veszélyre, a rettenetes tatárok kíméletlenül elpusztították az egész birodalmat és a szerencsétlen királynak el kellett hagynia országát, a szerencsétlenség

azonban szüntelenül üldözte, mert amikor az

elhagyott országból egy néhány katonával Ausztriába utazott, a becstelen Frigyes valamennyi még megmaradt kincsét is elrabolta. Itt áll a nagylelkű férfiú előbb birodalmától, most egyéb kincseitől megrabolva, egészen elhagyatottan. De erénye mindenhova követte őt, és bátorsága nem engedte, hogy kétségbe essék, így tette meg szomorú útját távoli országokban és csak arra vágyott, hogy népét és országát helyreállítsa. Nos, elhagyják az országot a dühöngő tatárok, teljesen letarolva, és mindenféle kegyetlenkedések után elvonultak.

148. SZONNET EGY BARÁTOMHOZ

Kézirat

MTA CBJ II. 68/v ES 27/v. Cím: Szonnet egy Barátomhoz. (Aláhúzva.)

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 89. sz. 80. 1.

Kiadásunk alapja a kézirat.

A vers címében a „szonnet” szót Vörösmarty rovásírással jelölte. Rovásírással találkozunk *A babonás Sallayhoz* c. epigramma kéziratán is (l. 147. sz. jegyz.). A címben a „Barátomhoz” szó nagybetűvel, a végén nincs közekezés.

A kézirat tiszta, jól olvasható, kevés javítás, áthúzás.

CSER LÁSZLÓ Horatius Postumushoz írt ódájának hatását érzi a vers gondolatmenetén és egyes mozzanatain is. (Horatius Carm. II. 14.) Főképpen a horatiusi óda első, s Vörösmarty szonettjének harmadik szakasza közt talál rokonságot (ItK 50. 1940). Viszont, míg Horatius számára a mulandóságra való emlékezés az élet derűs élvezésére való felhívást jelent, Vörösmarty számára a szorgalmas munkálkodás vigasztal meg az elmúlás szomorúságából.

A nehéz szonett-formát Kazinczy és Szemere már 1812-ben meghódították a magyar irodalom számára. Ekkor jelent meg Horvát István gondozásában a *Hat sonett Kazinczytól és Szemerétől* Pesten. A *Hat sonett* hatását így jellemzi HORVÁTH JÁNOS (Tanulmányok. 1956. 135. l.): „abban a hozzáértők a magyar költői művészet diadalát látták: azt, hogy sikerült meghódítanunk egy bírhatatlannak vélt idegen szépséget”. A *Hasznos Mulatságok* 1817-ben Kazinczy cikkét közli a szonetról, ennek tartalmi és formai vonásairól, világirodalmi művelőiről, Kazinczy és Szemere kezdeményezéséről. Közli Szemere *Himfy* c. szonettjét, egy másik szám pedig Kazinczy versét: *Szonnet Cseréi Miklóshoz*. (Hasznos Mulatságok 1817. I. 16. sz. 121–124. l. 18. sz. 137. l.) A fiatal Vörösmartynek tehát volt alkalma megismerni a szonett-formát. Tegyük hozzá, hogy SALLAY visszaemlékezései szerint

Kazinczy műveiből is olvasott már ekkor (Vázlatok Vörösmarty életéhez. Kézir. MTA). Vörösmarty e versének rimelhelyezése is megegyezik Kazinczy említett szonettjének versképletével.

Szonettekét Virág Benedek is írt *Hangzalkák* címen. A szonett megjelenéséről a magyar irodalomban l. bővebben: NÉGYESY LÁSZLÓ: A mértékes magyar verselés története. Bp. 1892. 264–265. l.

Szövegváltozatok a kéziratban

7. a' fényt elűző <kornak> 12. Nem <ki> 14. Lelkünknek <a' s>

149. [MÁR HITLEN SALAMON ...]

Kézirat

MTA CBJ II. 68/v 69/r ES 27/v 28/r.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 90. sz. 81. l.

Kiadásunk alapja a kézirat.

Ez már nem tisztázat-jellegű kézirat. Bőven van rajta áthúzás, javítás. Összevont *ny*-betűk.

Brisits szerint a vers forrása Thuróczi: *Chronica Hungarorum*. Viennae 1746. c. LII. és LVI.

Ez a Salamon-téma első költői feldolgozása Vörösmartynál. Két év múlva már tragédiát ír róla: „Harmadévi philosophus koromban kezdettem el Salamon nevű színjátékomat...” (Aut. Tör.) A Salamon dráma történeti forrásául már Brisits előtt Kiss Ernő-Thuróczi említett helyét jelölte meg (KISS ERNŐ: Vörösmarty és krónikásaink. Erdélyi Múzeum. 21. k. 1904. 233. l.).

Bánrévy György szerint ez az asklepiadesi formában írt vers a Salamon-dráma eszmei csirájának tekinthető. Az eszmei tartalom és az erkölcsi konklúzió is ugyanaz. A dráma fő jellemei is már készen állanak e költeményben: „a habozó király”, „az irigy gonosz” Vid, a „tisztá szívű” Ernye, a „vitéz László”. Még inkább forrása a vers a drámának, ha a jós, a dráma első feldolgozásában *Váz*, második feldolgozásában *Sorvatag* nevű remete elhatározó jelentőségűnek feltüntetett jelenetere gondolunk. A Thuróczinál is szereplő *Vác* nevű remete Vörösmartynak ebben a versében lesz a király sorsát előre jelző jóssá. (BÁNREVY GYÖRGY: Vörösmarty Salamon király és történeti forrása. Budapest, 1929. 5–6. 24–25. 37–38. l.)

Szövegváltozatok a kéziratban

Az első strófa fölött, attól vonallal elválasztva a következő változat:

<Már László Geisa>

Már hitlen Salamon a' Mogyoródi hegy
Aljához közelélt 's tábori rendeit
Megnyúgtatva ki ment pusztá vidékire
M Vid és Erney véle volt.

6. Lengettek, (Lengették-ből jav.)
7. 8. E két sor eredeti áth. változata:

<Egy Nymfának imígy érdekélé: „Király !>
<Mérsékeld haragod zaját:>

A szövegben olvasható változat a margón.

14. „Bántád meg’ után áthúzott kérdőjel. 18. a’ Haza (egy Haza
alakból jav.)
33. A strófa előtt két áth. sor:

<A’ hol megholt Magyarok vére bosszút kiált>
<Reád, egy kis üreg zárjabe elt>

150. H III. 3.

Kézirat

MTA CBJ II. 69/v 70/r ES 28/v 29/r. Cím: H III. 3 (Aláhúзва.)

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 91. sz. 82—83. l.

Kiadásunk alapja a kézirat.

Horatius Carm. III. 3. fordítása. Sok javítás és változat a kéz-
iraton. Ny és a szó elején sz kétjegyű betűk összevonása.

Javítások, változatok a kéziratban

3. Sem a’ <bosszúló vad> 6. Sem Jupiternek <Aetnai>
7. 8. E sokat idézett horatiusi sorokat (Si fractus illabatur orbis,
Impavidum ferient ruinae.) még két változatban fordítja le az
ifjú Vörösmarty:
1. változat a szövegben,
2. változat a strófa után írva.

Bár a’ világnak vissza omló
Halma fejét fenyegetse nem fél.

3. változat a jobboldali margón:

*Az agg világ bár szét omoljon
Rá zuhanó zaja közt merész lesz*

Egyik változatot sem húzta át, bizonyára nem tudott választani köztük.

10. csillagihoz <azok velők> 11. Tündöklik <Közt,> Augustus <ledőlve vezérünk> 13. Bache (Bakhus-ból jav.) <Atyánk, hogy> 14. alá (alatt-ból jav.) 15. Vad 's így <ment Quirinus> 26. Vendége, <Várát már Priam a' Görög> 30. Megszűnt, <azonnal> botsárat Marsnak azonnal (ezennel-ra jav.) E szóban az első két magánhangzót átjavította e-re, az utolsót, úgy látszik, elfelejtette, így került íráshiba a kéziratba. 32. Szült <vala Trójainak> (áth.) 33. 34. A strófa előtt bekeretezve a köv. változat:

*A' mennyezetnek csillagain felül ragyogjon
'S az égi nedvet szopja, meg engedem.*

35. tündököljön (íráshiba) 36. 'örök' helyett előbb más szót kezdett. 40. A kéziratban tetemét van, ez bizonyára elírás: tetemén helyett. 40. Itt végződik a fordítás. A horatiusi óda többi nyolc strófáját úgy látszik nem fordította le.

151. [EGY TAVASZ VAN ...]

Kézirat

MTA CBJ II. 70/v ES 29/v.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 92. sz. 84. l.

Kiadásunk alapja a kézirat.

A vers a lap közepén foglal helyet, fölötte az utána következő versből az Antistropa versképlete, alatta az Epódosz versképlete. (L. a következő vershez írt jegyzetet.)

E vers helyesírása feltűnően fejlett: következetesen használt *cs, cz* alakokat találunk. Egy kétjegyű betű: *ny* összevonása.

Ebben a versben — Brisits és Cser László szerint — Horatius Delliushoz írt ódájának (Carm. II. 3.) egyes gondolatai visszhangoznak. (BRISITS: Kiadatlan. 84. l. CSER LÁSZLÓ: Vörösmarty és Horatius. ItK 50. 1940. 57. l.)

Cser László így jellemzi a verset: „Megkapóan foglalja össze az utolsó versszak a Dellius-ódát és általában e gondolat értelmét.” „Ez a költemény annyira át van egyénesítve, mint talán alig más

ifjúkori átdolgozása. Próbál új gondolatot vinni bele, s ez meglepően sikerül is. Mindenesetre itt már olyan képekkel találkozunk, amelyek későbbi költészetében is gyakran szereplő kifejezések." Cser itt az ilyenféle kifejezésekre gondol, mint: „télre hanyatlik”.

Javítások a kéziratban

3. A' komor <vénség>
 4. A strófa után két kihúzott sor:
 <Mennyi kín, képzeled, 's sanyarú csapás ez>
 <Milly sanyargás ez:>
 6. indulat <tüzesen> 7. Lángjait (Lángjaid-ból jav.) mericsdki
 (d utólag beírva) 11. komorság (komolyság-ból jav.) 13. tüntén
 (tüntéd-ből jav.)

152. PINDÁR MÉRTÉKE [szerint]

Kézirat

CBJ II. 71/rv ES 31/rv.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 93. sz. 84–85. 1.

Kiadásunk alapja a kézirat.

Ezt a pindaroszi mértékben írt kardalszerű három szakaszt az ES 31. lapjának mindkét oldalán olvashatjuk. A vesszorok számozva vannak e kéziratban is. A 31/recton legfelül az 1. stropha 8. 9. és 10. sorának a fogalmazványa található. Hogy ez a fogalmazvány, azt a sok javítás valószínűsíti. Alatta olvasható az epodosz fogalmazványa ugyancsak tele javítással.

Ez alatt van az Antistropha szép tisztázatszerű írással. Jobbra a lap üresen maradt részeire — nyilván később — odamásolta Vörös-marty a Strophát is. A hátlapon az epodosz első öt sorának javítások nélküli tisztázat-szerű szövege következik.

Még előbb az ES 29/v oldalán (a kéziratosa könyv oldalán), — mint már jeleztük a 151. sz. vershez fűzött jegyzetben — megtalálható a versek metrum-képlete:

Pindár mértéke

A' tsorda

Antistrophat

1. — v — v	v — v	6. — v v —	— v — v	
2. v — v —	v v — v —	7. v — — v	— v v	
3. — v v —	— v v	8. v — — v	— v — v	
4. v — v v	— v v — — — v v — —	9. v — v v	v — v v	— v v
5. v — — v	v — —	10. v — v —	v —	

A versképlet után a 151. sz. vers (*Egy Tavasz van csak...*) szövege következik, majd 29/v lap alján az epodosz képletének egy része:

Epod.

1.	v - v v	- v
2.	v - v v	- v - - v v - -
3.	- - - v -	v v - -

A 152. sz. vers lejtése csekély eltéréssel megfelel ezeknek az előrebocsátott versképleteknek.

A kéziratos füzetből a 30. sz. lap teljesen ki van vágva. A kötés mellett maradt lapszálen látható tintafoltok arra vallanak, hogy ezen is írás volt.

De erre vall az is, hogy a 31/recton a stropha 8. 9. és 10. sorának fogalmazványa olvasható! Az eleje, s az Antistropha fogalmazványa bizonyára a kitépelt lapon lehetett.

Ez ad magyarázatot arra is, hogy miért kezdte lemásolni a 31/versora az Epodoszt, mikor az — javításokkal teletűzdelve — a 31/recton már megtalálható. Ezt úgy érthetjük csak meg, ha feltételezzük, hogy a 31/recto alján a Stropha és az Antistropha — tisztázat. Ezt valószínűsíti az is, hogy az említett szövegek szinte javításmentesek, s hogy — mint előbb már mondtuk — a stropha 8—10. sora a lap tetején javításokkal teletűzdelve már szerepel.

A pindarosi kardal szerkezete ugyanis a következő: a strófát követi az ellenstrófa (antistropha), s az egészet befejezi a zárószakasz, az epodosz.

BRISITS szerint: „Az I. Epod. egy hiányzó rész befejezése.” (Kiadatlan. 85. l.) De akkor miért jön utána I. Stropha és I. Antistropha? Érthetetlen lenne az is, ha a klasszikus irodalmakat alaposan ismerő Vörösmarty ezt a kardalszerű verset az epodosszal, a záróstrófával kezdte volna! A 31/recton azért van előbb az Epodosz, mert ez még fogalmazvány, s hogy az epodoszt a végére szánta, az is igazolja, hogy a hátlapra, a strófa és ellenstrófa után az epodoszt is le akarta másolni, illetve le is másolt belőle öt sort.

A strófát valószínűleg akkor írta az ellenstrófa mellé, mikor az előző lapot kivágta. Valószínűleg azért távolította el ezt az oldalt, mert ennek a rendkívül kötött metrumnak megfelelően igen sokat kellett próbálkoznia, míg eltalálta a megfelelő szöveget. Mindenestre csodálatos formaérzéssel oldotta meg a diákköltő ezt a nagyon nehéz feladatot.

Ezen elgondolás alapján e versek sorrendjét a költő által utánzott pindarosi kardalok rendje szerint állapította meg ez a kiadás. Így a vers címe sem maradhatott (*Eléghel ennyit...*) — mint az eddigi kiadásokban —, mert ez nem kezdősor. Címnek a költő által a verset megelőző metrum fölé írt *Pindar mértéke* kifejezést használjuk névtűtő megtoldással; *Pindar mértéke szerint*. Talán így marad hű a kiadás

a költő szándékához, aki valóban Pindaros metruma alapján tervezte és alkotta meg ezt a költeményt.

A versformára hazai mintát is találhatott. A *Hasznos Mulatságok* 1817. évfolyamában (II. 25. 195–198. l.) jelent meg Ungvár-Németi Tóth László verse: *Óda Herminéhez (a' Pythiai Tizedik Hymnus mértékein)*. A gyermekszülésben meghalt Herminének, József nádor második feleségének halálakor írt vers ez, melyben a költő a női hivatás magasztos voltát éneкли meg. Az I. Strophá, I. Antistrophá és I. Epod. mértéke csaknem teljesen (kisebb eltérés két sorban) megegyezik a Vörösmarty által felvázolt mértékkel és a költemény ritmusával.

A szöveg helyesírását az *ny*-betűk összevonása és a *cs* következetes használata jellemzi.

Javítások, változatok a kéziratban

I. Strophá

1–7. sor: a lap alján javítások nélkül. 8–10. sor: a lap alján javítások nélkül; a lap legtetején javításokkal. 8. A sor elején áth.: <Felviadt> ,hevemnek' után áthúzással olvashatatlaná tett rövid szó 9. Tagok <hecses> nemes erő <mi özönnel kifolyásni>

I Antistrophá

Csak tisztázati alakban a 31/r alján. 1. A kéziratban: Boldod (Bizonyára elírás.) 4. szabott (jav. talán szabva-ból.)

¹ sor Epod (Epodosz — zárószakasz)

1–5. sor a tisztázat alapján (31/v).

6–8. a fogalmazvány szerint (31/r).

Javítások csak a fogalmazványban.

3. A fogalmazványban: 's Teljes 4. ,Noha' <gyakran> s még két, áthúzásokkal olvashatatlaná tett szó. 6. ,Kor mért' után áth. egy olvashatatlan szó (talán: <virítsz el>), fölötte áth.: <repülsz el>, majd folytatólag áth.: <illy hamar.> Utána a közölt szöveg. 7. A sor elején áth.: <'s illy hirtelen>, majd áthúzással olvashatatlaná tett szavak. Utóbb a szövegben közölt sor. 8. A sor előtt áth.: <Látok, hah gyászt a jövőben> (Legalábbis ez vehető ki a sűrű áthúzások alól.)

A sor alatt áth.: <Álmunk tündéres A' futó>

153. [SZERENTSÉTLÉN, IGEN SZERENTSÉTLÉN ...]

Kézirat

MTA CBJ II. 45/r ES 1/r.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 25. sz. 39. l.

Kiadásunk alapja a kézirat.

Ez a vers az ES első oldalán, a latin versek (57. 58. 59.) mellett vonallal elválasztva oldalt olvasható. A kézírás módja, és a helyesírás (*ny, ts, sz* nem következetes összevonása) mind arra vallanak, hogy Vörösmarty ezt a verset jóval később, az Ódák későbbi darabjaival egy időben vagy azután írta. Mindenesetre akkor, amikor már iskolai gyakorlatul latin verseket nem kellett írnia. (Különben nem írta volna oda iskolai füzet lapjára.) Ezért ezt és a következő három verset 1818-ra datálhatjuk. (L. a 155. sz. vers jegyzetét.)

Brisits szerint valószínűleg fordítás.

Szövegváltozatok

Változatok, javítások a kéziratban

I. A végleges szöveg előtt a következő változat olvasható:

Szerentsétlen, igen szerentsétlen
Gyermek mint keseregjem halálotat
Ah, há hanyatlasz, hová hanyatlasz
Szülédnek siradalmas záloga

5 <Nagy Nemzeted>

<Nagy nemednek>

Büszke nemednek dísze reménye

Javítások e változatban: 4. Szülédnek (Szülődnek-ből jav.) 5. 6. áth.

E változat alatt elválasztó vonal.

II. *Javítások a végleges szövegben*

3. „Hova” előtt áth.: <Már el>, hanyatlasz <már el> 10. A sor után áth. sortörődék: <Ruhában te>

154. [MINT VASAD...]

Kézirat

MTA CBJ II. 45/v ES 1/v.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. Törédek. 127. 1.

Kiadásunk alapja a kézirat.

Ez a vers ugyanazon elgondolás alapján került az 1818-as darabok közé, mint az előbbi (153. sz.). Hasonló kézírás, betűösszevonások (*ny, sz, ts*).

Szövegváltozatok

I. A vers előtt áth. változat:

<Mint vasad buzgó paripádat, úgy űz>

<Ösztönöd téged, bajos Hős! halálot>

<Sürgeted, sírhoz törekedsz hogy hived — Éljen utánad>

<Am bocsásd híred tettet magason lag>
<Am örök szánnyal magasan lapályon>
<Tetteid terjedjenek>
<Tetteid nagy volta kiterülve menjen,>
<Nem a' Mennyi illy idegen szavakra — Viszsa felelni>

II. Javítások a végleges szövegben:

7. Az első szó előtt olvashatatlaná tett áthúzott szó. 9. Az első szó eredetileg <Hát> volt, de ezt „És”-re jav. 10. A' mit ('s mitből jav.) bértzek <fenekén nyúgszik>

155. EGY BARÁTOMHOZ

Kézirat

MTA CBJ II. 46/rv ES 3/rv. Cím: Egy Barátomhoz (k. n. aláhúzva.)

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 26. sz. 39–40. l.

Kiadásunk alapja a kézirat.

A vers előtt egy lap ki van vágva a füzetből.

A verset később írhatta az ES 3. lapjára, akkor, amikor már világosan tudta, hogy a latin iskolai feladat-verselést nem kell folytatnia. Valószínűleg valóban elküldött költői levél, melyet aztán lemásolt az ES-be. Hogy nem eredeti fogalmazvány, ezt az is igazolja, hogy alig van benne javítás.

A későbbi eredetre vall a kézírás, éppúgy mint a helyesírás (*sz, ny, ly* összevonása).

De későbbi eredetet mutatnak a vers tartalmi vonatkozásai is. BRISITS is felhívja a figyelmet (Kiadatlan. 40. l.), hogy a szóban forgó „vigaság” szó kétszer is előfordul az ugyancsak baráti epistola-ként felfogott I. Ódában [*Nézzed, Barátom, hogy halad el korunk . . .*]! 3. sor „enyelgő vigasággal” 5. sor „És elragadják a vigaságot is”.

Ez az episztola azonban az Ódák VII. darabjára (*Egy barátom verseire I. ső jelelet*) vonatkozik; itt is előfordul a „vigaság” (3. sor), de a költő barátja által szintén kifogásolt „puszta magány tsendét” kifejezés is (9–10. sor), az egy l-lel írt „dal” („dalod” 12. sor, „dalim” 22. sor), sőt azt a barát által helytelenített kifejezést is, hogy „az életnek tavaszát . . . festi viránynyal” Vörösmarty tolla: a VII. Óda 19. sorában olvassuk: „nyilt élte virányait”.

A h-val torlódó mássalhangzóra végződő szótagot is ebben a versben hol hosszúnak, hol rövidnek veszi Vörösmarty (29–34).

A VII. Óda első asklepiadesi sorában rövidnek vette :

-- | - uu | - | | - uu | - u | u

Ámulásba hozott verseid hangzata

Az utolsó versszak glykoni sorában (24. sor) viszont hosszúnak:

-- | - uu | - u | u

Hányván kedvemis elhagya.

Végül a kritikus barátoknak az a kifogása, hogy Vörösmarty „egy rövidet tett legelőre” hosszú helyett (25. sor), szintén a VII. Ódára vonatkozhat. A VII. Óda 19. asklepiadesi sora ugyanis így hangzik:

u - | - uu | - | | - uu | - u | u

Vezérl szent tüze, s nyílt élte virányait

A 27–28. sorokban Vörösmarty azzal menti ezt a költői eljárását, hogy olvasmányaiban találkozott vele. Valóban, Berzsenyinél is előfordul ilyen licentia:

u - | - uu | - | | - uu | - u | -

Jer, adj, nékem is adj! im leereszkedem (*A temető* 11. sor.)

Ezek után aligha kétséges, hogy a szóban forgó barát kritikája, melyre Vörösmarty ebben az episztolájában válaszol, a VII. Ódára vonatkozott. S ez rávilágít arra is, hogy miért a füzet üresen maradt harmadik lapjára másolta be Vörösmarty ezt a költői levelet. Nyilván keletkezése szerint ez a vers az Ódákkal, a különböző Ódai „Feleletekkel” egy időre esik (VII–XI. és XIII. Óda), viszont polemizáló jellege miatt nem ódai formában írta meg Vörösmarty, és ezért az Ódák közé nem akarta beilleszteni, viszont a ciklust folytatni akarván, későbbi lapra sem akarta írni. Hiszen az ES 32–37. lapját is azért hagyhatta üresen, mert ide is ódai formájú verseket szánt. Másfelől viszont latin iskolai feladat-verseket sem írt többé, amilyen célra az ES-t eredetileg szánta. Innen, hogy ennek a versnek a helyesírása is az ódák második részével (VII.-től) egyezik.

A kritikus barát valószínűleg tehát az első költőtárs volt: Udvardi Mihály (l. az 1–12. 29. 46. és a 133. sz. versek jegyz.).

Az „új költők” felfogását Vörösmarty Rájnisnál olvashatta. L. KÖSZEGI RÁJNIS JOZSEF: *A' Magyar Helikonra vezérlő kalauz.* Pozsonyban. Landerer Mihály költségeivel és betüivel. 1781. III. Tzikelly XIII. 1. „Egy tudós Magyar így írja imez igéket: *Uraság, nyereség, okosság, tsendesség, béresem, kényessen, szeresen, hegyesel, finnyásá, 's a' t.* más imígyen: *Uraság, nyereség, okosság, tsendesség, béresem, kényesen, szeressen, hegyessel, finnyásá 's a' t.* En a' szóberedésre vigyázzván ezt a másodikat követem; mint-hogy tudniillik az említett igék ezektől, 's illyképen származnak: Ura, nyere, okos, tsendes, béres, kényes, szeress, kegyes, finnyás: már pedigien hozzájuk adván e' ki-meneteleket: ság, ség, em, en, val, rá; lesznek imez igék: Ura-ság, nyere-ség, okos-ság, tsendes-ség, béres-em, kényes-en, sze-

ress-en, kegyes-vel, finnyás-vá: az az: kegyes-sel, finnyás-sá." (Brisits is idézi.)

A *h* hangról Vörösmarty először RÁJNIST említi. Vö. A' Magyar Helikonra vezérlő Kalaúz. II. rész. II. Tzikkely. VI.

„A' *h* bötű az előtte-való szónak végső tagotskáját nem késlelteti, bár mással-hangzó légyen-is annak utolsó bötűje; p. ok. *menedékes* imez *Magyás* versben:

Vagy *menedékes* hegyet kívánsz? közel érheted azt-is,
Itt lakik ám Bákkus szép *menedékes* hegyen.

Ugyan azért némelyek nem tartják mással-hangzó bötűnek, hanem *lehellésnek*. De ám, mikor azon szóban a' *h* előtt, vagy utánna valamely mássalhangzó bötű áll, az előtte-való rövid magánhangzó-is akadályos; p. ok. *terhelem*, *tsalhat*, *Tsehre*. Fáj a' fülem, valahányszor eszembe jut, hogy egynéhány esztendő-előtt e' *Homerus'* rendi-szerént-való verseket hallottam:

Meg-terhelik vállát; a' nagy terhe földre le-nyomja.
Nem tsalhat ő senkit: szava tiszta vizekhez hasonló.

Nem-de nem jobban hangzik Fő-T. Molnár János Urnak ama verse:

A' zúgó szelek a' terhes felyhőket az égen 's a' t.

Nem-de nem szebben foly ama' versem is:

Lám Magyar-is tsalhat! nem okosság annak-is hinni."

Vörösmarty szerint „Révai hosszabbít mindég”. Révai valóban így ír: „... a *h* betűnek természetét jobban és gondosabban ineg vizsgálván vastagabb *lehellésnek* találtam nálunk lenni, mint más nemzeteknél, 's azért mindenütt, mint a' szó' közepén, mind a' szó' kezdetén mással hangzó betű gyanánt vészem már. Nemzetünk így is annak tartja.” (RÉVAI MIKLÓS *Elegyes Versei*. Pozsonbann, 1787. A' jámbor olvasóknak...)

Vörösmarty téved, mikor a *h* közös hangként való értékelésében Virágra hivatkozik. VIRÁG BENEDEK (*Észrevételek a magyar prozódjáról* Tud. Gyűjt. 1818. Magyar prozódia és magyar írás. Budán 1820.) a *h*-t teljes értékű mássalhangzónak tartja. Mások viszont — mint pl. Kazinczy — teljes szabadsággal kezelik a *h* kérdését. (NÉGYESY LÁSZLÓ: A mértékes magyar verselés története. Bp. 1892. 119. 145. 158. 1.)

A *h*-val kapcsolatos prozódiai bizonytalanság sokáig megmarad irodalmunkban. „A *h* mássalhangzónak számít így már Virág szerint, de még Petőfinél is előfordul nem annak véve.” (HORVÁTH JÁNOS: *Rendszeres verstan*. Bp. 1951. 90. 1.)

Az ifjú Vörösmarty verselési elvei szempontjából l. még a 45. sz. vers jegyzetében közölt prozódiai szabályokat.

E' versről l. még: TÓTH D. 14. 1.

Szövegváltozatok a kéziratban

Az első 6 disztichont megszámozták a költő. Azután elhagyta a számozást. A kiemelések a versben a költő aláhúzásait követik. 4. jónak (jav. ebből jobbnak) 12. maganyban (íráshiba) 14. élsz <lásd> 17. természetes (íráshiba) 21. tsigazod (íráshiba) 23. gantstsal (íráshiba)

Az EŠ-ben az oldal alsó részén ezt a prózai szöveget olvashatjuk:

Kleist Satyrájára a' Magyarok ellen

A' részeg vitézek megengedhetnek ugyan
Kleist Úrnak, hogy őket a' három agyú
Cerber' éhének szánta, de a' jó izlésű
Magyarok nem könyörülhetnek rajta a' meg
5 rontott szövejtésért, melyet a' részeg magyar
sem kortsosít úgy el; Annak okáért, minthogy
már ő is az árnyék országba leszállott, egyenlő
akarattal a' dolgot egy Elyziumi Magyarra biz-
zúk. A' durva Minos megfogja engedni, hogy az
10 említett katonák az ítélőnek színe
előtt megmondhassák vakmerő
Kleist Úrnak, hogy Hazudott.

Ezt a prózai szöveget teljesen a kézirathoz híven közöljük, sorbeosztás szerint is.

Javítások a kéziratban

10. A sor elején áth.: <elzárt katonák> 11. megmondhassák <hogyan hazudott.>

156. [TÉGEDET, A' KI VELEM ...]

Kézirat

MTA LK II. 62/rv.

Megjelenés

BRISRS: Kiadatlan. 119. sz. 108. l.
Kiadásunk alapja a kézirat.

A kézirat 12×20 cm-es szürkésfehér papíron, sötétbarna tintával van írva. Pecsét: Nagyv. prem. főgymn., tehát Zádor gyűjteményéből való. A lap valamikor összefüggött az LK II. 63. lapjával. Ez utóbbinak nagysága, színe, rajta az írásmódja teljesen azonos az e verset tartalmazó lappal. Később vághatták ketté e két lapot: e vers 29. sorá-

ból a végszó („szivednek”) néhány betűje a 63. sz. oldalon olvasható A disztichonok végig számozva vannak. Az *ny* betű összevontan szerepel. Következésként *cs*-t ír.

Mindkét lapon Udvardi Mihálynak szóló vers olvasható. A két verset egy latin iskolai jegyzetre írta, mely tartalmát ítélve 1818-ban keletkezhetett. (I. a 157. sz. vers jegyzetét.) A versek szerint Udvardi egy időre „puszta vidék”-re vonult vissza valami iskolai baj miatt (13–20. sor). Hasonló megnyilatkozás a következő (157. sz.) vers 10–13. sorában. Az iskolai baj okaira a következő vers 15–16. sora tesz célzást. Ez az iskolai bonyodalom átmeneti jellegű lehetett, mert 1818 őszén az értesítő tanúsága szerint Udvardi Mihály, mint az emisenek sorában a harmadik végezte a második Humanitas osztályt (Juventus gymnasii regii Alba-Regalensis S. Ordinis Cisterciensium de Zircz. Pro merito secundi semestris. Anno MDCCCXVIII. Albae Regiae Typis Paul Számmer).

Udvardinak a pusztai magányba való visszavonulásáról szól több óda is (VII–X.), ezekből azonban az derül ki, hogy Udvardi vidámabb hangulatban töltötte napjait a pusztai vidéken, mint ennek a versnek alapján következtethetjük. Talán a „béke, magány” s a szép természet valóban meghozták Udvardinak azt a megnyugvást, melyet Vörösmarty ez episztola 29–38. soraiban kíván neki.

1–2. E két sor költői megfogalmazása annak, amit Vörösmarty önéletrajzi töredékeiben így írt: „Udvardi nevű barátommal kezdettem Római mértékre magyar verseket írni.”

5. A „kiskori távolesés” ideje, 1816 novembere; ekkor került fel Vörösmarty Pestre a piaristákhoz.

13–14. Vö. a 121. sz. levéltöredékkel.

Javítások a kéziratban

1. 3. A kéziratban, Tegeted' olvasható, nyilvánvalóan tollhiba.
7. A sorban több, áthúzásokkal olvashatatlaná tett szó. 8. A sor alatt áth. sor: *Am az igaz hűség füstként nem tűnhetel, ámbár*
9. Elválánk, — <'s> 11. levelink (levelek-ből jav.) 17. A sor eredeti megfogalmazása: *Mondják, <hogyha hitelt érdemlenez>* — ebből jav. 22. A sor előtt áth.: *<melly>* Első megfogalmazás: *Hol majd múlt <bajaidat kedvesen emlegeted>*. Ezt a következőre javította: *öröm<be merülsz,>* majd tovább a főszövegben olvasható alakra.
25. A sor végén olvashatatlanul áth. szavak.
A következő sor áth.: *<13 víg A' véltt hullámon andalodásba merül>* 29. Innentől a vers a kézirat hátlapján. A sor fölött: *Vígadhatsz, <a' tar földön> <mikor erdőkön>* 29. sorban kísér *<valamer>* 31. A' tavasz erdőkön *<számodra kiönti>* 32. A következő sor áth.: *<a' zöldes berkek kéjdre>* 36. A sor első része fölött áth.: *<Bőség Tétova víg munkást>* 38. A sor előtt áth.: *<Zör>*. hűs *<szép>*-ből jav. 41. *Melley<nek en>* 44. támaszt *<veszte>*

Kézirat

MTA LK II. 63/rv.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 120. sz. 110. 1.

Kiadásunk alapja a kézirat.

A vers kézírata az előbbiével összefügg, attól utólag szakíthatták el. Ez is iskolai füzet maradványa lehetett, mert a papírlapon még megmaradt a latin nyelvű iskolai jegyzetelés néhány mondata. Vörösmarty úgy látszik igen gyorsan írta őket, mert alig néhány mondatfoszlány betűzhető ki. Köztük néhány részben vagy egészben értelmezhető, kikövetkeztethető. Ilyenek: „... Similia dicuntur illa in quod unv. (universale) adest . . . Similitudo het (habet) gradus . . . Qualitas n het (non habet) gradus. § 45. Existencia e (est) ille Status entis, in quo ens pati et agere potest . . . ens het (habet) vires agendi et patiendi . . . in quolibet ente adsunt nexus universales Falsum est id metaphysice, quod . . .”

Magyarul: „Hasonlóknak nevezzük azokat, melyekben az egyetemes jelen van . . . A hasonlóságnak vannak fokozatai. A milyenségnek nincsenek fokozatai. § 45. A lét az az állapota a létezőnek, melyben a létező passzív és aktív hatásra képes . . . a létezőnek passzív és aktív hatóképességei vannak. Bármely létezőben jelen vannak az egyetemes kapcsolatok. Metafizikai értelemben helytelen az, hogy . . .”

Bármily töredékes is ez a jegyzet, annyi megállapítható belőle, hogy az egyetem filozófiai tanfolyamán előadott Philosophia Theoretica vagy a Metaphysica tantárgy óráin készülhetett. Nos, az 1817/18–1819/20. évi egyetemi bizonyítvány-könyvek (anyakönyvek) tanúsága szerint Vörösmarty és tanuló társai az 1817/18. tanév mindkét felében és az 1818/19. tanév első felében tanultak Philosophia Theoreticát és az 1818/19. tanév második felében pedig Metaphysicát Szüts professzortól. Toldy tanúsága szerint ez a filozófiatanulás az 1817/18. év első felében a logika hallgatása volt (l. a 120. sz. vers jegyzetét), tehát marad az 1818-as év második és az 1819-es év első fele. (Classificatio Philosophiae, Geometriae Practicae, et Matheseos Sublimioris Auditorum in Reg. Scientiar. Universitate Hungar. Pestiensis. Anno Scholast. 1817/18, 1818/19, 1819/20. Orsz. Levéltár.)

Mínthogy Udvardi 1818-ban az eminensek közt végezte a fehérvári cisztercitáknál a gimnáziumot, az 1818/19-es tanév folyamán történhetett az az esemény, amelynek következtében nem tudta pályáját folytatni. A vers tanúsága szerint ebben nagy része volt a „méltatlan góg”-nek, mellyel „az alrendi szokású” fiút üldözték (17–20. sor).

Az erről szóló versrészlet a fiatal Vörösmarty humanizmusának első szép költői megnyilatkozása. Hogy már egészen fiatal éveiben

mennyire hiányzott belőle minden nemesi osztálygőg, erről olvashatunk öccsének, Vörösmarty Jánosnak Csajághy Laurához írt levelében is: „Szeretett a nép között lenni, de úgy, ha a maguk módja szerint társaloghattak, beszélgethettek. Ha valaki azok közül talpraesett tréfát, mesét mondott, azt sokáig emlegette és elbeszélte. Történt egyszer-másszor, hogy atyánk bátyámat is kirendelte a munkásokhoz, ahol kissé szorgalmazni kellett volna őket; az nehezebbre esett. Ezt atyánk is tapasztalván, ha csak kerülhette, nem erőltette, olyasmivel engem bizott meg. Ugy aztán szívesebben ott maradt a munkásoknál, s ha én zsörtölődtem velük, sokszor csendre intett is mondván: Ne bántsд szegényt! — és néha annyira disputáltunk, hogy utóbb magunk között meg is verekedtünk.” (Vörösmarty János levele Csajághy Laurához. 1863. Kézirat: MTA Vty Lev. Kiadta: BRISITS: ItK 1931. 59. 1.)

A vers kézírása, helyesírása, mint az előbbié (ny, cs).

A költemény keletkezési dátuma tehát 1818 második vagy 1819 első fele, helye: Pest.

Javítások a kéziratban

6. de közölni (áth.) Az utolsó szó előbb < bajunkat. >, majd < ügyünket > volt, de áthúzta s helyükbe írta: szívünknek. 7. A sor elején áth.: 's. Utána kihúzott sor: < Élünk még. A' pályát... >. 11. sor után áth. sor: < Most kíséretvén az előbbi csapást más f > 16. sor után áth. sorok:

< Nints keserűbb mint a' végzet {az eset} rendelte szegénység >
 < Inségín gunyolót, méltatlan gögöt {a' dölfös lelkeket} elálni >
 < Meri ezek érzékeny szívünket elannyira vérzik a {bal esetekben} >
 < Mélyebb háborodásya viszik >
 < hogy, ha kétségi miatt az hanyatlani indul >
 < Nints rútabb, mint >

17. Nincs (Nints-ből jav.) 21. A sor előtt áth.: < Am de > 22. A sor előtt áth.: < A' Bal eset > 23. Én pedig (más olvashatatlan szavak fölé írva: És...?) 29. A sor első megfogalmazása: A' későbbi időn, < melly képzetidet más színnel egytté >

30. öntött < a sebnék >

A sor után három erősen áthúzott sor:

< ... sorsod mert csak... >
 < Téged indulj mindenkor... >
 < Mert majd... egykor az Ég is nyugtosan éltél >

31. A sor alatt áth.: < Béke veled nyugalom >

158. [UDVARDIM! — NEVEMET HATALÁN NEM VONTA HOMÁLYBA...]

Kézirat

MTA I,K II. 97/a/r.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. Töredékek. 127. 1.

Kiadásunk alapja a kézirat.

Az egész vers sűrűn áthúzva. 13,5×20,5 cm egyedülálló lap. A lap másik oldalán *Feléd Barátom...* kezdetű vers. Az első disztichon van csak megszámozva. Helyesírás, mint az előző két versben (*ny* összevonva). Bordás vízjelű papír.

Udvardiról lásd az előző verseket.

A lap jobb felső részén végigírva áthúzott szavak:

⟨László! veled, talán utólszor áll⟩
⟨beszédbbe⟩

Javítások a kéziratban

1. nevemet ⟨*tán még*⟩ 2. lelked előtt a ⟨*feledékény*⟩ 3. Hogyha ⟨*híven*⟩ ered (eped-ből jav.) 4. „benned’ fölött áth.: ⟨*Hellyedben*⟩ 8. A sor első fele előbb: ⟨*S a’ gyötrő emlék hű*⟩ alázni: a kéziratban: alázni. (Bizonyára tollhiba.) 9. Gyász, unalom ⟨*lelkem’ gyötri*⟩

159. [ÜDVÖZ LÉGY BÉKÉS LIGET...]

Kézirat

MTA I,K II. 97/a/r.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. Töredékek. 130. 1.

Kiadásunk alapja a kézirat.

A verstöredék ugyanazon a lapon található, mint az előbbi. A 158. sz. *Udvardim! — n vemet hatalán nem vonta homályba...* kezdetű vers alá írta ezt a verstöredéket elválasztó vonallal. Az előzővel ellentétben nincs áthúzva.

Szövegváltozat

1. liget! ⟨*engedd*⟩

Kézirat

MTA LK II. 97/a/v.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. Töredékek. 128. 1.

Kiadásunk alapja a kézirat.

Ez a verstöredék az előző két vers kéziratlapjának a hátára van írva. Az egész át van húzva.

A sorok kisbetűvel kezdődnek, ami csak 1821 után lesz általánossá Vörösmarty kézírataiban (1825-ig). Írásmód, helyesírás (*cs, ny*) az előbbi, Udvardihoz írt versekkel egyezik.

A kéziratot 97/b/r oldalán a költemény első négy sorának egy változatával találkozunk. Bekeretezve, áthúzatlanul. (A kéziratlap leírását lásd a következő vers jegyzetében.) A szóban forgó változat így hangzik:

Feléd, Barátom, im feléd *sohajt*
 Előbbi nyomra térni kész szívem
 Te benned, (oh ki távolabb esél
 's rideg magányban éldegepsz) keres
 nyugalmat árva telkem,

A verstöredék gondolatmenete, az egykori közös tanulásra, pályakezdésre, az elválásra, majd a következőt csapásokra való hivatkozás annyira egyezik az Udvardihoz írt levelekben foglaltakkal (156—157. sz.), hogy ezt is Udvardi Mihályhoz írt episztolának tekinthetjük.

Javítások a kéziratban

3. A következő sorok áth.: <*képések csekély sorim*>

<*ha jók ma rendeim*>

6. A sor elején áth.: <*hogy értse,*> 8. csapásival <*áradott*> 10. A sor előtt áth.: <*hatalma*> A 10. sor után áth. sorok:

<*Barátom! én sokára ugyan, soká*>

<*halasztva*>

14. tanult <*kifejlő*> 15. ősi <*szepet*> A 14—15. verssor feltűnően egyezik a 156. sz. 2. és a 157. sz. 4. sorával. 17. A sor után áth. sor:
 <*Egyet magáról, új bajokba dől*>

161. [FUT KERÜL ENGEM...]

Kézirat

MTA LK II. 97/b/r. 14×19,5 cm nagyságú sárgult papírlap. Nagyv. prem. főgymn. pecsét. Vízjel: bordás JNT betűk.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 118. sz. 107. l.
Kiadásunk alapja a kézirat.

A vers egy lapon foglal helyet az előző (160. sz.) verstöredéknek egyik változatával. (Közölve az előző jegyzetben.) A lap négy részre van osztva, szélében írt rájuk a költő. A felső bal részen az említett változat foglal helyet, alatta az alsó bal részen és a felső jobb részletben ez a vers (161. sz.), az alsó jobb részben a következő (162. sz.) vers.

Azon a döntő körülményen kívül, hogy ez a költemény az előző, minden valószínűség szerint Udvardi számára készült episztolatóredék egyik változatával szerepel egy lapon, helyesírási megegyezések (*ny, cs*) is amellet szólnak, hogy ezt a verset az Udvardi episztolálakkal egyidejűnek vegyük. Érdekes, hogy a szakaszokban a negyedik sorok következetesen kis betűvel kezdődnek.

Javítások a kéziratban

A vers felett áthúzott sorok:

*<Fu A' szelid kedvek 's örömek kerülnek>
<bár Engem, és minden szomorú>*

7. A K-ban: tunődés (nyilvánvalóan tollhiba) 10. A sor előtt elmá-
zolva: <a'> 18. Árva vágókkal <gyötör az>

162. [BORZADVA JÁRTAM...]

Kézirat

MTA LK II. 97/b/r.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. Töredékek. 130. l.
Kiadásunk alapja a kézirat.

A négysoros vers (valószínűleg töredék) kézirata az előző verssel egy lapon található meg, a lap bal alsó részén. (L. az előző vers jegyzetét.)

Javítások a kéziratban

A töredék előtt áth.:

<Borzasdva jártam harmatos utjaim>
<Az ejbe burkolt ret>

2. A sor végén erősen áth. szavak: <'s a komor (?)> 4. A sor előtt áth.: <csillagos>

163. [KÜLDI KÖSZÖNTÉSÉT AZ ABYDAI...]

Kézirat

I. 1–76. sor: OSzK Oct. Hung. 943 26×19,5 cm nagyságú sárgult szürkésfehér papírlap ketté hajtva. Bordás vízjel. 160/v és 161/rv. L. még a 127. sz. vers. *Ódák I.* jegyz.

II. 77–92. sor: MTA LK II. 70/r. 20×12 cm világosszürke papírlap, felül levágott. Bordás vízjel. Pecsét: Nagyv. prem. főgymn.

Megjelenés

I. 1–76. sor. KOZOCSA SÁNDOR: Vörösmarty ifjúkori kísérletei. It 1939. 7. sz. 202–204. l.

II. 77–92. sor. BRISITS: Kiadatlan. 94. sz. 86. l.
Kiadásunk alapja a kézirat.

A két részlet voltaképpen ugyanannak a kéziratnak része, de két különböző kéziratcsomóban maradtak fenn, s különböző időben kerültek elő. A MTA-n őrzött töredék mégis kétségen kívül folytatása az OSzK-ban található szövegnek. Érvek:

1. I. részben a szöveg a költő által 39-cel számozott disztichonnal végződik, II. szövege a 40. sz. disztichonnal kezdődik.

2. Bár nem azonos fajta papírra írta a költő a fordítás elejét és végét, de a kézírás a két szövegben azonos.

3. Ugyanarra a helyesírási fejlődési fokra jellemző sajátosságok vannak mindkettőben: *ny* összevonása, *cs* betű gyakorisága.

Brisits a 77–92. sort az ES-ben található *Leander Heróhoz* c. versfordításhoz csatlakozva, attól csillaggal elválasztva közölte. A tárgyi alap nyilván megvan: mind a kettő ugyanannak az Ovidius-episztolának fordításrészlete. Azonban az említett sorokat tartalmazó kézirat külön papírlapon maradt fenn, nincs semmi kapcsolata az ES-sel, az ott található *Leander Heróhoz* c. fordítás valószínűleg későbbi eredetű (l. a köv. vers jegyz.).

Mint már jeleztük, Vörösmarty megszámozte a disztichonokat, de a 12. után — nyilván tévedésből — 14-et írt, és így a versfordítás végén a 47-es számot találjuk, pedig csak 46 disztichonból áll.

A vers, mint Brisits és Kozocsa jelzik, fordítás Ovidius Epistoláiból (XVII. *Leander Heróhoz* 1–92. sor).

Javítások, változatok a kéziratban

5. ám gátolnak' ebből javítva: <meg>gátolnak (ES változatban, 167. sz. így) 10. levélkémet <alt>. A sor alatt áth.: <Ő velem mentem volna> 12. Nézte <hülömben nem indultam> A 12. sor után áth. sorok: <Mert így, mint eddig Szüleimnek titkos> 13. Mert így <mint ed> 14. Titkait <a' váló> 15. irván <mondám:> 17. hol <a' szép> 20. A sor elején áth.: <Kezdve papiroson> kezdte <szavam> A 20. sor alatt áth.: <O mint kívánnám> 21. Mellyel <az írásnál> evezni <vízen> habon jobban mint <úszni> 22. A sor elején áth.: <Hogy kedves íramán.>

A 22. sor után áth. sorok:

<Már ugyanaz bátrabb a' csendes tengeren úszni>

<Már ugyanaz> -

25. hét' heled-ből jav. 26. sor után áth.: <Hogyha ezer éjeken én nyugodtam volna> 28. sor után át nem húzott változat: Dá-hődjön dagadott víz habozásatovább 32. sor után áth.: <A száraz homokon háromszor> 36. sor elején áth.: <Úsztomban> 37. mindannyi <között>

42. sor után áth.: <E prédának Mint néznéd, ha talán {ki} elzárna (: miüdön kitagadni)>

<Indúlnál szeretőd :) a levegői utát>

43. néznéd <mikoron> 45. sor után áth. sor: <Oly így ne legyen Áttalad Hippotides>

<így ne zavarja vízen>

49. sor után áth.: <Mondám Bátor az Ícari rév>

50. sor után áth.: <Bár mi lesz, eltűröm csak híg levegőbe vihessem>

<27 Testemet, melly gyakran>

52. sor után áth.: <Mind tenger mind meg szél elvonván tőlem az>

53. szél, 's a' <tengerek> 54. A sor elején áth.: <Képzem előbbi> 56.

A' midőn <elhagyám> 57. haladék nélkül <bátran> 58. A sor elején

áth.: <Egy karral> 59. sugára <követte> lebegve <követvén> 62. A sor

után áth.: <Látmai dombnak jusson eszedbe köre> 65. A sor elején áth.:

<Földre jövéél> 66. mennyei <lélek mi> 67. Isteni lelkekhez <jeles

erkölcsinek b...> 70. A sor elején áth.: <Nem tsak> Láthatod azt

<nem csak adj e'> 71. A sor elején áth.: <Mint fénylesz sugáriddal>

Mint a' <csillagos> tágas egek <sugári> 72. Fénye <az égi tüzek>

73. sor után áth.: <Hogyha szavam kétes Cynthia> 75. A sor előtt áth.:

<Ezt> A sor után áth. sor: <Szólék az habokon éj csendét{csendesen}

nyájasan úszva szedem> 76. Szólva <menék> 77. A' meg telt (A' teljes-

ből jav.) Holdnak <remegő> 80. nyugvó a kéziratban: nyugvó (bizo-

nyára elírás) mély (mélyből jav.)

A 80. sor után áth. sorok:

<És csak Alcyonok repkedtek>

<Ugy tetszett, mint ha>

84. A sor után áth.: <Látván a' métsét> 85. A sor után áth.: <Monddm Igy szoltam> 87. Farradt (íráshiba) A sor után áth.: <T A' viz higabbnak> 88. A sor előtt áth.: <Higabb> 89. hidegét <testem> turhettem (íráshiba) 90. A sor után áth. sor: <A' mennél jobban kozelltek Szesztai parthoz> 92. A sor előtt áth.: <A>

164. LEANDER HERÓHOZ

Kézirat

MTA CBJ II. 78/rv ES 38/rv. Cím: Leander Heróhoz: (Aláhúзва.)

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 94. sz. 85. l.

Kiadásunk alapja a kézirat.

Ez a vers fordítás. Ovidius Epistulae XVII. 1–28. sor fordítása. A fordítás szövege — egy teljesen kihúzott sort nem tekintve — nem tartalmaz túlzottan sok javítást.

A disztichonokat a költő számozta.

Ennek a fordításnak egyes sorai szó szerint (5. 6. 7. 8. 9. 11. 13. 14. 16. 20. 25. sorok) megegyeznek az előző fordítással. Ez a szöveg valószínűleg későbbi, mint az előző 163. sz. fordítás. Ugyanis az előzőben áthúzott sorok közül egy sem szerepel ebben a változatban, viszont itt a 24. sorban így kezdte írni „Mégis vágyásim fejt” — „fejtegetője” az előző 163. sz. fordítás szerint —, de áthúzta és így írta „hú közölője lehet”. Egyébként is az előző változat sok átjavításából kikerülő szöveg jutott be ebbe a változatba. Ez már az ottani munkában kiért szöveg alapján készült. Helyesírási szempontból is a 163. számmal jelzett változat az első ódákkal (egy papírlapon az I. óda fogalmazványával), ez a versfordítás a későbbi ódákkal látszik egyidejűnek (*ly, sz, ny* összevonása).

Javítások a kéziratban

10. A sor előtt eltörölve: <M> 12. „azért” előtt áth. kérdőjel. ültem <ekkor> 15. E sor a kéziratban aláhúзва, lehet hogy a 16. sor második része is alá volt húзва, de ez a törlések miatt biztosan nem állapítható meg. 16. „Igy” előtt áth.: <Igy> A sor alatt áthúzás nélküli változat: *nyújtani fogja kezét*. Ez a változat szerepel az előző 163. sz. fordításban.

A 16. sor után áth. sorok:

<Talán ajkához vesz illetni fogod szűz ajka közét ha fehérlő fogdval>
<Szép fogai>

24. vágyásim <fejt> (Az előző 163. sz. fordításban: „vágyásim fejtegetője”)

165. EGY BARÁTOMHOZ

Kézirat

MTA CBJ II. 78/v 79/r ES 38/v 39/r. Cím: Egy Barátomhoz (k. n. aláhúzva.)

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 95. sz. 87. 1.

Kiadásunk alapja a kézirat.

Szép természeti kép az idillköltészet ihletéből. A ége: a városi élet ellentéte többször szerepel az ódákban is.

Kézírás, helyesírás, mint az előző versben (*ny, sz* összevonása, *cs, cz* megjelenése).

Javítások a kéziratban

1. Az első sor előtt áth.: <A' tavasz arca előtt> 3. szabadon <tér> 10. árnyakba <merült> 11. mély (jav. ebből: már) 13. a' bús (egy bús-ból jav.) 16. a' viszhang <mint veri> 17. „langyos” alatt áth.: <suhogó> 19. fürtök <sok> 20. „lator” alatt áth.: <komor> 21. eredve <hol> 23. A sor előtt áth.: <Mély> 24. virradoz <túl evez> 26. „lebegünk”, „libegünk”-nek is olvasható.

166. EGY BOLDOGTALANNAK PANASZSZA

Kézirat

MTA CBJ II. 79/r 79/v ES 39/rv. Cím: Egy Boldogtalannak panaszsza (k. n. aláhúzva.)

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 96. sz. 88. 1.

Kiadásunk alapja a kézirat.

TÓTH DEZSŐ szerint a cím és a holddal való társalgás szentimentális motivuma Ányos Pál *Egy boldogtalannak panasza: a halavány holdnál* c. versére emlékeztet. (Vörösmarty Mihály 13.1.) Baróti Szabó Dávid *A holdhoz* c. verse is mintául szolgálhatott.

Javítások, változatok a kéziratban

1. Az első sor felett áth.: <Minden T sendbe borúlt> 3. selymére <terülvén> 7. A sor elején áth.: <Még csak ez> 8. Bukra (íráshiba) 9. Már levonult (jav.) <a tsendes homály, de varázstüze> 12. ragadja, ragadva' is

lehet 13. A sor előtt elkenve: <Haj.>, alkonyodást' után olvashatatlanul áthúzott szó. 17. A sor előtt áth.: <A'> 19. ,Hajl' előtt halványan: <O>

20. A sor után következő áth. sorok:

<Bátor {utált} ez életemet {bár élném} tölthetném Tempe virányin>

<11. Hol a' Harmatozó patakok fris zuhogási között>

<Nyúgtalanul élnék, 's elvesztné kellemit a' kert völgy>

<'s nyugvást a' csermely {zuhogó} habja sem adna talán.>

21. deli <fényed> 24. És régen (<'s mily rég>-ből jav.)

167. [A VÁNDOR ÉLET...]

Kézirat

MTA CBJ II. 79/v ES 39/v. Áthúzva az egész töredék.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. Töredékek. 125. 1.

Kiadásunk alapja a kézirat.

Javítások a kéziratban

1. ,élet' a kéziratban, bizonyára elírás. A sor mellett elmázolva: <Már a' . . .> 2. ,dicőn' a kéziratban, bizonyára elírás. 3. A sor előtt elkenve: <Imádva áldja> 5. poganyt (íráshiba).

168. [TÉGEDET, A' KI REÁNK...]

Kézirat

MTA CBJ II. 79. lap után számozatlan laptöredéken. ES 48/v. Az egész töredék áthúzva.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. Töredékek. 125. 1.

Kiadásunk alapja a kézirat.

A kéziratot füzetben csak a felső része van meg a lapnak. Rectoja üres, versoján a 168. és 169. sz. töredék, áthuzogatva.

Javítások a kéziratban

1. A sor alatt áth.: <hálaadón> és még egy olvashatatlan szó.
2. ,tisztel' után olvashatatlan áth. szó.

169. [HÁT ÉN VÉGRE NEKED . . .]

Kézirat

MTA CBJ II. 79. lap után számozatlan laptöredéken. ES 48/v.
Az egész töredék áthúzva.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. Töredékek. 125. 1.
Kiadásunk alapja a kézirat.

Kézirat, mint az előzőnél.

A vers horatiusi gondolatmenetűnek indult (Carm. IV. 8.), de Czinke Ferencz egyik átköltése szerint. Czinke egyik üdvözlő versében ezt írja:

Érdemidet mivel
Tisztellyük; ha nem egy Horázt'
Kedvelt, halhatatlan büszke beszédivel?
Nem kívánsz aranyat nem az
Indus' gyöngyeit. A' mejjed alatt dobog
A' legszebb jutalom: nemes
Szíved.

(A' köszönő Muzsa ön nagyságához Szerdahelyi György Alojsius írhoz. Irta és ajánlotta: Czinke Ferencz. Pesten. 1801.)

Vörösmarty valószínűleg Czinkehez akarta írni ezt a töredékben maradt verset (valószínűleg az előzőt is), és azzal akart kedveskedni tanárának, hogy azokkal a szavakkal köszönti, melyeket éppen ő használt. De később, mást gondolhatott, mert áthúzta a töredékben maradt sorokat s új köszöntő verset írt, melynek csak 2. sora azonos ezzel a töredékkel. (L. 170. sz.)

Javítások a kéziratban

2. „megháláljam” itt az igét és az igekötőt később kötötte össze Vörösmarty. 3. „nyujtsak” után áth.: <ez nincs> <ezt nem kívánod> <hogy méltán> 5. E sort még külön is áthúzta.

170. [DRÁGA TANÍTOM! MIT NYUJTSAK . . .]

Kézirat

MTA LK I. 179/rv. Drapp színű 23,5 × 18,5 cm nagyságú, szélén tépett foltos lap (víz érhetette). Vízjel: bordázott, középen címer alsó része. Pecsét: Nagyv. prem. főgymn.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 35. sz. 47. l.

Kiadásunk alapja a kézirat.

Helyesírás: ny, ritkábban sz összevonása.

Az üdvözlő vers minden valószínűség szerint Czinke Ferenchez szól. Erre vall a 13. sor, mely a magyar nyelv tanárát dicséri, a 18. sor, mely éppúgy mint a XV. óda, azért dicséri Czinkét, mert a Duna „fagyzivatarjaival” is dacol, hogy megtartsa óráit (XV. óda 17. 20. sor). Mint az említett ódához írt jegyzetben már kifejtettük, ez minden valószínűség szerint 1818 elején történhetett, tehát ez a vers is 1818-ból való.

A 21–24. sorból arra következtethetünk, hogy Vörösmarty ismerte Czinke beiktatási beszédét. (L. a 96. sz. vershez írt jegyzetet.) A 20. sorban: „élni siet”. Virág Benedek jelszava volt: élni siess!

Javítások a kéziratban

1. A sor alatt áth.: <Mit nyujtsak végtére neked jutalomba Tanítom>
3. lefizetni <erántad> 5. Nevedhez (talán Nevednek-ből jav.) 7. A sor elején áth.: <'S a' mikoron> 8. A' költői <lelket> 9. Eredetileg <Mert>-tel kezdődött a sor, de ezt a szót elmázolta. 11. A sor elején áth.: <Melly es> versembe <keverni> Utána áth. sor: <Képes lenne egész tiszteletedre> 13. A sor előtt áth.: <Am> 14. A sor előtt áth.: <'s> 16. kezdővén <már> 20. A sor előtt áth.: <Kezdett (?)> 22. A sor előtt áth.: <Nagy> tisztedbe <miként> 23. „Hazánkknak” alatt áthúzásokkal olvashatatlaná tett szó. 24. A sor előtt áth.: <Nélkül> 25. elkészülél <hogy> hogy 27. évek <nagy számmal> 29. A sor elején áth.: <'S a' korcs honnosokat> 31. irántad (erántan (?) -ből jav.) 32. légy <hegyes, hegyes> A sor első szava K-ban: hogy

171. [A' MERÉSZ HALANDÓKAT...]

Kézirat

MTA LK I. 179/v.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. Töredékek. 127. l.

Kiadásunk alapja a kézirat.

A töredék a [Drága Tanítom! mit nyujtsak...] kezdetű vers után olvasható, attól vonallal elválasztva.

Javítások a kéziratban

1. sor után áth.: <Segíteni> <Nem hagyják> 2. sor a kéziratban áth.
4. sor a kéziratban áth.

172. [A' SZÉP HALÁLNAK...]

Kézirat

MTA CBJ II. 80/r ES 49/r.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 97. sz. 89. 1.

Kiadásunk alapja a kézirat.

Sz, ny összevont betűvel.

Javítások a kéziratban

2. Kesergi <lantod> 3. meltó (íráshiba) 5. ömlő <buslakodásai>
8. A kéziratban: gyonyorún (bizonyára íráshiba). A köv. sor áth.:
<Mindezt csak ollytol attól> 9. Híven v. Héven? 11. A sor elején
áth.: <Mert így nyered meg a'>

173. [KI FOGJA MÉLTÁN...]

Kézirat

MTA CBJ II. 80/v ES 49/v.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 98. sz. 89. 1.

Kiadásunk alapja a kézirat.

Brisits találoán jegyzi meg, hogy ez az óda szinte előhang Vörösmartynak az előidőket idéző későbbi költészetéhez. A kor a Szittyákat (Skitákat), masszagétákat a magyarok őseinek tekintette. Fessler pl. a magyarokat a „törökségből” (Türkenwelt) származtatja, akik az Altaj-hegység, az ind és perzsa hegyek, a Kaspi-tó s a Jaxertes között laktak s Pliniusra hivatkozik, aki a masszagétákat is a türkök közé vette. (Die Geschichte der Ungern und ihrer Landsassen. Erster Theil. Leipzig. 1815. 184. 1.) (L. Vörösmarty 224. sz. versét, *A' szittyá gyermekek.*) A masszagéták hazáját a Jaxertes (Szir Darja) vidékén jelölik meg az ókori történetírók (Herodotos I. 214. és IV.), azon a vidéken, ahová később a *Magyarvár* s a *A Rom* cselekményét helyezte el Vörösmarty. E két nép után Attila megemlézése jön a sorban, majd Hunyadié. Az utolsó szakaszban foglalt gondolat és kép („a rút irigység agyara”) már *Az irigységhez* c. versben is szerepel (l. a 89. sz. vers utolsó sorát).

„Hajdaniság” — Czinkéné is e szó fordul elő *A' köszöntő Múzsá-*ban: „tisztelt, öszült Hajdaniság”.

A költemény a kéziratot fűzet lapján két hasábban van írva. Helyesírására jellemző: az *ny, sz* összevonása, a *cz, cs* írása. (2. sorban áthúzott szóban: *ts* is.)

Javítások a kéziratban

2. a' setét (jav. ezekből:) <a' ditső>, majd <a' ködös> 8. lelapulva <látta> 9. A sor után áth.: <Hányszor valátok> 10. A sor után áth.: <Szittyáknak> 14. Eredetileg <A'>-val kezdődött a sor; ezt javította „Nagy”-ra. 28. Innentől a kézirat második hasábján. Dúlmi <'s nyakas> 29. gögös <kőfala is> 30. Győző <haddtól.> A sor után áth.: <Ót, mellyre békét> 32. A sor előtt áth.: <Mellyre> 33. A sor eleje: <Ti Jámbor Hősek>ből jav. 34. Töröknek (tollhiba) 37. „Middön' után áthúzott szavak: <az... (a második szó olvashatatlan)>. 37. ránk vagy rád (?) 39. felül <még>

174. [ŐSZRE HANYATLÓ NAPOKBAN...]

Kézirat

MTA CBJ II. 80/v ES 49/v.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. Töredékek. 125. 1.

Kiadásunk alapja a kézirat.

Az előző vers után, attól vonással elválasztva olvasható ez a töredék.

A töredék anyjához szóló versnek indulhatott, tartalma, s a kéziratban elfoglalt helye alapján 1818 őszére datálható.

Helyesírás: mint az előző versben.

Javítások a kéziratban

2. Édes <Anyám> 3. „évnék' után olvashatatlan szó.

Az 1–4. sor a kéziratban áthúzva.

175. [KISDED BOKROKKAL...]

Kézirat

MTA CBJ II. 81/r ES 51/r.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 99. sz. 90. 1.

Kiadásunk alapja a kézirat.

A kéziratban a vers oldalt van írva, ketté választott lapon. Az írás sokkal fejlettebb, az egész kézirat arra vall, hogy az előző vers után

nosszabb idő telt el, mikor újra elővette a versfüzetet. Ettől a darabtól kezdve a versek elhelyezése, írása feltűnően más, mint az ES többi darabjaié. Talán e verssel kezdődnek az 1819-ben írt költemények?

Mosonyi József szerint ez a vers „Vergilius három részből álló VIII. eklogájának második részével hozható kapcsolatba. Ez Dámon pásztor éneke, amelyben keserves panaszra fakad azért, mert egy Nysa nevű leány tőle elszakadván, Mopsus pásztorhoz pártolt. Vörösmarty csak az alaphelyzetben követi Vergiliust, feldolgozása önálló.” (MOSONYI 20–21. l.)

Javítások a kéziratban

10. gyötrelmét (gyötrelmének-ből jav.) 12. A sor előtt áth.: <Réti>
15. A sor után áth. felsor: <'s a' himzette virág fonnyadva> 19. Lángra <hab> 26. vén <fák> 27. melly <mikor> mi időn <mozgott>
29. A sor előtt áth.: <'A' és egy olvashatatlan szó.> 34. Véled <az>
35. Utána áth. sor: <Gyenge virág Még végső bizodalammal sok fűrtöket himzett> 36. A kéziratban: „Legvég végső”. Bizonyára elírás. szedem <E fűrtös . . .>

176. [EKKOR MEG SZABADÚLSZ . . .]

Kézirat

MTA CBJ II. 81/v ES 51/v.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. Töredékek. 124. 1.
Kiadásunk alapja a kézirat.

Javítások, változatok a kéziratban

1. „egyre” a kéziratban így is olvasható: *egre* (égre?) 2. tudnillik <igaz mondásod> 5. A következő sor áth.: <Torha köszöntését ugatással fogja hörögni.> 6. süvoitésszel a kéziratban. Nyilvánvalóan íráshiba) A vers oldalán áth. szó: <Nuseas.>

177. EPIGRAMMA

Kézirat

MTA CBJ II. 81/v ES 51/v. Cím: Epigramma (k. n. aláhúzva.)

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 100—101. sz. 91—92. 1.

Kiadásunk alapja a kézirat.

A versben szereplő Boda talán *Boda József*, Vörösmarty egyetemi társa, turai fiú. Osztályzata változatos, egyes tárgyakkól eminens, másokból a prima, sőt a secunda classisba sorolt. Magyarból a prima classisból a 66., ami azt jelenti, hogy eléggé hátra került: az eléggé népes évfolyamból 130 volt előtte, s csak 16 volt mögötte az első félévben. (Classificatio generalis Philosophiae Auditorum in Regia Scientiarum Universitate Hungarica. 1817—18. Orsz. Levéltár.)

Helyesírása: *ny*, *sz* összevonása.

Javítások, változatok a kéziratban

I. 1. Az első sor fölött áth.: <Tős Magyar a' Boda,> 3. magad <így festetted előttem>

II. 11—12. Ez a két sor áthúzva. A harmadik epigramma a kéziratban közvetlenül csatlakozik hozzá.

178. [HÁBOROG A' TENGER...]

Kézirat

MTA CBJ 82/rv ES 52/rv.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 102. sz. 92—93. 1.

Kiadásunk alapja a kézirat.

A vers helyesírása: *ny*, *sz* összevonása, *cs* általános.

A versben szereplő Balogh talán *Balogh Lajos*, Vörösmarty egyetemi társa.

Középszerű tanuló volt, magyar nyelvből 77. a prima classisban, azaz 138-an előzték meg, és 16-an voltak csak mögötte az első félévben, de utána erősen javult, sőt eminens osztályzatot is elért. Magatartását az egyetemi anyakönyv e szóval jellemzi: „clamorosus”, zajongó. (Classificatio Generalis Philosophiae Auditorum in Regia Scientiarum Universitate Hungarica. 1817—18. Orsz. Levéltár.)

A 12—14. sorban Atilla szolgájának említése Rájnisk egyik versére való közvetlen hivatkozás. Rájnisknak ez a költeménye *A' magyar Helikonra vezérlő Kalauzban* jelent meg, mint az I. könyv XXVI. darabja. Címe: „Ezer hét száz hetven-utánn harmadik esztendőben Karátson havának elein Atila Királynak kotsisa, éjfelkor megjelenvén, arra kényszeríti a' Poétát, hogy Feddő-Verseket írjon.” A Feddő-Vers azokat a magyarokat ostorozza, akik a nemzeti szokásokat, elsősorban a magyaros viseletet elhagyták.

Javítások a kéziratban

4. Magyarokra (ebből jav.: magyarokra) 6. ügyiért <vas> 7. nyogó (íráshiba) 8. Sógalljátok (Az egyik l később betoldva.) 9. arnyékok (íráshiba) 16. nyellel íráshiba) 19. szegődött (szegődnek-ből jav.) 25. már <nálad> 27. ugyan <már néked> ,Már neked' utólag írta be s ezért nagybetűs a köv. szó: Alkonyodik 28. volna <közébe> 36. Vérengző <sem> 37. háborgás bo> 38. kezőkben <'s> 39. vad <tábora ellen> 43. okért <ninco> 50. A kéziratban: haszora nyilvánvalóan íráshiba, helyesen: haszonra.

179. [ZSENGE MUNKÁDNAK...]

Kézirat

MTA CBJ II. 83/r ES 53/r.

Megjelenés

BRISRTS: Kiadatlan. 103. sz. 94. l.

Kiadásunk alapja a kézirat.

A vers a kéziratban füzetben két hasábian keresztbe fordított s vonással ketté osztott lapon írva található. Utána a lap jobb oldali részén alul a következő (180. sz. vers) olvasható.

Felül vízszintes írással egy áthúzott mondat: <Melly becsesek rebegik>

Helyesírás: ny összevonva, cs, cz, — egy helyen (1. sor) ts.

26. sor: Zóilus — görög rétor, aki Homeroszt rosszakaratúan bírálta.

Javítások a kéziratban

6. ,s' később beszúrva. 8. Szabva, <cserélmi> 9. ,A' után olvashatatlan áth. szó. 11. Nézi <ám,> 15. jutottak (talán juthattak-ból jav.) <fel>. 18. Szorgalom', <méltán vegye műve bérét> 19. És <remek> koszorúzza <munkás léptét> 21. A kéziratban: Hala..., igező (nyilván elírás) 26. Zóilus után <sz> elkenve.

180. [NYÁJAS TEKÍNTETEDNEK...]

Kézirat

MTA CBJ II. 83/r ES 53/r.

Megjelenés

BRISRTS: Kiadatlan. 43. sz. 54. l.

Kiadásunk alapja a kézirat.

A kis költemény az előző vers után, attól vonallal elválasztva foglal helyet. Javítás nincs benne, igen halvány tintával van írva. Helyesírása, mint az előbbi versé.

A 3. sorban a kéziratban ezt az alakot találjuk: gyonyörrel. Nyilvánvalóan íráshiba. A 7. sorban szemem vagy szemim?

181. [MIKÉNT REBEGJEN...]

Kézirat

MTA CBJ II. 83/v 83/a/rv ES 53/v és 54/rv.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 104—105. sz. 95—96. 1.

Kiadásunk alapja a kézirat.

A vers két változatban maradt ránk. A költő a második változatot áthúzta. A római számokkal való megjelölés a kiadás szerkesztőjétől származik. Az első változatban Vörösmarty a strófákat megszámozta, kivéve az utolsó töredékes szakaszt.

A helyesírást a kétjegyű betűk összevonása jellemzi (*ny, sz*). A *ts* gyakoribb a *cs*-nél — az előbbi betű főleg összevont alakjában szerepel.

CSER LÁSZLÓ a vers 18—19. sorát (Moeoni kürt szavát érdemli rényed) Horatius Carm. I. 6. 1. strófával veti össze (Vörösmarty és Horatius. ItK 50. 1940. 79. 1.).

Brisits szerint: „talán Virág Benedekre vonatkozik a költemény”.

Brisits nézetét megerősítené az a közismert tény, hogy a fiatal Vörösmarty rendkívül tisztelte Virágot, első nyomtatásban megjelent verse is az öreg poétához intézett episztola (*Virág Benedekhez*). A *Miként rebegjem*... kezdetű óda azonban nem vonatkoztatható Virágra. A nyomorgó öreg költőnek nem volt „pór”-ja, aki „áldást kiáltson” „az ép telekek kebléből”. Tiszteletére sem „dörgött víg éljeneket a sziklás hegy”. Főleg pedig semmiképp sem vonatkoztatható Virág Benedekre a II. változat 15. sorának ez a kihúzott sora: *<Homályt borítsak biborodra gyáva hanggal.>*

A költemény konvencionális hangja miatt az egykorú üdvözlő versek csoportjába sorolható. Valószínűbb, hogy valamilyen előkelőséget ünnepel az ifjú Vörösmarty e töredékében, akinek az egyetemi ifjúság részéről történő köszöntéséről lehetett szó. Feltételezhető, hogy maga Czinke biztathatta tanítványait ilyen alkalmi versezettek készítésére, talán hogy a legmegfelelőbb üdvözlő verssel köszöntésük a látogató előkelőséget. Ilyen szokásra több példát is idézhetnénk. Így 1819. május 27-én Rudnay Sándor, akkori erdélyi püspököt így üdvözölték deák versekkel és szónoklatokkal a kolozsvári akadémia tanárai és az ifjúság. (H. és K. Tud. 1819. I. 47. sz. 1819. jún. 12.)

Ki lehet akkor az az előkelő ember, akihez Vörösmarty ezt a töredékben maradt ódát írhatta? Akinek „bíborára” a költő nem akar „homályt borítani gyáva hanggal”?

Az 1819–1820-as időket figyelembe véve leginkább Rudnay Sándorra gondolhatunk, akinek 1819. szeptember elején esztergomi érsekké történt kinevezése meglehetősen visszhangot keltett. Előtte ugyanis az érseki szék éveken keresztül nem volt betöltve, másrészt Rudnay erdélyi püspök korában bizonyos népszerűséget szerzett magának ösztöndíj-alapítványával, továbbá azzal, hogy magtárait megnyitotta az inségesek számára a rossz termés idején. Erre vonatkozhat a versnek az a kitétele, hogy a „pór” „áldást kiált” rá. (Vö. SZINNYEI: Magyar írók. XI. k. 1359–1364. l.)

Rudnay 1819. szept. 24-én átutazott Pesten, útban Bécs felé, de itt csak papi körök üdvözlését fogadta, s minden „tovább mulatás nélkül” folytatta útját. (H. és K. Tud. 1819. szept. 24.)

Nagy ünneplésre nem is kerül sor, csak 1820-ban, amikor Rudnay az érsekséget visszaköltöztette Esztergomba Nagyszombatról, ahová ez annak idején a török elől menekült. Ez is bizonyos értelemben nemzeti ünnepléssé vált.

1820. jún. 3-án Rudnay ünnepi körmenetet vezetett Budán; a processió az egyetemi tanárok is jelen voltak, s az ágyúk s mozsarak hangját ugyancsak visszaverte a „sziklás hegy”. (H. és K. Tud. 1820. jún. 3.)

Ha Vörösmarty verse erre az eseményre vonatkozik, akkor 1820-ból való.

Viszont a vers írása, helyesírása régebbi időre vall. Lehet, hogy még 1819-ben készült, amikor Pestre várhatták Rudnayt, s talán Czínke tanácsára fogott bele, aki tanítványait a várt, de magát akkor ünnepeletni nem kívánó primást üdvözlő versek készítésére buzdíthatta.

Rudnay személyének feltételezése megmagyarázza a II. változat „bíborra” vonatkozó kifejezését (15. sor), s azt is, hogy ezt azután áthúzta Vörösmarty. Az esztergomi érsek ugyanis általában bíbornok szokott lenni, viszont Rudnay csak 1828-ban kapta meg ezt a címet. Feltételezhető, hogy Vörösmarty ezt később tudta meg, s innen az áthúzás és változtatás.

A vers keletkezési ideje tehát 1819 vagy 1820, inkább 1819.

A verset Pesten írta.

Javítások, változatok a kéziratban

- [I.] 3. A sor eleje áth.: <Mint keljen által> 4. Caménám (K-val írt változattól jav.) 7. Hálám <segédül> <erántad> özönnel nyujtja <tik> 9. A sor első áth. változata: <Boldog vidéken lengeti képzetem> 10. érzés <déli> gyujtja (gyujtja-ból jav.) A margón áth. sor: <Mellynek nyomában tűnefel a' remény> 13. Én (<De>-ből jav.) 18. Gyenge <hűség> 22. Tettid (<Tettik>-ből jav.) 26. kerültél <gyászeit a' setét> ez a rész a K-ban áthúzva; majd két végén

csillaggal megjelölve. A következő sor értelme ezt a változatot kívánja. Azonban Vörösmarty a margóra is írta egy változatát a 27–32. soroknak. E változatot a 26. sorban át nem húzott variáns vezeti be, melyet alább adunk az utána következő sorokkal együtt. A lap ugyanis a 26. sornál végződik. A vers folytatódik az 54/recton. Vörösmarty azonban a sor végére keresztet tett, ezzel jelezve, hogy ide következik a 27–32. soroknak a margón olvasható változata. Ezeket Vörösmarty nem húzta át, jelezvén, hogy mind a két variánst véglegesnek tekinti.

Már el kerülted minden eset dühét,

Melly bár az ormótlan zavarnak

Öble felé vigyen, el nem ejthet

Nagy lelked ottis <fel le> nyugtot ajánl. — De Im

30.

Itt a' Tudós kar szétt nem oszloható

Hálája zeng, áldást kiált ott

Pórod az ekesező vidékről

30. A sor előtt áth.: <Ha híveidnek, ki Áldást kiált a' póri f> 32. A sor aláhúzva, jelezvén, hogy eddig tart a két változat. 34. A sor előtt áth.: <Kedvelttid önték> Kedvelttid <önte>

39. és 40. sor változatai:

Ható 'e hozzád? oh Zephir vidd {Ünnepednek}

{Fényesen ekesező derültén?} (1)

Ható 'e hozzád? {Ünnepednek}

<Vigadozó zajogási köztis?>

<Csak ezt fogadd el.>

39. mikor (jav. ebből: mikoron) (2)

Az utolsó szakasz töredékben maradt. A harmadik sor után le van szakítva a lap, s későbbi ragasztással kiegészítve.

II. [] Ez a változat többszörösen áthúzogatva.

5. A sor előtt elkenve: <Még kélli sz> 6. 'Erő' után valami rag volt, de áthúzta. 9. 'Boldog' helyett előbb: <Tündér> 12. Érdemidet (Érdemeidet-ből jav.) 14. A sor előtt áth.: <utóbb idő> 15. A sor előbb így volt: Homályt borítsak (jav.) <biborodra gyáva hanggal>

182. [S IM EGY LENGE ZEFÍR ...]

Kézirat

MTA CBJ II. 84/r ES 55/r.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. Töredékek. 128. 1.

Kiadásunk alapja a kézirat.

Helyesírás: összevont ny, ts.

Javítások a kéziratban

3. ‚körül‘ a kéziratban: korúl (nyilvánvalóan íráshiba). 4. Illatozó <szárnyal> 7. végtére <az> 11. A sor előtt áth.: *És Ti*. bérczek <‘s ela> 17. töledis (tölelek-ből jav.) 18. Ez a német hexaméteres sor szorosan a vershez van hozzáírva. Magyar fordítása: Szálljatok alá a békés liget előtt, ti boldog árnyak!

183. [HOGY KOROSABB IDEJÉN VIRÍTSON...]

Kézirat

MTA CBJ II. 84/r ES 55/r.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. Töredékek. 129. 1.

Kiadásunk alapja a kézirat.

Kézirata az előző verssel egy lapon, attól vonallal elválasztva. Helyesírás: *ts*.

A töredék első sora egy alkaiosi strófa utolsó sora. A 2–5. sor alkaiosi szakaszt képez.

Javítások a kéziratban

1. A sor előtt áth.: <Hogy> ‚Hogy‘ után áth.: <hiderült erején>

184. [TÍ FELSŐK NEM ÜGYELTEK E'...]

Kézirat

MTA CBJ II. 84/v ES 55/v.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. Töredékek. 129. 1.

Kiadásunk alapja a kézirat.

Fordításnak látszik, ez s a következő töredék valószínűleg ugyanannak a szövegnek kétféle fordításváltozata. A két töredék a lap felső felét foglalja be, alattuk a 185. és 186. sz. vers foglal helyet.

Helyesírás: összevont *ny* betű.

Javítások, változatok a kéziratban

1. A sor előtt áth.: <És 's Ti Felsők, illy nagy> 3. ‚sok‘ előtt áth.: <nm> A sor után egy megkezdett sor, elkenve: <Nem vered, ég>

185. [MINDEN SZÍV NÉLKÜL...]

Kézirat

MTA CBJ II. 84/v ES 55/v.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. Töredékek. 129. 1.
Kiadásunk alapja a kézirat.

Az előző töredék egy változata. A kéziratban elfoglalt helyére, helyesírására vonatkozólag 1. az előbbi vershez fűzött jegyzetet.

Javítások a kéziratban

1. „Istenek” helyett eredetileg: <Égiek> 3. nem

186. [MÁR A FÖLDÖVEZŐ TENGER...]

Kézirat

MTA CBJ II. 84/v 85/r ES 55/v 56/r.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 106. sz. 97. 1. A 39—44. sort külön versnek vette Brisits, s a Töredékek közt helyezte el (129. 1.).
Kiadásunk alapja a kézirat.

A vers első 11 sora a kézirat 55. lapjának versoján alul olvasható. Mellette balra választó vonal s itt van a befejező 39—44. sor, felülről lefelé írva. Helyesírás: összevont *ny* és *ts*. Minthogy Brisits a vers második részét külön helyezte el, az eddigi kiadások ezt külön versként közölték kezdő sorairól (*Bolygó csillagival...*) címmel (ÖV 1955. I. k. 674. 1.).

A 16. sorban MOSONYI JÓZSEF Rempört Elek kéziratoss disszertációját idézve Berzsenyi-hatást vél felfedezni (Az ifjú Vörösmarty. 66. 1.). Berzsenyi-nyomnak látszik a 23. sorban a szél lövellte „torlatok” emlegetése is: „gőztorlatok” (Berzsenyi: *Wesselényi hamvaihoz* 3. szakasz).

Javítások, változatok a kéziratban

1. Előbb *Tengeren.* jav. „Tenger alá”. Az „elmerült” igéből az igekötőt a javítás alkalmával bizonyára elfelejtette áthúzni Vörösmarty: így került egy szótaggal több az asklepiadesi versbe. 6. emléke <nehéz> lerontó esetemnek <egy> 7. Hány izben (Hány-

szor-ból jav.) ,mikor' előtt áth.: <a'.> 10. Ismét <tsüggendezett, 's>
 13. A közölt sor a kéziratban a margón, a kézirat szövegében ta-
 lálható sor áth.: <Egy tsillámba {ledér} akadt képzetem hév tüze>
 14. Ismét helyett előbb: <gyakran> 17. A sor előtt áth.: <'s>
 magamon, <ter> 18. baja <oklo> baja valószínűleg íráshiba bája
 helyett. 21. A kéziratban: És mit — valószínűleg íráshiba És
 mint' a' helye 24. A sor előtt elkenet: <A> 26. A sor előtt elkenve:
 <O Fő> Aggódás (Aggódásom-ból jav.) 27. K-ban Áma' való-
 szerűleg téves egybeírás, helyesen: Ám a' 32. A természet
 <az éj> 33. A sor előtt áth.: <Már> 35. A sor előtt áth.: <Hőn Egy-
 mást> A kéziratban nyilvánvalóan íráshiba: almot 37. Bércznek
 <törzsököt> 38. Itt e' <kekes homály> 39. A sor előtt elkenve:
 <Leng> 40. A sor elején: <közt zörgő>, volt, erre ráírta: He-
 melygő, ami valószínűleg íráshiba, helyesen: Hempelygő 42. tanúim
 (tanújimból jav.)

187. [A' FŐ BOLDOGSÁG ...]

Kézirat

MTA CBJ II. 85/v: 1–24. sor, 86/r: 25–34. sor ES 56/v 57/r.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 107. sz. 98. l.

Kiadásunk alapja a kézirat.

A költemény a barátság szép magasztalása. Mint Brisits is utal
 rá, példának Nisus és Euryalus híres esetét hozza fel az ifjú Vörösmarty
 (Vergilius: Aeneis IX. 385–445.).

Helyesírás: *ny* összevonva, s összevonás nélkül egyaránt szerepel,
sz gyakran egybevonva, hasonlóképpen: *ts*. Következetes *tz*.

Javítások, változatok a kéziratban

3. Nem tsak <elhagyat> kintsek (kintseknek-ből jav.) 5. K-ban alha-
 tatlan (íráshiba) 6. Mindent <megzavaró> 11. A sor előtt elkenve:
 <Rú> minden <javaidnak> 12. ez <os> 14. A következő felsor el-
 kenve: <'s A' mi ezeknek dísz> 16. ,eszünket' így van a kéziratban,
 az értelem ezt az alakot kívánná: eszünknek. 18. K-ban alfény
 — az értelem álfényt kíván. Valószínűleg íráshiba 22. A' Rutulok
 <mérgén> 25. E sorral kezdődik a füzet 57/rectoja. A sor fölött
 áth.: <{A' mikor} Nisus nem túrvén mondom> A margón tollpróbák:
 h hatható ha hatható 28. A köv. sor áth.: <Bol Halhatlan példák:>
 29. A köv. sor áth.: <Melly által lekötött hívek> 31. Általa a'
 <bal ügyük> 32. Kebeléből <az elhanyatlóra> 33. lesimulva (le-
 simulnak-ból jav.)

A 33. sor után áth. sorok:

<Hogy ha vezér sugára lesz a' rény 's mennyei szikra>

<Kik neki hódolnak>

<A' boldogságnak vala legfőbb eszköze mindég>

188. [FORDÍTSD FELÉM OH DELIA, FÉNYEDET...]

Kézirat

MTA CBJ II. 86/r ES 57/r.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. Töredékek. 129. 1.

Kiadásunk alapja a kézirat.

A füzet 57. lapjának közepén, a 187. vers utolsó sorai alatt. Helyesírás, írásmód, tinta színe, mint a következő versé. (Összevont *ts, ny.*)

Javítások a kéziratban

2. A sor előtt áth.: <Melly> segéd kegyed (segédedet-ből jav.) 6. És A' <meg> A' nagybetű, mert „És'-t utólag írta a sor elé.

189. [DERÍTSD VEZÉRLŐ TSILLAGODAT...]

Kézirat

MTA CBJ II. 52/r ES 10/r.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. Töredékek. 125. 1.

Kiadásunk alapja a kézirat.

Vörösmarty a verset később írhatta az ES 10/r lapjára mint a többi itt található költeményt. Erre vallanak a Vörösmarty későbbi írásmódját idéző betűösszevonások: a *ts, ny, sz* kétjegyű betűk egybevonásai. A kézírás is Vörösmarty érettebb korszakára vall. Nem lehet 1818 előtti. Írásmód, helyesírás és a tinta színe teljesen olyan, mint a 188. sz. vers esetében. A két vers tartalmilag is azonos, — ugyanannak a témának két változata.

A 10. lap rectóján bizonyára üresen maradt egy féllap és erre később írta bele Vörösmarty e verset.

Az egész verset több vonással áthúzta.

Javítások, változatok a kéziratban

2. A sor elején áth.: <Rég várí> nyujts (nyujtsd-ból jav.) 3. Ösvényes utján <fáradozva>

190. [A' SZOKOTT ÚTON REPESŐ ÖRÖMNEK...]

Kézirat

MTA CBJ II. 86/r ES 57/r.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. Töredékek. 125. 1.

Kiadásunk alapja a kézirat.

A kéziratot füzet 57. rectójának alján, az előbbi vers után következőleg olvasható e töredék.

Helyesírás: *ny* összevonása.

191. EDYLLION

Kézirat

MTA CBJ II. 86/v ES 57/v. Cím: Edyllion (k. n. aláhúzva.)

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. Töredékek. 125. 1.

Kiadásunk alapja a kézirat.

A lap legfelső részén található, a 192. sz. vers fölött.

A töredék fölött a következő latin szavak, szótöredékek: au, autum, autumnus; alatta: autumnus horum. (Tollpróbák.)

192. EGY BOLDOGTALANNAK PANASZA

Kézirat

MTA CBJ II. 86/v 1–20. sor, 87/r 21–36. sor, ES 57/v 58/r.
Cím: Egy boldogtalannak panasza (k. n. aláhúzva.)

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 108. sz. 99. 1.

Kiadásunk alapja a kézirat.

Vörösmarty a distichonokat számozta, a szövegben ezt is feltüntették.

Helyesírás: *ny* végig összevonva, *ts* (többször összevonva), az *ly* is összevontan jelenik meg, *sz* is gyakran összevonva.

A jobb margón néhány szó: ezen, ezen, engede. (Tollpróbák.)

A vers valószínűleg helyzetdal. Talán Klivényi barátjának ekkor írt szerelmes verseit utánozta benne. A *Lidi* név erre vallana. (L. XIV. óda. *Klivényi Barátomhoz* jegyz.)

Javítások, változatok a kéziratban

9. eldulá (eldúlták-ból jav.) kénye (kényei-ből jav.) utána áth.: <immár> 10. A sor előtt áth.: <'s> 12. Függhettek <szemeim> 18. mire <leg> 19. enyeleg <már> 25. A sor elején áth.: <Már> fordulnom (forduljak-ból jav.) 26. A sor végén áth. kérdőjel. 30. Mellynek <fénye után> napom (napunk-ból jav.) 34. A sor előtt áth.: <Ha kikelő>

193. [DÚLJA ELBOLDOG NAPOM . . .]

Kézirat

MTA CBJ II. 87/r ES 58/r.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 109. sz. 100. 1.

Kiadásunk alapja a kézirat.

Vörösmarty a versszakokat megszámozta. Ezt nem tünteti fel a kiadás szövege.

Helyesírás: *ny*, *sz* összevonva, *ts*.

A kéziratlapot Vörösmarty vízszintes vonallal kettéosztotta.

A felső részt a 192. sz. vers 21–36. sora foglalja el, az alsó részben két hasámban olvashatjuk ezt a verset. A bal hasábon van az 1–14. sor, a jobb hasábon a 15–28. sor.

CSER LÁSZLÓ ezt az ódát Horatius Carm. I. 22-vel hozza kapcsolatba. (Vörösmarty és Horatius. ItK 50. 1940. 148–9.) Horatius s Berzsenyi (*Az én osztályrészem*) a költészet erejében bizakodik, az ifjú Vörösmarty a „rény és tudomány világa”-ban.

Javítások, változatok a kéziratban

4. Előbb a sor így hangzott: <Végzetek árja> 7. bús <bús> 9. Ám (*Amit*-ből jav.) 13. A sor elején elkenve: <Hogy> 14. „szivem” előtt áth.: <t> 22. soha <vagy> 23. Árja <'s eltűröm> A kéziratban: *mindék* íráshiba lehet, helyesen: *mindég* 26. okok <ingerelnek> 27. Elborúlt (*Hogy* borúlt-ból jav.) 28. Ugyanezeket a szavakat mégégyyszer lerírta s áthúzta.

Kézirat

MTA LK II. 68/r és 69/v. Cím: Rege a' Hajdaniságból (k. n. aláhúzáva.)

Megjelenés

Kiadásunk alapja a kézirat. BRISITS: Kiadatlan. 122. sz. 111. l.

A kézirat 9,5×17,5 cm nagyságú fehér lap az LK II. kézirat-kötetbe belekötve. Nagyv. prem. főgymn. pecsétje. Vízjel: halványan bordázott.

A vers 1—24. sora a kézirat-kötet 68. lapjának rectóján olvasható, a 26—34. sor a 73. lap versoján.

A közbülső két oldalon, a 68/v és a 69/r oldalakon Vörösmartynak egy fordítástörredékét találjuk, Kleist Ewald Christian Senecaja egyik jelenetének fordítását (kiadva BRISITS: Kiadatlan. 131. l.).

Sallay visszaemlékezéseiben (SALLAY IMRE Vázlatai Vörösmarty Életéhez. 1865. MTA Kézirattár) ezeket írja Vörösmarty 1818—1820-as éveiről: „Lovaglás, korcsolyázás, bállokba, vadászat, de még színházba járat, mint az akkorban kiváltképpen e három utósó, iskolai törvények által tilalmazott tárgyak, esze ágába sem jöhettek.”

Ennek ellenére bizonyára tudomást szerzett a székesfehérvári színtársulat nagy pesti sikereiről éppen az 1819-es évben. (Egyébként is Sallay emlékezései nem mindig megbízhatók.) Hiszen ezek a színészek éppen szülővármegyéjéből jöttek, s a hazafias közvélemény nem győzi dicsérni a fehérmegyeieket színházpártoló hazafiságukért. A Pesten is szereplő színészek önzetlen támogatása Kulcsár lapja, a *Hazai, 's Külföldi Tudósítások* szerint a „Fehérvármegyei nagy lelkű Nemesség ditsőségére” válik. (H. és K. Tud. 1819. jún. 16. Az Ilka bemutatójával kapcsolatosan.) *A tatárok Magyarországon* pesti bemutatójáról (1819. május 5.) is kellett tudnia, hiszen 1819-ben több színdarabtörredéket is írt, s az egyik éppen: *Nézőjáték (Tatárjárás után történt eset)*. Az egyik dráma kéziratán (OSzK Oct. Hung./943) rajta is van az 1819-es dátum. A drámát HALÁSZ GÁBOR mint „Címtelen jambusos drámá”-t közölte az ItK 1937. évi folyamában, a Szépirodalmi Kiadó 1955-ös jubileumi kiadása pedig [*Rónay és Lóva*] címen.

Az Aut. Tör.-ben Vörösmarty maga írja, hogy „Kisfaludy Károly darabjainak előadása megkedveltették velem a színjátékokat”. A közhangulat a magyar nemzeti nyelvért folytatott küzdelem nagy sikereiként könyvelte el a székesfehérvári színészek Pest-Budát megmozgató előadásait. E hangulat jellemzésére csak néhány részletet idézünk Kulcsár lapjából. Körner *Zrinyijének* Szemere Pál fordításában előadott változata sikeréről így ír a H. és K. Tud.: „Némuljanak el az irigyek, piruljanak meg a hideg Hazafiak; örvendjenek a buzgó Magyarok: mert Nemzetünk nem tsak Polgári Alkot-

mánnyan, hanem Nyelvében is méltán ditsekedhetik." (1819. máj. 19.) A színészek játéka olyan jó s a közönség olyan nagyszámú, hogy az a közóhaj, hogy a magyar társulat a némettel felváltva minden másnap játsszék a főváros egyetlen színházépületében. (H. és K. Tud. 1819. jún. 16.)

A székesfehérvári színészek nagy pesti sikerei, és Kisfaludy Károly drámairó fellépése magyarázzák, hogy miért fordul a fiatal Vörösmarty 1819-ben éppen a dráma felé. A ránkmaradt művek ugyancsak töredékek, de tanújelei a felébredt érdeklődésnek.

Valószínűleg ennek az első drámairói kísérletezésnek a terméke a *Seneca*-fordítástöredék is. (A székesfehérváriak 1819-ben *Octavia* c. római tárgyú darabot is játszottak.)

A *Rege a' Hajdaniságból* egyben annak a hazafias, múltbanező érdeklődésnek a szülötte, amellyel talán éppen Kisfaludy darabjának hatása alatt emlékezett a közvélemény a tatárjárásra. Ilyen hivatkozással a 196. sz. *Tisztül ködéből* c. vers áthúzott változatában is találkozunk.

Mindezek alapján a *Rege a' Hajdaniságból* c. vers valószínű keletkezési dátuma: 1819.

A kézirat valószínűleg tisztázat. Feltűnően kevés benne a javítás. Helyesírás: *ny* összevonása.

Javítások a kéziratban

A cím halványabb tintával befestve.

2. Dült (<*Bús*>-ból jav.) 21. „éjnek” a kéziratban; *ejnek* (nyilvánvalóan íráshiba) 25. *tantorogva* (nyilvánvalóan íráshiba) 24. „*Gyilkkal*” a margóra írva, a sorban az áth. változat: (<*Vérrel*>) 26. *szirtes* (<*tető*>)

195. [EGYKORON EGY' KAPITÁNY...]

Kézirat

MTA LK II. 69/v.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. Töredékek. 130. 1.

Kiadásunk alapja a kézirat.

Ez az epigramma a *Rege a' Hajdaniságból* c. vers kéziratán, annak alsó felén található. Nyilvánvalóan első fogalmazvány, erre mutat a javítások nagy száma.

Helyesírás: *ny*, *sz* összevonások.

Javítások, változatok a kéziratban

A közölt szöveg felett a következő többszörösen áthúzott változat olvasható:

<A' hadi Tiszt így szól hányd>
 <Útra sietvén egy Kapitány így szól az Inasnak>
 <Vest {Hányd} a' tűzbe hamar. Ormai e' levelet>
 <Ez könyörületesen néz rá, 's majd könnyeket hullat>
 <Engedd, oh az>
 <Hogy el küldjem>
 4. emeszsze (íráshiba)

196. [TISZTÚL, KÖDÉBŐL...]

Kézirat

MTA CBJ II. 87/v ES 58/v.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 110. sz. 101. l.

Kiadásunk alapja a kézirat.

Vörösmarty megszámozta a versszakokat. Feltűnő, hogy a sorkezdet már részben kisbetűs.

Helyesírás: *ny, sz* összevonva, *ts, tz*; kiderült (egy t-vel).

A vers a 194. sz. *Rege a' Hajdaniságból* c. darabbal együtt valószínűleg a Kisfaludy Károly keltette múltbanéző nemzeti lelkesedés visszhangja. Kisfaludy hatására emlékeztet a 9. sor eredeti alakja is: „A vad tatárok”, melyet feltehetőleg azért változtatott „pogányok”-ra, mert ez így általánosabb s a törökökre is vonatkozik.

A 21. sorban található kifejezés Berzsenyi-hatásra (*A magyarokhoz*) mutat (MOSONYI: Id. m. megállapítása Rempert kéziratos disszertációjára hivatkozva). A kifejezés hasonlít, de értelme más, nem tragikus jelentésű.

Javítások, változatok a kéziratban

1. A kéziratban — bizonyára elírás következtében — Tisztúl ködeből 3. siet <ködös> 9. A vad <Tatár> 15. erősen <'s> 16. 's merőn <nemes> 20. A sor előtt áth. <'s> köszöntő (köszöntik-ből jav.)

197. [FIAD, BARÁTOM, A' HADI ÉLETTET...]

Kézirat

MTA CBJ II. 88/v 89/rv ES 59/v 60/rv.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 112–113. sz. 102–103. l.

Kiadásunk alapja a kézirat.

A két költemény — mint azt már Brisits megállapította — műfordítás: az első Horatius Carm. III. 2. első hét szakaszának, a második ugyanennek teljes fordítása.

Az elsőt Vörösmarty a gimnazista korában készített Ovidius-fordítása (50. sz.) mellé írta. A kéziratos füzet 59. versoján vonallal választotta el a két verset.

A második darab a 60. lap mindkét oldalán található s vele be is fejeződik az ES.

A két fordítást megkülönböztetésül római számmal (I. II.) jelöltük meg. A kéziratban ez a számozás nem szerepel.

Helyesírás: összevont *ny, sz, ts*.

Javítások, változatok a kéziratban

(I.) 1. Az első sor előtt több áth. sor:

⟨*Tanítsd sanyargni gyermekedet*⟩

⟨*Serdültl fiadnak a' kato*⟩

Át nem húzott változat:

Fiad Barátom a' hadi életet

'S ott a' sanyargást szokja meg, a' dühös

3. Iovon ⟨*merészen ülve hajtsón*⟩ 5. A sor előtt áth.: ⟨*Éltél*⟩ 7. a' (⟨*vad*⟩-ból jav.) 8. Hölgye, ⟨*imígy deli szép szűzecske*⟩

9. A sor előtt áth.:

⟨*Oh vajha! Févjem arra ne bollana*⟩

⟨*Ki nem tanúlt*⟩

⟨*Ehhez nem értő*⟩

10. A sor után áth. sorok, félsorok:

⟨*A' kit negédes büszkeséggel*⟩

⟨*dült sorokon*⟩

⟨*Kit dülva véres*⟩

14. „Sintúgy” után olvashatatlan áth. szó. 16. Nem könyörül ⟨*keze dülva tépi*⟩ 18. homalytalan (íráshiba) 19. K-ban kényiert (íráshiba) 24. „fentlebegő” után áth. szavak: ⟨*nyugal, negéddel, nyugalma*⟩ 26. A köv. két sor áth.: ⟨*Vélem ne jőjön egy fődélnek*⟩ ⟨*Vélem ne jőjön*⟩ 27. A sor előtt áth.: ⟨*Az*⟩ 28. A sor előtt olvashatatlanul áth. szó.

(II.) 2. szokjameg ⟨*elvadult*⟩ 19. kényiert (íráshiba) 24. Megveti ⟨*fentlebegő világa*⟩ 27. A füzet legutolsó lapjának versoján innentől a vers. Az oldal tetején a következő sor áthúzás nélkül:

Hectornak testét vonta igája után

(Utána vízszintes elválasztó vonal.)

A 27–30. sor át nem húzott, de odairt változata:

„*Fusson, velem nem fog ladikban*

**Lengeni a' vizek árja sz nén*

Sem lakni, gyakran Jupiter a' roszat

Jóval keverie”

*A sor előtt áth.: ⟨*Szálni együtt*⟩

27. Fusson, ne ⟨*jőjön*⟩ A köv. sor áth.:

⟨*s kétes hajókban, habokat így ott evezni lebegni.*⟩

29. „Mert’ *Am*-nak is olvasható a végleges változatban.
Zeüsz <öszve igaz roszat> 30. gonoszszal, <jókat ritka eset> 31.
A sor előtt áth.: Gono 32. maradél, <soha>

*

E verssel fejeződik be az ES. A vers alatt tollpróbaszerű szavak:
Borongó Borongó Kormany Kormány. Rovásírás-ábécé.

198. [CSATTOG AZ ÖLDÖKLŐ VIADALBAN ...]

Kézirat

MTA LK II. 67/r.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. Töredékek. 130. 1.

Kiadásunk alapja a kézirat.

Egy 12,5×20 cm-es különálló lapon található. Vízjel: bordázott.
Pecset: Nagyv. prem. főgymn. A versen a következő (199. sz.) töredék áthúzza; rajzok, áthúzások, tollpróbák, a Vörösmarty-név kétszer is leírva. Az írásmód, a helyesírás az 1819-ben keletkezett darabokhoz sorolja. A harcos történelmi téma különben is jellemző Vörösmarty 1819-es évére (l. drámatöredékei, és 194, 196. sz. versek), talán Kisfaludy Károly drámáinak hatására.

A vers alatt kis köz után e két szó: *Nemde, Barátom.*

A szöveg fölött, attól vízszintes vonallal elválasztva néhány betű, szavak: *N. Sándor Ki az, kitől.* Ezek talán összefüggnek a verso fölsején olvasható áthúzott mondattal: <Nézd azt, kitől remegnek>. A kezdő szavakból ítélve arra gondolhatunk, hogy Vörösmarty talán Nagy Sándorról akart írni vagy fordítani verset.

Javítások, változatok a kéziratban

4. E sor a margón, + jellel jelölve, hogy hova tartozik. A versben az első változat áthúzott sora:
<’s a’ nyugvó magyarok (Hazafik) seregét serkentve kiáltja;>
6. A sor után következő sor áth.: <Győzni vagy halni tudó bátorság>
10. A népet mikoron <nézem> jav. 11. mint <ütközik öszve> 12.
A köv. sorok ill. félsorok áth.:
<mint a’ villámmal rakodott felhő, mikor a’ nagy>
<Sziklákhöz járul>
<Bérczekhez járul>
13. melly ha <hegyekhez sziklák> 15. készséggel <csor> 16. A sor előtt áth.: <A’ Haza>

199. IFJÚI ÁBRÁNDOZÁS

Kézirat

MTA LK II. 67/v. Cím: Ifjúi ábrándozás.

Megjelenés

Először e kiadásban közölve a kézirat alapján.

A töredék a lap felső részén foglal helyet, erősen áthúzva. A cím s az első sor között első próbának látszó sortöredék: <Melly lelkesülés> Ugyanott jobbra nagy írott betűkkel: Haldoklik. Valószínűleg toll-próba, semmi összefüggésben sem látszik lenni a töredékben foglaltakkal.

200. [VILÁG FEGYVERREL, ...]

Kézirat

BRISITS: Kiadatlan. Töredékek. 130. 1.

Megjelenés

Brisits a MTA-n őrzött kéziratból közölte. A kézirat talán a be-kötés alkalmával elkallódott: nem sikerült megtalálni. Jelen közlésünk alapja Brisits kiadása.

201. A' KORCSOKHOZ

Kézirat

OSzK Oct. Hung./639. 1/r (Cím nélkül. — Fent: 1819.)

Megjelenés

MM 1845—48. I. k. 4. 1. — MM 1847. 1. h. — MM 1863.—64. XII. k. 366—367. 1. (540.) — ÖM 1884—85. VIII. k. 54. 1.

CSER LÁSZLÓ Horatius 7. epodosának hatását állapítja meg e költeményre (Vörösmarty és Horatius. ItK 50. 1940. 142. 1.). A két vers kezdete valóban nagyon hasonló, az egész gondolatmenete azonban gyökeresen más: Vörösmarty az elnemzetietlenedést ostorozza, Horatius a pártviszályt. A versforma egyébként azonos.

Kisbetűvel kezdődő verssorok a kéziratban: 2. 3. 4. 6. 7. 8. 10. 11. 12. 14. 17. 18. 20. 21. 22.

Szövegváltozatok

1. K átkozott, 2. K kíszt ezekre? büntetetlen 3. K vissza élés
5. K Hazát (k. n.) 7. K íme'- 11. K (Hős!)ímé' o nagy dicső talál
MM 1847. íme 12. K megvetőt A sor után áth.: <szomorú> 13.
K öre (olvashatatlan szóból jav.) 14. K csapást? 15. Ko Hazánk!
17. K dúlva 19. K meghasonlanod Magyar 20. K utóbb

202. KLIVÉNYIHEZ

Kézirat

OSzK Oct. Hung./639. 1/rv AV 2. sz. K. *Baratomhoz* (k. n. alá-
húзва.) címmel.

Megjelenés

MM 1845—48. I. k. 5. l. — MM 1847. 2. h. — MM 1863—64. XII
k. 367—368. l. (540.) — ÖM 1884—85. VIII. k. 55. l. (386—387.)

A költeményt a kézirat, éppúgy mint a MM 1845—48. 1879-re
datálja. A keletkezés valószínű helye: Pest.

A kéziratban kevés a javítás, valószínűleg utólagosan másolta be
az AV-füzetbe. A kéziratban a verssorok kisbetűvel kezdődnek.

A költemény búcsúvers, s a 4. sor tanúsága szerint télen kelet-
kezett. Klivényi távozásáról nem sikerült semmit sem kideríteni.
Az egyetemi anyakönyvek szerint Klivényi 1817 őszétől 1820 szeptem-
beréig a pesti egyetemen a filozófiai tanfolyam eminens diákja volt.
(Classificatio Generalis Philosophiae Auditorium in Regia Scientiarum
Universitate Hungarica Pesthiensi 1817—18, — 1819/20.) A versben
említett 1819-es elválás tehát átmeneti jellegű lehetett.

Klivényiről l. még a 140. és a 229. sz. vershez írt jegyzeteket.

Kisbetűvel kezdődő verssorok a kéziratban: 3. 4. 6. 7. 8. 10.
11. 12. 14. 15. 16. 18. 19. 20.

Szövegváltozatok

1. K Nyomodban 2. K Muzsák — MM 1847. híven 3. K indulsz,
Barátom? 5. K legyen 7. K homalyos élet' utján 8. K közt 9. K mint
<dagadó> 12. K égtüze dúl ropogva 13. K Menj!-egykor édenébe:
19. K kinzó vad <boszúra> MM 1847. Kinzó

203. [BOLDOGOK A' GYENGÉK...]

Kézirat

OSzK Oct. Hung. /943. 1/r

Megjelenés

ÖV 1955. I. k. 566. 1.

A hexameter a jelzett kéziratkötegekben az első füzet borítólapján olvasható a következőképpen: Vörösmarty Mihál 1819. Lejjebb nagyobb betűkkel címszerűen: <A' Magyar boszúnak Istene!> — áthúzva, fölötte ugyancsak áthúzva a szóbanforgó verssor. A kézirat füzet Vörösmarty egyik korai drámatörredékét tartalmazza, melyet HALÁSZ GÁBOR adott ki először az ItK 1937. évi folyamában mint „Címtelen jambusos drámát”, később pedig a Szépirodalmi Könyvkiadó 1955. évi jubileumi kiadásában jelent meg [*Rónay és Lóra*] címen.

204. T. CZINKE URNAK

Kézirat

OSzK Oct. Hung./943. FK 158/rv. Cím: T. Czinke Urnak.

Megjelenés

KOZOCSA SÁNDOR: Kiadatlan Vörösmarty-vers. Tükör. 1939. 280. I. (facsimilével).

Kiadásunk alapja a kézirat.

Vörösmartynak Czinkéről alkotott véleményéről l. a 96. sz. vers (*Epigrammák 's némelly rövid Alagyák*) jegyzetét.

A vers kéziratát tartalmazó papírlap összetartozik három másik lappal. A négy füzetlapon (156/rv — 159/rv) a következő kéziratok találhatóak: 156/rv: az *Y-háború* c. vígjáték egy részlete, 157/v az *Y-háború*hoz csatolt epigramma kézírata (Előszó). A 158/r és a 158/v felső része a *T. Czinke Úrnak* c. vers. 158/v alsó része *A régi üdők emlékezete* c. vers, ennek a kézírata foglalja el a 159/r nagyobb részét is. A 159/r lap alján és a verson az *Y és J* epigramma javításokkal és áthúzásokkal erősen teletűzdelt kézírata. A 159/v alján a vígjáték folytatása.

A *T. Czinke Úr*hoz és *A régi üdők emlékezete* c. versek kézírata tisztázást jellegű, az írás kalligrafikus, javítás alig van. Nemcsak az *ny*, de a *gy* is összevont betű. Ez a helyesírás az 1818–1820-as évekre vall. Viszont a kisbetűs verssorkezdés 1820-ra és az azt követő időkre utal. A vers tartalmából is az következik, hogy írásakor Vörösmarty még Czinke befolyása alatt volt. Még pesti egyetemi éve alatt írhatta, hihetőleg 1820-ban, de még november előtt, mielőtt Perczeléssel Bonyhádra utazott volna.

Az *Y és J* vígjáték és epigramma kéziratán már hiányoznak az 1818–1820-as évekre jellemző betűösszevonások, a kézírás is érettebb. Az Aut. Tör. szerint az *Y háború* c. vígjátékot Vörösmarty 1821-ben

írta. A verskéziratok papírjának üresen maradt részeit később valószínűleg felhasználta Vörösmarty, így került rájuk a vígjáték egy része és az annak előszavául szolgáló epigramma. Másrészt viszont ez is arra utal, hogy a verset helytelen lenne 1820 előttre datálni.

Hogy a tanár magasztalása milyen általános volt az akkori diákköltők között, arra jellemző, hogy Klivényi öt ízben írt verset pécsi professzora tiszteletére (l. 140. sz. vers jegyz.).

Szövegváltozatok a kéziratban

14. minden <az ég> 34. az <osz>

205. A RÉGI ÜDÖK EMLÉKEZETE

Kézirat

OSzK Oct.Hung./943. 158/v 159/r. Cím: A régi üdök emlékezete.

Megjelenés

HALÁSZ GÁBOR: Ismeretlen Vörösmarty-művek. Nyugat. 1937. I. 169–172.

Kiadásunk alapja a kézirat.

A vers kézírata az előzőét követi, ahhoz közvetlenül kapcsolódik. Írásmódja, helyesírása az előbbivel teljesen megegyezik. (*Gy és ny* betű összevonása következetes, pl. 34. sor: Magyar, 10. sor: fegyverét 20. sor: nyomja stb.)

Az előző vershez hasonlóan ez is 1820-ra tehető.

A vers alatt a költő aláírása: Vörösmarty Mihál (a személynév nehezen olvasható).

CSER LÁSZLÓ (Vörösmarty és Horatius. ItK 1940. 142. l.) *A korcsokhoz* c. verset Horatius 7. epodosával hozza kapcsolatba, bár annak gondolatmenete eltér a Horatiusétól. *A régi üdök emlékezete* c. versnek a mondanivalója lényegesen közelebb van a 7. epodoséhoz, mind a kettő a testvérharc megbélyegzése.

Mindkét Vörösmarty-költemény versalakja egyébként teljesen megegyezik a 7. epodoséval.

A tatárpusztítás emlegetése (15. sor) igen gyakran szerepel az 1819–20-as versekben. (L. *Rege a' Hajdaniságból*. 194. sz.) Ezekben az években írta meg első ránkmaradt drámatörredékét is (*Nézőjáték, Tatarjárás után történt eset*).

A tatárjárásnak ez a gyakori szerepeltetése valószínűleg összefügg Kisfaludy Károly darabjának sikerével (*A tatárok Magyarországon*). L. a *Rege a' Hajdaniságból* c. vershez fűzött jegyzetet.

Javítások a kéziratban

2. fiad (fijadból jav.) 9. A kéziratban ez áll: orúiten. Nyilvánvalóan íráshiba. 14. el fajulna (el *fajulhat*-ból jav.) 25. fölséggel <mi> (jav. erre: a') 33. ,morgott után olvashatatlan áth. szó: <élleben, éltében?>

206. HUCSKÓ

Kézirat

MTA LK II. 64/r. Cím: Hucskó. (Aláhúzva.)

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 123. sz. 112. l.

Kiadásunk alapja a kézirat.

A vers egy 12×19 cm nagyságú füzetlapra van írva. A lap alsó bal sarka le van szakítva. Vízjel: bordázott. Pecsét: Nagyv. prem. főgymn. A hátapon gyermekes kalligrafikus írással ez áll: *Mauritii Perczell Exercitium* (Perczel Mór Gyakorlata), lejjebb, új sorban: *Tu adfuii Te jelen voltál(?)*.

A verset tehát Vörösmarty Perczel Mór egy be nem fejezett iskolai gyakorlatának hátlapjára írta.

A verson Perczel Mór írásgyakorlata után egy Vörösmarty kézírásával készült latin fogalmazvány olvasható:

„<Admitti non potest> <Prosam> In Poësi Prosa adesse non potest. Probo. Poesis enim est, in qua praecipua habetur ratio omnium facultatum humanarum. Prosa autem est, in qua praecipua habetur raō (ratio) solius intelligentiae; tam si admittatur, in <admitti> Poësi adesse Prosam, admitti quoque debet in ea, dum praecipua ratio habetur omnium facultatum humanarum, simul praecipuam raōnem (rationem) haberi solius intelligentiae: atque hoc admitti non potest; <involvit enim contradictionem omnis enim et solus contraria sunt et neque admitti potest, quod in Poësi adsit Prosa>. cum ois (omnis) et solus contraria sint, quae in uno, eodemque objecto adesse nequeant; eo neque admitti potest qd(quod) in Poësi em (etiam?) Prosa adsit.”

Magyarul: <Nem lehet elfogadni> <Próza> A költészetben nem lehet próza. Bizonyítom. A költészet ugyanis az, amelyben különös szerepe jut minden emberi képességnek; a próza pedig az, amelyben egyedül az értelemnek van különös szerepe; amennyiben megengedem, hogy a költészetben próza is legyen, meg kell engedni azt is, hogy miközben különös szerep jut minden emberi képességnek, ugyanakkor különös szerepe jusson egyedül az értelemnek. Ez pedig nem engedhető meg. (Ugyanis ellentmondást tartalmaz. Ugyanis a „minden” és az „egyedüli” ellentétes fogalmak, és nem engedhető meg, hogy a költészetben

próza legyen.) Mivel a „minden” és az „egyedüli” ellentétes fogalmak, amelyek egy és ugyanazon tárgyban nem lehetnek, így nem lehetséges, hogy a költészetben próza is legyen.

A latin szöveg folytatódik a recton, oldalirással, erősen megcsontkítva a kitépelt alsó bal sarok hiánya miatt.

A következő csonka sorokat olvashatjuk a recto baloldalán, mintegy a vers margóján:

- ... Omnium facultatum humanar(um), ibi non
(minden emberi képességnek, ott nem ...)
- ... solius intelligentiae, quod in prosa fieri necesse
(... csak egyedül az értelemnek, mert a prózában szükséges..)
- ... sa et (?) n(non) p̄s (potest) quem admodum <admitti> n̄(non)
potest ibi
nem lehetséges, miként nem lehet ott ...)
- .. solus enim et omnis ita contraria sunt, sicut ...
(... az „egyedüli” és a „minden” ugyanis annyira ellentéte-
sek, mint ...)

Ez a latin fogalmazvány is iskolai jellegűnek látszik, és Vörösmarty esztétikai tanulmányaival lehet kapcsolatban. Nos, az esztétika az egyetem filozófiai tanfolyamán a harmadik évben szerepelt, tehát Vörösmarty esetében 1819/20-ban, ugyanabban az évben, amikor Perczel Mór megkezdte gimnáziumi tanulmányait, mint első grammata.

A Hucskóhoz intézett vers úgy van írva, hogy Vörösmarty hozzáigazította a sorok elhelyezését a latin fogalmazványhoz, illetve a lapalji szakadáshoz. A vers tehát későbbi, mint a fogalmazvány.

A helyesírás igen fejlett, egyben-másban már az AV-kéziratban foglalt versekével egyidősnek látszik. Kezdenek már eltűnni a kétjegyű mássalhangzók rövidítései, a sorok általában kisbetűvel kezdődnek. Másrészt — ellentétben az AV-füzetben megállapítható gyakorlattal — még nem tesz hiányjelet a -nak, -nek birtokosrag elhagyása esetén. Ez még nem a börsönyi versek helyesírása.

Különben is a vers közvetlen hangja arra vall, hogy akkor írta, mikor még együtt volt barátjával, Hucskó Simonnal Pesten.

Mindezek alapján a verset 1820 első felére datálhatjuk. Keletkezési helye: Pest.

Hucskó Simon zempléni megyei fiú volt. Jó tanulónak indult a pesti egyetemen, lassan az eminensek sorába emelkedett. (Classificatio Philosophiae, Geometriae Practicae et Matheseos Sublimioris Auditorum in Reg. Scientiar. Universitate Pestiensis. Anno Scholast. 1817—18, 1818—19, 1819—1820. Orsz. Levéltár.)

Vörösmarty Börsönyből is írt neki levelet és verset, melyben tréfásan Rabulának, jogcsavaró prókátornak nevezi barátját. Ezek szerint Hucskó Simon a bölcséleti tanfolyam elvégzése után jogász lett (l. 219. sz. vers Rabulához). A *Zalán futása* előfizetőinek listáján viszont szerepel egy „Hucskó Simon, áldozó pap”.

Javítások a kéziratban

5. pirulsz <oh> 7. A sor után áth. sor: <melly (és egy olvashatatlan szó)> 13. szólt, 's <elmeredt> 15. mint <új... zöld pa'ton> 18. A sor végén áth. felkiáltójel 19. 'mit nyersz' esetleg így is olvasható: mit nyert a' 21. ő (ötet-ből jav.)

207. SONETT

Kézirat

OSzK Oct. Hung./639. 1/v 2/r. AV 3. sz. Cím: Sonett. (Aláhúzva.)

Megjelenés

MM 1845—48. I. k. 6. l. — MM 1847. 2. h. — MM 1863—64. XII. k. 368—369. l. — ÖM 1884—85. VIII. k. 56. l.

A kézirat és a gyűjteményes kiadások egyaránt 1820-ra kelteznek. A kéziratban az egész verset áthúzva találjuk.

A kéziratban csak kisebb betűjavítások, ez arra utal, hogy később másolta be az AV-füzetbe.

Ez a második szonett, amely Vörösmartytól ránk maradt. Az elsőt még 1818-ban írta. (L. a 148. sz. *Szonnet egy Barátomhoz* c. vers jegyz.)

A költeményt németre is lefordították: *Sonett. Gedichte von Michael Vörösmarty*. Aus dem Ungarischen in eigenen und fremden metrischen Übersetzungen herausgegeben durch K. M. Kertbeny. Pest, Robert Lampel. Leipzig. E. G. Schultze. 1857. 1. l.

A kéziratban kisbetűvel kezdődő sorok: 2. 3. 4. 6. 7. 8. 11. 13. 14.

Szövegváltozatok

I. K reményi <...> jövő üdönnek, 5. K Elők 8. K a' remény nem szűl valót 9. K üdönk 10. K Nézd, K multak 14. MM 1847. lehel,

208. KÚTÍRÁS

Kézirat

OSzK Oct. Hung./639. 2/r AV 4. sz. Cím: Kútírás. (Aláhúzva.)

Megjelenés

MM 1845—48. I. k. 7. l. — MM 1847. 3. h. — MM 1863—64. XII. k. 369—370. l. — ÖM 1884—85. VIII. k. 56—57. l.

A verset a kézirat és a MM 1845–48. kiadás egyaránt 1820-ra keltezi. Vörösmartynak ez az első ránkmaradt rimes trocheusokban megírt verse. Előtte csak két verset találunk, amelynek formája rimes-időmértekes: a két szonettet (148., 207. sz.). 1820-tól kezdve azután igen gyakorivá válnak az ilyen mértékre költött versek. (L. a 213. sz. vershez fűzött jegyzetet.)

A kéziratban a verssorok élén nincs nagybetű, a verset Vörösmarty egyfolytában írta le, a stórfák niucsenek elkülönítve.

Kisbetűvel kezdődő verssorok a kéziratban: 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 10. 11. 12. 14. 15. 16.

Szövegváltozatok

1. rejtett, 2. K Űr' 5, K majd' a kéziratban jav. szó, utána átl. vessző 6. K *ülki*, 's *dulva* 9. K Nézd, (Nézd-ből jav.) 13. K hirdet, O nagy Isten,

209. EGY VÁRAS, ÉS PÁSZTORLEÁNY

Kézirat

MTA LK II. 97/r és 71/r. Cím: Egy Váras, és Pásztorleány (k. n. aláhúzva.)

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 118. sz. 105. 1.

Kiadásunk alapja a kézirat.

A vers két kéziratot lapon maradt fenn. Mindkét lapot bekötötték a MTA-n az LK II. kéziratkötetbe, de különböző helyekre. A vers 1–26. sorát a kéziratkötet 97. sz. lapjának rectóján olvashatjuk (továbbiakban K/I.), a többi 27–43. sor ugyanabban a kötetben található, de a 71. sz. lap rectóján (továbbiakban K/II.).

K/I. 12×19 cm nagyságú, vonalazott papírlap. Versoján a *Pórdal* c. vers (210. sz.) Perczel Mór I. grammatikai osztálybeli latin iskolai gyakorlatával együtt. (L. még a 210. sz. vers jegyzetét.)

K/II. Ugyanolyan nagyságú füzetlap, teljesen végigírva. Versoján Perczel Miklós I. grammatikai osztályú füzetlapja (Nicolaus Perczell. I. *Anni Grammat. Exercitium.*), Perczel Miklós azonban nem írt iskolai feladatot erre a lapra, csak a nevét. Az így üresen maradt lapon Vörösmarty írásával gyakorlatok olvashatók az *ny*, *gy*, *ly*, *ty*, *sz*, *zs* kétjegyű betűk összevont írására. Olyan összevonások, melyekkel a versben is találkozunk (*ny*, *gy*), mind a K/I., mind a K/II.-kéziratban, és olyanok is, melyek Vörösmarty verskézírataiban nem szerepelnek. Ezen kívül e nevek vannak írva a lapra: Vöröczell Miska, Vörösmarty, Vörösmarty, Vorosmarty, Vörös.

A két kézirat vízjele azonos: bordázott. A pecsét mindkettőn: Nagyv. prem. főgymn., tehát Zádor gyűjteményéből valók.

Az a körülmény, hogy a verset a Perczel-fiúk iskolai dolgozatlapjára írta Vörösmarty, lehetővé teszi a vers datálását. Perczel Mór 1819/20-ban volt első grammatista, Miklós 1820/21-ben. (Juventus Gymnasti Pesthiensis apud scholas pias e studiis primi [secundi] semestris in classes relata Anno 1820, 1821. OSzK. Ért. 293.)

Ezt az ellentmondást úgy érthetjük meg, ha feltesszük, hogy Vörösmarty ezt a verset Perczel Mórnak egy előző tanévről maradt, elrontott dolgozatlapjára írta, folytatását pedig Perczel Miklós kitöltötte, de fel nem használt dolgozatlapjára, amikor ez utóbbi volt első grammatista. Ezek szerint a legvalószínűbb az, hogy a vers az 1820/21-es tanév legelején, valószínűleg 1820 novemberében keletkezett. A kétjegyű mássalhangzók következetes összevonása későbbi időpont feltételezését nem tenné valószínűvé.

Javítások, változatok a kéziratban

A sor felett a beszélő megjelölése: Varasi.

1. A sor elején áth.: <Mért deli lánya> távozol (távol-ból jav.) annyira <nyájad> (áth.) 3. az erdőknék <fene> mellynek (mellytőlből jav.) 4. futó' után olvashatatlanul áth. rövid szó 8. K-ban bármok (nyilvánvalóan íráshiba) 9. sor után a beszélő megjelölése Pásztorleány (k. n.) 11. A sor előtt áth.: <Fris túró> 14. A sor előbb ez volt: <'s gyenge túró't szőlőt és mogyorót, 's e kis nyáj adta túrókat.> E sorváltozatot áthúzta és föléje írta a végleges megoldást. 18. A sor után áth.: <'s én sem kímélem magamat> 19. A 'rakok' szó fölött áth.: <tőled.> 20. tévedydél (tévedtél-ből jav.) 21. A sor eleje fölött a beszélő megjelölése: Várasi., majd áth.: <Ó gyönyörű> A kéziratban: gyönyörű (nyilván tollhiba.) 25. meghaltanak (meghaltak-ból jav.) halni ha <nem lesz> 26. tiltva <szülő földem kebelébe> 27. Innentől a vers kézírata az LK II. 71. lapjának rectóján.

A lap tetején áth. sorok:

<Mellytől, haj nyomorult csábtás>
<Mellytől csábtító>
<Mellytől>

A 27. sor után áth. sorok:

<a' váras nagy fénye felé, hol zajba merülnek>
<A két (?) az alkonyodó nap>

28. A sor előbbi alakja ez volt: <'s a' váras' <kietlen> zaja <közt>, e változatot javította át, részben áthúzásokkal a mostani szövegre

29. falak <akadályain által> 30. A sor végén áth. vessző. 31. A sor elején áth.: <Dél tájban ont csak mint> láthatni <öröm gyönyörrel> 32. szórja <csak> 34. A sor fölött áth.: <A' suhogó lombok> A sorban: csörgése, <dalok>

35. A sor után áth. sorok:

<Ott háborgó zaj reggeltől kezdve nap estig>
<Kedvellen rezgésekkel szegi meg szép csenedet, o reg !>

36. K-ban háborgó (íráshiba).

39. vissza hozott, <itt> 40. O de <könyörül> 41. A kéziratban így van: Völgyeken, és hegyeken (nyilvánvalóan íráshiba) 43. Az utolsó szó *be*-nek is olvasható. A közölt forma a valószínűbb. A sor után elkent szókezdet: <lako (?)>

210. PÓRDAL

Kézirat

MTA LK II. 97/v. Cím: Pórdal (Aláhúzva.)

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 114. sz. 104. l. (Brisitsnek ez a kiadása közli a vers kéziratának facsimiléjét is.)

Kiadásunk alapja a kézirat.

A kézirat 12×19 cm-es vonalazott papír, iskolai gyakorlatlap. Ez olvasható rajta: Maurítii Perczell I Anni Gramm. Exercitium. (Perczel Mór első grammatikai osztályos. Gyakorlat.) Utána latin névragozási példák: „Hanc meliorem carnem Has maiores civitates. Haec minora scamna. Hanc minora” (Ezt a jobb hust, Ezeket a nagyobb államokat, Ezeket a kisebb padokat, Ezt a kisebb...). A lap széléin tollpróba-szerű szófeljegyzések: „Admodum Domusque Dominusque DDD Dominaeque, aufgefúhrt, aufge, aufges, ambob, aufgefúrt.” Egy megjegyzés, mely a leckére vonatkozik: „*occ. 4 hiba* 1 lecke elhazudva”, — a fiatal nevelő bírálata.

A lap másik oldalán az *Egy Váras, és Pásztorleány* c. vers olvasható.

A lap szabadon maradó felén találjuk a *Pórdal* kéziratát. Előbb a versmérték következik:

— u — ū u — ū

u — — u ū

— u — u — u ū

— u — u ū

— u — — u — ū

— u — — u — u

u — u — ū

Ezután következnek a cím és maga a vers. A vers valóban megfelel az előrebocsátott metrumnak.

HORVÁTH JÁNOS kételyeit fejezi ki a vers eredetiségét illetőleg (Magyar irodalmi népiesség Faluditól Petőfiig. 197 l.) a versmérték

alapján: „Vörösmarty 1828-ig mintha hírére sem hallotta volna a magyar versalaknak. Találni ugyan egy »Pórdal«-t pesti diákoskodása idején (1816–1820) összeírt versei közt, de az annyira kivételes jelenség, hogy talán nem is saját szerzeménye.”

A *Pórdal* valóban nem magyaros versformában írt költemény, hanem időmértékes. A kéziratban jelzett metrum szerint készült. Így akkor is eredeti lehet, ha Vörösmarty 1828 előtt nem ismerte a magyar népdal igazi formáját, a hangsúlyos verselést. Hogy a *Pórdal* mennyire nem igazán népies, ezt még a szövegben található javítások is mutatják: először „Lillá”-t akart írni, s később javította ki „Kató”-ra.

Perczel Mór 1820-ban járt a pesti piaristák gimnáziumába az I. grammatikai osztályba. Az első félévben 16., a másodikban 15. az eminensek sorában. (Iuventus Gymnasii Pesthiensis apud scholas pias e studiis primi (secundi) semestris in classes relata. Anno 1820.)

A vers is akkor keletkezhetett. Tehát 1820-ból való.

Javítások a kéziratban

1. A sor előtt áth.: <Lilla> 4. Brisits ‚nyelvűnek’ olvassa, a kézirat beható vizsgálata inkább a ‚nyelvinek’ alakot teszi valószínűbbé.
5. A sor előtt áth.: <Sok> A sor után: <a’ ki elhísz>

211. AZ ELMENŐHÖZ

Kézirat

OSzK Oct. Hung./639. 2/v AV 5. sz. Cím: *Az elmenőhöz* (k. n. aláhúzva.)

Megjelenés

MM 1845–48. I. k. 8. l. — MM 1847. 3. h. — MM 1863–64. XII. k. 370. l. — ÖM 1884–85. VIII. k. 57–58. l.

A kéziratban javítás alig van, Vörösmarty valószínűleg utólag másolta bele az AV-füzetbe.

Hajas Béla szerint *Az elmenőhöz* és *A’ szerelmes* az első két költemény, amely az akkor éppen 13 éves Perczel Etelkához szól. E versek még derűsebb hangulatúak: *Az elmenőhöz* c. versben Vörösmarty „csak azért sóhajtoz, hogy ne felejtse el”. (HAJAS BÉLA: Vörösmarty és Perczel Etelka. ItK 1931. 309. l.) Más felfogás szerint e költemények még erősen helyzetdal-jellegűek, s korai lenne őket konkrét szerelmi élményhez kapcsolni.

Etelka neve az 1821-ben írt *Fergeteg dúl*... kezdetű (226. sz.) vers kéziratán bukkan fel először. Perczel Etelkáról és Vörösmarty

első szerelmének problémájáról 1. *A' völgyi lakos* c. vershez fűzött jegyzetet (225. sz.).

Kisbetűvel kezdődő verssorok a kéziratban: 2. 3. 4. 6. 7. 8. 10. 12. 14. 15. 16. 19. 20.

Szövegváltozatok

2. elakarsz 3. Ki vissza 6. K sütni; hüs 7. észak' 10. K kedvek' az MM 1845–1848.-ban és az MM 1847.-ben hiányjel nélkül található. A hiányjel használata indokolt, tehát a kézirat alapján feltüntet-tük. Hiánya a gyűjteményes kiadásokban nyilvánvalóan sajtóhiba. 11. K ekkor, 13. K napod, 15. K lelke'd 16. MM 1847. enyészik, 18. K ,Ah' után áth.: <Haj l>, de ez sem' után áthúzás nélkül: *vet von*

212. EGY KORÁN HALÓ VÉGSZAVA

Kézirat

K₁ OSzK Oct. Hung./943. FK 165/v. Cím: A' haldokló (k. n.)
K₂ OSzK Oct. Hung./639. 2/v 3/rv AV 6. sz. Cím: <Egy korán haló végszava.> Aláhúzva.

Megjelenés

A vers 1–18. sorát először GYULAI PÁL adta ki: MM 1863–64. XII. k. 371. l. (540.) – ÖM 1884–85. VIII. k. 58. l. (387.) A vers címe Gyulai kiadásában: *Oh most hallgass rám...*

A 19–26. sor először 1955-ben jelent meg: ÖV 1955. I. k. 690. l. Kiadásunk alapja a kézirat.

A K₁ csak három disztichont tartalmaz. Eredeti fogalmazványának látszik, már a javítások és változatok nagy száma miatt is. A kézirat-lapon Shakespeare III. Richárdjából egy jelenet fordítását találhatjuk. (Ezt Kozocsa Sándor közölte a Diarium 1938. évi folyamában, 256–257. l.) A fordítás alatt elválasztó vonal, majd alatta a vers K₁-kézirata e címmel bevezetve: *A' haldokló*.

A K₂-ben a vers címe többszörösen áthúzott, csak nagyítóval végzett vizsgálat derítette fel. A 19–26. sort is többszörösen áthúzta a költő. A 20. sor után a kéziratban három, áthúzásokkal teljesen olvashatatlaná tett disztichon található a kéziratban.

Az át nem húzott részben aránylag kevés a javítás. Valószínűleg utólag másolta bele Vörösmarty az AV-füzetbe.

SZERB ANTAL szerint e versben megnyilatkozik az „alkotó ember győrtő... félelme, hogy meghal... mielőtt a mű emléket állítana róla”. A vers Vörösmarty korai írói öntudatának megnyilatkozása. (Gondolatok a könyvtárban. 478–479. l.) Hasonló értelmezés: TÓTH D. 27. l.

Szövegváltozatok

1. K₁ A sor felett áth. sor: <Természet melly e' nagy mindenségben uralkodsz>
K₁ Hallgass, oh <még> csak most hallgass még rám figyelemmel,
2. K₁ Két át nem húzott változat:
Sok keserűk' ,s édek' lakhelye, földi világ;
Sok búk' és örömek' lakhelye, földi világ
K₂ Sok búk' bajok' (át nem húzott változatok)
3. K₁ A sor fölött áth.: <Nem kell tőled sem>
Vigágért (ebből jav.: <vig örömért>) utánad
4. K₁ A sor felett áth.: <Haj! számára ki halt kebleden>
(Haj! számára kihalt színeden a' vigaság!)
A sor után áth. sorok, sortöredékek:
<Nem kér bút rebegő ajkam, hogy>
<Nem kér bútrebegő ajkam>
<Végtelen üregeidet sír>
<Nem sürget reb>
<E' rebegő ajk sem sürget sírt mély üregidben>
<v. Nem sürget rebegő ajkam sírt>
K₂ vigaság (jav. alak, s betű és ág szótag közt 1—2 áth. betű.)
5. K₁ rebegő <ajk> temess el: 6. K₁ A sor előtt áth.: <me> önként is berekeszt sírom üdönnap előtt. Ezzel K₁ szövege befejeződik. 12. K₂ kellemidre mered. feszül. (Áthúzatlan változat.) 13. K₂ elmuljak-e (u felett áth. vessző) 17. K₂ szólni fogok, hogy <éjszaknak dél> 18. K₂ és bár <a' sziv> 24. K₂ hogy ebből jav.: nem)

213. [A' KI NEM TUD ...]

Kézirat

OSzK Oct. Hung./639. 3/v. AV 7. sz. Cím nincs.

Megjelenés

Először GYULAI PÁL kiadásában: MM 1863—64. XII. k. 371—372. l. (540.) — ÖM 1884—85. VIII. k. 58—59. l. (387.)
Kiadásunk alapja a kézirat.

A kis verszetről Gyulai találóan állapítja meg, hogy voltaképpen nem költemény, csak egy olyan versmérték kipróbálására készült, amelyen Vörösmarty addig még nem írt. A kéziraton ugyanis a vers előtt ezt olvassuk:

7. Új mérték. Áll két részből. Mindenik rész két versfogásból, melly 2 verset (verseket-ből jav.) foglal magában.

1 versfogás	— u — u — u — u	első vf.	— u — u — u — u
	— u — u — u		— u — u — u
2 versfogás hasonló		2 vf.	— u — u — u — u
			u u — — u u

Ezután következik maga a vers.

A vers az AV-füzetben az 1820-ra datáltak közt van.

A versezet trocheusokban van írva, az első szakaszban raggímmel, a másodikban rímtelenül. Viszont az előző és a következő versek már rímes trocheusi formában készültek.

A rímes trocheus, s általában a rímes időmértékes vers 1820-tól kezdve jelentkezik Vörösmarty költészetében és ennek a versnek, valamint a *Pórdal*nak (210. sz.) versmértékben való leírása arra mutat, hogy itt tudatos új tájékozódásról van szó. Sallay feljegyzéseiben olvassuk a következőket: „Ének gyűjteményem között találok néhány költőknek dalait, u. m. Ányos, — Csokonai, — Dayka, — D. Földy, — Horváth, Szabó László, — Verseghy, melyeket 1818—1820-ban írtam le azon könyvekből, melyeket Vörösmarty olvasásul kapott”. Ezek szerint tehát Vörösmarty már abban az időben jól ismerhette a magyaros rímes időmértékes verselést, amikor az óklasszikai forma egyedüluralkodó volt költészetében. Mégis 1820 óta töri meg a rímes trocheus a rímtelen klasszikus forma kizárólagosságát.

Hogy az új forma ezután egyre jobban érvényesült költészetében, ez bizonyára a témakör megváltozásával hozható kapcsolatba. A *Pórdal* elején kihúzott Lilla-név is Csokonai—Verseghy hatás. A rímes időmértékes forma a kiváltképpen lírai, szerelmi vagy más határozottan szubjektív hangú költemények formájaként tűnhetett fel az ódaibb vagy szatirikus témákra alkalmas óklasszikai formákkal szemben. Ez a formai változás is valószínűleg a Börzsönybe való leköltözéssel lehet tehát egyidejű.

Itt nemcsak az Ételkával való megismerkedésre kell gondolnunk, hanem az irodalmi környezet-változásra is. Ekkor szabadulhatott meg teljesen Czinke hatásától és a görög-római versforma és a klasszikus tematika egyoldalú presztízstől. Autobiográfiai töredékeiben — miután régebbi formáját így jellemzi: „Még ez többnyire száraz verselés volt” — ezeket írja: „Későbbben ismerkedtem meg Egyed és Teslér pap urakkal Bonyhádön. Ezek közölték velem az Erdélyi Muzeumot, Kazinczy munkáit és egyebet.” Bár Sallay feljegyzései arra vallanak, hogy Vörösmarty már pesti egyetemi éve alatt ismert az óklasszikai irányúakon kívül más költőket is, mégis Vörösmarty feljegyzéseiből is az tűnik fel, hogy az újítók hatása ettől kezdve válik nála erősebbé. A költemények vizsgálata is ezt mutatja: 1820. után lírai költészetében egyenlő mértékben érvényesül a klasszikus és a rímes-időmértékes forma.

A 213. sz. *A' ki nem tud...* kezdetű vers viszont pusztán formai játéknak tűnik és ez arra vall, hogy *előbb* kipróbálta az új ritmust, s akkor vette észre, hogy ennek zengése kiválóan alkalmas a lelkében felhalmozódó új tartalmak lírai kifejezésére. Aut. Törben is így folytatja az idézett mondatokat: „Lassanként érezni kezdek a költés belső erejét s arra törekedtem munkáimmal.”

A versezet négyes és hármas trocheusok váltakozása. Vörösmartyánál azonban nem ez a trocheusi forma vált általánossá, hanem a négyes és negyedfeles, mely az emelkedő rím lehetőségével líraibbnak tűnhetett fel előtte (*Kútírás, A' bujdosó, A' gyötrődő, A' jövőnek szép reményit...*).

Javítások, változatok a kéziratban

3. hegyre <meni> (futni-ra jav.) 5. 's még merészel (*És merészelből* jav.)

5. A sor mellé írva két át nem húzott változat:

's még is emlegetni <rett> bátor

's még is emleget vitatva,

Vörösmarty az AV-füzetben az egész verset és az azt megelőző verstani részt is bekeretezte.

214. A' BUJDOSÓ

Kézirat

OSzK Oct. Hung./639. 3/v 4/r AV 8. sz. Cím nélkül.

Megjelenés

MM 1845–48. I. k. 9. l. — MM 1847. 3–4. h. — MM 1863–64. XII. k. 372–373. l. — ÖM 1884–85. VIII. k. 59–60. l.

A kéziratban a verssorok elején nincs nagybetű. Viszonylag több változat, javítás van kéziratában, mint a többi, ez időből való versében.

A költeményt a kézirat és a kiadások egyaránt 1820-ra teszik. A magányra, bércekre, völgyekre való hivatkozás egyfelől, másfelől a rimes trocheus, mint új irodalmi tájékozódás jele, arra mutatnak, hogy talán már Börzsönyben készült. Ez azért is valószínű, mert a két szerelmi vers (*Az elmenőhöz, A' szerelmes*) közé helyezte el a költő kéziratában és kiadásában is.

Kisbetűvel kezdődő verssorok a kéziratban: 2. 4. 6. 8. 12. 14. 15. 16. 18. 19. 20. 24.

Szövegváltozatok

3. K. *Voltam, hol hiú örömmel* (mellette:) *Voltam ott is, hol csalo fény* <*Voltam hol hiú öröm zeng*> 4. K. *bájoló kedv integet*, (mellette a „voltam ott is, ...” sor alatt: *'S változó kedv integet*) 5. K. *Hú*

barátság, megtapodták (mellette:) A' barátság szűk hazáját (hiszed honnyát) megtapodták lábaim. 6. K szűk hazádat lábaim: 9. K Légy segédem, 10. K O magánynak Istene 11. K bár halálig (ráírva az 'örökké' szóra) 12. K rejtene 13. K Im korette szirtjeiddel — MM 1847. szírteiddel 16. K mérkezem, 18. K szent homályát, 's rémeit' 19. K nyögve járom 20. K nyult 21. K Légy segédem, 22. K O magánynak Istene!

215. A' SZERELMES

Kézirat

OSzK Oct. Hung./639. 4/v AV 9. sz. Cím: A' Szerelmes.

Megjelenés

MM 1845—48. I. k. 11. l. — MM 1847. 4—5. h. — MM 1863—64. XII. k. 373—374. l. — ÖM 1884—85. VIII. k. 60—61. l.

A kéziratban kisebb javítások.

A kézirat és a MM 1845—48. egyaránt az 1820-as versek közé teszi a költeményt. Vörösmarty legelső szerelmes versei közé tartozik, Hajas Béla szerint már Perczel Etelka ihlette — az ötödik szakasznak szerelmi viszonzásra valló megjegyzése inkább ábránd, mint valóság, és ez bizonyos helyzetdal-jelleget ad a versnek. E verset még „derűs ábrándos hangulat” lengi át, az Etelka-versekben később lesz állandó a borongás, reménytelenség. (HAJAS BÉLA: Vörösmarty és Perczel Etelka. ItK 1931. 309. l.)

Etelkáról s Vörösmarty első szerelméről 1. az 1821-ben írt *A' völgyi lakos* c. vershez (225. sz.) írt jegyzetet.

A vers dramatizált szerkezetéről 1. TÓTH D. 25—26. l. A vers valószínű keletkezési helye Börzsöny.

Kisbetűvel kezdődő verssorok a kéziratban: 2. 4. 6. 7. 8. 10. 12. 14. 16. 20. 22. 24.

Szövegváltozatok

A kéziratban a cím felett abbagyott és elmázolt verskezdet:

Hah! nem tudják még

1. K Hah! égél 3. K bágyadt (bádjadt-ból jav.) 5. K Nem — 7. K A sor előtt áth.: Im 8. K hevültét. 10. K ohajtoz. (sohajtoz-ból jav.) 11. K Oh jut 12. K még! 14. K rémkönyűk MM 1847. ékét, 15. K mit kér? (kit kér-ből jav.) mit akar (kit akar-ból jav.) 17. K viszszás el. 20. K ezt (azt-nak is lehet olvasni) 22. K a' vidékét. 23. K azüthetend el (<ki>-ből jav.) 24. K a' ki teremte tt

Kézirat

OSzK Oct. Hung./639. 5/v 6/r/ AV 11 sz. Cím nélkül.

Megjelenés

MM 1845—48. I. k. 13—14. l. — MM 1847. 5. h. — MM 1863—64 XII. k. 374—375. l. — ÖM 1884—85. VIII. k. 61—62. l.

A kéziratban a vers nincs szakaszokra tagolva, hanem két részre van osztva: az első 1—16. sor egyfolytában írva szerepel, utána három elválasztó csillag, majd a 17—36. sor ugyancsak szakaszközök nélkül írva.

A kéziratban minden második sor meg van számozva (1-től 18-ig), éppúgy mint *A jövőnek szép reményit...* kezdetű (217. sz.) vers első változata. Ez utóbbi különben témában, hangulatban és formában is hasonló *A' gyötrődő* című vershez.

A kézirat és a MM 1845—48. kiadás egyaránt 1820-ra teszik a verset. Megírásának helye valószínűleg Börzsöny. Erre vall, hogy Vörösmarty börzsönyi eredetű versek közé helyezte el mind kéziratos füzetében, mind Minden Munkáinak kiadásában. De a benne foglalt természeti kép: kopasz dombok, cserfák és a vad őszi természet hangulata mind azt mutatják, hogy akkor már Vörösmarty Börzsönyben lehetett. Erre vallanak az áthúzott sorok, javítások is, mintha ezt a verset már nem utólag másolta volna bele az AV-füzetbe.

Kisbetűvel kezdődő verssorok a kéziratban: 2. 4. 6. 8. 10. 11. 12. 14. 16. 18. 20. 22. 24. 26. 27. 28. 30. 31. 32. 34. 36.

Szövegváltozatok

K Az első sor fölött erősen áth. sorkezdet: *<Hajt az inség, ha>*

1. K *inség*: — MM 1847. *inség*, 2. K *tévedek*. 3. K belől a nyugtalan-ság 5. K A sor végén áth. vessző. 7. K A sor elején idézőjel. 8. K A sor végén idézőjel. 9. K A sor elején idézőjel. 10. K 5 száraz utján 12. K A sor végén idézőjel. 13. MM 1847. *szívemben*, 15. K *kivántot* 17. K Itt *<ülök most>* 18. K 9 egy *kopasz* domb' tetején. 19. K *kisült* 20. K 10 e' *terült* sír fenekén. 21. K *dühével*, 25. K A sor alatt áth.: *<Még is ülök: csak lel>* 26. K a' *cserág* (*kiság*-ból jav.) 27. K *vagy tovétől* 29. A sor alatt áth.: *<Én csak <ülök. Majd ha>* ismét 30. K *ősz dere* 31. K *földbe* (*porba* szóból átírva). 35. K A sor a köv. áth. sorváltozat fölé írva: *És <se én, sem>* más nem érzi

217. [A' JÖVŐNEK SZÉP REMÉNYIT...]

Kézirat

MTA LK II. 72/r.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 117. sz. 107. l.

Kiadásunk alapja a kézirat.

A kézirat 12×19 cm nagyságú fehér különálló lap. Versója üres. Az írás apróbetűs, barna tintával. Vízjel: sima, HFR betűk. Pecsét: Nagyv. prem. főgymn. A lap függőlegesen két részre van osztva, a bal oldalon fenn kezdődik az *első változat*, a lap jobb oldalán lejjebb kezdve a *végleges változat*. Az első változat javításokkal, a végleges javítások nélkül. A lap felső részén rajzok (szakállas turbános férfi fej), és tollpróba jellegű szavak: amorg, somnus, Vörösmarty, amor, hominis.

A helyesírásra csak az *ny* összevonása a jellemző, melyet több korabeli író is használ. A sorok kisbetűvel kezdődnek, kivéve ha mondat kezdődik a verssor elején. Mindez 1820-tól kezdve szerepel így Vörösmarty kézíratain. Tegyük hozzá azt is, hogy a versmérték is új az eddig használatosokhoz képest, négyes és negyedfeles rimes trocheusok, az a forma, mely a költő által 1820-ra datált versekben jelentkezik először (*Külvirás, Az elmenőhöz, A' bujdosó, A' gyötrődő*). Ez a forma töri meg a görög-római metrum eddigi kizárólagosságát és nagy szerephez jut majd a huszas évek elején írt Etelka-versekben.

A vers már benső meghasonlásról beszél, de ezt még nem konkretizálja a szerelmi bánatra. Ez is az 1820-as év végén írt versekhez (az említettek kivül: *Egy korán haló végszava, Az életgyűlölnök kettős panasza*) kapcsolja ezt a költeményt. Azokhoz a költeményekhez, melyeket Vörösmarty „legveszedségesebb és szomorubb esztendejének” (ti. az 1820/21-es tanévnek) elején írt. (Vö. Aut. Tör. 131/v.)

A korai eredet mellett szól az is, hogy a vers első változatában Vörösmarty még megszámozott minden második sort. A sorszámozásnak ezzel a módjával 1821-től kezdve nem találkozunk.

A vers valószínű keletkezési ideje tehát 1820, helye Börzsöny.

Szövegváltozatok

A kéziratlap felső részén olvasható az *első változat*: lényegében azonos a *végleges szöveg* 1–12. sorával.

I. Az *első változat* eltérései a *végleges szövegtől*:

1. Az első sor fölött: *Michaelis Vörösmarty*, aláhúzva. 2. A sor előtt szám: 1. Egyébként, a végleges szövegtől eltérőleg, itt minden második sor meg van számozva. 4. A sor előtt: 2. 5. Az első változatban: 'héj!' után áth.: <*bistat*> 6. A sor előtt szám: 3 7. 'visztek' után a kérdőjel áth. A sor után olvashatatlanul áth. sor. 8. A sor előtt szám: 4. 10. A sor az első változatban: 5 *Viszsa nem tekintenek*; 11. Másolatlan *a' mi bennök* (jav.) 12. A sor előtt szám: 6, a végén pont. (Ezért ide a főszövegben pontot tettünk.)

II. *Javítások, változatok a végleges szövegben:*

3. feltunendő (íráshiba, az első változatban helyesen) 13. keservim (jav. ebből: keservik) 16. uzzetek. Így van a kéziratban, nyilvánvalóan íráshiba. 18. A sor előtt áth.: <a'> élni 20. kuzdeni. Így van a kéziratban, nyilvánvalóan íráshiba. 22. K-ban: üldöz való Nyelv-tani és metrikai szempontok egyaránt kívánják a névelő kitételét. E végleges változat bizonyára tisztázta, s a másolásakor felejtette ki Vörösmarty az [a'] névelőt.

218. AZ ÉLETGYŰLŐLŐNEK KETTŐS PANASZA

Kézirat

OSzK Oct. Hung./639. 6/rv 7/r AV 12—13. sz. Címj: <Az életgyűlölőnek kettős panasza.> Aláhúzva.

Megjelenés

A vers első részét GYULAI PÁL adta ki *Az életgyűlölő panasza* címen: ÖM 1863—64. XII. k. 376. l. (jegyz. 540.) — ÖM 1884—85. VIII. k. 62—63. l. A második rész először: ÖV 1955. I. k. 575—576. l. Kiadásunk alapja a kézirat.

A vers a kézirat két lapját foglalja el. A címet aláhúzta, majd többszörösen áthúzta Vörösmarty, csak nagy nehézséggel olvasható. A második, a jambusos rész soronkint át van húzva, egyes sorokat valósággal átfestett tintával. A 17. és 20. sorból csak a szövegben található szavakat lehet valahogyan elolvasni. A kéziratban a 22. sor is megvan, de ez teljességgel olvashatatlan. A két részt az első sorok elé tett 1 2 számmal is megjelölte.

A költeményt utólag másolhatta be az AV-füzetbe, mert néhány betűjavításon kívül nincs benne változtatás.

A vers első részét (1—15. sor) később átvitte a *Zalán futásába*, mint Laborczán panaszát (II. ének 561—574. sor).

Szövegváltozatok a kéziratban

12. buzgóságom — nyilván íráshiba.

A 2. rész, 2. sorának kétszer áth. változata: {ég, és pokol nekem.}

219. [RABULÁHOZ — BOLDOGSÁGOT OHAJT, O BOLDOG RABULA, NÉKED...]

Kézirat

MTA Vty Lev. Vörösmarty Mihály Hutskó Simonnak.

Megjelenés

ÖM 1884—85. VIII. k. 63. l. (387.)

Kiadásunk alapja a kézirat.

Vörösmarty egyik levelében olvasható a vers. A levél így hangzik:
16 Decem. 1820.

Dicsőséges Rabula!*

Kedves Collegám!

Hogy a' haragos Mennykő — majd roszzat mondok — üssön el melletted, mi dolog ez? Czifrán, és deresen közelget az új esztendő, 's te nem is irsz örvendezőt nekem? Nekem! ki elméd' homályait szembetűnő, sőt különben is igen érezhető okaim által elűztem? De vár' rá, lator, majd irok én neked olyat, hogy míg el olvasod, a' nyavalya ki tör, a' hurut el állja torkodat, és náthád a' velőt — a' mi kicsin van — fejedből mind ki szija. Hallgasd:

(Ezután következik a vers.)

A levélen kívül: Börzsönyből Hutskó Simonnak

Vörösmarty Mihál üdvöletet

Pesten

A levél Hucsó Simonnak szól, Vörösmarty jogásztársához, akit tréfásan Rabulának, jogcsavaró prókátornak nevez. Levelében csillag alatt közli a Rabula név magyarázatát tanáruknak, Markovicsnak tankönyvét idézve: „*Rabulae sunt, qui abutuntur Jurisprudentia ad aliorum fortunae evitendas, aut ignorantia, aut cum malitia. Vide Jus. N. A. Markovics C 5.” (Jogcsavaró prókátorok azok, kik tudatlanságból vagy rossz szándékból mások javainak kiforgatására visszaélnék a jogtudománnyal.)

A verset először GYULAI PÁL adta ki az ÖM 1884—85. VIII. kötetében, a jegyzetek között a levelet is közölte.

Hucsó Simonhoz régebben is írt verset. I. a 206. sz. verset és a hozzá fűzött jegyzetet.

220. [AZ IFJÚSÁG ÉS ÁRTATLANSÁG]

Kézirat

MTA LK II. 65/rv—66/rv. Cím nincs.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 125. sz. 114—117. l.

Kiadásunk alapja a kézirat.

A költemény egy négyoldalas teleírt kéziratlapon maradt ránk. 25×20 cm-es kettéhajtott világos zöldes-szürke papírlap. — A vízjel: bordázott. Pecsét: Nagyv. prem. főgymn. Minden valószínűség szerint töredék: a befejező sor vesszőre végződik, ez arra vall, hogy vagy volt folytatása és elveszett, vagy a költő folytatni akarta. A kéziraton néhány javítás ceruzával történt, de Vörösmarty írásával.

A vers dialógus, drámai jambusokban. BRISITS benne véli felfedezni „talán első nyomát Vörösmarty Perczel Etelka iránt érzett

szerelmének egy allegorikus költemény görögös emlékü formájában". A költeményt — tartalmi kapcsolatai miatt — börzsönyi keletkezésűnek tekinti. (Kiadatlan. 14. l.)

A kézirat vizsgálata is valószínűsíti a korai börzsönyi keletkezést. Helyesírás (ny következetes egybevonása), íráskép azonos az *Egy Váras, és Pásztorleányával* és az ezzel egy időben keletkezett versekével. Az *Egy Váras, és Pásztorleánnyal* hangulatilag is rokon. A birtokosrag elmaradását viszont már hiányjel mutatja, s ez a börzsönyi időszakra, Kazinczy hatására vall. Hasonlóképpen ingadozás tapasztalható a sorkezdésben. Általában kisbetűvel kezdi a sorokat, mint ez 1820 végétől szokása, de itt-ott feltűnik még a régebbi eljárás-mód, a nagybetűs kezdés (11. 28. 43. sor).

Mindezek alapján valószínűbb, hogy a vers 1820 végéről való, mint 1821 elejéről. Ennek csupán az a tárgyi vonatkozás mond ellent, hogy az Ifjúság tavaszról beszél, ám ez pusztán elképzelés és a görögös allegorikus műfaj hatása is lehet. A versen a szép, csendes vidékre való megérkezésnek, s talán a leánnyal való első találkozásnak a hangulata is érezhető, ezek a tárgyi-hangulati vonások is a börzsönyi időszak legelejére utalnak.

A vers keletkezési helye tehát *Börzsöny*, időpontja *1820 vége*. A kéziraton felül ez olvasható: *Az Ifjúság*. Ez azonban csak a dialógus bevezetése. Ezért adtuk címül a versnek a két allegorikus szereplő nevét.

Vörösmarty korai szerelmi költészetének problémáiról I. A' völgyi lakos c. vershez (225. sz.) fűzött jegyzetet.

Szövegváltozatok a kéziratban

A beszélők megjelölése: Az Ifjúság (külön sorban) — *Az Ártatlanság* (k. n.) a 61. sorba beleírva, *Az ifjúság* (k. n.) a 62. sorba beleírva, *Az Ártatlanság* (k. n.) a 66. sorba beleírva, *Az Ifjúság*. 89. sorba beleírva, *az Ártatlanság* (k. n.) 96. sorba beleírva.

1. Az előző szöveg ez volt: *⟨Egy kellemes vidéken, fölkoszorúzza könnyű vidám lépésekkel, 's arcczal⟩* Vörösmarty áthúzta és föléje írta az új szöveget. 2. o *⟨oh⟩*-ból jav. 3. tanyáiból a K-ban: tányájiból — bizonyára elírás. Brisitsnél *nyájiból*, ennek az olvasatnak a K ellene mond. 8. o *⟨Oh⟩*-ból jav. 9. *⟨Édes nyájas merülés bírja⟩* a' lelkesülés szárnyain magasb (e szó a papír szélén írva, nem olvasható ki világosan) 12. Eg! (íráshiba) 14. szent (alatta áth. olvashatatlan szó) 15. *⟨Oh ott⟩* holott: a sor fölé írva 17. köz *⟨és sok akadály tolong⟩* 20. K-ban retekében *retjekében*-ből jav. helyesen *retjekében*. A sor alatt áth.: *⟨'s ujjabb örömmre gerjedezve vágyok⟩* *⟨szünetlen új öröm vá⟩* 21. A margóra írva.

22. A sor alatt áth. *⟨bennem, tolongva gyűl keblembe, áradoznak a'⟩*
⟨sok képzeteknek játszi füstjei⟩
⟨mindég csapongó mellyem' (hévüzetéből)⟩
ömledésin⟩

23. És rémzetek <mellyekre> (a K-ban *Ésvémzetek*) 25. és áldva nézem a' <futó habot> 26. melly e' vidéknek <adott> 27. A sor végén áth. vessző. 28. Zuhogva ömlő <áradásiban> tajtekiban (íráshiba)

A következő két sor áthúzogotva, a kipontozott rész olvashatatlan <vagy: illy andalító hangol a' haboknak v[agy] patakoknak> <virággal mosolygva nyiló l . . . k között> 29. A fenti két áth. sor közt kezdte írni: <mert ez>, majd a margóra írta felülről lefelé ezt a sort. 31. Úgy <nyitja mellyem'> 33. mint annak <e> 37. E sor ++ jellel a 36. sorhoz kapcsolva a margón olvasható. A 36. sor után a köv. sor áth.: (a kipontozott rész olvashatatlan): <mind karján evezve> 38. szelíd (utána olvashatatlan áth. szó) 39. A sor előtt: <bár ezer> 41. átok közt <merészen> 43. A sor előtt <hal> 45. A sor előtt <de> itt (áth. vessző) K-ban: olén (íráshiba). 46. agg kívánatit így is olvasható: agg kívánatit 47. Ez a sor a jobb margón. Előtte áth.: <elégedéssel élni csendemet> A bal margón áth.: <lassú gyönyör> 48. korú (íráshiba) világom <all> 49. A sor előtt áth.: <E' két> hinti <kincseit> 50. ott csak veszélyen <túl van a' remény ragyog> 52. hatalmasabb erővel <int bár> 53. A sor előtt áth.: <magához> reám minél <több és számosabb> 55. vad vak-nak is olvasható. kérdésesem (íráshiba) tornyai a K-ban így írva: tornyai 56. A sor előtt áth.: <itt> 57. a' szebb <valós> jelenlét <öble rejti el> A köv. sor áth.: <... 's Kívánva várom a'> 58. édes a K-ban így: edes 60. A sor után a margón áth.: <(le dől egy virágos halomra:)> 61. <együgyü de> nyájas <öltöz> lépésekkel 62. A sor előtt áth.: <Ne> te félsz <ne félj>-ből jav. 63. A sor előtt áth.: <Közlebb járulj> Jarulj (íráshiba) 64. A sor előtt a margón: de nyájasok Lépesid Lé-*péseid*-ből jav. arczod <és ruhád> 69. Javitott átírt sor. Kezdeté talán ebből: vak tévedéseit kezdi 71. mellyek (a K-ban mállyek) szívéhez húztak, <engemet> 73. „mi' később beszárvá. A sor végén áth. vessző. 75. kész (kél-ből jav.) csatára <hell> 78. de <már te> ritka <tüny> 83. A sor előtt áth.: <Világ> 84. ifjunak u felett áth. vessző. 86. veszélyre K-ban veszélyre. 87. A sor előtt áth.: <csak> 88. A sor előtt áth.: <üzöl te> 89. érzem <én hü>-ből jav. 90. „érzem' után áth. vessző. 91. <hogy büszke> de, <o> 92. -Ábrázatod <bájjal mézzel> kegygyel <'s bájjal> 94. mind <és> annyi fölség! <csak nem Isteni> 95. <hally> halljad 99. A sor előtt áth.: <még akkor> zsenge <diszeit> 104. A sor előtt áth.: <a'> 104. A kézirat utolsó sora. Végén vessző, a folytatás nincs meg.

221. [CSENDES VOLT AZ ÜDŐ . . .]

Kézirat

OSzK Oct. Hung./934. FK 1—23. sor: 162/r; 24—51. sor: 163/r; 52—69. sor: 163/v; 70—96. sor: 164/r; 97—116. sor: 164/v. Cím nincs.

Megjelenés

KOZOCSA SÁNDOR: Vörösmarty ifjúkori kísérletei. It 1939. 7. sz. 200–201. 1.

Kiadásunk alapja a kézirat.

Ez a töredék a kézirat 162. rectóján és a 163–164. lap mindkét oldalán olvasható. A verset Vörösmarty Perczel Sándor és Miklós iskolai dolgozatlapjaira írta. A kéziratot kötet 162. versőjén Perczel Sándor latin iskolai gyakorlatát olvashatjuk: „Alexandri Perczell III. Anni Grammat. Exercitium. (Perczel Sándor harmadéves grammataista gyakorlata.) — Cneius Pompeius gloriae sibi duxit literatos fovere; quia existimabat, quod alii etiam hononere quem illis impertiretū quo illos impertitur, impulsi maiori studi, vacabunt literis v̄ etiam alios honore, quem illis impertitur” (Cneius Pompeius dicsőségének tartotta azt, hogy pártolja a tudósokat, mivel azt gondolta, hogy egyeseket az által a tisztelet által, melyet nekik juttat, melyben őket részesíti, a tudományok nagyobb művelésére ösztönözve, szabad idejükben a tudományokkal foglalkoznak majd, másokat azzal a tisztelettel, melyet nekik juttat . . .)

A kézirat 162. rectóján egy névfelsorolást találunk, mely egy történelmi dráma első témaváltozatának látszik (l. KOZOCSA: Vörösmarty ifjúkori kísérletei. It. 1939. 7. sz. 201. 1.): „I. Föl. Nándor. Servia. Magyarország, Fehérvár. Esztergom. II. Föl. Bal. Kezesek, Szegszárd, Euzával csata III. Czinkotai csata.” — utána elválasztó vonal s e szavak olvashatók: Horka. Ménmaróth. Meszes. Tuhutum. (Ismét választó vonal.) Az a dráma, amelyre ez az előzetes vázlat vonatkozik, Vörösmarty első teljesen elkészült drámai műve, a Salamon lehet. Erre vonatkozhatnak az I. felvonás tervezett jeleneteinek színhelyei: *Nándor*, Géza 1071-es győzelmének színhelye, mely felkeltette Salamon féltékenységét, *Servia* Salamon és Géza 1072-es Nisig nyomuló hadjáratára vonatkozhatik, *Fehérvár*, a Salamon-dráma első jelenete a fehérvári királyi lakban játszik, *Szegszárd* a Salamon-dráma III. felvonásában a III. jelenet színhelye, *Euzával csata*, ez talán Euze grófra vonatkozik, a későbbi Almásy grófok őseire, aki László vitéze volt, végül a *Czinkotai csata* minden bizonnyal az 1074-es Cinkota és Mogyoród közt lejátszóó ütközet, melyben Salamon döntő vereséget szenvedett. Az utolsó négy név Anonymus gestájának 19–29. fejezeteire, Ménmaróth és Tuhutum hadjáratára utal. Mi összefüggésben lehet ez a Salamon-drámával? — nehéz lenne megmondani.

A 163/v-n Vörösmarty következő feljegyzése olvasható:

- 1 történetiró = sertés
- 2 vig- = kácsa (előtte áth.: <tyuk>)
- 3 szomorú = béka
- 4 hősi = Páva
- 5 pásztori = trutsök
- 6 tántzos +
- 7 +

8 szerelmiro = juh

9 csillag —

Apollo = füles.

Ez a feljegyzés a közölt komikus eposztöredék kulcsa lehet. A költemény a fűzfapoéta mulatságos utazását mondja el Pindusra, a Múzsák lakhelyére, vagy inkább arra a helyre, melyet poétánk Pindusnak vél. Apollója a Füles (szamar), ez patkótlan lábával jól megrugdossa, ami ihletet ad neki (52—59. 102—107. sor). A sertések (történetírók) rőfögése nyomán Ádámtól napjainkig történeteket kezd mondani (71—77. sor). A tücsök (pásztori játékiró) hatására Pannája iránt érzett szerelmét kezdi dalolni (82—90. sor), és elhatározza, hogy megtanulja a „Pásztori éneket”, s így jut a juhakolhoz (a szerelem-írókhoz), ahol ismét egy számmal, „az inász paripájával” találkozik, s benne ismét Apollóját véli megtalálni (95—107. sor).

A feljegyzésben található szereposztás szerint tehát megtaláljuk a Fülest (a szamarat), mint a fűzfapoéta Apollóját, a történeti énekre ihlető sertéseket, a pásztori énekre buzdító tücsköt, s ezután a szerelem énekét gajdoló poéta a juhakolhoz érkezik. Feltételezhető, hogy a többi állat is sorra került volna, ha nem marad a költemény töredék.

Ugyancsak a 163/v voltaképpen vonalazott iskolai gyakorlat lapja, rajta ez olvasható: „Nicolai Percell I. Anni Grammatici Exercitium Bonus p” (Perczel Miklós elsőéves grammatista gyakorlata. Jó...) ezenkívül tollpróbák.

A kéziratköteg 164. versója is iskolai gyakorlat. Ugyancsak Perczel Miklós elsőéves grammatista gyakorlata (Nicolai Perczell I. Anni Grammat. Exercitium. Tu ales, Nos ambulamus), Te táplálsz, mi sétálunk). Ezenkívül tollpróbák.

Az a tény, hogy Vörösmarty az egész költeményt a Perczel-fiúk iskolai gyakorlat-lapjaira írta — egyéb körülményekkel együtt — lehetővé teszi a vers datálását. Perczel Sándor az 1820/21-es tanévben volt harmadik grammatista, és Miklós ugyanebben az évben volt az első grammatikai osztály tanulója. (Juventus Gymnasii Pesthiensis apud scholas pias e studiis primi et secundi semestris in classes relata Anno 1817/1825.) 1820 novemberében viszont már Börzsönyben van Vörösmarty; az ekkor novemberben kezdődő tanévet a Perczel-fiúk a családi birtokon töltik.

Perczel Miklós gyakorlatai kezdetleges nyelvtani szabályok gyakorlásai, ezért feltehető, hogy még 1820-ból valók e papírlapok, s bizonyára a rájuk írt versek is. Vörösmarty önéletrajzi jegyzeteiben viszont a Salamon megírásának kezdetét harmadéves filozófus korára teszi, befejezését pedig „azon bajos esztendőre”, azaz 1821-re. Másrészt az egyik lapon a Salamon tervvázlatával találkozunk, ami még pesti eredetűnek mutatná e kéziratosokat. Ennek viszont ellene mondanak a nyílt tények: lehetetlen azt feltételezni, hogy Vörösmarty kézirataira írták volna a Perczel-fiúk iskolai gyakorlataikat! Az viszont annál elfogadhatóbb, hogy Vörösmarty használta fel a fiúk kisclejezett papírjait versfogalmazványaira.

Á vers valószínű keletkezési ideje tehát 1820 vége, helye Börzsöny.

E mellett az időpont mellett szól a vers helyesírása is. A birtokos -nak, -nek rag elhagyását jelölő hiányjel már csaknem következetesen szerepel. Ugyanakkor még ingadozik a verssorkezdés módja, mely hol nagybetűs, mint 1820-ig, hol már kisbetűs az 1821–24-es évek szokása szerint.

Javítások, változatok a kéziratban

1. idő <'s>, a' nap <már kezd hajolni>

A sor után bekeretezett és át nem húzott sor:

Csendes idő volt, 's már a' nap hanyatlani kezd 4. ,művés' bizonyára íráshiba, helyesen: műves (esetleg: művész) művés és fáradtságát ki pihenni, végső szorgalmát) 5. a' nyáj <és> 8. porosan; <de> minthogy <még> 9. nap hevét <... töltötte e> 10. A kéziratban így: szemlte, bizonyára tollhiba, helyesen: szemlélte — a metrum is ezt kívánja. A sor előtt olvashatatlanul áth. szó. 11. ki csapott <tisztább>

15. A sor után nehezen olvasható áth. sorok:

<'s fellábbal veven ösztönt... meg számb...>

<'s lelke nagy 's csak szive...>

17. A sor után áth. sor: <Jobb lett volna örök csendben neki élni hazája körében> 21. mit (milly-ből jav.) 23. 's <én> míg bátor <gyorsan> Haj (Huj-nak is olvasható.) 27. közlelkű (utána olvashatatlan áth. szavak) 29. valamint <ment> mint-ből jav.) 30. éjszokról <kerekedvén> 31. A sor után áth. sor: <Arcza remény színnel pirosult, szemé> 34. vezetője <szegénynek> 42. tapodni <merészen> Utána áth. sor: <A tuskék szurák pofozák a'> 43. Tüske szurá, <lábát, kezét> 44. tövisekbe <akadva> 45. el (jav. ebből: fel) 47. A sor után áth.: <Ment mint a' győző bajnok>

50. A sor előtt áth.: <Itt volt>, mi esett' után áth. sor:

<Illy veszezes észszel csodál>

<Meg lepi két füleit —> m m m (tollpróbák)

52. A' mikor <ott látván> A sor előtt áth.: <hogy> 53. A pihenő (megpihenő-ből jav.) A kéziratban így van: nyörögtét — nyilvánvalóan íráshiba — helyesen: nyöszörögtét — a metrum is ezt kívánja. 54. jól <oldalt rugta> 55. A sor után áth.: <Már ez elég is volt> 58. A sor után áth.: <Megtelvén, így jut Pindustól vissza körünkbe> 60. A kéziratban: korünkbe (nyilvánvalóan íráshiba). A sor után áth.: <A' leve fűnek, fának sem pornak>

61. Erdő (Erdők-ből jav.)

A sor után áth.: <A növényektől kezdven>

<Ásván>

<A' portól kezdvén az Egeknek uráig ezernyi>

70. És <repeső> 71. verseit <olly zavaros rendben mint a' A Múz>

73. Nem de (jav. ebből: nem de) 76. 's történeteket <keltette>

77. A kéziratban így: udönkig (nyilván íráshiba) 78. A sor után áth.: <Őn vesztére. Minden zaj Múzsát> 79. Múzsát lelt <csúf>

82. mellette. Mi <történt> 87. eskedléseiért (eskedett-ből jav.)

89. Ohajtá pedig, és <ott honn> magában, <hogy e'> 90. Pindust <föllelni ezért is> 91. A sor elején áth.: <Me> 92. hova <még>
 96. A sor után áth.: <Egy nagy Múzsafejű>
 <Szertelen ordítást kezdett láttára emelni>
 97. emelni <Mátra hegyén> 98. így harsog <az éjszaki sarkon> 102. nélkül <térde> 104. álmokból álmából (át nem húzott változat).
 A sor után olvashatatlanul áth. sortöredék. 107. A kéziratban így: számár (nyilvánvalóan íráshiba)
 109. A sor után áth.: <Mély nagy alázattal fetreng lábának előtt>
 <Még most néki kábúltan>
 115. A sor előtt áth.: <és> 116. A sor előtt áth.: <Ő maga> A sor után + jel. Ez és a sor végén a vessző arra mutat, hogy a verset folytatni akarta, vagy tovább is írta, de a folytatás elveszett.

JEGYZETEK A KISEBB KÖLTEMÉNYEKHEZ (1821—1826)

222. A' PÓKFI ÉS SZÚNYOG

Kézirat

OSzK Oct. Hung./639. 5/r AV 10. sz. Cím: A' Pókfi, és Szunyog.

Megjelenés

MM 1845—48. I. k. 16. l. — MM 1847. 6. h. — Tooth: Szavalmányok 1848. 66—67. l. — MM 1863—64. XII. k. 377—378. l. — ÖM 1884—85. VIII. k. 64. l.

Vörösmarty a kéziratot füzetben ezt a verset az 1820-as darabok között helyezte el. Később, Minden Munkái 1845-ös kiadásában A' hajdani nemesség' emléke mögé iktatta, 1821-re datálva. A kéziratban a feltűnően kevés javítás arra mutat, hogy a vers szövegét, valamint az utána következőket később másolhatta bele a füzetbe. (Az Emmi-hez és az Egy korán haló végszava c. verseknek az eredeti kézírata az Oct. Hung./943-ban sokkal több javítást tartalmaz.) A füzet megírásakor mégis jobban emlékezhetett versei megírásának sorrendjére mint 1847-ben, — a verset érett stílusú viszont a zsengek fölé emeli. Így helyeztük el e költeményt az 1821-ben írt versek elejére.

Keletkezési ideje tehát 1820—1821, helye Börzsöny.

Kisbetűvel kezdődő sorok a kéziratban: 3. 4. 5. 6. 8. 10. 11. 12. 13. 15. 16. 17. 19. 22.

Szövegváltozatok

A kéziratban a cím első szavát: A'-t <Haj>-ból írta át. A margón tollpróbá. Domokos szom

1. K hálót 3. K állat kis 8. K A sor elején ez volt: <'s már> és-re átírva. 9. K akadt: <csekély> (kicsiny-re átírva) 11. K

hánykoladván 12. K jutna, (jutva-ból jav.) <csüggedett...> im. rohanva,
és 15. K így beszélt: Te 18. K kavczagva 19. K vérszopóznak
(utána áth. aposztróf) 20. K 's im szálain 21. MM 1847. szílvó

223. A' HAJDANI NEMESSÉG' EMLÉKE

Kézirat

OSzK Oct. Hung./639. 7/rv AV 14. sz. Cím: A' hajdani nemes-
ség' emléke.

Megjelenés

MM 1845—48. I. k. 15. l. — MM 1847. 6. h. — MM 1863—64
XII. k. 376—377. l. — ÖM 1884—85. VIII. k. 63—64. l.

A verset Vörösmarty a kéziratos füzetben és a gyűjteményes
kiadásokban egyaránt 1821-re datálta.

A kéziratban a sorkezdet kisbetűs. Kisbetűvel kezdődő sorok:
2. 4. 6. 8. 10. 11. 12. 14. 15. 16.

Szövegváltozatok a kéziratban

2. honnomnak (honnunknak-ból jav.) halmain a' Nemest. 3. vasát
4. Ég 5. szeme (hirdete vérszeme) Így van, zárójelben áthúzás
nélkül. 6. lebegett, és 8. pusztulás 10. az ég (aposztróf nélk.) gyors
tüze nyila (egymás fölé írt áthúzatlan változatok) 15. a' szolga vas
kar (egymás fölé írt áthúzatlan változatok) 16. 's ártalmas öl-
döklő (egymás fölé írt áthúzatlan változatok)

224. A' SZITTYA GYERMEKEK

Kézirat

OSzK Oct. Hung./943. FK 166/rv. Cím: A' Szittyá gyermekek.

Megjelenés

KOZOCSA SÁNDOR: Vörösmarty ismeretlen költeménye. Magyar
Könyvbarátok Diáriuma. VIII. évf. 1938. 106—107. l.

Kiadásunk alapja a kézirat.

A kézirat külön lap volt, úgy kötötték be később a jelzett kézirat-
kötetbe. Felső bal szélén négyzetalakú kivágás van, mely a verset
megelőző latin fogalmazványt megszakítja és első négy sorát töredé-
kessé teszi.

A latin rigmus a következő:

..... (v) ultu laetoque animo
 mosnasim(?) tuam, Carissi-
 [ce]lebrandam, simulque pre-
 s Optimus Maximus, quo

favente lux haec omnibus nobis gratis-
 sima affulserat, Te <sanum conservet
 ac incolumen> multis annis sanum
 conservet, ac incolumen, neque quidquam
 adversi Tibi evenire sinat. <Unum quod
 rogamus restat,> Ceterum rogamus, ut <videlicet>, quae tenerae
 nostrae desunt orationi, tacitis ea
 animi votis(?) suppleri patiaris. Dixi.

Magyar fordítása: vidám arccal és lélekkel
 a te igen kedves ünnepelendő [napot] és egyben
 kér[jük hogy] a legjobb, legnagyobb (isten), akinek kegyé-
 ből ez a mindnyájunk számára igen kedves nap felragyogott, Téged
 (egészségben és épségben megőrizzen) sok éven át egészségben és
 épségben megőrizzen, és ne engedje, hogy bármi baj érjen Téged.
 (Még hátra van egy kérni valónk) Továbbá kérjük, hogy (nyilván-
 valóan), ami még kimarad ami gyenge szónoklatunkból, azt engedd
 meg, hogy lelkünk el nem mondott kívánságaival egészítsük ki.
 Szólottam.)

A tartalomból nyilvánvaló, hogy ez a latin szöveg valamiféle
 közöntőnek készült.

E még ki nem alakult latin mondóka után következik *A' szittyá
 gyermekek* c. vers. A 166. reton az első szakasz olvasható, a vers
 többi része a hátlapon 2 szám jelzéssel. A verso alján számok betű-
 vel és számjegyekkel, tollpróbák: Gömör, Tuna, Modez um, amorque
 meus.

A vers balladaszerű dialógus-e, vagy egy drámai kísérlet töredéke,
 nehéz lenne eldönteni. Íráskép, helyesírás az 1820–21-ben írt versek-
 kel, töredékekkel, így az ugyancsak e kéziratcsomóban található
 Shakespeare-fordítástöredékekkel rokonítja mely egykorú az *Egy kordán
 haló végszavával* (I. 212. sz. vers jegyzetét). Valószínűleg az első drámai
 töredékek idejében keletkezett, ezért tettük 1821-re a keletkezését, s
 így az is valószínű, hogy Börzsönyben írta.

Szövegváltozatok a kéziratban

1. A sor felett áth.: <Jer hadverő Gyulának gyermeke> Sereny futó
 <fia a' vitéz>
 A sor után áth. sor:
 <emeld le hős apád pajzsát, 's szorítsd
 jobboldba>
2. A sor után áth.: <a' csonka buzogányt> 10. vágj (jőjj-ből jav.)
11. elszalasztlak <elhagyott hazádig> 13. szegén; <nem szedem le>
15. A sor mellett áth.: <Ha nem Magyar vagy>

A sor alatt áthúzatlan változat a margón:

*Csak ő tud azzal győzni ;
én le nem szedem ;
hadd függjön ott szegén*

17. E sortól kezdve a kéziratban nem a verssorok szerint következik a költemény többi része, hanem úgy írta a költő, ahogy a papíron hely volt.

19. „űzlek’ után áth. sorok:

*<el nyugatra,>
<'s a' nagy világban nem találász>
<helyet hogy a széles világ->
<ban nem találász helyet.>*

24. fe gyvetelen (r kihagyása bizonyára tollhiba)

225. A' VÖLGYI LAKOS

Kézirat

OSzK Oct. Hung./639. 7/v—8/r AV 15. sz. Cím: A' völgyi lakos.

Megjelenés

Aur 1824. 241—243. l. Aláírva: Vörösmarty. — M 1833. I. k. 9—10. l. — MM 1845—48. I. k. 17. l. — MM 1847. 7. h. — MM 1863—64. I. k. 3—4. l. (214—215.) — MM 1884—85. I. k. 7. l. (373—374.)

A kézirat lapjai középső elválasztó vonallal két-két hasábra vannak osztva. A 7/v-n a bal hasábon az 1—5. szakasz, a jobb hasábon a 6—10. szakasz. A 8/r-n a bal hasábon a 11., a jobb hasábon a 12. szakasz található. Ennek egy változatát csillaggal jelölte meg Vörösmarty, a változatnak első két sora a bal, a második két sora a jobb hasábra került. A kéziratban minden szakasz negyedik sorát 3—4 betűvel beljebb írta a költő.

A' völgyi lakos és A' szánakodóhoz c. versek cenzori kéziratpéldánya is megvolt az Akadémia kéziratgyűjteményében Podhradszky József gyűjteményéből (Vegyes 4r. 13. I. sz. alatt), de elveszett. A cenzori példányon a katalógus tanúsága szerint ez állt: 724—923 Aurora p. 11—4° Admittitur Budae 4 8^{ber} 1823. per Frider Drescher mp.

A' völgyi lakost a kéziratban és valamennyi kiadásban 1821-re keltezve találjuk. Keletkezési helye Börzsöny. Erre vall a keletkezési idő, a téma mellett az is, hogy az elején leírt tájban Börzsöny és Bonyhád vidékére ismerhetünk (REXA DEZSŐNÉ: A Zalán Futása és A Völgyi Lakos. It 1912. 386. l.).

A versnek két főváltozata van. A főszöveg utolsó három szakasza helyett az *Aurora*-ban (csekély eltéréssel a kéziratban is) az alábbi négy szakaszt olvashatjuk:

'S im rejtekéből
Szemérmes ajkkal
Mosolyg elébe
A' szép leány.

Kitárt karokkal,
Mindent feledve,
Fogadja ötet
A' szenvedő:

Tüzarcaikra
Csókok borúlnak
'S a' két szerelmes
Szív összever

Olly érzelemmel
Millyent az Isten
Kis életünkben
Csak egyszer ád.

Itt fel kell vetnünk Vörösmarty első szerelmének kérdését, melyről különböző véleményeket fejtettek ki a kutatók.

GYULAI PÁL Vörösmarty életrajzának első változatában nem nevezi még meg az ifjúkori szerelmi versek ihletőjét (MM 1863—64. I. k. I. VI. 1.). Ezt Perczel Mór számon is kéri tőle Emlékirataiban, és ő említi elsőnek, hogy a nagy költő első múzsája Perczel Etelka volt. (Vas. Ujs. 1868. I. 5. 15. évf. 3. 1.) Ezen felül azonban az Emlékiratokból nem tudunk meg semmit sem Vörösmarty első szerelméről, sem Etelka külső vagy belső tulajdonságairól.

A Vörösmarty-Életrajz átdolgozott kiadásában GYULAI már részletesebben foglalkozik Etelka ihlető szerepével, de itt is megállapítja, hogy „Vörösmarty első szerelmi viszonyáról az adat kevés, s némi homály borong rajtok. E szerelem tárgya Perczel Adél magyarosan Etelka volt, Perczel Sándor leánya, Vörösmarty tanítványainak nővére, a szerelem mindvégig titkos volt és reménytelen. 1821-22-ben kezdődhetett. Lehet, sőt valószínű, hogy eleinte csak költői ábránd volt, a szív első határozatlan izgalma, a költő felhevült képzelődése, amely tárgyat keresett álmainak.” Ez a költői ábránd a magány és Etelka hatása alatt szenvedéllé érlelődött. Nem tudjuk, hogy ez az érzés kölcsönös volt-e vagy egyoldalú. Vörösmarty kezdettől fogva látta, hogy pályája minden világi kilátás nélkül való, s így tudta, hogy szerelme reménytelen. „Tulajdonképpen a szeretett leány boldogságáért mondott le . . . , az általa annyira tisztelt család nyugalalmát többre becsülte mint saját szenvedélyét.” (ÖM 1884—85. I. k. XVII—XVIII. 1.)

Rexa Dezsőné szerint *A' völgyi lakos* két változata arra enged következtetni, hogy Vörösmarty szerelmében hangulatváltozás következett be. „Először reménykedik, hogy szerelme boldog találkozáshoz vezet, s akkor keseredik el, mikor látja az eredménytelen véget.” Etelka eleinte rokonszenvez vele, később visszahúzódik. Erre utal a *Zalán futásának* ismert sora is: „S rajta veszett örömem dalait panaszosra cserélvén . . .” (REXA DEZSŐNÉ: *A Zalán Futása és A Völgyi Lakos*. It 1912. 385–387. l.)

Gálos Rezső feltételezi, hogy Vörösmartynek Etelka előtt is volt egy költői alkotásokra ilhető szerelme, amely — ellentétben az Etelka-szerelmmel — beteljesült és boldog volt. Vörösmarty első imárottja egy völgyeségi szőkehajú leány lehetett, kinek neve vagy költői neve: Jola. Ő hozzá szólak Vörösmarty 1821 és 1822-ben írt szerelmes versei. Gálos érvei: *A' völgyi lakos* két ellentétes értelmű változata, a beteljesült szerelemre valló változat nem vonatkozhatik a társadalmilag a szegény nevelő felett álló Perczel-kisasszonyra, a Jola és Jolán nevek szereplése Vörösmarty korai epikájában és egy régebbi szerelme feltételezése mellett szól az is, hogy Vörösmarty hol szőkeének, hol szőghajúnak (gesztenyebarnának) nevezi kedvesét. Perczel Etelka csak 1823 után uralkodott Vörösmarty érzelemvilágán. (GÁLOS REZSŐ: *Az első Zalán futása*. Bp. Szemle 1937. 248. k. 243. l. — *Széljegyzetek Vörösmarty két alkotásához*. Győri Szemle 1937. 139–150. l. — *A Zalán futásának második kidolgozása*. Pap Károly Emlékkönyv. 1939. 184–185. l. — Etelka. It 1950. 4. sz. 69–75. l.)

Kozocsa Sándor is elfogadja Gálos Jola-elméletét. A hűség diadalmának és a Zalán futása első változatának nőalakja sem lehet Perczel Etelka mása, hanem azé a völgyeségi leánya, akit a Jola név jelöl. (KOZOCSA SÁNDOR: *A hűség diadalmának első kidolgozása*. Budapest. 1940. Irodalomtörténeti források. I.)

Hajas Béla szerint Vörösmarty érdeklődése Perczel Etelka iránt már 1820 őszén felébredt az ekkor írt versek (*Az elmenőhöz, A' szerelmes*) tanúsága szerint. Etelka akkor ugyan még csak a tizenharmadik életévét töltötte be, de az akkori fogalmak szerint már serdülő lánykának számított. Ettől kezdve „úgyszólván a költő szeme láttára fejlődött hajadonná”. Mint „gondtalanul játszó gyermek” tette az első mély benyomást a költőre, s a vele való többszöri találkozás ezt az érdeklődést szerelmemmé mélyítette. Perczel Etelka alakja uralkodik Vörösmarty szerelmi költészetében egészen Etelka 1833-ban történt házasságkötéséig (*Az elválók* c. versig). Ő az ilhetője Vörösmarty epikai és drámai nőalakjainak. (HAJAS BÉLA: *Vörösmarty és Perczel Etelka*. ItK 1931. 303–312., 410–422. l.)

Horváth Károly Hajas Béla véleményéhez csatlakozik. *A' bucsuzó* (328. sz.) c. vers vallomástételére hivatkozva, úgy véli, hogy Etelka mint serdülő leánya öntudatlan kacérsággal, ártatlan kedvességével „kicsalta” az ifjú költő „szívének égő vágyait”, de hamarosan észre véve az ifjú hódolatát, „visszaandalgott” kedvességével. Innen a hangulatváltás Vörösmarty szerelmi lírájában, a reménykedés és ábrándozás után a keserűség és fájdalmas lemondás. A *Jolához* írt vers

puszta ábránd, az *Alom és való* is hasonló érzéki hangú vers, mind a kettő konkrét élményi alap nélküli. *A' völgyi lakos* első változata sem a beteljesült szerelem élményéből, hanem ábrándjából fakad, akkor írta, mikor még reménykedett, később megváltoztatta a vers szövegét érezvén, hogy az első befejezés nem felel meg első szerelme valóságának. A Jola név még nem indokolja külön szerelem feltételezését: Vörösmarty maga is írja, hogy kedvesét több néven nevezi. (*Csaba szerelme* 319. sz.) (HORVÁTH KÁROLY: Vörösmarty szerelmi lírája. It 1951. 48–52. l.)

Ehhez még azt lehet hozzátenni, hogy az a tény, hogy Vörösmarty szerelmét hol szöke-, hol barnahajúnak említi, még nem döntő érv két szerelmi élmény feltételezése mellett. Vörösmarty 1823 után is hol szökének, hol szőghajúnak mondja kedvesét (*Az imádkozóhoz, A' szép virág, Kérelem*). A fiatal Vörösmarty szerelmi költészetében különben is sokszor nehéz eldönteni, mennyi benne a konkrét valóság és mennyi az ábránd vagy a költői hagyomány hatása.

Csányi László szerint Vörösmartynak a Perczel-házban meglehetősen alárendelt szerepe volt. (Brisits másképp vélekedik: l. Vty. Akad. Kiad. Lev. Bev.) Így Etelka személyének sem kell túlzott jelentőséget tulajdonítani. Szerinte „a kor szerelmi lírája szinte teljesen mentes a valóságtól: az imádott nő legfeljebb ürügy, s nem teremt nagyobb vonzási szférát, mint egy görög költemény, mert az alkotás élménye mellett a szerelem csak másodlagos. Így dalol Vörösmarty Perczel Etelkáról, a valóság mellé álmodva azt, amit esetleg szeretne, s így válhatott ebből a romantikus alkotásmódból szerelmi legenda. Az utókor a romantikus költőnek romantikus környezetet is teremt; Perczel Etelka az elsőrendű műzsák közé lépett, noha erre semmiféle alap nem volt.” (CSÁNYI LÁSZLÓ: Az ifjú Vörösmarty. Szekszárd 1955.)

Mindebből látható, hogy Vörösmarty fiatalkori szerelmi költészetéről a vélemények még meglehetősen eltérők.

Perczel Etelkáról még annyit derített ki Hajas Béla, aki a Perczel család bonyhádi levéltárát alaposan átvizsgálta, hogy 1807. november 2-án írták be a börzsönyi anyakönyvbe: *Adelais, Carolina, Ludovica, Rosa, Camilla* néven. Az Adelais-Adél nevet azonosították a magyar Etelkával, valószínűleg Dugonics hatására, akinek az „Etelká”-ja megvolt Perczel Sándor könyvtárában. Kép, leírás nem maradt fenn Etelkáról. 1833 augusztus 8-án Etelka férjhez ment Bajsaí Vojnits Barnabás bácsmegyei földbirtokoshoz. (HAJAS BÉLA: Vörösmarty és Perczel Etelka. ItK 1931. 421. l.) Az Etelka-kérdésről még annyit, hogy az ugyancsak 1821-ből való *Fergeteg dül*... kezdetű vers kéziratán hétszer látjuk az Etelka-nevet leírva. (L. a köv. vers jegyz.)

A' völgyi lakos A' szánakodóhoz c. verssel együtt jelent meg az 1823 végén kiadott és az 1824 évre datált *Aurorában*. Ezzel, majd az *Aspasiában* közölt darabjaival (*Emmihez, A' csendes haló*, részlet a *Zalán futásából*) hívta fel magára Vörösmarty az irodalmi közvélemény figyelmét. Kazinczy az 1824-es *Aurora* elolvasása után írja emlékezetes levelét Kis Jánosnak 1823. december 29-én (KazLev 18. k. 479. l.), miután Kisfaludy Károly érdemeiről szólt, így folytatja: „Továbbá

Veresmartit kedvelem még, 's tőle igen sokat várok. Az az út, a' mellyet nekünk kelle irtani, ime törve van, 's lelkes ifjaink futnak, a' hol nekünk mászni kelle. Mint örvendek, hogy nyílni látom a' szép tavaszt." Másnap, december 30-án (KazLev 18. k. 483. l.) így ír Stettnernek: „'s hát az a' derék, igen derék Veresmarti. Ha kiből, belőle várok igen sokat. Édesség és a' mi igen sok, érettség ömlött el dolgozásán." Fábián Gábor is igen elismerő módon írhattott Veresmartynak az *Aurorában* kiadott verseiről, mert Stettner válaszában így ír neki Dukáról 1823. december 3-án: „Az Auroráról és Héberől (mellyeket még nem láttam) tett tudósításaidat . . . igen köszönöm . . . Örülök, hogy Vörösmartyban ismét egy jeles költőt látok fejlődni. Irandó leveledben küldd-meg mind a Magányos Sírt mind a' Völgyi Lakost, ha Versek." (Zádor-Stettner György levelezése Fábián Gáborral. MTA Kéziratár.)

A kéziratban a sorkezdés általában kisbetűs. Kisbetűvel kezdődő sorok: 2. 3. 4. 6. 7. 8. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 18. 19. 20. 22. 23. 24. 26. 27. 28. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 38. 39. 40. 41. 43. 44. 46. 47. 48.

Szövegváltozatok

A cím MM 1847-ben A' völgyi lakós;

1. K A sor fölött *fürtös tetővel* 3. K a' hegy tövéből *tövében-ből* jav. Aur tövéből 4. K egy hársfa-sor. 5. K Alóla, lassan (alatta áth.: <csermely>), 6. K A sor előtt áth.: <lassan> 7. K szakad *keserves* 8. K lakom felé: Aur felé. 10. K *kel* hajnalarczú Aur hajnalarczú 11. K tündéralakban 12. K <az én napom> vezértüzem alatta áth.: <szép est> Aur vezér tüzem: 13. K *egy gyenge* (valószínűleg *gyengéd-ből* jav.) lány, *szép*, Aur *Egy gyenge lány, szép* 14. K *mint a' kelő nap* Aur *Mint a' kelő nap*, 15. K 's mint a' le nyugvó Aur *Mint M* 1833. *lennyugvó*, 19. K *ha tudja* (k. n. átírva ebből: <még *tudva*> sem szán Aur tudja sem szán (k. n.) 21. K *Haj! a' Aur Haj! a'* 22. K *el* kapja *búmat*, 23. K 's a' hab könyümet, Aur könyümet, — 24. K *de más felé!* Aur *De más felé*. 28. K *nyögő szivem!*" 30. Aur *Bus* 32. K gyötrelmeit, Aur Gyötrelmeit; MM 1847. Gyötrelmeit. 33-tól mind K-ban mind az Aur-ban a főszövegtől teljesen eltérő változatot olvashatunk.

Változat a kéziratban:

35 s' im rejtekéből
szemérmes ajkkal
(előtte áth.: <elébe bukkan>)
mosolyg elejbe
(előtte áth.: <szelid mosolygón>)
a' szép leány (k. n.)
(előtte áth.: <a' szép leány.>)

Változat az Aurorában:

'S im rejtekéből
Szemérmes ajkkal
Mosolyg elejbe
A' szép leány.

40 *Kitárt karokkal,
mindent feledve
fogadja őtet
a' szenvedő.*

*tűzarcaikra
csókok borúlnak,
's a' két szerelmes
szív össze ver*

45 *Olly érzelemmel,
milylent az Isten
kis életünkben
csak egyszer ad.**

*Kitárt karokkal,
Mindent feledve,
Fogadja őtet
A' szenvedő:*

*Tűzarcaikra
Csókok borúlnak
'S a' két szerelmes
Szív összever*

*Olly érzelemmel
Millyent az Isten
Kis életünkben
Csak egyszer ad.*

A kéziratban az utolsó szakasznak van még egy csillaggal megjelölt változata:

**Olly érzelemmel,
milylen csak egyszer
jut, oh halandó,
csupán neked.*

M 1833. már úgy közli a verset mint főszövegünk alapja: a MM 1845—48. Csak a 35. sorban van jelentéktelen eltérés: könyűit(k. n.)

226. [FERGETEG DÚL...]

Kézirat

OSzK Oct. Hung./943. FK 167/r. Cím nincs.

Megjelenés

KOZOCSA SÁNDOR: Vörösmarty ifjúkori kísérletei. It 1939. 7. sz 199. l.

A kéziratban e verstördék alatt a *Fogadd el édes Andom* kezdetű vers található, melynek *Emmihez* című változatát Vörösmarty az MM 1845.-ös kiadásában és az AV kéziratban is 1821-re datálta. Ennek alapján ez a vers is valószínűleg 1821-ből való. Keletkezési helye Börzsöny.

Kiadásunk alapja a kézirat.

A kéziratlap érdekessége a vers margóján a sok leánynév felül: Tonina, a jobb margón: Tonina, Tonina, Tonina, Toni, Tonina, Tonina, Tonina, Tonina, Tonina, Tonina, Lucietta, Tonina, Lucietta, Tonina, Mariana. A bal margón: Etelka, E. Etelka, Etelka, Etelka, Etelka, Emetka, Etelka, Jolánka, Piroska, Karika, Etelka.

A vers két oldalán „anonimus” felírás (tollpróba?).

A versen egy levél fogalmazványának töredéke olvasható Vörösmarty írásával; eleje hiányzik:

„sen (egyenesen?) Bonyhádra jöttem, honnan két nap mulva Börzsönybe, Tekintetes Perczell Sándor Urnak fia mellé szoptató Dajkának fogadtak. Itt vagyok most is, Istennek hála, jó egészségben (A sor fölött: Leányom) Ézen felül arra kérem kegyelmedet, hogy, ha ezen levelemet veszi, azonnal adja levél által tudtomra állapotját, 's szándékát, 's egyszer'smind azt megkívánom, hogy örökségemet adja vissza atyámfiainak, ha épen annyira meg vetett, hogy velem élni többé nem akar. Egyéberánt kívánok kennek, és nemzetségemnek Istentől minden jót, állandó egészséget, és maradok Kegyelmednek holtig hű hitese Kasziba Panna.”

Úgy látszik, Perczel Sándor akkor legkisebb fiának a dajkája — bizonyára írástudatlan parasztasszony — Vörösmartyt kérte meg férjéhez írt levelének megfogalmazására. A levelet talán nem küldték el vagy újra fogalmazták avagy másolták, mindenesetre a fogalmazvány féllapjának üresen maradt oldalát Vörösmarty felhasználta a *Fergeteg dúl*... kezdetű vers leírására, majd ábrándosan leányneveket írt a margóra. Ezek közül főleg két név szerepel igen gyakran, az egyik *Tonina* (14-szer), melyet nehéz lenne megmagyarázni, a másik *Etelka* (7-szer), minden bizonnyal Perczel Etelkára vonatkozik.

Perczel Etelkáról és Vörösmarty első szerelmének problémáiról lásd *A' völgyi lakos* c. vershez fűzött jegyzetet. (225. sz.)

Szövegváltozatok a kéziratban

1. a' kopasz <telőkön> A sor után áth.: <Zúg az ormon, terjed völgyeken>
3. Rejtekébe <készül> A sor után áth.: <elsiet lakába minden elő>
6. 'jár' után olvashatatlan áth. szó. 8. A sor után áthúzásokkal olvashatatlanná tett sor. 9. nyugta nincs <az ég, és földközött>

227. EMMIHEZ

Kézirat

K₁ OSzK Oct. Hung./943. FK 167/r. Csak az első hat és fél sornak a bizonyára első kézírata, erre vall a sok javítás, áthúzás. Ez a szövegváltozat a *Fergeteg dúl*... kezdetű (226. sz.) vers kézírata alatt olvasható, attól vízszintes vonással elválasztva. A sorkezdés kisbetűs, cím nincs. A kézirat margóján tollpróbák: *as m szomorú m*

K₂ OSzK Oct. Hung./639. 8/r AV 16. sz. Cím nélkül. Kevés javítás. Kisbetűs sorkezdés.

Megjelenés

Aspasia 1824. 16. l. Aláírva: Vörösmarty Mihál. — MM 1845—48. I. k. 19. l. — MM 1847. 8. h. — MM 1863—64. XII. k. 378—379. l. — ÖM 1884—85. VIII. k. 65. l.

Ez a vers *A' csendes halóval* (240. sz.) és a *Zalán futásának* egy részletével együtt megjelent a Kovacsóczy Mihály szerkesztette évkönyvben, az *Aspasiában* 1824-ben. Így tehát Vörösmarty legkorábban megjelent versei közé tartozik. Már említettük (l. *A' völgyi lakos* c. 225. sz. vers jegyz.), hogy Vörösmartynak az *Aurora* 1824. évfolyamában megjelent verseiről Kazinczy milyen elismerően nyilatkozott. Az *Aspasiában* megjelent darabok is kivívták a széphalmi mester tetszését, aki így ír róluk Guzmics Izidornak 1824. augusztus 27-én küldött levelében: „Ha én ősz fővel, 's Döbrentei a' férjfi kor' erejében, nem irigyli e Vörösmartinak, Kovacsóczynak, Juliusznak (Bajza József írói álneve), Emílnék némelly itt (ti. az Aspasiában) állott Versezeteiket? mert én nagyon irigylen . . . 'S kivált annak a' Juliusznak dolgozásaiban látok valamit, a'mi idővel ragyogni fog egünkön, mert a' Vörösmartyé már is ragyog.” (KazLev 19. k. 180. l.)

A női név nem azonos az egyes változatokban. A K_1 -ben e nevet találjuk: *Andom*, a K_2 -ben: *Idám*. Az *I* és a *d* között egy kivakart betű nyomai vehetők észre, talán *n*-é, ez esetben az eredeti név *Indám* lehetett. Ilyen javítás nyomai figyelhetők meg az *Idához* és *Az ifju viléz* c. versek kéziratán is (228. és 234. sz.).

A kézirat és az MM 1845–48. I. egyaránt 1821-re datálják a verset. A keletkezés helye *Börzsöny*.

Kisbetűvel kezdődnek a következő sorok: K_1 -ben: 2. 4. 6. 8. K_2 -ben: 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 10. 12. 14.

Szövegváltozatok

1. K_1 édes <Adom> (? áth.) *Andom* K_2 édes *Idám*, (*Indám*-ból jav.) *Aspasia* Fogadd-el, édes Emmi,
2. K_1 virágim szebbikét, MM 1847. szebbikét: E sor után K_1 -ben áth. változatok:

<szermem ülteté azt,>
 <Szerlemem ülteté ezt>
 <és ótta>
 <ezt sze>

3. K_1 Szerlemem ülteté ezt 4. K_1 szerlemem ápolá! K_2 szerlemem ápolá:
5. K_1 Az ótta a' fagy ellen, 6. K_1 's forró nap ellen is, MM 1847. is:
7. K_1 <Az fejtegette ki> K_2 az fejtegette keblét, *Aspasia* fényét MM 1847. színe fényét,
8. K_2 's az nyujtja most neked. *Aspasia* nyujtja 11. K_2 O nézd, *kitárt* ölében
13. K_2 Az én könyüm ez (az-ból jav.), *Ida*, enyém az, édes *Ida* *Ida* *Inda*-ból jav. (*n* kivakarva, illetve áthúзва) MM 1847. könyüm
14. K_2 's utánad sirtam ezt! (jav. ebből: azt!) *Aspasia* azt!

228. ÍDÁHOZ

Kézirat

OSzK Oct. Hung./639. 8/v AV 18. sz. Átlós vonalakkal áthúzva.
Cím: Idához (k. n.) I és d közt *n* áthúzva.

Megjelenés

MM 1845–48. I. k. 20. l. — MM 1847. 8. h. — MM 1863–64. XII. k. 379. l. — ÖM 1884–85. VIII. k. 65. l.

A vers keletkezését a kéziratos füzet és a kiadások egyaránt 1821-re teszik. Valószínű keletkezési helye Börzsöny.

Az *Ída* név — éppúgy mint az előző vers esetében (l. 227. sz. vers jegyz.) — úgy szerepel a kéziratban, hogy az *I* és *d* között egy kivakart betű nyomai láthatók. Eredetileg *Inda* lehetett. Így találjuk az *Ída* nevet *Az ifju vitéz* c. vers kéziratán is (l. 234. sz. vers jegyz.). Az *Ída* név szerepel még az *Eger* c. eposzban s az 1836-ban írt *Ídához* c. költeményben.

A kéziratos füzetbe később másolhatta be a verset, a kéziraton nincs javítás. A következő sorok kisbetűvel kezdődnek: 2. 4. 6. 8. 10. 12.

Szövegváltozatok a kéziratban

1. *Ída* mégy? *Haj!* 2. *Ída* 3. *utnak* 4. *mindenem-* 5. *Ída*, mély gyötrelmet hagysz szivemben 9. *Nincs e* 10. *könyű?* 11. *Hah!* ha *nincs*, kegyetlen, szánj utólszor, 12. *szánj meg, Ída*, 's tépdki szivemet!

229. KLIVÉNYI BARÁTOMHOZ

Kézirat

K₁ MTA M. Irod. Lev. 4r 125 XXV. Felül: Klivényinek Vörösmarty. Fenn oldalt: Börzsöny. 3. Jul. 1821.

K₂ OSzK Oct. Hung./639. 1–20. sor: 14/v; 21–46. sor: 15/r; 47–50. sor: 15/v AV 29. sz. Cím: *K. Barátomhoz*.

Megjelenés

MM 1845–48. I. k. 43–45. l. — MM 1847. 17–18. h. — MM 1863–64. XII. k. 393–395. l. (540–541.) — ÖM 1884–85. VIII. k. 78–79. l. (386–387.)

A két kézirat közül K₁ szövege eredetibbnek látszik, mint az AV-ban megőrzött változaté, mely már kevésbé tér el a véglegestől (vö. a 17., 21., 27. sor változatait). K₁ valóban elküldött levél minden

prózaik kiegészítés nélkül. Klivényi Vörösmarty episztolájára Pécsről júl. 16-án válaszolt. Levele elején mentegetőzik: írt barátjának, s ígérete szerint mindenről tudósította. Sajnálja, hogy levele eltévedt, még jobban sajnálná, ha rossz kezek közé vetődött volna. Utána beszámol életéről, hangulatairól, oktatóiról a pécsi papnöveldeiben.

A Klivényihez írt episztolát mind az AV-füzetben, mind a MM 1845–48.-ban az 1822-re keltezett darabok közt találjuk. Ezt a datálást azonban megcáfolja az Akadémián őrzött levél (K₁), melynek pontos hely- és időmegjelölése a döntő: *Börzsöny, 1821. július 3.* Ezt az időpontot az is megerősíti, hogy a levélre Klivényi 1821. július 16-án válaszolt. (Klivényi Jakab Vörösmarty Mihályhoz. Vty Lev. CZAPÁRY 282–283. 1.)

Klivényi Jakab már az egyetemi évek alatt egyik legjobb barátja volt Vörösmartynak. Már ismertettük pályáját a bölcseleti tanfolyam elvégzéséig (140. és 202. sz. versek jegyz.). 1820 után levelező viszonyban van Vörösmartyyal. A pesti egyetem után Pécsre kerül papi szemináriumba. Leveleiből úgy tűnik ki, hogy nagyon nehezen szánta rá magát az egyházi pályára. Több levelében keserűen kifakad méltatlan előjárói s a papnöveldei nevelés rendszere ellen. Mikor magasabb évfjára kerül, s rábízják az elsőévesek irányítását, iparkodik enyhíteni a szemináriumban uralkodó túlságosan is szigorú nevelési elveken. Főleg a fejlődő magyar irodalmat értetlenül gáncsoló vezetőinek magatartása háborítja fel. A magyar nyelv ügyének jelentőségét megértő tanáraitól elismeréssel ír. Valamennyi leveléből érzik nagy szeretete a magyar irodalom iránt, Kazinczyt, a *Tudományos Gyűjteményt*, az *Aurorát*, *Hébet* emlegeti. Kispap korában tovább is ír verseket: „Versezetet” szerez „a magyar hűségéről”, ódáiban köszönti magyar érzelmű tanárait, barátait, magyar és latin epigrammákban gúnyolja ki az irodalmi törekvéseket értetlenül gáncsoló papnöveldei előjáróit, lemondó hangú elégiákban búsong egy verset író leány iránt érzett szerelme miatt, mely papi hivatása miatt eleve reménytelen. Néhány versét — főleg a satirikus jellegűeket — Vörösmarty-nak is elküldi leveleiben.

1824-ben Nádasra kerül káplánnak, itt már jobban érzi magát, hivatásával is megbékül. Nádasdon — hét év alatt — csak tíz verset ír, később már csak verses szővejtvényeket (rejtett szavakat, l. 302. sz. jegyz.) gyárt. Vörösmarty több művét (*Salamon*, *Zsigmond*) megküldi számára. Klivényi lassanként felhagy fiatalkori irodalmi terveivel, 1824. dec. 9-én már így ír Vörösmartynak: „A költés nem az a pálya, a melyre termettem.” Inkább tanulni akar, mint tanítani, szorgalmas olvasója és hivatott értője akar lenni a fejlődő magyar irodalomnak. A *Zalán futása* számára nagy buzgalommal szeretett volna előfizetőket gyűjteni, de csak négyet sikerült találnia.

Nádasdon 1831-ig működik, ekkor Szepessy Ignác pécsi püspök az általa felállított líceumban alkalmazza történelem tanárnak. 1837-ben lesz plébános Berkesden. 1855-ben kánonok. 1866. július 11-én hal meg Pécsen, miután végrendeletében kegyes célokra számos hagyományt tett.

Klivényiről: Vty Életr. 3. fej. 225 l. — ÖM 1884—85. VIII. k. 386. l.
 — TORDAI ÁNYOS: Klivényi kiadatlan versei. ItK 1908. 391—405. l.
 — Klivényi Vörösmartyhoz írt levelei: CZAPÁRY: 282—294. l. —
 Vty Akad. Kiad. Lev. — TÓTH D. 17—18. l.

Hajas Béla szerint Vörösmarty e vers 31—46. sorában volta-
 képpen már arról a keserúségről vall egykori iskolatársának, melyet a
 Perczel Etelka iránt érzett reménytelen szerelme okozott. (HAJAS
 BÉLA: Vörösmarty és Perczel Etelka. ItK 1931. 310. l.)

Mindkét kéziratban a következő sorok kisbetűvel kezdődnek:
 4. 8. 10. 12. 14. 15. 16. 19. 22. 24. 26. 28. 30. 32. 34. 36. 38. 40.
 42. 44. 46. 48.

Szövegváltozatok

1. K_1 Barátom? 3. $K_1 K_2$ Pestieket 4. K_1 nem jöhetett a' bizonyosra
5. K_1 Sőt, 7. $K_1 K_2$ meguntam 8. K_1 miatt
10. K_1 írni, K_2 írni, $K_1 K_2$ Pécsi helyedre jutandsz
11. $K_1 K_2$ Jég, 's hófűrtökkel K_2 borult 13. $K_1 K_2$ hűs 14. K_1 nyarunk,
15. K_1 leveled. Nem K_2 ked, öröm
17. K_1 Végre tudom, hol vagy, 's még nincs tudományra, miként vagy.
 K_2 Végre tudom, csakugyan hol vagy, < tudom, Oh > tudom, de
 ki tudja, miként vagy?
18. K_1 tudhatom; $K_1 K_2$ ird meg azért 19. $K_1 K_2$ elfeledéd,
21. $K_1 K_2$ ösmérsz e K_1 hogy így bánsz gyenge szívemél; K_2 hogy így
 < bánsz gyenge >
23. K_1 újra: K_2 újra, részt MM 1847. keservídben
25. K_1 vigban 26. $K_1 K_2$ enyhül; 27. K_1 Végre talán kérdéd, ki vagyok?
28. $K_1 K_2$ fia, — 29. $K_1 K_2$ Én, 30. $K_1 K_2$ Tolnai 31. K_1 O! K_2 O!
 (<h> áth.) erdők; 32. $K_1 K_2$ hegyed, völgyed, Börzsönyi 33. $K_1 K_2$
 lábam:
34. K_2 A sor előtt áth.: <erdőn,> $K_1 K_2$ ez ligeten, 's erdőn hűsbe
 ragadva viszen. 35. K_1 egyenlőn, 37. $K_1 K_2$ Haj! vissza K_2 kíván-
 nék; 40. $K_1 K_2$ fái, 41. $K_1 K_2$ Meszsze kipillantok sík K_2 körültem
42. K_1 Csillag alatt a lap alján egy áth. változat: < míg szemem éle
 az ég' végire jutva kívész >
 K_2 Ez három áthúzatlan változatot tartalmaz a következő
 módon írva:

ég körbe merulve
 míg látásom az ég végibe veszve kifogy
 végire jutva kivész

43. $K_1 K_2$ 'S haj! K_2 megürült <lelkembe> 44. munkák gondja
45. K_1 mulnak, 's nyomorúlt, hogy mulnak K_1 örülök, K_2 így
47. K_1 ez, 48. $K_1 K_2$ szül, 49. $K_1 K_2$ Istennek 50. K_1 te, -tovább már
 nem várhatok, - írj, K_2 És <De> (áth. és zárójelben) írj ha

* * *

A kéziratos füzetben ez után az episztola után egy Kölcsey-vers (*A váró leány*) található Vörösmarty írásával. A vers szövege felett: Kölcsey Ferencz. Verscím nincs. A versszöveg alatt: *Igaz Sámuel zsebkönyvéből, 1821.* (Nyilván ebből másolta ki a fiatal Vörösmarty.) Az utolsó előtti két sort csak a kezdőbetűkkel jelölte.

A zsebkönyv pontos címe: *Zsebkönyv. Kiadta: Igaz Sámuel. Bécs. 1721.* A Kölcsey-vers a 47. lapon található, a zsebkönyvben kottája is megvan, b. Podmaniczky Lajos szerzeményében.

230. AZ ELHALÓ REMÉNY

Kézirat

OSzK Oct. Hung./639. 1—4. sor: 8/r, 5—16. sor 8/v AV 17. sz.

Megjelenés

MM 1845—48. I. k. 21. l. — MM 1847. 8. h. — MM 1863—64. XII. k. 379—380. l. — ÖM 1884—85. VIII. k. 66. l.

A kéziraton az eredeti cím: *Az Istenhez.* Ezt Vörösmarty áthúzta és oldalt írta a végleges címet: *Az elhaló remény* (k.n.). A kéziratos füzetbe utólag másolhatta be Vörösmarty, mert — a címet leszámítva — nincsen benne javítás.

Az AV-füzetben és a gyűjteményes kiadásokban egyaránt az 1821-es darabok közt található. Keletkezési helye Börzsöny.

A kéziratban kisbetűs a sorkezdet. Kisbetűs sorok: 3. 4. 6. 7. 8. 10. 12. 15. 16.

Szövegváltozatok

A címben ‚Az‘ az-ból, ‚remény‘ Remény-ből jav.

2. K vissza megént? 3. K Hah 7. K zuzva 8. K kisírva! 9. K Igy ótlan! 10. K inség' kedveszakadt fia.— 11. K Igy! hajj! 13. K közt jajgom el étetemet: 14. K Kínomra díszlik MM 1847. Kínomra 15. K Oh! 16. K Űr,

231. AZ 1821^{diki} TÉL

Kézirat

OSzK Oct. Hung./639. 9/r AV Szám nélkül. Cím: Az 1821^{diki} tél. (Aláhúzza)

Megjelenés

ÖV 1955. I. k. 21. 1.

A kézirat-füzetben az 1822-re datált versek elején szerepel, ugyanazon a lapon, ahol *A' zivatar* c. vers (232. sz.) olvasható, a lap alján, bekeretezve. Amikor verseit bemásolta a füzetbe, akkor írhatta bele pótlólag *A' zivatar* szövege alján maradt üres helyre, így kerülhetett — címével ellentétben — az 1822-es művek közé.

232. A' ZIVATAR

Kézirat

OSzK Oct. Hung./639. 9/r AV 19. sz. Cím: A' zivatar (k. n.)

Megjelenés

MM 1845—48. I. k. 22. 1. — MM 1847. 9. h. — MM 1863—64. XII. k. 380. 1. — ÖM 1884—85. VIII. k. 66—67. 1.

A verset a költő 1822-re keltezte a kéziratban és a kiadásokban egyaránt. Az AV-füzetben a vers szövege alatt *Az 1821^{deli} tél* c. epigramma olvasható. Ez is amellettszól, hogy a vers 1822 elejéről való. Egyébként is az AV-füzetben és a gyűjteményes kiadásokban is ez a vers nyitja meg az 1822-ben írottak sorát. Valószínűleg Börzönyben keletkezett.

A kutatók kiemelik, hogy e versben jelentkezik először a nemzeti pusztulás aggodalma Vörösmartynál, e szempontból e költemény a későbbi nagy hazafias versek (*A három egyesült fejedelmekre, Szózat*) előzménye. (TÓTH DEZSŐ: Vörösmarty Mihály. Bp. 1957. 38. és 231. l. KOROMPAY BERTALAN: A Szózat eszmevilágához. It 1958. 3—4. sz. 442. l.)

A sorkezdet a kéziratban kisbetűs. Kisbetűvel kezdődő sorok: 2. 3. 4. 6. 8. 9. 10. 11. 12.

Szövegváltozatok

2. K terheiket: 3. K huzodott össze: 5. K sülledező 7. K Le csap!
8. K kemény <kevény>-ből jav. 10. K tán mán-ból jav. hazám (k. n.)
11. K így Haj! MM 1847. sirba
12. K A sor alatt át nem húzott változat:

vagy: (így dől-sz-e sirba? Haj; vagy eltűnsz
dísztelen éj' ködeként örökre?)

E változat alatt áthúzott sorok:

<Haj! vagy el hűny>
<hold kifogyó tüzeként világod?>

Kézirat

OSzK Oct. Hung./943. 151/r FK (Áthúзва.) Cím nincs. A kézirat tüzetes leírását lásd *A hűség diadalma* jegyz.-ben (Vty Akad. Kiad. IV. k.)

Megjelenés

KOZOCSA SÁNDOR: Vörösmarty ifjúkori kísérletei. It 1939. 7. sz. 199. l.

Kiadásunk alapja a kézirat.

A költemény *A' boldog elhalás* c. elbeszélő költeménynek (*A hűség diadalma*nak első feldolgozása) kéziratán olvasható, e költői rege negyedik füzetének utolsóelőtti lapján. Az utolsó lapon, a 15. verson, *A hűség diadalma*t berekesztő Villi-rege egyik részlete található. Ez a körülmény eldönti a vers keletkezési dátumát is. *A' boldog elhalás* — mint azt KOZOCSA SÁNDOR meggyőzően kimutatta (*A hűség diadalma*nak első kidolgozása. Irodalomtörténeti források. I. Budapest, 1940. Bevezetés. 3. l.) — 1821 végén és 1822 elején készülhetett el. Így tehát a szóbanforgó vers 1822 elejéről való, tekintve, hogy a kézirat utolsó füzetébe, a rege IV. énekének végzavai közé írta be Vörösmarty. Ez a körülmény arra is rávilágít, hogy *A' boldog elhalás* Jolája sem valamely beteljesült szerelem ihletéséből keletkezett.

A *Mig gondok nélkül*... kezdetű vers Kozocsa szavai szerint (It 1939. 200. l.) a költő „sóvárgását tárja föl az elérhetetlen 'tündérszép hölgy' után, aki 'mint a képzelt boldogság', csak azért jelent meg előtte, hogy annál hamarabb eltűnjön". Lehetséges tehát, hogy ez is a Perczel Etelka iránt érzett reménytelen szerelem hangulatát tükrözi.

A vers valószínű keletkezési dátuma tehát 1822. Helye Börzsöny.

Szövegváltozatok

Vörösmarty igen sok javítás, újrakezdés után vetette papírra a végleges szöveget. A kéziratban egymás után három változata is olvasható a versnek. Az első kettő töredékes, a harmadik tekinthető véglegesnek.

Az első, áthúzott változat a következő:

<Mig szabad szárnyon lebegett fölöttem>
 <képzeldésim deli angyalával>
 <Mig szabad kényén lebegett körüllem>
 <álmaim' tündér erejű világa,>
 <mig vidám arczom' kisimult vonásin>
 <csend vala, 's épség.>

1. sor szárnyon jav. ebből: szárnynyal

5. sor *vidám* helyett *derült* volt előbb.

Ez után az első áthúzott változat után tollpróbákat, sortörédeket, vízszintes elválasztó vonalat, számokat olvashatunk. A kivehető szavak: *magyar mama boldog Boldogulás, Tiszta boldogság, Míg, Míg h* (Részben talán tollpróbák.)

A második áthúzott változat (az előbbi alá írva a kéziratban) a következő:

- ⟨*Míg szabad szárnynyal lebegett körüllem*⟩
⟨*Míg szabadon lebegett a' képzelet angyala*⟩
 ⟨*amannak*⟩ (tollpróba)
⟨*Míg csak kép*⟩
⟨*Míg csupa képzeletek töltötték gyenge szívemnek*⟩
 ⟨*vágyait és örö*⟩
⟨*Míg könnyű szívvel játszottam képzeletimben,*⟩
 ⟨*az égi örömben,*⟩

Ez az első két változat mutatja, hogy Vörösmarty először szaffói formában akarta megénekelni a témát, s csak utána tért át a hexameteres, illetőleg distichonos alakra.

A végleges (kiadásunk főszövegében közölt) változatot is áthúzta Vörösmarty két vonással. Itt is találunk javításokat:

1. *Míg* ⟨*e'*⟩ 3. valahányszor ⟨*ölem előmbe*⟩

4. A sor előtt áth. ⟨*A' tü*⟩

A sor után az 5. sor áth. változata:

⟨*Tiszta, szelid arcú {alakú}, mint { a'napnyúgati}*⟩
 ⟨*hajnal, természetes, ép hü :>*⟩

5. mint hajnal — *hajnalként*-ből jav.

234. AZ IFJU VITÉZ

Kézirat

OSzK Oct. Hung./639. 9/v AV 20. sz. Cím: Az ifju vitéz (k. n.)

Megjelenés

MM 1845—48. I. k. 23—24. l. — MM 1847. 9. h. — MM 1863—64. XII. k. 381—382. l. — ÖM 1884—85. VIII. k. 67—68. l.

Vörösmarty e verset mind az AV-kéziratban, mind a kiadásokban 1822-re datálta, az akkor keletkezett versek elejére. Hogy ez év elején keletkezett, ezt az *Ida* név is valószínűsíti, mely 1821-ben két versében is szereplő leánynév. (227—228. sz.) Az *I* és a *d* között itt is betűkivakarása figyelhető meg, az eredeti név valószínűleg itt is *Inda* lehetett. L. a 227. sz. *Emnihez* (eredetileg *Idához*) írt verset s a 228. sz. *Ídához* c. költeményt.

A sorkezdet a kéziratban kisbetűs. Ilyen sorok: 2. 3. 4. 8. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 20. 22.

Szövegváltozatok

4. K szárazon 's hullámokon 5. K Hah! 8. K éreztet (jav. ebből: éreztet) 10. K ég, föld össze csap, 13. K ép: 14. K keservé, 15. K hosszas inség 16. MM 1847. Aljasítson 18. K veszni— 19. K szív; Ida (Indá-ból jav.) MM 1847. Kegyetlen szív 20. K szór — 21. K Haj! 22. K soha. 23. K A' vad Törökre: 24. K Ida (I.da); van Haza!

235. ALKU A' TERMÉSZETTEL

Kézirat

OSzK Oct. Hung./639. 10/rv AV 21. sz. Cím: Alku a' természettel,

Megjelenés

MM 1845—48. I. k. 25—27. l. — MM 1847. 10—11. h. — MM 1863—64. XII. k. 382—384. l. — ÖM 1884—85. VIII. k. 68—69. l.

A kéziratban a cím után áthúzva: *tréfás panasz panaszos tréfa*. Másolat-szerű, kevés javítás. A sorkezdet kisbetűs a következő sorokban: 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 10. 11. 12. 14. 15. 16. 18. 20. 22. 24. 25. 26. 27. 28. 30. 31. 32. 34. 35. 36. 38. 42. 44. 46. 47. 48.

A kéziratos füzetben és a kiadásokban egyaránt az 1822-re keltezett versek közt található. Keletkezési helye Börzsöny.

Szövegváltozatok

2. K meg tagadsz, 3. K abból, 4. el vonsz 6. K jó szivéből 7. K kajanság 9. K gazdaságot, 10. K arczot, 11. K terjedő hírt 12. MM 1847. nemet 16. K kincseidből <osztozott> 17. K menykő 18. be jav. ebből: *nem* 19. K jött: 22. K hamvvá (*hamuvából* jav.) égetém. 23. K gyengeségem 24. K ez nyujt, 25. K setét 34. K egy szerűn, 37. K Dús kebellem, <teljes> 39. K villám
40. K *Hajnal ajka*, csókja tűz
ajka rózsa, — — —
41. K Haj! 42. K vagyok. 44. K élek, 45. K az érzés (ez-ből jav.)
46. K A sor előtt áth.: <ha(?)> egyebed,

236. A' BUJDOSÓ GYLKOS

Kézirat

OSzK Oct. Hung./639. 11/r AV 22. sz. Cím: A' bujdosó gyilkos.

Megjelenés

MM 1845—48. I. k. 28. l. — MM 1847. 11. h. — MM 1863—64. XII. k. 384. l. — ÖM 1884—85. VIII. k. 70. l.

A kéziratban és a kiadásokban egyaránt az 1822-es darabok közt található. A kéziratban kevés a javítás és a kisbetűs sorkezdés. Ilyen sorok: 2. 3. 4. 6. 8. 11. 12.

Szövegváltozatok a kéziratban

1. között 5. Gondjaim 6. innen, 7. Nincs, a' mi meg nyugaszszon 8. nincs! 11. ég' föld; hová most? béke szállást 12. nehezült 13. Isten, — de e, <hang>
14. Isten, Te mondd meg, <hall> vagy <halsz>(áth.) haljak-e, éljek-e?-
16. Két áthúzatlan sorváltozat:
nyilj anya föld, magas ég <szakadj> omolj rám!
v. (vagy) Ronts le nagy ég, anya föld temess el!

237. A' BÚS VÁNDOR

Kézirat

OSzK Oct. Hung./639. 12/r AV 24. sz. Cím: A' bús vándor (k. n.)

Megjelenés

MM 1845—48. I. k. 29. l. — MM 1847. 11. h. — MM 1863—64. XII. k. 385. l. — ÖM 1884—85. VIII. k. 70—71. l.

A költemény a kéziratban és az említett kiadásokban is az 1822-ben írt versek közt szerepel. Keletkezési helye valószínűleg Börzsöny. Időpont, hangulat egyaránt erre utal, ama „legveszédesebb és szomorubb” esztendőre. (Aut. Tör.)

A kéziratban kevés a javítás. A sorkezdés általában kisbetűs a kéziratban. Ilyen sorok: 2. 3. 4. 6. 7. 8. 10. 12. 13.

Szövegváltozatok

3. K gondatlanúl viszen lábád minden felé:
4. K hegy, szikla, völgy, tenger <meg nem állitanak.>
5. K Ha! (Hahj! majd Hah! majd Haj! volt ebből jav. Hal-ra) csak tovább szegény, csak told el kínodat, MM 1847. kínodat,
7. K lapulnak a' hegyek (k. n.) MM 1847. kerülőd,
8. K 's a' völgy veled (velem-ből jav.) mély semmiségbe sülledez. —
9. K megént 10. K unt 11. K Hah! 13. K bolyganom

238. AZ ELHAGYOTT

Kézirat

OSzK Oct. Hung. /639.1—4. sor: 20/r 5—16, sor: 20/v AV 37. sz.
Cím nélkül.

Megjelenés

MM 1845—48. I. k. 30. l. — MM 1847. 11. h. — MM 1863—64.
XII. k. 385—386. l. — ÖM 1884—85. VIII. k. 71. l.

A kéziraton kevés a javítás. A sorkezdés általában kisbetűs.
Ilyen sorok: 2. 4. 6. 7. 8. 10. 11. 12. 14. 16.

A kéziratos füzetben e vers után következik *Képzetek* címen néhány verssor, melyeket az *Aludjatok szép álmainm...* kezdetű versbe (263. sz.) helyezett el Vörösmarty. E sorok aligha utólag bemásoltak: inkább az első ihlet lerögzítésének látszanak. Ez utóbbi vers ihletének megfogánása ezek szerint *Az elhagyott* megköltésével egy időre esnek. A két vers jól mutatja azt a háborgó, hol halálba sóvárgó, hol magán erőt vevő lelki állapotot, amelyet Vörösmarty Perczel Etelka iránt érzett szerelme következtében ez években átélt.

Az elhagyott ezek szerint az *Aludjatok szép álmainm...* megírása előtt, azaz 1822 legelején, Bórsönyben keletkezett.

Szövegváltozatok a kéziratban

1. Az első sor utolsó szava eredetileg: < bajodban >, áthúzta és mellé írta: < hevedben > ezt is áth. és fölé írta: bajodban 3. Ah, 4. temetnek 5. bú, gond komorítva (fölötte áth.: < feketítve >) 6. nyult kód (k. n.) 7. haj! 's mivé tesz még, < mire > 8. MM 1845—48. ketség? (Sajtóhiba. jav. K alapján.) 9. Enyhülést < kérek > rám 11. hidegsalfán 12. füleimbe...

239. SZOMORÚ BIZTATÁS

Megjelenés.

MM 1845—48. I. k. 31. l. — MM 1847. 12. h. — MM 1863—64.
XII. k. 386—387. l. — ÖM 1884—85. VIII. k. 72. l.

Vörösmarty Minden Munkáinak valamennyi kiadásában az 1822-re datált versek között helyezte el.

Szövegváltozat

9. MM 1845—48.-ban a sor elején lévő S-ről elmaradt a hiányjel.
11. MM 1847. míg en (míglén helyett, sajtóhiba)

240. A' CSENDES HALÓ

Kézirat

OSzK Oct. Hung./639. 1—12. sor: 12/r 13—16. sor: 12/v AV 25. sz. Cím: A' csendes haló (k. n.)

Megjelenés

Aspasia 1824. 157—158. l. Aláírva: Vörösmarthy. — MM 1845—48. I. k. 32. l. — MM 1847. 12—13. h. — MM 1863—64. XII. k. 387. l. — ÖM 1884—85. VIII. k. 72—73. l.

Vörösmarty mind a kéziratos füzetben, mind munkái összegyűjtött kiadásában az 1822-ben írt darabok közé helyezte.

Ez a vers az *Emmihez* (227. sz.) cíművel és a *Zalán futása* egy mutatvány-részletével együtt megjelent a Kovacsóczy Mihály szerkesztette évkönyvben, az *Aspasiában* (1824-ben). Így tehát Vörösmarty legkorábban megjelent versei közé tartozik.

Kazinczy elismerő véleményéről l. az *Emmihez* (227. sz.) vers jegyz.

Valószínűleg azonos azzal A' *haldokló* c. verssel, melyet Toldy Ferenc Bajzához 1827. április 13-án írt levelében említ (Vty Akad. Kiad. Bevezetés V. fejt. 374. l.). Itt ugyanis Toldy nem sorolja e verset a nyomtatlanok közé, már pedig 1827-ig ebből a témakörből Vörösmartynak csak A' *csendes haló* c. verse jelent meg nyomtatásban. Toldy e levelében az 1821-es évszám alá foglalt költemények közt említi. A kéziratban viszont világosan az 1822. évi versek közt szerepel, s ez a keltezés a valószínűbb. Toldyt az befolyásolhatta, hogy az *Emmihez* c. verssel együtt jelent meg az *Aspasiában*, ez utóbbi pedig 1821-es keletkezésű.

A vers kézirata alig van javítás. A sorkezdés kisbetűs: 2. 3. 4. 6. 8. 10. 11. 12. 15. 16. sorok.

Szövegváltozatok

2. K ködökként, 4. Aspasia utadban; 7. K haj! nem Aspasia haj! nem MM 1847. *kicsapó* 8. K csalja utólszor — Aspasia utólszor... 10. K vet sugárt éltem' hideg (*rideg*-ből jav.) Aspasia Vett 14. K is Aspasia *Im* nyugat' MM 1847. *is*,

241. AZ ISTENI JÓSÁG

Kézirat

OSzK Oct. Hung./639. 12/verson két hasábban írva. 1. hasáb: 1—16. sor, 2. hasáb: 17—34. sor. AV 26. sz. Cím: Az Isteni jóság.

Megjelenés

ALSZEGHY ZSOLT adta ki először a Vörösmarty-breviáriumban, 33. l. Kiadásunk alapja a kézirat.

A kéziratban nehéz a vers szakaszbeosztását megállapítani. Az is lehetséges, hogy az egészet egyfolytában írta. A kézirat kisebb közeit vettük strófa-elválasztásoknak. A sorkezetet kisbetűs. A vers a kéziratban a címmel együtt többszörösen át van húzva.

A vers az AV-füzetben az 1822-re keltezett költemények közt foglal helyet. A fájdalmas, a tépelődő hang is a borszönyi időszakra utal.

Szövegváltozatok a kéziratban

6. általad: (;-ból jav.) 7. A'ki *<mindent>* 14. mert lenyom, 's *<nehéz>* 15. A sor elején ez az áth. szótöredék vehető ki: *<paran>*. Vörösmarty átirta, van'-ra. 26. 27. A ,kárhozott' szót külön is áthúzta.

242. A' KOSZORÚ

Kézirat

OSzK Oct. Hung./639. 1—3. sor: 11/r 4—31. sor: 11/v AV 23. sz.
Cím: A' Koszorú.

Megjelenés

MM 1845—48. I. k. 33—34. l. — MM 1847. 13. h. — TATAY: Remekek 1847. 458. l. (Allegoria csoportban.) — MM 1863—64. XII. k. 378—379. l. — ÖM 1884—85. VIII. k. 73—74. l.

A kézirat tisztázatlan, nincsen benne javítás. A sorkezetet kisbetűs a következő sorokban: 2. 4. 6. 7. 8. 10. 11. 13. 14. 16. 17. 19. 22. 23. 25. 26. 27. 29. 30. 31.

A vers mind a kéziratban, mind a kiadásokban az 1822-ben írt darabok közt szerepel. Valószínűleg Borszönyben keletkezett.

Szövegváltozatok

1. MM 1847. vigan 2. K síkjain. MM 1847. síkjain. 3. K egy szívűn (k. n.) 4. K virág szedésre MM 1847. oszlanak 5. K udó MM 1847. üdő 6. K mindenik: zavart 9. K újra 13. K virágok. Végre 17. K illataival ki vész. 19. K öszsze 20. K válogat; 21. K el rejt 22. K mondván, „im MM 1847. „im 25. K többihez: 27. K szálai 28. K barátim vagy barátom? Nehéz eldönteni, i van, de pont nélkül. 31. K föl leled.”

243. A' HAMIS ALVÓ

Kézirat

OSzK Oct. Hung./639. 1—4. sor: 12/v 5—28. sor: 13/r 29—42. sor: 13/v AV 27. sz. Cím: A' hamis alvó (k. n.)

Megjelenés

MM 1845—48. I. k. 35—36. l. — MM 1847. 13—14. h. — MM 1863—64. XII. k. 389—390. l. — ÖM 1884—85. VIII. k. 74—75. l.

A kéziratban és a gyűjteményes kiadásokban egyaránt az 1822-re keltezett versek közt találjuk. Keletkezési helye valószínűleg Börzsöny.

A kéziratban csak kisebb javítások láthatók. A sorkezdet kisetűs a következő sorokban: 2. 4. 6. 7. 8. 10. 11. 12. 14. 16. 18. 19. 20. 22. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42.

Szövegváltozatok

1. K hüs ligetnek fáí (*fáji*-ból jav.) 3. K Szunnyadni 5. K ,Oh' után áth. felkiáltójel 9. K pirultak 11. K mint a' <piruló> rozsaszál 12. K nap (hiányjel nélkül) 13. MM 1847. ajkai 14. K nyíltanak; 16. K derülő (*simuló*) homlokán. 19. K és szívdobogva, <bájból> 21. K Aztán <sohajva> 24. K <š> haj! az (jav. ebből: a', 33. K Oh! (előtte nincs idézőjel) és se ég, se föld 34. K Vigasztalást (*vigaszt*-ból jav.) neki (nincs idézőjel) 36. K A sor eredetileg: <'s már útamon vagyok.> áthúzta, aláírta: elkezdem útam (Ez a változat zárójelben volt, de a zárójelet áthúzta. A sor végén nincs vessző.) 37. K szunnyadó, 39. K megnyitja

244. RÁKOCZY BERCSÉNYINÉL LENGYEL ORSZÁGBAN

Kézirat

OSzK Oct. Hung./639. 1—6. sor: 13/v 7—22. sor: 14/r AV 28. sz. Kevés javítás. Cím: Rákoczy Bercsényinél Lengyel országban.

Megjelenés

A költemény Vörösmarty életében nem jelent meg nyomtatásban. GYULAI PÁL adta ki először az ÖM 1884—85. VIII. kötetében. 111. l. jegyz.: 390. l. Kiadásunk alapja a kézirat.

Ez a vers is azok közé tartozhatott, amelyekről GYULAI azt írja, hogy a költő korában, ill. a MM 1863-64. megjelenése idején „köz-

lésük a sajtó viszonyok miatt lehetetlen volt": (ÖM 1884—85. VIII. k. 383. 1.)

Gyulai a VIII. kötet tartalomjegyzékében az 1823-ban írt versek közé sorolja. (413. 1.) Ezzel szemben Vörösmarty az AV-füzetbe világosan az 1822-ben írt versei közé írta be, a tanítványaihoz írt *Gnomák* első feldolgozása elé. (I. *Gnomák* K₁ a 249. sz. vers jegyzetében.) Gyulai Vörösmarty életrajzában (4. fejj. 265. 1.) viszont azt olvassuk, hogy Mikes Kelemen leveleinek hatása alatt írta „1820-ban *Rákoczy Bercsényinél Lengyelországban* című költeményét, mely a jelen fájdalmát a múltéba olvasztja”. Gyulai sem itt, sem ott nem indokolja az időpontokat.

Leghelyesebb talán magának Vörösmartynak a datálását elfogadnunk. Igaz, hogy az AV-füzetben is vannak pontatlanságok — 1. a *Klivényi barátomhoz* írt episztolát — ez a vers azonban annyira beleillik kéziratbeli környezetébe, a Perczel-fiúkhoz írt versek mellé, hogy nincs okunk kételkedni a keltezés pontosságában. Igaz, hogy a nemesi forrongás éve az 1823. év volt, de már 1822-ben volt olyan hangulat, mely megérteti a nagy nemzeti szabadsághős emléket ébresztő vers megszületését. PERCZEL MÓR emlékirataiból (Vas. Ujs. 1868. jan. 5. LUKÁCSY—BALASSA 35—43. 1.) tudjuk, hogy már az 1821-es görög szabadságharc eseményei komoly visszhangot keltettek a hazafias szellemű nemesség körében. 1821 őszén Perczel Sándor a fiaival, s ezek nevelőjével, Vörösmartyval együtt meglátogatta sógorát, Somssich Miklóst Sárdon, s az ekkor összegyűlt társaság jó része a függetlenségükért küzdő görögök mellett nyilatkozott. Az 1821-ben és 1822-ben a bécsi kormány által kiadott törvénytelen újoncozási és adóemelési rendeletek már 1822-ben felébresztették a magyar nemességben a tiltakozás szellemét. Perczel Mór emlékirataiban 1822—23-ra teszi azt az időt, amikor apja — dinasztikus érzelmei ellenére — azok szövetségében állt, akik Tolnában és Baranyában „a nemzeti jogok utolsó maradványai megmenetésében buzgólkodtak”. „Háza akkor e megyei mozgalmak egyik központjává vált. Emlékszem jól, mint járt-kelt Börzsönyben a sok megyei ember; lelkesültünk a viták és protestációk hallatára; olvastuk Vörösmartyval a nyitrai, barsi, zalai, borsodi feliratokat stb.”

Bár ez az utóbbi megállapítás főleg az 1823. esztendőre vonatkozik, Perczel Mór emlékiratai több adatot nyújtanak a fiatal Vörösmarty függetlenségi és szabadság-érzelmeire vonatkozólag az 1822—23-as mozgalmak idő előtt is. Megemlíti pl., hogy Vörösmarty az 1821 őszén tartott kiránduláson „lelkesen beszélt itt (ti. Siklóson) Kontról, a nemzeti szabadságok és jogok védőjéről, tanulságosan a német és vallási ügyekkel foglalkozó s hazánkat elhanyagoló császárkirályról, Zsigmondról; festé a konstanzi máglyák tüzét, a husziták durva erélyét; a nemzet és ország akkori állapotait, végre a felzúdulást a léha zsarnok ellen, mely a siklósi 'tisztéséges' fogsággal végződött”. Ha el is ragadja Perczel Mór tollát talán a visszaemlékezés lelkesültsége, nincs okunk kételkedni benne, hogy a fiatal Vörös-

marty kezdettől fogva „fejtette, emelte és erősítette” tanítványai-
ban a „hazaszeretetet és a szabadelvű hajlamokat”.

Perczel Mór *Emlékiratai* tudósítanak az ifjú Vörösmarty Rákóczi-
kultuszáról. 1823-ban, mikor Vörösmarty magyarázta tanítványainak
a magyar alkotmány sérelmeit, — Perczel Mór felugrott s „a szoba
azon sarkához” szaladt, „hol a falon Rákóczi Ferenc képe függött
a 'hazáért és szabadságért' fölkelt és küzdött hősök utolsójái, leg-
nagyobbikái”. Ott ünnepélyes esküt tett: „hogy életemet a hazám-
nak szentelem, s megmentem és megbosszulom nemzetemet”.

„Vörösmarty mellett állott. Mikor felkeltem, könnyes szem-
mel tekintte rám, s megölelt. Ő szerette s megérté gyermeki rajongáso-
mat, mely az igazság félreismerhetetlen bélyegét viselte magán.
Néhány szóval biztatott, hogy eskümet sohase feledjem el, maradjak
hű ahhoz, mint Hannibal, mert a karthágói hős hasonlatát ő idézte
föl előttem.”

„Vörösmarty élete végéig gondosan megőrizte e Rákóczi-képet,
s neje előtt több ízben említé, hogy halála után növendékének szánta
azt. De szerencsétlenségre, mint Vörösmartyné mondja, a költő halála
alkalmával, az akkori zavarban, vagy az azt követett költözködésnél,
a kép eltévedt, s azóta elő sem került többé.” (PERCZEL MÓR *Emlé-
iratai*. Vas. Ujs. 1868. jan. 5. LUKÁCSY—BALASSA 35. 43. 1.)

A költemény 2. sorában a „szökötten” szó valószínűleg arra
vonatkozik, hogy Rákóczit 1701-ben felesége szöktette meg bécs-
újhelyi fogságából. Bercsényihez menekült Lengyelországba, akinek
az ő letartóztatása előtt sikerült Lengyelországba szöknie. (Vál. Műv.
1950. I. k. 401—402. 1.)

A költemény keletkezésének ideje 1822, valószínű helye Bör-
szöny.

Szövegváltozatok a kéziratban

2. <Męszökwę> (áth. fölé írva: Szökötten) 17. Ne lásd az el <fogyó>
(áth. föléírva zárójelben: haló)
18. A sor után áthúzatlan változat:
(v a' szolgaság ölen) (v = vagy)

245. ÁLLOM ÉS VALÓ

Kézirat

OSzK Oct. Hung./639. 18/r AV 33. sz. Cím nélkül.

Megjelenés

MM 1845—48. I. k. 37. l. — MM 1847. 14. h. — MM 1863—64.
XII. k. 390. l. — ÖM 1884—85. VIII. k. 76. l.

A kéziratban és a kiadásokban egyaránt az 1822. évi darabok közt szerepel. Tartalmi értelmezéséről l. *A' völgyi lakos* (225. sz. vers) jegyz.

A kéziratban csak jelentéktelen javítást találunk, valószínűleg úgy másolta bele az AV-füzetbe. Kisbetűvel kezdődnek a következő sorok: 2. 4. 6.

Szövegváltozatok

4. K *a'* szív' kényeiben MM 1847. *A'* szív'
5. K Serkentem; <'s> tündér javaim ki suhantak eszemből,
6. K 's most a csók helyein gyenge könyűcske remeg
fájdalom árja csapong
(Egymás alá írva két áthúzatlan változat.)

246. REMÉNY 'S EMLÉKEZET

Kézirat

OSzK Oct. Hung./639. AV 1–21. sor: 18/v 22–32. sor: 19/r.
Cím nélkül.

Megjelenés

MM 1845–48. I. k. 38–39. l. — MM 1847. 15. h. — TATAY:
Remekek 1847. 80–81. l. (Óda vagy ének csoportban.) — MM
1863–64. XII. k. 391–392. l. — ÖM 1884–85. VIII. k. 76–77. l.

A kéziratban és a gyűjteményes kiadásokban egyaránt az 1822-re datált darabok között találjuk. Valószínűleg Börzsönyben keletkezett.

A kéziratban igen kevés a javítás. A sorkezdet általában kisbetűs. Ilyen sorok: 2. 3. 5. 6. 7. 9. 11. 12. 14. 15. 16. 17. 18. 20. 21. 23. 24. 26. 27. 29. 30. 31. 32.

Szövegváltozatok a kéziratban

4. lélek (apoztróf nélkül) 5. lengsz körül <*virágos*> 6. elmultak szelleme
7. szorulni 8. végkínomat 9. eljősz 11. lövelsz e 12. szememnek
hunytakor? 13. 'S Te 17. A K-ban így: leendők^{ben}_{re} 18. kísérsz e
19. adsz e 22. adsz e napot; 23. adsze 24. napom? . . . 25. Egek, —
29. 's ha ez leszáll; amaz derüljön 30. lánggal <*szivem*> 31. fényben
(*fénynyel*-ből jav.) derültek 32. Tindárnak

247. EGY SZÉPHEZ

Megjelenés

MM 1845—48. I. k. 40. 1. — MM 1847. 15. h. — MM 1863—64. XII. k. 392. 1. — ÖM 1884—85. VIII. k. 77. 1.

Vörösmarty Minden Munkáiban az 1822-ben írt versek közé vette fel. Keletkezési hely valószínűleg Börzsöny.

Szövegváltozat

1. MM 1847. bírhatnám

248. NEFELEJTS

Megjelenés

MM 1845—48. I. k. 40. 1. — MM 1847. 16. h. — MM 1863—64. XII. k. 392. 1. — ÖM 1884—85. VIII. k. 77. 1.

Minden Munkáiban az 1822-ben írt versek közt foglal helyet. Valószínű keletkezési helye Börzsöny.

249. GNOMÁK

Kézirat

Két kézirata is van. Mindkettő: OSzK Oct. Hung./639. AV-füzetben.

K₁: a 14. recton olvasható cím nélkül, az 1. és 2. gnomá meg-toldva egy tréfás epigrammával, melyet külön közlünk. [*Epret eszik Miklós . . .*] Javítás nincs, kisbetűs sorkezdés.

K₂: a 21. recton, mint 39. vers. Cím: *Tanítványaimhoz* (k. n.). Itt is három epigramma található, a közlésünkben harmadik a kéziratban másodikként szerepel, az MM 1845—48. (és közlésünk) szerinti második e kéziratban a harmadik. Javítás nincs, kisbetűs kezdés. *A kiadásunkban harmadik epigrammát e kézirat alapján közöljük.*

Mindkét kéziratban a versek előtt 1. 2. 3. számot találunk.

Megjelenés

MM 1845. I. k. 40. 1. Cím: Gnomák. Csak az 1. és 2. gnomát közli. *Az első két gnomát e kiadás alapján közöljük.* — MM 1847. 16. h. — MM 1863—64. XII. k. 393. 1. (540.) Két gnomát közöl. A harmadikat jegyz.-ben (544. 1.). — ÖM 1884—85. VIII. k. 78. 1. A három gnomát ugyanúgy közli mint ez a kiadás.

A gnomákat Perczel Sándor, Móric és Miklós tanítványai számára írta. Erre vall a K_2 -ben közölt cím. A K_1 -ben található 3. verset Vörösmarty kitörülte, GYULAI szerint „mert nem volt gnomá, hanem tréfás epigramm”. (ÖM 1884–85. VIII. k. 387. l.) Talán azért is, mert nagyon is érzik rajta a tréfás, családias jelleg. Mindenesetre e kiadásban külön közöljük. (L. a következő darabot.) A versek a kéziratban, a kiadásokban az 1822-es darabok közt szerepelnek. Keletkezési helyük Börzsöny, ezt már az is bizonyítja, hogy Vörösmarty a Perczel fiúknak írta.

Szövegváltozatok

1. K_1 megindult K_2 menél, halad a' ki 2. K_1 mig K_2 mig 3. K_2 Dunának? 4. K_1 his

250. [EPRET ESZIK MIKLÓS . . .]

Kézirat

OSzK Oct. Hung./639. 14/r AV Három epigramma közül a harmadik. L. az előző vershez (*Gnomák*) fűzött jegyzetet. A kéziratban áthúzva.

Megjelenés

MM 1863–64. XII. k. 540. l. — ÖM 1884–85. VIII. k. 387. l. (Gyulai jegyz.-ben közli.)

Ezzel a tréfás epigrammával toldotta meg Vörösmarty tanítványai számára a Gnomákban foglalt komoly tanítást. „Miklós” minden biznnyal az ekkor tízéves Perczel Miklós. A nevelő az epigrammában kis tanítványának gyermekes falánkságán tréfálkozik; bizonyára úgy vélvén, hogy ez a családias hangú versike nem tartozik a nyilvánosságra, áthúzta és nem adta közzé. A vers a többi epigrammával együtt 1822-ből és Börzsönyből való.

251. SZIGETVÁR

Kézirat

OSzK Oct. Hung./639. 1–6. sor: 16/v 7–28. sor: 17/r 33–44. sor: 17/v AV 31. sz. Cím: Szigetvár.

Megjelenés

Aur 1832. P. betű alatt 241–243. l. — M 1833. I. k. 95–96. l. — MM 1845–48. I. k. 41–42. l. — MM 1847. 16–17. h. — MM 1863–64. I. k. 5–6. l. (216.) — ÖM 1884–85. I. k. 8–10. l. (374.)

A versről GYULAI PÁL megjegyzi (ÖM I. k. 374. 1.), hogy a költő munkáinak 1833-as kiadásában „a tartalomban úgy van bejegyezve, mint 1820-ban írt költeménye, míg Minden Munkái I. kiadásában (1845) az 1822-ben írott költeményei közt foglal helyet. Ez utóbbi adatot követtem a rendezésben.” Gyulai álláspontjának helyességét igazolja, hogy az AV-füzetben is az 1822-ben írt versek közt szerepel, továbbá Perczel Mór emlékiratainak az a megállapítása, hogy a vers 1821 őszén tett szigetvári kirándulásuk után nemsokára keletkezett.

A költemény keletkezését Perczel Mór Emlékiratai világítják meg. Idézzük az *Emlékiratok* erre vonatkozó részletét:

„1821 őszén házunk hivatalos volt a Somssichokhoz. Pongrác uj urilakot építtetett jószágán, Mikén, s ennek ünnepélyes fölvatására sok vendéget hívott össze. Atyám kocsira ültetett minket is, ugymint Vörösmartyt, engem, Sándort és Miklóst, s elvitt magával, először Sárdra Miklóshoz, onnan ennek társaságában Mikére Pongrácához.

Sárd, váltott lovakkal is jó egynapi járóföld Börzsönyhez. De mi nem értünk oda oly hamar, mert egy kis körutat tettünk, vagy inkább vargabetűt csináltunk előbb. Ugyanis fölkerestük Mohácsot, ezután Siklóst, végre Szigetvárt, s csak miután e helyek színén egészen megtelt ébredező gyermeki valónk a mult emlékeivel s szomorú és dicső benyomásaival, értünk kis utazásunk céljához.

Siklósról Pécsen át Szigetvárra mentünk. Képzeltető, mi lán-goló érzettel sietünk a vár megtekintésére. Körüljártuk a bástyázatot megvizsgáltuk a kazamatákat, a boltozatokon lógó erős vasgyűrűket. S mindig Sziget dicső védelmének részleteit ujtigattuk föl emlékün-kben, amint azt nemcsak a történetből, hanem a költő Zrinyi után ismertük, mely Vörösmartynak kedvenc olvasmánya vala, s mely-ből nekünk is sokszor olvasott és magyarázott. — Delimán és Demír-hám! — kiáltánk föl — a poklok melyik zugában kinlódik vad párá-tok? Juranics, Deli Vid, merre vagytok? Föloszolva, fölolvadva valótok a végtelenségben; de híretek még él az utókor emlékében, halhatatlanná tette azt a két Zrinyi: dicső vezérek s unokája, az első magyar költő. — Kerestük a mocsárságot, mely Szigetvárt környezé, s falainál erősebb természeti erődde tette, és a török tábor-helyet; találgatók, hol lehete Szolimán sátora; hol tört ki s hol hala hőshalált Zrinyi és háromszáz leventéje... Fiatal képzelődésünkre rendkívül hata e táj, e vár, e dicső emlékek. Egész testemben resz-kettem a tűz és lelkesedés miatt. Vörösmarty is egészen fölmagaszto-sulva beszélt Zrinyiről, vitézeiről, s midőn nemsokára egyikét ír á fiatalkori legszebb költeményeinek (»Szigetvár« c. ódát), maga mondá, hogy az azt sugalló érzelmet egyenesen a helyszínről hozta magával.” (PERCEL MÓR Emlékirataiból. Vasárnapi Ujság 1868. jan. 5. 15. évf. 4. 1. LUKÁCSY—BALASSA 36—39. 1.)

Vörösmartynek e már ilyen korai Zrinyi-kultuszáról vall az Egyed Antalhoz írt első episztola (267. sz.) 32. sora is:

Csak Te lehess boldog Zrinyi hazája, hazám!

A költemény a reformkorban népszerű lehetett. Erre mutat, hogy iskolai önképzőkörökben szavalták. Így a nyitrai Dugonics-társaságban 1844. nov. 3-án Vanke József, Zobori Lapok. (A Dugonics-társaság évkönyve 1843-44. a turócszentmártoni Slovenská Matica levéltárában 891. M. jelz.)

A kéziratban a sorkezdés általában kisbetűs. Kisbetűs sorok: 2. 3. 4. 6. 8. 10. 11. 12. 14. 15. 16. 18. 19. 20. 22. 23. 24. 26. 27. 28. 35. 36. 38. 40. 42. 43. 44.

Szövegváltozatok

1. K o Sziget, (sziget-ből jav.) Aur tájadat oh, 2. K falad; 3. K <zajdultak> előttem a' mult kor' csatái (csatáji-ból jav.) 4. K Aur M 1833. borult 5. K Török, 6. K itt szédelegtek népei dölfösen: Aur dölfösen: M 1833. dölyfösen: 7. K Ott <vitéz> fenn erős; de de számtalanszor Aur erős de kised 8. K győzve ('S hiányzik) Aur M 1833. tanyáztak; MM 1847. tanyáztak, 9. Aur M 1833. kellett 10. K között, 11. K sujtva száz Aur Csattogva sujtva, száz halálban, 12. K haraggal 13. K víni mer egy marok Aur víva — meg 14. K népség: vitái győztösek a' mezőn MM 1847. győztösek 15. K 's még is <és haj!> — borulj el gyászhozó (gyászhozó-ból jav.) nap — Aur M 1833. borulj-el 16. K enyésznek 17. K De melly 18. K a' csendes éjnek réme talán, vagy a' Aur réme 20. K udók 21. K te vagy! — Merész (merész-ből jav.) Aur te vagy! — Dicső 22. K vértergetegek (bús fergetegek-ből jav.) Aur M 1833. Hős, 23. K rettentve villogsz M 1833. Rémitve 24. K századaink szomorú <szakából> sorából (föle írva, zárójelben) 25. K Aur M 1833. Dúló 26. K arczodon: 27. K hír; (utána áth. gondolatjel) 28. Aur szivedben; 29—32. A nyolcadik versszak a kéziratból teljesen hiányzik. 29. Aur mezőn 30. Aur Csátatlanul 31. M 1833. Mig 33. K tudál, dicső, Aur M 1833. tudál, 34. K Mink nem tudunk már élni is értte. Hah! 35. K a' támadó nap látja; tudja Aur látja 36. K a' szomorún nyugovó, hogy így van Aur nyugovó A 36. sor után a kéziratban egy versszak olvasható, amely hiányzik a kiadásokból:

*Ifjak, barátim, nem csupa álom ez,
Nem a' csapongó elme' szülötte; im
fetrengve csügged, és pírul a'
nemzeti dász heverő szivünkben]*

37. K bor, 's szerelem Aur szününk 38. K a' honn ügyét elhagyva (elhagyni-ból jav.) felejteti? Aur A' honn' virúltát 39. K viszsza Aur kerülhet 40. K elpazarolt aranyok rakása? 41. K Így elközelget majd az ényeszet is, Aur M 1833. Haj 42. K elsőpri népünk' bajnoki tetteit: 44. K nevének!

252. A' CSALOGÁNYHOZ

Kézirat

OSzK Oct. Hung./639. 23/v AV szám nélkül. Cím: A' csalogányhoz (k. n.)

Megjelenés

MM 1845—48. I. k. 46. l. — MM 1847. 18. h. — MM 1863—64. XII. k. 395. l. — ÖM 1884—85. VIII. k. 80. l.

Az AV-füzet első részében az utolsó darab. Az 1822-es darabok között található a kéziratban és a kiadásokban is. Valószínű keletkezési helye Börzsöny.

* * *

Az AV-füzet következő lapján (24/r) ezeket a sorokat olvashatjuk:

a' hd'zdslu, (szmrmtóu) (zárójel előtt áth. <és>)

és bcd'tlu között az a különbség, hogy azok ketten vannak egy testben; ezeknek két külön testében pedig egy lélek van. v̄ (vagy) Amazok egy testtel, ezek egy lélekkel bírnak. v̄ (vagy) azoknál két test (valószínűleg *hites*-ből jav.) olvad egygyé; itt két lélek

Pöcz Károl (Károly-ból jav.) mondása:

Ha akkora lesznek is mint az öklöm még is sat

Ezt a titkosírás-féle jelölést aránylag könnyű megfejteni. Lényegében betű helyettesítésen alapul, mint a 39. sz. vers [*Lengedező széltől . . .*] 17. sorában az: oh dngydor tmiemt! (oh angyali természet!). Az előbb közölt prózai szöveg kulcsa ez lenne: d = a, á; m = e (eddig egyezik a 39. sz. versével); l = o; c = r; u = k. Ezek alapján a fenti szöveg megfejtése: a' házások, (szeretők) és barátok között . . .

Peöcz Károly, Vörösmarty egyetemi társa a pesti filozófiai tanfolyamon, Fejér megyei születésű, nemesi származású ifjú volt és jó tanulmányi eredményt (primae classis) ért el (Classificatio Philosophiae Auditorum in Regia Scientiarum Universitate Hungarica Pestiensis. Ann. Schol. 1817—18 — 1819—20. Orsz. Levéltár). SALLAY szerint (Vázlatok MTA Kézirattár, LUKÁCSY—BALASSA 28. l.) Vörösmarty Klivényi mellett őt is kedvelte. Teslér egyik Vörösmartyhoz írt levele Peöcz Károlyt 1823-ban Bonyhádon említi (Vty Akad. Kiad. Lev.).

A kézirat következő oldalán (24/v) fantasztikus rajzok láthatók, e felírással: örök mozgók.

* * *

A vers kéziratán a sorkezdés kisbetűs. Ilyen sorok: 2. 3. 4. 6. 7. 8. 10. 12. 13.

Szövegváltozatok

5. K A szakasz bekezdésszerűen, kb. 3 betűvel beljebb kezdve. A sor előtt áth.: <cs> 6. K a' vesztesség', 's veszés' érzelmeit: 7. K gyötrő *gyötrelmű* majd *gyötrésű* alakokból jav. 8. K *búszenderítő* nyájas éneket (k. n.) MM 1845–48. *Buszenderítő* MM 1847. *Buszenderítő* A főszövegbe a kézirat változatát vettük fel, a kézi és a nemzeti kiadásban a rövid *u* sajtóhiba lehet. 9. K A szakasz bekezdésszerűen, kb. 3 betűvel beljebb kezdve. 10. K ,akkor' a sor fölé írva, alatta olvashatatlan áth. szó.

253. LELKEMHEZ

Kézirat

OSzK Oct. Hung./639. 1–4. sor: 17/v 5–20. sor: 18/r AV 32. sz.
Cím: *Magamhoz.*

Megjelenés

MM 1845–48. I. k. 47. l. — MM 1847. 19. h. — MM 1863–64. XII. k. 396. l. — ÖM 1884–85. VIII. k. 80–81. l.

A vers a kéziratos füzetben és a gyűjteményes kiadásokban egyaránt az 1822-ben írottak közt szerepel. Hangulata és a tájra vonatkozó utalások („bánatos erdők”, „felelő hegyek”) a keletkezési időponttal együtt azt valószínűsítik, hogy Börzsönyben írta.

A kéziratban kisbetűvel kezdődnek a következő sorok: 2. 3. 4. 6. 7. 8. 12. 16. 19. 20.

Szövegváltozatok a kéziratban

1. Hagyd a' világot, 's kedvbe merült zaját 2. *hagyd el szomorgó lélek ezen helyet:* E sor elé csillagot (*) tett, s ezt megismételve a strofa után írta a következő változatot: *hagyd a' gyönyörnek tapsra nyitott ölet* E sorban azonban javítások vannak, eredetileg így volt: *hagyd a gyönyörrel teljes (gazdag-ra jav.) öröm' helyét* 5. Kényedre <ékesb> 6. nyilván 8. meg csalatott 11. Melledben a' (utána olvashatatlanul áth. szavak) 13. innen bágyadozó <szegény> 14. erdejid: 15. sírd búdat <mély vad> jobb panaszszal 17. lengedezésivel (lengedezésiben-ből jav.) 18. A sor előtt a margón zárójelben és áth.: <panasz> A sor elején áth.: <Könyüd köszöntse> 19. kísérsz 20. *míg* alszik. (Gondolatjel nincs!)

254. SZERELMESEK

Kézirat

OSzK Oct. Hung./639. 1–13. sor: 16/r 14–30. sor: 16/v AV 30. sz.

Megjelenés

MM 1845–48. I. k. 48–49. l. — MM 1847. 19–20. h. — MM 1863–64. XII. k. 397–398. l. (541.) — ÖM 1884–85. VIII. k. 81–82. l.

A kézirat tisztázatszerű, nincs benne javítás. Kisbetűs sorok: 2. 5. 6. 8. 9. 10. 12. 13. 15. 16. 18. 20. 22. 23. 25. 26. 28. 30.

A kéziratban a dialógus szereplőit csak kezdőbetűk jelölik: F. (Fiú), L. (Leány). A szereplők megjelölése nem a mondanivalóik előtt, hanem ezeknek kezdő sorai fölött található.

Hajas Béla szerint e szerelmi dialógus olyan pillanat ihletének szülötte, mikor a reménytelenül szerelmes Vörösmartyban „egy-egy percre felvillan még a reménysugár”. (HAJAS BÉLA: Vörösmarty és Perczel Etelka. ItK 1931. 309. l.) Mosonyi József a duettszerű forma alapján Csokonai *Alkujának* hatását véli benne felfedezni. (MOSONYI 67. l.)

A költemény a kéziratban és a kiadásokban egyaránt az 1822. évben keletkezett versek közt található. Valószínűleg Börzsönyben írta Vörösmarty.

Szövegváltozatok

1. K megént 4. K Nyájasan, 6. MM 1847. megyen, 7. K Csalfa lányka, megtalál e 9. K önként 10. K csók, 's öröm 13. K hold, 15. K szívem eg, 16. K hívem itt van e? MM 1847. ittvan-e? 17. K homályban

18. MM 1845–48. halmokon (k. n.). A kéziratban és az MM 1847.-ben egyaránt pont van a sor végén. Így helyes; a közékezés elmaradása az MM 1845–48.-ban nyilvánvaló sajtóhiba.

24. K Megielem (utána áth. felkiáltójel, kettőspontra jav.) 26. K oda 29. K jer,

255. VILLLIDAL

A vers tulajdonképpen *A hűség diadalma* című eposz lírai betétje. A negyedik felvonás végén éneklük a villik, miután a török harcból győztesen visszatérő Gárdon Besnyei ármánya folytán kedvesét, Jolát csak mint holtat ölelheti karjaiba.

A kéziratokban a vers *A hűség diadalma* részeként szerepel, s egyébként is szorosan kapcsolódik az elbeszélő költemény cselekményéhez. Vörösmarty *Minden Munkáinak* 1845–48-as kiadásába

nem vétette fel az említett elbeszélő költeményt, csak ezt a lírai betétet *Villidal* címen. GYULAI szerint nem volt megelégedve epikai művével, csak a benne elhelyezett lírai betéttel. (ÖM 1885. VIII. k. 392. l.) Jelen kiadásunkban a költő szándékát kívántuk tiszteletben tartani, mikor a *Villidalt* beiktattuk az 1822-ben írt lírai versek közé, pontosan az 1845-ös kiadás szerint. (L. ennek 50-52. lapjain.)

Mint ahogy azonban a *Villidal* voltaképpen nem önálló lírai mű, hanem *A hűség diadalmának* fontos része, a műhöz fűződő filológiai jegyzeteket az epikai kötetbe fogjuk felvenni. Annyit már itt is megemlítünk, hogy a *Villidal* előbb készen lehetett, mint *A hűség diadalma*, melyben betétként szerepel. Ugyanis az elbeszélő költemény első kidolgozásának kéziratán ez a lírai betét feltűnően javításmentes.

A Villi-mondáról s a költemény kéziratáról l. bővebbet abban a bevezető tanulmányban, melyet KOZOCSA SÁNDOR: *A hűség diadalmának első kidolgozása c. szövegközlése* elé írt. (Irodalomtörténeti Források. Szerkeszti Kozocsa Sándor. I. Budapest. 1940. Egyet. Nyomda.)

A *Villidalt* az MM 1845—48.-ban az 1822-ben írt darabok közt találjuk. Ebben az évben fejezte be *A hűség diadalmát* is.

256. A' REMÉNYHEZ

Kézirat

1. K₁ MTA M. Irod. Lev. 4^r 125. XXV. Vörösmarty-nak Egyed Antalhoz Paksra 1822. ápr. 25-re datált levelében. Cím nincs, szakaszbeosztás nincs.

2. K₂ OSzK Oct. Hung./639. 1—12. sor: 23/r 13—22. sor: 23/v AV szám nélkül. Cím: *A remény* (k. n.). Szakaszbeosztás nincs.

Megjelenés

MM 1845—48. I. k. 53. l. — MM 1847. 21—22. h. — TATAY: *Remekek* 1847. 80. l. (Óda vagy ének csoportban.) — MM 1863—64. XII. k. 445—446. l. (542—543.) — ÖM 1884—85. VIII. k. 82—83. l. (387—388.)

GYULAI PÁL találóan állapítja meg, hogy az Egyedhez írt levél, melybe Vörösmarty beleillesztette versét, „be enged pillantanunk a huszonkét éves Vörösmarty kedélyébe” (ÖM 1884—85. VIII. k. 387. l.), s így a vers keletkezését is megvilágítja. Gyulai példáját követve közöljük a levelet (az MTA kéziratárában őrzött példány alapján).

„Börzsöny 25 Ápri. 1822. Fő Tisztelendő Ur! Nyájas Alagya, 's a' barátságos levél annál nagyobb öröömre voltak, minél kevessebbé vártam, hogy illy hamar — teljesíti ígérését. Verszetéről ugyan, ösmervén szép tehetségeit, előre sem gondolhattam jónál, tökéletesnél egyebet, de úgy látszik, (ha önszeretetem nem csábít)

hogy ez még nyájasabb azoknál, melyeket eddig olvastam a' F. T. Uréiból. Én legalább őszintén vallhatom, hogy általa háborgó kebelem (mert ilyen az ifjúé) szelíd csillapatba jött; pedig mi jól eshetik ez nekem, ösmervén környületimet, tudja nélkülém is, ugyanazért több tekintetből böcsös marad szives jóvolta, melyet levelében nyilatkoztat. — A' mi Bonyhád leírását illeti, Trattner igazán szól felőle: én örülök, hogy a' F. T. Úr munkái már egyszer oly világosságra jutnak, a' mellyre méltók. Ovidius leveleivel kár volna sokáig várakozni. Adjon ki belőlök legalább egy könyvet: hadd ösmerje hazánk egyszerre több oldalról fáradozó fiát, 's hasznos ajándékát. Én sem vagyok vég képen henye sokféle foglalatosságim között: előfogom néha félben maradt verseimet, noha hol ez, hol amaz szegi kedvemet; de teszék a' mennyit tehetek, 's ennél többet, ugy tartom, senki sem kíván. Így élek, 's andalgok a' gyönyörű tájon, melly csendes örömi lelkemmel épen megegyez. Munkára virradok, avval nyugszom el: szünetem igen kevés. Ha fogynak dolgaim, ujakat keresek; mert ezek elszórják némelly aggodalmimat. Csüggesztő kedvetlenség ritkán hat szívemre; mert tudok bizni jó Istenemben, 's mig ez így marad, nem tartok semmitől. Az unalom ellen csak egy rendű foglalatosságom is elég oltalom; változó érzéseim pedig, melyeket a' költészség' (szabad legyen mondanom) lelke még tündérebbekké tesz, azt egészen ösmeretlené teszék előttem; mert

Kétes szép remények

töltik keblemet, . . ." (itt következik *A' reményhez* c. versnek már említett változata. Ertéréseit alapszövegünktől az alábbiakban feltüntetjük.)

„Külföldi Játékszín még nem jött; mihelyt lesz, megküldöm. Pista már elolvasta nagyobb részént Kazinczyt, biztos alkalommal, köszönettel fogja megküldeni, 's kért, irjam meg addig is köszöntését, a' mit én Öcsei részéről is, kéréseikre, örömmel teljesítek. Mindnyájan egészségesek vagyunk, én ezt kívánom a' Fő Tisztelendő Urnak is; és maradok híu tisztelője, Vörösmarty Mihál.”

A levél Egyednek Paksról 1822. április 22-én kelt levelére és disztichonos episztolájára (alagya) válasz. Egyeddel való kapcsolata 1. a 267. sz. *Egyed Antalhoz* írt vers jegyzetét.

A vers egyik kéziratán sincs javítás. A következő sorok kisbetűvel kezdődnek mindkét kéziratban: 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 10. 11. 12. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22.

Szövegváltozatok

2. K_1 keblemet; 3. K_2 édesítik 4. $K_1 K_2$ *dulják* 5. $K_1 K_2$ *igy*, 6. $K_1 K_2$ fellegútakon 7. K_1 , K_2 *álmodozva* 9. K_1 's *Ah*, ha 10. K_2 sorsomúl 11. $K_1 K_2$ *reménység* 12. K_2 *velem* 13. K_1 *az ifjuságra* 15. $K_1 K_2$ *kerülje* K_2 *föld* (apoztróf nélkül) 16. MM 1847. *Sentetlen* 17. K_2 *az ért korúnak* MM 1845—48. és MM 1847. *azért korúnak nyilvánvalóan sajtóhiba*. K_1 *az ért korúnak Ennek alapján javítottunk*

a főszövegben. 19. K_1 K_2 nyujts 20. K_2 kezet 21. K_1 K_2 mig
22. K_1 K_2 sirba TATAY antológiájában már átírja: Sirba vánszoro-
rog! (Remekék 1847. 80. 1.)

257. A' GÖGÖS

Kézirat

OSzK Quart. Hung./1409. I. Cím: *Hasonlítás*.

Megjelenés

MM 1845—48. I. k. 54. l. — MM 1847. 22. h. — MM 1863—64.
XII. k. 446—448. l. — ÖM 1884—85. VIII. k. 83—84. l.

A vers kézirata egy sziurke négyoldalas lap. Nagysága 25 × 19 cm. Vízjel: bordázott. Ennek 1—2. oldalán a *Hasonlítás*, a 3. oldalon két későbbi vers: a *Sejtés* és *A' Fellegekhez* olvasható. A kettő közül az előbbi 1824-ben, az utóbbi 1823-ban keletkezett (l. a 313., ill. 282. sz. versek jegyz.). A kézirat tehát későbbi másolat. A kalligrafikus, javításmentes írás is erre utal, továbbá az a körülmény is, hogy a költő a vesszorokat mindenütt nagybetűvel kezdi, mint ez 1825/26-tól kezdve ismét szokása. A kéziratban nincs szakaszbeosztás.

Érdekes, hogy a végleges változatban görögös leányneveket találunk, melyek a kéziratban még nem szerepelnek. Több helyen a végleges szövegben a sorok a kézirathoz viszonyítva fel vannak cserélve. Ez arra utal, hogy az MM 1845—48. és 1847. szövege egy másik kézirat alapján készült, mely talán az AV-kézirat elveszett második füzetébe volt lemásolva. A költeményt az MM 1845—48. az 1822-ben keletkezett versek közé helyezi el. Ezek szerint még Börzsönyben készült el az első változat, melyben később, talán 1823-ban Kisfaludy Károly graecizmust igénylő kívánságára következett be a nevek görögösítése. (L. a 279. sz. *A' juhász és bojtár* c. vers jegyz., továbbá a 283—287. sz. versek jegyz.)

Szövegváltozatok a kéziratban

1. Össze mértem 2. szemét, 4. *Ninon'* arca' kellemét. 5. A' mosolygó *Laura'* ajkát 7. *Vilma'* természet, növését 9. *Ah de* mását 10. Déltől *zordon* éjszakig, 11. Nem találok bár *kerüljek* 13. szívemben; 14. mindenütt. 15. *Hasztalan* ('S nincs) 17. Mint az ég derületében 18. A' setét éj' csillagi, 19. Ugy ragyognak *nyájas* arczán 20. Szép sugárú szemei. Itt sorcsere történt: a kézirat 19. és 20. sora az alapszöveg 17. és 18. sorának; a kézirat 17. és 18. sora az alapszöveg 19. és 20. sorának felel meg. 22. Hogy vidúlast adjanak, 24. Mellyek ott fenn bolyganak? Ez is sorcsere, a 22. és 24. sor között. 26. ő; 33. 'fülmilének' után zárójelben: *v* (vagy) *csalogánynak*

Ezt a verset GYULAI PÁL adta ki először Vörösmarty *Minden Munkái* 1863–64-es kiadásának XII. kötetében (448–449. l.). A versez a kiadás jegyzetében (XII. k. 543. l.) ezt fűzi hozzá: „Itt jelen meg először Zádor gyűjteményéből másolva.” E gyűjteményről jegyzi meg Gyulai ugyanebben a kiadásban (537. l.) „Zádor... 1822–1825 között Vörösmarty költeményei közül sokat leírt a maga számára.”

Az ÖM 1884–85. VIII. kötetében e vers szövege közékezés szempontjából az első kiadáshoz képest némileg módosult. Ezek a változtatások általában pontosabbá teszik a szöveget, egy esetet kivéve: a 45. sorban *ő* helyett *o*-t közöl Gyulai második gyűjteményes kiadása. Ez nyilvánvalóan sajtóhiba. Ettől az esettől eltekintve jelen közlésünk az ÖM 1884–85.-öt (VIII. k. 85–86. l.) követi.

Gyulai kiadásai alapján a verset az 1822-es darabok közé helyeztük el.

259. A' SZÁNAKODÓHOZ

Kézirat

Cenzori kézirat-példánya megvolt az MTA kézirtárában *Vegyes 4^r 13. I. sz.* jelzet alatt, de elveszett. L. erről még *'A' völgyi lakos* (225. sz.) vers jegyz.

Megjelenés

Aur 1824. 133–134. l. aláírva: Vörösmarty — M 1833. I. k. 19–20. l. — MM 1845–48. I. k. 56–57. l. — MM 1847. 23. h. — MM 1863–64. I. k. 7–8. l. (215.) — ÖM 1884–85. I. k. 10–11. l.

Toldy Bajzához 1827. ápr. 13-i levelében (idézve: Vty Akad. Kiad. Bevezetés V. fej 374. l.) e verset az 1821-ben keletkezettek közt említi. Ezzel szemben Vörösmarty valamennyi gyűjteményes kiadásában (M 1833., MM 1845–48., MM 1847.) az 1822-ből való költemények sorában találjuk. Meggondolkodtató, hogy ez a vers az AV-füzetben az 1821. évvel jelzett darabok közt nem szerepel. Igaz, hogy az 1822. évre keltezettek közt sem. Azonban — mint már ezt a Bevezetés V. fejezetében kifejtettük (376. l.) — Vörösmarty az 1822. évben a versek egy részét olyan füzetbe írhatta bele, mely a többi három AV-füzethez csatlakozhatott, de amely vagy elveszett vagy lappang. *A' szánakodóhoz* is azok közé tartozik, melyeknek hiánya a meglévő AV-füzetekben feltűnő, és arra enged következtetni, hogy ennek a versnek a kézirata is abban az elveszett vagy lappangó füzetben lehetett, vagy lehet, mely a többi 1822-es darabot is tartalmazta. A versnek egész hangulata, a szerelmi bánatnak ez a köz-

vetlen hangú panasza sem illik bele sehogysem az 1821. év még inkább helyzetdal-szerű lírájába (*A' völgyi lakos, Emmihez, fűdhoz*). A vers minden valószínűség szerint a Perczel Eteleka iránti fájdalmas szerelem ihletéből született, — Vörösmarty éppen az 1822. évről írja, hogy akkor volt a legálmódóbban szerelmes (Levele Stettnerhez 1827. aug. 23-án: „A napokban itt lesz E... nem tudom, megláthatom-e? Talán fogom látni; de mért nem olly szemmel mint öt évvel ezelőtt? Akkor egy tekintet hónapokig álmódított volna...”) Vty Lev., CZAPÁRY 219. l.) A versben megrajzolt „szánakodás” is már érettebb leányi magatartásra enged következtetni, és inkább illik az 1822-ben tizenöt éves, mint az 1821-ben tizennégy éves Etelekára. E külső és belső érvek alapján *A' szánakodóhoz* c. verset meghagytuk a gyűjteményes kiadásokban megjelölt helyén. Toldy azért datálhatta 1821-re, mert *A' völgyi lakossal* együtt jelent meg az *Aurorában*, s talán ezzel egykorúnak hitte. A vers keletkezési helye Börzsöny. Vörösmarty e verssel és *A' völgyi lakossal* jelentkezett az *Aurora* 1824-es évfolyamában. Kazinczy elismerő véleményét ezzel kapcsolatban l. *A' völgyi lakos* c. vers jegyzetében.

Zenei feldolgozás

Első versszakát megzenésítve találjuk $\frac{2}{4}$ -es ütemben Arany János kéziratos dalgyűjteményében 27. sz. BARTALUS ISTVÁN, ki e gyűjteményből közölt 42 dallamot (Magyar Népd. Egy. Gyűjt. 1873–1896.) nem említi. A kéziratos dallamot fényképmásolatban közli KODÁLY és GYULAI ÁGOST Népdalgyűjteménye (Bp. Akad. Kiadó 1952. 85. l., 160. l.). Gyulai szerint 1827–1835 között ismert dal volt. Az egyetlen feljegyzés Aranyé.

Szövegváltozatok

1. Aur könyűjít 11. M 1833. elmerülve 13. Aur lágyulnál enyelgve 15. Aur én (k. n.) 17. M 1833. épség napjaimban 19. Aur Míg erősen ver 's doboghat 20. Aur Érted égő hű szívem: M 1833. aggó kebelem; 21. Aur M 1833. Édes! 22. Aur O ne szánj, — M 1833. szánj, —

260. A' HAJNALHOZ

Megjelenés

Koszorú 1828. 63–64. l. Abrándi (Ábrándi) álnév alatt. A *Koszorúban* szereplő álnevekről l. a 281. sz. (*Egy festett nefelejts alá*) vers jegyz. M 1833. I. k. 29–30. l. — MM 1845–48. I. k. 58–59. l. — MM 1847. 23–24. h. — MM 1863–64. I. k. 8–9. l. (215.) — ÖM 1884–85. I. k. 11–12. l.

Vörösmarty Minden Munkáinak mindkét kiadásában az 1822-ben írt darabok közé helyezte. Valószínűleg Börzsönyben írta.

Szövegváltozatok

2. Koszorú *Oh* pusztá tájnak hajnala: hűs M 1833. *Oh* 3. Koszorú nyíltrózsás 4. Koszorú *Víg öröm ül piros* 6. Koszorú *ím* 7. Koszorú *setét* 9. Koszorú *vidámabb* 10. M 1833. *utósó* 11. Koszorú *Túl* 13. Koszorú *fődi* 19. Koszorú *Isten*, 20. M 1833. *körül* 21. Koszorú *Szebb* angyalomnak 23. M 1833. *élet, vad zajával*, 24. Koszorú *fülemtől* 25. Koszorú *Kívánatim nem gyötrenék el: szorúlt* M 1833. *szorúlt* 26. Koszorú *E' kebelt: 30. Koszorú érzemény? 31. Koszorú kerülsz-e o leányka* M 1833. *kerülsz-e oh leányka*

261. [ÉLTETŐJE ÉLETEMNEK ...]

Kézirat

LK II. 74/r A lap közepén.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. Töredékek. 126. 1. Kiadásunk alapja a kézirat.

Ez a verstöredék egy füzetbe van írva, melyet utóbb bekötöttek az említett kéziratkötetbe. A füzet 12 lapból, 24 oldalból áll (a lapok nagysága egyenként: 13 × 20 cm), ezek az MTA kézirattárában őrzött füzetben a 73–84. lapok rectoiként és versoiként szerepelnek. A füzet a fiatal Vörösmarty több érdekes töredékét tartalmazza. A vízjel bordázott. Pecsét: Nagyv. prem. főgymn.

1. 73/r Az oldal felső részén áth. sorok:

⟨*Víg játék.*⟩

⟨*Személyek*⟩

⟨*Egy váraasi özvegy aszszony.*⟩

⟨*Ennek öccse, falun nevelt leány*⟩

2. 73/rv 74/r felső része.

Árpád Zalán ellen

A *Zalán futása* első énekének legelső változata. (Kiadta: BRISITS FRIGYES: Adalékok Vörösmarty költői munkásságához. ItK 1930. 464–474. 1.)

3. 74/r közepén az *Éltetője életemnek ...* kezdetű töredék kalligrafikusan van írva, mellette tollpróbák: a as, as, Ikon, Ikon, Ikon.

4. A 74/r közepén az előbbi töredék alatt az *Aludjatok szép álmaim, itt az éj ...* kezdetű vers első sorai. (Kiadásunkban a 263. sz. darab.)

5. A 74/r alján elválasztó vonal alatt a *Majd meglássuk-Uram...* kezdetű epigramma.

6. 74/verson és 75/recton az *Aludjatok szép álmain, itt az éj...* kezdetű vers. (Kiadásunkban a 263. sz. darab.)

7. 75. verson felül az *Aludjatok szép álmain, itt az éj* 41. és 42. (töredékes) sora. Alatta rajzok (fejek), tollpróbák, számok. Az oldal közepén feltűnően szépen árnyalt kalligrafikus írással a következő verssorok:

Monda, 's reá mosolyog kiderült arczával az ég is,
a' mint bizva nyiló szemeit magasabbra emelvén
esdekel a' szép lány, 's nyugtot vesz az élet urától.

o bajnok, a' szerelmesnek — miért

Monda: 's reá mosolyog kide
rült arczával az ég is

Rettenetes fölségében már eltűnik a hős.

már már addig (tollpróbák)

keltt ma illy sokáig várnia

's Rettenetes fölségében már eltűnik a' hős

's Rettenetes fölségében már eltűnik a' hős.

A 6. sor előtt áth.: <Rettenetes fölség>

A 8. sor előtt áth.: <keltt>

A verssorok után kalligrafikus írással: 'E kis ház' és 'Első Ének'
(háromszor leírva).

A közölt verssorok közül a 1—3. *A hűség diadalmának* I. énekéből való, ott a 194—196. sorok. A 4. ugyanonnan a 35. verssor, a 9. a 36. verssor, a 7. 10. 11. pedig ugyanonnan a 178. verssor. (A végleges feldolgozás szerint.)

8. A füzetben a kéziratkötet 75. lapjának versoján alul az Egyed Antalhoz írt első episztola (*Elhagysz, elhagynak...*) első öt sorának sok javítással teletűzdelt fogalmazványa olvasható.

9. A füzet következő lapja (a kéziratkötetben 76/rv) felerészben eltépett, a tépett részt egy azonos vízjelű papírlap hozzáragasztásával egészítették ki. Megmaradt részében magyar nyelvtani jegyzet olvasható, mely a következő oldalakon is folytatódik egészen a 80/r-ig bezárólag. A jegyzet a főnévragozást tárgyalja. Így a különböző tövű főneveket: érdekesebb alakok: *mű, művet, hű, hűvet, szű, szívet, könnyű, könnyvet, fenyű, fenyvet, keserű, keserűvet, nyelvű, nyelv.* Majd részletesen veszi a „birtokos ragasztás” kérdéseit, melynek három típusát különbözteti meg: 1. személyes (atyám, atyád, atyáim stb.), 2. személytelen (atyád) és 3. elegyes (atyámé, atyádé stb.) alakokat. Tárgyalja a többesszámi birtokos alakokat, tárgyalja a „szenvető ragaszték” (tárgyrag) kérdéseit, állást foglal a tudománya, illetőleg tudományá, hadja — hada alakok kérdésében az utóbbiak javára. Végül táblázatban közli *csap* és *név* főneveknek a névragozás folyamán szereplő alakjait a következő beosztás szerint: A) *Névragoztás*. Itt először az öt latin esetnek megfelelő alakokat adja (1. *csap*, 2. *csap-*

nak, 3. csapnak, 4. csapot, 5. csap). Majd Névhatározói ragaszték címen közöl 14 határozóragos alakot.

A következő csoport a *Birtokos ragasztás* a már említett 3 csoportban: személyes (csapom), személytelen (csapé), egyes (csapomé) alakok szerint. A következő táblázat: „A' *Birtokos ragasztékok névragasztékkal és névhatározó ragasztékkal toldva.*” I. *Névragasztás (csapom, csapomnak, stb.)*. II. *Névhatározói ragasztás (csapomig, csapoméért, stb.)* — *személyellen (csapénak, csapéval, stb.)*.

10. A füzetben a 80. l. versoja és a 81. 82. lap üres.

11. A 83. lapon és a 84./recton gyorsírási jegyzetet találhatunk.

12. A 84. lap versoja üres.

A füzet legfőbb érdekessége kétségtelenül a *Zalán futása* első éneke első változatának tekinthető töredék, — erről nevezhetjük el az egész füzetet, — mely a továbbiakban csak mint „Árpád Zalán ellen-füzet” szerepel.

Keletkezési idejét pontosan meghatározza az Egyed Antalhoz írt első episztola első sorainak fogalmazványa. Ezt a verset 1822. március 26-ra datált levélben *küldte el Egyednek Börzsönyből Paksra. (Vty Lev. Vörösmarty Egyedhez.)

Az Árpád Zalán ellen-füzetben foglalt versek keletkezési ideje tehát 1822. január—március. Helye Börzsöny.

E feltevést az is megerősíti, hogy az *Aludjatok szép álmaim*... kezdetű vers néhány sorának változata megtalálható az AV (Oct. Hung./639.) a költő által 1822-re datált darabjai között. (L. a 263. sz. vershez fűzött jegyzetet.)

262. [MAJD MEGLÁSSUK — URAM ...]

Kézirat

MTA LK II. 74/r.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 126—127. l.

Kiadásunk alapja a kézirat.

A vers az *Árpád Zalán ellen-füzetben* található. A kéziratról l. az előbbi: *Éltetője életemnek*... kezdetű vershez fűzött jegyzetet. A vers keletkezési ideje ezek alapján 1822. eleje, jan.—márc. Helye Börzsöny.

Brisits a *Töredékek* közé helyezte, de a vers befejezettnek látszik: szatirikus epigramma.

Javítás kevés van a kéziraton. A 6. sorban a ,tettel' szó valamely más szóból van átjavítva. A 6. sort követő sor át van húzva: <A' *Mondtia dagályában*>

Kézirat

MTA LK II. 74/v 1—20. sor, 75/r 21—40. sor, 75/v 41—42. sor.

Megjelenés

BRISITS: Kiadatlan. 124. sz. 113—114. l.

Kiadásunk alapja a kézirat.

A vers az *Árpád Zalán ellen* töredékkel egy kéziratfüzetben. A füzetről l. a 261. sz. *Éltetője életemnek* ... c. vershez fűzött jegyzetet.

A költemény néhány sora az AV-kéziratban is megtalálható. (OSzK Oct. Hung./639. 20/v AV 37. sz. vers után elválasztó vonalak közt, az 1822-re datált darabok közt.)

Képzetek.

Aludjatok szép álmaim!
Sírva néz a' napvilágra
a' keservek völgyiből.

A' fa téli fergetegek hazáját dérkoszorús
tetejével éri. Basreliefs. Földomború.

A változatban az 1. sor megfelel a költemény első sorának, a 4. és 5. sor a költemény 11. és 12. sorainak.

A vers 1822 elejéről (jan., márc.) való, Börzsönyből. (L. a 261. sz. vers jegyzetét.)

Szövegváltozatok a kéziratban

A vers első változatai a kéziratban a füzet előző oldalán (74/r) találhatóak, az *Éltetője életemnek* ... kezdetű töredék alatt. Ezek:
<Itt, itt az éj, a' rettenetes setét :> (áth., fölé írva: szomorú, szomorú)
<kő bús fellegében ha>

Aludjatok, szép álmaim: itt az éj!

A 74. versen először tollpróbát találunk, az abc betűiről. Utána az első versszak első változata olvasható részben áthúzatlanul:

„Aludjatok szép álmaim: itt az éj,

Öröm rivasztó bánatom éjjele:

<ködében elhúny a' reménynek>

<csill>

<Elhúny> Itt a' reménynek véghatára
a' keserű lenyomó valóság.

3. elsanýaró <elszaranyó>-ból jav. 5. Eredeti alakja: Kihez sóhajt-sa <k száz bajaim> ebből jav. 9. A sor után áth. sortöredék: <ottan, hol erdőnk> 11. fergeteg fergetegek-ből jav. (fergetegek az AV-ban is! L. előbb.) 13. ékkép (nyilván tollhiba) 15. borongva

〈intett a' setét ég,〉 17. „hajlak' (Íráshiba?) 21. A sor felett a 75. lap rectóján, felül a következő áth. változatok:

〈Láttam, Eloszta bűm is; csüggedett {fejem, szavam} (?)〉
〈és élni kezdé hangjait〉

〈Eloszta bűm is: andalgó fejem〉

23. ellenébe ellenében-ből jav. 24. A következő sorok erősen át vannak húzva:

〈Mosolygva nézem〉

〈Teljes vidámság nem vala lelkemen〉

〈de ne〉

asmodaeus (tollpróba)

{Mosolygva} 〈Kénytöltve késett a' ligeten szemem;〉

〈Csendes mosolygás tárta meg ajkimat;〉

〈végig〉

25. A sor kezdete előbb: 〈's Tunődve kérdém;〉 És ('s így-ből jav.)

kérdézem a' 〈csendes〉 A következő sor áth.: 〈ha új keserv ér〉

29. alakban (utána áth. vessző) lebbene 〈hango〉 30. A sor előtt

áth.: 〈elejbe〉 31. fiát *fijának*-ból jav. 34. A következő sor áth.:

〈átlengve a' zavart üdőkön〉 35. az örvények 〈határán〉 (áth.,

illetve átjav. a végleges szövegre.) 36. A sor előtt áth.: 〈összseverő〉

37. A sor felett áth. sortöredék: 〈Oh a' kevélynek〉

A sor után áth. kérdőjel.

A 37. sor után áth. sorok:

〈Kiád világot, 's isteni bájerőt〉

〈Homályba sülelt bús szemünknek,〉

〈ki ád világot, 's〉

38. és *kis*-ből jav. 40. epedő 〈szerencsét〉 (kétszer egymás alatt,

mindkettő áth.) 41. (A 75. versen.) A sor felett áth.: 〈Oh mellyek

.... ad〉 A sor előtt áth.: 〈Oh〉 melly a sugárként 〈gy〉

264. JOLÁHOZ

Kézirat

OSzK Oct. Hung./639. 1—9. sor: 20/v; 7—21. sor: 21/r AV
38. sz. Cím: Jolához (k. n.).

Megjelenés

MM 1863—64. XII. k. 450—451. l. (543.) — ÖM 1884—85.
VIII. k. 87. l.

Kiadásunk alapja a kézirat.

A vers az AV-füzetben az 1822-re datált versek közt szerepel,
kimondottan börszönyi vonatkozású versek között. Előtte az *Aludja-*
tok szép álmaim... első változatául tekinthető *Képzetek* (l. 263. sz.
vers jegyz.), utána *Tanitványaim* címen a *Gnomák* (249. sz.) és

A' Bonyhádi erdőben (265. sz.). Mindezek alapján valószínű, hogy Börzsönyben írta.

Ez a szenvedélyes, érzékeny forró hangú vers egyik főérve azoknak a kutatóknak (Gálos Rezső, Kozocsa Sándor), akik Perczel Etelka előtt egy másik szerelmet is feltételeznek Vörösmarty életében és költészetében. Erről részletesebben I. *A' völgyi lakos* (225. sz.) c. vershez fűzött jegyzetet.

A vers hangja a fiatal Vörösmarty költészetében szokatlanul forró, bár az előadott szerelmi helyzet alighanem pusztán ábránd szülötte. Mégis ezt a valóságra ébredés kijózanító fordulata nem ellensúlyozza ebben a versben, mint ahogy a nem kevésbé érzékeny hangulatú *Álom és való* esetében. Ez lehet az oka annak, hogy a vers Vörösmarty életében nem jelent meg, a költő kihagyta az MM 1845–48.-ból, pedig ez a kiadás az AV-füzet csaknem valamennyi darabját tartalmazza. A Jólához írt költeményt először Gyulai Pál közölte.

A sorkezdés kisbetűs.

Szövegváltozatok a kéziratban

2. A sor végén áth. kérdőjel. A ,ha' szó így írva: *há* (a következő sorban is) 9. A sor végén áth. vessző. 15. több *hóbb*-ből jav. 19. ,ha' más szóból (ra?) javítva. csókká <*változom*>

265. A' BONYHÁDI ERDŐBEN

Kézirat

OSzK. Oct. Hung./639. 21/v AV 40. sz. Cím: *A' B. erdőben* (k. n.)

Megjelenés

MM 1845. I. k. 60. 1. — MM 1847. 24. h. — MM 1863–64. XII. k. 451. 1. — ÖM 1885. VIII. k. 87. 1.

A Bonyhád körüli erdőkről ezt olvassuk Egyed Antal leírásában: „Határos keletről (ti. Bonyhád) Börzsönyi Pusztával, melly valaha egészen erdő volt, ma már jólki van irtogatva . . .” (EGYED ANTAL: Bonyhád Mező városnak rövid leírása. Tud. Gyűjt. 1823. V. k. 79. 1.)

A kéziratban a 21/v lap e két sorral kezdődik:

Uj esztendőre

Hazámfiat, sok magyar örömet!

Lehetséges, hogy a kéziratban a 21/v laptól kezdve már a következő évben, 1823-ban keletkezett verseit akarta beírni, de azután mégis bemásolt még hét 1822-ben írt költeményt s a 25/r lapra írta fel címként: *Lyrái költés 1823.* (A 21–24. lapon olyan versek vannak, melyek bebizonyíthatóan 1822-ből valók, pl. *Egyed Antalhoz, A' reményhez.*)

A' bonyhádi erdőben című verset mind az AV-kézirat, mind a kiadások 1822-re teszik. Keletkezési helye Börzsöny.

A vers kéziratán kevés a javítás. Kisbetűvel kezdődik a 4. és 8. sor.

Szövegváltozatok a kéziratban

1. gyötrelmem (nincs aposztróf) rejteke, sirja: 4. *hidjem e*, 5. *nincsen szomorúságomra* (a szó vége áth.) *panaszimra* 6. A sor alatt három csillag (*) az utolsó két sor elválasztására. 7. Nincs idézőjel. szerelem vesztő kinyájában 8. 's hervada (a kezdő betű *e* volt h-ra jav.) A sor végén nincs idézőjel.

266. BUCSUZÓ

Kézirat

OSzK Oct. Hung./639. 1–8. sor: 19/r 9–30. sor: 19/v AV 35. sz. Javítás nélkül, kisbetűs sorkezdés. Cím: Bucszó.

Megjelenés

MM 1845–48. I. k. 61. l. — MM 1847. 24–25. h. — MM 1863–64. XII. k. 451–453. l. — ÖM 1884–85. VIII. k. 88. l.

A költemény az AV-füzetben és az MM kiadásaiban egyaránt az 1822-re datált versek közt található. Keletkezési helye valószínűleg Börzsöny.

HORVÁTH JÁNOS kimutatta, hogy e vers Pálóczi Horváth Ádám *De mit töröm fejemet* (Ötödfélszáz énekek. Akadémiai Kiadó, Bp. 1953. 233. sz.) kezdetű nótájára megy, de Vörösmarty „megtrochaizálta”. (HORVÁTH JÁNOS: A magyar irodalmi népiesség Faluditól Petőfiig. 197. l.)

Pálóczi Horváthnak ez a nótája meglehetősen ismert volt. Először a *Magyar Museum* 1787. évfolyamában tette közzé (387. l.), utána az első *Holmi c.* versgyűjteményében (1788). A dal népszerűségére jellemző, amit BOWRING mond róla a *The Magyar Poetry c.* fordításgyűjteményében: „In the province of the White Mountains (Stuhlweissenberger) it is universally known and sung, and is one of the most popular pieces of Magyarian poetry.” („A Fehér (Székesfehérvári) Hegyek területén általánosan ismert és énekelt, és egyike a magyar költészet legnépszerűbb darabjainak.” (220. l.) Bowring Székesfehérvár környékét fordította nem egészen szerencsésen „province of the White Mountains”-nak, de magyarázatul odatette a város német nevét. Vörösmarty mindenesetre jól ismerhette ezt a népszerű verset. (Pálóczi Horváth nótájára vonatkozólag I. Ötödfélszáz Énekek. jegyz. 831. l.)

Horváth János így értékeli Pálóczi Horváthnak ezt a metrumát: „Csak az az egy baja van . . . hogy a sűrű belső rím túlságosan szétördeli, s nem egyszer erőltetetté vagy szószaporítóvá teszi a kifejezést, s emiatt nem tud komolysággal érvényesülni a dalnak igazában csak strófánként forduló líraisága. A lírai gondolatmenet komolyabb egyszerűsége meghamisodik e rímjáték alatt.” (HORVÁTH JÁNOS: A magyar irodalmi népiesség Paluditól Petőfiig. 86–87. l.)

Ennek illusztrálására közöljük Pálóczi Horváth versének első szakaszát:

De mit töröm fejemet? hiszen nemcsak engemet érdekelnek

A gond s a sok bajok is ily szomorún mások is énekelnek,
Alig vagyon, ki oly nagyon örülhessen,

Hogy néha ne keseregne keservesen.

Vörösmarty kétféle módon is elkerülte a forma buktatóit. Először is a hangulatot a bordalszerű témával könnyedebbé tette, másfelől Pálóczi Horváth strófájának harmadik és negyedik sorából elhagyta a belső rimeket, s széttördelve írta a sorokat.

A költeményben szereplő neveket (Simon, Peti) nehéz lenne megmagyarázni. A vers helyzetdal-jellegűnek látszik, nem szükséges feltétlenül élményi alapot keresnünk benne.

A kéziratban a strófabeosztás más, mint a kiadásban. A kiadás minden egyes szakasza két háromsoros és egy négysoros versszakra van felbontva. A 20. sor után (a kiadásban a második és harmadik szakasz között) három csillagot és elválasztó vonalat találunk.

A kézirat másolás, javítás nincs benne. Kisbetűvel kezdődnek a következő sorok: 2. 3. 5. 6. 8. 10. 13. 16. 18. 20. 23. 24. 25. 26. 28. 29. 30.

Szövegváltozatok

1. K szélledünk 5. MM 1847. Vig 7. K Bú felejtésül 9. K Mert—ki.
13. K össze. 15. K Vesszen, (felkiáltójel volt, vesszőre jav.)
16. K sirba 19. K Isten, 20. sor után választó vonal. 22. K lány;
24. K tanyáira (tányáira-ból jav.) 25. K tévedő csapására 27. K
Ah, de 28. K képed; 29. K meg marad

267. EGYED ANTALHOZ

Kézirat

1. K₁ MTA LK 75/v Az Árpád Zalán ellen-füzetben. (I. a 261. sz. *Éltetője életemnek . . . c. vers jegyz.*)

2. K₂ MTA M. Irod. Lev. 4/r 125/2. Vörösmarty levele Egyednek. Fenu: Börzsöny 26. Mart. 1822.

3. K₃ OSzK Oct. Hung./639. 1–14. sor: 21/v, 15–44. sor: 22/r AV 41. sz. Cím: E. A. Plebanus urnak. Bucsuzó (k. n.)

Megjelenés

MM 1845—48. I. k. 64—65. l. — MM 1847. 25—26. h. — MM 1863—64. XII. k. 453—454. l. — ÓM 1884—85. VIII. k. 89—90. l. (388—389.)

A kéziratok közül K_1 csak az episztola első öt sorát tartalmazza. Ez tele van javítással, valószínűleg az első fogalmazvány. A költemény többi része nincsen meg első megfogalmazásban.

K_2 már maga a valóságos levél, melyet Vörösmarty Börzsönyből 1822. március 26-án küldött Egyednek Paksra. Az episztola után egy prózai levélkiegészítést olvashatunk: „Fő Tisztelendő Úr! — Levelét Trätnernek átadtam. Igérte, hogy a' leírást a' T. Gyűjteménybe teszi. Mi Examenünket szerencsésen végeztük. Egyéb jó hírt Pestről nem írhatok. Inre köszönteti Fő Tisztelendő Urat, valamint tanítványaim is; Pista (Perczel István Szerk.) pedig e' fölött azt is ígéri, hogy mihelyt jól megtanul magyarul, levelet fog írni. Külföldi Színjáték még nem jött. Töstént elküldöm ha érkezik. — Egészségem jó. Ezt, és boldog elégedést kívánván Fő Tisztelendő Urnak is, maradok hű tisztelője Vörösmarty Mihál.”

K_3 az AV-füzetben szintén tisztázat-jellegű. Alig van benne javítás. A levéllel egyidőben másolhatta be a fogalmazványról kéziratot füzetébe.

Egyed Antal fontos szerepet játszott Vörösmarty költői pályája kezdetén, Bonyhádon elsősorban ő jelentette számára az irodalmi környezetet, GYULAI PÁL szerint tőle vett ösztönzést az epikai költészetre is (Vty Életr. 3. fej. 255. l.), — amit a kéziratok vizsgálata is valószínűvé tesz. Vörösmarty három költői levelet írt hozzá; mindez indokoltta teszi, hogy kissé részletesebben foglalkozunk vele.

Életrajzát megírta részben maga disztichonos formában *Elégiái* III. könyvének 6. darabjában (Egyed Antal' Elégiái. Három könyvben. Pesten. 1848. 92—93. l.), majd halála alkalmával Mendlik Ágoston a *Magyar Sion* c. egyháztörténeti folyóiratban (1863. I. évf. 71—74. l.). Valószínűleg ezt a cikket használta fel Szinnyi Egyedről írva a *Magyar Írók* II. kötetében (1237—1240.), kiegészítve a biográfiát művei jegyzékével.

Egyed Antal 1779-ben Székesfehérvárt született polgári szülőtől. Ebben a városban végezte a gimnáziumot, a költészettanra Virág Benedek oktatta, tőle vette az első indításokat az irodalmi tevékenységre, később is mesterének vallotta, három költői levelet írt hozzá (Elégiák I. könyv, I. XI. XVIII.), s Virág is episztolával válaszolt: *Egyed Antal Bonyhádi Plebánosnak*. (Erről részletesebben l. a 272. sz. *Virág Benedek*hez c. vers jegyz.) A bölcséleti osztályokat Pécsen végezte, itt tanulta a teológiát is és itt lett pap 1803-ban. 1804-től 1807-ig Bükösdön, Bátaszéken és Závodon káplánkodott, közben megtanult németül. Egyévi pécsi szentszéki jegyzősködés után Kocsolán lelkészkedett, itt megtanult franciául, azonkívül Horatiust és Tibullust fordította. 1813-ban került Bonyhádra plebánosnak. Ekkor már néhány alkalmi költeménye megjelent nyomtatásban.

Bonyhádon baráti kapcsolatba került a Perczel család egyes tagjaival. Így később Paksra kerülése alkalmával baráti episztolát írt Perczel Ádámnak (*Elegiák* I. k. XIV.). Válasz-episztolát küldött ifjabbik Perczel Istvánnak hozzá írt latin nyelvű költeményére (I. k. V.) is. Ez a Perczel István volt Perczel Sándor legidősebb fia, az ő öccseit tanította Vörösmarty Mihály. Iskola, majd egyetemi évfolyamtársak voltak. Vörösmartynak előbb közölt leveléből az is kitűnik, hogy Egyed buzdította Perczel Istvánt a magyar nyelv szőbb használatára. (Csak ezt jelentheti a levélnek az a passzusa: hogy Pista „mihelyt jól megtanul magyarul” levelet fog írni — elvégre Perczel István a filozófiai tanfolyamon az egyetemi anyakönyv szerint eminens volt magyar nyelvből Czinkénéll!) A szőbb magyarságot Egyed Kazinczy felfogása szerint érthette, mert 1822. okt. 22-én Vörösmartynak írt levelében ezt üzeni tréfásan Perczel Istvánnak: „A Pista csak olvassza a Kazinczyt s koronként, ha csügged, ébressze fel sárga burnóttal szunyákon orrát.” (CZAPÁRY 166. l.) Ez a hazafias érzésre való buzdítás nem hatott mélyre Perczel István esetében, mert ő — öccseinek forradalmi szereplésével ellentétben — a szabadságharc alatt a császár híve volt, s ezért a Bach-korban kitüntetését és megyefőnöki hivatalt kapott! (NAGY IVÁN: Magyarország Családai. IX. 219.)

Egyed, Bonyhádon vallomása szerint, jól érezte magát (episztolái Vörösmartyhoz, Perczel Ádámmal, s Ovidius fordításával foglalkozott. Írt egy földrajzi és néprajzi tanulmányt is Bonyhádról, mely később megjelent a Tud. Gyűjt.-ben (Bonyhád Mező Városnak rövid leírása. Tud. Gyűjt. 1823. V. k. 71–79. l.). E kéziratnak elhelyezésében Vörösmarty is segítségére volt — mint előbb idézett leveléből kitűnik — amikor egyetemi vizsgája ügyében 1822. március közepén Pesten járt. (Második jogvizsgálati bizonyítványának dátuma: Pest, 1822. március 17. CZAPÁRY 65. l.)

EGYEDnek e cikkéből és verseiből (ezek főleg alkalmi jellegű vagy barátokhoz írt disztichonos költemények) egy elsősorban a magyar nyelv ügye iránt lelkesedő ember képe bontakozik ki. Minden alkalmat megragad, hogy dicsőítse az „édes nyelvet, mellyen szólottak Atyáink” (*Elegiák* I. k. *Benevics Pálhoz*). Mőd felett fájlalja, hogy a Tolna megyei községekben az eredeti magyar lakosságot kiszorították a német telepesek, így Kocsolán és Bonyhádon. (*Elegiák* I. k. *Benevics Pálhoz*. Bonyhád Mező városnak rövid leírása. Tud. Gyűjt. 1823. V. k. 71–72. l. Hasonlóan ír később: Nemes Tolna Vármegyének topográfiai leírása c. cikkében. Tud. Gyűjt. 1828. VI. 49. l.) A bonyhádi „Leány Nevelőház”-ról szólva, fájdalmasan írja, hogy ott a „nemes lyánkák varrásra, kötésre, tűzésre, fortepianora, tánczra, nem különben olvasásra, számvetésre, Historiára, Geografiára, Frantz Nyelvre, Vallásra tanítatnak, de Német Nyelven, a' Magyar egészen el hagyatik, jobbára el is felejtik azt. — Istenem! mi lesz belőlünk? ha mennel előbb az e' féle Intézetekre is ki nem néznek Hazánk' Előljárójji!!! —” (Bonyhád. . . leírása. Tud. Gyűjt. 1823. V. 75. l.) Felekezeti kérdésekben felvilágosult gondolkozására vall, hogy kiemeli a bonyhádiakról, hogy az ott élő négy felekezet tagjai (katolikusok, evangélikusok,

reformátusok, zsidók) „nagyon türödelmesek egymás eránt. Templo-
maikat költsönösen sokszor meglátogatják.” (Id. cikk. 72. l.) Objektív
etnográfiai érdeklődésre mutat pl. hogy a bonyhádi zsidók népszoká-
sait oldalakon keresztül tárgyalja. A népszokások részletes ismertetése
később írt földrajzi értekezéseiben is nagy helyet foglal el. (Nemes
Tolna Vármegyének topographiai leírása. Tud. Gyűjt. 1828. VI.
39—59. l. — Paks leírása. Tud. Gyűjt. 1829. II. 68—75. l. — Duna-
földvár leírása. 1832. X. 45—55. l. — Dunaföldvári vőfélyek köszön-
tése lakodalmakon 1852. /névtelenül/)

Vörösmarty Egyedhez írt versében a „vendég ajku nép”-ről
beszél. Ezzel kapcsolatosan idézzük EGYED megállapításait Bony-
hádról: „Eredeti megszállóji Magyarok voltak: többnyire Réforma-
tusok, és kevés Katholikuskok, s mint Filiál Nádasdhoz tartozott.
Plébániává 1727. lett. Ezen idő körül, mint a' Matrikulákból láthatni,
Németek is szállinkoztak; kik, vagy új helyeket nyervén, vagy az első
gyarmatoktól házaikat megvevén, ugy megfészkeltek magokat, hogy
most már itt hét eredeti Reformatus háznál több nintsen.” (Bonyhád
Mező Váras Leírása. Tud. Gyűjt. 1823. V. k. 71—72. l.) „A' Németek
térdig erő bugyogót, harisnyát, czipellőt viselnek, különösen a völgy-
ségiék és a' Hazai Nyelvet sem értik, titkoiódók, pertszeretők, de
melette félékenyek, a munkára serények és a' pénz gyűjtésre kap-
szik, azért sem olly pompa szeretők, mint a' Magyarok, sem olly
jól nem élnek.” (Nemes Tolna vármegyének topographiai leírása.
Tud. Gyűjt. 1828. VI. k.)

Egyed latin költők fordításain, baráti episztolák és földrajzi
tanulmányok írásán kívül egy eposz tervével is foglalkozott, mint
ez Vörösmartynak második hozzá írt költői leveléből is kitűnik.
(273. sz. vers jelen kiadásunkban). Eszerint Egyed az „ősi hadak
rendét” s Nádasdit akarta elbeszélő költeményben megírni, de Egyed-
nek Paksról 1822 október 6-án kelt válaszából kitűnik, hogy ezt a
„szép szándékot” „a körülmény csirájában eloltá, Helyhezetem, hozzá
könyveket itt nem adott.” (Vty Lev. CZAPÁRY 168. l.) Másfelől tud-
juk, hogy Vörösmarty már 1822. elején megkezdett írni egy elbeszélő
költeményt *Árpád Zalán ellen* címmel (l. 261. sz. *Éltetője életemnek* . . .
kezdetű vers jegyz.). Így tehát jogosultnak látszik Gyulainak az a véle-
ménye, hogy a honfoglaláskori eposz gondolata az Egyeddel folytatott
beszélgetések idején fogamzott meg Vörösmartyban.

Egyed 1822. március 15-én Paksra távozott Bonyhádról plébá-
nosnak (HAJAS BÉLA közlése: Vörösmarty és Perczel Ételka c. tanul-
mányában. ItK 1931. 310. l.). Pakszon eleinte igen rosszul és idegenül
érezte magát. Látjuk ezt Vörösmartyhoz ápr. 22-én írt és alább köz-
lendő válasz-episztolájából és Perczel Ádámihoz írt költeményéből.
(*Élegiák* I. k. XVI.)

Ide Paksra írja neki Vörösmarty három episztoláját, melyek rávi-
lágítanak a kettőjük közti bizalmasságra, mind az irodalmi tervek, mind
Vörösmarty érzelmi válsága tekintetében. (L. 273. és 276. sz. verset.)

Egyed Pakszon megtanul olaszul, tovább fordítja Ovidiust, a
Tristia és a pontusi levelek fordítása meg is jelenik. Paksról 1829-ben

Dunaföldvárra kerül plébánosnak, itt is marad élete végéig. Ezután is intenzív irodalmi munkásságot fejt ki, versei jelennek meg a *Koszaróban* s az *Athenaeumban*, tanulmányai a Tud. Gyűjt.-ben, műfordításokat is készít. 1833. november 15-én az MTA levelező tagjai sorába választja. 1848-ban jelennek meg *Elégiai* három könyvben Pesten. 1862. augusztus 27-én hal meg rablótámadás alkalmával kapott fejsze következtében. Az erre vonatkozó püspöki körlevelet közli MENDLIK ÁGOSTON már említett cikkében (Magyar Sion 1863. I. 71–74. l.).

Egyed vagyonát egyházi és jótékonyági intézményekre hagyta, gazdag könyvtárát egy Dunaföldváron létesítendő kézikönyvtár számára (MENDLIK: Id. m.).

Mint már jeleztük Vörösmartynak erre az 1822. március 26-án küldött verses levelére Egyed április 22-én felelt. Kapcsolatuk teljesebb megértése érdekében az alábbiakban közöljük Egyed válasz-versét.

Börsönyből Músád Nagypénteken ére lakomba,
Ó is, mint a' nap, gyászba borúlva vala.
Bú ült artzáján, keserű köny rezge szeméből,
És hív sóhajtást tároga keble felém.
5 Nem hallván lantom' Bonyhádban zengeni többé,
A' Duna' partjához, Paksra repülve jöve.
Örvendék, noha még elmém nem nyerhete nyugtot,
Hogy Szeretőimnél láthatom írva nevem'.
10 Hogy nékik, kikhez lekötött volt a' rokon érzés,
Elváltván tőlök, szívök utánnam eseng.
Első vagy Te, Vörösmartin, ki utánnam eredve,
Lágy Alagyáiddal tiszteletemre jövé.
'S a' görnyedt lelköt felüdítéd szép szavaiddal,
Mint a' lámpásnak lángja olajra szokott.
15 Így megy ez életben; nints itt a' tiszta gyönyörnek
Széke; ürom leng, hol most nevetett az öröm.
A' szép hajnal után sokszor vad felleg izeszt ránk,
És lelket lenyomó gondba meríti fejünk'.
20 Hadd vigye, engedjük, sajkánkat az isteni Végzés,
Böls ő, és biztos partra fog érni velünk.
Így gondolkodom én: hányjon bár sorsom akármint,
A' baj közt nem fog lelkem elesni soha.
A' bokros nyomoron már én győzködni tanúltam
És a' szükségnek hódol alázva nyakam.
25 Még tagadom magamat, tzepelem vállalva keresztem,
's Mesteremet követem, mennyire hagyja eröm.
Szijjak azomban bár mely föld' részén levegőt bé,
És elrejtve legyek meszsze Barátim elől;
Emlékem mindég tartós fog lenni erántak;
30 Nem vesz rajta erőt semmi fonákos idő.
Azt a' lángot pejg, mely bennem gyúla Hazámért,
Csak, mikor a' sír fog földni, felejtem

Egyed.

(CZAPÁRY 166. 1.)

Hasonló panaszos hangon ír eleinte Egyed paksi tartózkodásáról Perczel Ádámnak is. Hozzá írt levelében a régi bonyhádi barátok hiányát, a paksi éghajlatot és az idegen szellemű környezetet fájlalja. Jellemző már versének hangütése is:

A' Duna' partjától, Paksról, hova szokni alig tud,

Ádám! e' levelet küldi barátod Egyed . . .

(Élégiai I. k. XIV.)

A sorkezdet mind a három kéziratban általában kisbetűs, de nem egyforma következetességgel. A következő sorok mind a háromban kisbetűvel kezdődnek: 2. 6. 10. 12. 16. 17. 18. 20. 22. 24.-26. 27. 23. 30. 32. 34. 36. 40. 42. 44. Ha valamely sor csak az egyik kéziratban kezdődik kisbetűvel, akkor ezt külön feltüntetjük a változatok között.

Szövegváltozatok

1. K₁, K₂ Elhagysz; Bonyhádi (K₁-ben Bonyhád-*ból* jav.) K₃ Bonyhádi Caménák, — 2. K₁ kiknél (kik *közt*-ből jav.) tiszta szívünk (szíveink-*ből* jav.) mennyei lángra hevült. K₂ hevült. 3. K₁ A sor elején áth.: <Oh Egyed> lakodnak K₃ Hasztalanul lakodnak. 4. K₁ O (Oh-*ből* jav.) Arpádnak (a sor végén csillag*) K₂ Egyed: K₃ Arpádnak 5. K₁ A köv. áth. sorokat olvashatjuk:

<Elhalt az szomorú körne (környékünkön?) tájunkon>

<Elhall az távozott után>

<Elhall az, távozott után 's szomorú hangon nyög>

<mostan utánad.>

6. K₂ kele . . . 8. K₂ K₃ míg K₃ valál 9. K₂ K₃ szavokat; 11. K₂ K₃ Igy, 12. K₂ zaja hat nyílt füleinkbe 's boszont. K₃ nyílt boszont 13. K₂ K₃ hasztalanul 14. K₂ K₃ vissza 15. K₂ ligetink erdőkoszoruzta körétől K₃ Távol (o-n áth. vessző) ligetink erdőkoszoruzta 16. K₂ ennyi busúlt szívtől K₃ ennyi könnyüs 17. K₂ hosszas munkának 19. K₂ embert: K₃ embert; 22. K₂ K₃ öle: 23. K₂ ifju, K₃ hogy 24. K₂ majdha K₂ K₃ egybe köti. 25. K₂ K₃ Oktass, Isten' igejét; 26. K₃ így 27. K₂ Honn 30. K₃ lehull. (u-n áth. ékezet) 32. K₂ boldog Zrínyi' hazája- K₂ hazája, — hazám; K₃ boldog Zrínyi hazája— hazám. 33. K₂ engem: K₃ engem 35. K₂ K₃ Ti, 37. K₂ E' fő sorban, Egyed, szívem, és szám téged is említ: K₃ nagy (fő-*ből* jav.) sorban szívem, említ 38. K₂ élj, haladva, K₃ soká 39. K₃ szerencsét 40. K₂ mehess; K₃ hogy bár léptenként 42. K₂ K₃ vissza K₂ a' ki nagyobb K₃ a' ki <nagyobb> 43. K₂ ajánlak 44. K₃ orúl.

268. T[ESLÉR] BARÁTOMHOZ

Kézirat

OSzK Oct. Hung./639. 22/v AV 42. sz. Cím: T . . . Barátomhoz.

Megjelenés

MM 1845—48. I. k. 66—67. l. — MM 1847. 26. h. — MM 1863—64. XII. k. 454—456. l. (544.) — ÖM VIII. k. 90—91. l. (389.)

Az episztoła címe mind a kéziratot füzetben, mind a Vörösmarty életében megjelent gyűjteményes kiadásokban: *T... barátomhoz*. A vers 17. sora is csak jelöli a barát nevét: a kéziratban: *Te...*, az MM 1845—48.-ban: *T-r*. Ezek a jelölések a *Teslér* név rövidítései, Gyulai így is közli a vers címét: *Teslér barátomhoz*.

Teslér László — Egyed Antallal együtt — Vörösmarty közvetlen irodalmi barátja volt a börszónyi tartózkodás kezdetén. Míg Egyed barátsága a magyar nyelv és a magyar múlt iránti szeretetet mélyítette el Vörösmartyban, Teslér — legalább a ránk maradt levelek tanúsága szerint — elsősorban Kazinczy új irányát és a világirodalmat közvetítette Vörösmarty számára. Bár igen rövid ideig lehettek csak együtt, — Teslért már 1820. november 6-án Pincehelyen találjuk — igen mély barátság fejlődhetett ki közöttük. Erre vallanak Vörösmartynak 1822-ben hozzáfirt két levele egyrészt, másfelől Teslérnek 1823-ból és a későbbi évekből ránk maradt levelei is. (CZAPÁRY 153—164. l.)

Teslér korban is közelebb állt Vörösmartyhoz, mint Egyed, — csak hat évvel volt idősebb nála — főleg pedig ő képviselte az újat az ifjú Vörösmarty számára. Kazinczyval levelezésben állott, Kazinczy jó véleményvel volt róla: „nagy Neologus és lelkes Neologus” írja róla Döbrentének. Kis Jánosnak pedig ezt írja róla: „Jó fej, tiszta fej, s tolla szép. Histor. Dramat. Irónk akar lenni.” (KazLev 1818. 15. k. 3561. lev. 16. k. 3666. lev.) Teslérnek szép könyvtára volt, — Vörösmartynak Szekesőről 1826. január 28-án írt levelében beszél könyvekkel telt bonyhádi „almáriom”-áról (CZAPÁRY 160. l.), — ez a legkitűnőbb olasz, angol és német költők műveit tartalmazta eredetiben vagy fordításban. Az ő könyvtarából ismerte meg Vörösmarty Shakespeare-t, Tassot, Kazinczyt és az Erdélyi Múzeumot. (ÖM 1884—85. VIII. k. 389. l.) Teslér francia költőket is emleget leveleiben, melyekből az is kitűnik, hogy drámaíró akart lenni. Vörösmartyval váltott levelei közül épp azok a legérdekesebbek, melyek a drámaírás kérdéseit fejtegetik. Egyednél is nagyobb tervekkel és ambícióval indulhatott neki az irodalmi tevékenységnek, de megrekedt, a kiadásig nem jutott el.

Életrajzát Hajas Béla tanulmánya alapján ismerhetjük (HAJAS BÉLA: *Teslér* (Tischler) László. ItK 1932. 88—89. l.), aki ezt dunántúli plébániák anyakönyvi adatai alapján állította össze.

Teslér Bakócán született 1794. október 8-án. A felsőmindszenti (Baranya megye) anyakönyvben van bejegyezve, családi neve itt: Tissler, atyja ispán a Melczér család birtokán. Tanulmányait Pécssett, Szegeden és Pozsonyban végezte, 1817-ben szentelték pappá Pécssett, ezt követően Bonyhádra került káplánnak, Egyed Antal mellé. Vörösmartyval bizonyára itt ismerkedhettek meg, bár csak rövid időt tölthettek együtt, hiszen Teslér 1820. október 26-án már Pincehelyre távozott. Ebből Hajas Bélával együtt arra kell következtetnünk,

hogy — bár az Aut. Tör.-ben 1820 novembere a Börzsönybe való leköltözés dátuma, ez mégis előbb történhetett, talán már 1820 augusztusában közvetlenül az examenek után. A rövid együttlét is igen mély benyomást tett Vörösmartyra: Teslér volt az első literatus ember Vörösmarty életében, aki Kazinczyval levelezett, s akin keresztül új perspektívák nyílhattak meg az addig az iskolásan klasszikus ízléshez és a Czinke oktatásához szokott Vörösmarty előtt. A barátság bizalmasságra vezetett: Vörösmarty szíve féltett titkáról is beszámolt barátjának, — erre vall a jelen vers 23—24. sora. Pincshelyen úgy látszik valami bánat gyötörte a fiatal papot, melynek oka Vörösmarty előtt sem volt ismeretes. A továbbiakban 1822 végén Teslér éppen akkor került el Pincshelyről, amikor Vörösmarty a közeli Görbő pusztára megy joggyakornoknak Csehfalvay alispán mellé. Teslér 1822. okt. 24. és 1825. okt. 11. között Máriakeménben káplánkodik, innen több ízben átrándulhatott Görbőre, Szederkényből (Kéménd leányegyháza) ugyanis 1823. aug. 11-én ezt írja Vörösmartynak: „E folyó holnap 25-kén estve, vagy 26-kán reggel Görbön fogsz lenni.” (Vty Lev. CZAPÁRY 159. l.) Később pedig, Szekesőrről 1826. aug. 13-án kelt levelében a Görbön együtt töltött időre emlékezik: „Szeretném pedig azt is, ha Salamonodhoz azon rövidke hőskölteményedet ragasztanád, melyet Görbön a folyó mellett lévő nagy jegenyék vagy nyárfák alatt olvastál.” (CZAPÁRY 153. l.) Kéméndről valók még azok a levelek, melyekben Teslér Kazinczy-szerű tanácsadást és bírálatot ajánl fel az ifjú Vörösmartynak, ennek különösen *Szilágyi*-ját és *Salamon király*-ját bírálgatva. (CZAPÁRY 154—160. l.) Idők folyamán Teslér egyre jobban felismeri az ifjabb pályatárs tehetségének fölényét: a *Zalán futásának* megjelenése alkalmával ott van a lelkes előfizetők és előfizető-gyűjtők között. Levelezésük átnyúlik a harmincas évekbe. Teslér 1825 és 1830. közt Dunaszekescsön tartózkodik kápláni, majd plébánosi minőségben. Végül Bükkösdre került, itt plébánoskodott 19 évig. Nagyon szerette a zenét. Leveleiből (CZAPÁRY 160. l.) és Vörösmarty másik hozzá írt verséből tudjuk, hogy maga is hegedült (*Teslér barátomhoz* 274. sz. vers). Bükkösdön sokat buzgólkodott a templomi zene és ének fejlesztése érdekében. Itt Vörösmarty több ízben meglátogatta, sőt helesfai szölejében is, a szőlőbeli ház falára verseket is írt. Hazafiúi lelkesedésére jellemző, hogy 1848-ban tüzes beszédeivel annyira felbuzdította plébániája népét, hogy az öt falujából nagy csapatot tudott verbuválni honvédnek, s maga vezette le Palánkára. Emiatt 1849 február közepén megfosztották hivatalától, sőt börtönbe is vetették. Innen ugyan Scitovszky akkor pécsi püspök közbenjárására kiszabadult, de a plébániát nem kapta vissza, Pécssett lakott egyideig, majd helesfai szölejében, és itt halt meg 1849. aug. 22-én kolerában. Bükkösdön temették el a Jeszenszky-család kápolnájának kriptájában. Hajas Béla hasztalanul kutatott utána, hogy Teslér gazdag könyvtára hová került halála után.

A *T[eslér] barátomhoz* c. verset Vörösmarty a kéziratot füzetben és a gyűjteményes kiadásokban egyaránt az 1822-ben írt darabok közé helyezte, közvetlenül az *Egyed Antalhoz* intézett első episztoła mögé.

Ez utóbbiról tudjuk, hogy 1822. március 26-án küldte el (1. az előző vers jegyz.). A Teslérhez írt vers második szakasza („gallyasodó ligetünk”) szintén a tavasz kezdetére utal. Mindezek alapján a vers keletkezési ideje 1822 március vége vagy április eleje, keletkezési helye Börsöny.

A kéziratban csak kisebb javítás van. A következő verssorok kisbetűvel kezdődnek: 2. 3. 4. 5. 7. 8. 10. 14. 15. 16. 18. 19. 20. 22. 23. 24. 25. 27. 28.

Szövegváltozatok a kéziratban

A cím előtt áth.: <Miként> 1. Miként *Min*-ből jav. 2. öbliből 4. ligetünk 7. tűrhetetlen 10. panaszt; 11. oh, — és hányan érzik! . . . 12. nap átkát 13. ágakon (jav. ebből. ágon) 15. sírba 16. nyomása 17. *Te*, im ilyen változik életünk 19. szívbe . . . ah majd, 20. megszakad az valahára, 's nyugszik 21. *Igy* 25. s' más szenvedések (apoztróf nélk.) szembetűnő jelét 26. tűrni 27. A sor előtt áth. <fe> 28. kitérő <sugarát>

269. EGY BARNA CSUFOLÓDÓ TRÉFÁSRA

Kézirat

OSzK Oct. Hung./639. 1—2. sor 22/v, 3—4. sor 23/r AV Cím: *Egy barna csufolódó tréfásra*. A cím előbb *csufolódóra* volt, de az utolsó szótágot áthúzta s utána írta: *tréfásra*.

Megjelenés

Először GYULAI PÁL adta ki Vörösmarty Minden Munkáinak 1863—64-es kiadásában. XII. k. 456. l. (544.) — ÖM 1884—85. VIII. k. 91. l.

Kiadásunk alapja a kézirat.

A vers célzásait ma már nehéz volna megmagyaráznunk, a „barnaság” kiemelése talán összefügg a *Névnapi köszöntés* barnaság-és feketeség-emlegetésével? A kéziratban az 1822-es versek közt szerepel.

* * *

A vers után a kéziratban egy prózai szöveg következik, melyet mellékelten közlünk:

1. Egy tébolyodott eszű ember indulni akarván
kérdézi, tudom e Szekcső felé az utat?
Nem tudom felelék érthető hangon. Irjám föl
hát neki, mondá sürgetőleg. Bizony nehéz munka!
Ugyanaz, hogy csapszékbe mehessen, pénzt kért

tőlem, adjak, monda, akadozás nélkül, kétszáz aranyat. Jó földi, gondolom magamban, egész nemzetségemnek sincs annyi; hanem itt van, a' mennyi van, 's öt garast nyomtam (*nyujtottam*)-ból márkába. Mosolygott. Kevés váratra ez jav.)
 volt kérdése: jöhetnek egy óra mulva? (talán biz a' kétszáz aranyért?!) Nem jöhet. Hát két óra mulva? szóla bizodalmasan.
 Hallgattam. Ekkor jutott eszébe, hogy az öt garast meg köszönje 's ment.

Vörösmarty pénztelenségéről l. az *Alku a' természettel* 17—18. sorát.

270. ANGYAL BANDIHOZ

Megjelenés

MM 1845—48. I. k. 68. l. — MM 1847. 27. h. — MM 1863—64. XII. k. 456. l. — ÖM 1884—85. VIII. k. 91. l.

Minden Munkáinak 1845—48-as és 1847-es kiadásában egyaránt az 1822-re datált versek közt találjuk.

Angyal Bandi híres lovasbetyár volt a XVIII. század legvégén. Két népballada is szól róla. Az elsőt (a *Lám megmondtam Angyal Bandi* . . . kezdetűt) ERDÉLYI JÁNOS adta ki a *Népdalok és mondák* I. kötetében (236. sz. darab). A második újabban felfedezett változattal együtt megtaláljuk a *Röpülj páva, röpülj* c. népballadagyűjteményben (143—144. sz.). Angyal Bandiról elbeszélő költemény is készült. (TÓTH ENDRE: Angyal Bandi. Költői Beszély 6 énekben. Pest 1856.)

Hogy már Vörösmarty fiatal korában is regényes betyárként szerepelt Angyal Bandi a köztudatban, arra nézve jellemző, hogy Balog István 1812-ben drámát írt róla, s ez a mű „igen játszott darab volt a pesti színpadon”. (BAYER: A magyar drámairodalom története I. 241. 287. l.)

271. NÉVNAPI KÖSZÖNTÉS

Megjelenés

MM 1845—48. I. k. 69. l. — MM 1847. 27. h. — MM 1863—64. XII. k. 456—457. l. (544.) — ÖM 1884—85. VIII. k. 92. l.

Tréfás névnapi köszöntő. Az István, akit éltet, talán a vele egykorú Perczel István. A vers az MM-1845-48.-ban a két Egyed Antallhoz írt episztola közé van helyezve. Minthogy a versek beosztásában az időrend szempontja vezette a kiadókat, elsősorban Toldyt, (L. Bevezetés).

MM 1845—48.) ez a vers tehát 1822 áprilisa és 1822 októbere között keletkezhetett. (I. a 267. és 273. sz. versek jegyz.) Ezek szerint tehát a közzöntés 1822. augusztus 20-ra készülhetett. A vers talán tartalmilag összefügg az *Egy barna csúfoltó tréfásra* (269. sz.) c. versezettel.

A vers az MM 1845—48. kiadásában 1822-re van datálva. Keletkezési helye Börzsöny. (Vörösmarty aug. 20-án még ott volt.)

272. VIRÁG BENEDEKHEZ

Megjelenés

Szép Literatúrai Ajándék 1822. 132—133. I. Cím: Virág Benedekhez, aláírva: Vörösmarty Mihál. — MM 1845—48. I. k. 70—71. 1. — MM 1847. 28—29. h. — MM 1863—64. XII. k. 457—459. 1. (544—545.) — ÖM 1884—85. VIII. k. 92—94. 1. (389.)

Ez Vörösmartynak első nyomtatásban megjelent verse. Szép megvallása annak, hogy Vörösmarty költői elindulásakor mennyivel tartozott Virágnak. Aut. Tör.-ben olvassuk: „A' hatodik Iskolában már jobb könyvet olvastam. Baróti Aeneisét, Rájnis Eclogáit, 's Virág Horatiusi leveleit, 's némelly ódáit, a' mi kiváltképen megtetszett tisztasága, 's könnyűsége miatt.” A költői pálya legkezdetén Vörösmartyhoz Virág iránya állt a legközelebb. „Virág a felriasztó, a kezdet, a nagy vető, az alapozó, a meglátó. Berzsenyi csak a szólamot fokozó, a hangerősítő és tartó.” (BRISITS FRIGYES: Vörösmarty költői elindulása. Vigilia. 1950. 153. l.)

A vers 29—36. sorai közvetlenül utalnak Vörösmarty első drámájára, a *Salamon királyra*. „Harmad évi Philosophus koromban kezdettem el Salamon nevű színjátékomat, melyet Börzsönyben azon bajos esztendőben végeztem el.” (Aut. Tör.)

A 39—40. sor viszont *A hűség diadalma* c. eposz második énekének utolsó két sorát adja vissza szószerint.

A vers — mint ezt a 25. sor közvetlenül is megmondja — 1822-ben készült. Czapáry szerint már Görbön (CZAPÁRY 173. l. 1. sz. jegyz.), de ennek ellené mond az a körülmény, hogy Vörösmarty Görböre csak 1822 novemberében került, a vers viszont már megjelent a Szép-Literatúrai Ajándék 1822. évi folyamában.

Vörösmartynak Virág Benedek iránt érzett tiszteletét még csak elmélyíthette Egyed Antal hatása (I. a 267. sz. *Egyed Antalhoz* c. episztola jegyz.). Egyednek Virág Benedek tanára volt a székesfehérvári gimnáziumban, s bonyhádi plébános korában hozzá írt episztolája szerint Virág költészettani előadásai ébresztették fel benne az irodalom iránti érdeklődést.

Ifju keblemet ah! milyen gerjekre tüzelted,
A' mikor a' költők verseit adtad elő
Hányszor alattomban sohajté, bár valahára
Lépni lehetne velük pályafutásra nekem!

(Egyed Antal Elégiái. Pest. 1848. I. k. I. elégia.)

A latin költők verseinek tárgyalásakor Virág nagy gondot fordított arra, hogy a szöveg „nemzeti nyelven” hogyan „hangoznék kellemesebben”. Egyed a magyar nyelv szeretetét is tőle tanulta az irodalom szeretetén kívül:

Azt is erényednek köszönöm, míg napjaim élem,
Hogy nem szánt idegen tengeri partot ekém . . .
(Id. mű. I. k. I. elégia.)

Később Egyed még két disztichonos verset írt Virághoz: egyet Paksról (V. elégia), egyet, mikor Virág öt Horatius fordításával ajánlódotta meg (XVIII. elégia).

Egyed bonyhádi episztolájára Virág Benedek szintén költői levélben válaszolt, melyet Vörösmarty bizonnal ismert. Elképzelhetetlen, hogy Egyed ne mutatta volna meg barátjának a „magyar Flaccus”-nak, a „Hunnia díszé”-nek tartott költő hozzá intézett versét.

Virág Egyedhez írt episztolájának néhány sorára mintegy feleletnek tűnik Vörösmarty versének néhány gondolata (9–14. sor). Virág versében ugyanis ezt írja Egyednek:

Oh légy állhatatos például Soknak ez által!
Parlag nagy részént Hunnia' földé s ugar.
Hozzá tudva vagyon, természet nem vala fősvény;
Ah, mint elhagyatott mostoha gyermekitől!
Édesi vannak ugyan, de erőtlen többnyire minden
Támassza: nagy 's boldog nem lehet ilyen anya.

(Virág Benedek: Poetai Munkák. Pesten. Petrószai Trattner János betűivel 1822. 193. l. Egyed Antalnak Bonyhádi Plebánosnak.)

Vörösmarty versében a bevezető megszólítás epitetonja: „Kelenföldnek koszorus zengője” célzás arra, hogy Kelenföld magyar nevét Virág keltette új életre, aki Kaposmérői Mérey Sándorhoz intézett episztolájában ezeket írja:

A' Kelenföld régisége
Tiszteletre érdemes:
Tartsuk, írjuk, így böcsülvén
Nagy hegyének is nevét.
(Poetai Munkák. 176–177. l.)

A vershez csillag alatt jegyzetet fűz, ebben közli, hogy Thuróczi János krónikájában a XI. fejezetben olvashatunk „de monte Kelenföld”, a kelenföldi hegyről. Az idézett vers elején a tiszteletre érdemeségnek okát is megadja: Árpád és a honfoglalók e hegynél keltek át.

Vörösmarty költeményének befejezése hivatkozás Virág szokásos délutáni sétáira a dunai hajóhídon. Ezek jelentették az öreg költő

számára a legfőbb szórakozást, pihenést, a hajóhídon beszélgetett el íróbarátaival, fiatal költőtanítványaival.

Hogy Vörösmartyval is személyes jóviszonyban volt, igazolja Egyednek Virághoz 1824. jan. 18-án írt levele, melyben ezt olvassuk: „Köszöntetem a' Vörösmartyt.” (OSzK. Levelestár.)

A 48—49. sor célzása a „termő fákra” Virág egyik versére utal a: *Szép Szó Országos Dunánkhoz* c. (Poetai Munkák. 206. l.) költeményre. A vers arról beszél, hogy a Duna sok „giz-gaszt”, s „holt törzsöket” sodor magával, csak vigye is őket tova, de „A' mi gyümölcsös kertünk élőfát” adjon „de terült lombokkal”, „de gyümölcsöst”, melynek „gyümölcse legyen jó s' eledelre való”. Vörösmarty költeményének 9. sorában a „Hunnia kerte” kifejezés voltaképpen ennek a Virág-versnek a visszhangja.

Virág Benedek egyébként is támogatója, mentora volt az akkori pesti egyetemi ifjúságnak. *Ifjainkhoz* c. versét a „Pesti Fő Oskolában” tanulókhöz intézte, s a vers után névszerint is megemlítette ifjú hívei közül a Vörösmartynál s Perczel Istvánnál három évvel fiatalabb Perczel-fiút: Perczel Imrét. Így voltaképpen a Perczel családdal is volt kapcsolata az agg költőnek.

Szövegváltozatok

1. Szép-Lit. Aj. *Míg te*, 3. Szép-Lit. Aj. *lelket* 5. Szép-Lit. Aj. *Ím éled gondnyomta fejét válladra nyugasztva* 6. Szép-Lit. Aj. *angyala*; 8. Szép-Lit. Aj. *utánad*. 9. Szép-Lit. Aj. (Új bekezdés.) *virül*; 10. Szép-Lit. Aj. A 10. sor után a Szép-Lit. Aj.-ban még egy sor, mely a többi kiadásból hiányzik: *Kellemes árnyékat nyujtandók a maradéknak*, 12. Szép-Lit. Aj.-ban 13. sor. erősödnek, haj! 13. Szép-Lit. Aj. 14. Gyökeiket! . . . de 14. Szép-Lit. Aj. 15. ügyünket 15. Szép-Lit. Aj. 16. (Nincs új bekezdés.) 16. Szép-Lit. Aj. 17. félenk, testének rabja, 's szívének. 19. Szép-Lit. Aj. 20. erőmnek 21. Szép-Lit. Aj. 22. Téged, 22. Szép-Lit. Aj. 23. által 23. Szép-Lit. Aj. 24. Polyvást, és 25. Szép-Lit. Aj. 26. Most, miüdön 26. Szép-Lit. Aj. 27. írom; 28. Szép-Lit. Aj. 29. Szívemelő példát 30. Szép-Lit. Aj. 31. El zengém, fene visszavonást mint gyújta közöttte, 31. Szép-Lit. Aj. 32. ravasz, 32. Szép-Lit. Aj. 33. 'S milly 33. Szép-Lit. Aj. 34. szív; 34. Szép-Lit. Aj. 35. el vesze 35. Szép-Lit. Aj. 36. *Mogyoródi* 36. Szép-Lit. Aj. 37. hatalma . . . 37. Szép-Lit. Aj. 38. (Nincs új bekezdés.) 40. Szép-Lit. Aj. 41. égről'. 41. Szép-Lit. Aj. 42. (Nincs új bekezdés.) Így készülgetvén, 43. Szép-Lit. Aj. 44. is, 44. Szép-Lit. Aj. 45. törtél. 45. Szép-Lit. Aj. 46. írásra hevült 48. Szép-Lit. Aj. 49. kivántál, 49. Szép-Lit. Aj. 50. *Honban minden jámbor* 50. Szép-Lit. Aj. 51. *Majdha* 52. Szép-Lit. Aj. 53. *ajakunkra*

273. EGYED ANTALHOZ

Megjelenés

MM 1845—48. I. k. 72—73. l. — MM 1847. 29—30. h. — MM 1863—64. XII. k. 459—460. l. (545.) — ÖM 1884—85. VIII. k. 94. l.

Ezt a költeményt, — mely az Egyedhez küldött episztolák sorában a második — Vörösmarty munkáinak gyűjteményes kiadásaiban az 1822-ben írt versek közé helyezte.

Vörösmartynek Egyedhez intézett első költői levele kapcsán idéztük Egyednek 1822. ápr. 22-én kelt válasz-episztoláját, melyben ez keserűen panaszkodik paksi számkivetettsége, magánya, meg nem felelő környezete miatt. Erre vonatkozik Vörösmarty e második disztichonos levelének bevezetése, melyben a „durva geták” közé száműzött Nasohoz, a Tomi-ban élő Ovidiushoz hasonlítja barátját. Az Ovidius-párhuzam egyébként arra is utal, hogy Egyed éppen akkor fordította magyarra Ovidiusnak a számkivetettségben írt elégiáit, a *Tristiat*. A műfordítás meg is jelent a következő évben: Publius Ovidius Naso' Bús verseinek negyedik könyve. Fordította EGYED ANTAL. Pesten. Petrózai Trattner János Tamás' betűjével. 1823.

Vörösmarty azonban már április 25-én felelt Egyednek az előbb említett, ápr. 22-i verses levelére, prózában. E levelében buzdítja barátját az Ovidius-fordítás közreadására és megküldi neki *A' reményhez* c. versét is (l. *A' reményhez* c. 256. sz. vers jegyz.). Valószínű, hogy Egyed nyugtázta ezt a küldeményt, de levele elveszett, éppúgy mint Vörösmarty hozzá írt második és harmadik (*Egyedhez* c. 276. sz. vers) episztolájának kézírata. Egyednek erre az elveszett levelére lehet tulajdonképpen válasz Vörösmartynek ez a második költői levele, melyben Vörösmarty megismétli sürgetését, hogy tegye már közzé elkészült munkáit (5—8. sor), megtoldva ezt Egyed eposzi terveire vonatkozó buzdításaival (9—22. sor).

Vörösmartynek erre a második episztolájára Egyed okt. 6-án felelt, melyben az előbbi panaszokkal ellentétben derűsebb hangot üt meg, vidáman töltött napokról számol be, csak azt fájlalva, hogy könyvek hiánya miatt nem tudja megvalósítani eposzirói szándékait.

Egyednek ez a levele így hangzik:

Nemde, Vörösmartim! verset vársz tőlem? egészen, hidd el, most kialutt bennem Erátó' heve. A' vers csöndet, időt vár, én pejg Szünnepeinkben, mint mások, lármás mulatozásra kelék. Majd a' Bachusnak szentelt dombokra ki járok, és zönögő lant közt töltöm enyelgve napom'. Majd a' szöke Dunát hasogatjuk görbe tutallyal; 's Zádori fűzesben vig lakodalmat ütünk. — Kérdéd, vallon azon szép szándék, mellyel Atyáink' harczeit írni fogám, ment e sikerrel elő? Fájdalom! a' környűlmény azt csírjában eloltá: helyhezetem hozzá könyveket itt nem adott. — Mégis, mint szoktam, hogy verssel lépjek elődbe, im' ide zárt Alagyám fogja leróni adóm. — A' végső Késértéshez sok jókat ohajtván; éllj, kívánja, soká, régi Barátod

Egyed.

A levélhez „zárt alagya” Egyednek Jeszenszky Miklóshoz írt verses levele. A vígabb tárgyat aláhúzza a megtréfáló forma is: próza-szerűen egyfolytában ír, még mentegetőzik is, hogy nem írt verset, közben az egész levél csupa disztichonból áll! (Vty Lev. CZAPÁRY 168. l.)

A levél egy másik, talán eredeti fogalmazvány példánya ugyan-csak az Akadémia kéziratтарыban: M. Irod. Lev. 4^r 125. XXV. A főkülönbség az utolsó sorban: „A’ végső Exámenhez . . .”

Erre az október 6-ra keltezett levélre válaszol Vörösmarty harmadik episztolája, mely *Egyedhez* címmel szerepel a kiadásokban (276. sz. vers).

Mindezek után pontosabban is megjelölhetjük a második *Egyedhez* írt vers keletkezési idejét. Ez mindenképpen az *Egyedhez* ápr. 25-én küldött prózai levél és Egyednek előbb idézett okt. 6-i episztolája közé esik. Feltételezve, hogy Egyed közben válaszolt Vörösmarty ápr. 25-i levelére, úgy a keletkezési idő inkább a második időponthoz lehet közelebb mint az elsőhöz. Így a megírás valószínű ideje 1822 júniusa és szeptemberének vége közé tehető. A keletkezési hely Börzsöny.

Szövegváltozat

14. MM 1847. csatát

274. TESLÉR BARÁTOMHOZ

Megjelenés

MM 1845—48. I. k. 74—75. l. — MM 1847. 30. h. — MM 1863—64. XII. k. 460—461. l. — ÖM 1884—85. VIII. k. 95. l.

A verset Vörösmarty munkái gyűjteményes kiadásaiban az 1822-ben írott költeményei sorában helyezte el, a második *Egyed Antalhoz* című vers és az *Egyedhez* c. vers, azaz a hozzá írt második és harmadik episztola közé (273. 276. sz. versek). A második episztolára Egyed okt. 6-án válaszolt, viszont Egyednek az ekkor kelt versére felel a harmadik költői levél. A kettő közti elhelyezésből tehát arra kell következtetnünk, hogy a *Teslér barátomhoz* c. vers 1822 nyara végén vagy koraszűzen keletkezett. A költemény tartalmi vonatkozásai is ezt valószínűsítik. Vörösmarty arról értesíti benne barátját, hogy „nyilas havától”, azaz novembertől kezdve Görbön fog lakni, s akkor többször találkozhatnak majd, tekintve, hogy Teslér akkor Pincehelyen káplánkodott. A 12. sor viszont arra céloz, hogy Teslér esetleg eltávozik Pincehelyről, ami 1822. okt. 8-án be is következett (HAJAS BÉLA: Teslér (Tischler) László. ItK 1932. 88—89. l.). A verset tehát Vörösmarty akkor írhatta, amikor már szó volt Teslér távozásáról, de ez még nem volt biztos. Így a vers keletkezése 1822 augusztusára vagy szeptemberére tehető. A keletkezési hely Börzsöny.

A költemény 15. sorában említett Pista valószínűleg Perczel István, Vörösmarty évfolyamtársa az egyetemen, a legidősebb fiú a Perczel családban, kivel Vörösmarty Görbőn is együtt patvaristászkodott.

Teslerről bővebben a 268. sz. vers jegyz.-ben.

275. ÚJ KÍNOK

Megjelenés

MM 1845—48. I. k. 76—77. l. — MM 1847. 30—31. h. — MM 1863—64. XII. k. 462. l. — ÖM 1884—85. VIII. k. 96. l.

Munkáinak gyűjteményes kiadásában az 1822-ben írt versek közé helyezte Vörösmarty ezt a költeményét.

276. EGYEDHEZ

Megjelenés

MM 1845—48. I. k. 78—79. l. — MM 1847. 31. h. — MM 1863—64. XII. k. 463—464. l. (545.) — ÖM 1884—85. VIII. k. 97—98. l.

A költemény elején a „vigadozva köszöntés” (2. sor) nyilván Egyed 1822. október 6-án kelt episztolájára vonatkozik (l. *Egyed Antalhoz* c. 273. sz. vers jegyz.), melyben a paksi plébános-barát „lármás mulatozásról”, a „Bacchusnak szentelt dombok” meglátogatásáról, s a Duna füzeseiben tartott „vig lakodalmakról” számol be. A barát vig napjaival ellentétes a költő szomorúsága, aki „elfödi szive sebét”, de bevallja, hogy „bucsuzástól retteg előre nagyon”. A költemény alapján arra kell következtetnünk, hogy Egyed bizalmasa volt Vörösmarty szíve titkának: a vers 23—24. sora valószínűleg közvetlenül Perczel Etelkára vonatkozik, akitől a költő elválni készül. A búcsúzás hangulata 1822 októberében, a Görbőre való távozással függ össze, ahová az Aut. Tör. szerint 1822 novemberében ment.

Vörösmarty az *Egyedhez* című költeményt az MM-ben 1822-re datálta. Erről az episztoláról a fenti körülmények alapján megállapíthatjuk, hogy 1822 októberében készülhetett válaszul Egyednek Paksról 1822. október 6-án küldött levelére, — és pedig Börzsönyben, a Görbőre való távozás előkészületének hangulatában.

Szövegváltozatok

3. MM 1847. barátod 5. A sor végén az MM 1847.-ben vessző van' az MM 1845—48.-ban nincs. Az MM 1847. szövege a logikusabb, ezt követtük.

277. VOLT TANÍTVÁNYAIMHOZ

Kézirat

L.K. 1—/5/IV Cím: *Perczel Móricz, és Miklós volt tanítványimhoz* (k. n.) (*Az erkölcs' diadalma*)

A kézirat a Tud. Gyűjt.-be beküldött példány. Világos barna öt levélből áll, nagysága 24×20 cm. Az alján olvasható a cenzori engedélyezés. „609/823. T. Gy. P. 10. 4 v. Admittitur Budae 5° Apr. 823. per Frider. Drescher. P. H.” A vers alatt olvasható: Vörösmarty Mihál. Pecsét: Nagyv. prem. főgymn.

Megjelenés

Szép-Literatúrai Ajándék 1823. 49—55. 1. Cím: *Perczel Móricz' és Miklós volt tanítványimhoz*. — (*Az erkölcs diadalma*). A vers végén: Vörösmarty Mihál. — MM 1845—48. I. k. 80—87. 1. — MM 1847. 32—36. h. — TATAY: *Remekek* 1847. 420. 1. (Tanköltemény csoportban.) — MM 1863—64. XII. k. 464—471. 1. (545.) — ÖM 1884—85. VIII. k. 98—99. 1.

Ez Vörösmartynek második nyomtatásban megjelent verse. (Az első a Virág Benedekhez írt episztola.)

A cenzornak beküldött és jelenleg az MTA-n őrzött kézirat nem Vörösmarty keze írása, bár emlékeztet az övére. Ellene szól, hogy feltűnően sokszor marad el az *a* névelő mellől a hiányjel, — ezt 1822-ben már mindig kitette, s még fogalmazvány-kézírataiban is csak ritkán felejtette ki, — még inkább az, hogy a *cs* hangot sokszor *ts*-sel írja át, illetve a *ts*-sel írt szavakat utólagosan javította át *cs*-re. Vörösmarty pedig 1819 óta nem írt *ts*-t.

A kéziratban feltűnően sokszor marad el az interpunkció, valószínűleg ez a másoló hibája. Az is arra vall, hogy nem maga Vörösmarty írta le a cenzornak bemutatott példányt, hogy a 70. sorban ezt a rossz hexaméteres sort olvashatjuk:

Jő vala ellenben a' bűnök serege tömötlen

A Szép-Literatúrai Ajándékban a szerkesztő csillag alatt meg is jegyezte: „Ez is hibás. A' Red.” Az „is” arra vonatkozik, hogy a K-ban és a Szép-Lit. Aj.-ban a 26. sor sem pontos:

Biztos erőben leg elől a' lelki Derékség

A szerkesztő ehhez fűzte első megjegyzését: „Hibás ezen vers. A' Red.” A hiba ebben az esetben is a másolóé, hiszen az értelemről is következik, hogy oda kell tenni a „jött” igét. Gyulai Pálnak tökéletesen igaza volt, mikor ezzel kapcsolatosan megjegyezte, hogy a hibás „különösen a javítók és szerkesztők, kik e hibát nem vették észre”. (ÖM 1884—85. VIII. k. 389. 1.) A Szép-Literatúrai Ajándék által közölt szövegben egyébként több olyan hiba is van, mely a cenzori kézirat-példányon nem található (36., 64., 169. sor).

Mindenképpen elkedvetlenítő és helytelen volt a szerkesztő eljárása, aki nemcsak hogy ilyen igazságtalan megjegyzésekkel látta el

a fiatal költő versét, hanem a cikk végére csillag alatt még ezt is odaírta: „Kéretnek az Írók, hogy tisztán és hiba nélkül írják le Munkájikat, 's leg alább egy keveset az Interpunctióra és orthographiára vigyázzanak. A' Red.”

GYULAI szerint: „E nem érdemelt megrovás rosszul esett Vörösmartynak, legalább egész addig, míg maga nem vette át a Tudományos Gyűjteményt és mellékletét, több verset ide nem küldött.” (ÖM 1884—85. VIII. k. 389. l.)

Hogy ez a szerkesztői gáncsoskodás mennyire bántotta Vörösmartyt, ezt onnan is tudjuk, hogy Aut. Tör.-ben is tesz róla egy megjegyzést: „A' Tudományos Gyűjteményben megjelent két levelem, egyik Virághoz, másik a Perczel ifjakhoz Görbőről, elég hibásan nyomtatva, és a szerkesztőtől emberül kiczifrázva.”

Idézzük még Klivényi véleményét Vörösmarty e verséről és a szerkesztő eljárásáról: „Az erkölcs' diadalmát a Szép litteratúrában olvastam. Tetszett közülünk sokaknak, nekem felettébb. Czeljának tökéletesen megfelel; de ott legerősebb, elmondhatom, remek, hol a bűnök 's erkölcsök saját alakokban hasonlítlanul festve állanak elő. Mi adhatott a redactornak okot, hogy két jegyzésben hibás verseket mutat, a harmadikban pedig az írókat kéri, irnának csinosabban, 's jobban vigyázva az orthographiára, 's interpunctióra — én nem tudom. Igaz, az a két kijegyzett vers hibás, az orthographia sem olyan, mely az Úr írásából első tekintettel elő tűnik, de az is igaz, hogy se a két hibás vers, sem az orthographiátlan írás nem az Úr hibája. Talán munkájának szerencsétlen mása. Akár mint esett, sajnálom; mert ily csekélység is alább szállíthatja sokaknál az író érdemét.” (Klivényi Jakab levele Vörösmarty Mihályhoz. Pécs, Május 27. 823. Vty Lev. CZAPÁRY 291. l.)

Érdekes párhuzamot vonhatunk Perczel Mórnak Vörösmarty jelenlétében és Rákóczi arcképe előtt tett esküje és a versben szereplő ifjú esküvése között, aki „Erkölcset véve vezérül . . . a' mi nagy és jó volt kebelében, az édes anyának drága hazájának szentelte, 's az emberi nemnek.” (Vö. PERCZEL MÓR Emlékiratai. Vasárnapi Ujság 1868. jan. 5. LUKÁCSY—BALASSA 43. l. e kiadásunkban 244. sz. vers jegyz. — és másfelől ennek a versnek 161—186. sorát.)

Vörösmartynak ezzel a tanító költeményével több tanulmány is foglalkozik. PINTÉR KÁLMÁN: A bölcséleti elem Vörösmarty lírai költeményeiben (A budapesti kegyesrendi gimnázium tudósítványa. 1889. 22. l.) c. értekezésében megállapítja, hogy e versben az „erős didaxis szép harmóniában olvad össze a költői elemekkel”. A költeményt teljesen eredeti invenció szüleményének tartja.

KIRÁLY GYÖRGY cikke (Vörösmarty Volt tanítványaimhoz című költeménye It 1915. 87—95. l.) megállapítja, hogy Vörösmarty e költeményében az erkölcsök és bűnök allegorikus harca egy, a közép-korban és a humanizmus idején igen elterjedt téma változata. Az iskolai színjátékokban is gyakori. Ősforrása Aurelius Clemens Prudentius IV. századbeli spanyol egyházatyja és himnuszköltő *Psychomachia* vagy ismertebb nevén *Pugna virtutum et vitiorum* (Erények és bűnök

harca) c. munkája, melyben ez a keresztény vallás felsőbbségét vitatja a régi római pogány hit felett. Király György szerint Vörösmarty magának Prudentiusnak a művét ismerhette, esetleg ennek kivonatát vagy közeli utánzatát. Prudentius munkáját talán iskolai tanulmányai alatt ismerte meg, valószínűbb azonban, hogy Teslér könyvtárában, mely teológiai műveket is bőven tartalmazott, köztük az egyházatyák írásait. Király párhuzamos helyeket idéz, egyes erények és bűnök hasonló jellemzését, az erényeknek és a bűnöknek részben egyező felsorolását. Prudentiusnál az erények és a bűnök azonnal harcra kelnek, Vörösmarty nem tulajdonít ilyen konkrét cselekvőképességet az allegorikus alakoknak, nála az erkölcsök már méltóságukkal győznek. Prudentius művét voltaképpen az ókori világnézet ellen írta, Vörösmartynál a keresztény téma kibékül az antikvitás tiszteletével és a horatiusi, senecai sztoicizmus eszméivel. Művének Cicero *Somnium Scipionis*ának (Scipio álma) a hatása is érezhető. „Prudentius erkölcsi allegorizálása, Seneca rendíthetetlen erkölcsi nyugalma, Plato lélektana, Cicero hazaszeretete Vörösmarty emelkedett költői felfogásában minden stílusbeli synkretizmus nélkül egységes, harmonikus gondolatsorba illeszkednek össze. Még ugyan inkább a könyvekből, mint lelkéből merít, de hatalmas képzelete és ennek kifejezője, a képekben dúsuló, melódikusan hullámzó nyelve nem szorul eltanult frázisokra, kifejezésekre, fordulatokra, maguktól ömlenek ezek kiapadhatatlan erővel. Ez már az új költői nyelv, a magyar dolce stil nuovo, melynek ő a megteremtője, legnagyobb mestere, s amely e költeményben szólal meg először.”

A verset valamennyi kiadásban 1822-re datálta a költő. A 3. és 4. sorból és az Aut. Tör. idézett részletéből világos, hogy Görbön írta 1822 telén.

Szövegváltozatok

1. K Szép-Lit. Aj. Tiszta hevülve 2. K A jeles erkölcsnek, s tudománynak K Szép-Lit. Aj. útját, 4. K Szép-Lit. Aj. Jég, 's hó halmick 5. Szép-Lit. Aj. ti néktek? 6. K Nincs (jav. erre: Nincs) aranyom, s bájló ezüstöm, Szép-Lit. Aj. aranyom, ezüstöm, 7. K Szép-Lit. Aj. Nincs 8. Szép-Lit. Aj. földbe 9. K Szép-Lit. Aj. Megköti a Szép-Lit. Aj. a' lelkét; 10. K alá szállott vissza repülni. Szép-Lit. Aj. alá szállott vissza röpi. 11. K mely szivemből 13. K Szép-Lit. Aj. föl, 14. K Szép-Lit. Aj. SzünjeteK 15. K Szép-Lit. Aj. Ékesen, 16. K mellyen kaczagányos Apáink, Szép-Lit. Aj. mellyen 17. K A döntő Magyarok, Árpád, és Hunnyady szóltak, Szép-Lit. Aj. Magyarok Árpád, és Hunnyady szóltak, 18. K Szép-Lit. Aj. E sor után három csillaggal van elválasztva a vers többi része. 19. K Szép-Lit. Aj. ligeten, 21. K Szép-Lit. Aj. le terület Szép-Lit. Aj. szemére, 23. K Szép-Lit. Aj. csodákat. 24. K Szép-Lit. Aj. erkölcsök' fényét; a' bűn'k' ijesztő 25. K a két-tőnek 26. K Szép-Lit. Aj. leg elől a' lelki *Derékség* (a K-ban alá-

húzva, a Szép-Lit. Aj.-ban dőlt betűvel.) K-ban A Szép-Lit. Aj.-ban a sorból kimaradt a „jött” szó. A sor végén csillag. A lap alján szerkesztői megjegyzés: *Hibás ezen vers. A' Red.* 28. K Szép-Lit. Aj. derékség) 29. K Termetes, és izmos; bátor, ugy Szép-Lit. Aj. Termetes, és izmos; bátor, 's réműletes ugymint 30. K Szép-Lit. Aj. eget, földet megrendíthetne erővel, 31. K Szép-Lit. Aj. Jött, 32. K Szép-Lit. Aj. kísérei, nyomában, 33. K Szép-Lit. Aj. jövének 34. K *Artallanság* (aláhúzva) kisdend nyájas alakban Szép-Lit. Aj. *ártallanság* (dőlt betűvel) alakban 35. K Szép-Lit. Aj. Hoszin 36. K Arczczal lenge alá, Szép-Lit. Aj. Arczal lenge alá,

38. K Szép-Lit. Aj. öröm, vidámság,

39. K Balra, le hányt szemmel mellől Szép-Lit. Aj. Balra, le hányt szemmel, mellől 40. K Szép-Lit. Aj. *Szemérem* (K-ban aláhúzva, Szép Lit. Aj.-ban dőlt betűvel) 41. K Szép-Lit. Aj. — *Alázat*, (K-ban aláhúzva, Szép-Lit. Aj.-ban dőlt betűvel) Szép-Lit. Aj. le eresztve 42. K Szép-Lit. Aj. is) *Karját* meg nyitva

43. K A Nemes K Szép-Lit. Aj. Nemes *Adakozás* (K-ban aláhúzva, Szép-Lit. Aj.-ban dőlt betűvel) 44. K Szép-Lit. Aj. arczán 46. K Szép-Lit. Aj. nyomorultaknak sorsára kiöntött 47. K Szép-Lit. Aj. segítségül 48. K hálá 49. K Szép-Lit. Aj. Gyakran, titkon 51. K A szép K Szép-Lit. Aj. *Mérséklet*, (K-ban aláhúzva, Szép-Lit. Aj.-ban dőlt betűvel.) 52. K Szép-Lit. Aj. magának

53. K Szép-Lit. Aj. *Igazság* (K-ban aláhúzva, Szép-Lit. Aj.-ban dőlt betűvel) is meg nyílt tündökletes arczczal 54. K Szép-Lit. Aj. ki derültek az éjjeli tájak 55. K szenyfogta Szép-Lit. Aj. szennyfogta K Szép-Lit. Aj. hosszas 56. K Szép-Lit. Aj. *Últ* ritkulni sugárán 58. Szép-Lit. Aj. ölelget, 59. K A nemes K Szép-Lit. Aj. *Engedelem* (K-ban aláhúzva, Szép-Lit. Aj.-ban dőlt betűvel) meg nyugvó békes Egyesség

60. K A csinos K Szép-Lit. Aj. *Takarékosság*, és harczi *Vitészég* (K-ban aláhúzva, Szép-Lit. Aj.-ban dőlt betűvel) 62. K Szép-Lit. Aj. *Igy jószágok*, 63. K Szép-Lit. Aj. elő, 64. K Szép-Lit. Aj. *Foglalatlanság* (K-ban aláhúzva, Szép-Lit. Aj.-ban dőlt betűvel) is. *Ez, mint Szép-Lit. Aj. valamennyinekerő*

65. K Szép-Lit. Aj. köztök 66. K A csendes K Szép-Lit. Aj. öröm vidámság 68. K Szép-Lit. Aj. *erkölsök'* vegyülvén 69. K Szép-Lit. Aj. *közt* 70. K Szép-Lit. Aj. *bűnök'* serege Szép-Lit. Aj. *tömöten*** A lap alján: ** *Ez is hibás. A' Red.* 71. K köd lepte nyomában Szép-Lit. Aj. ködlepte nyomában 72. K Szép-Lit. Aj. meg állt a' puszta vidéken, 73. K a durva K Szép-Lit. Aj. *Gonoszság*. (K-ban aláhúzva, Szép-Lit. Aj.-ban dőlt betűvel.) 74. K éj; K Szép-Lit. Aj. *ütki*; 75. K Szép-Lit. Aj. haragja. 76. K Szép-Lit. Aj. Nagy, sziklája; erőszakos, K Tátrának *haragja* 77. K Szép-Lit. Aj. meg rázna; 78. K Szép-Lit. Aj. *birják: elcsuszik* (K-ban jav.) 79. K Szép-Lit. Aj. *igy* 80. Szép-Lit. Aj. el áll, 81. K Szép-Lit. Aj. *Fényvesztett* (K-ban az összetétel két tagja későbbi vonással összevonva.) 82. K Szép-Lit. Aj. *Összeaszott*

83. K Szép-Lit. Aj. *Korhelység*, (K-ban aláhúzva, Szép-Lit. Aj.-ban dőlt betűvel) görbe, 85. K A buta K Szép-Lit. Aj. *Vesztegetés* (K-ban aláhúzva, Szép-Lit. Aj.-ban dőlt betűvel) bujkál kiürülten 86. K Szép-Lit. Aj. *szükre jaidulva* 87. K A fene K Szép-Lit. Aj. *Viszszavonás* (K-ban aláhúzva, Szép Lit. Aj.-ban dőlt betűvel) 88. Szép-Lit. Aj. le ereszté, 89. K A hegyek, K Szép-Lit. Aj. hegyek, enyészett. 91. K Szép-Lit. Aj. elhuzva *kordulla* ruhában, 92. K Szép-Lit. Aj. Rongyosan, és rusnyán *Fösvénység* (K-ban aláhúzva, Szép-Lit. Aj.-ban dőlt betűvel) A K-ban Rongyosan Rongyos-sanból jav.
93. K ki áltó 94. Szép-Lit. Aj. gyült 95. K Szép-Lit. Aj. Balra, 96. K Szép-Lit. Aj. *Kékes Irigység* (K-ban aláhúzva, Szép-Lit. Aj.-ban dőlt betűvel) (k. n.) 97. K Szép-Lit. Aj. *Hazugság* (K-ban aláhúzva, Szép-Lit. Aj.-ban dőlt betűvel) fényét 98. K Szép-Lit. Aj. meg változtatva koronként 99. K A sor elején kivakarva: 's majd így, majd meg amugy zengett ravasz éktelen ajka. Szép-Lit. Aj. így, majd meg amugy zengett ravasz éktelen ajka. 100. K Szép-Lit. Aj. *Mértékletlenség* (K-ban aláhúzva, Szép-Lit. Aj.-ban dőlt betűvel) továbbá 101. K Szép-Lit. Aj. ájulva 102. K Szép-Lit. Aj. *Kevélység* (K-ban aláhúzva, Szép-Lit. Aj.-ban dőlt betűvel és utána nincs pont.) 103. K Turni valo, K Szép-Lit. Aj. épülne 104. K Szép-Lit. Aj. üres, 105. K Szép-Lit. Aj. *Gyönyörűség* (K-ban aláhúzva, Szép-Lit. Aj.-ban dőlt betűvel) Szép-Lit. Aj. *katsingat* (K-ban *ts cs-re* jav.)
107. K Szép-Lit. Aj. nyujt 108. K Szép-Lit. Aj. öle; termete pompás 109. Szép-Lit. Aj. nélkül 110. K Szép-Lit. Aj. Haj de belől nyalyák *dulnak*, 111. K Szép-Lit. Aj. kintépte 112. K Így a vétkeknek előjött Szép-Lit. Aj. *Igy* előjött 113. K Szép-Lit. Aj. zabolátlanság közöttök (K-ban lehet Zabolátlanság is) 114. K Szép-Lit. Aj. összevezett K bút bánatot, 115. K Szép-Lit. Aj. kétségbeesést Szép-Lit. Aj. szavával 116. K Szép-Lit. Aj. közbe leszállott 117. K a csábitó játszi szerencse (*cs ts-ből* jav., a sor végén nincs közékezés.) Szép-Lit. Aj. szerencse 119. K Szép-Lit. Aj. örülni 120. K A rüt K Szép-Lit. Aj. szerencse' (K-ban *cs ts-ből* jav.) 121. K Szép-Lit. Aj. *mozdulva* 122. K Szép-Lit. Aj. *erkölsök*, 123. K Árnyékként *eltünt* (jav. ebből: eloszolt) Szép-Lit. Aj. *eltünt* K Szép-Lit. Aj. szerencse (k. n.) 125. K dél hármasan (jav.) *összseropogtak*. Szép-Lit. Aj. *ejszak 's dél hármasan össze ropogtak*. 126. K Szép-Lit. Aj. Meg rendült mintha 127. K nyúla *magasan*. (jav. erre: magasra.) K Szép-Lit. Aj. *lapult*, 128. K Szép-Lit. Aj. csikorogva, zörögve ledőltek, 129. K Szép-Lit. Aj. világolt 130. K Szép-Lit. Aj. *Mintha területve* 131. K Szép-Lit. Aj. *Várasok*, 132. K Szép-Lit. Aj. gyült, égen. 133. K Szép-Lit. Aj. *indultak*: zivatar lön; 134. K le sujtott Szép-Lit. Aj. meg rázva le sujtott. 135. K látszott várképe (jav. erre: várképe) az ősi halálnak, Szép-Lit. Aj. *halálnak*, 136. K Szép-Lit. Aj. *csontkarjában kaszáját* 138. K Szép-Lit. Aj. *elnémult* 139. K Szép-Lit. Aj. *megörülve* Szép-Lit. Aj. *szerensének* K

Szerencsének (cs ts-ből jav. Sz sz-ből jav.) 140. K Szép-Lit. Aj. elbizta magát; ugy K most el csüggede, sira. 141. K Szép-Lit. Aj. bírta. Elájult, (K-ban bírta, elájult-ból jav.) 142. K Megfölkelt; K Szép-Lit. Aj. letódult Szép-Lit. Aj. fölkelt; 143. K Szép-Lit. Aj. ölébe Szép-Lit. Aj. hozzája felé 144. K Szép-Lit. Aj. kétségbe esés 145. K Szép-Lit. Aj. Nincs bekezdés. közt K erkölcsök (cs ts-ből jav.) Szép-Lit. Aj. erkölcsök álltak, 146. K Szép-Lit. Aj. hegy szakadások 148. K Szép-Lit. Aj. Lenne is tüzétől; 149. K Szép-Lit. Aj. bírhat 150. K nincs (cs ts-ből jav.) Szép-Lit. Aj. nincs 151. K Szép-Lit. Aj. Igy 152. K Szép-Lit. Aj. szél, többé.

153. K vidult a táj; a föld nem renga helyében. Szép-Lit. Aj. vidult a' táj; a' föld nem renga helyében.

154. Szép-Lit. Aj. kiderüle 155. Szép-Lit. Aj. díszes 157. K Szép-Lit. Aj. lönnek, ifjú 158. K erkölcsök' (cs ts-ből jav.) Szép-Lit. Aj. erkölcsök' K Szép-Lit. Aj. örült 159. K Szép-Lit. Aj. Bűnveszedelmének, 160. K Szép-Lit. Aj. szolott Szép-Lit. Aj. így 161. K erkölcsök (cs ts-ből jav.) kik rossz, Szép-Lit. Aj. erkölcsök, kik rossz, 162. K fénynyel, Szép-Lit. Aj. fénynyel, 163. K Szép-Lit. Aj. O K a testnek 165. K légyen

166. K Szép-Lit. Aj. nyílják, 168. K Szép-Lit. Aj. ég, Isteni 169. Szép-Lit. Aj. Ezt a sort a szedő kihagyta.

170. K Szép-Lit. Aj. muló, rövid életben kísér/het 171. K Szép-Lit. Aj. egekben, 172. K Szép-Lit. Aj. Felnézett Fölségében az Istent, 173. K Szép-Lit. Aj. kart is: Szép-Lit. Aj. diis.ségét. 174. K A fénylő Kherubok', (ch-ból jav.) Szép-Lit. Aj. Kherubok', merülő 175. K Szép-Lit. Aj. Szerafok ezredeit, 's mikoron bámúlva 176. K Szép-Lit. Aj. estszél, 177. Szép-Lit. Aj. indít K Szép-Lit. Aj. ormán 178. K Meg szünnék meg szünik 180. K Szép-Lit. Aj. vissza mosolyga nyugatról 181. K Szép-Lit. Aj. színbe Szép-Lit. Aj. borítá, 182. K Szép-Lit. Aj. Igy ment homja felé gondos lélekkel. Az úton (K-ban ebből jav.: lélekkel: az úton)

184. K Szép-Lit. Aj. Eskei: ő azokat szentül tartotta halálig, 185. K Szép-Lit. Aj. Ugy élt, mint fogadá, erkölcsöt 186. K Szép-Lit. Aj. nagy, és jó volt lelkében, az édes anyának, 187. K E sor után elválasztó három csillag: * * * 188. K Szép-Lit. Aj. néktek Arpád nyelvén 189. K Szép-Lit. Aj. O Ha A K-ban láthatólag az O-t később írta a sor elejére, ezért nagybetűs a Ha szó. Bár meg kell jegyeznünk, hogy az ilyen kettős nagybetűs kezdés másutt is előfordul a korbéli nyomtatványokban: vö. Virág Benedek Poetai Munkák. Pest. 1822. 114. l. „S Mi sem böcsmérünk...” L. erről még a bevezető jegyzetekben: 366. l. kebleitekben (k. n.)

190. Szép-Lit. Aj. titeket is kísérteni 191. K g'onoszok; Szép-Lit. Aj. de 193. K tagas K Szép-Lit. Aj. szivetekben 194. K Szép-Lit. Aj. ugy Szép-Lit. Aj. kincsel 195. K Szép-Lit. Aj. ki szoruljanak K onnan 196. K lészek, 198. Szép-Lit. Aj. Megfogjatok K Szép-Lit. Aj. erkölcsnek 199. Szép-Lit. Aj. Most, míg az ifjuság' elején 200. K Szép-Lit. Aj. unalmát, 203. K Szép-Lit. Aj. erdön, 204. K Szép-Lit.

Aj. kötöztök. 205. K Szép-Lit. Aj. közt bolyogtam, 206. K légyen, és Szép-Lit. Aj. legyen, 207. Szép-Lit. Aj. nevemnek.* Alatta a szerkesztő megjegyzése. Szövegét fentebb olvashatjuk.!

278. TOLDY CSEPELLEN

Megjelenés

MM 1845. I. k. 88—92. l. — MM 1847. 37—39. h. — MM 1863—64. XII. k. 471—476. l. (545—546.) — ÖM 1884—85. VIII. k. 104—107. l.

A verset Vörösmarty *A juhász és bojtárral* együtt elküldte Kisfaludy Károlynak az *Aurora* számára. Kisfaludy a *Toldy Csepelben* közlését a következő évre ígerte „minthogy ezenre több illeten tárgyak küldettek be s azoknak felvételét ígértem”. (L. a következő vers: *A' juhász és bojtár* jegyzetét.) A vers ebben a formában nem jelent meg, a témát Vörösmarty 1829-ben teljesen újonnan dolgozta fel *Toldi* címen. Így jelent meg az 1830-as *Aurorában* rézmetszettel.

A Toldi-téma feldolgozásáról bővebbet a *Toldi*hoz fűzött jegyzetben.

A 61. sor elején a kézi és a nemzeti kiadásban indokolatlanul van megismételve az idézőjel: „Bidsov

279. A' JUHÁSZ ÉS BOJTÁR

Megjelenés

MM 1845. I. k. 93—96. l. — MM 1847. 39—40. h. — MM 1863—64. XII. k. 476—479. l. (545—546.) — ÖM 1885. VIII. k. 108—110. l.

Vörösmarty e költeményt a *Toldy Csepelben* c. verssel együtt beküldötte Kisfaludy Károly *Aurorá*iba, Kisfaludy egyiket sem akarta kiadni, udvariasan bizonyos kifogásokat emelt. Válaszlevele így hangzik: „Pesten 19. diki Mart. 1823. Kedves Hazafi Társom! Szíves örömmel vevém általküldött levelét, mint szerény indulatja, 's hazafiúi buzgósága tanuját. Részemről kevély vagyok reá, ha gyöngö erővel kezdett czélotomat illy hathatósan, illy lelkes férjfiaktól elő-segítettnei látom.

A munkák iránt, köszönetem mellett őszinte választ adok: Toldyt jövő évre hagyom, minthogy ezenre több illeten tárgyak küldettek be, 's azoknak felvételét ígértem. A' másik versezetet, szívesen felveszem; mindazonáltal egy kérést bátorkodom tenni: Nem lehetne e' ezen különben szép 's lágyan irt Idyllbe Graecismust szöni? A' Juhász és Bojtár nevezet (pedig képtelen) sok olvasót elijeszt. Én magam tapasztalám, kivált a szépnemnél ezen előítéletet, és egy Almanach,

melly gyönyörködtet 's nem tanít azt nem czáfolhatja meg. Azért, ha ezen költeményt általában dialogizálni méltóztatna, görög nevet adván czímerül, több kedvelőt nyerhetne. Bár volna még benne több cselekedet (Handlung), mely az egészet meghosszabitaná!

A nyelv tiszta és szép és nem hízlekedem azon reménnyel, mely olvasásakor lepett meg, hogy tisztelt Hazafim ezen nehéz pályán dicsőséget szerzend.

Ha fellejbbi kérésem figyelmet érdemel: méltóztassék ezen Idyllt levélben hozzám küldeni; szintúgy köszönettel venném, ha még több metrumos és köztárgyra czélzó verseket vagy Epigrammákat is által szolgáltatna, én nem mulasztom el nevét, mint nyelvünk' újabb hősét, a' Hazának bemutatni. Magamat baráti emlékében ajánlván, vagyok igaz tisztelője, Kisfaludy Károl." A levélen a címzés: Monsieur Michel de Vörösmarty à Görbő. (MTA M. Irod. Lev. 4/r. 138. sz. Gyulai is közli. ÖM 1885. VIII. k. 389—390. l.)

Kisfaludy ellenvetése rendkívül jellemző: azt hozza fel okul, hogy a közönség, különösen a női közönség finnyás és irtózik a népiestől, az ilyen témát csak a görög-római idill-költészetben szereplő nevek és motívumok beleszővésével tudja vonzónak elképzelni. Hat év múlva már maga Kisfaludy ír és közöl az *Aurora* 1829. évi folyamában 25 népdalt Szalay Benjámin álnéven! Ez egyben az *Aurora* olvasóközönsége ízlésének fejlődését is mutatja.

Vörösmarty nem követte Kisfaludy tanácsát, érintetlenül hagyta *A' juhász és bojtárt* és így vette fel az MM 1845—48. első kötetébe is. Gyulai találoán hozzáteszi: „igaza volt”. (ÖM 1884—85. VIII. k. 390. l.) Azonban, úgy látszik, Kisfaludy kritikája után mégis rátért egy időre a görögös pásztor-témára. Három ilyen szellemű verset is írt 1823-ban, ezek: *A' pásztor leányok (Amaryllis és Daphne)*, *Dámon panasza* és *Myrtil és Daphne*. (HORVÁTH JÁNOS: A magyar irodalmi népiesség Faluditól Petőfiig. 197. l.)

A 26—38. sorokban olvasható képről Mosonyi József megjegyzi: „Kazinczy Ossian fordításából vagy Berzsenyi *A' csermelyhez* c. verséből vehette a patakban tündöklő arc híres hasonlatát.” (MOSONYI 66. l.)

Fordítások

Francia:

Le berger et le jeune pâtre (A juhász és bojtár az utolsó 3 verssor hiján.) Poésies hongroises traduites avec un aperçu historique par C. DE HALEZ: Louvain. J. B. Ista. 1895. (19. sz. darab.)

280. HELVILÁHOZ

Megjelenés

Koszorú 1828. 59—60. l. Cím *Komhaldhoz*. Nincs versszakbeosztás. *Csaba* álnéven. (Az álnévről l. a 281. sz. vers jegyz.) — M 1833. I. k.

41. l. — MM 1845—48. I. k. 188. l. — MM 1847. 79—80. h. — MM 1863—64. I. k. 40—41. l. (221—222.) — ÖM 1884—85. I. k. 36—37. l. (38.)

Ez a vers valamennyi gyűjteményes kiadásban az 1828-ban írt költemények közt található. Így él a köztudatban is. E keltezésnek azonban ellentmond Toldy Ferencnek Bajzához 1827. ápr. 13-án írt levele, melyben — miután kéri Bajzát, küldjön neki további verseket az *Élet és Literaturában* való elhelyezés céljából — a következőket írja: „Vörösmartyéit már összeszedtem és letisztáztam, 's vedd itt indexőket. Az aláhuzottak eddig nyomtatlanok:

1821. *A' szánakodókhoz, A' völgyi lakos. A' haldokló.*

1822. *Komhalához. A' fellegekhez.*

1823. *A' bántortalan szerelem. A' hamis leányka. A' Tünődő.*

1824. *Kis gyermek' halálára.*

1825. *Csaba, elégia — A' szép leány. Földi menny. A' szellőhöz.*

1826. *Helvila halálán. Kérelem. Jolánka románca.*” (MTA M. Ir.

Lev. 4/r 144. 312/rv.)

Ezt a levélrészletet már idéztük a jegyzetek bevezetésében (V. fejezet) s megemlítettük, hogy Toldynak ezt a kronológiáját erősen valószínűsíti az a körülmény, hogy a gyűjteményes kiadásoktól eltérő keltezésű versek esetében a kéziratok vizsgálata általában Toldy időpontjait igazolják (*A' tünődő, Helvila' halálán, A' szellőhöz*). Más esetekben a különbség csak egy évnnyi, ami könnyen adódhat abból, hogy ezek a versek az évfordulat körül keletkeztek, s Vörösmarty nem emlékezett pontosan, vajon az előző vagy a következő évről valók-e. (*A' szánakodókhoz, A' haldokló, A' csendes haló, Csaba (ti) szerelme, A' fellegekhez*.)

A' fellegekhez' c. vers (282. sz.) jegyz.-ben rámutatunk arra, hogy az ingadozás teljesen érthető e költemény esetében. Valószínűleg ez a helyzet a *Helvilához (Komhalához)* c. verssel is. Ez is 1822 legvégén vagy 1823 legelején keletkezhetett Görbön, amit az alább felsorolandó érvek is valószínűsítenek.

A gyűjteményes kiadások keltezését semmiképpen sem fogadhatjuk el. Ha Vörösmarty valóban 1828-ban írta volna e versét, Toldy még nem tudhatott volna róla 1827. április 13-án! Tehát a Toldy levelében foglalt keltezés már ezért is valószínűbb, mint az M 1833., az MM 1845—48. és az MM 1847. megjelölte időpont. Az 1828-as évnnek az lehet a magyarázata, hogy a gyűjteményes kiadások a megjelenés időpontját tüntették fel keletkezési időpontnak. A *Helvilához* (eredeti címén *Komhalához*) egyike lehet azoknak a régebbi Vörösmarty-verseknek, melyeket Vörösmarty 1828-ban közölt a *Koszorúban*, mikor ennek, illetve a *Tudományos Gyűjteménynek* a szerkesztését átvette.

A *Komhalához* cím Ossziánbói való. Osszián *Komhála* c. ballada-szerű énekét Vörösmarty Kazinczy fordításából ismerte meg. Kazinczy *Munkájának* 6. és 7. kötete már 1815-ben az ossziáni énekek teljes szövegét juttatta a magyar olvasók kezébe. A 6. kötetben a harmadik ének a *Komhála* (161—176. l.). Ennek az éneknek a témája is

— mint ifj. Kiss FERENC kimutatta (Vörösmarty és Osszián. Debrecen. 1931.) — erősen hatott Vörösmartyra, mikor *A hűség diadalmát* írta, amely számos rokon motívumot mutat fel. Kiss Ferenc okfejtéséhez — melyhez KOZOCSA SÁNDOR is csatlakozik (*A hűség diadalmának első kidolgozása*. Bp. 1940. 8—9. l.) — hozzátehetjük, hogy az ossziáni *Komhála* befejezése is rokon hangulatilag *A hűség diadalmának* a Villi-mondákból vett kifejtésével. Osszián költeménye a bárdok énekével fejeződik be, akik arról dalolnak, hogy a hold sugára felkapja a halott leány lelkét és elviszi az ősök szelleméhez, az itt maradottaknak pedig álmaikban fog megjelenni, hogy nyugtot hozzon búsult lelkeiknek. *A hűség diadalma* — az Aut. Tör.-ből tudjuk — 1822-ből való, abból az évből, amelyre Toldy fentebb idézett levele keltezi a *Helvilárhoz*, illetve *Komháldhoz* c. verset. Egyébként is az 1821—1823. évek voltak azok, amikor Vörösmarty a legbuzgóbban olvasta Kazinczy műveit, s tekintette őket zsinórmértéknek, főleg barátai, Egyed és Teslér hatására (l. az Egyedhez és Teslérhez intézett episztolák jegyzeteit 267. 268. 273. 274. 276. sz. jegyz.).

A *Helvilárhoz* (*Komháldhoz*) c. versen a képek romantikus kifejelettsége, művészi finomsága és tökéletessége mellett is kimutatható az olvasmány-hatás: a Kazinczy-féle Osszián-fordítás stilisztikai hatása. Magának Kazinczynak annyira tetszett a *Komhála*, hogy a többi ossziáni énektől eltérőleg versben fordította: „Versekben adjuk ez Éneket, minthogy ez, szorosan lyrai darab és nem épösi, társaitól egészen különböz.” Metrum szempontjából Kazinczy iparkodik az eredeti ossziános verslüktetést visszaadni, viszont Batsányi az *Erdélyi Múzeumban* megjelent Osszián-fordításában (melyet Vörösmarty szintén ismerhetett, hiszen Aut. Tör.-ben hivatkozik erre a folyóíratra) rintelen jambust használ (*Az iniszhónai háború*. Erdélyi Múzeum 1816. V. k. 91—99. l.), ez a *Helvilárhoz* írt költeménynek a formája is. Vörösmarty versében határozottan visszazengenek Kazinczy Osszián-fordításából olyan részletek, mint pl. a Bárdok befejező énekének ezek a sorai:

Te álmaiknak megjelenesz,
 'S nyugtot hozsz búsult lelkeiknek . . .
 . . . Vigak lesznek álmaik
 Mert siró tekinteteikhez
 Visszavezérlik a kedvest!

Majdnem reminiscencia-képpen hatnak a *Helvilárhoz* írt versben a sorban következő ossziáni éneknek, a *Berrathonnak* azok a sorai, melyeket Malvináról énekel a kelta bárd: „De ragyogva kelsz elő, hasonló a' kelet sugaraihoz . . .” (181. l.). Később ugyanabból az énekből: „más látja a ködfelleget, mely köntösévé lesz . . .” A hasonlatok halmozásával, mely olyan széppé teszi Vörösmarty versét, szintén találkozunk a Kazinczy-fordításban: „. . . nékem adá a' leányt. Mely olyan vala mint a' vizeken a' tajtéék, szeme mint a'

csillagok, ragyogása, fürtjei mint a' holló tolla, 's lelke szebb mint mind ezek."

Kazinczy Ossziánjának ez a közvetlen stílusátása éppen *A hűség diadalmának* megírása idején jellemző Vörösmarty költészetére. Ifj. KISS FERENC igen sok hasonlóan egyező részletet mutatott ki Kazinczy *Komhála* fordítása és *A hűség diadalma* között. (Vörösmarty és Osszián. Debrecen. 1931.)

Vörösmarty a *Zalán futása* első változatában (*Árpád győzedelme a Titeli síkon*) a nőalaknak szintén Ossziánból vett nevet adott: Ete kedvese itt *Kolma*, nevét a kéziratban utóbb *Bajná*-ra, majd *Hajná*-ra változtatta. A *Kolma* a szelmai dalokban szerepel és ezekből került Vörösmarty eposzába (KAZINCZY FERENC: Munkái 6. k. 33–37. l. Vö. KOZOCSA SÁNDOR: *A hűség diadalmának első kidolgozása*. 9–10. l. jegyz.). A vadonban és folyóparton magányosan bolyongó és kedvesét hívó ossziáni hősnő, *Kolma* helyzete is emlékeztet a Bodrognán fürdő Hajnáéra. Mindez arra vall, hogy az 1822. és 1823. években volt a legerősebb az ossziáni hatás Vörösmarty költészetére, olyan értelemben, hogy még az ossziáni dalokban szereplő neveket is megtartotta. A *Hábador* korában már, Osszián hangulatában ugyan, de egy elképzelt ősmagyar világ és ősmagyar nevek felelevenítésével vagy alkotásával törekedett a ködös, borongós multat felkelteni.

A *Zalán futása* első feldolgozása egy kéziratcsomóban van, melynek első darabja egy ifjúkori névtelen dráma 1819-es évjelzéssel. KOZOCSA véleményétől eltérőleg (*A Zalán futása első feldolgozása*. Előszó. RMKtár 41. k.) ez az évszám csak a drámákat tartalmazó füzetekre vonatkozhatik, mert az *Árpád győzedelme a Titeli síkon* magukba foglaló füzetek, helyesírás és íráskép szempontjából is későbbiek.

Börzsönynek „mint a déli tájak völgyé”-nek emlegetése is először a görbői év alatt írt versekben szerepel (*A' fellegekhez* 282. sz.).

A *Helvilához* írt vers alap gondolata a szerelmi álomban való boldog megsemmisülés, a valóságban nem teljesülhető szerelemnek a halálos álomban való megvalósulása azonos *A hűség diadalmának* alapeszméjével, melyet az első feldolgozás címe még jobban kifejez: *A boldog elhalás* (KOZOCSA: *A hűség diadalmának első kidolgozása*. Bp. 1940. Bevezetés. 3. l.). Az európai romantikus költészetben oly gyakran szereplő „Liebestod” témájával találkozunk ezekben a fiatalkori költeményekben (SZERB ANTAL: Vörösmarty-tanulmányok. Minerva 1930. 28. l. 1. Gondolatok a könyvtárban. 487. l.).

A *Komhála* név az Osszián magyarázók szerint gael nyelven „szelíd szemöldökű”-t jelent (Caomh-mhala) és Innistore vagy Innistore sziget — ezt az Orkney-szigetek egyikével azonosítják — királyának a leányát jelöli, aki az ossziáni dalok egyik legnagyobb hősnőnek, Fionghalnak a szerelme. A *Komhála* név a *Carric-ihura* c. éneken is szerepel, de itt Frohal király imádoztját jelöli (The poems of Ossian. In the original Gaelic by Rev. Archibald Clerk. William Blackwood and sons. Edinburgh and London. 1870. 119. l.).

Szövegváltozatok

3. Koszorú A' lány 10. Koszorú Így 11. Koszorú Szebb mint szerelmek asszonya, 14. Koszorú tűzszemed M 1833. tűzszemed 16. Koszorú M 1833. könyeimnek, 19. Koszorú M 1833. eltűnsz 21. Koszorú M 1833. Pirulni 23. Koszorú *Komhalát*, 24. Koszorú színién 25. Koszorú a' *hig* fellegek közt, M 1833. közt, 26. Koszorú taláalom *ötet*, nem M 1833. taláalom nem 29. Koszorú *feketés* fátyolodba M 1833. fátyolodba 31. Koszorú megént el kedvesem, 33. Koszorú tűz szemed, 34. Koszorú álmomat.

281. EGY FESTETT NEFELEJTS ALÁ

Kézirat

OSzK Oct. Hung./639. AV 37/v Lyrai 1823. 14. sz. Cím: *Uj esztendőre* (k. n.) Festett nefelejts alá.

Megjelenés

Koszorú 1828. 144. 1. Cím: *Egy írott nefelejts alá. Csaba* álnéven. — M 1833. I. k. 26. 1. Cím: *Egy írott nefelejts alá.* Három négysoros versszakra tagolva. 1824-re datálva. — MM 1845—48. I. k. 106. 1. (1823-ra datálva) — MM 1847. 45. h. (1823-ra datálva) — MM 1863—64. I. k. 13. 1. (216.) — ÖM 1884—85. I. k. 15. 1. (375—376.)

A vers szövegében az esztendő kezdetére való hivatkozást megerősíti a kéziratos füzetben található cím: *Uj esztendőre Festett nefelejts alá.* Ezek szerint 1823 elején írta Vörösmarty e verset. Elküldte-e e lemondó vallomást kifejező verset valóban valami nefelejteses kép kíséretében a Perczel-kisasszonynak? Nincs kizárva: a költemény személyes hangja ellenére sem lépi át az emlékkönyvek megszabta kereteket. A verset Görbőn írhatta, s onnan küldhette — ha valóban elküldte — Börzsönybe.

Mind a kéziratos-füzetben, mind az MM kiadásokban az 1823-ban írt versek közt szerepel, de nem az év termésének a legelején. Feltehetőleg, hogy valóban valami kép alá írta eredetileg, s csak utólag másolta be a Lyrai 1823. füzetébe.

A Csaba álnévre vonatkozólag Vörösmarty Pestről 1828. január 27-ére datált levelében ezt írja Kazinczynak:

„A' Koszoruban Csaba ál-név alatt fogja a' Ttes (Tekintetes) Ur verseimet olvasni. Ál-nevet kelle választanom, hogy a' kik nem jó szemmel nézik fellépésemet, a' versgyártósággal ne vádolhassanak.” (Vty Lev. CZAPÁRY 177. Vty Akad. Kiad. Lev.)

A védekezés nyilván arra vonatkozik, hogy Vörösmarty 1828-tól a *Tudományos Gyűjtemény* szerkesztője lévén, ne érhesse őt az a vád, hogy folyóirata melléklapját, a *Koszorút* saját verseivel tömi meg. A *Koszorú* 1828-as folyóirataiban valóban aránylag sok verse (16)

jelent meg, ezek jelentős részét régebben írta és itt publikálta először. Vörösmarty egyébként a *Csaba*-név túlzott gyakoriságát is kerülni akarta, ezért két vers alá az *Abrándi* álnevet írta.

A *Csaba*-álnév aligha jelentett inkognitót, legalább is a *Felső-Magyarországi Minerva* megírta, hogy a *Tudományos Gyűjtemény* szerkesztését átvevő Vörösmarty a *Szép-Literaturai Ajándék* nevét *Koszorúra* változtatta, és e folyóiratban „Bajza, Döbrentei, Kazinczy, Kisfaludy Károly, Kölcsey, Vitkovics, Vörösmarty (Csaba) lépnek fel, minekutána hat esztendeig e' gyűjteményben részt nem vevének.” (FMOM 1828. márc. 1638. l.)

Kisbetűvel kezdődő verssorok a kéziratban: 2. 3. 4. 6. 7. 8. 10. 12.

Szövegváltozatok

A K-ban a címben is van javítás: Festett *(virág)*

2. K völgyeken 3. *hervadt* (E szó előtt tintafolt, valószínű, hogy már a kéziratban, „elhvadt” volt; a metrum is ezt kívánja.) 5. K virágot 6. K *nem virágzót* nem élőt; 7. K képzetében (ebből jav.: *színezéssel*) 9. K Vedd, és tedd szép titkaidhoz Koszorú M 1833. Vedd, és tedd *el* titkaidhoz (Gyulai e változathoz a következő megjegyzést fűzi: „E sor az első és második kiadásban sokkal jobb annál, mint a hogy Vörösmarty a harmadik kiadásban megváltoztatta. A *szép* ott henye epitheton s csak pusztá pótlék.” Ezzel kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy a *szép* a kéziratban is szerepel. 10. K év kezdetén. Koszorú M 1833. A' futó év M 1833. kezdetén; 11. K M 1833. vidám 's boldog helyettem, 12. K boldogtalan lettem én! Koszorú M 1833. Boldogtalan *vagyok* én.

282. A' FELLEGEKHEZ

Kézirat

OSzK Quart. Hung./1409/2. A vers kézírata egy kettőbe hajtott levélpapíron. A papíros első két oldalán a *Hasonlítás* (MM-ben A' *gőgös*) c. vers, harmadik oldalán a *Sejtés*, majd A' *Fellegekhez* c. vers. Valószínűleg későbbi másolat. A sorkezdet nagybetűs. A 2. 4. 6. 8. 11. és 14. sort — a kiadástól eltérőleg — beljebb kezdte a költő.

Megjelenés

Aur 1825. 83. l. (A második szakasz beljebb kezdve.) Aláírva: Vörösmarty. TOLDY: Handbuch II. k. 313. l. — M 1833. I. k. 15. l. — MM 1845—48. I. k. 105. l. — MM 1847. 45. h. — MM 1863—64. I. k. 12. l. (216.) — ÖM 1884—85. I. k. 14. l. (375.)

A költeményt mind az M 1833.-ban, mind a MM 1845—48.-ban 1823-ra datálta. A vers tartalmi vonatkozásai is a görbői időkre vonatkoznak. Görbőtől délre van Börzsöny. Hogy Perczel Etelka, délre van a költőtől, ez gyakori motívum Vörösmarty fiatalkori költészetében. Legismertebb a *Zalán futása* IX. énekének 37. sora: „Délnek völgye, szívem titkának régi hazája...”, de előfordul ez a hivatkozás a *Helvilában* is (2. és 20. sor).

E személyes jelleg miatt talán élményszerűnek fogadhatjuk el a 4. sort is (a' bejött év' kezdetén) s így valószínű, hogy a vers 1823 elején keletkezett. Érdekes, hogy a kéziratban a' *serény év* változatot találjuk. Ez a jelző is az előző újévi vershez kapcsolja. (281. sz. vers 10. sor.)

Toldy Bajzához írt 1827. április 13-án kelt levelében Vörösmarty 1822-ben írott versei közt említi meg A' *Fellegekhez*t. Toldynak e levélbeli versdatálásai más költemények esetében sem mindig teljesen pontosak (l. *Helvilához* 280. sz., A' *sánakodóhoz* 259. sz. versek jegyz.), de az ő adata is megerősíti, hogy ez a vers 1823 eleje után nem keletkezhetett.

A versről az FMOM 1825. évi folyamában (március, 99. l.) P. jelzésű szemleirő — az 1825-ös *Aurorát* bírálva — a következőket jegyzi meg: „A' *Fellegek szintűgy dörgés nélkül végződnek*, felette lebegő és könnyen hangzó versekkel” (idézi a második szakaszt). Vörösmartynak ez és A' *tünődőről* írt, még inkább semmitmondó kritika nem tetszett: „A' Recensens (valami-féle bötü) maga megvallja, hogy nem ért a dologhoz, harapni nem tudván, 's mindent csupán próba kedvéért tesz. Vörösmarty Uramról azt mondja: „ — itt jön a két bírálat idézése, majd így folytatódik: „Szintűgy nyeltem a' száraz kortyokat.” (Vörösmarty Mihály levele Stettner Györgyhöz 1825. május 9-én Pestről. (Vty Lev. CZAPÁRY 183. l.) (L. még a A' *tünődő* c. vers jegyz.) Vörösmarty megjegyzésében a „szintűgy” nyilván a bírálónak A' *jellegekhez*ről írt mondatára vonatkozik, hogy ti. ezek „szintűgy dörgés nélkül végződnek”, mint — bizonyára így érthette a recensens — a bírálatban előbb említett versek. Nos, az FMOM bírálója A' *jellegekhez* előtt Kisfaludy Károly *Mohács*, és Berzsenyi Dániel A' *vig Chloé* c. verséről fejtegetőzik, így nem nagyon világos, miért bántotta Vörösmartyt az a bizonyos „szintűgy”, az előzőleg méltatott versekkel való összehasonlítás. Talán az aurorásoknak a FMOM irányával szemben érzett bizalmatlansága szólal meg már ebben a megnyilatkozásban.

Szövegváltozatok

1. K *Háborodva*, Aur *Háborodva*, 2. M 1833. sík 3. Aur *Uj keservel*, új 4. K A' *serény év'* kezdetén (k. n.) Aur A' *serény év'* 6. K *Elhuzodó felleget*, 8. K Aur *Zugva* 9. K Oh, Aur M 1833. Oh K Aur M 1833. fellegével 11. K Délre sohajt *lelkem* is, (bekarikázva és a sorba írva az új változat: ,e' kebel') Aur kebel, 12. K lány' 13. K híve Ez a sor Gyulai későbbi kiadásából (ÖM

1884—85. I. k. 14. l.) valami tévedés folyamán kimaradt. (MM 1863—64.-ben megvan.) Az így megcsonkult szöveget találjuk minden népszerű kiadásban egészen a Szépirodalmi Könyvkiadó 1955-ös centennáriumi kiadásaig, mely már teljes szövegben közli a verset. (ÖV I. k. 86. l.) 14. K. *vidamít*, mást ölel!

283. DÁMON PANASZA

Kézirat

OSzK Oct. Hung./639. AV 31/v 32/r Lyrai 1823. 9. sz. Cím: Dámon panasza. Kisbetűs sorkezdet.

Megjelenés

MM 1863—64. XII. k. 479—480. l. (546.) — ÖM 1884—85. VIII. k. 110—111. l.

Kiadásunk alapja a kézirat.

GYULAI PÁL 1822-re teszi a verset (MM 1863—64. XII. k. Tartalom és ÖM 1884—85 VIII. k. 413. l.), a kéziratban viszont az 1823-ra datált versek közt foglal helyet. Keletkezési helye valószínűleg Görbő.

A 279. sz. (*A' juhász és bojtár*) vers jegyzetében már közöltük Kisfaludy Károlynak Vörösmartyhoz írt levelét, melyben Kisfaludy arra kéri Vörösmartyt, hogy „e lány idillbe graecismust szőjjön”. Vörösmarty e verset nem változtatta meg, de utána mégis rátért a görögös témára. 1823-ban három ilyen szellemű verset is írt: *Dámon panasza*, *A pásztor leányok* (Amaryllis és Daphne) és *Myrtil és Daphne*. (HORVÁTH JÁNOS: A magyar irodalmi népiesség Faluditól Petőfiig. 197. l.) Sőt eredetileg még két másik versét is görög nevekkal látta el (286—287. sz.).

Kisfaludy levele, melynek hatására írta valószínűleg Vörösmarty e versét (l. előbb) 1823. március 19-én kelt. Feltehető, hogy e vers, — s a következők — ezután, de talán még az év első felében keletkeztek.

Gyulai a következő jegyzetet fűzi a vers első kiadásához: „Itt jelen meg először Zádor gyűjteményéből.”

Szövegváltozatok a kéziratban

7. szép szemének szép <hatalmát> 11. Csüggedeznek (?) 12. reményei (k. n.) A K-ből nyilvánvalóan tévedésből maradt el a pont. 15. szép szemének szép <hatalmát> 16. megvetém (k. n.) A K-ből nyilvánvalóan tévedésből maradt el a pont. 17. Ninon, ó, ki (a'ki-ből jav.) 18. több, 's <nagyobb> 20. most, <ah ő>

284. A' PÁSZTOR LEÁNYOK

Kézirat

OSzK Oct. Hung./639. AV 1—14. sor 33/r; 15—34. sor 33/v; 35—53. sor 34/r; 54—56. sor 34/v — Lyrai 1823. Cím: 11 A Pásztor leányok. A sorkezdés kisbetűs.

Megjelenés

MM 1845—48. I. k. 97—99. l. — MM 1847. 41—42. h. — MM 1863—64. XII. k. 480—482. l. — ÖM 1884—85. VIII. k. 112—113. l.

A verset mind a kéziratos füzetben, mind a kiadásokban 1823-ra datálta Vörösmarty. Valószínűleg Görbön írta — a *Dámon panaszával*, s a *Myrtill és Daphnéval* egyidőben — ez év márciusa után, de talán még ez év első felében. (L. 285. sz. vers jegyz.)

Kisbetűvel kezdődő verssorok a kéziratban: 3. 5. 7. 8. 9. 11. 13. 14. 17. 18. 19. 21. 23. 25. 26. 28. 32. 34. 35. 37. 38. 39. 40 (?). 41. 43 (?). 44. 45 (?). 48. 52. 55. 56. (A megkérdőjelezett verssorok esetében a kezdőbetű nem világos.)

Szövegváltozatok a kéziratban

1. K Dafne (A kéziratban mindenütt Dafne-t olvashatunk, ezért a továbbiakban ezt az eltérést nem jelöljük. Dafne első felelete előtt — a 14. sor után — a személymegjelölés: Dáfné.) előttem 2. K volt e 3. K Ida' 4. K Előbb így volt: <Pan-e, az erdőknek koszorús őrzője, 's mezőknek,> e változatot áthúzta — nyilván, mivel Pán nem volt szép ifjú — s fölé írta: Hermes e, gyors szeleken járó hírlője az égnek 6. Apolló; 7. halandó 9. szívre hatóbb, mint a tavasz esti madárszó 10. „meg” (el-ből jav.) Isten 11. vissza-kerülend. (nem világos, hogy hosszú vagy rövid ű) 12. Isten halandó 13. Pásztor, szeretőd jó 14. vig (szép-ből jav.) napja örökké 15. O 16. Előbb így volt: ... <sem az erdők Istene jó Pán> e változatot áthúzta (l. előbb 4. sor) s alája írta: se ama ravasz isteni Hermes 18. előttem 19. szelidebb 23. mély (más szóból: hűs, kis? jav.) Szakamander. 24. megént magad, 25. szint olly kegyes, 26. Istenek 29. rá A sor után a beszélő megjelölése: Amaryllis (k. n.) 33. O Idai A versmérték idai-t kívánna, de mind a kéziratban, mind a kiadásokban rövid i-t olvasunk. Pedig a vers 3. sorában „Ída' hegyén” van a kiadásokban. Gyulai Pál így közli: „í dai bérczen”. (ÖM 1884—85. VIII. k. 113. l.) Hasonló az eset a 35. sorban. 34. pásztor lány őrzök 35. 's szép (Előbb így volt: és Amaryllisnak ... é-t később áthúzta szép-et betoldta.) Idai tájék (k. n.) (L. a 33. sorhoz fűzött jegyzetet.) 37. vagyok én, 's — ... szüléim (k. n.) 38. mondod neki, és ha talán rosz képet vetne, 39. gallyal, kezeddél 41. sugározzon, csillag 42. keresne 43. erdőn 44. viseltem, 45. barna <fejére> (áth.)

hajára A sor alatt: Dafne (k. n.) 47. Jőj amodább pataknál 48. füzekből 49. előre 51. Im 52. kék szeme' fénye (E három szó a sor fölé írva, alatta olvashatatlanul áth. szó.) 53. ide (utána áth. vessző) Amarylli kezembe. E sor után a beszélő megjelölése: Amaryllis (k. n.) 54. O vedd (vidd?), vidd (k. n.) (A második, vidd' olvashatatlanná tett szóból jav.) hajára 55. leány, virágit

Az utolsó három sor a kéziratban az egész oldallal együtt át van húzva. (L. 285. sz. vers jegyz.)

285. MYRTILL ÉS DAPHNE

Kézirat

OSzK Oct. Hung./639. AV 1–14. sor 34/v; 15–24. sor 35/r Lyrai 1823. 12. sz. Cím: Myrtill, Dafne. (Myrtill-ből jav.) A párbeszédes vers szereplői a kéziratban mindvégig: Myrtill, Dafne (illetőleg Dáfne). A sorok fölötti személynemjelölések a 4–6. szakaszt kivéve a kéziratban alá vannak húzva s nem következnek utánuk pont. A sorkezdés kisbetűs. A kéziratban az egész vers keresztben át van húzva.

Megjelenés

MM 1845–48. I. k. 100–101. l. — MM 1847. 42–43. h. — MM 1863–64. XII. k. 482–484. l. — ÖM 1884–85. VIII. k. 114–115. l.

Ezt a verset az AV-ben, valamint a kiadásokban is az 1823-ban írtak közé helyezte el Vörösmarty. *Görbőn* írhatta 1823. márciusa után, de hihetőleg még ez év első felében az előző két verssel együtt. (L. a 283. sz. vers jegyzetét.)

Mint CSER LÁSZLÓ megállapította (Vörösmarty és Horatius. ItK 50. 1940. 137. l.), Vörösmarty e versének gondolatmenete sokban megegyezik Horatius Lydiához írt ódájáéval (Hor. Carm. III. 9.). Horatius verse azonban a régi szerelem boldogságának képével kezdődik, utána következik az elpártolásra való hivatkozás, s végül a szenvedélyes kibékülés. Vörösmarty versében előbb a látszólagos szerelmi elhidegülésről, civódásról olvasunk, utána a szerelmesek csak fenyegetik egymást hűtlenséggel, majd érzelmesen újra egymásra találnak s a kibékülés folyamán Daphne leckézteti meg Myrtillt, mert ez hitt a róla terjesztett rágalmaknak. Horatiusnál a verset a lány szenvedélyesen újjáébredő szerelmének kitorése fejezi be (Tecum vivere amem; tecum obeam libens — Veled szeretnék élni, veled szívesen meghalnék) — Vörösmartynál a leány van fölényben.

Cser László szerint a külső forma is „majdnem azonos” a két költőnél. Ez annyiban igaz, hogy Horatius verse is, Vörösmartyé is párbeszédes szerkezetű és 24 sorból áll. Horatius Lydia-ódája 6 glykon-asklepiadesi strófát tartalmaz, Vörösmarty verse azonban 8 rímtelen

trocheusi szakaszt, s Vörösmarty versében a befejező kibékülés érzelmességét és szenvedélyességét formailag is aláhúzza az az inkább drámákban szokásos megoldás, hogy a trocheusi sorokat a párbeszéd széttördeli.

Az 1–4. szakaszban a gondolat párhuzamosságát — Daphne lényegében ugyanazt mondja más szavakkal, mint Myrtill — valószínűleg Horatiustól tanulta Vörösmarty, valamint azt is, hogy a két szerelmes a civódás folyamán szinte megismétli egymás szavát: 9. és 12. sor — Carm. III. 9. 11–12., illetve 15–16. sor.

Kisbetűvel kezdődő verssorok a kéziratban: 5. 6. 8. 9. 11. 12. 15. 17. 18. 21.

Szöveg változatok

1. csábító szemekkel (talán ebből jav.: *eszoddel*) 2. Dafne, hiába 3. Mirtill, szíve 5. unalmát 6. lánczait 7. gyülőllek csalfa Dafne, 8. meszsze MM 1847. most, 9. képedet 10. meszsze 11. többé büszke Mirtill, 12. képedet 13. Argosz kékszemű 14. Meliszsztát, (*Larissztát*-ból jav.) 15. föltalálom őt, 16. K Damétasz (k. n.) 19. Dafne! Dafne (k. n.) — Hagyj el. (Előtte áth.: <Mirtill!>) O ne hajts el. (*hagyj el*-ből jav.) 22. Ah meg csaltak. A sor után áth.: <engem> szavoknak 23. Dafne légy szelidebb légy vigyázóbb 24. Dafne hitszegő

286. A' BÁTORTALAN SZERELEM

Kézirat

OSzK Oct. Hung./639. AV 1–12. sor 32/r 13–37. sor 32/v 33/r. Lyrai 1823. Cím: 10 — A' bátortalan szerelem. Versszakozás nincs. A sorkezdet kisbetűs. Kevés javítás.

Megjelenés

MM 1845–48. I. k. 107–108. l. — MM 1847. 45–46. h. — MM 1864–65. XII. k. 486–487. l. — ÖM 1885. VIII. k. 117–118. l.

A kéziratban a leány neve előbb *Fillis* volt. Később javította át Vörösmarty a magyarosabban hangzó Lillára. (Hasonló szándékú névadás és névváltoztatás a 287. sz. versben.) A kéziratot füzetben e vers a *Dámon panasza* és *A' pásztor leányok* közt foglal helyet: ez is arra mutat, hogy Vörösmarty e versében is követte Kisfaludy Károly tanácsát, és „graecismust” szőtt bele (vö. a 279. 283–287. sz. versek jegyz.). Ennek alapján valószínű, hogy *A' bátortalan szerelem* is Kisfaludy Károly levele után (közölve a 279. sz. vers jegyzetében) keletkezett, Görbön az 1823. év második vagy harmadik negyedében.

Toldy Bajzához 1827. ápr. 13-án írt levelében azok között a kiadatlan Vörösmarty-versek között említi, melyeket az *Élet és Literaturában* szeretne közölni. A verset az 1823. évben írt költemények közé sorolja. Kisbetűvel kezdődő verssorok a kéziratban: 2. 3. 5. 6. 8. 9. 11. 12. 14. 15. 17. 18. 19. 20. 21. 23. 24. 26. 27. 29. 30. 33. 35. 36. 37.

Szövegváltozatok a kéziratban

3. élete 4. ohajt Lilla helyett előbb <Fillis> volt, de átjav. arczát 5. sugárát 6. reá 9. ég, vallomás 10. elmerült 11. hosszasan néz a' lány' ellenébe, 12. mintha kérné, mintha 13. Lilla helyett előbb <Fillis> volt (a sor végén is). 14. leszek, szép Lilla, (a sor fölé írva, alatta áth.: *Fillis*) 16. Mintha veszni 19. életénél 20. szívénel 21. öröme 22. Hosszsan úgy néz, és merőn az ifju 23. reménység (nincs hiányjel) 24. szép világa hajnal színben ég 27. látkörig 28. tartományán (más szót akart előbb írni: <tün...>), de jav.) 30. virágot, keres 31. ifjú 32. reménység (hiányjel nélkül) 33. borong 35. o 36. elbírhathná (*elvihetné*-ből jav.) 37. általad ! ?

287. A' HAMIS LEÁNYKA

Kézirat

OSzK Oct. Hung./639. AV 1—21. sor 38/v; 22—33. sor 39/r
Lyrá 1823. 16. sz. Cím: A' hamis leányka (k. n.) Sorkezdet kisbetűs.
Versszakozás nélkül.

Megjelenés

MM 1845—48. I. k. 103—104. l. — MM 1847. 44. h. — MM 1863—64. XII. k. 484—486. l. — ÖM 1884—85. VIII. k. 115—116. l.
Vörösmarty e költeményét a kéziratot fűzetben és a kiadásokban egyaránt 1823-ra keltezte. Az 1823-ban írt versek közt említi Toldy is 1827. ápr. 13-án Bajzához írt levelében. Ebben *A' hamis leányka* addig „nyomatlan” Vörösmarty-verset az *Élet és Literaturában* való kiadásra jelöli ki. (M. Ir. Lev. 4/r. 144.) A kéziratot változaton tett javítások a keletkezés egyéb körülményeire is rávilágítanak. A helyzetdaltban szereplő férfi neve ugyanis eredetileg *Damon* volt (1. 13. 25. 28. sorok), a leányé: *Fillis* (1. 14. sor), tehát ez is eredetileg „graecizált” (1. a 279. sz. vershez fűzött jegyzet) helyzetdaltnak készülhetett, mint a *Dámon panasza*, *A' pásztor leányok* s a *Myrtill és Daphne* (283—285.). Később javította át a görög *Dámon* nevet az ősi magyar hangulatú *Zongor*-ra. (Hasonló névváltoztatás a 286. sz. versben.)

Ezek szerint a költemény részben szintén Kisfaludy Károly levele (l. a 279. sz. vers jegyz.) hatására keletkezhetett — természetesen a főihlető itt is a fiatal Vörösmarty szerelemsóvárgása. Így valószínű, hogy e vers szintén Görbőről való az 1823. év második vagy harmadik negyedéből.

Kisbetűvel kezdődő verssorok a kéziratban: 3. 5. 8. 9. 10. 11. 12. 14. 15. 18. 20. 21. 23. 24. 26. 27. 29. 30. 32. 33.

Szövegváltozatok a kéziratban

1. Nincs idézőjel. — *Így* talállak 2. Gyenge a sor fölé írva, a sorban áth.: <csalfa> látlak 3. *alva* e' hűs domb alatt 6. úzheted 9. nem tudod, 12. *ég*, Nincs idézőjel a sor végén 13. 'Zongor' helyett előbb <Damon> volt, de Vörösmarty átjav. szolt, 14. kedvesére (k. n.) Ez utóbbi írott helyett eredetileg <Fillisére.> volt, de ezt átjav. 15. 's tőle hirtelen futott 16. lány, 's érez (érzi-ből jav.) 17. A sor előbb ez volt: <a heves s' . . .> (olvashatatlan szó), az új szöveggel átírva 19. hűs domb' füvére 21. is 22. Oh (Ah-ból jav.) 23. hunyt 25. Zongort (k. n.) E szó helyett előbb: <Damon> 26. Pásztort, 28. Előbb így volt: <Damon, Damon,> de ezt áth. és fölé írta: Zongor, Zongor, — majd ezt is átjav.: Csalfa Zongor már 29. a' ki meglopott te voltál 30. álmodat 33. vagy vedd vissza

288. FEHÉRVÁR

Kézirat

OSzK Oct. Hung./639. AV 1—18. sor 25/v; 19—34. sor 26/r; 35—52. sor 26/v; 53—60. sor 27/r Lyrai 1823. Cím: 1 Fehérvár. Kisbetűs sorkezdés. Több javítás.

Megjelenés

MM 1845—48. I. k. 118—120. l. — MM 1847. 50—51. h. — MM 1863—64. XII. k. 493—495. l. — ÖM 1884—85. VIII. k. 123—125. l.

A vers, BRISITS FRIGYES szerint (Vörösmarty költői elindulása. Vigilia. 1950. 154. l.) Vörösmarty „első magyarságszemléletének” igen jellegzetes megnyilatkozása. E szemlélet alapja — mint Virágnál, Berzenyinéél — „a sivár jelen jajduló felismerése”. Új benne: a Szent Istvánhoz, Lászlóhoz és Kálmánhoz való fordulás, mint „a szabadság, törvény és haza megalkotóihoz”. „Ekkor még ebben a szintézisben látja a magyarságot.” „Ezt a szent királyokhoz fűződő kapcsolatot csakhamar felbontja, végleg elejti, s maga is egészen áthajlik az Árpád-ideáira, az ősmagyar időkre.” „Mi magyarázza ezt az ihlet- és anyag-áttéteit?” — teszi fel a kérdést Brisits. A változás indoklására három valószínű tényezőt sorol fel: 1. elnyomta Vörös-

martyban a régi témát „a korszerű tárgy ránövő kényszere”; 2. az aggodalom, hogy „élesebb összeütközésbe került volna a törvény és szabadság eposza útján a tényleges kormányzati rendszerrel”; 3. a kor racionalista felfogásának hatása, amely „egészen elfeledkezett a szent királyokról s csak az ősi mult érdekelté”.

István, László és Kálmán királyok összekapcsolására Vörösmarty Fessler *A három magyar királyok viselt dolgainak rajzolatja* c. 1815-ben megjelent művében is találhatott példát. (Vö. MEZEI MÁRTA: Történelemszemlélet a magyar felvilágosodás irodalmában. Bp. 1958. 89. l.)

GYULAI az 1823-as politikai eseményekkel hozza kapcsolatba a verset. „Fehérvár” című ódája egy kétségbeesett jaj, mely a nemzeti öngyilkosságot, a haza pusztulását siratja.” (Vty Életr. 4. fej. 256. l.) Valóban, a költeményt nem ok nélkül követi *A' három egyesült fejedelmekre írt epigramma* a kéziratban. A két vers hasonló ihletből született. Az 1823-as megyei megmozdulásoknak, a nemesség alkotmányvédő, bécsellenes forrongásának közepette írta őket Vörösmarty. A szent királyok alapította „törvény és szabadság” ugyanaz, mint a nemzet „szent törvénye mely immár ezredet érte”. A fő különbség az, hogy a *Fehérvár* intés az „elaljasodott” utódokhoz, a következő vers pedig már a zsarnoki Szentszövetség megfenyegetése.

TÓTH DEZSŐ szerint is a versben az első *tö. vényhozó* királyok példájának emlegetése „a politikai törvénytelenséget tétlenül tűró nemzet feddésé”-vel van kapcsolatban (Vörösmarty Mihály. 38-99. l.)

Hazalátogatott-e anyjához, testvéreirez 1823 folyamán a görbői patvariáról, s így lehetséges-e, hogy friss fehérvári ihlet szülte a verset, nincs rá adatunk. Azonban diákéveitől kezdve annyi szál kapcsolta Fehérvárhoz, hogy egy ilyen látogatást nem is kell feltételeznünk a vers témaválasztásának megértéséhez. Valószínűnek fogadhatjuk el azt is, hogy Görbön írta a megyei események és a fehérvári hagyományokra való emlékezés kettős ihletésének hatása alatt.

Kisbetűvel kezdődő verssorok a kéziratban: 2. 3. 4. 8. 10. 11. 12. 15. 16. 18. 19. 20. 22. 24. 25. 26. 28. 30. 32. 33. 34. 36. 37. 39. 40. 42. 45. 46. 48. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 59. 60.

Szövegváltozatok a kéziratban

1. Nincs idézőjel. Királyok' 2. sirjaik közt 3. az ősi, 4. 's honnja felé, 6. megőrizék 7. érté 9. O Hőseinknek várhat e 10. elfajult 11. nincs e 12. unokáitokra?! (Nincs záró idézőjel!) 14. Imígy fölött 15. 's ím Királynak 16. sirja mohos 17. Megrobban, 18. mint, ki hagyván (Az a-n áth. ékezet.) 20. 's könnye <nehéz> A sor után áth. sorkezdet: <Megrobban, és le> 21. összeáll. 26. rezén. 27. Bánat, a sor előbb így volt: <Arcán boszúság, 's bánat árad>, (áth., föléje írva a főszövegben is olvasható megoldás.) 28. és iszonyú szeme <kül felé vág> 30. sirja' 31. vissza 32. vissza esik 34. közt látja hanyatlani. 37. harsogva (jav. ebből: Harsogva) 38. reám! 39. közt 41. Törvénytelen 42. fejedben nép, 43. Törvényt, 's Hazát

45. a' (A'-ból jav.) 50. tartja <(tártja)-ból jav.) 51. vagy (utána olvashatatlan áth. szó) A sor előtt csillag*).

52. veszni fog; a' zavaros világon?!

Az 51—52. sor után vízszintes elválasztó vonal. Alatta a két sornak egy, át nem húzott változata olvasható:

vagy még mitek marad, ha ezt is

elvetülek, rabos élettekben?

54. iénynyén 55. buzogtok?... 56. Ó Haza' halmi esetek 57. Igy szóla, 's dörgő sirja alá borult. 58. Királyok' képe setédett, 59. bús, 60. szálla le (a sor fölé írva, alatta áth.: <oszla el>

289. A' HÁROM EGYESÜLT FEJEDELMEKRE

Kézirat

OSzK Oct. Hung./639. AV 27/rv Lyrai 1823. 2. sz. Cím: A' Három egyesült fejedelmekre (k. n.) A cím többször áthúzott, úgyhogy jó darabig nem is tudták elolvasni, így Gyulai Pál sem, s kiadásában „Mit forralt...” címmel közölte. Így is élt a vers a köztudatban. A címet Fehér Géza fejtette meg, megállapítását a kézirat nagyító alatti vizsgálata igazolja. Kisbetűs sorkezdet. Javítás nincs.

Megjelenés

ÖM 1884—85. VIII. k. 125. 1. (390.) — Teljes címével először: ÖV 1955. I. k. 97. 1.

GYULAI PÁL mind e költeményhez fűzött jegyzetében (ÖM 1884—85. VIII. k. 390. 1.), mind a Vty Életr.-ban (4. fej. 236. 1.) rámutat arra, hogy e vers a huszas évek elején megerősödő megyei forrongások légkörében született meg. „A részint 1821, részint 1822-ben kiadott ujoncozási és adófölemelési rendeletekre vonatkozik, a melyek a magyar nemzet legsarkalatosabb jogait hozták kétségbe. A megyék heves ellenállásra készültek, országgyűlést sürgettek, a melynek beleegyezése szükséges mind az adó fölemeléséhez, mind az ujoncozáshoz. Vörösmartyt a megyén találták a küzdelem legviharosabb napjai, mint patvaristát a tolnamegyei alispán oldalánál.”

Ezt kiegészíthetjük Perczel Mór emlékirataival, melyek szerint Vörösmarty már a görbői napok előtt megismerkedett a magyar nemesség egyre forrósodó elégedetlenségével, részben a konzervatív, de a nemzeti törekvésekkel szemben nem érzéketlen Perczel Sándor házában, főleg azonban Perczel Sándor szabadelvű sógoránál, Somssich Miklósnál.

Ugyancsak Perczel Mór emlékirataiból tűnik ki, hogy Vörösmarty és tanítványai tájékozva voltak az európai szabadságmozgalmakról is. 1821-ben Somssichéknál a görög szabadságharcot éltették. Tudták, hogy Metternich a Szent Szövetség szerzője, az európai szabadság-

mozgalmak elfojtása után a magyar nemesség szabadságjogait védő ősi alkotmánynak készül megadni a kegyelemdőfést. Ezt bevezetendő hozta meg Bécs az adóemelési és újoncozási rendeletet, melyet az alkotmány értelmében a megyének csak az országgyűlés intézkedése folytán volt szabad végrehajtani. S minthogy a megyék ellenálltak, királyi biztosokat küldöttek ki korlátlan hatalommal felruházva.

Mint Perczel Mór írja, az európai szabadság-mozgalmakról az augsburgi *Allgemeine Zeitung* hasábjain át szereztek értesülést. Perczel méltán állapítja meg, hogy az akkori hazai lapokból vajmi keveset tudhattak meg. Kulcsár *Hazai és Külföldi Tudósításai* teljesen az udvar irányítását tükrözik: 1823-ban pl. a spanyol szabadelvű kormány letérésére küldött francia intervenció s hadsereget mint a „rend és béke” helyreállítóját emlegeti. S mégis e lap rosszalló írásai is sokat elárulhattak a fiatal Vörösmartynak arról, hogy miképp vélekednek a Szent Szövetség rendszeréről az európai haladó mozgalmakban küzdő hazafiak. Érdekes e szempontból a H. és K. Tud. 1823. évi május 3-i száma, mely a francia királyi kormány hivatalos lapjának, a *Moniteur*nek cikkét ismerteti (H. és K. Tud. 1823. I. k. 36. sz. 286–287. l.). Ez a lap visszariasztó példaképpen és a Bourbonok spanyolországi intervenciójának igazolására is közli egy bonapartista titkos egyesülés „a’ Pyreneumokon levő szabad férfiak” manifesztumát a francia nemzethez, mely többek közt ezeket mondja: „A’ nagy Nemzetnek ereje igen nagy akadálya volt a’ közösleges Despotizmus vissza állításának... azért szükséges volt ezen Nemzetnek erejét meglankasztani, és erre egyetlen egy mód volt a’ Nemzetnek eltsá-bíttatása, azután megsalátása, és végre kijátszása. Ezen megállított alapokon nyugszik az Uralkodók nagy tanátsa, a’ Szent Szövetség neve alatt, melyet nem lehet világosabban kimondani, mint ezen szöveggel: a’ Tyrannusok’ Szövetkezése a Nemzetek ellen.” (Kiemelés ritkított betűkkel a H. és K. Tud.-ban.) A lap tendenciája nyilvánvalóan az olvasók megriasztása a manifesztum merész nyíltságának illusztrálása által, de az elégedetlen magyarok számára még az ilyen úton beszivárgó hírek is nemzetközi távlatot adhattak, s segíthették azt a felismerést, hogy a magyar függetlenség elnyomójául egy egész világrendszert bélyegezzen meg. (Egyébként a H. és K. Tud. másutt is — pl. 1823. I. k. 36. 286. l. — ismerteti a spanyol liberálisok felfogását — persze a *Moniteur* alapján.) Vörösmartynál, mint Gyulai is megállapította már, s mint ez a versből egyébként is félreérthetetlenül kiviláglik, — a „hármaz eröszak, mely szentségtelenül szentnek itéli magát”: a szentszövetség.

A „szent törvény”, „mely immár ezredet érne”, az ősi nemesi alkotmány, — s ez mutatja, hogy bár az elnyomás fő okozójául az európai reakció főerejét, a szentszövetséget bélyegzi meg — a vers alapján véve mégis a magyar megyei nemesség nemzeti mozgalmából született meg.

Az epigrammát GYULAI PÁL (Vty Életr. 4. fej. 266. l.) találáan kapcsolja össze a Jeszenszky Miklóshoz írt költeményében „a hazában támadt bú”-ra vonatkozó célzásokkal. Mind a két vers rávilágít a

görbői patvaristák, — sőt az alispán köré seregülő forrongó tolnai nemesség — patrióta érzelmeire.

E versről l. még Тóth D. 39. 41. 1. (A forradalmi harc győzelem és bukás alternatívájának felvillantásával e költemény a *Szózatot* előzi.)

A 6. és 10. sorban a pont a sor végén a sor alatt van. A vers a cenzura miatt nem jelenhetett meg sem MM 1845-48.-ban illetve MM 1847.-ben sem MM 1863-64.-ben. (L. Gyulai megjegyzését: Vty Életr. 4. fejt. 266. 1.)

290. CZENCZIHÉZ (Egy Barátom' kérésére)

Kézirat

OSzK Oct. Hung./639. AV 1—15. sor 27/v; 16—21. sor 28/r
Lyrái 1823. 3. szám. Cím: *Egy Barátom' kérésére.* (Aláhúzva.) Kisbetűs sorkezdet. Nincs javítás.

Megjelenés

MM 1845—48. I. k. 132. 1. — MM 1847. 56. h. — MM 1863—64. XII. k. 503—504. 1. — ÖM 1884—85. VIII. k. 132—133. 1.

Kisbetűvel kezdődő verssorok a kéziratban: 2. 3. 5. 6. 8. 9. 11. 12. 14. 15. 18. 21.

Szövegváltozatok

1. rejtékében 3. érez, 5. itt, és távol; 7. ölében 9. értted 10. gondolatja 11. vígasága 12. teértted, 13. K világon, 15. MM 1845—48. — MM 1847. *megeshetik* ,eshetik' megfelel a ritmusnak, *megeshetik'* egy szótaggal több, de ezt az alakot találjuk a Vörösmarty életében megjelent kiadásokban. Gyulai Pál *eshetik*-et közöl. Mint-hogy a ritmikailag szabályos ,eshetik' olvasható a kéziratban is, feltehető, hogy a kiadásokban csúszott be hiba, s mi is — mint Gyulai — az ,eshetik' alakot közöljük. Az ,eshetik' után a kéziratban nincs vessző. 16. elszakadjak 17. riasztnak, 18. mig dobog. 20. élet, 21. hülhet

291. A' TEMPLOMBA ZÁRATÁSOMKOR

Kézirat

OSzK Oct. Hung./639. AV 1—10. sor 28/r 11—42. sor 28/v
Lyrái 1823. 4. sz. Cím: *A' Templomba záratásomkor.* (Aláhúzva.) Kisbetűs sorkezdet.

Megjelenés

Először Vajda János *Nővilág* c. folyóiratában. Pest. 1863. I. félév, jan. 16. 2. sz. 14. l. — MM 1863—64. XII. k. 504—506. l. (546.) — ÖM 1884—85. VIII. k. 133—134. l.
Kiadásunk alapja a kézirat.

Ez a költemény a maga életvidám világszemléletével a görbői patvaria hangulatát sugározza. (Vö. Mosonyi 38. l. Τότην D. 35. l.)

Szövegváltozatok a kéziratban

Cím. 'Templomba' szó *m*-je később beírva.

3. kemény (az első *e*-n áth. ékezet.) 33. vén (más szóból jav.) kopott (első betűje más betűből jav.), szüzek 'a sor fölött, alatta a sorban áth.: <Atyák> 36. Széph (ebből jav.: *Xeraph*)

41. A sor végén ('ugyan' után) előbb ez volt: *reám ne ezt aláhúzta*, de *nem* törölte, fölé írta: *ne nézzen*

42. *nézzetek* (aláhúzva, nincs áthúzva); <*mert vissza hajtalak.*>
A hajtalak fölött áth.: <kerget>

Úgy látszik, hogy a 41—42. sornak a következő változatát is elfogadta Vörösmarty, tekintve, hogy a *reám ne nézzetek* szavakat aláhúzta, de nem törölte:

De boszúsán ott ugyan *reám ne nézzetek*; mert ott is megszököm.

A 15. 24. és 33. sor végén nincs interpunkció. A többi e korban írt vers közékezési módja alapján, kitettük a pontot a főszövegben.

292. JESZENSZKY MIKLÓSHOZ

Kézirat

OSzK Oct. Hung./639. AV 1—18. sor 29/v; 19—23. sor 30/r
Lyrái 1823. 6. sz. Cím: *Jeszenszky Miklós Barátomhoz.* (k. n. aláhúzva.) Sorkezdés: kisbetűs. Javítás nélkül.

Megjelenés

MM 1845—48. I. k. 121. l. — MM 1847. 52. h. — MM 1863—64. XII. k. 495—496. l. — ÖM 1884—85. VIII. k. 126. l. (390—391.)

Jeszenszky Miklós csibráki fiú volt, Jeszenszky György főszolgabíró fia, akivel Vörösmarty a tolnamegyei alispán mellett együtt volt jogyakorlaton. Nagyon ragaszkodott Vörösmartyhoz, s midőn elvált tőle, leveleztek. Egyed Antal is ismerte, egy elégiát — tartalmilag episztolát, csak disztichonos formája szerint elégiát — is írt hozzá (*Egyed Antal' Elegiái*: XV. elegia), s a verséhez fűzött megjegyzésben

azt írja róla, hogy „szép reménnyel biztató” fiú volt, majd hozzáteszi: „Gyenge testben szép elme lakott, korán a’ virág elhervadt.”

Egyed Jeszenszkyhez írt versét Vörösmartyhoz is elküldötte 1822. október 6-án Paksról küldött verses levelében. (Vty Lev. CZAPÁRY 168—169. l.) Ezek szerint Vörösmarty vagy már a görbői év előtt is ismerte Jeszenszkyt, vagy pedig Egyed hívta fel rá a figyelmét. Egyed arról ír episztolájában, hogy Csibrákról Jeszenszky „Musája” Pakson ért hozzá, „Cháriszi ajka magyar hangon zöngötte fülembé, Hogy létét nékem volna köszönni oka”; ő serkentette „a költésre”. Egyed örül ennek, s buzdítja Jeszenszkyt, hogy a benne „felgyült lángot alunni ne hagyja”, hisz őt „Phöbusz . . . jobb szerből képezé,” s bár „Aón lányi nem ígérnek” sem „Krözusi kincset”, „sem nagy tisztséget, sem fejedelmi lakot”, de adnak „szép nevet”, „zöld koszorúkat”, „s életet a’ bontó bús temetések után.” Egyszóval Jeszenszky is költőnek készült, s Egyed véleménye szerint hivatottsággal indult el a pályán. (Jeszenszkyről GYULAI is megemlékezik: Vty Életr. 4. fejt. 261. l.)

Ez magyarazza Vörösmarty versének hangját, mely a pályatársnak szól, aki „nemzeti dísznek serénykedő tisztelője”, s kit ő is buzdít (11—14. sor). S a vers méltán magasztalt befejezése is megvilágosodik ezáltal: a fiatal Vörösmarty a nemzeti dicsőséget költészetével akarja emelni mindig magasabbra.

A „hazában támadt bú felől” kifejezésről Gyulai Pál megjegyzi, hogy ez Bécs alkotmánytipró intézkedéseire, a kormány törvénytelen újoncozási és adórendeleteire vonatkozik. E vers is a megyei forrongás légkörében született, mint a *Fehérvár*, s *A’ három egyesült fejedelmekre* c. versek, és arról is tanúskodik, hogy Vörösmarty patvarista barátaival nemcsak vidám órákat töltött (l. *A’ patvarista* és az *Egy csifrán készült meleg hüselőre* c. versét, s a vershez fűzött jegyzetet), de a haza gondjait is megbeszélték egyetértő lélekkel.

A vers keletkezési helye és ideje Görbő, 1823.

Kisbetűvel kezdődő verssorok a kéziratban: 5. 7. 8. 10. 11. 12. 13. 16. 17. 18. 20. 23.

Szövegváltozatok a kéziratban

1. Barátom! egy magyar *Hazádfia* 3. szívvvel, (jav. e szóból: *szívbe*)
4. dolgai, 5. se a’ hazában 6. *O* leírjam, 7. csekély; 8. messzse hat —
10. alkonyáról; 12. *dísznek* 13. tégedet 15. *Hazát* 16. él ugyan
17. árnyék ha 18. *sir*verse nincs, szegény! (Nincs záró idézőjel.)
20. *Hazánk* 23. Tátra bércz.

293. A’ PATVARISTA

Kézirat

OSzK Oct. Hung./639. AV 30/r. — Lyrai 1823. 7. sz. Cím: *Enyelgés* (k. n. aláhúzva.) Sorkezdet általában kisbetűs (nem következetesen). Javítások nélkül.

Megjelenés

MM 1845—48. I. k. 134. l. — MM 1847. 56—57. h. — MM 1863—64. XII. k. 506—507. l. — MM 1884—85. VIII. k. 135. l.

A vers a görbői patvaria vidám hangulatának megnyilatkozása, erre utal a kéziratbeli cím is: *Enyelgés*. A vers ugyan voltaképpen tréfás panaszzkodás a sok írásbeli munka s a sok esőzés (5—6. sor) okozta kaposi árvizek miatt.

Az 1823. évi időjárás a *Hazai és Külföldi Tudóstársak* beszámolója szerint felettebb szeszélyes volt. Szokatlanul nagy hideggel indult (H. és K. Tud. 1823. I. k. 4. sz. 24. l.), utána februárban hirtelen felmelegedett, április elején még hó is esett (ápr. 9—10-én, H. és K. Tud. 1823. I. k. 30. sz. 234. l.), majd kellemes meleg idő jött (H. és K. Tud. 1823. I. k. 34. sz. 265. l.). Júniusban és július elején „essőzések és hives szelek” lehettek, mert július közepén ezeknek várva-várt megszűnéséről és rövidesen forró nyár bekövetkezéséről számol be a lap. *Július 12.* „Az essőzések, és hives szelek után hatod nap óta felderült az ég, de mégis annyira fel nem melegedett, hogy heves nyári napot tapasztalnánk; a’ minthogy még ezen a’ nyáron a’ Hév mérő tsak 12—20. vonások között fogott. Ugyan ezen mérsékelt meleg lehet annak oka, hogy még ezen nyáron menydörgéseket alig hallottunk.” (H. és K. Tud. 1823. II. k. 4. sz. 25. l.) *Július 16.* „Az idő harmad nap óta olly melegre változott, hogy a múlt 3 napokon délután 3 óraker a nap fényen a Hévmérőben 32 lineánál feljebb ment a kényeső.” (H. és K. Tud. 1823. II. k. 5. sz. 34. l.) Mint a H. és K. Tud. 1823. II. k. 89. l.-án megtudjuk, a fokok Réaumur szerint értendők!

A száraz és nagyon meleg nyár után kellemes szőlőérlelő őszt következett: aug. 6-án 35° R-et mértek H. és K. Tud. 1823. II. k. 89. l. szerint; szept. 20-án szépen ért a szőlő a H. és K. Tud. 1823. II. k. 24. 183. l. értelmében.

Talán nem tévedünk, ha mindezek alapján a Kapos okozta „zöld árvizet” júniusra tesszük és így a vers keletkezését is. Hogy ez valóban *zöld* árvíz lehetett, az világos a versből: az esős idő beállta előtt már vidáman ladikáztak a patvaristák „vizen és sáson”, sőt „a dagadó habokat” „úszva” is verték.

A *Tuhutumra* vonatkozó csillag alatti megjegyzés (egy akkori borház Görbőn) ott van az alapszövegül használt MM 1845—48.-ban is. „Bár Tuhutum lássék”: jó, ha Tuhutum látszik. A „biztosi gége” kifejezés a megyei ellenállás elnyomására kiküldött gyűlöletes királyi biztosokra céloz. (Vál. Műv. I. k. 402. l.)

Az első sorban szereplő kaposi hajózás örömeiről olvashatunk az alispán fiának, Csefalvay Sándornak, Vörösmartyhoz a következő év (1824) januárjában (7-én) írt levelében (CZAPÁRY 171. l. Vty Akad. Kiad. Lev. 25. sz.) „ezen szörnyű szerencsétlenség nemcsak engem, hanem Kedves Barátomat is illeti, mert mind a ketten egy olyan mulató társunkat veszítettük el, melyet a nyáron nem adtunk volna a Dárius kincséért; és oly sok jó jövődő napjainkat is elvesztettük volna, ha a szerencsétlenség mellett az a szerencse nem vidítana

bennünket, hogy még él annak a csináló mestere. De hogy oly soká függőbe ne tartsam Kedves Barátomat, leírom ezen rajtunk történt szerencsétlenséget, mely abból áll, hogy a kedves csónakocskánkat ellopták a kert alul." A levélben később is céloz a „kaposi ladikázás”-ra, s reméli, hogy a következő ősszel „megint oly szerencsés leszek, hogy Kedves Barátommal Görbőn a Kapos táját megjárjuk." A levélben mint egyéb szórakozásra emlékezik Csefalvay a verebekre és varjakra való vadászatra, s tréfásan emlegeti Vörösmarty puskáját, melyet bekötöztek, mintha „eret vágta” volna rajta. A levél befejezésében pedig így emlékezik meg még egyszer az együtt töltött vidám napokról: „ha reá gondolok az elmúlt esztendőre, sóhajtással emlékezem meg azon barátságos és ártatlan multságainkról, melyekkel időnket minden unalom nélkül eltöltöttük és örömet vissza is huznám azon jó időket, ha lehetne.”

Kisbetűvel kezdődő verssorok a kéziratban: 2. 3. 6. 7. 9. 12. 16.

Szövegváltozatok a kéziratban

1. Mi vizen, 2. uszva 3. szorultunk 4. Ugyse! (*Utse*-ből javítva) megszakad, annyit irunk 5. Ég, és szán, és sír is ugyancsak 8. lesz, 10. vízbe 11. Így míg benn a' ténta 12. árjaival 13. rajta erőlködjék.

294. EGY CZIFRÁN KÉSZÜLT MELEG HÜSELŐRE

Kézirat

OSzK Oct. Hung./639. AV 1—20. sor 30/v; 21—40. sor 31/r; 41—44. sor 31/v — Lyrai 1823. 8. sz. Cím: *Egy czifrán készült meleg Hüselőre.* (Aláhúzva.) Kisbetűs sorkezdet.

Megjelenés

MM 1845—48. I. k. 135—136. l. — MM 1847. 57—58. h. — MM 1863—64. XII. k. 507—509. l. — ÖM 1884—85. VIII. k. 136—137. l. (391.)

Ez a tréfás vers is a görbői vidám patvarista élet hangulatát tükrözi, akárcsak a megelőző (*A' patvarista.* 293. sz.). A hüselő helyről Csefalvay Sándor, az alispán fia is megemlékezik Vörösmartynak 1824. jan. 7-én küldött levelében: CZAPÁRY 171—172. l. Vty Akad. Kiad. Lev. 25. sz. „Valamint azon Kaposban uszkáló állatok (kiknek színök elevenen fekete, főve pedig vörös) visszafelé mennek, ugy én is a feleletemet Kedves Barátom levelének végén kezdem, mely az hüselő helynek dicséretéről szól; de az, mondhatom is, hogy azon dicséretet minden kifogás nélkül megérdemli, mert én az ősszel még az ujjnyi árnyékot vető zsinégeket is elpusztítottam, hogy most annál

hüsebb legyen és a benne hüselőket a szél jobban megérje. De a mi ennél több, az egész udvart egy olly angol kertté tettem sok vesztő utakkal, hogy még Ikarus a szárnyaival sem röpülne ki belőle."

Vörösmarty verse és Csefalvay levele alapján arra gondolhatunk, hogy a „hüselő hely” valami cifrán, tornyosan elkészült lugas lehetett, melynek tetején, oldalán felfutó növény még nem volt, legfeljebb az ujjnyi árnyékot vető felfuttató zsinegek. Így a nap hevétől nem védett meg ugyan, de éjjel lehetett belőle csillagot vizsgálni. Csefalvay Sándor levelében ezzel kapcsolatban valami udvart emleget (talán az alispáni lak udvarát), melyet ő angol kertté változtatott az ősszel. Ezen az udvaron állhatott a Vörösmarty megénekelte „hüselő hely”, feltevésünk szerint egy csak zsinegekből, s nem felfutó növényekből álló lugas.

Ajalon völgye s Mambre völgye, melyekhez Vörösmarty tréfásan hasonlítja a „hüselő helyet”, a bibliában szereplő mesés helyek: *Ajalon völgyéről* Józsué könyvében olvashatunk, a legenda szerint ott állította meg Józsué a napot és a holdat. (Józsué 10. 12.) E völgyben később egy hasonló nevű város is épült (2. Kron. 11. 10). *Mambre*, vagy *Mamré* völgyes liget Hebronban, hol Ábrahám lakott (Mózes I. 13. 18. továbbá 18. 1.).

A versben Vörösmarty a tikkasztó hőségére panaszkodik. Ilyen meleg az 1823. év folyamán csak július 12 után következett be. (H. és K. Tud. 1823. II. k. 4. sz. 25. l. L. előző vers jegyz.) Ezután már igen nagy hőség volt, a H. és K. Tud. 32–35° Réaumur szerinti temperaturáról számol be. (H. és K. Tud. 1823. II. 34. és 89. l. L. előző vers jegyz.)

Ezek szerint a vers Görbön 1823 júliusának második felében, vagy az év augusztusában keletkezhetett.

Kisbetűvel kezdődő verssorok a kéziratban: 3. 4. 5. 6. 7. 8. 10. 11. 12. 13. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 35. 37. 38. 39. 40. 44.

Szövegváltozatok a kéziratban

2. völgye e 3. Pálma fürtje e? 4. vagy Cziprusé Czedrusé? 5. tornya e? 6. világoló, 7. mint Phárosz, és Rodosznak 9. vagy szép 14. ,terek' után tintafolt és vessző, bizonyára ez volt: én, 15. leg alább 17. és jusson 19. el sanyar 20. A sor elején áth.: <'s forróbban éget> rekedt (más szóból jav.) 21. hüs nyugszom: 22. Pálmád Czedrusod 24. Cziprusod 27. sírba 29. éjben 37. ám meleg 38. se sülni 39. homoknál; 40. forrób Kályhalyuknál (k. n.) 41. engemet A sor után áth. sor: <hüselni többé hozzád nem jövök.> 43. megétn

295. ZOTMUND

Kézirat

OSzK Oct. Hung./639. AV 1—21. sor 35/v; 22 sortól '36/r; Lyrai 1823. 13. sz. Cím: Zotmund (k. n.) Nincs szakaszbeosztás, tagolás. Kisbetűs sorkezdet.

Megjelenés

MM 1845—48. I. k. 122—125. l. — MM 1847. 52—54. h. — MM 1863—64. XII. k. 496—499. l. (546.) — ÖM 1884—85. VIII. k. 126—129. l. (391.)

Zotmund bűvár hőstettét, aki a Magyarország meghódítására jövő III. Henrik német császár hajóit Pozsonynál megfúrta (1052), Vörösmarty Thuróczy krónikája alapján adja elő.

A történet Thuróczy János előadásában így hangzik: „Eo tempore, Theutonicorum rex, cum magno exercitu, obsedit castrum Posen; volens iniuriam Petri vindicare, et Hungariam suo dominio subiugare. Extruxit autem multas machinas bellicas, ad expugnandum castrum; et per octo hebdomadas obsidendo, nihil profecit. Tunc Hungari, qui in castro erant, natatoriae scientissimum invenerunt hominem, nomine *Zothmund*, quem noctis in silentio, ad naves imperatoris miserunt; qui, sub aqua veniens, omnes naves perforavit, quae subito aqua plenae factae sunt: et potentia Theutonicorum contrita est; et sic effeminati, enervatique viribus, reversi sunt ad propria.” JOHANNES DE THURÓCZ: *Chronica Hungarorum Pars II^a Caput XLIII. De Adventu Caesaris sive Regis Theutonicorum in Hungariam.* (A császárnak, illetve a németek királyának Magyarországra való bejöttéről.) Magyarul: „Abban az időben a németek királya megszállta Pozsonyt, nagy sereggel, mert bosszút akart állni, a Pétert ért igazságtalanság miatt, és Magyarországot saját hatalma alá akarta igazni. Építettett tehát sok hadi gépet a vár ostromlására: és bár nyolc héten át szorongatta azt, semmire sem jutott. Ekkor azok a magyarok, kik a várban voltak, találtak egy olyan embert, aki igen járatos volt az úszásban, név szerint *Zothmundot*. Ezt az új csendjében a császár hajóihoz küldték. Ő a víz alatt haladva az összes hajókat megfúrta, s ezek azonnal tele lettek vízzel. A németek ereje megtört: és így elgyengülve, erejüket veszítve visszatértek saját hazájukba.”

Toldy a *Budapesti Híradó* 1844. évi dec. 10. számában ismerteti Vörösmarty *Minden Munkáinak* induló kiadását; a *Toldy Csepelben* és a *Zotmund* c. darabokkal kapcsolatban megjegyzi: „azokat annyira megkedvelte, (ti. Vörösmarty), hogy hat és hét évvel utóbb újra elővénne, s e két még kissé formátlan mű éppen azért közöltette, hogy azokat a későbbi kidolgozásokkal egybe lehessen vetni”. A *Zotmund* — sokkal érettebb és művészebb — későbbi kidolgozása: *A' bűvár Kund*.

Zotmund alakjáról l. még: TóTH D. 40. l.

Kisbetűvel kezdődő verssorok a kéziratban: 2. 3. 5. 6. 8. 9. 11. 12. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 23. 24. 26. 27. 29. 30. 31. 32. 33. 36. 38. 39. 41. 42. 45. 47. 48. 51. 53. 54. 56. 57. 60. 63. 65. 68. 69. 71. 72. 75. 77. 79. 81.

Szövegváltozatok a kéziratban

1. szívvel 4. eldult 5. vad szemet (ebből jav.: szemmel <néz>) 6. és boszúját (ebből jav.: <a' Dunán>) esküsi 7. tábor, és 9. a' Dunának partjain (k. n.) (habjain-ból (?) jav.) 12. 's meg megrázza kalpagát

13–18. Idézőjel a sor elején is, végén is a kéziratban a 13–18. sorban.
Közöljük e sorokat:

„Várj agyargó durva szomszéd,”
„Béla kétszer megtipázott”
„egyszer megfürösztlek én.”
„Megfürösztlek ilyen adta”
„mért jősz a' nyugodt magyarra”
„nem boszant ő tégedet”

A 17. sorban „nyugodt' a sor fölé írva, alatta a sorban áth.: <szegény>. A 18. sorban „boszont' a sor fölé írva, alatta a sorban áth.: <bántott>

19. szól, és Hőshöz, 21. nékie 22. A sor elején és végén is idézőjel. Halld, Uram. 23. „a' Királynak és hazámnak” 24. „jó szolgálatot teszek.” 25. Innentől kezdve csak a sor elején van idézőjel: „Látod ott a' sok hajót, és 26. „rajta a' sok népet élest. 27. „Megfúrom, 28. „Gyors 29. „mélyeit 30. „a' A sor végén nincs idézőjel. 31. Béla „Zotmund, 32. „ránk setétül 33. „felleg üli csillagát. 34. „El ejben. 35. „Holnapig emészt el 36. „vagy hegyes (más szóból jav.) 38. „el, 39. „kell 40. „De ne búsulj, megkerülök. 41. „és 42. „álmaidnál termek én” (Nincs pont.) 47. a' Dunára, 's öszsze vissza 48. habjait 50. fergetegnek, 51. 's a' Dunában 52. uszkál, 55. magasra 56. megént 57. rejtezik 58. fekszik. 59. lehunyt 60. reggelig 65. „áll a' süllede 66. „Henrik éhes tábora.” 68. „mínc 69. Herczeg, 70. kardját 72. A sor előbb így volt:

<és keblére huzza őt>
<és ígér még többeket>

Mindkét sort áthúzta és alájuk írta: és ígér még többeket 74. híres 77. vízbe fult 78. Úr. 79. boszulni

296. A' VIRÁG

Kézirat

K₁ MTA Vörösmarty drámái. Salamon. Horvát zendülők. Csongor és Tünde — kéziratkötet. 85/v. Igen sok a javítás, az áthúzás

a kézíraton. A versszakokra való beosztás nem vehető ki világosan. Hosszabb címe volt, de a sok áthúzás miatt részben olvashatatlaná vált: A' <szép (?)> virág. A verssorok kezdete kisbetűs. Ez lehet az eredeti fogalmazvány. A lap margóján számolások.

K₂ OSzK Oct. Hung./639. AV 1—8. sor 37/v; 9—32. sor 38/r. Lyrai 1823. 15. sz. Cím: A' szép virág (k. n.) Kevés a javítás. Négy-soros strófák. A sorkezdet kisbetűs.

A 7. szakaszt utólag írta a vers végére, de csillaggal megjelölte, hogy a 6. és 8. közé tartozik. Ez a kifejejtés és pótlás is arra vall, hogy a versnek ez a kézírata: másolat.

Megjelenés

MM 1845—48. I. k. 130—131. 1. — M 1847. 55—56. 1. — MM 1864—65. XII. k. 502—503. 1. (546.) — ÖM 1884—85. VIII. k. 131—132. 1.

Az MTA-n őrzött kézirat látszik a vers első fogalmazványának. A *Horvát zendülők* (későbbi címe: *Zsigmond*) dráma befejezése után, az e célra használt füzet üresen maradt utolsó lapjainak egyikére írta. A drámakéziratban a negyedik szakasz (felvonás) elején Vörösmarty időmegjelölése olvasható: *18 Február 1823.* (51 verssor). E dátum után következik a kéziratban a dráma negyedik és ötödik felvonása, majd ez a vers.

A költemény tehát a *Horvát zendülők* megírása után keletkezett, talán Görbön 1823 tavaszán vagy nyarán.

Kisbetűvel kezdődő verssorok mindkét kéziratban: 3. 4. 6. 7. 8. 10. 11. 12. 14. 16. 18. 19. 20. 22. 24. 26. 27. 28. 30. 32. Kisbetűvel kezdődik továbbá K₁-ben még a 15. és 31. sor, K₂-ben a 2. és a 9. sor.

Szövegváltozatok

1. K₁ A sor előtt áth. sor: <Mért pogány szél,> tél mért <töröd le>

2. K₁ Kis virágom kellemét? 3. K₁ ép (szép-ből jav.)

4. K₁ E sor után áth. sorok:

<Szép sugáran nőtt az (olvashatatlan szavak)>

<a' völgy>

<déli csendes rejtekén>

<A' völgy Szép magasan nőtt az>

<nőtt az éhesen nőtt>

<'s magason>

<mint a' déli napsugár>

K₂ szellemét? —

6. K₁ vállain 7. K₁ mosolygása, A sor előtt áth.: <nyilo>

8. K₁ ajkain E sor után áth. sorok:

<Ott piroslott a hajnalban>

<A' kis>

9. K₁ Ott piroslott a hajnallal,

10. K₁ K₂ elől K₁-ben e sor után áth. sorok következnek (ezek közé van írva a 11–12. sor végleges változata):
 <reng óva dongó szárnyasoktól>
 <rejtve a' vizár elől.>
 <Szellő körül járt körülé>
 <Ott piroslott>
 <virágzott a' ligetbe a' ligetnek>
 <benső csendes>
 <déli csendes mezején (?)>
 <Ott találtam>
11. K₂ völgy hűs 12. K₁ K₂ elől 13. K₁ Ott virágzott, <gyenge szellő>
 mint egy angyal K₂ virágzott zárva K₁-ben a sor alatt áth. <mint e szép f.> 14. K₁ zárva (utána áth.: <lön(?) dúsz) lévén kebele, 15. K₁ volt (szép-ből jav.) koronája 16. K₁ K₂ gyökere 17. K₁ 'S most hová lett? – Vagy csalódom 18. K₁ A sor előtt áth.: <tél> 18. K₁ szép fejére nem bocsátá
20. K₁ enyészet szellemét (utána áth. kérdőjel) K₂ enyészet (áth. hiányjel) szellemét. . .
- K₁ E sor után áthúzott és át nem húzott sorok:
 <Haj! de> Ah de nincs ő (olvashatatlan szó) még is itten már
 <milly hiában vártam én.>
 <fölszakasztá ez' az ifjú>
 <'s vitte forró kebelén>
21. K₁ már K₂ Ah (Oh-ból jav.) 22. K₁ fény sugar (szép ugár-ból jav. utána nincs közékezés) K₂ fény sugar 23. K₁ A sor felett áth.: <elfutott> elveszett (elfutott-ból jav.) előlem K₂ 'Gyorsan' helyett előbb más szót kezdett, de jav. 24. K₁ K₂ vizár 25. K₁ K₂ Mert az ifjú fölszakasztá 26. K₁ K₂ reggelén 27. K₁ A sor fölött áth.: <boldog> és öröm lakába, meszsze
- K₂ és öröm hajlékba (ez más szóból jav.) meszsze
28. K₁ K₂ kebelén
 K₁-ben e sor után áth. sorok, sortöredékek:
 <Ott virágzik meszsze tőlem>
 <'s én itt érte hervadok,>
 <Ott örül vig életének>
 {s' érte . . . } <'s én könnyűkben olvadok>
 <Gyenge szellő, gyenge szellő fúva>
 <a' zengő liget felől>
29. K₁ ah és A sor alatt áth.: <Ah eltűnt> 30. K₁ elmaradt K₂ elmaradt. 31. K₁ 's rám

297. A' LANTHOZ

Kézirat

K₁ CBJ II. 136/rv – 137/r. Cím nélkül. Sok javítás, áthúzás, v alcsínűleg a vers első fogalmazványa. Egy kisalakú füzet utolsó lap-

jaira írta, úgy hogy a füzetet megfordította és hátul kezdte az írást. A füzet szöszedet, első oldalán ez a felírás: „Görög, 's deák szavak” Így is van kilenc oldalon át, utána két oldal olasz szógyűjtemény következik, majd a fent említett módon írva a vers. A füzet lapjainak nagysága 20×13 cm. Vízjel: bordázott, középen: unicornis fej.

K₂ OSzK Oct Hung./639. AV 1–12. sor 40/r; 13–40. sor 40/v. Lyrai 1823. 18. sz. Cím: *Lantomhoz*. Sorkezdet kisbetűs, következetlenül.

Megjelenés

Koszorú 1828. 137–138. l. *Csaba* álnéven. (Az álnévről l. a 281. sz. vers jegyzetét.) Cím: *A' lantomhoz*. M 1833. I. k. 21–22. l. — MM 1845–48. I. k. 137–138. l. — MM 1847. 58–60. h. — MM 1863–64. I. k. 16–17. l. (217.) — ÖM 1884–85. I. k. 17–18. l. (376.)

A vers Vörösmarty szerelmének lírai története. A lány eleinte kedves volt hozzá, hiszen „titka sem volt még, csak enyelge a' kis Gondolatokkal”. Gyermeki közvetlenségét indokolatlanul biztatásnak vette az ifjú, ez pillanatnyi csaló boldogságot jelentett számára, azonban hamar felébredt a szomorú valóra: a lány „hülve van hozzá”. Ezt az érzelmi folyamatot még világosabban látjuk az 1825-ben írt *A' bucsuzó* c. verséből (328. sz.).

Kisbetűvel kezdődő verssorok mindkét kéziratban: 3. 4. 7. 8. 11. 12. 14. 15. 16. 20. 22. 23. 24. 27. 28. 31. 32. 36. 38. 39. 40. Ezenkívül kisbetűs a K₁-ben a 21. és 33. sor, a K₂-ben a 2. 10. 19. 25. és 34. sor.

Szövegváltozatok

1–2. K₁ <Rég pihensz lantom szerelem dalától>
<Régen Rég>

<Bár>

<Bár> Húrodon váltig <régen> remeg a' csaló kény

<muló kény>

Rég (<'s még-ből jav.) pihensz lantom szerelem' dalától,

A 2. sor alatt áth: <Zengj; de bú többé ne legyen>

1. K₂ Koszorú Rég pihensz lantom szerelem' dalától 2. K₂ csaló kény. Koszorú csaló kény; 3. K₁ zengj; de <bú többé> hangod (hiányjel nélkül) K₂ zengj, le (<ne-ből jav.) 4. K₁ K₂ folyását

5. K₁ Csenedesen, mint <fut susogással a' szél> szél

K₂ Csenedesen,

6. K₁ Csenedesen zendülj te is (utána áth.: <és enyésszen>) egyre 's veszszén K₂ Csenedesen zendülj te is egyre, 's veszszén Koszorú M 1833. lassu szomorogva, Koszorú vesszen

7. K₁ K₂ hangzatod, mint vész örömem, szerelmem Koszorú öröm,

A 7. sor után K₁-ben áth. sor: <lágy koromnak>

8. K₁ K₂ zárt kebelemből K₁-ben e sor után áth. félsor:
<Szépen az ifjúság elején>

9. K₁ „A leány szép volt’ után két át nem húzott változat:
deli termet által
feselő korában,
10. K₁ szemével. K₂ szemével. Koszorú szemével:
11. K₁ ’s szűz mosolygását’ után két át nem húzott változat:
nemesült szemérem
öröm, és nemesség (hiányjel nélkül)
K₂ ’s szűz öröm, és nemesség Koszorú öröm,
12. K₁ K₂ bájjal emelte
13. K₁ Fény, ’s homály küzdött *vala nyájas* arczán
K₂ Fény, küzdött *telí nyájas* arczán, Koszorú Fény,
arczán
14. K₁ mint nap és éj küzd *ligetesült halmon*, Ez utóbbi két
szónak áth. változatai: <ligetes Csepelben> és <vidék határán>
a következő sorban egy át nem húzott változat:
sima déli halmon
K₂ mint nap, és éj küzd *sima földi halmon*, Földi (<déli>-ből
jav.) Koszorú nap, derülödéd
A 14. sor után K₁-ben áth. sorok:
<’s köztők a’ hajnal hasadása látszik>
<díszes alakban>
<’s köztők élesztő sugarával önti a’>
<a’ déli hajnal>
15. K₁ ’s köztők élesztő sugarával a’ <völgy> menny (hiányjel
nélkül) K₂ ’s köztők élesztő sugarával
16. K₁ K₂ föl kél.
17. K₁ Nem tanult szózat *vala <szép> lágy beszéde*
K₂ Nem tanult beszéde. Koszorú Nem tanult beszéde:
18. K₁ Egyszerűen jött <föl repeső> az *vigadó* szivéből:
19. K₁ még: csak enyelge kisedé K₂ ’s csak
20. E sor után K₁-ben áth. sorok:
<Akkor eljött, és epedő>
<Akkor eljött a’ sivalomnak ifja,>
<kit setét nehéz emlék gyötör a>
<Igy lelé, ’s égett>
21. K₁ akkor K₁K₂ hevülés’ korában
22. K₁ rajt’ <nyugodott> ifju (k. n.) K₂ Koszorú ifju, 23. K₁ és örült
a’ rá <viszonos> K₂ és örült 24. K₁ *tiszta* világán K₂ <tiszta> égi
világán 25. K₂ ligetben.
26. K₁ A sor előtt áth.: <’s> K₁K₂ szive kis
27. K₁ A sor előtt áth.: <’s + olvashatatlan szó> volt ’s <nyugalmát>
A sor alatt áth.: <álma>
28. K₁K₂ *zúgta* hegy és völgy Koszorú hegy,
29. K₁ tüntek ’s tüze lángra *gerjedt* K₂ tüntek, ’s tüze lángra gyúladt.
Koszorú gyúladt,
30. K₁ A sor elején áth.: <belse> Belsejét <bánat> gond,
K₂ Koszorú gond,
A 30. sor után K₁-ben áth. sor: <’s ah kitől nyugtot hive>

31. K₁ A sor elején áth.: <'s ah> 's ah, kitől venné örömét nyugalnát
K₂ Koszorú nyugalnát,
32. K₂ hülve már Koszorú már, M 1833. Hülve
33. K₁ hülve van hozzá ... de hová merültél K₂ hozzá; ... de hová
merültél Koszorú hozzá; — de M 1833. Hülve
A 33. sor után K₁-ben áth. sorok:
<Bánatos lantom?>
<Lantom, ah némulj; minek e' panasz hang?>
<Nem Bús szívem>
34. K₁ zavarába (ebből jav. zavarából) (utána sem hiányjel, sem
közékezés) K₂ zavarába (közékezés és hiányjel nélkül) lantom.
Koszorú M 1833. zavarába (hiányjel nélkül)
35. K₁ Hagyd el: <a' bús a> *ugyis nem sok időre a' bús*
K₂ Hagyd el: *úgy is nem sok időre a' bús*
Koszorú Hagyd el: *úgy is nem sok időre a' bús*
36. K₁ fűzre akasztlak (<fog emelni> áth.) 37. K₁K₂ Koszorú Ott
hevertedben hideg éji szellő 38. K₁ K₂ halálnak 39. K₁ 's én K₁K₂
Koszorú M 1833. *ínségek'*

298. A' SZERELMES

Kézirat

OSzK Oct Hung./639. AV 41/r Lyrai 1823. 19. sz. Cím nélkül.
Sorkezdet következetlen. Két nyolcsoros szakaszra osztva.

Megjelenés

Koszorú 1828. 61—62. l. *Csaba* álnévvel. (Az álnévre l. a 281.
vershez fűzött jegyzetet.) Nincs szakaszbeosztás. Cím: *Dal*.

M 1833. I. k. 6. l. — MM 1845—48. I. k. 203. l. — MM 1847.
85—86. h. — MM 1863—64. I. k. 53. l. (224.) — ÖM 1884—85. I. k.
45—46. l. (383—384.)

Vörösmarty a költeményt valamennyi kiadásban az 1828-as ver-
sek közé iktatta. Bizonyára a *Koszorú*-ban való megjelenés miatt, ahol
a vers már részben végleges alakjában olvasható. (A 3—4. sor már a
végleges alakban, a 8. még a régi, a kéziratban is szereplő formájában.)
A kéziratot fűzetben pedig az 1823-as darabok közt találjuk; számo-
zással besorolva s nem a fűzet végén, hogy arra gondolhatnánk:
talán utólag másolta be valamelyik üresen maradt lapra. A vers han-
gulata, maga az ábrázolt lélektani helyzet is, az Ételka-korszakra
utal, különösen a kéziratot változat második szakasza, melyet már
az M 1833.-ban művészibbé, de kevésbé közvetlenné csiszolt:

Minden szónak kezdetében

Szép neved ragyog.

Ott van minden kis vonásnál

'S haj! te nem vagy ott.

Az utolsó sor 1833-tól így szerepel a kiadásokban: 'S rám felmosolyog.

E lélektani érvekkel erősítve a kéziratban adott datálást, a vers keletkezési idejének az 1823-as évet, helyének *Görböt* tartjuk.

Kisbetűvel kezdődő verssorok a kéziratban: 2. 8. 12. 14. 15. 16.

Szövegváltozatok

1. K M 1833. olvasásom: 2. K nyugtot nem veszek. 3. K Hasztalan nyulnék iráshoz: Koszorú M 1833. előttem, 4. K Kedvet nem lelek 6. K ragyog. 7. Koszorú vonásnál, 8. K 's haj: te nem vagy ott. Koszorú 'S haj: te nem vagy ott. 9. K segíthet; 10. K Koszorú van. 12. Koszorú M 1833. untalan. 13. K Oh (<Ah>-ből javítva.) elkerülni; M 1833. elkerülni 14. K mert szivemben vagy, 15. 's szép, mint hajnal' szép sugára; (utána zárójelben: világa) Koszorú hajnal (hiányjel nélk.) 16. K de (kötőjel nincs)

299. A' TÜNÖDŐ

Kézirat

A vers három kéziratos teljes változatban, és külön az első szakasz mint töredék maradt ránk. A kéziratokat keletkezésük valószínű sorrendjében tárgyaljuk.

K₁ LK II. 1/r; folytatás: 2/v. Cím nélkül.

K₂ OSzK Oct. Hung./639. AV 29/r Lyrai 1823. 4. sz. *Töredék* (k. n.) címmel. A költeménynek csak az első szakasza.

K₃ OSzK Oct. Hung./639. AV 1–12. sor 39/r; 13–28. sor 39/v; 29–36. sor 40/r Lyrai 1823. 17. sz. Cím: A' tünődő *Hajós* (k. n.)

K₄ OSzK Quart. Hung. 1409/11. 1. Vörösmarty Mihály versei és két töredéke. Vegyes szerzemények. Cím eredetileg: A' *Hajós*, e szót más tintával későbbi írással 'Tünődő'-re jav. 18,5×24 cm kissé sárgult lap. Vízjel: bordázott. A verson a vers alá írva: Vörösmarty. Autográfusnak látszik.

Megjelenés

Aur 1825. 101–102. 1. (A páros és a páratlan sorokat egy vonalban kezdte. Aláírva: Vörösmarty. — TOLDY: Handbuch. II. k. 312. 1. — M 1833. I. k. 3–4. 1. — CSÁSZÁR FERENC: Grammatica ungherese. Pestino, é. n. (1833.) 301–302. 1. — MM 1845–48. I. k. 149–150. 1. — MM 1847. 64. h. — TATAY: Remekek 1847. 58. 1. (*Világi dalok* csoportban.) — MM 1863–64. I. k. 21–22. 1. (218.) — ÖM 1884–85. I. k. 21. 1.

A kéziratok közül valószínűleg K₁ a legrégebb. Lehetséges, hogy ez a vers eredeti fogalmazványa. Ezen van a legtöbb javítás, ez van a legtávolabb a végleges, az MM 1845–48. I. k.-ben közölt szövegtől.

A K_2 -vel jelzett *Töredéknél* is régebbi lehet, mert a 3. sorban e *Töredék* a végleges formát adja: „Merre térjek, hol pihenjek?” K_1 -ben eredetileg *pihennék* volt, ezt úgy javította át Vörösmarty a helyes és végleges „pihenjek” alakra.

K_1 -változat magán viseli a fogalmazvány minden jellegét. Pl. 14. sor: K_1 a' reménység terjedett (ez utóbbi szót *repdesett*-ből javította). A K_3 -változatban is előbb így írta: a' reménység, de átjavította erre a véglegesben is szereplő alakra: új reménység terjedett. A 16. sort előbb így írta a K_1 -ben: *víg örömmel repdesett*, de azután megtalálta a megfelelő színes szót: „hajnalodva repdesett”, s erre átjavította ebben a változatban, és így is maradt minden későbbiben.

A K_1 8. és 9. szakasza az OSzK-ban található AV-füzetek 39. rectóján (K_3) már áthúzott változatként szerepel, s a végleges alakban nem is található meg. Hasonlóképpen a K_1 4. szakasza. Az AV-füzet változatai már másolatoknak látszanak.

A K_1 négy $12,5 \times 20$ cm oldalból álló papírlapon van. A vers az első és a negyedik oldalra van írva. A bőrbe kötött kéziratos köteg 1/rectóján az 1–7. szakasz, az utolsó 3 strófa a 2/verson olvasható. Az 1/verson fordított írással kalligrafikus másolata olvasható Faludi Ferenc egyik verse második részének. (II. E. *Felelő Ének.*) Faludi versének első része ugyancsak e kéziratköteg 96. rectóján található (I. *Ének. Kiszűtő Ének.*). Ez utóbbi egy olyan összefüggő papírlapra van írva, melynek első oldalán az *Utánad folynak könnyeim* . . . kezdetű Szemere Páltól származó vers egy változata olvasható. A kéziratokon a Nagyv. prem. főgymn. pecsétje. A papír színe fehér, vízjele bordázott.

A versnek K_1 -ben még nincs címe, a kézíratra a lapok egybekötése alkalmával a kézírattárban írták rá ceruzával a címet. (*A' tűnődő.*)

A vers e változatban tíz szakaszos. A végső változat 2. szakasza e kéziratban a vers végén olvasható, vonallal elválasztva, mint 10. szakasz. Nyilván pótlólag írta hozzá a költő. A K_1 4. szakasza a K_3 -ban megvan, de áthúzva, a végleges szövegből hiányzik. A K_1 8. és 9. szakasza megvan a K_3 -változatban áthúzva. Nyilván ez volt az első befejezés. A K_3 -változatban azonban megvan már a végső befejező két strófa is.

Mint már jeleztük K_2 a költeménynek csak első szakaszát tartalmazza.

K_3 -ban is bőven van javítás, az 5., 9. és 10. szakaszt teljesen áthúzával találjuk. Ha e törést figyelembe vesszük, a vers itt 9 szakaszos, és nagyjában már megfelel a végső változatnak.

K_4 nincs versszakokra osztva. A sorkezdés e változatban — az előbbiektől eltérően — nagybetűs. Voltaképpen 10 szakaszt tartalmaz, az 5. szakasz, mely megvan K_1 -változatban, s a K_3 -változatban áthúzva található, — itt is áthúzott. A szövegalak a K_3 -változat és a végleges szöveg közt. Így pl. a 12. sor végén ezt olvassuk, 'ragyoga', mint a végleges szövegben, a K_3 -változatban 'csilloga'. 15. sorban a K_3 -változatnak megfelelően: 's hő szerelmem . . . olvasható. (A

véglegesben: 'S szép szerelmem . . .) Hasonlóképpen a 17. sor a véglegesben: Vig, derült volt akkoron még, a K₃- és K₄-változatban: más üdökhön.

K₄ nagyobb alakú fehér lap. Tisztázatnak látszik. Rajta az említettekben s az alább tárgyalandó strófa-törlésen kívül más javítás nincs.

A vers kézirat-változatai arra mutatnak, hogy Vörösmarty nagy szeretettel javította, csiszolgatta ezt a versét. A befejezés kevésbé színes változata a K₁- és K₂-változatokban még megtalálható, de ez utóbbiban már áthúzta és megírta azt a fordulatosabb, színesebb két záróversszakot, mely már a K₄-ben és a kiadásokban szerepel. Ugyancsak törölte a 16. sor után következő strófát (megvan a K₁-változatban, áthúzva a K₂- és K₄-változatban), mely voltaképpen csak a 3. strófa megismétlése.

Vörösmarty műveinek gyűjteményes kiadásaiiban a verset 1824-re datálva találjuk. Ezzel szemben abba a kéziratot füzetébe, amelynek e címet adta: *Lyrái költés 1823*. kétszer is bemásolta (K₂- és K₃-változat). Mind a két változat a füzet elején található (5. 17. sz.), — kizárt dolog, hogy későbbi beírás lenne. Ennek alapján a vers keletkezését 1823-ra tesszük. Tekintve a sok változatot, újra feldolgozást, talán még Görbön írta. Később újabb lemásolások alkalmával (K₄) át- meg átjavította.

A' *tündő* 1823-as keltezését megerősíti Toldynak Bajzához 1827. ápr. 13-án írt levele. Ebben Toldy felsorolja Vörösmartynek az *Élet és irodalmában* közlendő verseit, köztük van A' *tündő* is, mint 1823-ban írt költemény. (MTA M. Ir. Lev. 4r. 144.)

A versről az FMOM emlékezik meg először az 1825-ös folyamában (99. 1.). P. szemleirő, — az 1825-ös *Aurorát* bírálva, idézi az utolsó szakaszt, a következő semmitmondó mondattal bevezetve: „A' Tündőnek végső strófáját megtartottam.” Vörösmartyt bosszantotta ez az üres kritika. Stettnernek így ír Pestről 1825. május 9-én: A' Recensens (valamiféle bötü) maga megvallja, hogy nem ért a' dologhoz, harapni nem tudván, 's mindent csupán próba kedvéért tesz.” Idézi P.-nek A' *fellegekhez* és A' *Tündő* c. verseihez fűzött megjegyzéseit, és így végzi: „Sztintúgy nyeltem a' száraz kortyokat.” (CZAPÁRY 183. 1.) (L. még a 282. sz. A' *fellegekhez* c. vers jegyzetét.)

A vers korabeli népszerűségére rávilágítanak Karacs Teréz emlékezései (Fővárosi Lapok 1880. LUKÁCSY—BALASSA 59. 1.): „Barátnőim nem egy német érzelő dalt fordítottak le velem magyarrá, mert már nem tartották műveltség alattinak magyarul ábrándozni az akkor divatos gitár mellett. Ez években már Vörösmarty e gyönyörű versét énekeltek szétiben:

„Nyugszik a szél, csendes a hab,
De szivemben zaj vagyok.”

* * *

Mint már jeleztük *A' tünődő* kéziratával függ össze a MTA LK II. kolligátumban a 92-96. lapokon található tíz 12×20 cm nagyságú fehér papírlapból álló füzet, melybe Vörösmarty más költőktől származó verseket másolt. A 92. rection olvashatjuk az *Utánad folynak könnyeim* . . . kezdetű verset. A költemény egy német vers átköltése Szemere Pál tollából, 1812-ben jelent meg Szemere *Dalok azoknak, a' kik szeretnek* c. gyűjteményében. Később, 1835-ben Szemere *Hűség* címmel közölte *Aurorájában*. Újabb kiadása: Szvo-rényi: *Szemere Pál Munkái*. I. k. Bp. 1890. 62. 1.

A vers nagyon népszerű volt a XIX. század első felében: újra meg újra lemásolták, számos kéziratossal versgyűjteményben megtalálható a legkülönbözőbb változatokban.

Ez a költemény tévesen került az ÖV 1955. I. k. 113-114. lapján a Vörösmarty-versek közé. Minthogy az említett kiadványban Vörösmarty-versként szerepel, továbbá, mert egyben-másban eltér a Szemere-féle eredetitől, alább közöljük a Vörösmarty kézírásával leírt szövegét:

Utánad folynak könnyeim,
ki tőlem elszakadsz,
ki látván keserveim
Egy könnyre sem fakadsz.
5 Oh! jobbod elvesztettem
el mindent általa
De hogy lelked' szerettem
nem bántam meg soha.
10 E' szív, melyet nem ösmérsz
Mindig feléd dobog
E' szív, mely éretted ég
hajnal lánggal lobog.
Ez érzés lángolása
15 el nem hagy engemet,
míg könnyeim áradása
a' sírba nem temet
Bocsásd meg, hogy ha képed
el nem felejthetem
20 bár lánczom özsze téped
árnyékom kergeted
Fűzz jobb sorsot karodra
bár én nem láthatom
Vidám öröm, 's napodra
meg enyhül bánatom.

Szemere szövege a következőkben tér el a fentebbi változattól. Szemerénél a vers négy nyolcsoros strófára van felosztva, tehát 32 sorból áll. Ebből Vörösmarty 24 sort másolt le. Szemere 1. szakaszának megfelel Vörösmartynál az első nyolc sor. A 2. szak első négy sora Vörösmartynál a 9-12. sor, a második négy sor Vörösmartynál hi-

ányzik. Hiányzik Szemere 3. strófájának első négy sora is, a második négy sor Vörösmartynál a 21-24. sor. Szemere negyedik szakaszának első fele Vörösmartynál a 17-20. sor, második fele a 13-16. sor.

Egyéb eltérések: 3. sorban Szemerénél: *sok keservem* 5. sorban: *Ah, jobbod* 6. 'S el mindent

A 11-12. sort Szemerénél így találhatjuk:

*A' szív, mellyért te most égsz
Tűnő lánggal lobog.*

Az *Utánad folynak könnyeim* . . . kezdetű után folytatólag következik (ezen és a következő oldalon) az *Érthetetlen régi dal*. A 93/r oldal üres, 93/verson olvasható: *Érthetetlen furcsa gondolatok, 's egyéb jegyzetek*. A 95. és 96. lap mindkét oldalán Faludi Ferenc verseinek másolatait találjuk: *Klorinda*, XXI. Ének. *Nincsen neve*. (Egy agg lant van Gyöngyös táján . . .), majd I. ének. *Kiszűtő Ének*. Ez utóbbinak a folytatása, a *Felelő Ének*, ugyanabban a bőrbé kötött kéziratköteggben található: a 2. lap versoján. A papír ugyanolyan, nagysága is. Az utóbbi kéziraton Vörösmarty Mihály *A' tűnődő* c. 1823-ban írt versének valószínűleg első fogalmazványa olvasható. Ennek alapján igen valószínű, hogy a 92/rv – 96/rv oldalakon található kéziratok is 1823-ból valók.

Faludinak a *Kiszűtő Énekét* és a *Felelő Énekét* igen sokra értékelték ebben a korban. Jellemző, hogy Bowring és Mailáth is e verseket veszik fel Faluditól fordításgyűjteményükbe. (JOHN BOWRING: *Poetry of the Magyars* 1830. 6. *The false maid*. — JOHANN MAILÁTH: *Magyarische Gedichte*. 1825. *Neckendes Lied*, Antwort.) Mailáth fordításait TOLDY is közli *Handbuch*-jában (*Handbuch der ungarischen Poesie*. Pesth und Wien. 1828. II.).

Itt jegyzetben közöljük az *Érthetetlen régi dal* c. mondókát s az *Érthetetlen furcsa gondolatok, 's egyéb jegyzeteket*.

Érthetetlen régi dal.

Csipke bokor, kormos agyag énekemet énekl
Majd megürülend poharam, töltsd koma teli.
Sárga rigó, tarka túró, rezes kalapácsot
Bükfa nagrág s tüdőcs hurka, mámoros kovácsot
Akaszsz a föl három ágú vas villa nyakára
Fogj egy ebet, kopaszszuk meg, jó lesz vacsorára
Gyalogolni kurta farkú paripa' körme tetején
A' kit lába meg nem bírhat, járjon a' fején
Komám Aszszony félre csapta paszomantos kontyát
Ölbe hordja cigány Aszszony sikító porontyát
Oda neki, ha bevette, majd ki is okádja
Fürödjünk meg komám aszszony, elég nagy a kádja
Hagyma, bürök, répa, retek, feneketlen kamarába
Tegnap szüle egy gyermeket a' zsidó bába
Mester ember a' ki nem tud kapu félfát vágni
Mustot inni, retket enni, szalonna bőrt rágni

Zöld köpönyeget katona vállalta magára
 Csomót kötött amaz ordas lekonyúlt orrára
 Dinnye héjból fa karika, kurta tehenet faraga
 Nyulat öltek, azt piritják érzik a' szaga
 Ritka madár okos ember ezen a' világon
 Amora függ sánta rigó egy letörött ágon.
 Fejtsétek meg, ha tudósak vagytok, e' mesémet
 Spanyol, olasz, orosz, angol, görög, török, német
 Spanyol, olasz, Angol orosz énekemet énekl
 Már kiürült a' poharam, töltsd koma teli.

Az *Érthetetlen régi dal* Pálóczi Horváth Ádám *Egy érthetetlen énekének* változata. Megjelent Pálóczi Horváth *Holmi* című dalgyűjteményének első kötetében 1788-ban (218. l.). Pálóczi Horváth Kazinczy-nak írja, hogy sokan kevésre becsülik érthetetlen énekét, de mások előtt igen népszerű, mert jól énekelhető. Ilyen zagyvalék szövegek bőven fordulnak elő a XVIII. századi és a XIX. század eleji kéziratos énekeskönyvekben. Pálóczi Horváth érthetetlen éneke is számos változatban volt elterjedve, énekelhetősége miatt mint mulatónóta volt népszerű országsszerte.

Kalendáriumok is közölték egyes változatait. (TRATTNER MÁTYÁS' Magyar Nemzeti Kalendárium-a 1827dik Esztendőre. Ivó-dal. Lap-szám nincs. Alul 7*.) Bartha Dénes és Kiss József az Ötödfélszáz énekek 240. darabjaként közlik. (BARTHA DÉNES—KISS JÓZSEF: Pálóczi Horváth Ádám dalgyűjteménye. Ötödfélszáz énekek. Akadémiai Kiadó. 1953. 357—358. jegyz. 833. l.) Magyarázatunkban ennek a kiadásnak jegyzeteire támaszkodtunk.

Érthetetlen furcsa gondolatok, 's egyéb jegyzések.

Hat szál granatéros. (Egy mondat vastagon áthúzva.) Holtig eléünk, ha agyon vernek is. (Három és fél sor vastagon áthúzva.) Nincs első mise; hanem második van. Ollyat ütött rajta, hogy a' másik is (áthúzva: *megijedt*) érezte. Majd jó lesz, ha egyszer kétszer fölkötik. Úgy üsse meg a' guta, mint most nem üti. Apámnak egyetlen fiát is agyon verném, ha német volna. Carascosa (Caraffa?) Generalis azt parancsolta katonáinak: Fussatok, ha magyart láttok. Jövő kor ha ezt olvasod, érezd nagyságunkat, 's kövess. Ha kétszer háromszor meg lehetne halni, tán azt is megszoknánk.

Fordítások

Német:

Der Bekümmerte. Gedichte von Michael Vörösmarty aus dem Ungarischen in eigenen und fremden metrischen Übersetzungen herausgegeben durch K. M. KERTBENY. Pest Lampel — Leipzig G. E. Schulze. 1857. (2. sz. darab.)

Hangen und Bangen. Vörösmarty. Ausgewählte Gedichte. Aus dem Ungarischen übertragen von Dr. PETER JEKEL. 1901. Sopron, Gustav Röttig. 1—2. l. — U. az. Leipzig. Verlag von Blumberg und Co. é. n.

Kisbetyűvel kezdődő verssorok K₁, K₂, K₃-ban: 2., K₁ és K₃-ban: 6. 8. 10. 11. 12. 14. 15. 16. 18. 24. 28. csak K₁-ben: 20. 22. 26. csak K₃-ban: 32. 34. 36. K₄-ben a sorok végig nagybetyűvel kezdődnek.

Szövegváltozatok

1. K₁, K₂, K₃, K₄ a' hab; K₄ Nyúgszik Aur Nyúgszik hab;
2. K₁, K₂, vagon, K₃ K₄ vagon. Aur vagon,
3. K₁ terjek, pihenjek? (<pihenyek> alakból jav.) (Még tollára futott az összevont ny!) K₃ pihenjek
4. K₁, K₂, K₃, K₄ Meszsze MM 1845–48. nagyon Minthogy mind a négy kézirat, valamennyi kiadás (Aur M 1833., MM 1847.) pontot tüntet fel a sor végén – s ez a logikus eljárás is – itt az MM 1845–48.-tól eltértünk, tekintettel arra hogy az MM 1845–48.-ba nyilvánvalóan sajtóhiba csúszott bele.
5. K₁ Ez az egész szakasz a vers végére illesztve. K₁ K₃ Meszsze K₄ Meszsze. Aur Messze, K₁ élet (hiányjel nélk.)
6. K₁ E kéziratban az egész szakasz a vers végére illesztve. K₁ K₃ vissza folyt K₄ Viszsa folyt Aur Vissza folyt K₁-ben a sor előtt áth.: mes[zsze?]
7. K₁ E kéziratban az egész szakasz a vers végére illesztve.
8. K₁ E kéziratban az egész szakasz a vers végére illesztve. K₁ K₄ ifjúságom' gondjai K₃ ifjuságom (hiányjel nélk.) gondjai. K₃ Ifjúságom' gondjai.
9. K₁ A végleges változatnak megfelelő szöveg, ebből jav.: <Ah> nincs nekem <már> vezérem (k. n.)
10. K₁ hajóznak (az ékezet kétszer áthúzva).
11. K₁ melly' <olly> felém <olly á>
12. K₁ olly csalólag ragyoga. K₃ olly szelíden csilloga K₄ ragyoga. Aur ragyoga.
13. K₁ Hol körülé bő (víg áth.) sugárral
14. K₁ a' reménység <repdesett> terjedett K₃ új (a' áth.) reménység terjedett
15. K₁ 's hő szerelmem' (és szerelmem-ből jav.) K₃ 's hő szerelmem' K₄ 'S hő szerelmem' Aur 'S hő szerelmem'
16. K₁ K₃ repdesett K₁ A sor elején áth.: <víg örömmel> (hajjalodva' a sor alá írva) repdesett
16. sor után egy később kihagyott versszakot találunk valamennyi kéziratban. K₁-ben így:

*Ah nincs nekem már Vezérem
nincs hajóznak csillaga,
melly felém a' szép egekből
olly csalólag ragyoga.*

K₃-ban a köv. a szöveg, de már áth.:

*<Nincsen már nekem vezérem!>
<nincs hajóznak csillaga,>
<melly felém a' szép egekből>
<olly szelíden csilloga>*

K₄ szövege, szintén áth.:

⟨Nincsen már nekem vezérem,⟩

⟨Nincs hajómnak csillaga,⟩

⟨Melly felém a' szép egekből⟩

⟨Oily szelíden ragyoga!⟩

17. K₁ Jól (⟨szép⟩-ból jav.) derült volt más üdőkön (üdőkben-ből jav.) K₃K₄ Vig derült volt más üdőkön
Aur Vig, derült volt más üdőkön M 1833. derült
18. K₁K₃ egem K₄ egem.
19. K₁ is (ha-ból jav.) viz' (vizek-ből jav.) Aur víz tükörében
20. K₁ szép derült K₃ derült nekem Aur M 1833. Vig,
21. K₁ setét, (borult-ból jav.) föltekintek; K₄ föltekintek; Aur M 1833. föltekintek,
22. K₁K₃K₄ borultak K₁ szemeim K₃ szemeim,
24. K₁ megzavarjak K₁K₃ könnyeim K₄ könnyeim: Aur M 1833. könnyeim.
25. K₁K₃ Kelj te K₄ Aur Kelj te Aur kelj; M 1833. Kelj te
K₁ főrmeteg ~ főrgeteg, átjav. alakok. K₁ kelj
26. K₁ életet. (életem-ből jav.) K₃ életet
K₄ életet. Aur Zúgd-el
28. K₁ A sor felett áth.: ⟨Vég enyész sorsom végre⟩
K₃ vettettet

A 28. sor után a következő strófák olvashatók K₁-ben:

Vagy hová is menjek innen

Csüggedezvén karjaim

Merre térjek, hol pihenjek

Háborogván gondjaim?

Utána áth. szöveg:

⟨Ah hiszen tudnék, megnyugodnám⟩

⟨Ah hiszen ha volna nyugtom,⟩

⟨bús panaszt nem mondanék⟩

⟨Ah ha volna merre menne⟩

⟨tudnék boldogulni⟩

⟨nem henyélnék, zúganék.⟩

Majd így folytatódik áth. nélkül:

Ah hisz' én nyugtot kívánok.

(áth.: ⟨De gonosz kar üldöz engem⟩)

de (⟨bús⟩-ból jav.) szívemben zaj nagyon

merre térjek, hol pihenjek?

meszsze még a' part nagyon.

K₃-ban így találjuk e szakaszokat:

⟨Vagy hová is menjek innen⟩

⟨csüggedezvén karjaim⟩

⟨merre térjek, hol pihenjek⟩

⟨Háborogván gondjaim⟩

⟨Ah hiszen nyugtot kívánnék;⟩

⟨de szívemben zaj nagyon.⟩

⟨Merre térjek, hol pihenjek?⟩
⟨Meszsze még a part nagyon.⟩

Ezt a befejezésváltozatot azonban K_3 -ban áthúzta és újat írt, azt, mely a végleges szövegben is szerepel.

A K_4 -változatban nincsenek meg az előbb idézett szakaszok.

29—36. K_1 -ben nincs meg.

29. K_3 A sor fölött áth.: ⟨*Hasztalan*⟩, 's (és-ből jav.)

30. K_3 A köv. sorkezdetek áth.: ⟨*Szórd*⟩ ⟨*Hogy, ha jő*⟩ Aur Szórd—el

32. K_3 meg ne lássa (lelje) síromat . . . (két változat, egyik zárójelben, áth. nélkül)

K_4 síromat. Aur síromat. (Gondolatjel nincs.)

33. K_3K_4 hab; Aur hab',

34. K_3K_4 Aur vagyon. K_4 De (de-ből jav.) M 1833. vagyon;

35. K_3K_4 : pihenjek? Aur M 1833. pihenjek?

36. K_3 meszsze K_4 Meszsze

300. ARRIA

Kézirat

OSzK Oct. Hung./639. AV 41/r Lyrai 1823. 20. sz. Cím: *Martialis*-ből

Megjelenés

MM 1845—48. I. k. 126. l. — MM 1847. 54. h. — MM 1863—64. XII. k. 499. l. — ÖM 1884—85. VIII. k. 129. l.

Ez a vers *Martialis* epigrammái I. könyvéből a 13. darab fordítása. Az eredeti így hangzik:

Casta suo gladium cum traderet Arria Paeto,
Quem de visceribus strinxerat ipsa suis,
„Si qua fides, vulnus quod feci non dolet,” inquit;
Sed quod tu facies, hoc mihi Paete, dolet.”

A vers a kommentárok szerint egy szoborcsopontra vonatkozik, mely a *Caecina* *Paetus* és neje halálát ábrázolta.

Caecina *Paetus* részt vett abban az összeesküvésben, melyet *Scribonianus* szervezett *Claudius* császár ellen, s halálra ítéltetett (42. i. sz.). Hőslelkű felesége, *Arria* elhatározta, hogy nem éli túl férje halálát: miután magába szúrta törét e szavakkal nyújtotta át férjének: „*Paete non dolet*” (*Paetus*, nem fáj!). (*Plinius* Epp. III. 16.) Leányáról, az ifjabb *Arriáról* is mint hőslelkű római nőről emlékezik a történelem (*Tacitus*, *Annales*. XVI. 34.). Vö. *FRIEDLÄNDER* *Martialis* kiadása, Leipzig 1886. *CSENGERY JÁNOS*: *Martialis* epigrammáinak tizennégy könyve. Bp. 1942. 58. l.

A fordítás eléggé ragaszkodik az eredetihez. Eltérések: „casta Arria”-t (tisztá Arria) „szűz Arria”-nak fordítja Vörösmarty, nem véve figyelembe, hogy Arria feleség és anya volt. A „Si qua fides”-t (ha hiszel nekem) nem fordítja Vörösmarty.

Szövegváltozatok a kéziratban

2. keze, 3. Melly (idézőjel nélkül) sebet <ejtettem> én vágtam (a sor fölül írva) nem fáj úgy 4. Paete nagyon. (Idézőjel és gondolatjel nélkül.)

301. NÁNDORRÓL

Kézirat

OSzK Oct. Hung./639. AV 1—4. sor 41/r, 5—10 sor 41/v Lyrai 1823. 21. sz. Cím: Nándorról (k. n.) Kisbetűs sorkezdet. Kevés javítás.

Megjelenés

MM 1863—64. XII. k. 450. 1. — ÖM 1884—85. VIII. k. 86. 1. Kiadásunk alapja a kézirat.

Gyulai az 1822-ben írt versek közé veszi fel, viszont Vörösmarty kéziratot füzetében az 1823-as versek között találjuk. Ennek alapján datáljuk a verset 1823-ra. Valószínűleg Görbön írta.

A vers 8. sorából kiviláglik, hogy Vörösmarty nem ismerte annak a magyar vitéznek a nevét, aki magával rántotta Nándor tornyáról a zászlós törököt. Valóban sem az egykorú (Bonfini), sem a későbbi történetírók (Katona, Pray) műveiben nem találkozhatott a hős nevével, bár tettéről megemlékeznek. Dugovics Titusz nevét először DÖBRENTÉI GÁBOR említi a *Tudományos Gyűjtemény* 1824. évfolyamába írt cikkében (8. k. 16—28. l.), akinek a Dugovics-család egyik leszármazottja adott át egy tizenötödik századi oklevelet, mely szerint Mátyás király a belgrádi hős fiának, Dugovics Bertalannak birtokot adományozott. Döbrenteihez került egy útlevel is, melyet ugyancsak Dugovics Titusz egyik leszármazottja kapott Bercsényi Miklóstól 1703-ban. Mindkét okirat hivatkozik Dugovics Tituszra, mint a nándori hőstett végrehajtójára. Dugovics neve és származása körül vita is keletkezett a *Tudományos Gyűjtemény* hasábjain; Döbrentei délszláv, Runy Károly György cseh eredetűnek állította (Tud. Gyűjt. 1825. 4. k. 125—127. l.).

Dugovics Tituszról Vörösmarty 1831-ben is írt epigrammát *A' nándori toronyőr* címen. Ebben már nem mondja ismeretlennek a hős katonát, bár nevét itt sem említi.

Szövegváltozatok a kéziratban

1. Servia <földjén> 4. K-ban a sor végén nincs pont. 10. 's falain ('s később beírva) K-ban a sor végén nincs pont.

Gyulainál: 's *fokain*

302. REJTETT-SZÓ

Kézirat

OSzK Oct. Hung./639. AV 41/v Lyrai 1823. Cím: Hal-ál. Nincs javítás.

Megjelenés

MM 1845–48. I. k. 133. l. — MM 1847. 56. h. — MM 1863–64. XII. k. 506. l. — ÖM 1884–85. VIII. k. 134. l. (391.)

A kézirat-cím alapján félreérthetetlen a verses rejtvény megnevezése *hal-ál*.

Az ilyen versbe foglalt szórejtvények, találós kérdések állandóan szerepelnek a kor szépirodalmi folyóiratirodalmában. A példának tekintett német irodalmi zsebkönyvek is hoztak ilyen rejtvényeket. Így az *Aurorának* is mintául szolgáló Becker-féle lipcei *Taschenbuch zum geselligen Vergnügen*. (FENYŐ ISTVÁN: Az Aurora. Irod. tört. Füzetek 4. sz. Bp. 1955. 25. l.) Nálunk pedig a tizes és húszas években állandó rovat a „Rejtett-szó, Rejtett-szavak, Rejtett igék” a *Hasznos Mulatságok*, a *Szép-Literaturai Ajándék*, a *Felső Magyarországi Minerva*, a *Hébé* sőt a *Koszorú* hasábjain. Csak az *Aurorában* nem találkozzunk ezzel a műfajjal. Egyébként Kisfaludy Károly is írt *Rejtett-Szót*.

Még Tatay Istvánnak 1847-ben megjelent magyar retorikája és poetikája is műfajként tárgyalja a „rejtett-szót”. A *rejtvény* (*aenigma*) műfajcsoport fajai Tataynál: a *talány*, a *rejtett szó*, *betűrejtvény* (*logogryph*), *csererejtvény* (*anagramma*), *számrejtvény*, *képrejtvény* (*rebus*). A *rejtett szót* így határozza meg Tatay: „A név elrejtése . . . egyes szóttagokra oszlik s ezek jellemeztenek egyes jeleik szerint és végre összefoglalhatnának, rejtett szóban (*charade*) . . .” (Költészeti és Szónoklati Remek, magyar prosodiával, metrikával, s a költői és szónoki beszédnemek és fajok rövid elméleti felvilágosításával . . ., közre bocsátja TATAY ISTVÁN. Pest, Kilián, 1847. 498–499. l.) Tooth István is költői műfajként tárgyalja: a *rejtély* fajai nála: *rejtett szó*, *charade*, *logogryph*, *anagramm* (Költészet-tan. Kézi könyvül írta TOOTH ISTVÁN. Pest, Heckenast, 1847. 51–52. l.).

Szövegváltozatok a kéziratban

1. elől, arján 3. lenyújtja 4. elhül

303. EMLÉKKÖNYVBÉ (Byronból)

Kézirat

OSzK Oct. Hung./639. AV 41/v Lyrai 1823. Szám nincs. Cím: Byronból. Kisbetűs sorkezdet. Javítás nincs.

Megjelenés

MM 1845—48. I. k. 127. l. — MM 1847. 54. h. — MM 1863—64. XII. k. 500—501. l. — ÖM 1884—85. VIII. k. 130. l.

A vers eredetije Byron *Occasional pieces* (alkalmi darabok) c. verskötetében található, címe: *Lines written in an album, at Malta.* (Emlékkönyvbé írt sorok, Máltán.) Vörösmarty meglepő híven fordította le az angol szöveget, — pedig Morvay Győző szerint valószínűleg németül olvasta Byront, még pedig a zwickaui Schuman-féle első német kiadásban (1821), mely akkor mindenfelé elterjedt. (MORVAY Győző: Byron Magyarországon. Függelék a következő műhöz: KOEPEL: Byron. ford. Eslly Jánosné. Bp. MTA kiadása. 1913. 311. l.)

A vers címe Byron régebbi kiadásában (1812—1831) csupán ennyi: *Written in an album*, így volt tehát az 1821-es német kiadásban is. Ez magyarázza a rövidebb címet Vörösmartynál.

Byron e versét Mrs. Spencer Smith emlékkönyvébe írta 1809. szeptember 14-én. Smithné előkelő hölgy volt, a törökországi angol követ felesége. Róla „Florence” néven több lírai versében s a *Childe Harold* II. énekében (32.33. szakasz) is megemlékezik, mint aki maltai tartózkodása idején mélyebb érzelmi hatást gyakorolt rá. (The Works of Lord Byron. Edited by Ernest Hartley Coleridge. London. 1904. III. k. 4—5. l.)

Vörösmarty e művével Byron legelső magyarra fordítói közt foglal helyet. Előtte csak a *Hasznos Mulatságok* 1820-as folyama (II. 230. Morvay is említi. Id. m. 300. l.) közöl néhány stancát a *Childe Harold*-ból. 1824-ben, — tehát e versfordítás keletkezési ideje után —, jelenik meg a *Tudományos Gyűjtemény* melléklapjában a *Szép-Literaturai Ajándékban* (6—7. l.) egy részlet a *Kainból*: *Kain és Adah párbeszéde* (Morvay is említi uo.), s ugyancsak 1824-ben az *Aspasiában* is találunk egy Byron-fordítást Szathmárytól: Lord Byron után *Töredék* címen. (Nem a *Fragment*!) A korabeli hazai újságok, folyóiratok (*Hasznos Mulatságok* H. és K. Tud., *Magyar Kurir*) többször foglalkoznak Byron kalandos egyéniségével. Szólnak összeütközéseiről a hivatalos Angliával, — a H. és K. Tud. ezzel kapcsolatban megróvó hangon ír az angol költőről, aki „törvényszék elejébe állítottott, mivel III. György Királynak emlékezetét gyalázni merészelt!” (1823. 2. sz. 10. l.) Olvashatunk bennük tudósításokat Byron hellesponti úszó bravúrjáról, részvételéről a görög szabadságharcban. Főleg azonban az *Augsburger Allgemeine Zeitung* hasábjairól szerzehettük tudomást a hazai közvélemény az angol költő dolgairól (MORVAY: Id. m. 311. l.), ez a német újság pedig Perczelékhez is járt és ott rendszeresen olvasták (PERCZEL MÓR Emlékezései. Vas. Újs. 1868.).

Zádor Stettner György Kazinczynak írt levelében (KazLev 19. k. 494. l. Morvay is említi) elmondja, hogy Vörösmarty 1824. évi olvasmányai közt ott voltak Byron művei is. Stettner, Vörösmarty legjobb barátja, Fenyéry Gyula álnéven a *Tudományos Gyűjtemény* 1828. évi folyamában ismerteti a *Le Globe* francia folyóirat cikkét *Az Angol és Német Poesisről*, s cikkében a legrésztetesebben Byronról ír. (Morvay is hivatkozik e cikkekre.) Fenyéry szembeállítja Byron „élettel teljes”, és „küzdésben a végzettel” élő alakját, Klopstock, Goethe és Schiller nyugodtabb életútjával, s végül e szavakkal jellemzi: „Egy művében sem lelni a' szobatudóst; csak azon embert lelni e' költőben, ki vészben hajózott a' Lemánon, a Hellespontot átúsza, 's Missolunghiban a' halált kereste.” (Lac Léman = a genfi tó.)

Kisbetűvel kezdődő vessorok a kéziratban: 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8.

Szövegváltozatok a kéziratban

8. szivem — ott temetve lett *temetett* (át nem húzott változat) (k. n.)

304. SZEBB AZ ASSZONY, HA HAMIS

Kézirat

OSzK Oct. Hung./639. AV 1—2. sor 41/v 3—20. sor 42/r Lyrai 1823. 21. sz. Cím: *Szebb az Asszony, ha hamis.* (Aláhúzva.) Kisbetűs sorkezdet. Az egész vers átlós vonalakkal áthúzva.

Megjelenés

Először GYULAI PÁL közölte: MM 1863—64. XII. k. 500. l. (546.) — ÖM 1884—85. VIII. k. 129—130. l. Kiadásunk alapja a kézirat.

Szövegváltozatok a kéziratban

4. „elgyúlt” után zárójelben át nem húzott változat (*égett*) 7. titkos (más szóból jav.) 9. semmit nem (<semmit sem>-ből jav.) 13. A sor előbb így volt: <De az álnok hogy> titkolja, de átírta. 15. nap (*hold* szóból jav.)

305. ÁRTATLAN LÁNY' ÉNEKE

Kézirat

OSzK Oct. Hung./639. AV 1—6. sor 42/r; 7—24. sor 42/v Lyrai 1823. 22. szám. Cím: *Ártatlan lány' éneke.* Kisbetűs sorkezdet. (Következetlenül.) A kéziratban nincs strófabekézdés.

Megjelenés

MM 1845—48. I. k. 128—129. l. — MM 1847. 54—55. h. — MM 1863—64. XII. k. 501—502. l. — ÖM 1884—85. VIII. k. 130—131. l.
Kisbetűvel kezdődő verssorok a kéziratban: 4. 6. 8. 12. 14. 15. 16. 20. 21. 22. 23. 24.

Szövegváltozatok

1. K bokorban kis 3. *Vígán* 6. K *tűzök* 6. sor után a lap alján utalás a folytatására: Most nyilnaksat 7. K nyilnak 11. K mondja (utána 's áth. vessző) 13. K Akkor leányka bús 16. aszszonya. 17. K tanyádon kis 19. *Vígán* 21. K 's még hervadástok (o-ján áth. ékezet). 22. K tavasz szülőttei' (i-n nincs pont.) 23. K (A sor előtt áth.: 's) *tt*

306. MOSTANI SZÉP VERS, ÉS FELLENGŐS

Kézirat

OSzK Oct. Hung./639. AV 42/v Lyrail 1823. 23. sz. Cím: Mostan *szép vers, és fellengős.* (k. n.) A dőltbetűvel szedett szavak K-ban aláhúzva.

Megjelenés

MM 1863—64. XII. k. 546. l. — ÖM 1884—85. VIII. k. 391. l. (Mindkét helyen a jegyzetekben közölte Gyulai Pál.) Kiadásunk alapja a kézirat.

A cím eredetileg: *Szép vers, és fellengős*, — a „Mostani” szót később írta elébe, s ezt már nem húzta alá.

307. A' HITLEN

Kézirat

OSzK Oct. Hung./639. AV 1—3. sor 42/v; 4—28. sor 43/r, 29—40. sor 43/v. — Lyrail 1823. 24. sz. Cím nélkül. Sorkezdet kisbetűs. A kéziratban a 6. szakasz a vers végén olvasható. Az 5. strófa végén * jelzi, hogy oda tartozik. Ez is arra mutat, hogy az AV-füzetben található szöveg tisztázat.

Megjelenés

Koszorú 1830. 187—188. l. *Abrai* álnéven. Cím: 1823. — M 1833. I. k. 13. l. Cím: *A' hitlen*. — MM 1845—48. I. k. 113—114. l. — MM

1847. 48–49. h. — MM 1863–64. I. k. 14–15. l. (216–217.) — ÖM 1884–85. I. k. 15–16. l. (376.)

Az *Abrai* álnév választását ugyanazok az okok indokolják, mint a *Csaba* álnévét. Vörösmarty mint a *Koszorú* szerkesztője nem akarta, hogy „versgyártósággal vádolják”, azzal, hogy verseivel tömi tele saját folyóiratát. (L. 281. sz. vers jegyzetében Vörösmartynak Kazinczyhoz írt levelét.) Meg kell jegyeznünk azt is, hogy fiatalkori szerelmes verseit általában álnéven adta közre.

Egyébként a *Hábador* kéziratának üres utolsó oldalán, idegen írással és ceruzával megtaláljuk Vörösmarty álnéveinek magyarázatát: „Ábrándi; Csaba; Kemény; Pata; Keledi; Abrai = Vörösmarty” (MTA Vörösmarty: *Hábador*).

A szövegnek két fő változata van: 1. a kézirat és az 1845-ös kiadás fő vonásokban megegyezik. 2. Az előbbiektől eltérő, de egymással nagyjában megegyező szöveget olvasunk a *Koszorúban* és *Munkái* 1833-as kiadásában. Ezek nyilvánvalóan valamilyen elveszett vagy lappangó kéziratváltozatra mennek vissza. Nehéz lenne ugyanis elképzelni, hogy az AV-füzet változatát változtatta volna meg a *Koszorú* s az *MM 1833.* számára — majd ezt utána visszaváltoztatta volna.

A költemény második szakaszában a természeti képek már a nyár elmúlására vonatkoznak: „Már szinte fonnyad fű, virág, lomb...” Az első két versszak vallomása — elmúlt a tavasz, elmúlt a nyár, és a költő nem láthatta viszont azt, akit szeretett — megegyezik Vörösmarty 1823. évi helyzetével: Görbőről 1823 őszén tér vissza Börzsönybe. A költemény e tartalmi kapcsolatainak megfelel a kéziratban elfoglalt helye is: a *Lyrai 1823*-füzet legutolsó darabjai közt találjuk. Ezek alapján e vers keletkezését 1823 augusztusának végére vagy szeptemberére tehetjük.

Kisbetűvel kezdődő verssorok a kéziratban: 2. 4. 6. 8. 10. 12. 14. 16. 18. 19. 22. 24. 26. 27. 28. 30. 32. 35. 38. 39.

Szövegváltozatok

1. M 1833. Láttam: M 1833. Aur megindult 2. K Koszorú nyomán. M 1833. nyomán; 3. Koszorú megnyíltak 4. Koszorú Harmatosan ragyogó kebellem; M 1833. Harmatosan ragyogó kebellem; 5. téged K hajnali gyenge kép Koszorú téged *oh tavasz' anyala*, M 1833. téged, *oh tavasz' anyala* 6. K szemem Koszorú szemem. M 1833. *vágyakodó szemem*: 7. K Már (*már-ból* jav.) fű virág lomb (virág *fá-ból* jav.) Koszorú M 1833. *Nélküled élek a' virányban*, 8. K 's még sem akarsz *(te családod kitiünni)* Koszorú *Nélküled ér hora hervadása*. M 1833. *Nélküled ér hora hervadása*. 9. K viszsza-tér veled Koszorú vissza tér M 1833. Jer: veled; 10. K mosolygj *<ki nyíln>* növényei Koszorú növényei; M1833. Mosolygj: növényei; 11. Koszorú Jer, *lábaidnál elterülnek* M 1833. Jer: *lábaidnál elterülnek* 12. K a' füvek, *es <ragyogó>* (remegő-re jav.) 13. menjek e érted Koszorú M 1833. érted 14. K fekszik e örö-dül? Koszorú M 1833. Tüzet vető *bércz* 15. Koszorú veszél, vér-

- rel M 1833. veszél? vérrel 16. K menjek e 17. K Lankadj merész szív. Viszsa Koszorú szív! vissza — M 1833. szív! Vissza 18. K Véred haláloed. Tengerek, 19. K kedvesednek Koszorú Útját kedvesednek, M 1833. Útját 20. Koszorú Ő maga fut hite szegve tőled. M 1833. Ő maga fut hiteszegve tőled. 21. M 1833. család, szép képzelet, 22. M 1833. zavart, 23. Koszorú itt 's 24. K röpiülni. (rohanni-ból jav.) Koszorú röpiülni. M 1833. El hagyod röpiülni. 25. K tán (vad-ból jav.) 26. M 1833. borult Koszorú Sajnosan és 27. M 1833. lesütvén, Koszorú róloom 28. K szavakkal 29. K mit vára <szegény szived (?)> setét eszed? (a sor fölé írva) Koszorú M 1833. Boldogtalan, eszed? 30. vakúl Koszorú M 1833. öleled mohón? 32. K határa 33. K meg, Koszorú alkalom. — M 1833. alkalom. 34. Koszorú elnyugovál 's tudom, M 1833. 's tudom, 35. többé 35—36. Koszorú *Nincs a' mi vissza híjon onnan, Hol szünetét leli szenvedésed.*"
- M 1833. *Nincs a' mi vissza híjon onnan, Hol szünetét leli szenvedésed.*"
36. K itten elni,
37. K szól, Koszorú Így megy, rajtam M 1833. szól, megy; rajtam
38. K telve (ebből jav.: <rakva>) vadulnak M 1833. tövissel rakva vadulnak Koszorú tövissel rakva vadulnak el 39. K lesz, Koszorú M 1833. szánakozva 40. K Koszorú Rózsa füzért

308. BÚCSÚ

Kézirat

K₁ OSzK Oct. Hung./639. AV 1—26. sor 45/v; 27—56. sor 46/r Lyrai 1823. Sorszám nélkül a füzet végén. Cím: Búcsú. Kisbetűs sorkezdet. Kévs javítás. Tisztázat jellegű, a javítások inkább másolási hibák javítgatásai.

K₂ LK I. k. 7/a rv 7/b r 15×22 cm. Kékesszürke levélpapír, 29×22,5 cm nagyságú, kettőbe hajtva. Vízjel: bordázott és írással: Drós GYÖRI. Cím: 7. Búcsú. (Aláhúzva.) Nagybetűs sorkezdet. Kalligrafikus írás. Aláírva: Vörösmarty. Idegen kéz másolata. (L. alább.)

Megjelenés

MM 1845—48. I. k. 115—117. l. — MM 1847. 49—50. h. — MM 1863—64. XII. k. 491—492. l. — ÖM 1884—85. VIII. k. 121—122. l.

Ez Vörösmarty első verse, melyben nyíltan megnevezi Etelkát. A verset a kéziratok füzetek s a kiadások 1823-ra keltezik. Feltehető, hogy ez év őszén keletkezett, amikor Vörösmarty a görbbői patvaria befejeztével ismét Börzsönyben volt, hogy innen vigye magával a Perczel-fiókat novemberben Pestre. Az őszi vakációkat (a Ratio educationis 1806. értelmében az iskolai nagyvakáció szeptember—

októberre esett) tanítványaival együtt Börzsönyben töltötte, bizonyítékul szolgál erre, hogy 1824. szept. 29-én és 1825. szept. 28-án Börzsönyből keltezte Stettnernek a leveleit. (CZAPÁRY 179. 194. 1. Vty Akad. Kiad. Lev.) A vers hangja is elkövetkező hosszabb és nagyobb távollétre utal. A Lyrai 1823.-füzetben is az év verstermé-
sének végén találjuk, ez is arra vall, hogy az év második felében keletkezhetett.

A vers valószínű keletkezési helye és ideje: Börzsöny, 1823. szeptember-október.

A vers egy másolatát Vörösmarty átadhatta Stettnernek, mert ez Világosvárról 1825. december 25-én küldött leveléhez csatolva küldi el Kazinczynak. E levélhez Stettner 3 Vörösmarty-verset csatol: „1. Szép Etelka kit szívembe etc. 2. Természet édes gyermeke etc. 3. A' ki szerelmimben különös több névre etc.” (KazLev 19. k. 494. 1.) A kezdősorokkal jelzett költemények: 1. Búcsú, 2. Az imádkozóhoz, 3. Csaba' szerelme.

Stettner e levelének kézírata Toldy gyűjteményéből került a MTA kéziratárába. Most is ott található: *Zádor (Stettner) György levelei Kazinczy Ferenchez* címen M. Irod. Lev. 4r 129. sz. alatt. Keménybe kötött füzet: Stettnernek Kazinczyhoz írott 28 levelét tartalmazza. A címlapon: *Toldy Ferenc tulajdona*. A levelek másolatok; kinek a kézírása, nem lehet megállapítani. Egy bizonyos: sem Stettneré, sem Toldyé. Az említett levél a 41–44. oldalon olvasható. Utóirata csak ennyi: „Megint küldök egy-két darabot Vörösmarty lírai dolgozásai közül.” A darabok címe nincs feltüntetve. A Stettner-levelek másolójának kézírása feltűnően megegyezik az említett három vers (*Búcsú, Az imádkozóhoz, Csaba' szerelme*) LK I. kéziratkötetben őrzött, azonos színű, bár kisebb papírra írt kéziratának írásképével. Feltűnő egyezések a *d, T, M, K* betűk jellegzetes kanyarítása a hiányjel mellőzése, teljes bizonytalanság a rövid és a hosszú magánhangzók írásában.

E három verskéziratot régebben a levelezések közt őrizte a kéziratár (régi jelzetük: *M. Irod. Levelezés 4r 38 sz.*). Utána bekötötték őket az LK I-be. Tehát minden valószínűség szerint a fent említett K_2 a másolata annak a változatnak, melyet Stettner 1825. dec. 25-én elküldött Kazinczynak.

Kisbetűvel kezdődő verssorok a K_1 -ben: 2. 3. 4. 5. 7. 10. 12. 13. 14. 15. 16. 21. 22. 23. 24. 27. 30. 31. 37. 38. 39. 42. 45. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 57.

Szövegváltozatok

K_1 -ben a cím fölött áth. e szó: <Az örökös> K_2 -ben végig hiányoznak az aposztrófok.

1. K_1 Etelke (Etelka-ból jav.) K_2 Etelke, 2. K_2 mulolag K_2 gondolattal 4. K_1 nem! K_2 Nem! 6. K_1 Etelke (Etelka-ból jav.) K Etelke, utoszor (k. n.) 7. K_1 sor (k. n.) K_2 sohajt e (hiányjel

nélk.) 8. K_1 Isten 9. K_1 o K_2 oh 11. K_1 K_2 Búcsút K_2 rettegek; 13. K_1 várt remélt, 14. K_1 kínos édes szenvedéssel K_2 szenyvedéssel

15. Ez a sor hiányzik az MM 1845–48.-ból és az MM 1847.-ből, valamint az összes ezt követő kiadásokból. Bár kimondott versszakbeosztás nincs, a beljebb kezdett sorok mégis szakaszokra tördelik e verset. E szakaszok versorszámára — négy sor + egy beljebb kezdett sor, illetve két sor + egy beljebb kezdett sor (kivétel 34–40. sor, itt hat sor + egy beljebb kezdett sor) —, valamint a szabályosan ismétlődő páros rímek a 14. sor után még kívánhatnak egy nem beljebb kezdett és ugyanakkor az előzővel rímelő sort. Ez meg is van mind a két kéziratban azonos szöveggel (különbség csak az, hogy K_1 -ben a sorkezdet kisbetűs). A 15. sor ezek szerint valószínűleg tévedés folytán maradt ki a kiadásokból. A kéziratok alapján pótoltuk.

16. K_1 érted, értted ég. K_2 ég; 17. K_1 Búcsút K_2 Búcsút annak 18. K_2 elmaradnak; 19. K_1 Búcsút venni nem tilos K_2 Búcsút 20. K_1 valnék K_2 válnék 21. K_1 önszívemtől, K_2 ön szívemtől 22. K_1 poklot értted megkerülném K_2 megkerülném 23. K_1 eltemetném (elkerülnémből jav.) K_2 eltemetném, 25. K_1 immár. 26. K_1 nem nem lehetem már. 27. K_1 A sor után áth. sor: <Még is el kell mennem immár> 28. K_2 szerelmem, 29. K_1 Legy én helyettem K_2 én helyettem 30. K_1 boldogabb, valék 31. K_2 sugárán, 32. K_2 halmán, 33. K_1 üljenek K_2 üljenek. 35. K_1 terült gyöpön áll. K_2 Csinosan terült 36. K_2 harmat árja, 37. K_1 járja, K_2 futo járja, 38. K_1 fürteivel. K_2 fürteivel, 39. K_1 kebelével K_2 kebelével. 40. K_1 életed 41. K_2 A (hiányjel nélk.) vidámság boldog 42. K_1 közt végzés K_2 közt, 43. K_1 szüljön örömed 44. K_1 jövődöt 45. K_1 veszendőt. K_2 a (hiányjel nélk.) buban veszendőt (k. n.) 46. K_1 sorsomat K_2 sorsomat. 47. K_1 's majdha 49. K_1 tudok K_2 tudok. 50. K_2 bajomban 51. K_2 Gyanithallan bánatomban, 52. K_2 bujdosom; 53. K_2 gondolatom 54. K_1 kívánhatom, K_2 szivemből kívánhatom, 55. K_1 szerettem K_2 héven szerettem K_1 A kéziratot füzet másik oldala (46/v) üres, csak e feljegyzés olvasható rajta: szerda 11 napig

309. ÉJJEL

Kézirat

OSzK Oct. Hung./639. AV 1–22. sor 44/r; 23–50. sor 44/v; 51–76. sor 45/r Lyráí 1823. 26. sz. Cím nincs. Kisbetűs sorkezdet. Kevés javítás. Nincs versszakbeosztás.

Megjelenés

MM 1845–48. I. k. 109–112. l. — MM 1847. 46–48. h. — MM 1863–64. XII. k. 487–490. l. — ÖM 1884–85. VIII. k. 118–121. l.

TÓTH DEZSŐ szerint „az *Éjjel* az első igazi, későbbi Vörösmartyt sejtető szerelmes vers: eltűnt már belőle a naivul személyes közvetlenség, mellékesek a szentimentális sablonok, a reménytelen szerelem színi pátozását a nyelvileg is lírai, könnyedebb hangulatérzékeltetés váltja fel”. (Vörösmarty Mihály 57. l.)

Kisbetűvel kezdődő verssorok a kéziratban: 2. 4. 6. 7. 8. 10. 12. 14. 16. 18. 20. 22. 24. 26. 28. 30. 31. 32. 34. 35. 36. 38. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 50. 51. 52. 54. 55. 56. 58. 59. 60. 62. 64. 65. 66. 68. 70. 71. 72. 74. 75. 76.

Szövegváltozatok

2. K *tűnnek* 3. K *ujra* 5. K *fiú!* 6. K *gyujtóm* 9. K *tűz szemének* 10. K *örömem.* 11. K *közt!* 13. K *szenderegnek* 15. K *haj!* 17. K *öröz* 19. K *kínjai,* 21. K *csüggedés* 22. K *hervadás.* 23. K *Bú bánat,* 26. K *dala.* 27. K *csak,* 29. K *Emlékezet te is gyötörsz,* 30. K *napok (hiányjel nélk.)* 31. K *arnyéka* 33. K *Ezek virrasztanak engem, és* 34. K *ha ('s hiányzik) álom rejtene* 35. K *ujjal* 36. K *féltés (hiányjel nélk.)* 39. K *asszony képek (A sorvégi is hiányzik.)* 40. K *tűnnie?* 41. K *bámultam* 43. K *hátárt* 46. K *forognak, és fölül* 47. K *öröm 's (a sor elé írt szavak)* A sor elején áth.: <*bűvös*> *kegyelmek (hiányjel nélk.)* 48. K *ül.* 51. K *virágok;* 55. K *patakkal bujdosó* 62. K *szele.* 63. K *Le messzre!* 64. K *tele,* 67. K *mondana,* 71. K *ha (Ha-ból jav.) tudok* 73. K *Haj!* 75. K *aszszonyképnek* 76. K *tűnnie?*

310. A' BŰNÖS SÍRVERSE

Kézirat

OSzK Oct. Hung./639. AV 67/r. Sorkezdet nagybetűs. A kéziratban csak az 1–8. sor van meg, s egy töredékes sor. Gyulai Pál Zádor gyűjteménye alapján másolta le és közölte.

Megjelenés

MM 1863–64. XII. k. 507. l. (546–547.) — ÖM 1884–85. VIII. k. 135–136. l. (391.)

Az AV 1824/25-ben található e versnek kilenc sora, s e füzetnek is a végén, az 1826-ban írt *Mikes' búja* c. vers után. A vers kilencedik sora át van húzva. Cím: *A' bűnös sírverse* (rég). Ezek szerint Vörösmarty később másolta bele az AV-füzetbe ezt az eredetileg korábban keletkezett verset. Gyulai Pál a teljes szöveget közli az MM 1863–64. XII. kötetében, a jegyzetben megemlítve, hogy Zádor gyűjteményében találta meg, „hová maga Vörösmarty írta le Zádor budai szállásán 1826-ban”. Gyulai szerint valószínű, hogy sokkal előbb költötte,

tekintettel arra, hogy Vörösmarty sajátkezőleg írt versgyűjteményében a cím mellé odatette zárójelben: régi. Gyulai hozzátételleg Vörösmartynak 1823-ban írt költeményei közé tette. Egyrészt egyéb adatok hiányában, másrészt a feltevés valószínűsége miatt ez a kiadás is az 1823-ban frott versek közt tünteti fel *A' bűnös strversét*.

A közlés alapja az 1—9. sor esetében a kézirat, a 10—14. sorra nézve pedig Gyulai kiadása (MM 1863—64. XII. k.), tekintve, hogy Zádor gyűjteménye vagy elveszett, vagy lappang. Éppen ezért azonban az első kilenc sorra nézve Gyulai kiadásának az AV-kézirattól való eltérését is közöljük.

A két szöveget (a kéziratét és Gyulait) annyiban egységesítettük, hogy Vörösmarty egykori kéziratának megfelelően a Gyulai kiadásból vett részben is kitéttük a hiányjeleket (10. 11. 12. 14. sorban).

Szövegváltozatok

1. MM 1863—64. *Istenem* 2. K Amannak *<éltem>* 3. MM 1863—64. kellemében, 5. MM 1863—64. *magasztalom?* 6. MM 1863—64. *engem,* — 7. MM 1863—64. *Istent* 9. A sor a kéziratban áth. 10. A kéziratban csak ennyi e sorból: *Felhítt*

311. AZ IMÁDKOZÓHOZ

Kézirat

K_1 MTA LK I. 6/rv. Cím: *Egy Imádkozóhoz*. (Aláhúzva.) Erősen elsárgult, kemény, szabálytalan alakú (rombusz-szerű) papírlap. Méretei: 21,5 × 21 cm. Víznyomás: J. WHATMAN. Pecsét: Nagyv. prem. főgymn. Versszakbeosztás nincs. A sorkezdet általában kisbetűs, de következtelenül. Sok az áthúzás, javítás. Ezért, és a kisbetűs sorkezdet miatt ez a kézirat látszik az eredeti fogalmazványynak.

K_2 OSzK Oct. Hung./639. AV 1824/5. 1—24. sor 48/r; 25—50. sor 48/v; 51—64. sor: 49/r. Szám nincs. A füzetben az első vers. Cím: *Az Imádkozóhoz*. Versszakbeosztás nincs. A sorkezdet általában nagybetűs, de nem következetesen. Igen kevés javítás van benne. Szövege közelebb áll az MM 1845—48.-hoz, mint az előző kéziraté. Igaz, hogy néhány helyen jobban eltér tőle, mint K_1 , de itt (30. 32. 36. 52. 61. sor) a közékezés marad el, ami másolási figyelmetlenségnek tudható be.

K_3 LK I. 6a/rv, 6b/r. Kék levélpapír, 29 × 23 cm nagyságú, kettébe hajtva. Négy oldalas, az első lap két oldalán és a második lap első oldalán található ez a költemény. Cím: *6. Egy imádkozóhoz*. Folytatólag a papírlapon a *Mentség* (Csaba szerelme) c. vers olvasható. A kézirat kalligrafikus tisztázat. A sorkezdet nagybetűs. Szakozás nincs. Feltűnő a hiányjelek elmaradása. Valószínű, hogy nem Vörösmarty kezeírása. Papír, írásmód mint a *Búcsu* (308. sz.) K_2 kézírata.

Megjelenés

MM 1845—48. I. k. 141—143. 1. — MM 1847. 60—61. h. —
MM 1863—64. XII. k. 509—512. 1. — ÖM 1884—85. VIII. k. 138—
140. 1.

Vörösmarty e versét *Minden Munkái* mindkét kiadásában az 1824-ben írott versei közé helyezte el. Ez a versnek a kéziratos füzetben elfoglalt helyével is megegyezik.

A vers Stettnerhez is elkerült, aki Világosvárott 1825. december 25-én írt leveléhez mellékelve elküldte Kazinczynak két másik lírai darabbal együtt. A küldött versek: „1) Szép Etelka kit szivembe etc. 2) Természet édes gyermeke etc. 3) A' ki szerelmimben különös több névre etc.” (KazLev 19. k. 494. 1.) A kezdősorokkal jelzett költemények: 1) Búcsú, 2) Az imádkozóhoz, 3) Csaba' szerelme. Stettner levele másolatban maradt meg Toldy gyűjteményéből. (MTA M. Irod. Lev. 4r. 129. sz.) A Stettner leveleit másoló kéz írása azonos a K_2 -ével, mely nem más, mint a Stettner-től Kazinczynak küldött példány másolata. (L. a 308. sz. vers jegyzetét.)

Kisbetűvel kezdődő verssorok K_1 -ben: 2. 4. 6. 8. 10. 11. 12. 14. 16. 18. 19. 20. 22. 23. 24. 25. 27. 28. 29. 30. 32. 34. 35. 36. 38. 39. 40. 43. 44. 46. 47. 48. 50. 51. 54. 56. 58. 59. 60. 62. 63. Kisbetűs sorok K_2 -ben: 30. 40. 44. 46. 47. 48. 50.

Szövegváltozatok

1. K_1 K_2 gyermeke K_3 Természet édes gyermeke 2. K_1 leány. K_2 K_3 Artatlan leány 3. K_1 Imádd, <imádd, az> K_3 alkotót 4. K_1 imádd csak jó K_2 , K_3 csak jó

5. K_1 Hozzá, szivedet K_3 szivedet Az 5. sor után K_1 -ben két áth. sor következik:

<és tiszta gondodat.>

<hozzá szép szemedet,>

6. K_1 K_2 gondodat. K_3 gondodat; 7. K_1 hidd e' kívül K_2 lehet hidd e' kívül K_3 Buddá lehet hidd e' kívül 9. K_3 gyanítok? félve 10. K_1 szemed. K_2 K_3 szemed. 11. K_1 , K_2 megszűs 12. K_1 tekinteted 13. K_1 Ne oh K_2 Ne oh, K_3 Ne oh ne fordítsd 14. K_1 jó lányka szemedet. A 14. sor után a K_1 -ben áth. sortöredék: <ezek, kik> K_3 Jo 15. K_1 tán? — nem találsz (k. n.) K_2 tán? ... Nem találsz. K_3 nem 16. K_3 szivedet 17. K_1 ott K_3 ök! ott 18. K_2 hitet. K_3 eskűsznek 19. K_1 a' vesett (?) <hopott> (szentek-re jav.) K_2 szentek angyalok K_3 A vésett 20. K_1 hitet 21. K_2 fogadást, 22. K_1 A sor előtt áth.: <hogyan reggel> vadak K_3 reggel mint 24. K_1 hagyjanak 25. K_1 's még is szemed K_3 S (nincs előtte hiányjel) még is szemed 26. K_1 Előbb így volt a sor: <miért merül reám,> (áth., alája írva a végleges változat) 27. K_1 miért keres föl száz között? K_2 ennyi közt? K_3 száz között? 28. K_1 gyujt árt, K_2 gyujt K_3 gyujt 29. K_1 talán a' sok K_2 talán a' sok K_3 a sok 30. K_1 A sor alatt áth.: <csalárd> K_2 vagyok K_3

milyen 31. K₁ Hazug, család e? Nem, nem, én K₂ Hazug család e? K₃ Hazug család e? Nem nem én 32. K₂ vagyok

34. K₁ Előbb így volt: <és terhes bánatot>, alá írta: <és bajt>, ezt is áth. és alája írta a végleges változatot. K₂ 'S Bajt, szenvedést nagyot ('S később írta a sor elé) K₃ S bajt, szenvedést nagyot,

35. K₂ hosszú K₂ hosszú gyötrő <bánatot> K₃ csüggedést, 36. K₂ bánatot

37. K₁ engemet, K₃ engemet, A 37. sor után K₁-ben áth. sorok:
<de megcsall ön hitem.>
<M de jó>

38. K₁ ön hitem K₂ ön hitem: K₃ ön hitem,
A 38. sor után áth. sor:

<Megcsallak álmodott javak>
<A' gogos>

39. K₃ A nagy melyekért 40. K₁ K₂ vetem

41–44. Ennek az egész szakasznak K₁-ben van egy áth. változata is:

<Eget vadásztam itt alatt>
<'s a' föld megbüntettet>
<eget? csak egy lányt mint magam>
<olly érzöt olly hívet.>

41. K₁ K₂ alatt. K₂ alatt K₃ Eget kerestem itt alatt

42. K₁ Eget <csak egy lea> csak lány szivet

K₂ lány szivet K₂ Eget egy lány szivet,

A 42. sor alatt K₁-ben áth. sortöredék: <hűt, és olly érzöt>

43. K₁ mint én olly hűt, olly érezöt K₂ hűt olly érezöt

K₃ Mint én olly hűt olly érezöt —

44. K₁, K₂ megbüntettet K₃ S a föld

45. K₁ Te <Meg> értesz? bíbor K₂ értesz... K₃ Te értesz? bíbor

47. K₁ K₂ menny, 's búm felé K₃ a menny s búm K₁ reszketnek
<ég és>

48. K₂ láthatok K₃ S szivedbe láthatok;

49. K₁ Te vagy <te vagy bizonynyal a'> te vagy kegyes, K₂ te vagy kegyes, K₃ Te vagy, te vagy kegyes, kit én

50. K₃ Szánonak

51. K₁ az csak álmodám E sor eredetileg így volt K₁-ben: <te, mert a iöbbit> álmodám (a végleges változatot fölélje írta) 52. K₂ elveszek K₃ S (nincs előtte hiányjel)

Az 52. sor után K₂-ben áth. sortöredék:

<Imádkozz hát szánó... (olvashatatlan szó)>

<Imádko> <kis büntelen>

Az 52. sor után K₁-ben olvashatatlanul áth. sor.

53. K₁ Imádkozz hát után áth.: *Imádkozz csak tovább tovább is jó leány* Majd föléléje írta: kis büntelen (k. n.) K₂ Imádkozz hát kis büntelen K₃ hát kis büntelen, MM 1847. Imádkozz,
54. K₁ Előbb egy áth. változat: *jó lélek értem is* majd alája írva: mert én már nem tudok. K₂ tudok K₃ Mert én már nem tudok;
55. K₁ A sor előtt áth.: *Oh én Imádkozz angyal értem is*; K₂ Imádkozz angyal értem is K₃ Imádkozz angyal! értem is
56. K₁ A sor előbb: *mert én csak* áthúzta, alája írta: mig össze roskadok. K₂ Mig össze roskadok. K₃ Mig össze roskadok.
57. K₁ A sor fölött áth.: *Mondd* MM 1845—48. — MM 1847. milly Az értelem melly-t kíván, ezt találjuk mind a három kéziratban, a gyűjteményes kiadásokban milly bizonyára elírás: a kéziratok alapján mellyt közlünk e főszövegben.
59. K₃ a világ 60. K₃ lelkemet,
61. K₁ Hogy *elfelejtesek* K₂ el MM 1845—48. — MM 1847. m.
62. K₁ *oh* bánt. K₂ bánt K₃ Oh mindent a mi bánt,
63. K₁ hozott K₂ hozott K₃ is ki
64. K₁ Több áth. változat: *azt a szép rosz leányt.*
 a szök
 azi a hamis le
- Majd áthúzatlanul: Azt a — szép szöke lányt.
 Ceruzával az utolsó sor alá írva áthúzatlanul:
 rosz- szép leányt
- K₃ Azt a — szép szöke lányt.

312. ÁLOM

Kézirat

OSzK Oct. Hung./639. AV 1824—25. 1—22. sor 50/r; 23—46. sor 50/v; 47—64. sor 51/r Cím: Álom. Nagybetűs sorkezdet. Kisbetűs csupán: 28. sor, s talán 27. 52. sor. Ez a két utóbbi ugyanis 's kötőszóval kezdődik, melynek írásmódja meglehetősen bizonytalan mindvégig Vörösmartynál. Nincs versszakbeosztás. Másolat jellegű, több javítás későbbi tintával.

Megjelenés

MM 1845—48. I. k. 146—148. l. — MM 1847. 62—63. h. — MM 1863—64. XII. k. 512—515. l. — ÖM 1884—85. VIII. k. 140—143. l.

Az *Álom* c. verset Vörösmarty munkái kiadásában az 1824-ben írt darabok közé helyezte. A kéziratot füzetben (mely címlapja szerint az 1824. és 1825-ben írt verseket tartalmazza) ez a vers a harmadik, szintén 1824-ben írt versek között foglal helyet.

Szövegváltozatok

1. K vagyok. A második 'Emma' előbb *Ema* volt. 2. K fagy (*vagyból* jav.) tetemem. 3. K Jer, 4. K A sor előbb így volt: *Fáj a szívem, fáj fejem*. Már a kéziratban átjavította. 6. K hívedet. 7. K többször 10. K veszek 12. K Aztán Emma elmegyek. 13. K homlok fellegére, 14. K terheled: 15. *egést*, 17. K Haj! 18. K 'Melly' után áth.: *<kar ért meg>*, fölé írva: *<csók ajak lett>*, ezt a változatot is áth., és utána írta immár véglegesen: *'kar ért meg tégedet*. (Ponttal a sor végén.) 19. K fűrtök *<estenek>* rád, 21. K üldöz. 22. K O is. 23. K vesznem 24. K A sor eredetileg: *<Mint egyéb szülöttnek is.>* A sor fölé írva a kéziratban: *O mért kellett lennem is* A kiadásokban szereplő sor nincs meg a kéziratban. 25. K Isten 26. K engemet. 27. K 's Szívét ('s később írva a sor elé.) 28. K *ősze delyán éltemet?* (E szó *<lelkemet>*-ből jav.) 30. K teremtés könyvében 32. K kedvében, 33. K meglássam, 34. K napot, 36. K napot, 37. K Ne 39. K *Adj* egy csokot, az utolsó 40. K Aztán Emma elmegyek'' (pont nincs) 42. K adott. 43. K vigasztalt, 44. K Eredetileg így kezdődött a sor: *És az ifjú . . .* Az *<És>*-t áth. ceruzával, és tintával a sor elé írta: De 47. K Eredetileg: *De kesergé*, a *<De>*-t áth. ceruzával, s eléje írta ceruzával, 's még', majd tintával is átírta. 50. K halmain. 52. szelek (hiányjel nélk.) 53. K Haj! 55. K örömet 57. K Menjete ti barna felhők 58. K gyászai. 59. K el viharok 60. K hangjai 61. K mennek. 62. K Roszsz 63. K Agg tünődik, vész az ifjú MM 1847. ifjú 64. K Itt is, mint a 4. sorban, eredetileg megfordított sorrendben írta: *Fáj a' szíve, fáj feje*

Azonban már a kéziratban átjavította a végleges megoldásra.

313. SEJTÉS

Kézirat

OSzK Quart. Hung. 1409/1. 2. lap. Cím: Sejtés. Sorkezdet: nagybetűs. Javítás nincs. A kéziratban áthúzva. Egy levélen a *Hasonlítás* és *A' fellegekhez* c. versekkel. (L. a 257. és a 282. sz. versek jegyz.)

Megjelenés

Aur 1825. 57. 1. Aláírva: Vörösmarty. — M 1833. I. k. 52. 1. — MM 1845—48. I. k. 151. 1. — MM 1847. 64. h. — MM 1863—64. I. k. 23. 1. (218.) — ÖM 1884—85. I. k. 22. 1. (377—378.)

Gyulai kiadásainak jegyzeteiben tévesen írja: nem az első megjelenésben olvassuk ezt az alakot „e' szív", hanem az MM 1845—48.-ban. Az *Aurora* szövege *a' szív*-et ad.

Szövegváltozatok

1. K Messze, az elmúltak homnjába sziv Aur elmúltak a' sziv;
M 1833. *honnába* 2. K vissza sohajtva 3. K megszakadását Aur
szorultában Aur megszakadását: 4. Aur sénli előre,

314. A' GYÁVA GONOSZ

Kézirat

OSzK Oct. Hung./639. 51/r AV 1824/25. Sorkezdet nagybetűs.
Cím: *A' gyáva gonosz* (k. n.) (Aláhúzva.)

Megjelenés

MM 1845—48. I. k. 151. l. — MM 1847. 65. h. — MM 1863—64.
XII. k. 515. l. — ÖM 1884—85. VIII. k. 143. l.

Valamennyi versgyűjteményben, kiadásban s a kéziratos füzetben is az 1824-ben írt versek között találjuk.

Szövegváltozatok

1. K hihetem, önként

2. K A második sor első alakja a kéziratban:

Halt meg ijedtében <látva halála' jelét>

A három utolsó szót törölte s a négy utolsó szó alá írta:

<elájulván> a' szomorú fa előtt

Az <elájulván> alakot végül törölte, s az
'ijedtében' szót tartotta meg.

315. A' LEGJOBB ORVOS

Kézirat

OSzK Oct. Hung./639. 51/v AV 1824/25. Címe nincs. Nagybetűs
sorkezdet.

Megjelenés

MM 1845—48. I. k. 152. l. — MM 1847. 65. h. — TATAY: Reme-
kek 1847. 488. l. (Epigramma v. Jelige csoportban.) — MM 1863—64.
XII. k. 515. l. — ÖM 1884—85. VIII. k. 143. l.

Vörösmarty valamennyi versgyűjteményében és a kéziratos füze-
tében is ezt az epigrammát az 1824-es darabok közé helyezte.

Szövegváltozatok

1. K üdönél. 2. K „sziveinknek” a sor fölé írva van, alatta áth.: <a’ szivek> dobogását. 3. K sebünkre. 4. K úgy gyógyít, 5. K Macedó Sándor. Ketté 8. K ’s Némább a pornál (utána áth. betű) jégnél

A vers utáni üres helyre írta a *Mondolat* c. tréfás dialógusát, mely a *Zalán futásának* falusi árusításáról szól. Más tintával írta be a füzetbe, nyilvánvalóan később. A dialógust majd a *Zalán futása* kiadásának (*IV. kötet*) jegyzetei közt fogjuk közölni. Itt csak annyit, hogy ugyanazzal a tintával, mint a *Mondolatot*, tehát a 317. sz. vers írásánál később, ezt írta a szóbanforgó vers utolsó sora után:

Vénebb az üdönél vénebb a’ ragyogó napnál

316. BÚCSÚ

Kézirat

OSzK Oct. Hung./639. AV Lyrai 1823. 25. sz. Cím: Búcsú (k. n.)
1—6. sor 43/v 7—10. sor 44/r. Minden második sor kisbetűvel kezdődik.

Megjelenés

Társalkodó 1848. máj. 26. 21. sz. 168. l. (Kiadásunk alapja.) — MM 1863—64. XII. k. 547. l. Gyulai Pál a kéziratból a jegyzetben közli. — ÖM 1884—85. VIII. k. 137. l. (391.)

A kritikai kiadás a *Társalkodó* szövegét adja. A *Társalkodó* ugyanis közli a Magyar Tudományos Akadémia 1848. május 1-i kisgyűléséről szóló titoknoki referátumot Toldy Ferenc tollából. A kisgyűlésen Vörösmarty Mihály elnökölt. (*Társalkodó*, 1848. 20. sz.) Itt emlékezett meg, tehát Vörösmarty jelenlétében, Toldy Maróthy István keleti nyelvkutatóról, s idézte Vörösmartynak ezt a Maróthyhoz írt versét. A *Társalkodó* szövege két sorral rövidebb mint a kéziraté, és e két sor (5. 6.) nélkül a vers nehezen érthető. Ezért feltehető, hogy a *Társalkodó* szövegéből e sorok tévedésből maradtak ki. Felvettük őket a főszövegbe.

Az említett akadémiai kisgyűlésen Toldy arról számolt be, hogy a pár évvel ezelőtt meghalt Maróthy István hagyatékából értékes könyvek, kéziratok, emléktárgyak, érmek kerültek az MTA birtokába. Ezzel kapcsolatban ismerteti az ideje legnagyobb részét keleten töltött kutató életét és munkásságát.

Maróthy István 1799-ben született Szegeden. 1819-ben bölcsész-doktor, 1824-ben orvos lett a pesti egyetemen. Gyermekkorától kezdve nyelveket tanult, így készült nagy keleti útjára a magyar nyelv és nemzet eredetének és rokonainak felkutatása céljából. Meg is tanulta a német, görög, újjörög, olasz, francia, angol, török, szerb, arab,

perzsa, örmény, zend és pehlevi nyelveket. Orvosi diplomát is azért szerzett, hogy keleten hasznosíthassa magát, s így a keleti emberek bizalmába férközhessen. 1824 augusztusában indult el hajón Belgrádba, itt egy darabig orvosként működött.

Vörösmarty baráti köréhez tartozott, 1823 óta jóviszonyban volt Fábiánnal és Stettnerrel is. (Stettner levelei Fábiánhoz. MTA Kéziratár. 1823. dec. 3. 1824. ápr. 30.)

Az 1825. évben már Konstantinápolyban van, ahol oly népszerű lesz, hogy csak mint „a magyar orvost” emlegetik, s a török kormány az orvosi kollégiumba tanítónak nevezi ki. Közben szorgalmasan tanulja az arab nyelvet, mint erről rokonainak is beszámol (Fábián levele Vörösmartyhoz 1826. jún. 17. CZAPÁRY 255. l.). 1833-ban perzsa szolgálatba lép, orvosként vesz részt a heráti expedícióban és egészen a Himalája alatti Kabulig jut. Itt értesül Körösi Csoma Sándor haláláról. Utána Teheránban a korona-örökös orvosa, majd ismét Konstantinápolyban a fővárosi őrkatonaságnál folytatja az egészségügyi szolgálatot. 1842-ben tér haza először, meglátogatja szüleit, rokonait, barátait. Majd megint Konstantinápolyban működik. 1844-ben megint néhány hetet Magyarországon tölt rokonainál. Véglegesen, súlyos betegen, 1845-ben tér haza, és ez év július 20-án hal meg.

A szóbanforgó vers történetét Toldy a következőképpen adja elő: „Legkedvesebb barátjától, Vörösmarty Mihálytól búcsúzott el utoljára, ki neki emlékül, és hogy Ázsiában, hol oly huzamosan szándékozik időzni, a' magyar nyelvet el ne feledje, Kisfaludy Sándor' egyik művét adta, ezen alagya kíséretében: "(Itt következik a vers), majd így folytatja Toldy: „Pestről 1824. augusztusban hajón utazott le Belgrádig, ...”

Toldy beszámolójából világos tehát, hogy Vörösmarty a *Búcsú* c. verset 1824. júliusában vagy augusztusában írta. A Lyrai 1823.-füzetbe mint utólagos másolat kerülhetett csak bele.

Gyulai Pál (MM 1863—64. I. k. 220. l.) szerint Vörösmarty a *Búcsú* című verset Mikes Kelemen *Törökországi levelek* c. művének egy tiszta lapjára írta, s ezt a könyvet adta Maróthynek. Gyulai Zádortól kapott értesülésére hivatkozik.

Toldy közlése valószínűbbnek látszik. Végtere is, Toldy Vörösmarty jelenlétében adta elő az ismertetett módon a vers keletkezését az Akadémián, s ha tévedett volna, Vörösmarty bizonyára kiigazítja, s a *Társalkodó*ba más formában került volna bele az adat. Zádor pedig, úgy látszik, emlékezetből mondotta Gyulainak a *Törökországi leveleket*.

Maróthy Vörösmarty és barátai is több ízben emlegetik leveleikben. (CZAPÁRY 185. l., 189. l., 195. l., 255. l. Vty Akad. Kiad. XI. k. 46. 47. 48. 52. sz. levelek.) Vörösmarty szerelmi boldogtalansága mélyén irigyelni is látszik a messzire utazót (l. Stettnerhez 1825. aug. 27-én és szept. 28-án írt leveleit: 48., 52.), de ebben része lehetett a magyar ősvilág és őshaza iránti, benne is lobogó érdeklődésnek is. A vers kéziratos változata erről különben többet mond, mint a *Tár-*

salkodóban megjelent változat. Ezt állapítja meg GYULAI is (MM 1863—64. I. k. 221. l.), hogy ti. a keletre való utazás „vágját lehelik” a kéziratnak a *Társalkodó*ból kihagyott sorai. (5. 6. sor.)

Maróthy 1842. évi hazalátogatása alkalmával „Pestre rándult, hol régi barátjait fölkeresvén, Vörösmarty Mihálynak az emlék 's nyelvgyakorlás végett adott könyvet, melyet mint ereklyét még a' kandahári és kermáni pusztákon is magával hordozott, személyesen kezeibe visszaadta”. (*Társalkodó* 1848. 168. l.)

Maróthyról l. még Vörösmarty Levelezését (Jelen kiadásunk Levelezés-kötete BRISITS FRIGYES gondozásában, a 47. levél jegyzete.)

Szövegváltozatok

1. K el, túl menni éljen (aláhúzza) A sor végén áthúzatlan változat: de menjen 2. a' ki míg ölel. 3. K könyvem: megy,
4. K *elmegy egészen* majd, találj A 4. sor után a K-ban — s Gyulai óta minden Vörösmarty-kiadásban — két sor következik, mely a *Társalkodó*ból teljesen hiányzik:
Caspium, és te nagyobb tenger légy addig is üdvöz,
üdvöz légy Kurgur, 's Üzbeki drága vidék (k. n. A főszövegben kitéttük a pontot.)
(A sor előtt áth.: <légy>)
7. K *Úgy titeket meglát* 8. K *vagy* viszik 9. K menj. A' ki viszen légy 10. K *és* vissza más.

317. 'A' FARKAS

Kézirat

OSzK Oct. Hung./639. AV 1824/25. 1—6. sor 53/r; 7—12. sor 53/v. Cím: *Mese* (k. n.) Sorkezdet általában kisbetűs. A kéziratban az egész vers át van húzva átlós vonalakkal.

Megjelenés

MM 1845—48. I. k. 153. l. — MM 1847. 65. h. — TATAY: Remekek 1847. 159. l. — MM 1863—64. XII. k. 515—516. l. — ÖM 1884—85. VIII. k. 143—144. l.

A vers — mint a kézirat címe is mutatja — ezópusi mese, de egyben a fiatal Vörösmarty királyellenességének — *A bujdosóknak* ez évben készült második változatával együtt — éles megnyilatkozása. A kézirat 9. sorában szereplő *Uralkodók* szót az 1845-ös kiadásban *Tyrannusokra* változtatta, talán cenzúra-gondokból, talán hogy a túlságosan konkrét kifejezést általánosabbal cserélje fel, s így enyhítse. Ismeretes, hogy a *Szép Ilonkának* a királyra vonatkozó sorait nem engedte a cenzúra megjelenni az 1834-es *Aurorában!* Ezért

úgy hisszük, hogy a költő szándékainak megfelelően járunk el, mikor, Waldapfel Józsefnek közlési eljárását is követve (Vál. Műv. 1950. I. k. 22. l.), a szóbanforgó verssorban a főszövegben a kéziratot vesszük alapul, s az 1845-ös kiadásban szereplő *Tyrannusok* kifejezést tüntetjük fel szövegváltozat gyanánt.

Valamennyi kiadásban az 1824-ben írt versek közt található. Ez időpontnak a kézirat sem mond ellent.

Fordítások

Német:

Fabel („Mese”, voltaképpen a „Farkas” c. vers.) Nationalgesänge der Magyaren. Deutsch von ADOLF BUCHHEIM und OSKAR FALKE. Mit einem Anhang: Schlachtenklänge aus dem Letzten Revolutionskriege. Kassel. J. C. J. Raabe und Cie. 1850—51.

Der Wolf. (Ford. BUCHHEIM és FALKE). „Album hundert ungarischer Dichter. In eigenen und fremden Übersetzungen herausgegeben durch C. M. KERTBENY. Dresden Robert Schaefer. Pesth. Hermann Geibel. 1854. (53. darab.)

Der Wolf. Gedichte von Michael Vörösmarty aus dem Ungarischen in eigenen und fremden metrischen Übersetzungen herausgegeben durch K. M. KERTBENY Pest Lampel. Leipzig G. E. Schulze. 1857. (3. darab.)

Román:

Lupul. Vörösmarty Mihály: Opere alese. In românește de VERONICA PORUMBACU. București, 1958. 227. l.

Kisbetűvel kezdődő verssorok a kéziratban: 2. 4. 5. 6. 7. 8. 12.

Szövegváltozatok

4. K hitte, 5. K Im de megéhezék

6. K meg, hogy már <nincs juha> Az utolsó két szót áthúzta és alájuk írta a végleges változatot: nyája nincs

7. K faldosá

8. K E sor után a vers többi részét csillag választja el. Éppúgy, mint *A' pókfi és szűnyogban* a meserészt a tanulságtól.

9. MM 1845—48. MM 1847. *Tyrannusok!* Ez a változat olvasható Gyulai kiadásában is, és utána valamennyi kiadásban, egészen a Vál. Műv. 1950. I. kötetéig (22. l.), azóta a kéziratban található „Uralkodók” változat szerepel. (ÖV 1955. I. k. 123. l.) Az 1845-ös kiadásból átvettük a felkiáltójelet, a kéziratban az „Uralkodók” szó után nincs közékezés. K belőletek 10. nyuzni 11. K bőr bél, és („bél” és-ből jav.) nemzetet 12. K király

318. KIS GYERMEK' HALÁLÁRA

Kézirat

OSzK Oct. Hung./639. AV 1824/25. 1—7. sor 49/r; 8—32. sor 49/v. Cím: *Egy kis gyermek' halálára* (k. n. aláhúзва.) Aláírva: Vörösmarty. Sorkezdet kisbetűs. Versszakbeosztás nincs. Bekezdések mint a végleges szövegben.

Megjelenés

Aur 1826. 193—194. l. Cím: *Kis gyermek' halálára*. Aláírva: Vörösmarty. Nincs versszakköz. TOLDY: Handbuch. 1828. II. k. 317. l. — M 1833. I. k. 109—110. l. — MM 1845—48. I. k. 139—140. l. — MM 1847. 59. l. — ТАТАУ: Ремекек 1847. 129. l. (Elégia vagy szerénynek csoportban.) — ТООТН: Szavalmányok 1848. 60. l. — MKK 1851. 422—423. l. (Aláírva: Vörösmarty.) — MM 1863—64. I. k. 18—19. l. (217—218.) — ÖM 1884—85. I. k. 18—19. l. (376—377.)

A vers a Perczel-család vigasztalására készült, mikor az 1824. dec. 14-én elhunyt ötéves Perczel László halálát gyászolták. A szülőket, Perczel Sándort, — főleg pedig Perczelné (sz. Kajdacsy Erzsébet) mély fájdalommal sújtotta kisgyermekük elvesztése: Vörösmarty költeménye a családdal való együttérzésének és tiszteletének szép megnyilatkozása.

A költemény Vörösmarty 1845-ben megjelent MM I. kötetében az 1824-ben írt darabok közt az első helyen áll, pedig nyilvánvalóan december 14. előtt nem keletkezhetett, hiszen akkor halt meg Perczel László. Az AV Negyedik kötet 1824—25. jelzésű füzetben is a második vers.

A kéziratos füzet és a kiadványok ellenére az 1824-es anyag végére helyeztük, mert nyilvánvaló, hogy az 1824. év végén keletkezett.

Toldy Bajzához 1827. ápr. 13-án írt levelében szintén 1824-re keltezi. (L. a *Helvidához* c. vers jegyz. 280. sz.)

GYULAI PÁL megjegyzi, hogy e költemény „mindjárt megjelenésekor nagy hatást tett. Mint lyrai költőnek hírére ez alapította meg” (ÖM 1884—85. I. k. 377 l.), s utána idézi Fáy András véleményét, melyet Vörösmarty maga mond el Stettnernek 1826. január 2-án keltezett levelében: (CZAPÁRY 211. l. Akad. Kiad. Lev. 65. sz.): „Fáy azt mondja, hogy a' kis gyermek halálára írt versemet majd megette, mellékesen érintvén, hogy „hm bizony Zalánban is vannak szépek és Cserhalomban is; hanem a' kis gyermek!” Sokféle az ízlés. Hiszen mind nem rossz az talán a' maga helyén; de, noha nem rossz a' pacsirta hús is; tán még is közönségesen jobbnak tartatik a' fácán. Nekem azonban mind egy; mert mind az enyim.” Toldy Ferenc sokkal élesebben nyilatkozott: „Mert noha költőnk a' községet hidegséggel épen nem vádolhatja, ily igyekezet felesleges nem lehet, midőn legjobb fejünk' egyike azt mondogatá, hogy Zalán szép munka ugyan, de

a' kis gyermek' halálára írt vers még is kedvesb adomány. Ez fájh a t mind a költőnek, mind annak, ki a' költő' érdemeit általlátni tanulta. De illy férfiu' megtérítését szerénységem nem irányozhatá; azokat pedig, kik vele egy polczon nem állanak, hasonló tévedésektől megóvnom kötelességemnek tartám." (Aesthetikai levelek Vörösmarty Mihály' epikus munkájáról. Irta TOLDY FERENCZ. Pesten. 1827. *Az olvasóhoz.*)

A fájh a t szót ritkított betűvel szedette Toldy: szójátékos célzás ez Fáy nevére.

1848 áprilisában Vörösmarty kisebbik fia, Mihály meghalt. A gyászszertartást Czuczor Gergely végezte, s a sírnál búcsúztatóul elszavalta a *Kis gyermek' halálára* című verset. Vörösmartyra oly mélyen hatott ez, hogy bár előzőleg iparkodott erőt venni fájdalomán, költeménye hallatára „reá borult a koporsóra és keservesen sírt”. „A különben erős férfiú szemei könnyözönben usztak — úgy mond Czuczor — s vigasztalásomat nyakamba borulva fogadta”. Garay és Petőfi szintén jelen voltak; ők kísérték ki egy bérkocsin a bánatos atyát s temették el a kis fiú tetemét a Kisfaludy sírja mellé. Mindkettőt annyira meghatotta Vörösmarty fájdalma, hogy másnap fia emlékére írt költeményekkel igyekeztek őt enyhíteni. (GYULAI: Vty. Életr. 12. fej. 401. l.) Garay versének címe: *Vörösmartynak* (Garay Összes Munkái. FERENCZY JÓZSEF kiadása. Bp. 1886. II. k. 144. l.), a Petőfiének: *Kisfiu halálára*.

A *Kis gyermek' halálára* c. költeményen — GÁLOS REZSŐ szerint (Adatok Szentjóni Szabó László prózai munkáihoz. ItK 1908. 51—52. l.) — Szentjóni Szabó László *A Panasz* c. művének hatása érezhető. Szentjóni Szabó idilljeit a múlt század elején kívülről is sokan megtanulták, valószínű, hogy Vörösmarty is tudta könyv nélkül, s e mű emléke élt benne költeménye megalkotásakor. Gálos három párhuzamos helyet sorol fel a kapcsolat bemutatására. Szentjóni Szabó *A Panaszára* pedig Brückner *Die Klage Dina's* c. műve volt hatással, mely a *Musen Almanach* 1777. évi folyamában jelent meg.

Ifj. Kiss Ferenc a *Kis gyermek' halálára* c. költeményben ossziáni reminiscenciákat állapít meg. A vers 21—24. sorát a *Komhála* következő soraival veti össze: „Te álmaiknak megjelenesz s nyugtot hozsz busult lelkeiknek” Kazinczy Munkáji 6. k. 174. l. (Ifj. KISS FERENC: Vörösmarty és Osszián. Debrecen. 1931. 30. l. jegyzetben.)

Fordítások

Angol

Magyar songs. Selections from modern Hungarian poets translated by Wm. N. LOEW. Newyork. Samisch and Goldmann. 1887. 51—52. l. M. Vörösmarty: On the death of a little child. — U. az. Wm. N. LOEW Magyar poets. Selection from Hungarian poets. Author-translator's edition. 1899. 134. l. — ua. 1908. Amerikai Magyar Népszava.

Eszperanto :

Je l'morto de knabeto. Tradukis de KÁLMÁN KALOCSAY. Budapest, 1931. Literatura Mondo. Eterna Bukedo. p. 174.

Francia :

A la mort d'un petit garçon. — Les grands poètes hongrois du XIX. siècle par EUGÈNE BENCZE. Paris. La Renaissance du livre. 1937. „Les cent chefs-d'oeuvre étrangers” sorozatban. 73. 1.

Héber :

Ál Mót Jeled. PATAI: SÁÁSUÉ Álumim (Zsengék.) Budapest, 1912. 78—79. 1.

Német :

Auf den Tod eines Kindes. JAKOB LICHTNER. Pressburger Zeitung. 1887. 129. reggeli sz. Auf eines Kindes Tod. Jakob Lichtner Ungarische Revue 1888.

Auf den Tod eines kleinen Kindes. Üb. von JULIUS GROSSMANN. Budapest 1920. Markovits und Garai: „Vörösmarty, Petőfi, Arany.”

Bei eines Kindes Tod. Ein Perlenstrauß ungarischer Dichtungen übertragen von HANS LEICHT. Verlag der köngl. ung. Universitäts-Druckerei. Budapest. é. n. (1939) 15—16. 1.

Olasz :

In morte di un bambino. OSCAR MÁRFFY: Palpiti del cuore magiaro nella sua letteratura (Antologia in versione italiane) G. B. Paravia. Torino stb. 1937. 71. 1. Silvio Gigante fordítása.

Per la morte di un fanciullo. Traduzione di Folce Tempesti. Firenze, 1951. VALLECCHI: Lirici Ungheresi. pp. 40—41.

Román :

Mormântul alor doi copil. Din ungurește Adalbert PITUE. Cluș 1895. Ungaria 1895. Anul. IV. Pag. 204.

La mortea unui copil. Tradusă de I(on) U(rau) SORICU. București, 1907. Proaes darurilor 1907. Vol. II. Numărul 15. Pag. 230—231.

Svéd :

Vid ett litet barns död. Ungersk Dikt. I svensk tolking av KÁLMÁN PÁNDY och HANS-ERIC STENBORG. Ungarska Institutet. Stockholm. 1944. 62—63. 1.

Szerb :

BLAGOJE BRÁNCICS (újvidéki szerb gör. kel. gimn. tanára): Vörösmarty Mihály. Letopis Matice Srpske. 1902. 211. k. 1—23. 1. Méltató

cikk után 9 Vörösmarty vers fordítása. Köztük: Na smrt malog deteta. E fordítás megtalálható még: Brankovo Kolo. 1900. 48. sz. 1503—4. 1. és a következő antológiában, mely az OSzK-ban is megvan: Iz madjarskog perivoja. Presadio Blagoje Brancsics. Izdano potporom „Matice Srpske”. Novom sadu. 1907. III. 5. (Póth István szíves közlése alapján.)

Szlovák:

Na smrt malého dieťaťa. Preložil: KAROL SALVA, Pohrabné verše. Sostavili: Rehor Uram a Karol Salva. Lipt. Sr. Mikuláš. 1883. Str. 44.

Na smrt malého dieťaťa. Preložil ŠTEFAN KRŔMÉRY. Lipt. Sv. Mikuláš. 1944. Transcius 8° Krémery. Stefan: Z cudzích sadov. Str. 108—109.

Képzőművészeti illusztrációk

HOMICSKO ATHANÁZ szénrajza Vörösmarty versének illusztrálására. Anya, apa az élő gyermekek ágya fölé hajolnak, a halott gyermek áldó szellemként lebeg felettük. (Vörösmarty Album. Ajándék a „Budapest” előfizetőinek. Budapest, 1909. Wodianer F. és Fiai.)

SPÁNYIK KORNÉL rajza. Apa, anya állólámpától megvilágított szobában fájdalomtól megtört arccal egy gyermekágy mellett ülnek. (Remekírók Képes Könyvtára. Vörösmarty Mihály Munkái I. k. 12. 1.)

Kisbetűvel kezdődő vektorok a kéziratban: 4. 6. 7. 9. 14. 17. 22. 23. 25. 29. 30. 31. 32.

Szövegváltozatok

1. K már immár-ból jav. játékidat 2. K *korán* játszottad el. Aur játszottad el. M 1833. játszottad el 3. K Aur mosolygott 5. K Aur menél, K-ban a sor előtt áth.: <'s> 6. K szülék <mosolygását> M 1833. vidámságot 7. K A sor elején áth.: <fakadó> legszebb remények gazdag bimbáját 8. K Aur neked, K „már” ceruzával utólag beszúrva van, ah 9. K Aur megént MKK 1851. felkölteni 10. K mondja: „kelj fiam Aur „kelj 11. K „Kelj föl, gyermekem” (felkiáltó jel nincs) Aur M 1833. gyermekem” (nincs felkiáltójel) 12. K hasztalan! Te K Aur öt. A 12. sor után a kéziratban egy egész sor át van húzogatva, olvashatatlanul. 13. K Aluni Aur M 1833. álmaid. MKK 1851. aludni 14. MKK 1851. aludni 15. K hamvadat. (Előbb más szó volt, de áthúzták.) Aur hamvadat. M 1833. hamvadat 16. K A sor első fele előbb: <Könnyű vala elmula-od>, fölötte az új változat. 17. K vissza reppenő MKK 1851. visszaröppenő sugaré, 18. K kötöz. Aur M 1833. kötöz: 19. K halált. M 1833. halált- 21. K O 22. K csillag-

zatok 23. K eljősz e 24. K Eljősz e 25. K rajtokis? M 1833. ég (hiányjel nélk.) 26. K testvéridet Aur M 1833. testvéridet; 27. K szellemed. (Előtte áthúzogatótt szó vagy szókezdet.) Aur szellemed, M 1833. szellemed, 28. K elmaradtak 29. K vissza.

31. K 's mig <ők vesződnék kis testvéreiddel>

áth. sor, fölötté újabb változat:

's mig azt megosztják testvérid között

Aur M 1833. 'S mig ők porodra . . .

32. K Aur fölöttök.

319. CSABA' SZERELME

Kézirat

K₁ OSzK Oct. Hung./639. 1–12. sor 52/v; 13–24. sor 53/r AV 1824/25. Cím előbb [*Mentség*] volt, de áthúzta és mellé írta: Csaba (k, n.) A sorkezdet általában nagybetűs, de következtlen. Legtöbbször az s-sel kezdődő sorok látszanak kisbetűseknek, ennek írása Vörösmartynál ingadozó (kivétel a 10. sor, ahol a kisbetű világos).

K₂ MTA Vty Lev. Stettnerhez. Pest. 12. dec. 1825-re keltezett levelében közli a verset *Csaba* címen. A szöveg lényegében megegyezik K₁-ével. (A legfontosabb változatok azonosak: 1. 17. 21. sor.) Sorkezdet következtlen. (Inkább nagybetűs.)

K₃ MTA LK I. 6b/rv. Cím: *Mentség*. (k. n.) 15 × 22 cm nagyságú kék levélpapír. Előtte az *Egy imádkozóhoz* c. vers másolata. Aláírás: Vörösmarty. Ugyanaz a papír és írás mint a *Búcsú* (308. sz.) kalligrafikus kézírata. Feltűnő a hiányjelek elhagyása és helyesírási hibák előfordulása. Idegen kéz másolata.

Megjelenés

Koszorú 1828. 59. l. Cím: *Mentség*. A verset a *Komhalához* c. vers követi a Koszorúban, a két vers alatt álnév: CSABA. — M 1833. I. k. 102–103. l. Cím: Csaba' szerelme. — MM 1845–48. I. k. 154–155. l. — MM 1847. 65–66. h. — MM 1863–64. I. k. 23–24. l. (218.) — ÖM 1884–85. I. k. 22–23. l. (378.)

A Csaba álnévről l. a 281. sz. vers jegyzetét. E költemény későbbi címe (*Csaba' szerelme*) is megerősíti azt a feltevést, hogy ezt az álnévet — „versgyártóság” vádjának elkerülésén kívül — azért is használta, hogy ezzel jelölje a Perczel Etelka iránti szerelmére vonatkozó verseket, a vers tartalma pedig vallomás arról, hogy a költeményekben szereplő sok leánynév (Ida, Emma, Lilla stb.) voltaképpen mind Etelkára vonatkozik.

A verset Vörösmarty gyűjteményes kiadásaiiban 1824-re datálta. Stettner 1825. szeptember 13-án Blumenthalról írt levelében újabb verseket kért Vörösmartytól, s ha ilyenek nincsenek, kéri a

„bús Csaba nyugoszik itt” végű költeményt *A' szellőhöz* cíművel együtt, mint „utóbbi lyrai darabokat”. (CZAPÁRY 193. l. Vty Akad. Kiad. Lev. 50. sz.) Nos, Stettner 1825. április 19-én indult erdélyi útjára, tehát ez előtt mutathatta meg neki Vörösmarty e versét. („Harmadnap utazás után Kevermesre értem 22-dikben...” írja Stettner Vörösmartyhoz ápr. 26-án. CZAPÁRY 181. l. Vty Akad. Kiad. Lev.) Másfelől Vörösmartynek az 1824. szeptember 29-én Börzsönyből küldött levele (CZAPÁRY 180. l. Vty Akad. Kiad. Lev.) még inkább kezdetét jelenti barátságuknak, s ezután mélyült el kapcsolatuk úgy, hogy Vörösmarty nemcsak szerelmes verseit mutatta meg Stettnernek, hanem reménytelen szerelme titkait is kitérte előtte. Mindez valószínűvé teszi, hogy a *Csaba' szerelme* 1824 vége felé, esetleg 1825 legelején keletkezhetett, talán az 1824-es börzsönyi látogatás által újra felkavart hangulatban. Stettner különben a két verset: *A' szellőhöz*t és a *Csaba' szerelmét* 1825. december 1-én újra kéri (CZAPÁRY 200. l. Vty Akad. Kiad. Lev. 59. sz.). Vörösmarty dec. 12-én küldi meg neki Pestről (CZAPÁRY 204. l. Vty Akad. Kiad. Lev. 61. sz.), és a verset Stettner dec. 18-án köszöni meg (CZAPÁRY 206. l. Vty Akad. Kiad. Lev. 62. sz.). Stettner a költeményt dec. 25-én tovább küldi Kazinczynak a *Búcsú és Az imádkozóhoz* c. versek kíséretében (KazLev 19. k. 494. l.). Stettner levele másolatban maradt meg Toldy gyűjteményéből (MTA M. Irod. Lev. 4r 129. sz.). A Stettner leveleit másoló kéz írása a K_3 -é is, mely nem más mint a Stettnertől Kazinczynak elküldött példány másolata. (L. a 308. sz. vers jegyz.)

Toldy Bajzához 1827. ápr. 13-án írt levelében említi ezt a költeményt, mint amelyet letisztázott az *Élet és Léle atarában* való közlés számára, és amely eddigelé „nyomtatatlan”. A vers Toldy felsorolásában e címen szerepel: Csaba, elégia, és az 1825-ben szerettek elejére elhelyezve.

Szövegváltozatok

1. K_1 *A' ki szerelmimben különös több névre akadtál*
 K_2 *A' ki szerelmimben különös több névre akadtál,*
 K_3 *A ki szerelmimben különös több névre akadtál,*
2. K_1 itéli, azok K_2 meg ne itélj, K_3 itélj, egyedül
3. K_1 nevek, szivemben K_2 K_3 nevek,
4. K_1 *Csaa: magad oh kebelem' gyujtogatja te nem K_2 csak*
 K_3 *gyujtogat ja te Koszorú magad oh*
5. K_1 *os:szezavarni K_2 össze zavarni K_3 esztendők Koszorú össze zavarni*
6. K_1 Senkivel, gyanánt K_2 Senkivel: K_3 Senkivel: egyedül szűm koszoruja Koszorú gyanánt,
7. K_1 téged *<hínúl vérrel>* (áth. ceruzával, ugyancsak ceruzával a sor alá írva: keserű kinnal) énnekem és K_2 fogy, K_3 keserű kinnal én nekem, Koszorú kinnal fogy, A 7. és 8. sor között K_1 -ben áth. sorkezdet: *<'s lankadozó ereim.(?)>*

8. K_1 kény (k. n.) K_2 kény. K_3 S (előtte nincs hiányjel) kény. Koszorú kény.
9. K_1 , K_2 megént K_3 a ki megént gyermekkort, a ki Koszorú megént
10. K_1 , K_2 ész, almodozásra K_3 szünetet álmodozásra Koszorú Ész, almodozásra
A költő gyűjteményes kiadásában almodozásra alakot találunk, így közli Gyulai is és az összes későbbi kiadások.
11. K_3 Kivánságom elől Koszorú Kivánságom
12. K_1 elől K_2 mint K_3 föld
13. K_1 képzelet elmegy K_3 El megy az ifjuság, a' könnyű
Koszorú elmegy
14. K_1 búnak, orúl (nincs gondolatjel) K_2 's itt hágy a' búnak, hogy meg emészsen orúl. (gondolatjel nélkül) K_3 S itt hágy a búnak, hogy megemészen orúl. (nincs gondolatjel) Koszorú M 1833. búnak, Koszorúban, hínak' előtt kimaradt az a' névelő.
15. K_1 szívvel is K_3 szívvel majd el megyek Koszorú is. M 1833. én is
16. K_1 üdöt (k. n.) K_2 üdöt. K_3 S nyugoszm üdöt. Koszorú idöt,
17. K_1 dalt mond zeng (két át nem húzott változat) éjnek (égnek is olvasható, utána nincs közékezés) K_2 dalt zeng K_3 a (mindkétzer hiányjel nélkül) dalt zeng Koszorú éjnek
18. K_1 , K_2 's tán K_3 S tán a lányka le jó
19. K_1 Csaba' <halmához deli> sírjához szép lányka lejóni ne <irtozz> rettegj K_2 sírjához szép lányka lejóni K_3 Bus Csaba sírjához szép lányka lejóni Koszorú M 1833. sírjához deli lányka lejóni
20. K_1 A sor előtt áth.: <Nem> Csaba' <halma> K_2 töled K_3 Töled nem lehet a bús Csaba sírja Koszorú sírja
21. K_1 Ül le közel, (közel <gyepén>)-ból jav. a sor fölé írva, alatta a sorban áth.: <ne félj>) többé föl<d> nem kel az a' ki lenyugvék K_2 Ül le közel: lenyugvék; K_3 Ül le közel: az a ki Koszorú lenyugvék:
22. K_1 Vad (<Bus>-ból jav.) fa terem dombján, (<sírján>-ból jav.) porát K_2 , K_3 Koszorú dombján, K_3 vadfa.
23. K_1 , K_2 játszik K_3 a dalt, s ha játszik: M 1833. dalt 's ha
24. K_1 , K_2 irtózzál, K_3 Tudd, — de ne irtózzál, —

320. ÁRPÁD' EMELTETÉSE

Kézirat

OSzK Oct. Hung./639. AV 1824/5. 1—14. sor 53/v; 15—16. sor 54/r. Cím: Árpád' emeltetése (k. n. aláhúzva.) Alcím nincs. Kisbetűs sorkezdet.

Megjelenés

Aur 1826. Cím: Árpád' emeltetése (alcím nincs). Az évkönyv első lapján az első rézmetszethez nyomtatva, aláírás: Vörösmarty.

— M 1833. I. k. 93. lap. (A vers mellett az *Aurorában* közölt kép.) —
MM 1845—48. I. k. 171. l. — MM 1847. 72. h. — MM 1863—64.
I. k. 29. l. (219—220.) — ÖM 1884—85. I. k. 27. l. (379.)

A költeményt Vörösmarty az *Aurora* 1826. évi kötetének első rézmetszetéhez írta, melyet Kisfaludy Károly rajzolt. Gyulai Pál ehhez hozzáteszi: „Általában a Kisfaludy Károly Aurorájában sok olyan kép jelent meg, a melyek Vörösmarty költeményeire vonatkoztak. — Néha Vörösmarty írt a Kisfaludy rajzához költeményt, néha Kisfaludy vette rajza eszméjét Vörösmarty költeményeiből. Kisfaludy barátjaitól vett ez adatomat igazolja magának Kisfaludynak is egyik levele, a melyet Pestről 1820. decz. 28-kán írt Kazinczynak: „A rézmetszetek (az *Aurorában*) többnyire jó hírű művészektől készíttetnek, a rajzolatok tölem lesznek, és mind a hazai történetből összeszedett scénák.” (ÖM 1884—85. I. k. 379. l. KazLev 17. k. 321. l.)

A kép alján az *M. Hoffmann sc.* jelzés nem a rajzolóra, hanem a rézmetszőre vonatkozik.

A vers utolsó sorának hangfestő dallamosságát méltatva írja Babits Mihály: „még szebb, mint a *quadrupedante putrem sonitu*”. (BABITS: Az ifjú Vörösmarty. Írás és olvasás. 64. l.)

A Babits által idézett latin szavak Vergiliusnak a lovak vágatását utánzó híres sorából valók: (Aen. VIII. 596.) A teljes sor: *Quadrupedante putrem sonitu qualis ungula campum*. Magyarul szösz szerint: a pata négyszeres (négylábás) dobogással veri a porhanyó mezőt. Baróti Szabó Dávid szép fordításában: *Tördelik a' dobogó paripák körömökkel az ösvényt*. (Virgilius Enéisse. II. 119. l. Pesten 1813.) A „dobogó paripák” kifejezés közvetlen kapcsolatot is létesít Vörösmarty és Vergilius híres sora közt Baróti Szabó közvetítésével.

Vörösmarty e verse után közvetlenül Pázmándi Horváth Endre *Árpádiásának* egy részletét találjuk az *Aurorában*: *Daliás játékok Árpád üdejéből*. (2—19. l.)

Magát az egész költeményt TOLDY FERENC méltatta először a *Tudományos Gyűjtemény* 1827. évi folyamában (V. szám 99. l.). „Árpád emeltetését Vörösmarty kép után írta. Stílusában a' Homeri hymnusokhoz közelít, a' mennyiben t. i. azok is egy istennek (itt fejedelemnek) valamely nevezetes tettét vagy történetét époszi hangon 's versben, dicsőségére elmondanak. Csak hogy itt nincs felszólítás a' magasztalt férfiúhoz. Zalán előtt jól állna, mert az olvasót Árpádra valamennyire előkészíti.” (Aesthetikai levelek Vörösmarty Mihály epikus munkájáról.)

Az *Aurora* 1826. évi folyama 1825 augusztusában jelent meg. Vörösmarty 1825. aug. 14-én írja Stettnernek: „Aurora már ki van szedve 20-ig végképpen megkészül.” (CZAPÁRY 188. l.) A vers kézirata még a rajz végleges elkészülte előtt íródott. A kézirat 11. sorában ugyanis ezt olvassuk:

és rettentőbben mozdult meg *hardja* kezében

Az *Aurorában* viszont a kép ábrázolatának megfelelően ez áll:

És rettentőbben rezegett *buzogánya* kezében

Tehát vagy volt Kisfaludy Károly rajzának egy régebbi változata, melyen Árpád kardot tartott a kezében, vagy Vörösmarty verse előbbről való, mint ahogy a kép elkészült. Ezek szerint a verset Vörösmarty 1825. első felében írta.

Ezt megerősíti Toldynak Bajzához 1825. július 15-én írt levele, mely szerint: „Az Aurora már nagyon eléhalad. Hat iv már kész. Ez év igen derék lesz mondhatom.” Vörösmartytól az *Árpád' emeltetését* elsőnek említi: „I. Árpád emeltetése, valami 18 sor csak, de gyönyörű. Evvel kezdődik az Aurora. A kép ehhez véghetetlen szép.” (MTA M. Ir. Lev. 4/v. 144. 193/r.)

A vers reformkori népszerűségére vall, hogy a nyitrai gimnáziumi önképzőkörben a Dugonics Társaságban szavalták. 1845. márc. 30-án adta elő Csaplár Benedek. (Zobori Lapok. A Dugonics társaság évkönyve, a turócszentmártoni Slovenská Matica levéltárában 891. M. jelz.)

Kisbetűvel kezdődő verssorok a kéziratban: 2. 3. 4. 5. 7. 11. 13. 14. 15.

Szövegváltozatok

1. K Nincs bekezdés! nemednek, Aur Nincs bekezdés! nemednek M 1833. magyar! 2. K fiának 4. K választvan K Aur urokká 5. K Aur paizsokra K öröm riadás 7. K Aur erőben 8. K Aur lebbenvén, M 1833. ragyogván; 9. K pillanata <hatalmas> (átl.) ,temérdek' (a sor fölé írva) 10. K Hunnia' térségén, hős láng villant ki szeméből — aláhúzta (nem törölte!) és föléje írta: láng lett egyszerre szeméből 11. K és rettentöbben mozdult meg kardja kezében 12. Aur M 1833. lön 14. K Előbb így volt a sor: 's barna szemű deli hölgyekkel... a barna szemű-jelzőt nem húzta át, de föléje írta: hókebelű deli hölgyekkel diadalmas apáink Aur hókebelű 15. M 1833. bus

321. A' SZELLŐHÖZ

Kézirat

K₁ OSzK Oct. Hung./639. AV 1824/5. 54/r. Cím: A' szellőhöz (k. n.). Nincs versszakokra osztva. Kisbetűs verskezdés. Egy nagyobb és egy kisebb javítás.

K₂ MTA Vty Lev. Vörösmarty Stettnerhez 1826. jan. 2. keltezett levélben. Nincsen szakaszbeosztás. Kisbetűs sorkezdés. Cím nincs.

Megjelenés

Koszorú 1828. 30. I. Csaba álnéven. (Az álnévről l. 281. sz. vers jegyz.) — M 1833. I. k. 43—44. l. (A sorok egy vonalban kezdődnek a

szakaszokban.) — MM 1845—48. I. k. 63. l. — MM 1847. 25. h. — MM 1863—64. I. k. 10. l. (215.)—ÖM 1884 — 85. I. k. 12—13. l. (375.)

A költemény az AV-kéziratköteg végén található, az AV 1824/25.-füzetben. Itt az 1825-ös versek között van az *Árpád' emellettése* kéziratát követőleg. Ugyanakkor a kiadások 1822-re helyezik a költeményt.

Már az előszóban kifejtettük, hogy a kéziratos füzet datálásai több esetben kimutathatólag megbízhatóbbak, mint a gyűjteményes kiadásoké. Itt is ez a helyzet. Stettner György 1825. szeptember 13-án kelt levelében kéri Vörösmartyt, küldje el neki ezt a verset a *Csaba' szerelmével* együtt: „Ha van új dolgozásod, küldd el 's ha újabb nincs, azon két lírai darabokat, melyek közül az egyikben ilyen forma van: „élet, ha rólam álmodott: ha másról, úgy halál;” a másik pedig ezzel végződik: „bús Csaba nyugoszik itt”. (CZAPÁRY 193. l.) Stettner tehát az 1824. végéről való *Csaba' szerelmével* együtt úgy emlegeti *A' szelbőhöz* mint „utóbbi lyrai darabot”.

Stettner e verseket december 1-i (CZAPÁRY 201. l.) levelében újra kéri, majd mikor Vörösmarty december 12-én elküldi neki a *Csaba' szerelmét* (CZAPÁRY 204. l.), Stettner december 18-i levelében újra sürgeti *A' szelbőhöz* c. költeményt. (CZAPÁRY 206. l.) Vörösmarty 1826. január 2-án válaszol barátjának. Levelében nyelvtani kérdésekről vitatkozik vele, majd ezt írja: „Ha a' goromba Grammaticus megbántott, a' szelidebb költő talán meg fog engesztelni, noha nem mutat-hat valami különös újat, a' mi elragadhatna; de vedd jó néven a' gyengébbet is.” (CZAPÁRY 209. l.) Utána még hozzáteszi: „Nem tudom, mért óhajtottad oly nagyon ezt az üres nótát: de ime itt van, gyönyörködjél benne.” (CZAPÁRY 210. l.) Utána közöl két másik verset, melyeket jobbaknak ítél: a *Helvita halálánt* és a *Földi mennyet*.

Nyilvánvaló ebből, hogy *A' szelbőhöz* nem tartozott azok közé a versei közé, melyeket különösképpen szeretett. Vonakodva tett eleget barátja kérésének, szinte lehetetlen, hogy ne tenne említést, ha a verset valóban három évvel előbb költötte volna.

Egyébként Toldy Bajzához 1827. ápr. 13-án írt levelében az *Élet és Literaturába* felveendő versek közt *A' szelbőhöz* is említi, mégpedig az 1825-ben keletkezett költemények sorában. (L. a *Helvildához* c. vers 280. sz. jegyz.)

BOGNÁR IGNÁC férfikarra zenésítette meg. Kottája megjelent az *Apollo* c. kórusfolyóirat 1875. évfolyamában.

Kisbetűvel kezdődő verssorok mindkét kéziratban: 2. 4. 6. 7. 8. 10. 11. 12. 14. 18. 20. Csak K_1 -ben kezdődik kisbetűvel: 16. 19. Csak K_2 -ben kisbetűs: 17.

Szövegváltozatok

1. K_1 Sugd meg nekem kis fuvalom K_2 Sugd fúvalom Koszorú Sugd-meg fúvalom 2. K_1 , K_2 álmait. M 1833. almait; 3. K_1 lát-tad, és <altattad> (áth.) K_2 láttad, el, Koszorú kísérted-el 4. K_1 itt 5. K_1 , K_2 M 1833. bujdosott

6. K₁ A sor alatt két áth. sor (a 7. és 8. sor változatai):

⟨'s elnyúgodott sugárinál⟩
⟨sugárnál szebb maga.⟩

8. K₁ szunnyadott maga. K₂ maga. Koszorú M 1833. szunnyadott Koszorú maga; M 1833. maga, 10. K₁, K₂ virágot, és tavaszt, Koszorú tavaszt, 11. Koszorú álmodott: 12. K₁, K₂ jó (oh-ból jav.) szellő sugd meg azt. Koszorú halál, 15. K₂ álmodott; 16. K₁ K₁, K₂ élet, 's kínos halál. Koszorú halál, 15. K₂ álmodott; 16. K₁ kín, K₂ Ha másról kín, 's halál; 17. K₁ kell vagy halni már: 18. K₁ közép itt nem nyugaszt K₂ közép nyugaszt, Koszorú M 1833. nyugaszt. 19. K₁ szellő, álmodott K₂ Szellő mely álmodott Koszorú álmodott. M 1833. álmodott: 20. K₁ oh sugd K₂ oh sugd azt! Koszorú azt! M 1833. sugd

322. A' SZÉP LEÁNY

Kézirat

K₁ OSzK Oct. Hung./639. AV 1824/25. 55/rv, 56/rv. (Nehéz lenne közölni, hogy milyen sorok mely oldalon találhatóak, ez a kézirat ugyanis sokkal több sort, s nagyon eltérő szöveget tartalmaz, mint a kiadott szöveg.) Cím: A' szép leány. Sorkezdet általában kisbetűs. (Következetlenül!) 64 sorból áll. (A főszöveg 48 soros.) Kalligrafikus írás, csak egy jelentéktelen javítás van benne, tisztázat jellegű. Az egész versváltozatot átlós vonalakkal áthúzta. Nincs szakaszbeosztás.

K₂ OSzK Oct. Hung./639. AV 1824/25. 1–10. sor 56/v; 11–32. sor 57/r; 33–48 sor 57/v. (4 sor hiányzik ebből a változathoz. 37–40.) (Ez a szakasz viszont megvan az előző áthúzott változatban.) Cím: A' szép leány (k. n. aláhúzva). Az előző változatot közvetlenül követi a kéziratos füzetben. Sorkezdet általában kisbetűs. (Következetlenül!) Igen kevés javítás. Nincs versszak beosztás. (Csak Edvi Illés egy négysoros verse van a két változat között s ez a felírás: *András és Béla Aurorában*. Vö. 324. sz. vers jegyzetét.)

Megjelenés

Aur 1826. 224–226. 1. (Nincs szakaszbeosztás.) Aláírva: Vörösmarty. — M 1833. I. k. 16–18. l. — TOLDY: Handbuch. II. k. 313. l. — MM 1845–48. I. k. 156–158. l. — MM 1847. 66–67. h. — MM 1863–64. I. k. 24–26. l. (219.) — ÖM 1884–85. I. k. 23–25. l. (378.)

A költeményt valamennyi kiadásban 1825-re datálta.

Az 1825-ben írt Vörösmarty-versek között említi Toldy is Bajzának 1827. ápr. 13-án írt levelében, amelyben ezt a költeményt is

az *Élet és Literaturában* közlendők közé sorolja. (I. A *Helvilához* c. 280. sz. vers jegyz.)

Stettner Világosról 1825. okt. 31-én írt levelében írja Vörösmartynak: „Szép Leányod Aurorában igen, igen kedves előttem 's mindenek előtt is. Miért nem mutattad ezt fennlétemkor, vagy ha későbbi dolgozód miatt nem közlötted leveledben?” (CZAPÁRY 196. l.) Vörösmarty válaszában (CZAPÁRY 190. l.) olvassuk: „Hogy szép leányom tetszik, örülök. Tudod, kit gondoltam, annak köszönhetek mindent.” Ezt írja Stettnernek, miután előző leveleiben 1825. aug. 27., szept. 28., nov. 6. (CZAPÁRY 189. l.) már feltárta szíve titkát barátja előtt, sőt nov. 6-án már meg is fogalmazta Etelka hatását költészetére: „Ötet nem átkozom, sőt áldom; mert általa fejtett ki minden érzeményem; . . .” Ezek alapján alig lehet kétséges, hogy az Etelka-szerzemény ihlette azt az ábrándozást, melyben *A' szép leány* c. vers megfogant, pedig ez nyilvánvalóan csupán helyzetdal.

VAVRINECZ MÓR megzenésítette, a *Dalok* c. sorozatban, én. zg. (op. 1. Lipcse. Engelmann és M. ny.)

Fordítások

Angol :

JOHN BOWRING: Poetry of the Magyars. London 1830. Michael Vörösmarty: *Lovely maid*.

Német :

Das schöne Mädchen, ford. Tretter. Handbuch der ungarischen Poesie. In Verbindung mit Julius Fenyér herausgegeben von FR. TOLDY. Pest. 1828. (Tretter fordításának kézírata is megvan: MTA. M. Irod. Régi s újabb írók 4r 90. sz.)

Das schöne Mädchen. Übers. von TRETTER. Pesth—Wien 1828. G. Kilián—K. Gerold. „Blumenlese aus ungarischen Dichtern”.

Das schöne Mädchen. 1825. Gedichte von Michael Vörösmarty aus dem Ungarischen in eigenen und fremden metrischen Uebersetzungen herausgegeben durch K. M. KERTBENY. Pest Lampel—Leipzig Schulze. 1857. 4. darab.

Das schöne Mädchen. Vörösmarty. Ausgewählte Gedichte. Aus dem Ungarischen übertragen von Dr. PETER JEKEL 1901. Sopron Gustav Röttig. 3—4. l. — U. az. Leipzig. Verlag von Blumberg und Co. Év nélkül. 2. darab az antológiában.

Olasz :

La mia bimba nel rivo si bagna. — Il libro del' amore. Poesie italiana raccolte e straniere raccolte e tradotte da MARCO ANTONIO CANINI. Volume I. Venezia. Libreria Colombo Coen e Figlio Giovanni Debon, successore. 1885. 604. l. (Csak a 2—7. szakasz, kissé szabadon fordítva.)

Kisbetűvel kezdődő verssorok mindkét kéziratban: 4. 6. 8. 10. 12. 14. 16. 22. 24. 26. 27. 28. 36. 42. 43. 44. 46. 48. Csak K_1 -ben kisbetűs: 2. 34. 35. 38. 39. 40. Csak K_2 -ben kisbetűs: 18. 20. 30. 32. E viszonylag nagy eltérés főoka az, hogy egyes versszakok megvannak a K_1 -ben, melyek hiányzanak a K_2 -ből és viszont.

Szövegváltozatok

1. K_1 csillag *mosdik* K_2 hab vagy csillag *fürdik* 3. K_1 Nem, nem! más az; a' mit véltem K_2 Nem nem! mas 4. K_1 tűnemény: 5. K_1 Hónak habnak, 6. K_1 nincsen *szép* haja: K_2 haja, 7. K_1 Aur patakban,
8. K_1 's a' lány' *szép* haja.

K_1 -ben itt négy sor következik, mely nincs meg a többi változatban:

*Gyermekek ? ti mit kerestek ?
Jaj ! ha fölriad,
Félve gyermek, félve innen :
- meglát, 's elszalad.*

9. K_1 *Oh mi könnyű* mozdulattal K_2 *Melly* <Milly> csábító 10. K_1 fejt; K_2 Aur fejt. 12. K_1 növevényt K_2 növevényt. 14. Aur titkokat. 16. K_1 ágakat Aur Regző.

16. K_1 -ben itt 8 olyan sor következik, amely hiányzik a többi változattól:

*Istennének elfogadná
a' vadas berek
Istennének vallanák őt
ég és tengerek
És ti még is itt mulattok ?
Ak ha fölriad
Félve gyermek félve innen
meglát, 's elszalad*

- 17–20. K_1 -ből ez az egész strófa hiányzik.

19. K_2 *Ott sutlagnék bár körében* (e sor előtt áth.: <E' sz>) Aur rá lehelnék 20. K_2 édesen —

- 21–24. K_1 *Tagjait csókkal köszöntik*

*gyenge haliak
Rá bámulva meg-megáll, és
nem zúg a' patak.*

K_2 *Rá bámulva meg-megáll, és
nem zúg a' patak,*

*Gyenge tagjait csókdossák
fúrge haliak.*

22. Aur haliak. 23. Aur M 1833. meg-megáll,

25. K_1 , K_2 Haj! magam is be megállnék Aur Haj! be M 1833. Haj! 26. K_1 , K_2 patak Aur patak, 27. K_1 , K_2 Vagy! bár köztetek *lehetnék* K_1 -ben bár (*csak*-ból jav.) Aur M 1833. köztetek

28. K_1 *gyenge* haliak. K_2 *fürge* haliak. Aur haliak.
A 28. sor után K_1 -ben a következő 12 sor olvasható, mely hiányzik a többi változatból:

*Mellyet ott kis szájjal vennék,
Száz más csókokért
be nem adnám, nem cserélném
bármí kincsekért
Abban élnék, holtig annak
mézét sinleném.
Minden úton, minden órán
báját érzéném
Melly dicső lány, vagy melly angyal
az, tán kérdilek.
Megmondom, ha nem zajongtok
arra nézettek*

29—32. K_1 -ből ez az egész strófa hiányzik.

29. K_2 *szünném*, Aur *szünném*, M 1833. *szünném* 30. K_2 *mlg* Aur
M 1833. *Míg* MM 1845—48. *Míg* A versmérték hosszú *t-t* kíván,
a kézirat is az előző kiadások alapján javítottuk. Aur mulat.

31—32. K_2 Csókkal élnék, csókba halnék!
boldog gondolat!

Aur Csókkal élnék, csókba halnék,
Kedves gondolat!

33—36. K_1 *Ott lebeg gyengéden . . . Úgy-e
most megcsaltalak:
melly szépségről szóltam, hozzá
képest, holt alak*

K_2 Vagy mi ez? Hah hogy szemeim
*Igy megcsaltanak.
A' mit szépnek véltem, hozzá
képest: holt alak.*

34. Aur *Igy megcsaltanak*. M 1833. *Igy* 35. Aur M 1833. *Hozzá képest*,
37—40. K_1 'S mennyivel szebb árnya mint más

*élők' dtszlete,
annyival szebb árnyékánál
élő termete*

K_2 -ben ez a versszak nincs meg.

41. K_1 , K_2 *termetének*, Aur *termetének*, MM 1847. *Mer* csak

46. K_2 *maga*, Aur *maga*, 47. K_1 *Ó*, K_2 *Ó!* Aur *Ó*, 48. K_1 *csillaga!*

323. UTÓHANG CSERHALOMHOZ

Kézirat

K_1 MTA Vty Elb. Költ. Cserhalom. 18/r. Az eposz kéziratának végén. Sok javítás. Szervesen kapcsolódik az eposz kéziratához.

K₂ OSzK Oct. Hung./639. AV 1824/25. 54/v. Cím: *Cserhalomhoz*.
A verssorok kezdete nagybetűs.

A kéziratos füzet következő oldalán (55/r) 2 jelzés alatt egy másik változata az utóhangnak, az, amely a kiadásokban a *Cserhalom* utolsó nyolc sorát alkotja. Javítások úgyszólván nincsenek, az egész kézirat tisztázata jellegű.

Megjelenés

Aur 1834. 314. l. — UM 1840. I. k. 35. l. — MM 1845—48. I. k. 170. l. — MM 1847. 72. h. — MM 1863—64. I. k. 28. l. (219.) — ÖM 1884—85. I. k. 26. l. (378—379.)

Ez a lírai utóhang volt a kézirat tanúsága szerint a *Cserhalom* eredeti befejezése. Ennek fogalmazványa található az eposz kéziratának befejezéseképpen. Az AV-kéziratban olvasható változat már másolás eredménye. Az AV 1824/25.-füzetben található két utóhang-változat arra enged következtetni: kezdetben töprenghetett azon, hogy melyiket csatolja az eposzhoz, majd az utóbbit, a rövidebbet és a kevésbé személyes, kevésbé lírai jellegűt választotta. GYULAI PÁL véleménye szerint „alkalmasint szerénységből, talán a második sor önérző hangja miatt, a melyet könnyen félre magyarázhattak volna, egészen kihagyta (t. i. az eposzból *Szerk.*) s csak később adta ki önállóan a fennebbi cím alatt.” (MM 1863—64. I. k. 219. l. — ÖM 1884—85. VIII. k. 379. l.) Így lett az *Utóhangból* önálló lírai mű.

Az AV-kéziratban szereplő második változat az összes kiadásokban, — így az 1826-os *Aurorában*, s a jelen közlésünk alapjául szolgáló MM 1845—48.-ban is — a *Cserhalomhoz* közvetlenül kapcsolódó epilog, ezzel tehát az eposz jegyzeteiben foglalkozunk majd szövegkritikai szempontból (III. kötet), ellenben az *Utóhangnak* az eposz kéziratához csatlakozó változatát itt tárgyaljuk (így a Vty Elb. Költ. *Cserhalom* 18/r lapját is).

A *Cserhalom* kéziratán ceruzával van jelölve az eposz keletkezési időpontja: Június 1825. Stettner levele Kazinczyhoz megerősíti e dátumot: „1825. júniusban írta Cserhalmot és Csabát”. (Zádor Kazinczynak 1825. dec. 25. KazLev 19. k. 494. l.) Vörösmarty Stettnernek Pestről 1825. aug. 2-án már ezt írja: „Cserhalom már sajtó alatt nyög.” (Vty Lev. Vty Stettnerhez. (CZAPÁRY 187. l.) A fentiek szerint ez megadja az *Utóhang* keletkezési idejét és helyét is. Tehát: Pest, 1825. június.

Szövegváltozatok

K₁-ben a lap tetején kalligrafikus írással tollpróba: mohács, mohács, mohács

1. K₁ A sor felett áth.: <*Cserhalom a késő kor gyermek*> A sorban: fia rólad UM 1840. rólad
2. K₁ hírét koszoruzta <*fejedre*> (áth.) tetődre.

3. K₁ soká' harcolsz <az enyhe> ezután is *fergetegekkel* K₂ soká (sokáig-ból jav.)
4. K₁ Ez a sor teljesen hiányzik K₁-ből. Talán a lap margójára minden utalás nélkül írt vers e sor ős-alakja:
*Sokáig fogsz <kikelet díszét> új díszít
öltözni magadra tavasszal*
K₂ tavasz (utána áth. hiányjel) új díszét elhinti meződön.
Aur meződön.
5. K₁ őt hamar a' végzés' vas karja lehuzza porába. K₂ lehuzza örökre Aur vaskarja lehuzza UM 1840. vas karja lehuzza
Az 5. sor után K₁-ben áth. sor következik:
<Sülledt halma fölött elmennek (olvashatatlan szó: ? útaznak az)
6. K₁ és K₂ sirját
7. K₁ ,felöle' később beírva. K₂ tudja hogy MM 1847. hogyott is (bizonyára azért szedték egybe a két szót, mert másképp nem fért ki a sor.)
8. K₁ Elfáradt ember <tetemére> (áth.) hamvára (a sor fölé írva)
A 8. sor után K₁-ben számos áth. sorváltozatot találunk:
<A' ki Hogy fölemelle szemét>
<A' ki szárnyas üdö hozza föl>
<A' ki szemét eget földet jött el megnézni>
<eget látott, a' földnek látta virágit>
<'s még mikor a' rokonok' kebléért szíve dobogna,>
<Mert mi egy életüdü? hamar eltiint csendes>
<'s viszsza esett, (olvashatatlan szó): tetejét.>
9. K₁ Eredetileg így volt:
<A' ki kezét fogván a' gyors haladékony üdövel>
A sort áthúzással és az új szavak fölé írásával megváltoztatta a végleges szövegre: A' ki rövid pályát futván a' szárnyas üdövel
K₂ futván a' szárnyas üdövel Aur UM 1840. futván a'
10. K₁ Eljöve, és az eget, és a' föld' gyenge virágit K₂ Eljöve, és az eget, és a' föld gyenge virágit,
11. K₁ (Mert mi egy életüdü?) még nézé, 's elvesze köztök? K₂ Mert az élet üdü? (élet' később beírva, gondolatjel nincs) köztök; Aur UM 1840. megnézé 's elvesze
12. K₁ tudják, is tudják, dicsőség (hiányjel nélkül) K₂ de ne is tudják, csak ősi dicsőség' (az kimaradt) Aur dicsőség, (hiányjel nélkül)
13. K₁ híre A második félsor eredeti alakja: 's unokánk <jobb száza-dót érjen,> jav. a kéziratban erre az alakra: unokák ébredjenek arra. Aur fenn 's Aur UM 1840. hevüljön,
14. K₁ legyen a' ki szabad lélekkel mondja utánnam
15. K₁ Idézőjel nincs. tetője. (Gondolatjel nincs.) K₂ Cserhalom (idéző- és felkiáltójel nélkül) tetője. (Idéző- és gondolatjel nélkül.) Aur UM 1840. tetője." (Gondolatjel nélkül.)

Megjelenés

Aur 1826. 63–64. l. Előtte: a kép. A kép alatt: András és Béla. Oldalt: Hofmann sc. A vers nincs szakaszokra osztva. Aláírva: Vörösmarty. — M 1833. I. k. 97–98. l. (A második és a harmadik szakasz egybeírva. Előtte az *Aurorában* is közölt kép.) — MM 1845–48. I. k. 172–173. l. — MM 1847. 72–73. h. — TOOTH: Szavalmányok 1848. 61–62. l. — MM 1863–64. I. k. 30–31. l. (220.) — ÖM 1884–85. I. k. 27–28. l. (379.)

GYULAI megjegyzi: „Úgy látszik, hogy Vörösmarty e költeménye tárgyát Kisfaludy rajzából vette.” (ÖM 1884–85. I. k. 379. l.) A rajz nem aratott egyöntetű tetszést. Stettner legalább is így ír Vörösmarty-nak az *Au ora* képeit bírálva (Világosról 1825. nov. 18-án keltezett levelében. CZAPÁRY 199. l.): „És aztán Endre és Béla! uram bocsásd bünömet! olyanok: mint két Tót Patvarista vagy Jurátus.” Majd enyhítőleg teszi hozzá: „De tudod én mívismerő nem vagyok s csak szemem után szólok.”

A vers megírását 1825 júliusának végén vagy augusztus elején fejezte be Vörösmarty. Július 15-én ugyanis ezt írja Toldy Bajzának Vörösmartynak az 1826-os *Au orában* megjelenendő műveiről szólva: „2. András és Béla még nem egészen kész. Ehhez is kép van.” (MTA M. Ir. Lev. 4/r 144. 193/r.) Másfelől viszont augusztus 14-én Vörösmarty ezt írja Stettnernek: „Aurora már ki van szedve 20-dik végképpen megkészül.” (CZAPÁRY 188. l.)

Vörösmarty kéziratosa füzetében (OSzK Oct. Hung./639. AV) az 56/v lapon találkozunk a vers címével e formában:

András, és Béla Aurorában (k. n. aláhúzva.)

A cím alá azonban Edvi Illés Pál *A szerelem strjánál* c. versének utolsó szakaszát másolta le, valószínűleg emlékezetből, mert néhány szó nem egyezik az eredetivel.

'S semmi szélvészre nincs gondom nagyon
Miolta utolsó kis levelem
... te egyetlen egy utolsó vagyon,
Örömfámról levesztél szerelem

Edvi Illés Pál (nevének ezzel a változatával is találkozunk: Illyés) evangélikus lelkész, költő és műfordító volt. Egyházi jellegű művek jelentek meg tollából. Költeményeket írt, ezek a *Hébében* és a *Felső Magyarországi Minervában* jelentek meg. Angolból is fordított. Verseit bátyja, Edvi Illés Gyula adta ki (EDVI ILLÉS PÁL: Elszórt költészetei. Pest. 1853.). Középszerű költő volt, Vörösmarty nem sokra tartotta. Gúnyosan írja egyik művéről Stettnernek: „Édvinek „dobog szive mint a pöröly”. Temesd el szegényt, minek vesződnék az étellel tovább?” (CZAPÁRY 190. l.) Egy gúnyos epigrammát is írt róla, talán Edvi sírköltészetére célozva:

Edvi komor, sanyarú múzsád jobb volna bagolynak,

Már rég óta huhog, senki sem áldja szavát.

(Vty Akad. Kiad. II. k. 569. sz.)

András és Béla történetét Vörösmarty Thuróczi János krónikájához híven adja elő (JOHANNES DE THURÓCZ: *Chronica Hungarorum* Caput XLIV.). Thuróczi a korona és kard történetét „*Varkun*”-ba helyezi, Vörösmarty is *Várkonyról* beszél.

Erről a versről TOLDY FERENC már a *Tudományos Gyűjtemény* 1827. évi folyamában (V. k. 100. l.) közöl néhány mondatos méltatást: „András és Béla a' hisztóriából vett kisded, de magában elvégzett epikus elbeszélés. Mély pragmatikával fejti ki Vörösmarty ezen kevés (37) versben is a' történetet okaival 's következéseivel, mint tudja egy tökéletes kis egészzé kerekíteni. Disze erő és plasztika. Hijába barátom, a' genius' bélyege a' legapróbb míven is feltűn.” (Aesthetikai levelek Vörösmarty Mihály epikus munkájiról.)

Hogy a reformkorban a vers népszerű volt, mutatja, hogy iskolai önképzőkörökben szavalták. Így a nyitrai Dugonics Társaságban háromszor is előadták. Csaplár Benedek 1844. jan. 28, és 1845. ápr. 20-án, Bammer Károly 1844. dec. 29-én. (Zobori Lapok, a Dugonics Társaság évkönyve, a túrócszentmártoni Slovenská Matica levéltárában 891. M jelz.)

Szövegváltozatok

1. Aur urrá közt M 1833. közt 2. Aur Kire tekintet M 1833. Kire 4. Aur Nagyok vegyétek, M 1833. vegyétek, 6. Aur Király M 1833. lakában, 7. Aur szerint 8. Aur 's Béla dicső bajnok, *külföld is* tiszteli hírét. 11. Aur legyen gondolja Király 's én 12. Aur mosolyogsz? sirj gyermek örökké, M 1833. mosolyogsz? 15. M 1833. eskü. — 16. Aur M 1833. Nincs bekezdés. 17. Aur koronát mást 18. Aur választ. „Tompán M 1833. választ. „Tompán 21. MM 1845–48. szemökben (k. n.) Itt eltérünk az alapszövegtől, mert az MM 1845–48.-ban a vessző elhagyása valószínűleg sajtóhiba. Az összes többi kiadásban (Aur M 1833. MM 1847.) vesszőt találunk, és nyelvtanilag is így helyes. 23. Aur körül, 's átkozza 25. Aur indulat sokféle csatáit, M 1833. indulat' sokféle csatáit, 27. Aur Uj bekezdés. belép. Láng gyilkosok arcát. M 1833. arcát; 28. Aur mutat, 's „válassz” M 1833. mutat, 29. Aur helyiből „Választok 31. Aur e' kard megvíja, 32. Aur M 1833. Így 33. Aur Nincs bekezdés. 35. Aur fordulást, onnan 37. MM 1845–48. I. *vákonyi* — Itt eltérünk az alapszövegtől, mert az MM 1845–48.-as szövegbe nyilvánvalóan sajtóhiba csúszott be. Aur M 1833. MM 1847. mind egyöntetűen „*várkonyi*”-t közölnek, maga az MM 1845–48. is a második sorban így tűnteti fel: „*Várkony'* termeiben?”... Aur *Várkonyi* M 1833. széplak

325. [A' KI HA PLÚTÓNÁL...]

Kézirat

OSzK Oct. Hung./639. AV 1824—25. 54/v.

Megjelenés

ÖV 1955. I. k. 128. 1.

Kiadásunk alapja a kézirat.

Az epigramma fölött egy 7-es számot olvashatunk. A következő vers is epigramma. Címe: 2. or. Gyűlés. Ez utóbbi nyilván az 1825-ös országgyűlésre vonatkozik. Ez s az AV-füzet elején az 1824/5. évekre való utalás alapján a két költeményről megállapíthatjuk, hogy 1825-ből valók, s hogy Vörösmarty Pesten írta őket.

A számokkal való megjelölés többször is előfordul az AV-kéziratban — a közös cím itt nyilván „epigrammák” lenne —, s tárgyilag össze nem tartozó epigrammákat foglal egybe. (L. a 249—250. sz. versek jegyz.)

Szövegváltozatok a kéziratban

A 2. sor után áth. sortördék: *<holtra levészedik>* A vers végén vessző van. Talán folytatni akarta Vörösmarty.

326. ORSZÁGGYŰLÉS

Kézirat

OSzK Oct. Hung./639. AV 1824—25. 54/v. Cím: 2. or. Gyűlés.

Megjelenés

ÖV 1955. I. k. 128. 1.

Kiadásunk alapja a kézirat.

A vers címe a kéziratban: 2. or. Gyűlés. (L. az előző vers jegyzetét.) A 2. arra vonatkozik, hogy második epigramma, s a rövidített cím jelentése — a vers tartalmából is kiviláglik — országgyűlés.

Az epigramma (a megelőzővel együtt) az AV-füzetben kimutathatólag 1825-ben írt költemények közt található. Nincs okunk kételkedni tehát, hogy ez év termése.

A diéta összehívására szóló rendeletet I. Ferenc 1825. július-3-án írta alá. (SZILÁGYI SÁNDOR: A Magyar Nemzet Története. 9. k. 119. l.) Így Vörösmarty epigramája nyilvánvalóan csak az év második felében keletkezhetett. Nem valószínű, hogy az országgyűlés híre mindjárt ilyen keserű aggodalmakat ébresztett volna benne. Felmerülhet a kérdés, talán a megyei követküldéssel kapcsolatosan támadhat tak hazafiúi nyugtalanságai. Stettnerrel kölcsönösen beszámolnak

egymásnak a megyékben július végén és augusztus folyamán végbe-
ment diétai követválasztásokról, bár aggodalmat kelthető jelenségek-
ről nem szólnak leveleik.

Stettner 1825. július 29-i levelében (CZAPÁRY 186. 1.) értesíti barátját a temesvári, aug. 30-án írt levelében (CZAPÁRY 191. 1.) pedig a csanádi és aradi követválasztás eredményéről. Vörösmarty aug. 14-én közli vele a pesti követek nevét. (CZAPÁRY 188. 1.) Stettner aug. 30-i levelében ezt olvashatjuk: „Biharban meg volt a tisztujítás... — a restauratio alatt egy meg is gyilkoltatott.” Ez azonban nem követválasztás, hanem tisztújítás alatt történt.

A diéta szept. 11-én ült össze (SZILÁGYI SÁNDOR: A magyar nemzet története. 9. k. 119. 1.), a fordulat, Széchenyi fellépése nov. 3-án történt, erről Vörösmarty részletesen beszámol egy 1825-re datált, de hó és nap megjelölése nélkül elküldött levelében Stettnernek. (Vty Lev. Vörösmarty Stettnerhez. Dátum helyén ez írva: „Pest, nem tudom hányadik. 1825.” CZAPÁRY 190. 1.)

„Nagy Pál említette hosszas beszédében, hogy sem Acemiánk, sem tudós társaságunk, 's ezen hátramaradásnak nem egyéb, mint a' Magnasok hidegsége, oka. Erre g. Szécsényi Györgynek méltó fia, azt mondotta, hogy ő csak az alkalmat várta, 's az említett végre egy esztendei jövedelmét (330.000 fr.) ajánlá, hozzá vetvén, hogy nőtlen létére addig baráti' emberségéből is elé. Ezen nemes szívűséget megdicsérte és követte Vay 20.000 frttal. Károly 25.000 fr. 's némely föltételek alatt fele jövedelmével, úgy, hogy néhány pillanat alatt 2.000.000-ra ment az ajánlás. E' szerént városaink, törvényhatóságaink, minden, még az Uradalmi hivatalok is, Papjaink, Katonáink, minden, még korona örökösünk is, magyarok tartoznának a hozandó törvény szerént lenni. — Adja Isten. Magyar érczekből magyar fölírásu pénz veressék. — Melly igen üdeje, hogy ezt is előhozták!”

Vörösmartynak az 1825–27-i országgyűlésből való kiábrándulásáról ugyancsak a költőnek Stettnerhez írt leveleiben olvashatunk. 1826. jan. 6-án ezt írja: „Diactán ujságot nem tudok, annyi bizonyos, hogy nehezen törtetnek a' bajos uton. Adja Isten, hogy már egyszer haladjanak is!” (CZAPÁRY 215. 1.) 1827. augusztus 23-án még lehangoltabban jegyzi meg:

„A' Pozsonyi urak szállonganak haza, mi sujtott lélekkel, ha jó hazafiuk, képzelheted. Ludovicaea lesz, Academia nem.” (CZAPÁRY 220. 1.)

E későbbi kiábrándulás visszhangja az *Eger* II. énekében Bornemissza beszédének a nemzeti elmaradottságról szóló részlete, a *Bujdosók* II. felvonásában (2. jel.) Kont szavai a gyűlésről, „mely amit végez, végbe nem megyen”, s *A' magyar költő* c. versnek a hazára vonatkozó lemondó sorai. (WALDAPFEL JÓZSEF: Vörösmarty Mihály: Vál. Műv. I. k. Bevezető tanulmány. Bpest. 1950. XIII–XIV. 1.)

A hazafias közvéleménynek az 1825–27-es országgyűlésben való csalódása igen élesen tükröződik a fiatal Bajza leveleiben is. (BAJZA JÓZSEF Összegyűjtött Munkái. VI. k. 242–243. 1. Szücsi: *Bajza József*. 27–28. 1.)

Szövegváltozatok a kéziratban

Az első sor eredetileg így indult:

Melly <valahára hazánk> — Vörösmarty a <valahára> szót áth., s fölé írta: „már”; a <hazánk> szót átírta erre az alakra: „honnunknak”, az ékezetet áth.

327. BÖRZSÖNYBEN

Az alapszövegül szolgáló 1845-ös kiadásban a cím alatt: Oct. 10. 1825.

Kézirat

OSzK Oct. Hung./639. AV 1824—25. 1—7. sor 57/v; 8—33. sor 57/r; 34—57. sor 58/v. Cím: *Börzsönyben 1825iki October 10én* (k. n. aláhúzva.). A sorkezdet következtelen, inkább kisbetűs. Az első öt szakasz bekarikázott számokkal van megjelölve, az ötödik szakasztól kezdve nincs strófabecsztás. Kevés javítás. Tisztázatlanságú.

Megjelenés

MM 1845—48. I. k. 161—163. 1. — MM 1847. 68—69. h. — MM 1863—64. XII. k. 516—518. 1. — ÖM 1884—85. VIII. k. 144—146. 1.

A *Csongor* név régi oklevelekben is szerepel (Chongor), vele (29. sor) Vörösmarty Kazinczy műveinek IX. kötetében *A vak lantos* című novellában találkozhatott. *Csongor* nevű vitéz szerepel a *Zalán futása* IV. és V. énekében is. *Csongor* itt „magzatja Veleknek”, Ete ifjú társai közt szerepel Csörsz és Lehel társaságában (IV. é.). Az V. énekben előadott harcokban is nagy szerepe van.

Ez és a következő vers (328. *A' bucsuzó*) az 1825. szeptember—októberi börzsönyi tartózkodás, s a Perczel Etelkával való akkori találkozás emléke. Ennek a története eléggé kivehető a Stettnerhez 1825. aug. 27-én, szept. 28-án és nov. 6-án írt leveleiből. Börzsönybe szept. 8. után ment le. Pestről írja aug. 27-én: „itt maradok még 8-ikig munkám miatt; 's azután sem sietek igen; mert nincs nekem ott számomra semmi is.” (Vty Lev. Vörösmarty Stettnernek. CZAPÁRY 189. 1.) Teljesen reménytelen érzésekkel érkezett a „déli völgybe” nemcsak azért, mert tisztában volt Etelka érzelmeivel, de azért is, mert úgy hitte, hogy Etelka nem lesz ott. Szept. 28-i leveléből tudjuk, hogy Etelka már Börzsönyben volt, találkozott is vele szülei s testvérei társaságában. Etelka pár kedves szót váltott is vele, melyek, bár belőlük érezhetőleg „nem a szerelem szólamlott meg”, (CZAPÁRY 194—195. 1.) még egyszer mindennél jobban felkavarták a költő érzelmeit. Nov. 6-án így számol be Börzsönyből való eljövételéről:

„Oh Barátom! ez az eljövétel legalább csak keserves lett volna! Nem volt. Nyomorúlt szavakkal tudtam elbúcsúzni, 's a' fájdalom bennem gúnykacajjá vált. Ötet nem átkozom, sőt áldom; mert általa fejlett ki minden érzeményem; de képzelheted, hogy' lehet annak dolga, a' kit végtelen pusztában kezd megvenni az Isten' hiedge, úgy vagyok én: az élet' pusztájában fázni kezdek, mint a' jeges medve, 's a' boldogtalan emlékezet nem melegít többé. Legalább csak új lelket vehetnék, fölöltöztetném a' remény' és szerelem' biborköntő-sébe, 's ifjúságát a' képzelődés gazdag virágával ékesíteném föl; de el vagyok temetve, 's a' remény, szerelem hervadtan áll jó kedvem' sírjánál” — (Vty Lev. Vörösmarty Stettnernek CZAPÁRY 196. l.) Ez a levélrészlet kulcsot ad a szóban forgó vers megértéséhez, főleg a 2. és 3. szakban találunk hasonló gondolatokat és kifejezéseket. Kisbetűvel kezdődő verssorok a kéziratban: 2. 3. 4. 7. 9. 11. 14. 16. 18. 20. 21. 23. 25. 27. 28. 29. 31. 33. 35. 36. 38. 40. 42. 43. 45. 47. 49. 50. 54. 56. 57.

Szövegváltozatok

3. K messze járó 4. álmain 6. K boldog örömimben, 7. K szunnyadék (k. n.) 9. K mért, illy árván, ah mért ébredek? 11. K elröppentenek 12. K örömben 15. K kezével, 16. K leszed. 20. K csillagától 21. K megfosztott, hagyott 24. K szemével 26. K híg <elemében> lakhelyében 28. K kárpát' 29. K csak te Csongor, 31. K szültek bú' fia. 34. K táborával 35. K a' halálnak ('s' nincs) MM 1847. 'S halálnak (a' ki-maradt) 38. K akkor éltem' 39. K setét 41. K Elmerültem 42. MM 1845—48. és MM 1847. remény (hiányjel nélkül) A birtokos jelző ragtalan voltát jelölő hiányjel használata itt logikus, — ti. a remé-nynek és a veszteségnek díjában. Elmaradása a kiadásokban nyilvánvalóan sajtóhiba, annál is inkább, mert a kéziratban megtaláljuk a hiányjelet (a' remény'). 43. K éltem teljes (<minden>-ből jav.) 48. K Nyom, 49. K könnyezetlen sorsban elboruljak, 51. K vesz-nem oh 54. K enyhületet

328. A' BUCSUZÓ

Kézirat

K₁ OSzK Oct. Hung./639. AV 1824—25. 1—24. sor 59/r; 25—52. sor 59/v; 53—73. sor 60/r; 73—98. sor 60/v; 99—104. sor 61/r. — Cím nélkül az előző verstől 5 csillaggal elválasztva: * * * * A sor-kezdet kisbetűs. Versszakbeosztás nincs. Tisztázat jellegű, más tintával úgy látszik későbbi törlések, javítások.

K₂ MTA Vty Lev. Vörösmarty Stettner Györgyhöz 1825. nov. 6. 1—48. sor. — Vörösmarty Stettner Györgyhöz 1825. dec. 12. 49—104. sor. Versszakbeosztás nincs. Cím nincs. Kisbetűs sorkezdet. A sorok egyvonalon kezdődnek. (CZAPÁRY 197—198. l. és 203—204. l.)

Megjelenés

MM 1845—48. I. k. 164—168. l. — MM 1847. 69—71. h. —
MM 1863—64. XII. k. 518—522. l. — ÖM 1884—85. VIII. k. 146—
149. l.

Az AV-kéziratban foglalt változat feltétlenül eredetibb mint az, amely a Stettnerhez küldött levelekben szerepel. Az AV 1824—25. füzetben áthúzott sorok már nem találhatók a K₂-ben, ez utóbbi közelebb áll a kiadásokban szereplő szöveghez. Ennek ellenére lehetséges, hogy a kéziratos füzetben szereplő változat sem az eredeti fogalmazvány, hanem olyan másolat, amelynek leírásakor Vörösmarty még javítgatta, csiszolta a szöveget.

A verset Börzsönyben írta, első részét (1—48. sor) e bevezető megjegyzéssel küldte el Stettnernek: „Íme egy töredék (mely csakugyan az is maradt) Börzsönyi munkából.” (Stettnerhez 1825. nov. 6-án. CZAPÁRY 197. l.) Ebből azt következtethetnénk, hogy talán csak az első 48 sort írta Börzsönyben, s töredéknek tekintette. Ennek ellene mond a 48. sor után odatett *sai.* megjegyzés (s, a többi). A hátralevő részletet dec. 12-i levelében küldi meg, e bevezető szavakkal: „vedd kezdett verseim folytatását.” (CZAPÁRY 203. l.) A „töredék” szó talán egész börzsönyi költői működésére vonatkozik, vagy azt jelenti, hogy a levélben küldött versrészlet kiragadott szemelvény, mutatvány csupán. Arra is gondolhatnánk, hogy e Börzsönyben még töredékben maradt verset Pesten fejezte be, ennek azonban — mint látni fogjuk — bizonyos tárgyi okok ellene mondanak.

A K₁ 25. és 103. sorában a megszólított leány neve olvashatatlannul ki van törölve, s utólag írta oda az általános jellegű „leányka” szót. Stettner előtt, akinek megnyitotta szívét, kevésbé titkolózkodott; az E betű három csillaggal félreérthetetlen: Etelkáról van szó e versben.

A vers *A' lantoz* c. költeménnyel együtt Vörösmarty szerelmének lírai történetét tartalmazza. A még gyermeklány ártatlan, mit sem sejtő kedvessége, melyet a szerelmes ifjú természetesen saját ábrándjainak megfelelően magyaráz, majd az ébredező szűz „visszaandalgása”, mely ráébreszti az ifjút, hogy epedése hiábavaló — ez a vers hangulat- és gondolatmenete, mely feltételezhetően a valóságnak is megfelelt. A befejezés: a szerelmes ifjú költőnek még az is fáj, hogy porai nem nyugodhatnak e fájdalmas, de szép idill színhelyén, — arra vall, hogy a vers befejezése is Börzsönyben készült.

A vers keletkezési időpontja az előzőhöz hasonlóan bizonyára 1825 októberre.

Kisbetűvel kezdődő verssorok mind a két kéziratban: 2. 4. 6. 8. 10. 12. 14. 15. 16. 18. 20. 22. 24. 26. 27. 28. 30. 31. 32. 36. 38. 40. 41. 42. 43. 44. 47. 48. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 66. 67. 68. 70. 71. 74. 76. 78. 79. 80. 82. 84. 86. 88. 90. 92. 94. 96. 98. 100. 102. 104. Csak K₁-ben kisbetűsek: 3. 11. 19. 23. 34. 46. 87. 99. Csak K₂-ben kisbetűsek: 35. 37. 39. 75.

Szövegváltozatok

2. K_2 é(a'-ból jav.) 3. K_1 sors (utána áth. hiányjel) 4. K_1K_2 messze hajt: 5. K_2 körödből, 7. K_1K_2 Fájdalomnak, 8. K_1 lakhelye. K_2 kínos, lakhelye. 9. K_2 fájdalomnak, 12. K_2 nagy: 13. K_1 össze tört 15. K_1 gyászban, (búban-ból jav.) K_2 tóled búban, 16. K_1 szívszakadva K_2 szívszakadva megyek el. — 18. K_2 reményei. 19. K_2 röpöstek, 22. K_1 alkotá, K_2 alkotá, és nevelé; 23. K_2 szemfordulása (alatta áth.: borulása) 24. K_1K_2 össze rontá, 25. K_1 A' tiéd szelíd — utána áthúzással olvashatatlaná tett szó, majd e szó: leányka (k. n.) K_2 A sor előtt áth.: <A' te szép szemed> — alatta: A' tiéd szelíd E***, 26. K_2 bájt sugárzó szemed, 28. K_2 testem lelkem így eped. 29. K_1 Gondolád-e, hogyha édes („hogy' utóbb beszúrva) K_2 Gondolád-e, 31. K_1 mennyet, poklot nyitsz szívemben, K_2 mennyet, 's poklot nyitsz szívemben, 32. K_2 vége, 35. K_1 inség' K_2 poklot inség' 36. K_1 mélységivel, A 36. sor után K_1 -ben a következő négy sor, soronként áth.:

<mennyet melly ragyog szemednek>
 <rajtam nyugvó fényivel>
 <Poklot, melly nyilik, ha megvetsz>
 <'s kinhalálba temet el?>

K_1 -ben a 37—40. sor az áth. sorok közé van írva. Utána *-gal jelölve, hogy a folytatás a baloldali margón. Ott olvasható a 41—44. sor.

K_2 -ben a K_1 -ben áth. sorok áthúzatlanul találhatók:

Mennyet, melly ragyog szemednek
rajtam nyugvó fényivel,
poklot, melly nyilik, ha meg vetsz,
's kinhalálba temet el?

37. K_1 Gondolád-e, K_2 gondolád-e,
 38. K_1K_2 ajakidnak 41. K_2 nyomósbak, 42. K_2 szelek' játékai, 43. K_1 mellyeket ha már meguntál K_2 mellyeket ha már meguntál, 44. K_1 ellehet fordítani 46. K_1 hajlandóság', 48. K_2 Itt fejezi be a vers első részét 1825. nov. 6-án írt levelében. A sor után: „sat.' 54. K_1K_2 meg' megáll, 55. K_1K_2 kicsalta,
 56. K_1 A sor után áth. sorok:

<Úgy jövének el>
 <Úgy jövének enyelegve>
 <Akkor ott a' vengetegben>
 <áll a' gyermek egyedül>
 <Nyög, kiálloz meg nem hallják :>
 <veszve van, bár könnye gyül>

59. K_2 rejtkekökből 61. K_1K_2 a' reménynek, 62. K_1K_2 fájdalmát'
 63. K_1K_2 a' gyönyörnek, (utána áth.: 's — K_2 -ben is!) 64. K_1

szellemét K_2 áldó féltő 67. K_1 boldogabb is, gazdagabb is K_2 boldogabb is, MM 1847. gazdagabb is 68. K_1K_2 kincsben, 69. K_1 Vigan 72. K_1K_2 nyúgat, 73. K_1 vak rengetegben K_2 Most mint a' vak rengetegben 74. K_2 egyedül: 75. K_2 akkép állók: 76. K_1 fényitül Utána áth. sor: <Mostan éjjél láthatárom,> K_2 fényitől. MM 1847. fényitül 79. K_1 nyúlván, (nyúlnak-ból jav.) K_2 nyúlván, 80. K_1 lettek ('s lesznek-ból jav.) 81. K_1K_2 világtól: 83. K_1 Bús setétség s'elhagyottság *pusztasága* (At nem húzott változatok: „*pusztasága*”, aláhuzva.) K_2 setétség, 84. K_1 éjtszakám, (*éjjelem*-ből jav.) K_2 éjtszakám, 85. K_1K_2 bércz, 86. K_2 lelkemen. 87. K_2 Bár pihenjek, bár szaladjak, 88. K_1K_2 szüntelen. 89. K_1 Fáj ha 92. K_1 a' tűz elme nyíli K_2 a' tűz elme' 93. K_1 föld nem <szüled le> 94. K_1 terhemet. 95. K_1 borít el, (*szakad rámból* jav.) 96. K_1 el (utána 1—2 áthúzott betű) 97. K_1 oh mért itt K_2 Elviszem; de mért, oh mért itt 98. K_1 temetőt 99. K_1 itt hol sirtam, és örültem, K_2 örültem, 102. K_1 még a föld is, K_2 még a' föld is, melly temet. 103. K_1 leányka (k. n.) (E szó előtt olvashatatlaná tett áth. szó.) K_2 Ah de menni kell — E * * 104. K_1 áldjon Isten tégedet K_2 áldjon Isten tégedet!

329. A' SZERELMETLEN

Kézirat

LK I. 7/a. Kék színű, oldalt szakadozott lap. Nagysága 25×18 cm. Vízjel: bordázott. Nagyv. prem. főgymn. pecsétje. A vers cím nélkül. A sorkezdet nagybetűs, két sor (10. 20.) kivételével. Sok javítás, áthúzás.

A kéziraton felül kalligrafikus írással ez olvasható: „Farkas Farkas Károl' nevében is T. T. Farkas Károl Thaly Antal'”. Mintha valamilyen hivatalos iratnak szánta volna ezt a papirozt, de talán eltévesztette, új papírt kezdett, s a megmaradt lapra fogalmazta a verset. A kézirát bal oldalán rajz: hosszúhajú női fej profilban, teljesen hasonló a *Tündérvölgy* (Csaba utazása) fedőlapján látható fejekhez. (Ez utóbbinak facsimilije LUKÁCSY—BALASSA 17. kép.) A verso üres, csak tollpróbák: Rózsa minden Probatio Probatio At-ramen[ti]

Megjelenés

Koszorú 1828. 61. l. Cím: *Ohajtás*. Csaba álnéven (A' szerelmes, a Koszoróban *Dal* c. verssel együtt.) (Az álnévről l. a 281. sz. vers jegyz.) Nincs strófabeosztás, de a verssorok az alkaiosi versszaknak megfelelő elrendezésben találhatók. — M 1833. I. k. 11. l. Cím: A' szerelmetlen. — MM 1845—48. I. k. 102. l. — MM 1847. 43—44.

A költő művei valamennyi kiadásában 1823-ra datálta ezt a verset. A kézirat vizsgálata azonban más időpontra vall. Már az is elgondolkodtató, hogy a kézirat írásképe semmiképpen sem az 1823-ban írt versekre emlékeztet, hanem Vörösmarty írása fejlődésének jellegzetesen az 1825—1826-os fázisát mutatja. Még inkább erre az időszakra utalnak a papírlapon olvasható nevek. Ezek mint valami hivatalos iratnak induló fogalmazvány részei nyilvánvalóan előbb rajta voltak a lapon, mielőtt Vörösmarty ráírta volna a verset. Nos, Thaly Antal Thaly Juliának fivére volt (KazLev 20. k. 334, 364, 605. l.), aki Stettner Györgynek menyasszonya, majd 1826. jún. 18-án felesége lett. (Stettner „Lilla” néven emlegeti mind verseiben, mind leveleiben: KazLev 18. 385, 387. CZAPÁRY 192. l. Vty Akad. Kiad. Lev.) Vörösmarty Stettnerhez 1825. aug. 14-én küldött levelében elmondja a Thaly Antallal való megismerkedése történetét:

„Akármint essék, reményelem, ezen levelemnek is örömet adsz szállást, annyival inkább, hogy Csepről is irhatok valamit. Tudniillik Thaly Lajos itt fenn volt patvarista öccsével, kit mint igen szelid ifjút megkedveltem. Csepen mindnyájan egészségesek. Antal (ha úgy híják) fölmege az országgyűlésre, s ígerte, hogy eladás végett visz föl könyveimből. Fábiánt együtt meglátogattuk, Ő viszont feleségestől velem együtt a Thalyakat. Csodálkozol tudom, hogy Juliáról hallgatsz, Julia egészséges, s szinte eltalálom, azt izeni, hogy eszi a lelkedet.” (CZAPÁRY 188. l.) Stettner aug. 30-án Blumenthalból nyugtázza Vörösmarty levelét. Örül, hogy barátja „Lilláról és hozzátartozóiról” írt neki. „Örülök, hogy Antal veled ismeretsébe jött, s hogy a Thalyak Fábián nőjét láthatták.” (CZAPÁRY 191 l.)

Vörösmartynak az 1825. aug. 14-ikét megelőző levele aug. 2-re van datálva, de ebben még nem szól a Thalyakról, a megismerkedés tehát a közbeeső időben, augusztus első felében történt.

Thaly Antal különben jó barátja volt a pozsonyi országgyűlési ifjúság körében az ifjú Bajzának, a diéta lezárása után 1827 októberében Pesten együtt jurátuskodtak. (Szűcsi: Bajza József. Bp. MTA kiadása. 1914. 29. l. 33. l.)

Farkas Károly pedig Thaly Antalnak volt a barátja, szintén tagja a pozsonyi országgyűlési ifjúságnak. Felsőbüki Nagy Pálnak, az 1825—1827-es diéta népszerű tüzes és bátor szónokának képét ők küldik meg Kazinczynak (KazLev 20. k. 334. l.), aki versben köszöni meg ajándékukat. Kazinczy verse e címen jelenik meg az FMOM 1828-as évfolyamában (1558. l.): *Thaly Antal és Farkas Károly barátoknak*. A két ifjú egykorú volt, 1805-ben születtek, talán iskolatársak is lehettek. Thaly Antal később váltótörvényszéki bíró lett, Farkas Károly pedig földbirtokán gazdálkodott, a reformkor alatt cikkeket írt a *Hazánkba*, s a szabadságharc alatt is szerepet játszott. (SZINNYEI: Magyar Irók. III. k. 179. l.)

Ezek alapján *A' szellemellen* c. vers aligha készülhetett a kéziratban jelzett ifjakkal való megismerkedés, 1825 augusztusa előtt. Ezt

lélektani érvek is erősítik. Vörösmarty érzelmeinek fájdalmas kihűléséről az 1825-i börszönyi búcsúvétel után panaszkodik mind leveleiben, mind költeményeiben. (*Börszönyben, Levele Stettnerhez 1825. nov. 6-án*), s ír arról, hogy vágyódik újra az érzelmi telítettség után, még ha ez fájdalmas is. A *'szerelmellen* c. vers első szakasza arról szól, hogy ifjúsága örömtelen volt „bús szerelem miatt”, s — az első változatok szerint — „ért kora” pedig a szerelem hiánya miatt örömtelen.

A vers tehát 1825-ből való, inkább az év végéről. Valószínűleg Pesten írta már, mint hasonló hangulatú nov. 6-i levelét.

Szövegváltozatok

2. K <kezdete hajnalában> áthúzza és átjavítja erre: szép kezdetiben Koszorú kezdetében, miatt: M 1833. miatt;
3. K foly ért koromban Koszorú foly ért koromban MM 1845—48. MM 1847. folyt Itt eltér szövegünk az alapul vett MM 1845—48. szövegétől. A Kézirat, a Koszorú és az M 1833. egyaránt jelen időt tüntetnek fel (*foly*), és ez az alak a logikus is. „Fájdalmasan” folyt élete ifjúságában „bús szerelem miatt”, „örömtelen” foly „ért korában” vagy „alkonyában”. A kézirat és a Koszorú változata a valósághoz kapcsolja a költeményt (Vörösmarty *ért korában* írta), a gyűjteményes kiadások helyzetdalszerűvé vagy tragikusabb hangulatúvá teszik, a szerint hogy az „alkonyában” szónak milyen értelmet adunk: hajlott, öreg korában vagy általában hanyatló korában. GYULAI PÁL a második folyt alakot „nyomtatási vagy figyelmetlenségi hibá”-nak fogja fel, és ő is az első két megjelenés alakjához ragaszkodik, „mert ez inkább megegyezik a költő céljával”. (MM 1864—65. I. k. 216. l. — ÖM 1884—85. I. k. 375. l.)
4. K nélkül
5. K Előbb így kezdődött a sor: <Zöld Felelve bo> ezt áth. és fölé Elhülve ékein. Koszorú Elhülve ékein.
6. K Nincs annyi <szívem> (áth. lelkem: fölé írva) | Koszorú lelkem.
7. K madárnak (k. n.) játszó (jav. ebből: dalló)
8. K dalolgat, Koszorú danolgat, M 1833. danolgat,
E sor után a kéziratban áth. sorok:
 - <És hja társát, csálja szerelmesét>
 - <Hív>
 - <Érezőbb az állat, melly födelet keres>
9. K szerelmesét, Koszorú Es szerelmesét,
10. K 's a' legkisebb toll rajta örül, 's keserg: (Előtte olvashatatlaná tett áth. szó.)
11. Koszorú pusztaságát,
13. K Oh ifjukornak (ifjúságnak-ból jav.) lángzatos istene Koszorú Oh lángzatos istene,

14. K *tilva* vissza mosolyganom Koszorú vissza mosolyganom,
M 1833. visszamosolyganom
A sor után a kéziratban áth. sorok:

⟨*Szép alkonyokon*⟩
⟨*kedves virágon (?)*⟩
⟨*Kies napokon,*⟩

15. K rózsavölgyén Koszorú rózsavölgyén
16. K szednem az *emlekezet' virágát* (*emlekezet helyett előbb <andalódás>* volt, de ezt áthúzta.) Koszorú virágát?
17. K ismét *<régi>* panaszt
18. K kínait édeit Koszorú édeit:
19. K sohajtást, (gondolatjel nincs) Koszorú sohajtást, 's
20. K *hagyd közt* Koszorú M 1833. közt

330. FÖLDI MENNY

Kézirat

K₁ OSZK Oct. Hung./639. AV 1824–25. 1–17. sor 61/r; 18–31. sor 61/v. Cím nincs, egy csillaggal van elválasztva az előző verstől. A sorkezdet általában nagybetűs, de következtelen. Nincs szakaszbeosztás.

K₂ MTA Vty Lev. Az 1–17. sor másolatát elküldötte Stettnernek 1826. jan. 2-án kelt levelében. (CZAPÁRY 210–211. l.)

Megjelenés

Aur 1827. 140. l. 1–17. sor. Aláírva: Vörösmarty. — M 1833. I. k. 5. l. 1–17. sor. — MM 1845–48. I. k. 159–160. l. — MM 1847. 67–68. h. — MM 1863–64. I. k. 26–27. l. (216.) — ÖM 1884–85. I. k. 25–26. l. (378.)

Vörösmarty e költeményét műveinek 1845–48-as kiadásában 1825-re datálta. (M 1833. tévesen, 1826-ra teszi.) Ezt megerősíti Pestről 1826. január 2-án kelt levele is. Ebben a *Helvila' halálán* c. verssel együtt küldi el Stettnernek, de a *Földi mennyt*, mint „egy régebb”-et, illetve 17 sort belőle. Az utolsó sor végére odaírta sat., tehát a költemény többi része is készen volt már akkor, s valószínű, hogy az AV 1824–25. füzetben található teljes változat is 1825-ből való. Úgy látszik azonban, hogy egy darabig az első 17 sorral volt csak megelégedve, ezért közölt csak ennyit a versből az 1827. évi *Aurorában*. Gyulainak az a véleménye, hogy „a következő 14 sor toldalék, alkalmasint akkori, midőn Vörösmarty 1845-ben Minden Munkáit kiadván, költeményeit még egyszer átnézte”. (MM 1863–64. I. k. 219. l.) Ezt a nézetet mind a két kézirat vizsgálata megcáfolja. K₁ ugyanis teljes szöveget közöl, még pedig azonos írással (a tinta is ugyana z). K₂ 17 sora után pedig ott olvasható a továbbiakra utaló sat. jelzés.

Stettner Vörösmartynak az említett levéllel együtt küldött verseit 1826. jan. 13-án köszöni meg Világoson, s azt a megjegyzést teszi hozzá: „A' te három dalaidat is igen szeretem, ezen iránylatban: 1. Helvila. 2. a' Földi Menny és 3. Szellő. A' Földi Mennyet talán ezen sorral kellene befejezni: „Hogy belőlök lelkem el ne vesszen,” mert a' következő sorok gyengítik a' hatást.” (CZAPÁRY 216. l.)

A költemény műformájának a szerb népdalokkal való kapcsolata már Gyulai Pál rámutatott: „E költeményen, valamint az alább következő *Čsákon*, mind alakban, mind szellemben a szerb népdalok hatása érzik, a melyeket Vörösmarty épen ez idő tájt olvasott Toldy figyelmeztetésére.”

Horváth János így határozza meg ezt a műformát: (A *Földi menny* első három sorának idézése után írja:) „minden mondatának egy-egy darabja átmege a következőbe s lesz annak mintegy alapköve, de egyszersmind kapcsa a gondolatnak s fenntartója a folytonosságnak.” Majd általánosítva, az egész műformát — Vörösmarty verseit és Petőfi *Első szerelem* c. költeményét véve alapul — így határozza meg: „A gondolatmenet egybeolvadó folytonossága helyett egymás mellé rakott gondolat-tagok; kötőszók, s általában a beszéd kapcsoló formái helyett önállóan egymás után lépdelő mondatok, melyeknek összetapadása, egy egészbe ömlése csak a felvevő tudatában megy végbe. A gondolat- és mondat-szerkezet e sajátságaihoz illő kíséretül járul a versforma is: a rímtelen ötös trocheusok szakadatlan sorozata, melybe nyugvópontot sem rim, sem versszakba tömörülés nem hoz, melyek éppúgy egyenként, önálló tagokként sorakoznak egyvégtibe, mint tartalmuk: a gondolatmenetnek elemileg különvált tagjai. Ezt a versformát a velejáró jellegzetes népiességgel együtt nevezem én Toldy Ferenc nyomán *szerbus maniernak*, mert e kifejezés rámutat eredetére is, meg egyuttal a korból is érzetet valamit, mely e költői modort, ha nem is széltében, de számottevő buzgalommal gyakorolta.” HORVÁTH JÁNOS: A „szerbus manier”. It 1918. l. Újabban: Tanulmányok. Akad. Kiad. 1956. 267—268. l. A magyar irodalmi népiesség Faluditól Petőfiig. 146. l. A továbbiakban Horváth János arra is rámutat, hogy Vörösmarty e műformára Kölcsey *Panasz* c. költeményéből kaphatott indítást. (Id. mű 269. l.) Vörösmarty 1825. dec. 12-i levelében már megküldi Kölcsey e versének két sorát Stettnernek (CZAPÁRY 203. l.), főntebb említett 1826. jan. 2-i levelében pedig közli Kölcsey versét teljes egészében. Minthogy a *Panasz* a *Hébé* c. évkönyvnek 1826-ra szóló, de az 1825. év végén megjelent kötetében jött ki, a *Földi menny* keletkezését 1825. végére kell tennünk, keletkezési helyét pedig Pestre.

Fordítások

Szerb:

BLAGOJE BRÁNCSICS: Vörösmarty Mihály. Letopis Matice Srpske. 1902. 211. k. 16—23. l. Tanulmány Vörösmartyról, a függelékében 9 versfordítás, közöttük: Zemaljski raj (Földi menny). A vers-

fordítás megjelent még egyszer az Újvidéken megjelenő *Iz madjarskog perivoja* (A magyar virágos kertből) c. Brancsics-antológiában. (Ez utóbbi az OSzK-ban is megtalálható.) *Iz madjarskog perivoja*. Presadio Blagoje Brancsics. Izdano potporom „Matice Srpske”. U novom sadu. 1907. III. 7. (Póth István szíves közlése alapján.)

Kisbetűvel kezdődő verssorok K_1 -ben: 15. 16. 17. 29. K_2 -ben 10. 15. 16. 17.

Szövegváltozatok

1. K_1 keresni. 2. K_2 Aur M 1833. Mennyet! K_2 elveszendő 3. K_1K_2 Aur M 1833. Elveszendők, K_1 a' kik (akik-ből jav.) K_1K_2 élnek' után idézőjel van, pont nincs. 4. K_2 'S Elmenék ('s utóbb odairva) Aur Új bekezdés. 6. K_2 földön 7. K_1 'S 's(?) Im Aur hogy' 8. K_1 Bodrog csendes K_2 partján; Aur M 1833. Dombra, 11. K_1 'S 's (?) Oh K_2 üdvözült Aur hinné, M 1833. oh, hinné, üdvözült 12. K_1 szeme szép Aur sép egében. — M 1833. ül egében. — 13. K_1K_2 Aur M 1833. Ne fuss (Nincs sem idézőjel, sem vessző.) 14. K_2 Aur M 1833. elfutsz, 16. K_1K_2 Aur M 1833. gyermek, K_1 A sor eleje jav. ebből: <és bolyongjon> K_2 vesszsen miút 17. K_1K_2 úzott (idj. n.) Aur (idj. n.) Aur M 1833. *Kül vadonba kerget mostohája.*

Az Aur-ban és M 1833.-ban csak az 1–17. sor szerepel. K_2 is a 17. sorral fejeződik be. A sor után K_2 -ben: Sat. 18. K_1 Fáradt (idj. n.) 24. K_1 közelget (idj. n.) 25. K_1 Nem (idézőjel és vessző nincs) előlem (A sort utólag toldották be a kéziratba.) 26. K_1 E sor után a következő áth. sorok olvashatók:

<El ne menj oh lányka én előlem.>
<Csak terajtat van tavasz lányka.>
<'S a' tavaszt én kedvelem szivemből.>

27. K_1 éke E sor K_1 -ben az áth. sorok közé írva. MM 1847. terajtat 29. K_1 virágot, 30. K_1 helyettek (helyettők-ből jav.) 31. K_1 egében. (idj. n.) szemeid' (szemed-ből jav.)

331. HELVILA' HALÁLÁN

Kézirat

K_1 OSzK Oct. Hung./639. AV 1824–25. 1–9. sor 61/v; 10–28. sor 62/r; 29–30. sor 62/v. Cím: *Jegyes halálán* (k. n. aláhúzva.) Igen sok áthúzás, javítás. Valószínű, hogy ez a fogalmazvány. Kisbetűs sorkezdet. Nincs versszakbeosztás, nincsenek bekezdések.

K_2 Vty Lev Vörösmarty Stettnerhez. Pest 2 Január 1826. Cím: *Helvila halálán*. (Aláhúzva.) Tisztázat. Nincs versszakbeosztás, nincsenek bekezdések.

Megjelenés

Koszorú 1828. 28–29. l. Cím: Helvila' halálán. Csaba álméven. Nincsenek bekezdések. — M 1833. I. k. 33. l. — MM 1845–48. I. k. 198–199. l. — MM 1847. 83–84. h. — MM 1863–64. I. k. 49–50. l. (223.) — ÖM 1884–85. I. k. 42–43. l. (382.)

A verset M 1833. MM 1845–48. és MM 1847. is 1828-ra datálják. Azonban Vörösmarty 1826. január 2-án elküldte már Stettner Györgynek. Miután barátja kérésére közli vele *A' szellőhöz* c. versét, ezt teszi hozzá: „Itt egy másik is melegeben, épen ma csináltam. Szintolly bágyadt, mint amaz; de valamivel még is több van benne: legalább most még jobban szeretem.” (CZAPÁRY 210. l.) Utána jön a levélben a *Helvila' halálán* c. vers. (K₂)

Az AV 1824–25-ben is az 1826-os versek élén áll. Tehát a vers keletkezési helye Pest, ideje 1826. jan. 2.

Toldy Bajzához 1827. ápr. 13-án írt levelében is a *Helvila' halálán* az 1826-ban írt versek közt szerepel. Toldy e levelében év szerint felsorolja az *Élet és Literaturában* közlendő Vörösmarty verseket (l. a 280. sz. *Helvilához* c. vers jegyz.).

Kisbetűvel kezdődő verssorok mind a két kéziratban: 7. 9. 11. 16. 18. 19. 20. Csak K₁-ben kisbetűs: 2. 4. 5. 8. 10. 12. 13. 15. 21. 24. 26.

Szövegváltozatok

1. K₁K₂ Koszorú nincs bekezdés. K₁ édes álom K₂ édes álom, 2. K₁ halálom. K₂ engem légy halálom. 4. K₁ szép szemérről K₁K₂ szép hajáról (k. n.) Koszorú szép hajáról, M 1833. szép hajáról, 5. K₁'s ékes (előbb más szó volt, ezt olvashatatlanul áth., majd a sor alá írta: <bájos> ezt is áth. és a sor fölé írta: ékes) Koszorú hajnaláról, 6. K₁K₂ Koszorú nincs bekezdés édes álom, M 1833. Nincs bekezdés. 7. K₁ halálom K₂ halálom. 8. K₁ ah csak mig K₂ Ah csak <addig> mig 9. K₁K₂ szerelmem. Koszorú szerelmem, 10. K₁ ölemben 11. M 1833. MM 1845-48. MM 1847. vele. A kéziratokban és a Koszoróban 'véle' alakot találunk. Gyulai is 'véle' alakot közöl. A versmérték is ezt kívánja. K₁K₂ szemben. 12. Koszorú M 1833. Ah, tudom, 13. K₂ fogy 14. K₂ sír üregben 15. K₁ mind-mélyen, K₂ mélyen, Koszorú mélyebben, 17. K₁K₂ Koszorú M 1833. nincs bekezdés K₂ Ott hol K₁K₂ Rába két vizében Koszorú: Ott hol Gyöngyös' két vizében 18. K₁ arnyékát K₂ arnyékat 20. K₁ again <hallik>, zeng (a sor alá írva) bús madár szó K₂ madárszó: 21. K₁ világnak A sor alatt áth.: <bús Csabája Helvilának> K₂ világnak 22. Csabának, Alatta áth. sor:

<'s nem bocsátja őt magához,>
<'s nem siet föl>

Koszorú Helvilája bús Csabának,
23. K₁ Ott van (átírva ebből: És nem)

24. K₁ A sor előbb: *és nem jön* — nincs áthúzva, aláhúzva, felette az új változat: 's nem siet . . . K₂ karjaimhoz. Koszorú 'S nem siet-föl

25. K₁ bár Utána áth. sorok:

<nem felel, nem hall meg immár.>
<Álom, álom, édes álom>
<altass engem, légy haldlóm,>

Koszorú Hallgassan vagy

26. K₁ már! K₂ már. 27. K₁K₂ Koszorú édes álom,
 28. K₁ engem légy halálom K₂ halálom.

A K₁-ben ezután áth. sorok:

<Vagy légy inkább a' halálnak,>
<altatója, 's fájdalomnak 's bús Csabának,>
<eltető víg angyala.>

Az ezután következő áth. sorok már a 62. verson:

<Vagy légy inkább a' halálnak>
<Mert csak addig tart halála,>
<altatója, 's e' bajoknak>
<míg>
<Vagy légy inkább életem.>
<Mert csak addig tart halálom,>
<míglen őt meg nem találom>
<Nála a' halál is élet,>
<'S nála nélkül nincsen élet.>

29. K₁ A sor alatt áth. sorok:

<'s élte vérező szívem>
<'s élte holtta dúlt> K₁ életemnek

30. K₁ 'S élle elhaló szívemnek Koszorú szívemnek.

* * *

Az AV-füzet 62/versoján közvetlenül a *Helvila'* halálán c. vers utolsó szakaszai alatt egy hexameteres latin nyelvű költemény olvasható. Az írás Vörösmartyé, de az ő szerzeménye-e, nehéz lenne megállapítani. A szerzőség mellett szól, hogy két javítással találkozunk benne, és hogy a vers tartalmilag a költő korára vonatkozik (a pontonok a Dunán). Ezzel szemben meggondolkoztató, hogy nem teljes hexameterrel kezdődik, mintha egy nagyobb mű kiragadott darabja volna. E bizonytalanság okán itt közöljük a jegyzetben, a szó szerinti magyar fordítással együtt.

glacie iam stringitur Ister,
 et rigidus vehit unda nives, gemebundaque tristi
 sub nebula grave tardat onus coniungere ponta
 Cuncta sepulta iacet natura; ligata sopore
 Germina terrae olim decori ventura quiescunt;

5

- Non virides Zephyris agitantur in arbore rami,
 sed fremit indomiti concussus viribus Euri
 Truncus iners, canaeque strident in turbine silvae
 Solum animal, totoque potens animantibus orbe.
 10 et terrae dominus regnat homo, frigore vinci
 nescius. Ille feris elementis bella minatur
 Igne, mero, domibus, et panni tutus acervis.
 Jupiter ipse velit quamvis fraenare superbum
 non valet; emissio si terret fulmine: fulmen.
 15 exstinguunt habitus hyemis, strictumque rigore
 concidit innocuum rapido sine fulgure telum.

Magyarul: „A fagy összehúzza a Dunát, s a fagyos havat viszi a hullám, s a barátságatlan ködben a súlyos teher megakadályozza a nyögő pontonok összekapcsolását. Az egész természet eltemetve fekszik. Az álmótól lekötözve pihennek a rügyek, melyek egykor majd eljönnek a föld diszeiül. A fán a zöld ágakat nem mozgatja a lágy nyugati szellő, hanem a féktelen délkeleti szél erejétől megrázva nyög a tehetetlen fatörzs, s a fehér erdők zúgnak a kavargó szélben. Egyetlen lény, mely hatalmában tartja az élőket az egész földkerekségen, és ura a földnek: az ember uralkodik, akit nem tud legyőzni a hideg. Ő a természet vad elemeinek hadat üzen: tűzzel, borral, házakkal s magára halmozott ruhákkal fegyverezve fel magát. Bár mennyire is meg akarja fékezni Jupiter ezt a gögöst, ő maga sem képes rá. Ha mennykővét lebecsátva rémíti, mennykővé válik (az ember maga). Eltűnik a tél ruhája, ártalmatlanul, cikkázó villanás nélkül lehull a hideg ellen előrántott fegyver.”

Javítások. 5. sorban ‚ventura‘ a sor alá írva, a sorban fölötté olvashatatlanul áthúzott szó. 12. sorban ‚tutus‘ a sor fölé írva, alatta a sorban áth.: <fretus>.

332. A' SZÉP VIRÁG

Kézirat

OSzK Oct. Hung./639. AV 1824–25. 1–24. sor 63/r; 25–36. sor 63/v. — Sorkezdet következetlen. Versszakozás nélkül. Cím nincs, helyette a vers fölött csillag (*) jel.

Megjelenés

Koszorú 1828. 141–142. l. *Ábrándi* álnévvel. — M 1833. I. k. 39–40. l. Négysoros szakaszokra osztva. — MM 1845–48. I. k. 144–145. l. — MM 1847. 61–62. h. — TATAY: Remekek 1847. 50. l. (Világi dalok c. csoportban.) — MM 1863–64. I. k. 19–20. l. (218.) — ÖM 1884–85. I. k. 19–20. l. (377.)

Az *Abrándi* álnév használatát a *Koszorúban* ugyanaz indokolja mint a *Csaba* álnévét: mint szerkesztő nem akarta, hogy az a vád érje, hogy „versgyártó”, hogy lapját saját műveivel tölti be, másfelől legtöbb fiatalkori szerelmes versét álnév alá rejtette. (L. a 281. és 307. sz. versek jegyz.)

GYULAI e vers jegyzetében tévesen *Abrándit* közöl. (MM 1863–64. XII. k. 218. l. és ÖM 1884–85. I. k. 377. l.)

Vörösmarty művei valamennyi kiadásában az 1824-ben írt versek közé helyezte ezt a költeményét. Ezzel szemben a kéziratos füzetben (AV 1824–25) az 1826-ban írt versek közt találjuk. Mivel számos példa igazolja, hogy a kézirat datálása a megbízhatóbb (l. Bevezetés a jegyzetekhez), ezt a verset is a kéziratban elfoglalt helyének megfelelően helyeztük el.

Fordítás

Angol:

The beautiful flower. Magyar songs. Selections from modern Hungarian poets translated by Wm. N. Loew. New York. Samisch and Goldmann. 1887. 101–102. l. — U. az: Magyar poetry. Selections from Hungarian poets. Translated by. WILLIAM N. LOEW. New York. Author-translator's edition. 1899. 97. l. — U. az. Magyar Poetry. New York 1908. Amerikai Magyar Népszava.

Kisbetűvel kezdődő verssorok a kéziratban: 2. 4. 6. 14. 16. 18. 20. 23. 28. 30. 32. 34.

Szövegváltozatok

1. K zordon; Koszorú M 1833. Mily vad az, mily 2. — M 1833. szeret! 3. K, Szép virág az én' — utána áth. ceruzával: <szerelemem>, fölé írva tintával: világom, 4. eret 5. K Koszorú színe Koszorú Ártatlanság tiszta színe 7. K Szűz (és-ből átírva.) Koszorú 1833. Hév szerelemnek 8. K Rózsa színű Koszorú Rózsa színű M 1833. kebele; 10. K A sor így kezdődött elébb: <his> tövének — <his>-t áth. ceruzával, eléje írta tintával: Zöld szára. Koszorú M 1833. Kis tövének szára, 11. K Így nekem Koszorú Így nekem; M 1833. nekem; 12. Koszorú *Almom, éllelem, mindenem.* 14. K Koszorú M 1833. szüntelen járja 15. K örömben 17. Koszorú tövéhez; M 1833. tövéhez, 18. Koszorú Róla M 1833. *Róla himzi* álmait, 20. Koszorú ajkait; 21. K szellőt 22. K szaja, Koszorú M 1833. *Hűs* ('S nincs!) 23. K dörbörgő (*dübög*-ből jav.) Koszorú M 1833. 'S a' dörbörgő 24. K A sor előbb így kezdődött: <his> bokorba' átjavította: <Zöld> bokorba... Majd a <Zöld> szót is áth. és eléje írta: Kis Koszorú M 1833. *Véd* bokorba 25. K Koszorú szememre M 1833. szememre! 26. K tarsai (k. n.) 29. Koszorú M 1833. van, 30. K elrepült (k. n.) (elröpült-ből jav.) Koszorú elröpült (k. n.) M 1833. elröpült, 31. Koszorú M 1833. már: 32. M 1833. édesült. 34. K A sor előtt áth.: <'s> 35. K az, Koszorú M 1833. az,

333. MARTIALIS UTÁN

Kézirat

OSzK Oct. Hung./639. AV 1824—25. 63/v. Cím: Martialis után (k. n. aláhúzva ceruzával.) A címet és az első sort előbb ceruzával írta, utána átírta tintával. A címet ceruzával át is húzta.

Megjelenés

MM 1845—48. I. k. 169. l. — MM 1847. 71. h. — MM 1863—64. XII. k. 522. l. — ÖM 1884—85. VIII. k. 149. l.

Martialis epigrammáiból az I. könyv 47. darabját fordítja le elég szabadon Vörösmarty.

Nuper erat medicus, nunc est vispillo Diaulus:

Quod vispillo facit, fecerat et medicus.

Orvos volt a minap, sirásó márma Diaulus:

Mostani munkáját látta el a minap is. (Csengery:

Martialis. 67. l.)

A kéziratos füzetben a vers fölött erősen áthúzva a következő latin sort olvashatjuk:

Seu mea, seu fellor, cara Neaera tamen.

(Akár enyém ő, akár csalódom benne, mindenképpen kedves nekem Neaera. Tibullus elegiáinak III. könyve I. elégia 6. sor.)

Ez a latin hexameter egyébként áthúzatlanul olvasható a füzet 64. rectóján.

A disztichon után csillag következik, majd 1, 2, 3 számozással epigrammák a plagiariusról. (L. a 334. sz. verset.)

A vers 1826-ból való, bár a kiadások 1825-re teszik. Ugyanis annyira együtt szerepel a kéziraton a plagiariusról írt versekkel, hogy elképzelhetetlen, hogy máskor keletkezett volna, mint az utóbbiak. (L. a köv. jegyzetet.) Különbösen is a kéziratos füzetben előtte kimutathatóan 1826-ban írt vers is található (*Helvila' halálán*).

Szövegváltozatok

1. K *Agg sirásze* (a sor alatt ceruzával: sirásó) lön az orvosbol,
2. K *a'* előbb

334. A' PLAGIARIUS

Kézirat

OSzK Oct. Hung./639. AV 1824—25. Cím nincs. Az előző verstől csillaggal elválasztva. Három epigramm 1, 2, 3 sorszámmal. Sok javítás, áthúzott változatok. Kezdődik a 63/verson, folytatódik a 64/recton és verson.

Megjelenés

MM 1845—48. I. k. 169. l. — MM 1847. 71—72. h. — MM 1863—64. XII. k. 522—523. l. — ÖM 1884—85. VIII. k. 150. l. Ezekben a kiadásokban csak az első két epigramma szerepel. A harmadik első kiadása ÖV 1955. I. k. 135. l.

Az első két epigrammát MM 1845—48. alapján, a harmadikat pedig a kéziratot követve adjuk.

A versek arra a plagiumra vonatkoznak, melyet Bors Sámuel követt el. Bors Sámuel *Kenyérmezei Viadal* c. gyenge négyfelvonásos „énekes, vitézi játéka” már szigorú kritikát kapott a *Tudományos Gyűjteményben* (1825. VII. k. 83. l.) Lassu István történész tollából (x álnév alatt). A kritika megrója Bors üres hazafiaskodását, mely a németgyűlöletben nyilvánul meg.

Később Vörösmarty is kipellengérezte ezt a munkát a *Pályalombokban*. A *Kenyérmezei Viadal* írójának akkor is eredetileg három epigrammot adresszált, ezekből csak az elsőt adta közre a *Kritikai Lapokban* (IV. füz. 1834. Pályalombok. 48.), a másik kettőt kéziratából s Gyulai kiadásából ismerjük (ÖM 1884—85. VIII. k. 12. l.). Ezek közül a második epigramm céloz gúnyosan Bors hangoskodó németgyűlöletére.

Nos, Lassu István cikkére Bors Sámuel mérges antikritikával válaszol (Tud. Gyűjt. VIII. k. 117. l. *Javitások* cím alatt) hazafiaskodó önérzettel. Bors fölényeskedő válasza már rossz hatást keltett, hiszen gyenge írásának igazságos bírálatát próbálta visszautasítani. Stettner gúnyosan ír a vitáról Vörösmartynak 1825. szeptember 13-án Blumen-thalból keltezett levelében (CZAPÁRY 193. l.): „A Tudományos Gyűjtemény utóbbi két kötetje jó multságomra volt. Nevettem, mint öklözik egymást Lassú és Bors a par nobile fratrum!” (Nemes testvérpár.)

Ez a rossz vélemény még csak növekedett, mikor 1826 februárjában Bors SÁMUEL megjelentette *Tiszti Tárát* (tisztviselői név- és címjegyzékét). A *Tudományos Gyűjtemény* 1826. évi III. kötetében (107. l.) Z. G. névjeggyel recensio jelent meg Bors Tiszti Táráról, amelyben a recensens kimutatta, hogy a mű plágium; kivonat részben Detsi *Magyar Szent Korona* c. művéből, főleg pedig a Trattner kiadásában megjelent *Nemzeti vagy Hazai közhasznú és mulattató Kalendáriumából*. Bors — mint a Tud. Gyűjt. recensense kimutatja — nemcsak plágiumával csalta meg közönségét, de a *Tára* kibocsátása előtti hirdetésében tett ígéreteit sem tartotta meg: 1825 augusztusa helyett 1826 februárjában bocsátotta ki művét, az ígért harminc helyett tizenkét ívnyi terjedelemben, az ígért „finom median papír” helyett silány anyagon, s „igen közönséges betűkkel” nyomtatva. Ennek ellenére Bors nem áttallotta ezt a végszót írni kiadványa végére „Imé szavamát állottam. A’ Tiszti Tárt bár mi nagy bajjal, sok munkával, erőm felett való költséggel és fáradsággal elkészíttem.” Utána hazafias szólamokkal igyekszik magyarázni érdemét.

Bors Sámuel eljárásával, plágiumával éppúgy mint azzal, hogy a közönséget nagy ígéretekkel és sovány eredménnyel becsapta, —

komoly kárt okozott az irodalomnak, ráadásul hazafias szólamaival még kompromittálhatta is íróinkat. A leleplező bírálathoz maga a Redaktor is jónak látta hozzátenni jegyzetben: „Valóban köz-fenyítékre méltók az olyan emberek, a' kik a' Hazafiúságnak örve alatt vissza élnek a' Nemzet nagy lelkiségével, 's ámbár az Irók' gyalázatjára nem válhatnak, mert ők nem is Irók, még is azoknak is kárt okoznak, kiszedegetvén a' közönségtől azon pénzt, melyet betsületes munkák megvételére szánt volna.” A végén a szerkesztő hivatkozik arra, hogy az utóbbi időben igen elharapódzott az irodalmi csalás, éppen ezért a *Tudományos Gyűjtemény* a jövőben keményen le fogja leplezni a „plagiatusokat”.

Vörösmarty epigrammáit a *Tudományos Gyűjtemény*ben megjelent recensio hatása alatt írhatta. Erre vall az, hogy epigrammaiban megtaláljuk a recensio legfőbb kifogásait. Bors dicsekvő hangú vég-szavára vonatkozó az első epigramma. Még világosabban utal az utószónak a recensioiban is idézett részletére a második epigramma egy kihúzott változata: <Bors fáradságát említgeti tára' utóján.> A harmadik vers pedig a *Tudományos Gyűjtemény*ben megjelent bírálat első nagy kifogására utal: Bors vastag és szép kiállítású könyvet ígért a közönségnek, s műve silány, és még csak nem is eredeti („szarka tojás”).

A költemény datálása tekintetében ellentmondás van a kézirat és a kiadások közt. Az *Apróbb versezetekben* a *Helvila' halálán* c. vers után olvashatók az epigrammák, tehát az 1826-os darabok közt, *Minden Munkái* I. kötetében az 1825-ös versek közé vannak felvéve. Minthogy Bors tára 1826 februárjában jelent meg, a róla szóló recensio pedig a *Tudományos Gyűjtemény* 1826. évi III. kötetében, mely a tartalomjegyzék tanúsága szerint március 31-én hagyta el a sajtót, nyilvánvalóan a kézirat datálása a helyes.

Mindezek alapján a vers 1826-ban keletkezett, valószínűleg nem sokkal az említett recensio után, tehát április–május hónapban.

Bors Sámuelről, valamint Borsnak az aurorásokhoz való kapcsolatairól l. még a *Pályalombok* ciklusában a *Kenyérmezei diadal írójának* c. epigrammákat és a hozzájuk fűzött jegyzeteket (Vty Akad. Kiad. II. k. 566–568. sz. versek).

Szövegváltozatok

1. K dicsekszik,
2. K javát A sor alatt egy át nem húzott változat:

rejtse, ne tárja javát.

Az 1. epigramma szövege után 2. sorszám alatt áth. változat:

<Bors a' melly munkát kiadott hiszi, vallja övének ;>

<Még lehet: az író körme lelophat övé.>

<A' ki lof ann> E sor felett újabb 2 szám.

2. epigramma.

A kéziratoss füzet 64/r oldalának tetején áth., tintával befestett olvashatatlan német (?) szöveg, alatta:

Seu mea, seu fallor, cara Neaera tamen, (L. a 333. sz. vers jegyz.)
Nincs egy talpapat is telepedni-temetni elég van!

Székely
Ez Aranyosrákosi Székely Sándor eposzából való: *A' székelyek Erdélyben.* III. ének. 141. sor.

Utána, ugyanott a következő áth. sorváltozatok:
<A' ki lop, annak lesz, Bors azt hisz, 's lopja erősen>
<A' ki lop, annak lesz, szent törvény, 's még ki tagadja>
<hogy melly kész sorokat Bors kilopott az övé?>
<Bors fáradtságát említteti tára' utóján.>
<ki fogja csodálni?>

Ez után következik a kéziratban a második epigramma végleges változata ismét 2. sorszám alatt.

Ennek változatai:

1. K lop annak lesz, vitézfül: 2. K munkát nevét 4. K nyakamra kötél."

3. epigramma

Ennek első, áth. változata 3 a 64 rection olvasható:

<'S megtartotta szavát? nagyon is! nincs semmi belőle>

<tetteiben: torkán szárada, 's benne maradt.>

<Vagy betelette talán? Szépen! mint a' ki tuzokra>

<hítt, 's záp szarka tojás nyom tenyeredbe „egyél”>

<mind a' mit igére>

A 64/verson újabb — átlós vonásokkal — áth. változat:

<'S megtartotta szavát? Nagyon is; de csak úri magának:>

{a' mit másnak ígért góg szava, nála rekedt.}

<még most is bizdást zengheti: adni fogok.>

<És ezt ő híven megtartja örökre magának:>

<A' mit másnak ígér, higgy neki, nála reked:>

<Vagy meg is állta szavát? Haj! szépen, mint ki tuzokra>

<hítt, 's záp szarka tojást lesz tenyeredbe „igyal”>

<A' mit másnak ígért, mind maga nyelte be azt.>

E sorok után található a kéziratban a 64/v oldalán, ismét 3. sorszám jelzés alatt az epigramma át nem húzott és kiadásunkban is közölt változata.

335. A' SZEMEK

Kézirat

OSzK Oct. Hung./639. AV 1824—25. 1—12. sor 64/v; 13—40. sor 65/r; 41—52. sor 65/v. Cím: *Szép szemek.* Előtte a kéziratban: *A' plagiararius*, mögötte: *A' sziv' temetése* (1826. 6. Június). Tehát az 1826-ban írt költemények közt foglal helyet. Szakaszbeosztás nincs. Minden második sor beljebb kezdve. A sorkezdet inkább nagybetűs. Javítás úgyszólván nincs benne. Tisztázat-másolat jellegű.

Megjelenés

Koszorú 1828. 25–26. 1. Minden második sor beljebb kezdve. *Csaba* álnéven. Cím: *Kék és fekete szemek*. — M 1833. I. k. 36–38. 1. Cím: *A' szemek*. A tartalomjegyzékben 1828-ra datálva. — MM 1845–48. I. k. 204–206. 1. Az 1828-ra datált versek közt. — MM 1847. 86–87. h. (1828-ra datált versek közt.) — MM 1863–64. I. k. 54–56. 1. (224.) — ÖM 1884–85. I. k. 46–47. 1. (384.)

A vers a gyűjteményes kiadásokban az 1828-ra datált darabok közt található. Ezzel szemben az AV 1824–25. füzetbe egy kimutathatólag 1826-ban írt epigramma-sorozat (*A' plagiarus*) folytatásaként írta bele. Utána egy világosan datált vers következik: *A' szlv' temetése 1826. 6. Junius* címen a kéziratot füzetben. Ezért az 1826-os versek közé tettük.

Kisbetűvel kezdődő verssorok a kéziratban: 2. 10. 12. 28. 30. 44. 52.

Szövegváltozatok

1. K szemek, ragyogva 2. K szóljatok. 3. K Pillantással szűz kegyessel; Koszorú szűz-kegyessel: 4. K szavatok. 5. K Koszorú vesztettem Koszorú M 1833. Én, 7. K tiltva, 9. Koszorú A' szem mellyet 11. K Koszorú. égszín, 13. K feketénél 14. K tűzesebb 15. K annál: 16. K Andalitobb, 18. K csillaga 19. K Koszorú Olyan volt az, itt a' földön 20. K záloga 21. K Most ah az már elborulván (k. n.) 22. M 1833. valasztás 23. K dicsérjek Koszorú M 1833. dicsérjek? 24. K Koszorú Fekete vagy 25. K A' kék tiszta Koszorú mezőjén, 26. K ad 27. K elme 28. K a' szív tiszta, és szabad. Koszorú szabad. 29. K Ott ohajtva, (áth.: <epedve>) 30. K szövetkező Koszorú szövetkező, 31. K Képzelem; már Koszorú már — 32. K meg áldott szerető 33. K A' boldog szlv új remenyét 34. K tükrözi. 36. K temeti. 37. K annyi veszteséggel 42. K multomat. Koszorú multamat, M 1833. multamat, 43. K föllebegni 45. K ottan éj küzd nap delével 47. K közt (k. n.) Koszorú M 1833. közt 49. K ohajtom ezt 50. K Én ezt Koszorú feketét. 51. K setét felségben uszsa Koszorú setét ússza 52. K hófehérű

336. A' SZÍV' TEMETÉSE

Kézirat

K₁ LK II. 52/rv 53/r. Cím nélkül. (A lapra a cím utólag ráírva ceruzával.) Szakaszbeosztás nincs. A sorkezdet ingadozó, inkább kisbetűs. Sok javítás, áthúzás, tintafolt. Valószínűleg ez a fogalmazvány. Kék 12×19,5 cm-es kettős levélpapírszerű lap. Vízjel: bordázott. Nagyv. prem. főgymn. pecsétje.

K₂ OSzK Oct. Hung./639. AV 1824–25. 1–12. sor 65/v; 13–38. sor 66/r. Cím: *1826. 6 Junius*. Másolat-jellegű, kevés benne a javítás. Versszakbeosztás nincs. Sorkezdet ingadozó.

Megjelenés

MM 1845–48. I. k. 176–177. l. — MM 1847. 74–75. h. — MM 1863–64. XII. k. 523–524. l. — ÖM 1884–85. VIII. k. 150–151. l.

A vers keletkezési időpontját az OSzK-ban őrzött kéziratok füzet pontosan feltünteti: *1826. junius 6*. A gyűjteményes kiadásokban is az 1826-ra keltezett versek közt találjuk.

Kisbetűvel kezdődő verssorok mindkét kéziratban: 4. 8. 9. 14. 19. 20. 22. 25. 28. 29. 32. 33. 34. 35. Csak K₁-ben kisbetűs: 10. 11. 12. 16. 23. 24. Csak K₂-ben kisbetűs: 18. 30.

Szövegváltozatok

1. K₁ ezt kebel, 2. K₁ meg dicsérlek, 3. K₁ mondom kő vagy <a' kőnél erősb> nem kő, vashalom, (a sor alá írva.) K₂ kő vagy — nem kő, vashalom

4. K₁ gyémánt szikla vagy, a következő sor áth.:
<Csak ezt Oh még csak ezt a' vég csapást.>

<Te ösmered>

K₂ gyémánt szikla 5. K₁ már a' mi fáj. 6. K₁ öl. 7. K₁ 'Ösmerd' után áth., tintafolttal fedett szó. férfinak 8. K₁ kemenynyé lettél mint vasék, K₂ vasék, 9. K₁ jege. K₂ hideggé 10. K₁ beléd <temetve lesz> egy szív lesz mélyen eltemetve egy szív <e' szív>-ből jav.) 11. K₁ A sor előtt áth.: <Melly>. egy szív, mely vérben lángban uszva élt K₂ vérben lángban uszva 12. K₁ 's most, 13. K₁ A 13. sor után áth. sor:

<'s rád ivom ezt a' verssort im>

14. K₁ emlék írás nemű. K₂ emlék írás, A 14. sor után a kéziratban a következő áth. sor olvasható:

<Itt nyugszom én és két gyenge lábakon>

<e' vas hebelben hordom szívemet.>

15. K₁ Nincs idézőjel. én, 16. K₁ 's bujdosva siromat, K₂ Bujdosva 17. K₁ Még messze K₂ míg messze, — messze 18. K₁ Vad K₂ vas 19. K₁ föl ne vessen onna (az, -ből jav.) K₂ fekszem föl

A 19. sor után a következő áth. sor olvasható K₁-ben:

<'s nyugonni hagyja hátán poromat.>

20. K₁ mely nyomott. (idézőjel nélkül

K₂-ben a 20. sor után áth. sor:

<Vagy sírjak, és sohajtsak? Nem, nem> 21. K₁ sohajtsak, nem nem: egy

22. K₁ A sor elébb így volt: tenger <hiszmi ezt csekély> áthúzta; alá írta a végleges szöveget. 23. K₁ a' nagy (jav. ebből: egy vad) K₂ a' (egy-ből jav.) 24. K₁ és még nekem maradnak útaim, 25. K₁ megtanulja világ 26. K₁ Minden boldogság nem! (idj. n.) K₂ nem" (pont nélkül) 27. K₁ Hah! eljövend <a' fájdalom> (1) <a' fájdalom> (2) a' sors' szelén (3) K₂ Hah:

28. K₁ a' gond előbb így volt: <'s a' bú> átjav.: <a' gyász>, végül átírta ,a' gond'-ra

K₁-ben a 28. sor után egy át nem húzott sor olvasható, mely nem szerepel a kiadásokban:

's kopogni fognak a' szív ajtaján

E sor után ugyancsak K₁-ben áth. sorok:

<halál felel rá tompán: „nem szabad.”>

<hang>

29. K₁ visszhangot K₂ vissz hangot 30. K₁ szabad!" K₂ hang „nem szabad;

31. K₁ van (Idézőjel nélkül.) K₂ van"

K₁-ben a 31. sor után áth. sorok:

<Szívet kerestek? itt csak szikla van.>

<Eljő talán majd végre, 's megkeres.>

<áldott egéből a' szelíd öröm.>

<'s annak kegyesben más hang így fel:>

<Ah későn>

<Jőnek talán majd végre, 's megtalálnak>

<Örömek, szerelmek, arra {is} csendesebb>

<és szánóbb egy hang így fel.>

32. K₁ Elébb 's ha <hall jó és végre megjő>

's ha jó egéből a' szelíd öröm,

33. K₁ örömek szerelmek, K₂ örömek, 34. K₁ szabad! (Idj. n.) A sor végén áth.: <hang> K₂ szabad" (nincs pontosvessző)

37. K₁ szívet kerestek? nincsen!. (utána áth.: <elvezett> puszta lett már: (lett és már egymás fölé írva) K₂ már; 38. K₁ van! (idj. n.)

337. MIKES' BÚJA

Kézirat

K₁ OSzK Oct. Hung./639. AV 1824—25. 66/v-67/r. Cím: Mikes búja (k. n. aláhúzva.) Tisztázat.

K₂ MTA Régi és új írók. 4/r 319. l.-ben 3. 25×40 cm-es négy részbe hajtott elsárgult papírlap. Tisztázat. A vers a rection. A versen csak ennyi: Rákóczy sírja felett. A verscím: *Rákóczy sírjánál*. A lap alján: Vörösmarty Mihály kézirata. (Az írás valóban övének látszik.) A lap alján balra: Ernst Lajos gyűjteménye 240.

K₃ MTA Régi és új írók. 4/r 319. l.-ben 2. 25×38 cm-es négy részbe hajtott sárgult lap. Írás a rection. Nagy alakú betűkkel írt,

valószínűleg idegen kéztől eredő másolat. Alul: V. M. A lap alján balra: Ernst Lajos gyűjteménye. XII. 238. Cím: *Az agg-szolga Pompejus' sírja felett.* A vers alatt a kényszerűleg felvett nevek és alakok magyarázata:

Pompejus: Rákóczy.
Aggszolga: Mikes Kelemen.
Rokon: Magyar — helyett. —

Megjelenés

FMOM 1829. II. k. 788. I. Október. Cím: *Az öreg rabszolga Pompejus' sírja fölött.* Aláírva: V. (Gyulainál tévesen: FMOM 1828. ÖM 1884—85. I. k. 379. I.) — M 1833. I. k. 111—112. I. Cím: *Egy öreg rabszolga' keserve Pompejus' sírja fölött* (A tartalomjegyzékben az évszám: 1829 téves.) — MM 1845—48. I. k. 174—175. I. — MM 1847. 73—74. h. — ТООТН: Szavalmányok 1848. 63. I.— MKK 1851. 372—373. I. (Aláírva: Vörösmarti.) — MM 1863—64. I. k. 32. I. (220.) — ÖM 1884—85. I. k. 29. I. (379.)

A vers keletkezési és kiadási körülményeit érdekesen világítja meg Toldy és Bajza levelezése. Toldy így ír Bajzának 1828. augusztus 19-én. „Vörösmarty egy, valami 30 hex. ből álló darabot írt: Mikes' keserve. Csodáltuk, mert ha én, vagy Károly (Kisfaludy Szerk.) valánk is a' censorok, ki nem eresztjük: ő még is azt várta, de visszavetett a' censortól. Most Vy „A' bujdosó' keserve” cím alatt akarja adni, de így ki fogja érteni. Revolutionális darab valóban, 's te tudod, mennyire tetszik Vy magának az illyenekben.” (Kézirat OSZK Levelestár.) A mű további sorsáról Bajza leveleiből értesülünk. Toldyhoz 1829. szeptember 6-án kelt levelében több műről ír, melyeket Ellingernek, a FMOM kiadójának juttatott el; majd így folytatja: „Mikes' keservét is elküldtem: de más címet adtunk neki: *Az öreg rabszolga Pompejus' sírja fölött.* Ezután mindent megszerzek, a' mit Drescher ki nem ereszt, 's Kassára küldöm.” (MTA M. Ir. Lev. 61. III. 197/r.) Drescher, a pesti cenzor nem engedélyezte a költemény kinyomtatását, s ezért más cím alatt a kassai cenzorhoz küldték. A vers azután a FMOM októberi számában teljesen eldugott helyen jelent meg, annyira, hogy Bajza még dec. 10-én is így ír róla Toldynak: „Vörösmarty *Mikese* is be volt neki küldve *más címmel*, 's nem tudom, mit csináltak vele, mert nem jött ki.” (uo. 204/r) Mi több, ezt a panaszt Bajza 1830. jan. 12-én megismétli: „A mult héten Ellinger a' Minerva 3d. kötetét küldötte számodra hozzám utasítva: de nem írt semmit, a' min igen csodálkozom. Vörösmarty' Mikesét ámbár más cím alatt volt beküldve, nem adták ki.” (MTA M. Ir. Lev. 61. III. 209/r.)

Ezen a megváltoztatott címen jött ki a vers a FMOM-ban, sőt még az M 1833.-ban is így szerepel: Rákóczinak és híveinek nevét nem volt szabad említeni.

Mint Gyulai kiadásainak jegyzetéből tudjuk, Mikes Kelemen *Törökországi levelei* Vörösmartynak kora ifjúságától kezdve kedves

olvasmányai voltak. Gyulai — Zádor egy későbbi felvilágosítása alapján — úgy tudja, hogy keletre induló barátjának, Maróthynek is ezt adta emlékül (MM 1864—65. I. k. 220. l.). Ezt az ajándékozást azonban Toldy adatai megcáfolják (Társalkodó 1848. 168. l. L. a 316. sz. vers jegyz.).

A fiatal Vörösmarty Rákóczi-tiszteletéről l. még a 244. sz. vers jegyz.

A sorkezet K_1 -ben nagybetűs, K_2 -ben inkább kisbetűs (kisbetűvel kezdődő sorok: 2. 5. 6. 9. 11. 13. 17. 21.), K_3 -ban ingadozó (kisbetűs sorok: 13. 17.).

Fordítás

Román:

Jelania lui Mikes. Vörösmarty Mihály: *Opere alese*. In romînește de VERONICA PORUMBACU. București, 1958. 228—229. l.

Szövegváltozatok

1. $K_1K_2K_3$ FMOM M 1833. (idj. n.) K_2 Hányódál, alattad K_3 Hányódál, 2. K_2 's vésszé a' bal sors mely úz vala Fejedelem (utána felkiáltó jelet írt először, de áth. és pontosvesszőre jav.) K_3 's vésszé Fejedelem FMOM 'S vésszé a' balsors fejedelem! MKK 1851. *fejdedelem, és most* 3. K_1 éjben K_2 csendes mint 4. K_1 hagy; — 5. K_2 alva nyugodalmadbul ragyogásra M 1833. talál: 6. K_1 Még mellyen K_3 még mellyen időnként FMOM M 1833. Még mellyen FMOM időnként 7. K_1 sincs. hamvaidon. Pusztán, K_2 Kő sincs hamvaidon (jav. ebből halmaidon) K_3 hamvaidon; *pusztán* M 1833. Pusztán, 8. K_3 Sírhalmod, FMOM M 1833. kesergőd, 9. K_1 lét, és nemlét közt *lengeteg* > *ingadag* árnyék K_2 hontalan ősz, K_3 Hontalan ősz, FMOM M 1833. Hontalan ősz, FMOM közt 10. K_1 ned eréből K_2 könyüm? oltó nedv, eréből K_3 könyüm? oltó (utána olvashatatlan áthúzott szó) FMOM könyüm? M 1833. könyüm? olcsó 11. K_2 régi ütődéstül 12. K_1 Isten! K_2 FMOM egek! Isten! annyira K_3 's oh Egek, oh Isten! — 13. K_1 sok fáradtságidnak utána K_2 hogy olly K_3 hogy olly sok harczmunkájdinak utána FMOM olly 14. K_1 köllene sírni K_2 én legyek? Óh Te kiért K_3 Én legyek? Óh Te! FMOM sírni. — M 1833. Én legyek! 15. K_2 itt ellenség' földé; nem ismer; K_3 Mellynek *hantja* föld itt — ellenség' földé — nem ismér; FMOM földé; nem ösmer, M 1833. ellenség földé, MKK 1851. ismer; 16. MM 1845—48. MM 1847. szerencsénk, 17. K_1 K_1 -ben a M 1833.-ban is vessző van a sor végén. A közékezés mindenképpen indokolt, feltételezhető, hogy MM 1845—48.-ba és MM 1847.-be sajtóhiba került. K_2 alászállott szerencsénk K_3 alászállott elébbi szerencsénk, FMOM M 1833. szerencsénk, 17. K_1 nevedett többé K_2 árva K_3 árva többé; FMOM Árva hazád, 18. K_1 alatta M 1833. alatta 19. K_1 tudjad K_2 's hogy nints K_3 *nincsen említve* ne tudjad. — FMOM tudjad; 20. K_1 írás K_3 én;

írás: FMOM én: K₂K₃ FMOM M 1833. írás MKK 1851. Im 21. K₁ vetődik; K₂ és ha Magyar még tán e K₂ És ha rokon még tán FMOM M 1833. És ha rokon tán még 22. K₁ hazádnak; K₂K₃ FMOM M 1833. (nincs idézőjel) K₂ elmondva neki: itt. K₃ Megmondom neki: Fejedelme FMOM itt hazádnak 23. K₁K₂K₃. FMOM M 1833. idj. n. K₁ onnan; Szabadság. K₂ (a sor végén:) vége M 1833. onnan;

* * *

A *Mikes' bújá* az utolsó vers, melyet Vörösmarty az AV 1824/25-füzetbe (s így az AV-kéziratkötegbe is) írt. Utána egy töredék olvasható csupán: *A' bűnös' sírversének* 8 és egy töredékes sora (l. a 310. sz. vers jegyz.), e zárójelbe tett megjegyzés kíséretében: (rég.) E töredék után hús üres oldalt találunk a füzetben. Az utolsó lapokra (77/v, 78/rv) pedig feljegyzéseket és terfvázlatokat írt. Ezek részben a *Zalán fúdsára*, részben további eposzi terveire vonatkoznak. Ezért a kritikai kiadás IV. kötetének (*Nagyobb epikai művek*) jegyzeteli közt fogjuk őket közölni.

338. CSÁK

Megjelenés

FMOM 1827. április 1166—1167. l. (Gyulainál tévesen: 1828. ÖM 1884—85. I. k. 379. l.) — M 1833. I. k. 162—165. l. — MM 1845—48. I. k. 178—181. l. — MM 1847. 75—77. h. — MM 1863—64. I. k. 33—36. l. (221.) — ÖM 1884—85. I. k. 29—32. l. (380.)

Mint a *Földi menny*, ez is „szerbus” modorú költemény. TOLDY FERENCNEK az FMOM 1827. áprilisi számában közölt A' Szerbus Nép-Költésről c. értekezésében olvasható, a következő bemutató sorok után: „Eredeti balladát *Szerbus stílusban* nálunk első 's eddig egyedül *Vörösmarty* ada; 's én annak kéz-iratát a' Költő barátságából bírván, annak közlésével akarom olvasóimat eleresztteni.” Vörösmarty-nak „szerbus” stílusban írt költeményeiről l. még a 330. sz. vers (*Földi menny*) jegyz. A „szerbus” stílus divatjáról részletesebben HORVÁTH JÁNOS: A „szerbus manier”. (Tanulmányok. Bp. 1956. 269. l.)

Csákot valamennyi kiadás 1826-ra teszi. Ezt a dátumot igazolja Toldynak Bajzához 1826. május 14-én írt levele is, melyben a következőket olvashatjuk: „Vörösmarty szerbus manirban egy gyönyörű balladát írt, melyet nekem adott által a' Minerva számára, — én jegyzéssel fogom kísérni.” (MTA M. Ir. Lev. 4r. 144.) A vers tehát 1826 első feléből való.

A történelemből ismert Csákokhoz e romantikus történet hőségnek nincs sok köze. Vörösmarty-nak a következő évből (1827) van egy német nyelvű regényes elbeszélő költeménye is *Csákról*. (Vty Akad.

Kiad. II. k. 342. sz. vers. I. még Kisfaludy Csák c. tragédiájáról írt epigrammáját — 422. sz. vers — és az ezekhez fűződő jegyzeteket.)

A Csákot, ezt a szerb népköltészet gazdag fantáziájú alkotásai nyomán készült balladát pathopszichológiai szempontból vizsgálja SCHWARTZER OTTÓ ideg orvos értekezése: „Csák” Vörösmarty Mihály téboly-alakja. (Írta és a székesfehérvári Vörösmarty-ünnepélyen 1889. november 3. felolvasta Babarcsi Schwartzer Ottó. Budapest, 1890.) Schwartzer a tündérleány szavait és megjelenéseit Csák hallucinációinak fogja fel, s megállapítja, hogy e szempontból Vörösmarty balladája egyedülálló. — Shakespeare-nél és Aranynál inkább illúziók szerepelnek, valóságos látási és hang-jelenségek téves értelmezései a balladai hősök részéről. Csák története zseniálisan megrajzolt kórképe egy beteg léleknek, a valódi érzéksalódástól, a megfigyeltség érzésein át a téveszméig és a dühöngési rohamig, majd a lecsillapult, de egészséges alvásban fel nem oldódó lelkiállapotig. A ballada olyan zseniális lélektani intuícóra van felépítve, melyhez hasonlókat csak Shakespeare-nél találunk. A költő fantáziájával megrajzolta az ún. „elsőleges téboly” kórképet, még mielőtt ezt a szaktudomány leírta volna.

Schwartzernak ezt az értekezését csaknem egészében németül ismerteti az *Ungarische Revue* 1890. évi folyama: „Psychiatrische Studie über Vörösmarty 's Csák” címen. (146—155. l.) Schwartzer elemzését átveszi és kiegészíti LAUSCHMANN GYULA hasonló jellegű dolgozata (Vörösmarty költészetének viszonya az orvostudományhoz. Székesfehérvár, 1901. 31—32. l.).

Schwartzer szerint tehát a tündérleány Csák érzéksalódásának szüleménye. Valószerű azonban, hogy a tündérlány alakjának megteremtésében mégis a népköltészet játszotta a főszerepet. Ilyen tündérleányok szép számmal szerepelnek a szerb népköltészetben is. TOLDY Wessely professzor „Serbische Hochzeit-Lieder” c. művét ismertetve írja a következőket „A szerbusok a *Vili*-ket, sorsot intéző szűzek mythosát képzelik. Ezek szöke, repdeső fürtű nymphák, fejér lebegő köntösben, ívvel, puzdrával, nyilakkal. A halandó, ki feléjük közelít, prédája a halálnak. Vannak jók is rosszak is. Lígeti kis források mellett táncolnak, énekelnek.” (Id. értekezés FMOM 1827. ápr.)

Fordítás

Német:

HEINRICH GUSZTÁVTÓL „Csáki” címen. *Ungarische Revue*. 1890. 144—146. l.

Képzőművészeti ábrázolás

SCHWARTZER OTTÓ id. tanulmánya elején. A kép festményszerűen kidolgozott, de nem színes. Aláírva Telegdy. Csákot ábrázolja regényes környezetben nagy hegyek, fenyők közt, holdfénynél, amint egy dombon megpillantja a tündér leányt.

Szövegváltozatok

2. FMOM Zolna, 5. FMOM por-ágyon, 8. FMOM M 1833. Reggel, 9. M 1833. fölszakassza 11. FMOM Új szakasz, új bekezdés: 'S megjön a' hős, és óhajtva szóll: 12. FMOM M 1833. (idj. n.) 15. FMOM M 1833. Hókaroddal, téjhab-vállaliddal? 17. FMOM M 1833. téjhab-vállaidra, 18. FMOM M 1833. édes csókot ajkaidra! 19. FMOM Zolna, Zolna, 20. FMOM M 1833. (idj. n.) FMOM te, 21. FMOM Tündér-leánya: M 1833. tündérleánya: 22. FMOM Vessd vissza M 1833. (idj. n.) 23. FMOM össze darabra — A 23. sor után a FMOM-ban egy a későbbi kiadásokból kihagyott sor:

Zolna nem hű hozzád, és nem él már, 25. FMOM hűljön-el halálra; 27. M 1833. (idj. n.) 28. FMOM fordul-meg M 1833. fordúl 30. MM 1845—48. s' (íráshiba) 31. FMOM M 1833. »Csáki, 32. FMOM kezében; 33. FMOM hitszegés miatt sem; 34. FMOM értted égvén, 35. FMOM A' Tündé-lány búval ölt-meg engem." M 1833. engem." 39. FMOM hangja, 40. FMOM üregfülével 41. FMOM 'S vissza-bögi 42. FMOM a' Tündé-lány. 47. FMOM Szirt-tetőket 48. FMOM fenyőket, 49. FMOM Nyíllal szárnyalókat; 50. FMOM M 1833. Hogy, ha 51. FMOM *Tünt-el a' gonosz lány*, megtalálja, 52. FMOM 'S össze-rents a fegyverével — M 1833. fegyverével. — 54—79. Ezek a sorok a FMOM-ban és az M 1833.-ban egy versszakban szerepelnek, a 67. sorban itt nincs bekezdés. 54. FMOM vissza, 55. FMOM estve, búban, lankadásban. 57. FMOM *dült-el virág-szál*; 58. FMOM *dült-el* 62. FMOM hold-világnál, 63. FMOM tetőjin? M 1833. Haj! 64. FMOM hó-szín 65. FMOM kedveséhez. 66. FMOM szél-fodorta hajjal, 67. FMOM (Nincs bekezdés, idézőjel van.) 69. M 1833. nyugottál 70. FMOM ált-ölelte 71. FMOM ajkát; 72. FMOM rázta-meg 75. FMOM előle — 76. FMOM A' Tündé volt, 77. FMOM Gúnyajakkal vissza: 79. M 1833. nyugottál 80. FMOM *dült-el* 81. M 1833. porában, 82. FMOM *És legottan a' Tündé* nyomába 83. FMOM *Fergeteg* 85. M 1833. Zolna hangzott 86. FMOM olében, M 1833. Zolna völgyek 87. FMOM a' Tündé nyögése, 90. M 1833. nyugottál

339. KÉRELEM

Kézirat

LK I. 8/rv. Világoszöld 19x25 cm papírlap. Vízjel: bordázott. Nagyv. prem. főgymn. pecsétje. Cím nincs. Nincs versszakokra osztva. Sok javítás, áthúzás. Valószínűleg fogalmazvány.

Megjelenés

Aur 1827. 112–114. l. Aláírva: Vörösmarty. — M 1833. I. k. 23–25. l. 1826-ra datálva. — MM 1845–48. I. k. 182–184. l. 1826-os versek közt. — MM 1847. 77–78. h. — MM 1863–64. I. k. 36–38. l. (221.) — ÖM 1884–85. I. k. 32–34. l. (380.)

Valamennyi kiadás 1826-ra teszi. A kézirat írásképe sem mond ennek ellent. Toldy Bajzához 1827. ápr. 13-án írt levelében az *Élet és Literaturába* felveendő Vörösmarty-versek közé sorolja 1826-os dátummal. (L. a *Helvilához* c. 280. sz. vers jegyz.).

A kéziratban a sorkezdés általában nagybetűs, öt kisbetűvel kezdődő verssor van: 12. 14. 30. 41. 42.

Szövegváltozatok

1. K *indlt.* 3. K *kérded* Emma, Aur *Kérded* Emma, 5. *mért* kérded Aur *mért* kérded 6. K *Ollyan* mint 7. K *ép* 8. K *sem* kicsin, 10. K *Hószin* *<hebleken>* vallakon Aur *Hószin* 12. K *Előbb* így volt: *<omló szabadon.>* alá írva: *hajnal* arczokon. 14. K *szög*, Aur *tied*. 16. K *arcz* mint 17. K *szem* 18. K Aur *kökény*. 19. K *Sem* *kökényért*, *sem* *bogárért* MM 1845–48. MM 1847. *kökényert* — nyilvánvaló sajtóhiba: K Aur M 1833. *kökényért* alakot ad. Ennek megfelelően javítottuk. 20. K Aur *én*. K *hevílök* 21. K *Emma!* *<nincs>* Aur *Emma* *szép* 22. K *A* sor elején áth.: *<Illy>* *festheti*. Aur *festheti* 23. M 1833. *szívet* 25. Aur *termett* 26. K *ez*, 27. K *A* sor elejére írva és áth.: *<Annak>* *Annak* *gyors* *kell*, Aur *kell*, 28. K *A* sor elején áth.: *<Mindig>* 30. K *melly* 31. K *Néma* *büszke*, *fejedelmi*, Aur *Néma*, *büszke*, *fejedelmi*, 32. K *A* sor elején áth.: *<Olly>* 33. K *Más* *kegyes* *szív* *éretének* 35. K *enged*, *<attól annak többé>* *attól* *eltér* Aur *eltér* 36. K *Előbb* így volt: *<Nem hány semmi lest.>* de áthúzta és alá írta ez alakban: *<Másnak>* *hányva* *lest*. Az első szót áth., és elébe írta az innmár végleges változatot: *újnak* 37. K *Én* *keménynek* *<vihatalan>* *szállhatalan* 38. K Aur *hódolok*. 39. K *Emma*, *<Emma m>* (áth.), *mint* *te*, *olly* *negedes* (aláírva) 41–42. Áth. sorok: *<Ah de mondd e' negéd>*
<Tart-e mindig> —

Utána átjav.: *e'* *negéded* *szép* *leányka*
tart-e még *soka?*

41. K *e'* *negéded* *szép* *leányka* Aur *E'* *negéded* *szép* *leányka*
43. K-ban áth. sorok:

<Mondd meg Emma, mondd nekem meg>

<Mondd meg azt nekem leányka>

<csak szép leányka mondd nekem meg,>

<Mondd meg, kérlek, szép leányka>

Alattuk a végleges szöveg: *Mondd meg kérlek, kényszerítlek*
Aur M 1833. *kényszerítlek*,

44. K Aur *soká*. 45. K *vihatalan* 46. K *Emma!* 47. K *zár* ki,
Emma!

Kézirat

Két kézirata van. Mindkettő az MTA kéziratárában.

K_1 *A' bujdosók* első kézírásos változatában olvasható a 30/r oldalon. Merített, fakult-kék színű papír, $24 \times 26,4$ cm nagyságú.

Vízjel: párhuzamos, 2,8 cm távolságú párhuzamos vonalak mezőjében kb $8,5 \times 8$ cm nagyságú címer, benne kereszt és pajzs, a címer két oldalán alul összefonódó díszes ág, fölötte domború tetejű és aljú korona, egyszerű kereszttel.

K_2 *A' bujdosók* című dráma második kéziratában a 35/rv oldalon található, a „Harmadik Fölvonás” elején. E kézirat papírja világoskék, merített papír. Vízjele: 2,8 cm távolságú párhuzamosok mezőjében, a lapszélén, a párhuzamosokra és a szövegre merőlegesen, kővér nyomtatott nagybetűkkel KOTENSCHLOS olvasható. Címer, v. egyéb vízjel-rajznak csak a széle látszik a lap belső szélén.

Megjelenés

Először e kiadásban. (Fehér Géza közlése. A jegyzetelés is az ő munkája.)

E dal *A' bujdosók* első és második változatának betét-dala; de csak a dráma kéziratos változataiban olvasható éppúgy, mint a *Kont-ének*. (I. a II. kötetben 343. sz. vers és jegyz.) A dráma kiadásában nem jelent meg, de másutt sem, nem is említik sehol. Külön címe nincs. Két kézirata a dráma első és második változatában maradt fenn. A harmadik és a végleges változathoz — mint említettük — hiányzik.

Alapszövegének a második kéziratot tekinthetjük. Az első fogalmazás valószínűleg 1824-ből, a második 1826-ból származhat. I. Zádor—KazLev (1824. VII. 30.) és Vörösmarty Stettnerhez írt leveleit. (1827. IV. 30. CZAPÁRY 219. l.) Az utolsó versszakot három különböző alakban írta meg a költő. A költemény a dráma szövegében a „Harmadik Szakasz” elején található. A végső változathoz valószínűleg hasonló okból hagyta ki mint a *Kont-éneket*: nem találta jónak, vagy helyénvalónak. Erre vall az is, hogy a dráma második kézirata a „Harmadik Szakasszal” végződve félbe is szakad.

Korpádi bátyját a történelem tanúsága szerint is Zsigmond lófarkon hurcoltatva végeztette ki, jószágukat fölégettette. — Az ifjú Korpádi is történelmi alak. Heltai Gáspár *Magyar Krónikájában*, amelyet a dráma kiadásainak bevezetőiben Vörösmarty is fölhasznált, olvashatjuk a 301. oldalon (Kolozsvárott MDLXXIV. Most újonnan Nagy Győrben MDCCCLXXXIX.), midőn „Vajdafi György megfogja a pártolókat”: „Korpádi János nem vala vélek, mert éjjel fel-kelvén, el-ment vala tőlek.”

Júliának, Vajdafi leányának nevét és történetét nem jegyezték fel a krónikák, Korpádi dala néki szól, őt Vörösmarty képzelete teremtetten, akárcsak a drámában az ifjú Korpádinak egész történetét.

Szövegváltozatok az első kéziratban

Vörösmarty kézírása és javításai.

A dalt megelőző dráma-szöveg az első kéziratban:

Harmadik Szakasz

A bevezető 8 sor („Julia egyedül járván a kert alatt”) áth. Mellette „1/” jel a mellékelt javításokban jelzi a helyes szöveg helyét [77/r oldal.] A jav. szöveg szerint:

Harmadik Fölvonás

Kert melléke

Julia jó

A nap leszáll fáradt sugárai
nyugonni mennek, mint az útasok:

.....
Bocsáss meg jámbor ifju énnekem,
hogy elmegyek; setétedik nagyon,
és a' setétől retteg Julia . . .
Mi az? dalolva egy hajós közelget

(Dal hallik

Itt következnek a vers 1—12. sora.

3. békélni jó (jav. ebből:) *Békélni jó* <meg> 8. (jav. ebből:) <Nincs
a' ki> 9. (jav. ebből:) <hamván tapod>

A 12—13. közötti + + + jelek helyén néhány sor drámai szöveg
osztja két részre a dalt; helye: a 30/r oldalon.

Julia

el kell mennem innen.

Ah ő az, ő az,

(megindul, s elakad)

Atyámhoz, testvérimhez elmegyek,
de szánó' szívem gondja itt marad.

Eltávozom;

(ismét elakad)

'S ah még is itt vagyok

(dal) (A vers további része következik.)

16. haláltól (jav. ebből:) <bosszútól> 17. lelkét váltaná (jav. ebből:)

<vérét> ontaná 21—22. között négy sor törölve:

<hogy tudja erre jöttömet>

<'s éleszsze félholt lelkemet.>

<ne késsen a'>

<'S jöjön megadni szívemet>

<vigyétek el.>

A törölt négy sor javításai:

¶ (1.) <erre> (jav. ebből:) {ő meg}

(3.) <megadni szívemet> (jav. ebből:) {ne késsen el}

<szívemet> (jav. ebből:) {lelkemet}

A törölt négy sor helyett Vörösmarty egy új versszakot írt az első
kéziratban (30/r oldal), melyet Sallay nem másolt át a második

kéziratba. Alatta olvasható Vörösmarty megjegyzése: „*Ennek helyet hagyni*”

Az új versszak:

*Korpády szívében ült a' bú,
fölötte lángolt a' boszú:
Ő nyomta el.*

Sallay ezt nem másolta le, helyette (s nem utána, mint Vörösmarty jegyzetéből gondolhatnánk) üres helyet hagyott s oda a második kéziratban a költő megint újabb versszakot írt. Ez a közölt szöveg 22–26. soraiban olvasható.

Színi utasítás a dal után; 30/rv oldalon

(ki lép a sajkából)

Korpádi a' leányt meglátván közelít hozzá)

Javítások a második kéziratban

E kézirat javításait Sallay értelemszerű kiigazításai adják, ebben a kéziratban írja Vörösmarty a közölt új versszakot az üresen hagyott helyre, egyébként két szót javít 35/rv oldalon

A második kéziratban a drámaszöveg a dal előtt, közben és után, nem esik át említésre méltó változtatáson.

2. Vágyása (jav. ebből:) *vágyása* 3. Békélni (jav. ebből:) *békélni*

8. Hajlékát (jav. ebből:) *hajlékát* 9. Csak (jav. ebből:) *csak* 10.

könnyeit (jav. ebből:) *könnyeit?* 11. (Vörösmarty javítása!)
vissza (jav. ebből:) *viszsa* 12. (Vörösmarty javítása!) Oh (jav.

ebből:) *O* 20. Szerelmem' (jav. ebből:) *szerelmem*

A [Korpádi dala] *A' bujdosók* harmadik változatában már nincs

meg, bár a második kéziratban nincs áthúzva!

ΚΕΡΕΚ

Igy a történelmet járja át a deréknek.
Mely revesi gyönyörű, mely me veszték fém
Mely ha tak ill, tudni, mely a szabályon, jóték,
Ez a föld, melyre, melyre, melyre, melyre.

... a török...
Kézbe, annak...
... a török...
... a török...

... a török...
... a török...
... a török...

... a török...
... a török...
... a török...

... a török...
... a török...
... a török...

... a török...
... a török...
... a török...

... a török...
... a török...
... a török...

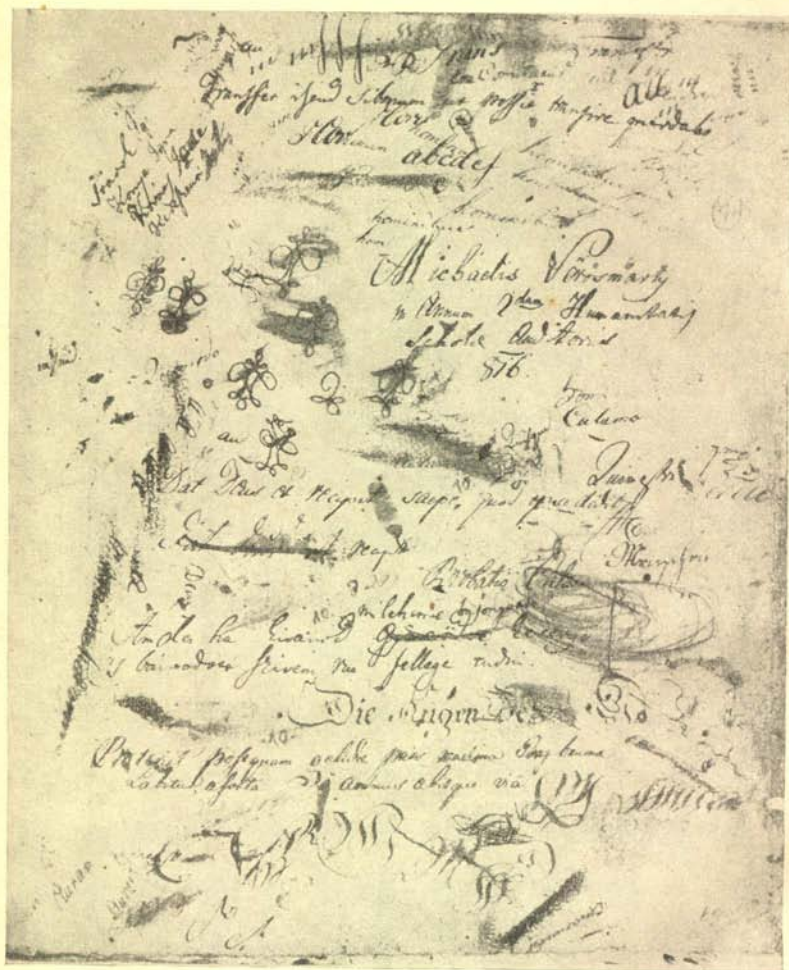
... a török...
... a török...
... a török...

... a török...
... a török...
... a török...

... a török...
... a török...
... a török...

... a török...
... a török...
... a török...

1. Vörösmarty egyik legrégebb kézirata az 1815/16-os tanévről. Rajta a 11. sz. vers utolsó sorai és a 12. sz. (K: *Uram Atyám Neme Napjára*) teljes egészében. Érdekes megfigyelni a kezdetleges írásmódot s ennek az időszaknak helyesírási sajátosságait: 3. sor folytatya ypszilona írással, a mássalhangzók hosszúságának fölül írt vonással való jelölése: hosszú, bizonytalanság a magánhangzók hosszúságának jelölésében.

2. MTA CBJ I.-ben az ún. 2. Humanitas-füzet borítólapja. Rajta a 13–15. sz. versek.

1299 \ egy Barisombor.

Mig az ifjúság szügedő korán
A zajas évszék, a kellemek virulnak
"Beműnkös gyökös virg. önműnkös
A alkuelen év elhatald jórán.
Oh hár! Csiréink a vilag jórán
'Báran Baralom' mig a nem toultrak
Gyaprai a' feje eltro' kaimok firtak
Mindon s'haig magd' elénk alkogán.
A' kellen sölénk akkos Amovd
Pránerok Bájardul' vjnak bu' a' tunkon
A' éjsz' helye nem' hül' ión' szayunkon
Nem' ta' vidie' a' kint' minden' Amovd!
Egy edül' a' mie' hozgalmunk' ferdarhu
S'elkiunknek' a' is' bus' vedriok' kásig' kora.

~~Alkuelen~~

Alkuelen Salomon a' Mogyoródi hegy
Alkuelen körelés' a' taboris' vendis
Mogyoródi hegyen' kiment' pufka' vidékise.
Egy Páris' Öny' v'le' v'le.

Alkuelen Salomon a' Mogyoródi hegy
Körelés' vendis' kint' kenderis
a' mekkel' kiment' a' t'ata' hár' helyet
Mogyoródi vendis' k' kora

8. Az Exercitia Scholastica füzet egy későbbi lapja. Rajta a 148. sz. vers („Szonnet” rovásírással) és a 149. számú eleje.

Rákoczy Bercsényinél Lengyel or-
szágban.

B. Rákoczy, it? R. Bercsényi, haj!
~~megfogan~~ ^{szegény} it Magyar
 külföldön. B. Oh! - is a' kára?
 R. Mányakk, nice döl.
 B. Oh! itra tegye ess? Kára,
 ki lef nap gyamotod?

R. Ha minik kirepésnek, vészes ^{1/2}
 ágyad karáji végi

B. Oh! Szig felüsse nagy világ,
 jébutáj szig te is.

R. Oh! is mi csak keregy horgok
 jébutára gyápotod.

R. Kard hűvöben, 3 markant.
 Kiviróni nyugfának.

B. Hungy el dűfű nap; eslagok,
 3 hold vészes jébuta.

Ne lef az el ^{hala} Magyar
 a' lántha görbedet.

(E a' jébutáj öle).

R. E' jébut el fog. Haj. velle
 jébut drage Nemzetem.

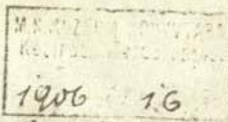
B. Jébut Magyarának ifjanc.
 tehátke, mented R.

13. Az AV-kéziratból a 244. sz. vers kézirata. (Rákoczy Bercsényinél Lengyel országban). (OSzK Oct. Hung./639. 13/v, 14/r)

Lyrái költés

1823

Vörösmarty Miklós.

14. A Lyrái költés 1823-füzet borítólapja. (OSzK Oct. Hung./639. kéziratkötetből. 25/r)

És ti kik közöttünk hajdan uralkodtunk?
hol fenyves alatt fejedelmi trón;
törvényesek ti ekkor hirtoktunk?

O Haza halmi eszték rím.

Igy azóta, és döngő sírja alá borult.
A' szent királyok képe vetétkelt,
És bio, és pshertelő jellekkel,
~~hílt a~~ a' porok' éjellek.

~~.....~~

És ti forraló titkok kebelén a' halmi eszték,
mely etenségtelenül szennel ismét magán,
mit forraló Veszede, Magyar, nagy lavon. aron
mellyben Nézi sebed kezdé hegedni, etaj,
és tlen sorvinyai, mely már má' eszték éma
Mészagganva hűvös dörög hárszál ólen
De te ma bádágunk éfuszóingja, ne örvény,
És tlenkben kom fog fengleri ~~.....~~ rím.
És tlenk meg nagy nyújt, fölkel a' baró orfi
Sívise é fonal Veszene kőnekorok

Vagy mi ez? Kihagy. Kéne
Igy megcsalnak.
A' mi szépnek nélcem, horek
Képep. hololalek.
Mert csak képe semesének,
És anyéka az,
Nehy a' virben habnővéfű
Lánykém hajladó.
Ora a' paron andalozva
A' fenn áll trebb maga,
B. a' kívnek, szecelenek
Künder cillaga.

Börzsönyben 1825. Oct. 10^{én}

Még a' képeclődés könnyű szárnyán
Lengedestek gondolatjaim,
I' meffre járó lelkeim szent kevérd
Kisérgettek égi álmaim
Gardny. volbam édes bánasimban,
Gardny. bar nem boldgy. örömben,
I' a' nemény lúz kaján szunyárdok

BETŰRENDES MUTATÓ

Verscím	Sorszám	Szöveg oldalszáma	Jegyzet
A' babonás Sallayhoz	147	95	502
[A' bajnok Hectort...]	112	64	476
A' bátortalan szerelem	286	239	652
A' Beteg Hazafiakért. Brúna Ferentzhez .	117	69	477
A Bialok közelite[se]	2	7	394
A' bonyhádi erdőben.....	265	206	617
A' bucsuzó	328	286	721
A' bujdosó	214	153	562
A' bujdosó gyilkos	236	182	591
A' bús vándor	237	183	592
A' bűnös' sirverse	310	264	689
[Accipe, Care Pater...]	19	16	404
A' csalogányhoz	252	194	604
A' csendes haló	240	185	594
[Aeole, vidd hírtül...]	70	47	447
A' farkas	317	273	698
[A' fel háborodott elmét...]	22	17	406
A' fellegekhez	282	233	647
[A' Fő boldogság...]	187	131	539
[A' Fő Böltsesség, á' midőn...]	20	16	404
A' gógös	257	199	609
A' gyáva gonosz.....	314	272	695
A' gyötrődő (Hajt keservem, hajt az inség...)	216	155	564
A' gyötrődő (Ah nem, többé nem vidámit...)	258	200	610
A' hajdani nemesség' emléke	223	170	574
A' hajnalhoz	260	202	611
A' hamis alvó	243	187	596
A' hamis leányka	287	240	653
[A' havazó télnek szele...]	122	71	481
A' három egyesült fejedelmekre	289	243	656
A' hitlen.....	307	258	684
Ajánló versek	45	28	426

Verscím	Sorszám	Szöveg oldalszáma	Jegyzet
[A' jövőnek szép reményit ...]	217	156	564
A' juhász és bojtár	279	226	641
A' Kegyetlen emberről	81	52	457
[A' ki ha Plutónál...]	325	284	718
[A' ki Hazájának]	69	46	447
[A' ki keblében...]	—	—	454
[A' ki nem tud...]	213	153	560
A' korcsokhoz	201	141	548
A' koszorú	242	186	595
A közelgető veszedelmeknek iszonyu tsapá- sait képzelő szívnek panasza	55	35	436
A' lanthoz	297	252	667
A' legjobb orvos	315	272	695
Alku a' természettel	235	181	591
[Aludjatok szép álmain...]	263	204	615
[A' melly érzések...]	80	51	457
[A' merész halandókat...]	171	115	528
[A' mit még tenger 's Arionnak...]	40	24	423
András és Béla	324	282	716
Angyal Bandihoz	270	210	628
A' nyarol	6	8	396
A' patvarista	293	246	660
A' pásztor leányok	284	235	650
A' plagiárius 1—3.	334	297	734
A' pókfi és szúnyog	222	169	573
A' Pusztai vadász	131	77	489
A' reményhez	256	198	607
A régi üdők emlékezete	205	146	551
[A' rény nagy jutalom...]	61	41	441
Arria	300	255	679
A' szánakodóhoz	259	201	610
A' szellőhöz	321	279	708
A' szemek	335	298	737
A' szerelmes (Hasztalan van olvasásom...)	298	253	670
A' szerelmes (Hah kié vagy most, ki csak érttem...)	215	154	563
A' szerelmetlen	329	289	724
A szerentse változásairól	11	10	397
[A' szép halálnak...]	172	115	529
A' szép leány	322	280	710
A' szép virág	332	296	732
A' szittya gyermekek	224	170	574
A' szív' temetése	336	299	738
[A' szokott úton repeső örömmek...]	190	133	541
A Tavaszról	4	8	395
A' templomba záratásomkor	291	244	658

Verscím	Sorszám	Szöveg oldalszáma	Jegyzet oldalszáma
A Télről	9	9	397
A' tünődő	299	254	671
Atyám' sírjához	126	73	485
[A' vándor élet...]	167	113	526
A' virág	296	251	665
A virág le szakasztásakor	1	7	394
A' völgyi lakos	225	171	576
A' zivatar	232	179	588
Az álomból hamisan jósló Bodorrol	105	62	475
Az elhagyott	238	183	593
Az elhaló remény	230	176	587
Az elmenőhöz	211	151	558
Az 1821-diki tél	231	176	587
Az életgyűlölőnek kettős panasza	218	157	566
Az élet időről	10	10	397
Az én nevem	116	65	477
[Az Ifjuság és Ártatlanság]	220	159	567
Az ifju vitéz	234	180	590
Az imádkozóhoz	311	267	690
Az Irigységhez	89	55	462
Az isteni jószág	241	185	594
A[z] Ószról	8	9	396
[Azt mondd, Kormos...]	99	61	474
Álom	312	269	693
Álom és való	245	189	598
[Ámde ha kívánod...]	13	15	402
Árpád' emeltetése	320	279	706
Ártatlan lány' éneke	305	257	683
[Átkozod életed...]	98	61	474
[Bár ki legyen...]	43	26	424
[Bár zengje más...]	138	85	494
[Boldog, a' kit...]	132	78	490
[Boldog az a' ki jeles tzélját...]	87	55	460
[Boldog az a' ki világát...]	103	62	474
[Boldogok a' gyengék...]	203	142	549
[Borzadva jártam...]	162	107	521
[Borzasztó télnek már majd közepét...]	17	16	403
[Boszszonkodsز minden kitsinyért...]	106	62	—
[Boszszus sziveknek...]	129	75	488
Börzsönyben	327	284	720
Búcsu (Szép Etelka, kit szivembe...)	308	260	686
Búcsu (Vesszen el, a' ki remeg...)	316	272	696
Bucsuzó	266	207	618
[Bús Pyram a' mikoron...]	115	65	477
[Búzgóságodat egy némelly mondotta...]	97	60	474

Verscím	Sorszám	Szöveg oldalszáma	Jegyzet oldalszáma
Carmina [O Deus Omnipotens...]	57	36	438
[Conciliandi sunt multorum animi]	33	20	417
Csaba' szerelme	319	274	704
[Csattog az öldöklő viadalban...]	198	140	547
Csák	338	301	743
[Csendes volt az üdő...]	221	162	569
Czeczei Barátomhoz	123	71	482
Czenczihez	290	243	658
[Czinke reád sok irigyeknek...]	96	60	469
Czinkéhez	141	88	499
[Dat Deus et recipit...]	14	15	402
Dámon' panasza	283	234	649
Decenter fari, magnas res tractare intende	34	20	417
De laboris similitudine cum Rosa	58	37	439
[Derítsd vezérlő Tsillagodat...]	189	132	540
De Timore Domini	59	37	440
De Venatore	3	7	394
De volubilitate boni mundani	7	9	396
[Distica quot fingis...]	52	32	434
[Dóriai folyamok...]	91	57	463
[Drága Tanítóm, mit nyujtsak...]	170	114	527
[Dúlja elboldog napom...]	193	134	542
[
Edyllion	191	133	541
Egy Barátomhoz (A' vigaság néked nem...)	155	102	512
Egy Barátomhoz (Jár hevesebb szeke- rén...)	165	111	525
Egy Barátom verseire I ^o Felelet	133	78	490
II. Felelet	134	79	491
III. Felelet	135	80	491
IV. Fe	136	82	492
V. Fe	137	84	493
VI. F	139	86	494
Egy barna csufolódó tréfásra	269	210	627
Egy boldogtalannak panasza (Ah hova, ah hova, nagy Egek...)	192	133	541
Egy Boldogtalannak panasza (Már siet hátra napunk...)	166	112	525
Egy czifrán készült meleg hüselőre	294	247	662
Egyed Antalhoz (Egyhagysz, elhagynak...)	267	208	619
Egyed Antalhoz (Mint vagy Egyed...)	273	213	632
Egyedhez	276	215	634
Egy festett nefelejts alá	281	233	646
Egy korán haló végszava	212	152	559
[Egykoron a' kis egér...]	92	59	465

Verscím	Sorszám	Szöveg oldalszáma	Jegyzet
[Egykoron egy kapitány ...]	195	136	544
Égy széphez ...]	247	191	600
[Égy Tavasz van ...]	151	99	507
Égy Város, és Pásztorleány ...]	209	150	555
[Ekkor meg szabadúlsz ...]	176	122	531
Emlékkönyvbe (Byronból) ...]	303	256	682
Emmihez ...]	227	173	582
[Engedelemre von a' hatalom ...]	111	64	476
Epigramma ...]	177	122	531
Epigrammák, 's némelly rövid Alagyák ...]	96-116	60	468
Epistola ad amicum ...]	37	21	419
Epistola I ^{ma} Penelope Ulissesnek ...]	51	31	433
[Épret eszik Miklós ...]	250	192	601
Exercitatio poetica ...]	26	18	409
[Ezt a barátomnak ...]	124	73	484
Éjjel ...]	309	261	688
[Ékes leányzó ...]	84	53	459
[Éltetője életemnek ...]	261	203	612
[Éltünk hiuság' talpain ...]	86	54	460
Fehérvár ...]	288	241	654
[Feléd Barátom, im feléd siet ...]	160	106	520
[Feléd sohajttnak ...]	142	89	499
[Fergeteg dúl ...]	226	173	581
[Festa dies Jani ...]	25	17	408
[Fiad, Barátom a' hadi életet ...]	197	137	545
[Fordítsd felém oh Delia, Fényedet ...]	188	132	540
Fordittás. (A' mit még Tenger 's Arion- nak ...)	40	24	423
Fordittás. (Cimeri térségen fekvő ...)	50	30	432
Fordítás. (Cimeri térségen mélyl öblű ...)	49	29	431
[Fortunata dies Patrono sacra recurrit ...]	60	38	440
Földi menny ...]	330	290	727
[Fut, kerül engem ...]	161	107	521
[Glacie jam stringitur Ister ...]	—	—	731
Gnomák 1-3. ...]	249	191	600
[Gyakran készültem ...]	146	95	502
Gyantomachia ...]	82	53	458
[Halhatatlan Isten ...]	67	46	446
[Háborog a' tenger ...]	178	123	532
Hálá adás ...]	90	56	462
[Hát én végre Neked ...]	169	113	527
Helvila' halálán ...]	331	295	729
Hevilához ...]	280	229	640

Verscím	Sorszám	Szöveg oldalszáma	Jegyzet
Hellynek leírása	78	49	455
[Hogy fejedet beverék ...]	104	62	474
[Hogy korosabb idején virítson ...]	183	129	537
[Hogy megütél, Brálos ...]	107	63	—
[Hogy paputsos lettél ...]	73	48	449
[Hogy paputsos most lett ...]	74	48	451
Honores comparatos conservare	36	21	419
Hor[atius] I 5.	68	46	446
Hor[atius] I 5	144	91	450
H[oratius] III. 3.	150	98	506
Hucsko	206	147	552
Idához	228	174	584
Ifjú ábrándozás	199	140	544
[Illa divina molem sapientia ...]	21	16	405
[Imre sietsz ...]	101	61	474
[Incidat ut menti ...]	23	17	406
Jeszenszky Miklóshoz	292	245	659
Jolához	264	205	616
[Kedves Uram Bátyám ...]	24	17	408
[Kedvetlen a' dal ...]	83	53	458
[Kénye szerént ...]	93	59	466
Kérelem	339	304	745
[Kérj te ...]	118	69	479
[Ki fogja méltán ...]	173	115	529
[Kisded bokrokkal ...]	175	121	530
Kis gyermek' halálára	318	273	700
[Kis szunyog ...]	125	73	484
[Kit meg nem ejtnek ...]	128	75	488
Kiivényihez	202	141	549
Klivényi Barátomhoz (XIV. óda)	140	87	495
Klivényi barátomhoz (episztola)	229	174	584
[Korpádi dala]	340	306	747
K: Uram Atyám Neve Napjára	12	11	398
Kutirás	208	149	554
[Küldi köszöntését az Abydai ...]	163	108	522
[Látom, hogy ájtatosan viseled ...]	100	61	474
Leander Herohoz	164	110	524
Lelkemhez	253	194	605
[Lengedező széltől ...] [I.] [II.]	39	23	421
[Majd meglássuk-Uram ...]	262	204	614
Márs zásziólja alatt szomorkodó Jámborról	5	8	315

Verscím	Sorszám	Szöveg oldalszáma	Jegyzet
Martialis után	333	297	734
[Már a' földövező Tenger...]	186	130	538
[Már hitlen Salamon...]	149	96	505
[Már meg szünnie láttatik...]	130	76	489
[Meg mentett Helicont...]	85	54	459
[Még pirosult orczád...]	38	22	420
[Mért nevezel...]	42	26	424
[Míg gondok nélkül...]	233	179	589
[Míg ifjúi virányid...]	66	45	445
[Míg nyájas ligetek...]	102	61	474
Mikes' búa	337	301	740
[Miként rebegen...]	I—II	181	126
[Minden szív nélkül...]	185	129	538
[Mint kezdjem levelem...]	46	28	429
[Mint lebegő ladikot...]	63	42	443
[Mint vasad...]	154	101	511
Mostani szép vers, és fellengős	306	258	684
[Most ezer és hét száz...]	16	15	403
[Mostoha állapotunk...]	77	49	453
Myrtil és Daphne	285	237	651
[Nappali pályáját...]	110	63	475
Nándorról	301	255	680
Nefelejts	248	191	600
[Ne szánja meg éltem' szünte után...]	79	51	457
Névnapi köszöntés	271	211	628
Névnapi tisztelet	143	90	450
[Nézzed Barátom...]	127	74	487
[Nyájjas és szomorú versekre...]	30	19	414
[Nyájas tekintetednek...]	180	126	533
Ódák I—XVIII.	127—144	74	485
[Oh fuss e' kegyetlen Földről...]	76	48	452
[O mihi praeclaros]	—	—	414
[O Pater hominum coeli Regnator...]	28	19	411
[O Palinur, ki nagyon bizál...]	—	—	401
[O Quamvis corpore]	27	18	411
Országgyűlés	326	284	718
[Őszre hanyatló napokban...]	174	117	530
[Őszvejövésünket levelemmel...]	94	59	466
Penelope Ulissesnek	51	31	433
Pindár mértéke [szerint]	152	100	508
[Pompeius fiait...]	114	65	477
Pórdal	210	151	557
[Praeteriit postquam gelida pars...]	15	15	402

Verscim	Sorszám	Szöveg olealszáma	Jegyzet
Proposita sententia	54	33	435
Prudenter fortuna utendumest	35	21	418
[Qua sum depressus ...]	18	16	403
[Quem vidit exorta dies ...]	31	19	416
[Rabulához]	219	159	566
Rákóczy Bercsényinél Lengyel országban ..	244	189	596
Rege a' Hajdaniságból	194	135	543
[Reggel a' ki magát ...]	32	20	415
Rejtett-szó	302	256	681
Remény 's emlékezet	246	190	599
[Rusnya fekélyeddel ...]	113	64	479
Sejtés	313	271	694
[Semmi sem mehetünk ...]	88	55	461
[s Im egy lenge Zefír ...]	182	128	536
[Siratod a multat ...]	108	63	—
[Si terra toto cardine ...]	75	48	451
[Sok vész riaszt ...]	120	70	480
Sonett	207	148	554
[Sunt nunc in cunctis ...]	47	29	430
[Sustinui poenam non aequa mente ...] ..	48	29	431
Szebb az Asszony ha hamis	304	256	683
Szerelmesek	254	195	609
[Szerentsétlen, igen szerentsétlen ...] ..	153	101	510
[Szeretve tisztelt jó mamám ...]	—	—	398
Szigetvár	251	192	601
[Szívemből örülök ...]	119	70	478
Szomorú biztatás	239	184	593
Szonett egy Barátomhoz	148	96	504
Szultánnak hamvazást ajánló Török követ- hez	145	95	501
[Szűz artzád ...]	95	60	467
T. Czinke Úrnak	204	145	550
[Tecum vitae quae est iucunda ...]	29	19	412
T[eslér] barátomhoz (Miként nyugatnak ...)	268	209	624
Teslér barátomhoz (Teslér, ki hitte ...)	274	214	633
[Tégedet a' ki reánk ...]	168	113	526
[Tégedet a' ki velem ...]	156	103	515
[Tégedet harc mezején ...]	72	47	448
[Ti Felsőök nem ügyeltek e' ...]	184	129	537
[Tiszteled istenedet ...]	109	63	475
[Tisztúl ködéből ...]	196	136	545
Titirus és Moeris	65	44	445

Verscím	Sorszám	Szöveg oldalszáma	Jegyzet
Titirus Mopsus	56	36	437
Toldy Csepelben	278	222	641
[Transfer istud sibonum]	—	—	402
[Udvardim! — nevetem hatalán nem vontá homályba...]	158	105	519
[Udvardim! tova földre szakadt...]	157	104	517
Új kinok	275	215	634
[Uram Atyám Neve Napjára]	12	11	398
[Utánad folynak könnyeim...]	—	—	674
Utóhang Cserhalomhoz	323	282	713
[Üdvöz légy békés liget...]	159	106	519
[Várja hanyatlását kiki...]	62	41	442
[Várna Moháts Rákos...]	71	47	448
Versio: minden erkölts ortzádon fénylik ..	41	25	423
[Vesztegeted felséges erőd...]	44	27	425
[Végre köszöntésem...]	121	70	481
Villám fegyverrel... ..	200	140	548
[Villám kardok közt...]	64	43	444
Villidal	255	196	606
Virág Benedekhez	272	211	629
Volt tanítványaimhoz	277	217	635
Zoltánról a fő hatalom]	53	32	434
Zothmund	295	248	664
Zsenge munkádnak...]	179	125	533

TARTALOM

	Szöveg	Jegyzet oldal
<i>Ifjúkori köllemények</i>	5	391
<i>1815/1816 tanév.</i>	5	391
1. A virág le szakasztásakor	7	394
2. A Bialok közelite[se]	7	394
3. De Venatore	7	394
4. A Tavaszról	8	395
5. Márs zászlója alatt szomorkodó Jámborrol	8	395
6. A nyaról	8	396
7. De volubilitate boni mundani	9	396
8. A[z] Ósziól	9	396
9. A Télről	9	397
10. Az élet időről	10	397
11. A szerentse változásairól	10	397
12. K: Uram Atyám Neve Napjára	11	398
<i>1816/1817 tanév</i>	13	399
13. [Ámde ha kívánod ...]	15	402
14. [Dat Deus et recipit ...]	15	402
15. [Praeteriit postquam gelida pars ...]	15	402
16. [Most ezer és hétszáz ...]	15	403
17. [Borzasztó Télnek már majd közepét ...]	16	403
18. [Qua sum depressus ...]	16	403
19. [Accipe Care Pater! ...]	16	404
20. [A Fő Böltesség, a' midőn ...]	16	404
21. [Illa divina molein sapientia ...]	16	405
22. [A' fel háborodott elmét ...]	17	406
23. [Incidat ut menti ...]	17	406
24. [Kedves Uram Bátyám! ...]	17	408
25. [Festa dies Jani ...]	17	408
26. Exercitatio poetica	18	409
27. [O Quamvis corpore ...]	18	411

28. [O Pater hominum coeli Regnator...]	19	411
29. [Tecum vitae quae est iucunda...]	19	412
30. [Nyájjas és szomorú versekre...]	19	414
31. [Quem vidit exorta dies...]	19	416
32. [Reggel a' ki magát...]	20	416
33. Conciliandi sunt multorum animi M 1	20	417
34. M II Decenter fari, magnas res tractare in- tende	20	417
35. Prudenter fortuna utendumest M 3	21	418
36. Honores Comparatos Conservare	21	419
37. Epistola ad amicum	21	419
38. [Még pirosult orczád...]	22	420
39. [Lengedező széltől...] [I.] [II.]	23	421
40. Fordítás [Amit még tenger 's Arionnak...]	24	423
41. Versio. Minden erkölts ortzádon fénylik	25	413
42. [Mért nevezel...]	26	414
43. [Bár ki legyen...]	26	424
44. [Vesztegeted felséges erőd...]	27	425
45. Ajánló versek	28	426
46. [Mint kezdjem' levelem...]	28	429
47. [Sunt nunc in cunctis...]	29	430
48. [Sustinui poenam non aequa mente...]	29	431
49. Fordítás. [Cimeri térségen mély öblü...]	29	431
50. Fordítás. [Cimeri térségen fekvü...]	30	432
51. Epistola 1ma Elso Levél. Penelope Uliissesnek	31	433
52. [Distica quot fingis...]	32	434
53. [Zoltánról a fő hatalom...]	32	414
54. Proposita sententia	33	435
55. A közelgető veszedelmeknek iszonyú tsapásait kép- zelő szívnek panaszai	35	436
56. Titirus Mopsus	35	437
57. Carmina [O Deus Omnipotens...]	35	438
58. De laboris similitudine cum Rosa	37	439
59. De Timore Domini	37	440
60. [Fortunata dies Patrono sacra recurrit...]	38	440
1817	39	
61. [A rény nagy jutalom...]	41	441
62. [Várja hanyatlását kiki...]	41	442
63. [Mint lebegő ladikot...]	42	443
64. [Villám kardok közt...]	43	444
65. Titirus és Moeris	44	445
66. [Míg ifjúi virányid...]	45	445
67. [Halhatlan Isten...]	46	445
68. Hor I 5	46	445
69. [A' ki Hazájának...]	46	447

70.	[Aeole, vidd hírül...]	47	447
71.	[Várna Moháts Rákos...]	47	448
72.	[Tégedet harcز mezején...]	47	448
73.	[Hogy papucsos lettél...]	48	449
74.	[Hogy papucsos most...]	48	451
75.	[Si terra toto cardine...]	48	451
76.	[Oh fuss e' kegyetlen Földről...]	48	452
77.	[Mostoha állapotunk...]	49	453
78.	[Hellynek leírása...]	49	451
79.	[Ne szánj meg éitem szünte után...]	51	457
80.	[A' melly érzések...]	51	457
81.	A' Kegyetlen emberről	52	457
82.	Gygantomachia	53	458
83.	[Kedvetlen a' dal...]	53	458
84.	[Ékes Leányzó...]	53	459
85.	[Meg mentett Helicont...]	54	459
86.	[Éltünk hiúság' talpain...]	54	460
87.	[Boldog az, a' ki jelles tzélját...]	55	460
88.	[Semmire sem mehetünk...]	55	461
89.	Az Irigységhez	55	462
90.	Hálá adás	56	462
91.	[Dóriai folyamok...]	57	463
92.	[Egykoron a' kis eger...]	59	465
93.	[Kénye szerint...]	59	466
94.	[Öszvejevésünket levelemmel...]	59	463
95.	[Szűz artzád...]	60	467
96-116.	Epigrammák, 's némely rövid Alagyák	60	468
96. I	[Czinke reád sok irigyeknek...]	60	469
97. U. A. II	[Búzgóságodat egy némelly...]	60	474
98. III	[Átkozod életed...]	61	474
99. IIII	[Azt mondog Kormos...]	61	474
100. V	[Látom, hogy ájtatosan viseled magadat...]	61	474
101. VI	[Imre sietsz;...]	61	474
102. VII	[Míg nyájas ligetek...]	61	474
103. VIII	[Boldog az a'ki világot...]	62	474
104. IX	[Hogy fejedet beverék...]	62	474
105. X	Az álomból hamisan jósló Bodorról	62	475
106. XI	[Boszszonkods minden kitsinyért...]	62	—
107. XII	[Hogy megütél, Brálos...]	63	—
108. XIII	[Siratod a' multat...]	63	—
109. XIV	[Tiszteled Istenedet...]	63	475
110. XV	[Nappali pallyáját...]	63	475
111. XVI	[Engedelemre von a' hatalom...]	64	476
112. XVII	[A' Bajnok Hektort...]	64	476
113. XVIII	[Rusnya fekélyveddel...]	64	476
114. XIX	[Pompeius fiait...]	65	477

115.	XX	[Bús Pyram a' mikoron ...]	65	477
116.	XXI	Az én nevem	65	477
1817/1818			67	—
117.	A'	Beteg Hazafiakért Brúna Ferentzhez	69	477
118.		[Kérj te ...]	69	479
119.		[Szívemből örülök ...]	70	479
120.		[Sok vész riaszt ...]	70	480
121.		[Végre köszöntésem' ...]	70	481
122.		[A' havazó télnek szele ...]	71	481
123.		Czeczei Barátomhoz	71	482
124.		[Ezt a barátomnak ...]	73	484
125.		[Kis szunyog ...]	73	484
126.		Atyám' sírjához	73	485
127—144.		Ódák,	74	485
127.	I	[Nézzed Barátom, ...]	74	487
128.	II	[Kit meg nem ejtnek ...]	75	488
129.	III	[Boszszús szíveknek ...]	75	488
130.	IV	[Már meg szűnnie láttatik ...]	76	489
131.	V	A' Pusztai vadász	77	489
132.	VI	[Boldog a'kit ...]	78	490
133.	VII	Egy Barátom verseire Isó felelet	78	490
134.	VIII	II Felelet	79	491
135.	IX	III Felelet	80	491
136.	X	IV Fel:	82	492
137.	XI	V Fe	84	493
138.	XII	[Bár zengje más ...]	85	494
139.	XIII	VI F.	86	494
140.	XIV	Klivényi Barátomhoz	87	495
141.	XV	Czinkéhez	88	499
142.	XVI	[Féléd sohajtnek ...]	89	499
143.	XVII	Névnapi tisztelet	90	450
144.	XIX	Hor: I. 5.	91	450
1818			93	—
145.		Szultánnak hamvazást ajánló Török követhet	95	501
146.		[Gyakran készültem ...]	95	502
147.		A' babonás Sallayhoz	95	502
148.		Szonnet egy Barátomhoz	96	504
149.		[Már hitlen Salamon ...]	96	505
150.	H III.	3 (Horatius)	98	506
151.		[Egy Tavasz van ...]	99	507
152.		Pindár mértéke [szerint]	100	508
153.		[Szerentsétlen, igen szerentsétlen ...]	101	510
154.		[Mint vasad ...]	101	511
155.		Egy Barátomhoz. [A' vigaság néked ...]	102	512

156. [Tégedet, a' ki velem...]	103	515
157. [Udvardim! tova földre szakadt...]	104	517
158. [Udvardim! — nevémet hatalán nem vonta ho- mályba...]	105	519
159. [Üdvöz légy békés liget...]	106	519
160. [Féléd, Barátom, im feléd siet...]	106	520
161. [Fut kerül engem...]	107	521
162. [Borzadva jártam...]	107	521
163. [Küldi köszöntését az Abydai...]	108	522
164. Leander Heróhoz...	110	524
165. Egy Barátomhoz [Jár hevesebb szekeren...]	111	525
166. Egy Boldogtalannak panasza Már siet hátra napunk...]	112	525
167. [A' vándor élet...]	113	526
168. [Tégedet, a' ki reánk...]	113	526
169. [Hát én végre Neked...]	113	527
170. [Drága Tanítom! mit nyujtsak...]	114	527
171. [A' merész halandókat...]	115	528
172. [A' szép halálnak...]	115	529
173. [Ki fogja méltán...]	115	529
174. [Öszre hanyatló napokban...]	117	530
7 379.	119	—
175. [Kisded bokrokkal...]	121	530
176. [Ekkor meg szabadulsz...]	122	531
177. Epigramma	122	531
178. [Háborog a' tenger...]	123	532
179. [Zsenge munkádnak...]	125	533
180. [Nyájas tekintetednek...]	126	533
181. [Miként rebegjen ...] [I. II.]	126	534
182. [s Im egy lenge Zefir...]	128	536
183. [Hogy korosabb idején virítson...]	129	537
184. [Ti Felsők nem ügyeltek' e...]	129	537
185. [Minden szív nélkül...]	129	538
186. [Már a' földövező Tenger...]	130	538
187. [A' Fő boldogság...]	131	539
188. [Fordítsd felém oh Delia, Fényedet...]	132	540
189. [Derítsd vezérlő tsillagodat...]	132	540
190. [A' szokott úton repeső örömmek...]	133	541
191. Edyllion	133	541
192. Egy boldogtalannak panasza Ah hova, ah nagy Egek...]	133	541
193. [Dúlja elboldog napom...]	134	542
194. Rege a' Hajdaniságból	135	543
195. [Egykoron egy' kapitány...]	136	544
196. [Tisztúl ködeből...]	136	545

197. [Fiad, Barátom, a' hadi életet ...] I. II.	137	545
198. [Csattog az öldöklő viadalban ...]	140	547
199. Ifjúi ábrándozás	140	548
200. [Villám fegyverrel ...]	140	548
201. A' korcsockhoz.	141	548
202. Klivényihez.	141	549
203. [Boldogok a' gyengék ...]	142	549
1820.	143	—
204. T. Czinke Úrnak.	145	550
205. A régi üdők emlékezete.	146	551
206. Hucskó	147	552
207. Szonett	148	554
208. Kútírás	149	554
209. Egy Város, és Pásztorleány	150	555
210. Pórdal	151	557
211. Az elmenőhöz.	151	558
212. Egy korán haló végszava	152	559
213. [A' ki nem tud ...]	153	560
214. A' bujdosó	153	562
215. A' szerelmes	154	563
216. A' gyötrődő	155	564
217. [A' jövőnek szép reményit ...]	156	564
218. Az életgyűlölnök kettős panasza	157	566
219. [Rabuláshoz]	159	566
220. [Az Ifjúság és Ártatlanság]	159	567
221. [Csendes volt az üdő ...]	162	569
<i>Kisebb költeményök 1821—26.</i>	167	—
1821.	167	—
222. A' pókfi és szűnyog	169	573
223. A' hajdani nemesség' emléke	170	574
224. A' szittyá gyermekek	170	574
225. A' völgyi lakos	171	576
226. [Fereteg, dül ...]	173	581
227. Emmihez.	173	582
228. Ídához.	174	584
229. Klivényi barátomhoz	174	584
230. Az elhaló remény	176	587
231. Az 1821diki tél	176	587
1822	177	—
232. A' zivatar	179	588
233. [Mig gondok nélkül ...]	179	589
234. Az ifju vitéz.	180	590

235. Alku a' természettel	181	591
236. A' bujdosó gyilkos	182	591
237. A' bús vándor	183	592
238. Az elhagyott	183	593
239. Szomorú biztatás	184	593
240. A' csendes haló	185	594
241. Az isteni jóság	185	594
242. A' koszorú	186	595
243. A' hamis alvó	187	596
244. Rákoczy Bercsényinél Lengyel országban	189	596
245. Álom és való	189	598
246. Remény 's emlékezet	190	599
247. Egy széphez	191	600
248. Nefelejts	191	600
249. Gnomák 1—3.	191	600
250. [Épret eszik Miklós ...]	192	601
251. Szigetvár	192	601
252. A' csalogányhoz	194	604
253. Ielkémhez	194	605
254. Szerelmesek	195	605
255. Villidal	196	606
256. A' reményhez	198	607
257. A' gőgös	199	609
258. A gyötrődő	200	610
259. A' szánakodóhoz	201	610
260. A' hajnalhoz	202	611
261. [Éltetője életemnek ...]	203	612
262. [Majd meglássuk — Uram, ...]	204	614
263. [Aludjatok szép álmaim ...]	204	615
264. Jólához	205	616
265. A' bonyhádi erdőben	206	617
266. Bucsuzó	207	618
267. Egyed Antalhoz (Elhagysz, elhagynak ...)	208	619
268. T[eslér] barátomhoz. (Miként nyugatnak ...)	209	624
269. Egy barna csufolodó tréfásra	210	627
270. Angyal Bandihoz	210	628
271. Névnapi köszöntés	211	628
272. Virág Benedekhez	211	629
273. Egyed Antalhoz (Mint vagy Egyed ...)	213	632
274. Teslér barátomhoz (Teslér, ki hitte, ...)	214	633
275. Új kínok	215	634
276. Egyedhez	215	634
277. Volt tanítványaimhoz	217	635
278. Toldy Csepelben	222	641
279. A' juhász és bojtár	226	641
280. Helvilához	229	642

1823.	231	—
281. Egy festett nefelejts alá	233	646
282. A' fellegekhez	233	647
283. Dámon panasza	234	609
284. A' pásztor leányok	235	650
285. Myrtil és Daphne	237	651
286. A' bátortalan szerelem	239	652
287. A' hamis leányka	240	653
288. Fehérvár	241	654
289. A' három egyesült fejedelmekre	243	656
290. Czenczihez	243	658
291. A' templomba záratásomkor	244	658
292. Jeszenszky Miklóshoz	245	659
293. A' patvarista	246	660
294. Egy czifrán készült meleg hüselőre	247	662
295. Zotmund	248	664
296. A' virág	251	665
297. A' lanthoz	252	667
298. A' szerelmes (Hasztalan van olvasásom ..)	253	670
299. A' tünődő	254	671
300. Arria (Martialisból)	255	679
301. Nándorról	255	680
302. Rejtett-szó	256	681
303. Emlékkönyvbe (Byronból)	256	682
304. Szebb az Aszszony, ha hamis	256	683
305. Ártatlan lány' éneke	257	683
306. Mostani szép vers, és fellengős	258	684
307. A' hitlen	258	684
308. Búcsú (Szép Etelka, kit szívembe ..)	260	686
309. Éjjel	261	688
310. A' bűnös sírverse	264	689
1824.	265	—
311. Az imádkozóhoz	267	690
312. Álom	269	673
313. Sejtés	271	694
314. A' gyáva gonosz	272	695
315. A' legjobb orvos	272	695
316. Búcsú (Veszzen el a' ki remeg küszöbén túl- menni ..)	272	696
317. A' farkas	273	698
318. Kis gyermek' halálára	273	700
319. Csaba' szerelme	274	704
1825.	277	
320. Árpád' emeltetése	279	706

	Szöveg	Jegyzet
	oldal	
321. A' szellőhöz	279	708
322. A' szép leány	280	710
323. Utóhang Cserhalomhoz	282	713
324. András és Béla	282	716
325. [A' ki ha Plútónál...]	284	718
326. Országgyűlés	284	718
327. Börzönyben	284	720
328. A' bucsuzó	286	721
329. A' szerelmetlen	289	724
330. Földi menny	290	727
826.	293	
331. Helvila' halálán	295	729
332. A' szép virág	296	732
333. Martialis után	297	734
334. A' plagiarius	297	734
335. A' szemek	298	737
336. A' szív' temetése	299	738
337. Mikes' búja	301	740
338. Csák	301	743
349. Kérelem	304	745
340. [Korpádi dala]	306	747
<i>Csak a jegyzetekben közölt versek (kétes hitelességűek, tévesen Vörösmartynak tulajdonítottak)</i>		
[Szeretve tisztelt jó mamám...]	—	398
[Transfer istud sibonum...]	—	402
[O Palinur, ki nagyon bizál...]	—	401
[O mihi praeclaros...]	—	414
[A' ki keblében...]	—	454
[Utánad folynak könnyeim...]	—	674
[glacie jam stringitur Ister...]	—	731
<i>Jegyzetek</i>	—	307
<i>Rövidítések</i>	—	309
<i>Egyéb jelölések</i>	—	312
<i>Bevezetés a jegyzetekhez</i>	—	315
<i>Vörösmarty Mihály műveinek gyűjteményes kiadásairól</i>	—	315
I. A költő életében megjelent gyűjteményes kiadások	—	315
A) Munkái 1833	—	315
B) Újabb munkái 1840	—	323
C) Minden Munkái 1845.—48 (1847.)	—	331

	Szöveg oldal
II. A költő halála után megjelent gyűjteményes kiadások...	339
A) Gyulai Pál kiadásai	339
B) A többi gyűjteményes kiadás.....	348
<i>A kisebb költemények első kötetéhez</i>	358
I. Bevezetés	358
II. A kisebb költemények kéziratai	359
III. A kéziratok datálása és a költemények sorrendi elhelyezése	361
IV. Datálás és sorrend az 1816 és 1820 közt írt ifjúkori költemények esetében	361
1. Módszer. Szempontok	361
a) Vörösmarty életkörülményei, főleg iskolai tanulmányai	362
b) Vörösmarty helyesírásának fejlődése	363
c) Vörösmarty kézírásának fejlődése	366
d) Vörösmarty verselésének fejlődése	366
2. A kéziratok időrendje 1816 és 1820 között	367
V. Datálás és sorrend az 1821 és 1826 között írt versek esetében	372
VI. Összehasonlító táblázat az AV-kézirat, az MM..... 1845—48. és jelen kiadásunk versanyaga között.....	389
VII. Vörösmarty Mihály önéletrajzi jegyzetei az 1800—1825 évekről (Avtobiographiai Töredékek)	388
<i>Jegyzetek az ifjúkori költeményekhez (1815—1820)</i>	391
<i>Jegyzetek a kisebb költeményekhez (1821—1826)</i>	573
<i>Képek</i>	751
<i>Betűrendes mutató</i>	753
<i>Tartalom</i>	762

ME Központi Könyvtár

MISKOLC

Kiadásért felelős
BERNÁT GYÖRGY
az Akadémiai Kiadó igazgatója

✱

Műszaki szerkesztő
FÜLÖP ANTAL

✱

A kézirat beérkezett: 1960. V. 11
Példányszám: 3400
Terjedelem: 48¹/₄ (A/5) ív + 17 melléklet

✱

51354 Akadémiai Nyomda
Felelős vezető
BERNÁT GYÖRGY

2000

21001000016353

Miskolci Egyetem

